De Tweede Ronde. Jaargang 13

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 13. Bert Bakker, Amsterdam 1992

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007199201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

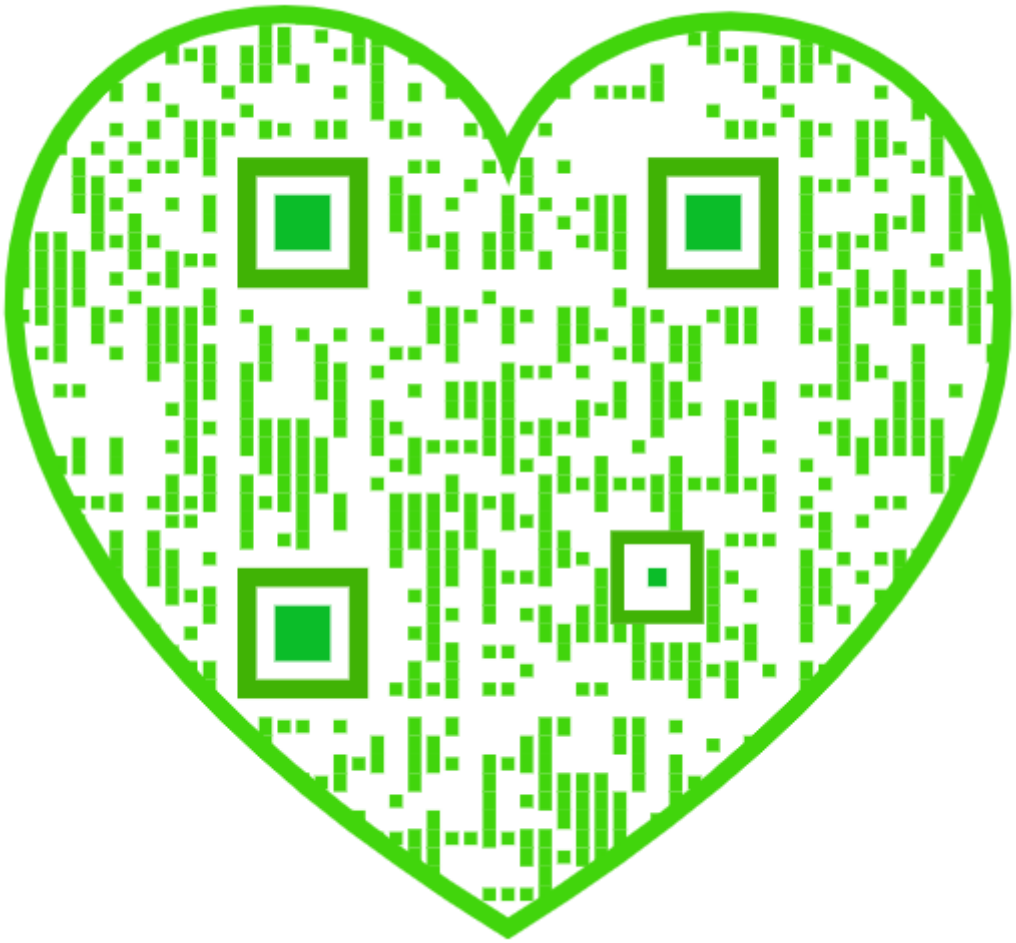

[De Tweede Ronde 1992, nummer 1]

Voorwoord

In dit welvoorziene lentenummer geven wij speciale aandacht aan een Nederlandse schrijver die na zijn debuut, een halve eeuw geleden, uitweek naar Zuid-Frankrijk, waar hij een nieuw bestaan opbouwde en literair weer actief werd, als auteur en als redacteur/uitgever van het in Montpellier verschijnende tijdschrift 'Les Cahiers de la Licorne'. Deze schrijver, Henk Breuker, vult de rubriek *Nederlands proza* met drie verhalen, en is in *Vertaald proza* vertegenwoordigd met twee verhalen. Ook het overige vertaalde proza is van Zuidfranse herkomst.

Het plan was ook de selectie voor *Vertaalde poëzie* te beperken tot zuidelijk Frankrijk, maar veel Franse poëzie lijkt het product van een verbale tombola waar geen enkele menselijke ordening meer aan te pas komt, zodat wij onze keuze moesten verruimen, zelfs tot buiten de grenzen van Frankrijk. Van de vertaalde dichters zijn er sommigen zeer bekend, zoals Bonnefoy en Jaccottet, anderen vrijwel onbekend. Van de oudere poëzie is nog een kleine keuze, met name Rimbaud, opgenomen in *Light Verse*, welke rubriek o.m. ook plaats biedt aan een nieuwe aflevering van het neotoffelemoonse schelmenepos 'Kapelaan Frustratus'.

Essay bevat een informerend artikel over Henk Breuker van Wam de Moor; in *Tekeningen* vindt men zuidelijke impressies van een jongere Breuker die goed aansluiten bij de meridionale wereld van zijn oom, en in *Nederlands proza* is werk opgenomen van een twintigtal dichters, onder wie Jaap Harten, Jean Pierre Rawie en Hans Warren. Ingmar Heytze, Gerrit Massier, Henne Neppelenbroek en Staf de Wilde publiceren voor het eerst in ons blad. We signaleren speciaal de mooie cyclus van Chris Honingh, in zekere zin een nagekomen inzending voor het Venetiënummer. In *Anthologie* tenslotte vijftien gedichten van Achterberg, door Dolf Verspoor lang geleden vertaald in het Frans en nu als hommage opnieuw gepubliceerd ter gelegenheid van Verspoors vijfenzeventigste verjaardag.

De redactie

Nederlands proza

Verduistering
Henk Breuker

Die vredelievende Hollandse overgordijnen waren niet berekend op verduistering. Ze sloten slecht. De roe waar ze thuis aan hingen liet ruimte over. Het licht stootte de straat op of er geen bom was die kwaad kon. Elke avond prikte moeder de spleet dicht met een punaise die ze door de stof heen in het hout van de raamlijst drukte. Het waren al honderden prikjes toen ik haar, de wijk nemend naar Frankrijk, in de steek liet. Overdag kon je die lukraak dicht op elkaar gedrongen gaatjes goed zien: de sporen van een zieke tijd. Over de hongerwinter heb ik niets te zeggen. Ik zat toen al veilig en wel met mijn kont in de Midi, getrouwd, gevoed, gekleed en verschoond.

Die ochtend was het Nederlandse Consulaat te Parijs de trekpleister voor een horde Hollands tierende havelozen, bijeengedrongen in een zaal vol tafeltjes met geïmproviseerde ambtenaren daarachter. Koningin Wilhelmina in haar lijst tegen de muur wierp op die heksenketel een onbewogen blik. Deze kwam uit de Oeral, die uit Roemenië, die uit Hongarije, Polen, Dresden, Berlijn, Maagdenburg. In die Hollands kakelende herrie zag ik mijn zojuist getrouwde Française zienderogen verwelken. Dit was dus oorlog! In haar Zuiden had ze van de wereldramp alleen wat in de ochtendkrant gelezen.

Zoëven nog, in het Parijse zonnetjes, bloeide ze heerlijk open uit haar lichte zomerjurkje, wandelend aan haar mans arm. Die maand van echtelijk wittebrood had haar omgetoverd. In een bistro waar we een ‘noir’ dronken, had een vrouw tegen haar geroepen: ‘Die kerel? Meid, ik zou maar stijfsel bij me hebben!’ Mimi moest er hartelijk om lachen. Maar hier, in dat geknok voor een doorreisbiljet, verloor haar japonnetje ‘grand chic’ zijn stralend effekt. Geen seconde liet ze me los terwijl ik speurde naar een vrijkomend tafeltje. Ineens zag ik er een en daarachter.. Maar dat was Flip Zomer, mijn klasgenoot van de ULO!

‘Flip!’

‘Henk, Henk Breuker! Ongelofelijk! Waar kom jij vandaan?’

‘Uit Zuid-Frankrijk, verstopt in Montpellier..’

‘Ligt dat niet vlak bij zee? Dus was jij om zo te zeggen in de Mid-

dellandse Zee ondergedoken..'

Ik waardeerde de grap maar matig, me schamend er zo goed te zijn afgekomen.

'Mooi land hè?'

'Ja, heel zonnig. En jij?'

'Kom uit Dantzig met de Russen achter m'n reet. Is dat jouw vrouw?'

'Sinds vorige maand..'

'Leuk kind. En elegant.. Heb jij even geboft! Spreekt ze Nederlands?'

Ik begon korzelig te worden, noodgedwongen stond Mimi er voor spek en bonen bij. 'Geen woord. Zeg, hoe werkt dat hier?'

'Jullie worden op staatskosten gerepatrieerd. Blijf je in Holland wonen?'

'Nee, ik wil alleen naar mijn familie om mijn vrouw voor te stellen.'

'Groot gelijk. 't Is daar een armoedzooi, hoorde ik. Heb je papieren, een persoonsbewijs?'

'Een duplicaat nog uit Amsterdam. Met het echte moet daar een joodse kennis rondlopen.'

'Is te hopen voor hem, ze zeggen hier dat er in Amsterdam geen jood meer is. Allemaal naar Duitsland. Geef op dat ding. Ik zal je maar niet ondervragen.'

'Hoezo? Wordt hier ondervraagd?'

'En of, vanwege de collaborateurs. We moeten voor speurders spelen..'

Dit keer sliepen we gescheiden op kribben, mannen bij mannen, vrouwen bij vrouwen. Mimi wierp me een verbijsterde blik toe en verdween. De ochtend daarop werd onmiddellijk een lading, waaronder wij, in de trein gehesen die noordwaarts boemelde naar de Belgische grens. Bij elke stopplaats werd een ploeg vermagerde kerels opgevangen. Hoewel men elders vocht voor een plekje bleven wij in de coupé alleen met twee Rotterdamse jongens en hun Franse vrouwtjes, beiden afkomstig uit Marseille, praatlustig en verrukt over hun grote avontuur. De nacht viel en we waren nog steeds in België. Het inladen vond nu plaats bij schamel elektrisch licht. Een Duitse vrouw krijste, wilde mee met haar Hollandse echtgenoot. Ze werd teruggeworpen in haar puin.

Het passeren van de Nederlandse grens bleef verborgen in de pikzwarte nacht. Maar ik voelde het. Mimi zat ineengedoken in haar hoek en zei geen woord meer. De vrouwtjes uit Marseille hadden de grootste

lol, niet wetend in wat voor een huwelijksbootje ze gestapt waren. De gein die hun Rotterdammers onder elkaar platter dan plat verkochten, had een bootwerker doen blozen. Wezenloos keek mijn Mimi voor zich uit. Het wittebrood was rogge geworden. Ik had mijn arm om haar hals geslagen, vlakbij klopte mijn hart maar mijn gedachten waren buiten, op het zwarte, geheime land.

Een trager rijden van het konvooi rammelend ijzer op ijzer meldde dat hier een lange noodbrug moest zijn. ‘Dit is vast de Waal, Mimi, een breed water. Die brug hebben de Amerikanen erover geslagen..’ Luisterde ze wel? De Lek ging dus volgen. Weer een voorzichtig vertragen. De coupé deinde een beetje. Een soort zweven in de ruimte werd voelbaar. ‘En dit is de Lek, liefje, nog een breed water..’

Water, ik was thuis.

Het perron waarvoor de trein met een woeste ruk stopte was nauwelijks zichtbaar, slechts belicht vanuit de ingang van het station. Welk station? De trein liep grotendeels leeg. Ook de Rotterdammers stapten uit, gevolgd door de luid giechelende Françaises met hun koffers. Rotterdam dus. Ik zag die vier oplossen in het gedrang.

‘We zijn er bijna, schat. Nog een uurtje..’

Hillegom, Lisse, Sassenheim.. uit het hoofd geleerd op school maar dit keer achterstevoren op een rijtje gezet.

‘We rijden langs de duinen, Mimi, de Noordzee is vlakbij..’

Sassenheim, Lisse.. die moesten toch bestaan daarbuiten. Weer knarste de trein en gleed langs een perron. HAARLEM. Dit keer zag ik het bord opdoemen.

‘Nog tien minuten en het is gebeurd.’

Nu geen gestop meer. Het was of de trein de stal rook. Het gedender werd regelmatig, monotoon. Buiten bleef de nacht zwart als vette modder. De Haarlemmerstraatweg, zo vertrouwd aan mijn fietsbanden.. ‘Ik geloof dat we nu langs Halfweg rijden, Mi-Chemin zo heet dat dorpje. Straks komen we voorbij een grote molen..’

Kwamen we er al langs? Het denderen vertraagde, werd een luid gerammel. Het viaduct! Het IJ! We waren er! De kap waar de trein onder schoof was onzichtbaar, maar we waren er! AMSTERDAM, huiveringwekkende naam, net even gezien. Een laatste knarsende ruk.

‘We zijn er!’

Het licht in de hal was als een uiteenspattende granaat. Eindelijk werd de wereld zichtbaar. Er liepen gehelmde mannen in burgerkleding, een witte band om de bovenarm waarop BS stond. ‘Wat beteke-

nen die letters?' vroeg Mimi die even haar spraak terugvond. 'Weet ik veel.' Ik zag hoe de lading aankomenden werd opgevangen en afgevoerd. Een van die gehelmden sprak ons aan: 'Zijn jullie gerepatrieerd? Ja, dan moeten jullie ontluisd worden.'

Ontluisd? Zij ook? 'Man, jullie zijn stapel. Dit meisje is een Française, ze weet niet eens wat een luis of een vlo is?'

'Kan ik niet beoordelen. Vooruit, niet tegenspreken!' En hij duwde haar een hoog hok in, sloot haar op. Met mij gebeurde hetzelfde. Stinkend naar DDT stonden we even later weer voor onze koffers.

Een vrachtwagen met laadbak wachtte ons op voor het Centraal, zichtbaar dankzij een straallamp die schokkerde over wie daar samengepakt op hun hurken zaten. Koud was het niet maar onder die potdichte hemel leek het vocht om te snijden. Was er nog gebrek aan elektriciteit? Of was die verduistering na vijf jaar een gewoonte geworden?

We zaten met zo'n dertig man op de bak zonder te zien met wie, Mimi aan mijn arm vastgeklampt. Het uitladen vond stelselmatig plaats. Door het afroepen van de straatnamen kon ik de omweg herkennen. Wij waren de laatsten die de onzichtbare stad betraden.

'Hebben jullie een lamp?' vroeg de chauffeur.

Niet nodig. 'Hou me vast, Mimi, ik weet precies waar we zijn..'

Ik wist het. Niet het minste schijnsel glom in de gracht maar ik voelde de ijzeren buis van de brug glijden in mijn hand, neerbuigen. Hier was de hoek van de Sint-Vincentiuskerk. Er langs nu. 'Blijf dicht tegen me aan, rechts staan lantaarnpalen,' zei ik luid in het Frans, tevens mogelijke tegenliggers waarschuwend. 'Pas op, hier eindigt het trottoir. We steken over..'

De hondenspeurzin is niet alleen dierlijk. De gevel aftastend liep ik door. 'Mijn broer woont een paar huizen verder, Mimi..' Toen ik stilstond om nog een lucifer aan te strijken, wist ik dat dit Hermans portiek was. Nog zie ik zijn naambordje opduiken achter het vlammetje: HERMAN BREUKER. Nog druk ik op de bel.

Er werd opengetrokken. Ik riep: 'We zijn er, jongens!'

Een enkele kreet uit twee kelen: 'Henk!'

Er zijn kreten die nooit verstommen. Die kreet was er een.

'Volg me, Mimi. Pas goed op, de trappen zijn hier steil.'

Was die grijze, magere man daarboven op de overloop mijn broer? Was dat nietige mensje naast hem mijn welgeschapen schoonzus? Ze vlijde zich tegen me aan: 'Henk, mijn broertje..'

De huiskamer was verlicht. Op de drempel bleef ik stokstijf staan. ‘Herman, waar zijn je meubels?’

‘Verbrand, jongen. De kachel in, we hadden het koud.’ Zijn stem was zacht.

‘En de kastdeuren, de kastplanken?’

‘Verbrand. Maar kom toch binnen, doe je jassen uit. Jullie moeten moe zijn, die reis was lang, ik heb het op de landkaart gezien. Leuk ding, je vrouwtje. Rietje gaat thee voor haar zetten, voor jou heb ik een Bols.’

‘Ze drinkt geen thee, Herman.’

‘We hebben niets anders,’ zei Marie.

Was dit nu echt Marietje? Kan je zo vermageren? ‘Maar neem toch een stoel, we hebben er nog drie.’ Ze ging toch de keuken in.

Herman was aan tafel gaan zitten. Hij legde zijn handen er plat op, zijn grote timmermanshanden. Toen, met dezelfde zachte stem:

‘Ze zijn weg..’

Hij blies het voor zich uit als een zucht, het vergrijsde hoofd een beetje gebogen, de blik op zijn nagels gericht. ‘Tot het laatst hebben ze gemoord, Henk, tot de laatste minuut. Ben, je pianist, is dood, neergeknald op een brug in Haarlem met nog tien gijzelaars..’

Marie kwam binnen met thee. Herman bleef bewegingloos.

‘Houdt ze heus niet van thee? Is toch lekker? Drinkt ze het nooit?’

‘In Frankrijk drinken ze dat niet.’

‘Ze moet zich vervelen, je vrouw,’ zei Marie. ‘Ik hou nu al van haar. Bonsjoer, madam, bonsjoer.. Wat een ramp die talen.’

‘Komen jullie mee, kijken naar de kleintjes.’

Twee waren er: een in bed, de ander in de wieg. Ze ademden vredig.

‘Lief hè?’ zei Marie. Haar blik glansde ineens.

Herman legde zijn arm om Mimi's schouder. ‘Kom mee, madam.. Wat een ramp toch niks te kunnen zeggen. Drink eens hiervan, dat is Bols, lekker..’

Hij ging weer aan tafel zitten om zijn handen er plat op te leggen, naast het glaasje zonder het aan te raken. ‘Ik was timmerman, ik mocht timmeren op het dak. De anderen beneden moesten puin kruien, Polen en ook een Rus. Een mooie kerel, groot en blond. Wat hem overkwam weet ik niet, ineens liet hij zijn schop vallen. Hij keek star voor zich uit, een rare, heel blauwe blik. ‘Arbeit!’ brulde de mof die naast me stond te spijkeren. De Rus verroerde geen vin. Er werd niet eens voor de tweede maal gebruld. Kalm klom die mof de steiger af met een stuk balk in de

vuist en sloeg hem de hersenpan in.’

Hij bracht zijn hand voor de ogen, als verblind. ‘Ik kon niet meer teruggaan, onmogelijk. Toen mijn verlof om was, ben ik wel in de trein gestapt maar met een perronkaartje op zak en in Utrecht er weer uit. Het liep van een leien dakje. Vrolijk wandelde ik met mijn kaartje door de controle, en een melkboer heeft me naar Amsterdam gereden. Daar ben ik bij moeder ondergedoken..’

‘Ze hebben je niet gezocht?’

‘Moeder had een signaal uitgedokterd: drie korte bellen en een lange, en dat tweemaal, zo niet dan verstopte ze me in het gat onder de keukenvloer waar de watermeter zit. Dubbelgevouwen paste ik er net in. Het luik erover, het zeil en de mat.. Een keer waren zij het die belden. Herinner je nog het touwtje?’

‘En of.. Dat hing achter de brievenbus. Om open te doen hoefde je maar aan het touwtje te trekken.

‘Ze belden en het touwtje hing er. Het waren er twee van de SD en een tolk. Moeder stond op de loer. Ze liet ze bellen. Tien seconden en ik lag opgevouwen onder de vloer. Staande op het luik bood ze dat drietal het hoofd. ‘Waar is uw zoon?’ hoorde ik. ‘Welke, ik heb er twee.’ ‘Die in Bordeaux ontvlucht is.’ Zo kwamen we te weten dat je je biezen had gepakt. Ik hoorde moeder: ‘Heren, dat weet ik niet. En als ik het wist, meent u nou werkelijk dat ik u een lichtje ga opsteken?’ Ze heeft zich tot de tolk gewend. ‘Vraag eens aan die Duitse heren wat hun moeders in mijn plaats zouden doen. Vooruit, vraag het!’ Half verstikt voelde ik moeders gewicht op me, een blok, onverplaatsbaar. Ze zei: ‘Heren, ik heb van mijn oudste zoon niet het minste bericht. Maar weet dit, en weet het goed.. als hij dood is, dan zijn jullie de moordenaars. Nu kunt u verdwijnen..’

Herman nam zijn glaasje. ‘Een moeder, Henk, dat is wat, dat is een tijgerin. Ze zijn afgedropen. Proost jongen, proost Mimi, proef het, slaap je lekker op.’

Mimi zat stijf op de stoel voor haar koude thee, volkomen van de kaart. ‘Herman,’ heb ik gezegd. ‘Ik schaam me voor mijn zonnige schuilhoek daar, keurig buiten schot.’

Ineens, met zijn fletse ogen, wierp hij me een blik toe, hardblauw van boosheid. ‘Zeg dat nooit meer, hoor je! Trouwens, dat zou een mond meer geweest zijn.’

Amsterdam bij daglicht met grauw weer. Rustige straten, niets dat op-

zien baarde. Toch wel.. geen enkele boom op het pleintje voor moeders huis. De zaagvlakken laag tegen de grond toonden de verminking. Herman belde eerst en opende toen met zijn sleutel. Ze vloog niet op me toe. Ze had tijd nodig. Voetje voor voetje, breekbaar, kwam ze door die korte gang naderbij. Ze heeft zich ook niet tegen me aangedrongen. Haar hoofd kwam tegen mijn schouder rusten. ‘Henk, jongen..’ hoorde ik na geruime tijd.

Vervolgens keerde ze zich naar haar schoondochter, keek haar aan, liet haar arm onder de hare glijden en zei: ‘Kom meisje, kom in mijn woning.’

Haar woning. Niets was er veranderd. Staande in het halletje keek ik in de open slaapkamer en zag haar bed, de witte bult waarin ze de hongerwinter had doorgebracht. Aan het einde van de smalle keuken grauwde de dag. Het tuintje was verwilderd. Ook daar die verminking, een plat zaagvlak. Wees gegroet, trouwe kastanjeboom die twee lijfjes had verwarmd.

‘Heeft je broer omgezaagd, de kleintjes hadden het koud..’

Toen ik de huiskamer terugzag was het of ik voor het decor van een langgeleden opgevoerd toneelstuk stond. Wel leek het plafond me lager, de ruimte vernauwd, maar het geheel vertoonde zich intact: het pluche tafelkleed, dezelfde tafel, hetzelfde buffet, de zwartgelakte piano met het Heilig-Hartbeeld daarboven, het theetafeltje, de kachel, dezelfde armstoelen, elk voorwerp keurig op zijn plaats, de smetteloze gordijnen.

‘Herman, ze heeft nog al haar meubels..’

‘Ze verbood me de bijl er in te zetten. Ze trok al haar kousen aan, al haar jurken en rokken, haar truien en een schouderdoek er overheen. Ze leek ontzaglijk, en toch Henk, ik heb bij de dokter gezien hoe weinig er van haar over is.’

Tussen de twee ramen zwaaide vreedzaam de koperen schijf van de hangklok. Het rode oliepitje brandde voor het Heilig-Hartbeeld. Herman rookte staande, Mimi zat alweer voor een kopje thee. ‘Houdt ze niet van thee?’ vroeg ook moeder. Nee, en van koffie ook niet, zelfs niet van wijn. Wat dronk ze eigenlijk bij haar thuis? Dronk ze wel?

Ze zag me de kastdeur opentrekken. Op de plank stond nog steeds de grote, diepe soepschaal van porselein. Ik had hem boordevol met graankorrels achtergelaten. Moeder maalde ze in de koffiemolen en bakte er drie-in-de-pan van. De schaal was leeg, maar op de bodem ontdekte ik nog een laagje half verrotte korrels. ‘Maar moeder, dit heb

je laten verrotten..'

'Bewaard voor de kleintjes, jongen, voor het allerlaatst. Toen zijn de Canadezen gekomen. Die hebben eten uit vliegtuigen gegooid. Er was wittebrood bij. Koek, hebben de kleintjes geroepen, Oma, dat is koek!'

'Wil jij thee, Henk?'

'Ja moeder, graag.'

Het vergeetboek is dik, moeder. Veel zal er nog in geschreven worden maar niet met mijn inkt. Ik ben naar het rechterraam gelopen en heb een pand van het overgordijn opzij geschoven. De prikjes van moeders punaise werden zichtbaar. Tegen de duizend misschien wel. De hangklok tikte laconiek. De vloek was over. Je moest eigenlijk dit plekje voos hout er netjes uitzagen, dacht ik, inlijsten achter glas en naast je schrijfmachine zetten. En later, als je kleinkinderen het zien en denken: wat heeft die gekke opa daar toch staan en vragen: 'Opa, wat is dat?' dan zou opa zeggen: 'Bekijk het maar goed, kinderen, bekijk het maar goed. Dat is de vingerafdruk van Satan.'

Montferrier, 27 september 1991

Camille
Henk Breuker

Achter het grote hek dat 's nachts de zagerij afsluit en overdag de vrachtwagens met boomstammen doorlaat, was hij er opeens, als een boszwam ontstaan uit de rottende, vochtige bladerlaag van zijn vodden. Het had die dag geregend, zo'n warme regen die traag, drop na drop, het asfalt bespettert. Eigenlijk regent het dan niet hier in het zuiden, maar zweet de stad, zwoel als een badcel. Thuiskomend ontdekte ik hem achter de spijlen van het nog openstaande hek. Omdat dit hek scharniert aan een stenen pilaar van aanzienlijke omvang en, opengedraaid, tegen de muur van ons huis stuit, laat het een nauwe, driehoekige ruimte vrij. De man stond er met een zakmes in een lap vlees te kerven. Verder had hij een homp brood, een fles tapwijn en een papiertje met wat zout uitgestald op een leeg benzinevat dat als tafel dienst deed. Dat vat stond er al en had de zwerver vermoedelijk aangetrokken. Mirko, onze hond, stond vlak voor hem te rukken aan een toegeworpen kluif. ‘Wat is dat voor een snaak?’ vroeg ik tante Jane die juist haar kippen op stok had gebracht. Ach, de man had gevraagd in dat hoekje te mogen eten en hij had Jane aardappelbonnen gegeven, een zeer gewaardeerd geschenk zo kort na de oorlog.

En we zijn aan hem gewend geraakt.

Dit wennen ging wat mijn vrouw betreft met flink wat strubbelingen gepaard. Marie-Louise, die mijn hemden smetteloos in de was doet, kantte zich heftig tegen Camilles aanwezigheid. Het is waar dat hij niet bepaald een sieraad was voor onze houtwerf. Zijn driehoek, pal onder het badkamerraampje naast onze slaapkamer, groeide dicht van de smeerboel. Maanden verliepen en ondanks voortdurend geharrewar bleef hij. Camille vestigde zich voorgoed en verzamelde zijn meubilair: een kleverige dadelkist, nog een kist en het reeds aanwezige benzinevat, zijn tafel. Ratten trok dit niet aan, daarvoor was Mirko te fel. Die stoof al jankend de verst verwijderde luchtjes af. Roken deed de man niet, hetgeen voor de houtwerf een geruststellend feit was. Camille maakte een ongevaarlijke indruk. Na de nacht ergens te hebben doorgebracht ging hij vroeg in de ochtend op pad en doorzocht gewetensvol

de vuilnisbakken waar hij recht op deed gelden. Onze buurt was door de zwervers in rayons verdeeld en Camilles deel bestond uit een pleintje en onze doodlopende straat. Het waren nog niet de latere hoorns van overvloed waarin Camille zijn fortuin zocht, maar een dakloze kon er het sterven mee uitstellen.

Tegen twaalf uur 's middags was hij te verwachten. Tussen het hek en de gevel gedrukt zocht hij zijn vondsten uit, wol bij wol, linnen bij linnen, katoen bij katoen. Vervolgens borg hij alles in drie zakken, de drie zakken weer in een grote, en vertrok om zijn liter wijn te kopen. Tegen half twee, als we op de veranda aan tafel zaten, hoorden we hem lallen. Camille bedronk zich alleen in zijn vrije tijd; de ochtend was voor het voddenrapen en de rest van de dag tot lang na het avondrood was voor de fles. Mijn vrouw kon het niet zetten. ‘Hoor hem toch, een schande.. Gisteren heb ik hem nog moeten zeggen zijn broek dicht te knopen.’ Moet je maar kunnen, dacht ik, met alleen knoopsgaten.

Vanaf de veranda kon je hem beneden over de verlaten werf zien wankelen. Door de hoogte leek het of hij alleen uit hoofd en schouders bestond, brede schouders waaraan het haveloze pak hing als aan een klerenhanger, de broekspijpen slepend over de grond. Bij de ingang van de open loods ging hij ergens op zitten, z'n jasmouwen slap hangend tussen de geknikte benen, telkens het logge hoofd met een schok oplichtend als de kin op de borst dreigde te zakken. Een fles met een bodempje wijn stond naast hem te bakken in de late zon. Mijn schoonvader vond 't best, als hij maar ongestoord de nieuwsberichten op de radio kon beluisteren. Schoonmoeder was de schappelijkheid zelf en tante Jane, de aanstichtster van de ongewenste toestand, hield zich van de domme. Maar mijn vrouw had er geen vrede mee en hield onze eerstgeborene zoveel mogelijk in huis vanwege besmettingsgevaar. Het luchten vond plaats onder de vijgeboom, in onze landauer, uitsluitend 's ochtends als de kust vrij was. Marie-Louise kwam er snel achter dat het doordeweekse ochtenden moesten zijn. Meteen de eerste zondag al boog Camille zich over het baasje, bracht zijn opgeblazen gezicht naderbij, liet zijn vingers trippelend dansen in de lucht maar kon zijn liedje niet uitzingen. Met een kreet stortte Marie-Louise zich op de kraaiende kleuter en stopte hem onmiddellijk in bad. Camille begreep niets van die opschudding. Zijn glazige blik was een en al verwondering. Hij beschouwde zich als lid van onze familie, een soort oom. Een ieder die luisteren wilde kreeg uit Camilles inderdaad onwelriekende mond een verslag over de gezondheidstoestand van ons kereltje te ho-

ren, voor zover zijn gebrabbel te begrijpen was. Hoe hij zijn woeste stoppelbaard kwijt raakte weet ik niet, maar het kwam voor dat kin en wangen zich opeens naakt openbaarden, kundig uitgeschoren, zonder een spoortje geronnen bloed. Ook lukte het hem zijn hoofdhaar kort te houden. Deze uiterlijke kentekenen van een voor-alcoholisch tijdperk waren merkbaar in zijn manieren. Camille gedroeg zich beleefd en voorkomend, met in zijn gebaren een zekere hoffelijkheid, al deed die wat potsierlijk aan gezien zijn smerige plunje, het om zijn middel gesnoerde touw en zijn afgetrapte schoenen. Hij sprak netjes. Nooit kwam er een lelijk woord over zijn lippen. ‘Je kan beter naar wijn ruiken dan naar vuile taal,’ zei tante Jane een keer te zijner verdediging tegen Marie-Louise. ‘Je kan beter naar geen van beide ruiken,’ kreeg ze onmiddellijk lik op stuk. Jane deed weer of ze doof was, de aardappelbonnen bleven binnenkomen en Camille bewees kleine diensten. Door zijn positie achter het hek kon hij tevens het in- en uitgaan van onze klanten in de gaten houden. Dat deed hij met toewijding. Kruimeldiefstal werd meteen gerapporteerd. Wel moest ik dan zijn adem verduren, maar daar kon ik wel tegen, die kleine oogjes glommen zo vriendelijk. Wie de man was en waar hij vandaan kwam wist niemand en het interesseerde ook niemand.

Op een dag, het was even over twaalf, bracht ik een van onze vertegenwoordigers, meneer Gillet, naar de uitgang. Hij ging lunchen. Bij het hek gekomen bleef de man ineens staan en zei: ‘Zie ik 't goed? Maar dat is Camille Lacroix!’ Hij liep op hem toe en ik zag ze een paar woorden wisselen. Een handdruk was er niet bij, daar waakte Gillet kennelijk voor. Wel scheen de ontmoeting hem te plezieren.

‘Kent u die man?’ vroeg ik naar de bekende weg toen we buiten op straat stonden. Ze hadden elkaar even voor de oorlog in Marseille getroffen, in een kazerne, beiden met een mobilisatiebevel op zak. Camille raapte toen vodden in de oude havenbuurt en had zich evenals Gillet voor het leger moeten melden. ‘Maar ze moesten hem niet,’ zei Gillet.

Of hij toen ook al zo was?

‘Niet zo, maar een groot verschil is er niet. Hij had zich misschien een beetje opgedoft voor de gelegenheid. Hij zei me dat hij geboren was in het departement Ardèche, net als ik, zodoende kwamen we op dezelfde houten bank terecht.’ Le Jonc heette het dorp waar Camille vandaan kwam. Gillet herinnerde zich de naam omdat daar de vermaarde Jonc-grotten werden geëxploiteerd. Zelf was hij er nooit geweest. ‘We woonden er een heel eind vandaan en toen mijn ouders naar Marseille ver-

huisden, was ik nog een peuter. In de Ardèche heb ik niets te maken. Slecht hout daar, dat weet u wel..'

Inderdaad, wat ze daar kappen en zagen is de kosten van het transport niet waard. Ik had het eens tot mijn schade en schande geleerd. Wel was er ten noorden van dit departement, in La Loire, mooi zacht timmerhout te koop en om daar te komen reed ik vaak door de Ardèche. Op een van mijn zakenreizen, kort na mijn gesprek met Gillet, toen ik in een restaurant mijn wegenkaart raadpleegde, viel mijn blik op de plaatsnaam Le Jonc. Het stond nogal opvallend aangegeven vanwege de grotten. Ik besloot er een kijkje te nemen, de omweg kostte me niet veel kilometers.

Le Jonc bleek geen dorp te zijn maar een voor driekwart ingestort gehucht. Het land eromheen, heuvelend naar de Haute Ardèche, lag er kaal van armoede bij: hoofdzakelijk keien en woest struikgewas. Alleen schapen konden er met goede wil in leven blijven. In vroeger tijden had men er wel wat geprobeerd. Hier en daar waren verwilderde stugge percelen van voormalige landbouw zichtbaar: boekweit waarschijnlijk. Magere, door onkruid verstikte dode wijnstokken stonden er droef in het gelid. De sporen van deze akkertjes, schots en scheef aangelegd, deden me denken aan lappen op een verstelde broek. Alleen de grotingang, iets beneden Le Jonc, een geelachtig, betonnen gebouwtje met plat dak en een ruime parkeerplaats ervoor, getuigde van een zekere welvaart. Veel auto's stonden er niet, het seizoen was voorbij, toch wapperde boven het platte dak een kwieke vlag. Maar dezelfde wind klonk hier als één nare klacht. Ik strompelde over puin, gruis en stukke dakpannen het gehucht in, me afvragend of ik er een levende ziel zou vinden. Er waren nog mensen, allemaal stokoud en verschrompeld, een half dozijn misschien. De overlevenden. Mijn navorsing zou niet veel tijd in beslag nemen. Ik keek al op mijn horloge.

De eerste twee mannetjes wisten van niets of misschien verstonden ze me niet. Het haar groeide bij dotten uit hun oren en hun ogen waren al bijna glazig. Ze leunden allebei op een stok en keken langs me heen of ik er niet was. Maar het kromme vrouwtje in haar zwarte baal rokken, met een doek om het hoofd geknoopt, ook zwart, scheen ineens wakker te schieten. 'Camille Lacroix, die kleine krullekop?' Ze sprak alsof de man nog met kinderbeentjes in een korte broek liep. Maar òf ze hem kende!

Ik had een gevoelige snaar geraakt en moest zelfs binnenkomen. De koffie, zei ze, stond warm op het fornuis. Die zou me goed doen, het was

al fris hier in het najaar. Liever had ik het buiten snel afgehandeld. Vluchtig dwaalde mijn blik door het propere vertrek. Nu ik zoveel ouder ben, is een pijnlijk verzorgd armzalig boeltje altijd een bron van ontroering voor me, maar toen rekende ik al uit wat dit oponthoud me aan tijd ging kosten. De koffie was bitter, nauwelijks drinkbaar, en het vrouwtje zat op haar praatstoel. In minder dan geen tijd wist ik dat ze twintig jaar weduwe was en kinderen had in Lyon, Bordeaux, Toulouse, in Algiers, in Californië zelfs, en dat ze het allemaal goed hadden. ‘Aan deze grond hier, meneer, is geen eer te behalen. Mijn man heeft zich er op doodgewerkt, hij net als de anderen. Voor hen was het jachtseizoen altijd open, klabakken kwamen niet zo ver. Er werd naar hartelust geschoten en gestroopt, wild genoeg, zodat we toch niet van honger omkwamen.’

‘En Camille?’ zette ik haar weer op mijn spoor. ‘Heeft hij nog nabestaanden?’

Niet dat ze wist. De stumper was al op vierjarige leeftijd wees geworden, en vreemden hadden zich over hem ontfermd. Welke familie precies, dat wist ze niet meer, maar wel herinnerde ze zich wat het knaapje overkomen was. ‘Ja meneer, dat is me bijgebleven, vooral door die grotingang daar beneden..’

Zo kwam ook ik het te weten. Op een keer was een man Camille van huis komen halen. Ze waren met een stel aan het jagen geweest toen ineens een van de honden hevig aan het blaffen sloeg voor een gat in de grond. ‘Ze dachten dat er wild verstopt zat, maar toen ze de hond er bij zijn halsband naar toe trokken, de snuit er vlak op, begon het beest vreselijk te janken. Het was een klein gat. De steen die ze er in wierpen scheen nog al diep te vallen. Toen iemand met zijn oor tegen de grond naar de val van nog een steen ging luisteren, dacht hij een rare tik te horen. Ik zei al, 't was een klein gat, heel nauw, daarom zijn ze Camille gaan halen. Die was smal van schouders en heel pienter. Misschien ook omdat er geen vader of moeder was om 't te beletten. Ze hebben hem aan een touw laten zakken. Twee touwen, meneer, aan elkaar geknoopt, en toen het op was, voelden ze aan het gewicht dat het kereltje nog geen grond had. Hij gaf geen kik, ondanks het schreeuwen dat ze deden in het gat. Maar toen ze er, bij wijze van verlichting, want ze vermoedden wel iets, een brandende fakkel in hadden geworpen, toen hoorden ze een gil. Nee, vele gillen die tegen elkaar opbotsten. Allemaal tegelijk. Mijn eigen man heeft het me verteld, die was erbij. Dat hadden ze niet mogen doen, nietwaar? Toen het ventje weer boven

kwam, hing hij buiten bewustzijn aan het touw. Ik heb altijd gedacht dat ie daardoor zo vreemd is geworden. Ze hebben hem later naar de stad gebracht, naar een weeshuis, en verder heb ik nooit meer van hem gehoord..'

Toen ik weer buiten stond bleek dat zich beneden een groepje had gevormd, het loonde de moeite van een excursie. Ik ben ook meegegaan. Een treintje op luchtbanden voerde ons geruisloos naar beneden, door een soort slokdarm met op geregelde afstanden een elektrisch lampje dat een glibberig licht wierp op de kantige rotsen. Na geruime tijd moesten we te voet verder. Ineens stonden we voor de holte.

Ik had wel meer grotten gezien maar nooit een onderaardse muil van zo'n omvang. Hier verloor ik alle besef van dimensies. Er kon een kerk in, compleet met toren. Het was er stil, een honderdmiljoen jaar oude stilte die slechts de bedeesde tik van kalkrijke droppen had gedoogd. We stonden op een smal terras met een balustrade naar het lege voorgeborchte van de hel te kijken, naar zijn met vocht verzadigde muil. De huig in de verte hield zich verborgen, zo ver reikten de schijnwerpers niet, maar de binnenkant van de wangen toonde onbewogen zijn uitwassen: grillig vlees dat afzichtelijk en onmeetbaar neerhing boven een even onmeetbare, puistige tong. Met weerzin en ontzag keek ik naar de diabolisch gevormde druipsteen-pilaren. Het was of deze muil met de tanden op elkaar voor altijd in zijn eigen kanker had gebeten. In deze ruimte was de stem van de gids een speldeprik, maar toen hij er een kei inwierp, daverde het antwoord van de ruimte. Met een zoeklicht waarvan de stralenbundel verloren ging wees de man ons op het gehemelte. Daar ergens bevond zich het gat waardoor, na miljoenen jaren, de eerste mens was neergezakt. 'U kunt het niet zien, dames en heren, de koker is zes meter diep. je moet er loodrecht onder staan om het daglicht te kunnen zien..'

Ik sloot even de ogen. In het aardedonker zag ik het kereltje zakken, almaar zakken als een spin aan zijn draad. En eensklaps de brandende fakkel, het opdoemen en aanstormen van de krocht in heel zijn onmetelijkheid. En de gil daarop, tienvoudig weerkaatst door de ruimte zelf.

Thuisgekomen hoorde ik dat Camille zoek was. Niet verdwenen maar zoek. Zelfs Marie-Louise vroeg zich af waar hij uithing. Na twee dagen werd hij door tante Jane gevonden achter het kippenhok. Daar zet de werf zich nog even voort en vormt een uithoek waar onverkoopbaar

hout ligt te rotten, uitschot, veelal balken die opengespleten aan het vergaan zijn en griezelige zwammen vertonen. Eerst dacht Jane een weggesmeten, vergeten jas te zien. Camille lag eronder te ijlen. In horden kroop het ongedierte al over zijn hals, onder zijn hemd. We hebben onmiddellijk het ziekenhuis gebeld. Hij werd opgehaald en verder geen nieuws. Dat wil zeggen, we informeerden niet. Er zijn dingen waaraan ik niet graag denk, nu tenminste, nu ikzelf de leeftijd heb me sterfelijk te voelen. Sommige gedachten zijn als een felle knauw. Men noemt dat hartepijn, een onvervangbaar woord. Beter is er niet. Natuurlijk, ik leidde een druk leven, mijn hersenen waren continu in de weer. Kletspraat. Toen ik plotseling behoefte kreeg Camille te bezoeken in het ziekenhuis was hij weg, genezen en ontslagen. Maanden later liep ik hem in de winter tegen het lijf. De lange jas die hij droeg, een nette zonder verstellap, was kennelijk een krijgertje. Het ding reikte hem tot zijn versleten stiefels. Ook zijn gezicht leek me opgeknapt, een na-effect van het ziekenhuis. Ik schrijf nu snel, te late ontroering drijft de spot met me. Het eerste wat Camille me vroeg was hoe het met ons baasje ging. Net als eerder Gillet wisselde ik enkele woorden, waarop Camille verdween.

Wat bleef is die driehoek tussen gevel en hek, keurig uitgemest, dat wel. Je kan er nu eten van de grond. Weer voel ik die knauw. De dingen zijn pas te vatten als ze ongrijpbaar geworden zijn.

Klaverjassen
Henk Breuker

‘Hoog tijd,’ zei Esquirol en schoof een hartenaas op de tien van Batistou. ‘Hoog tijd dat de gemeenteraad eindelijk zijn neus steekt in de zaken van die heren. Roblot maakt van magere Hein een kip die gouwe eieren legt. Een arm mens durft gewoon niet meer dood te gaan.’

‘Heb je het over je schoonmoeder?’ vroeg Picollet.

‘Over m'n portemonnee, man. Schoonmama ligt opgebaard en heeft nergens last van. Vanmorgen ben ik de kist wezen bestellen. Hun ontvangstzaal alleen al is van een griezelige luxe, ik zakte tot mijn enkels weg in de vloerbedekking. Hotel Metropole met zijn vier sterren is er een armzalige boel bij. Drie heren in het zwart stonden me geruisloos op te wachten onder een kroonluchter vol glazen pegels en balletjes en zo groot dat ik me afvroeg hoe het plafond het uithield. En overal gepolitoerd mahonie en fluwelen draperieën wat de klok sloeg. Moet ik?’

‘Ja, als je uitgefoeterd bent.’

‘Dat nog lang niet. Je kan er de miljoenen ruiken al ben je nog zo verkouwen. En door dat dikke rooie spul op de vloer is 't er zo doodstil dat je vanzelf aan 't fluisteren slaat. Wisten jullie dat 't daar net is als vroeger bij de spoorwegen?’

‘Hoezo?’ informeerde Ferraioli.

‘Drie klassen: eerste, tweede en derde, vanaf de kist van eikehout met zwaar koperbeslag tot aan een vurehouten geval waarvan je de schroeven kan zien. Daar had Isabelle geen weet meer van, dus die heb ik maar besteld. En weten jullie wat zo'n ding kost?’

Geen idee. Esquirol keek tegen twee besnorde vraagtekens op. Alleen Donnadieus gezicht deed niet mee, die zat met een troef popelend de kat uit de boom te kijken.

‘Vierduizend frank!’

‘Ouwe?’

‘Ben je belazerd! Nieuwe! Vierhonderdduizend centimes om jullie van dienst te zijn. En dat was maar een beginnetje. Ik kreeg een hele lijst van andere zaken onder m'n neus geschoven: het afleggen, het balsemen, de doodgravers, het transport, weet ik veel. Ik dorst niet op te tellen, dat hebben zij wel gedaan. Er werd me een rib uit het lijf gerukt.

Koud kunstje, met hun monopolie doen ze maar net wat ze willen. Zo, dit klavertje ben ik kwijt, opgeruimd staat netjes. Wie geeft?'

Tot nog toe had de ouwe Donnadieu geen kik gegeven. Ineens gaf hij een kuch om zijn stembanden te ontslijmen en zei: 'Heren, jullie zitten hier wel te kankeren, maar dat komt door gebrek aan ervaring. Een ervaren mens telt voor twee, zeggen ze. Nou, door wat ik heb beleefd in mijn jonge jaren tel ik voor tien. Daar kunnen jullie lering uit trekken..'

Donnadieu deelde, nam zijn kaarten op en bestudeerde het waaiertje alsof daarop zijn verhaal stond te lezen, flink oudbakken natuurlijk omdat Donnadieus jonge jaren uit de vorige eeuw dateerden.

'Ga je gang, we luisteren. Je bent toch geen aandeelhouder bij Roblot?'

'God beware me ervoor dat ik daar ooit een stuiver aan zou verdienen. Neemt niet weg dat onze stoffelijke overschotten de grond in moeten en dat doet Roblot op een soepele manier. Je merkt 't nauwelijks en dat is veel waard. Ik was in de dertig toen mijn oom Eustache stierf. Dat overkwam hem na een operatie in een kliniek midden in de stad. Zo'n kliniek waar je heen gaat om te genezen vindt 't niet prettig om een lijkwagen voor de deur te zien en wij, de naaste familie van die oom, zagen hem ook liever stilletjes de stad uitgevoerd en goedkoop ter aarde besteld in ons dorp. Eustache was niet alleen vrijgezel maar had bovendien zijn geld tot de laatste cent in lekker eten omgezet. Thuis waren we dus mooi de klos, we moesten opdraaien voor de rekening en die hielden we graag zo laag mogelijk. Met Roblot op de loer moest je uitkijken. Die liet zich in de stad niet makkelijk een lijk ontglippen. Dus wilden we oom diezelfde nacht nog via een achterdeurtje in mijn auto smokkelen, een Rosalie uit die tijd, hoog op de wielen en nogal krap van maat. Nou, 't lukte. 't Was flink donker en de straatverlichting was schaars. Zonder ongeval bereikte ik Jacou, halfweg dus. Daar woonde een neef van me die timmerde, 'n beetje van alles, ook doodkisten. Hij had op de werkplaats nog een ouwe liggen, geweigerd door een klant die hem te ruim vond. Er kon inderdaad wel een kardinaal met mijter en al in. Naar de kieren moest ik niet kijken, zei Gilles, zo heette mijn neef. We hebben oom toen in zijn lakense pak tussen de kale planken gelegd. Maar die kist kregen we de auto niet in. Geen nood, Gilles leende me wel zijn paard en wagen. Voor mijn vertrek gaf hij me nog een glaasje 'trois-six' te drinken dat de vlammen me uitsloegen. 'Heb je wel nodig,' zei Gilles, ''t Is stinkweer buiten.'

Dat was 't. In die regen en duisternis kon ik geen hand voor ogen

zien. Maar het paard kende zijn weg. Die rook gewoon Teyran op acht kilometer afstand, door het hondeweer heen. Wat die beesten in hun neusgaten hebben mag Joost weten. Om oom droog te houden hadden we een dekzeil over de vracht gelegd. 't Begon steeds harder te regenen en soms weerlichtte het. Het effect van ‘trois-six’ was daarboven op de bok al gauw tenietgedaan. Ik zat er blootshoofds, zonder regenjas. Maar ja, dacht ik, die centjes van Roblot spaar ik mooi uit. Zo hotsebotste ik in het pikkedonker naar Teyran, m'n hoofd ingetrokken tussen m'n schouders en mijn broek kletsnat. Ineens, Jezus als ik daar nog aan denk, scheurt me daar een bliksem door de lucht, vlak voor m'n snufferd, op grijpafstand. Nog zie ik die witte zigzag, net tanden van een reusachtige brandhoutzaag. Het paard stond rechtop, met de bomen omhoog. Daar gáát oom, dacht ik. Tot overmaat van ramp helde de kar danig. Ik zag hem al omslaan met het paard op z'n zij. Maar het beest hield het. Netjes kwam de kar weer op zijn wielen terecht. Van de schrik hoorde ik de donderklap niet eens. En regenen dat 't deed! Bij bakken viel het neer. Het paard vond 't welletjes en deed geen stap meer vooruit. Die voelde geen zweep, geen trap tegen zijn kont, niks. Die was van hout. Ja, wat doe je dan? Ik ben even gaan kijken naar de kist. Kijken is maar bij wijze van spreken, ik zag alleen diep zwart tot er weer een bliksem door de lucht sloeg. De kar bleek leeg. Weg kist, de diepte ingekiept, langs een steile berm zoals de bliksem me onthulde. Stekeblind van het water alleen al stond ik dat aardedonker in te turen. Ik kon oom toch niet de hele nacht daar laten? Ik probeerde een stap in de diepte, glibberde en zeilde ineens met zwaaiende armen omlaag om tot stilstand te komen tegen een wijnstok. Vloeken doe ik niet gauw, maar toen wel. 't Vloog er uit als schroot uit een jachtgeweer. En de regen wierp er nog een formidabele scheut bovenop. Ik lag in een wijngaard, je hebt daar niks anders dan wijnstokken. Steunend krabbelde ik overeind en begon om me heen te tasten. Ver kon die kist niet zijn. Op goed geluk en bijgestaan door de bliksem scharrelde ik tussen de stokken en jawel hoor, daar lag-ie, ik bedoel de overblijfselen van de kist. De deksel was ergens anders, God wist waar, en de rest gebarsten als een rotte meloen, zonder mijn oom. Ik ben toen even gaan zitten in de stromende regen. Die lui uit het noorden zeggen dat 't hier altijd lekker warm en gortdroog is. Ze moesten maar eens komen kamperen in de donkere dagen voor Kerst! Waar kon mijn oom gebleven zijn? Ik zoeken in de modder, op handen en voeten, de kring rond het wrak aftastend. Een dubbeltje kan raar rollen, dacht ik, en oom was zo rond als

een ton. Hij moest tussen een rij wijnstokken weggerold zijn, want na lang zoeken en veel bliksems vond ik hem een heel stuk verderop. De zware klus begon nu. Ik greep hem bij de kraag van zijn lakense pak en sjorde me een breuk door de modder tot naar die berm. Natuurlijk gaf hij geen sikkepit mee, de goeie man, en ik heb hem flink uitgevloekt. Het zweet liep me tappelings over de rug. Was-ie niet stijf geweest dan had ik hem nooit schuin tegen de berm op kunnen leggen, met z'n hoofd ongeveer ter hoogte van de weg. Paard en wagen stonden er nog. Bemodderd en bebloed kwam ik boven. Mag ik nog even zeggen dat 't pijpestelen goot? Gelukkig was ik toen een potige dertiger. Ik greep mijn oom onder z'n oksels en zonder zelfs maar naar hem te kijken, rukte ik hem de weg op..'

Donnadieu bekeek zijn spel, zocht zijn kaart uit en legde bij, klaverboer. 'Zo, die slag is voor mij. Geloof me, heren, als je zoiets beleefd hebt, vind je Roblot, hoe duur ook, nog de beste oplossing.

Nederlandse poëzie

Vijf gedichten
Catharina Blaauwendraad

De kus

Een volle mond. Een halve maan
van gave tanden is zijn lach.
Daarachter een gebroken tong
waarin de talen kraters slaan,
over en weer. Alweer een woord
verloren of een klank verleerd.

En wat er nog ontsnappen mag
aan de omheining van zijn lach,
smelt met zijn warme adem samen
en laat de uitgesproken smaak
van stilte op zijn lippen na.

Vacuüm

Nog zwaarder dan een zonsverduistering
laat hij de avond in mijn kamer vallen.
En in dit loden licht krijgen mijn zinnen
het soortelijk gewicht van witte veren.

Zo wordt een schreeuw een hese fluistering,
een lange reeks geprevelde getallen,
een halverwege weer opnieuw beginnen,
een som die als een breuk blijft repeteren.

Schipbreuk

De trage schaamte heeft onder mijn rokken
een bijna pijnloos slakkespoor getrokken.

De klamme nacht vreet zacht de lakens aan.

Het bed is van de zilte geur doortrokken
waar de sirenen zeelieden mee lokken.

De kapitein is voor de kus vergaan.

Leeg

Mijn lichaam wist het. Plotseling
vertikt mijn hart het, overvalt
mij ademnood. Mijn maag vergalt
het laatste avondmaal. Verging
ons schip of heb ik het verbrand?
Mijn lichaam wist het: Land in zicht.
Zo spoel ik, zonder een bericht
als lege fles aan op jouw strand.

Amstelkade

Ter hoogte van de zwarte populier
vind ik de voordeur van mijn onderkomen.
Al staan er aan de kade andere bomen;
de mooiste, meen ik, is toch deze hier.

De buurvrouw van beneden geeft geen zier
om mijn gemijmer en mijn dwaze dromen.
Zij zeurt dat te veel zon wordt weggenomen
en wil ‘dat kreng’ slechts kappen. Met plezier.

Wat weet u, waarde buurvrouw, van de nachten
waarin de boom zich naar mijn kamer buigt
wanneer de wind de stramme takken streelt?

Wat weet u van gesprekken in gedachten
waarbij het ruisen fluisterend getuigt
van alles wat zich hier heeft afgespeeld?

Drie gedichten
Chrétien Breukers

Raad

Val je niet voorover in het zwarte water?
Kijk uit, de weg is breed.
De trein rijdt vaak heel hard.

Val je niet zomaar ineens voorover
in het zwarte water?
De weg is breed en het is druk.
De trein maakt veel lawaai.

Val je niet per ongeluk ineens
voorover, met je hoofd het eerst,
in het zwarte water?
Er zijn veel auto's op de weg.
De trein komt sneller dichterbij.

Val je niet, per ongeluk, je kon
het ook niet helpen, met je hoofd
het eerst, voorover in het zwarte,
zwarte water?

In het water dat zich boven je
voeten sluit en zwart gebleven is.

Mes

Het kleed is wit en zacht,
onze handen mogen er op rusten.
Ik ontwaak pas als mijn moeder
het brood aan stukken snijdt.

Het mes breekt het gezin
dat zondagochtend-zwijgend zit.
Wat we te zeggen hebben zakt
in het eten naar beneden.

Ik draai een droom voorzichtig
om mijn vingers tot hij
uit elkaar gevallen is in kruimels
die ik van tafel veeg.

Wieg

Iemand heeft een landschap tussen ons geschoven.
Het gebeurde plotseling ik zag bomen die er
eerst niet waren. Lucht betrok en zeefde
ander licht, tot het in mijn ogen stak.

Wie van ons is verder weg? Ik weet niet
hoe ik je vinden moet en loop rond
tot onvoldaanheid toe. Vraag overal maar
welke weg ik om zal buigen.

Val uit de lucht om mij nog een keer
te verrassen, dan vang ik je op en wieg
je lichaam tot het zwaar en onveranderd
in mijn armen hangt.

Drie gedichten
Maarten Doorman

Wat altijd gebeurt

De groenteboer wikkelt de prei
met veel gepraat in een krant
die ik dan thuis weer openvouw:

is de man in dat andere land
gauw voor de fotograaf
met zijn geweer
op straat gaan liggen?

Twee heren schudden daarboven
elkaar de hand, glimlachend
op het gedrukte verband
van het nieuws dat hen omgeeft.

De groenteboer zegt
dat het even meer zal wezen,
maar niemand verdronk. Die man
leeft. Wat altijd gebeurt
is niet echt. Een dagblad
heeft dat bewezen, hoe vaak
wordt er niet vergeefs gedregd.

Verhuizingen

Men had haar weggehaald,
zij was slecht ter been,
alleen op twee hoog.

De familie nam niet meer
dan wat foto's en paperassen mee.
Zij schoof

na alles te hebben schoongemaakt
haar stoel naar achter, keek
niet om,

want ze wilde haar leven
meenemen naar de verzorging
drie hoog,

keek om
en alles bleef in de woning
waar ik nu te wonen kom.

Globe

Hij heeft wat weg
van zijn oude globe
waarop onontdekte gebieden
met wit werden aangegeven.

Te weinig werd deze aardbol ontzien
bij het begieten van de planten,
te veel werd deze bol blootgesteld
aan zon van de straat
Van Abessinië en Madagascar bleven
weinig steden gespaard, hele landstreken
schilferden weg tot een nieuwe witte plek.

Zo heeft hij van vele jaren
uit de wederopbouw en van later
weinig bewaard; echo's
van genot en pijn ontbreken
allengs meer. Poolkap, woestijn,
huid en haar verbleken.

Vijf gedichten
Jaap Harten

Valentijnsdag 1992

Het wordt donker
ik wacht op je, te vaak

In een Amsterdamse frietkraam
- de ober wacht tot ik mijn derde pils vraag

Op de Larense hei pratend met een hopman
te jong nog voor knagende nostalgie

in mij klinkt een deun uit WO II
toen wij zeulden met gamellen stamppot

de wereld is onbeschoft donker zonder jou
ik snuffel, hond op een autokerkhof

Oskar! kom naar me toe
verkouden, grijzend, VIP uit mijn jeugd

grijp m'n nek en zeg dat je ook
gek wordt van die moffendeun uit WO II

of zeg niets, we vechten het wel uit
lichamen op een naakte matras

De jongere vriend van een vijftiger

Ik heb bijna alles geprobeerd
klappertandend in schuilkelders gestaan

bomen gekapt in de hongerwinter
bij gaarkeukens gewacht op een prak

sigaretten uitgedrukt in de handpalm
van die acteur met een nazi-verleden

op cocktailparties ruzie gemaakt
met dames gekleed in Delfts Blauw

wanneer ik goed ben in provoceren
is dat onherroepelijk gemeend

en juist mijn kinderlijke anarchie
zo schreef Hans Andreus eens

is een protest tegen volwassenheid
labyrint van scherp heimwee

soms een klein lyrisch epos
de bijna koele toon deed hem zelfs plezier

Catullus schiet uit zijn slof

In een romeinse garage
sleutelden monteurs
haastig voor het weekend

Geldwerk niet zijn stijl
siste Catullus tegen
zijn averechtse efebe

‘Veranius, lig je weer
met je kontje omhoog
bij de uitlaat van mijn Fiat?

je bent meer ijverig dan wild
hokt bij je broers die LP's
draaien met rock 'n roll

en klit onder de boezeroen
van je moeder, nog heers-
zuchtiger dan Anna Magnani!’

Transistors krijsten het boze uur
Boos verliefd spotte de jongen:

‘Pruldichter noem jij jezelf!
Wie rende bezeten naar het reisburo?
Pak aan: folders over Portugal

Uit jouw mond zal ik eten
hete bramen van bloed’

Ballade van een bajesklant

Buiten is toegang
voor iedereen om cartoons
te maken voor eigen plezier
met o.a. uilskuikens zelf met

trots gebaard: irissen die
licht zien, stemmetjes triviaal
en ook bedwaterend gehuil
groeiende vlek

Wij zijn passief achter tralies
het tinnen broodbord een geschiedenis
op zichzelf, niet
in malse biefstuk spiegelen we ons

noch kent onze scheerspiegel
een horizon wel vulgariteit

van muren die verjaren
achter onze hunkerende bajeskop

Zelfs een rat zou welkom gezelschap zijn

Werktafel

Iedere morgen knispert moed
iedere morgen trek ik het rolluik op
schakel mijn antwoordapparaat in
slijp potloden van de supermarkt
en zet mijn bokkepruik op

het begint met contramine
elk woord mort op de schroothoop
alles is toch al gezegd?

muisstil wachten in mijn chaos
bloknotes, fopneuzen, rouwkaarten, plakband
koffiedik, scheermesjes, boeken over Zenboeddhisme
cassettes met Miles Davis, Mussolini, Erik Satie
zoemende wespetailles, pendules die luid
slaan, smeltkroezen en 1 hoge hoed

listig ontstaat een gedicht

Richtingen
Kees Hermis

I
nomaden

omdat het steeds weer anders is
wij wisten dat, had het geen zin ons
te verzetten, dus keerden wij terug

naar plaatsen die wij nog niet kenden,
verlieten die voordat ons iets weerhouden
zou, zoiets als bomen die nooit verder

komen dan de grond waarin ze staan,
en wij veranderden, verzamelden de
ruimte om ons heen in andere decors

deelden weer in en uit, schoven
de dagen vol, en in het weggaan
waren wij hoe langer hoe meer thuis

II

weer nieuwe coulissen gezocht
en gevonden, met zorg neergezet
voor zolang het zou duren, ze

stonden altijd voorlopig -
taferelen verplaatst en belicht
wij trokken er doorheen, lieten

achter, verlieten, gingen voorbij
bewaarden wat beelden van elkaar
meestal verknipt, vertekend

maar nooit bleef iets, stond vast
wat wij behielden was onszelf,
landschappen die verkleurden

wij duurden mee en leerden
steeds meer dat wij vormen
van die landschappen waren

III

beschreven wij kringen, keerden wij
terug naar onbekende plaatsen? ons
nauwelijks bewust van waar wij gingen

leefden wij voort, ontwierpen, schoven
voor ons uit een soort herinneringen
aan wat nog komen moest en toch

allang in tijd voorbij, een uitgeschreven
lijn die op de kaart onvindbaar was
en die bestond zolang je maar niet zocht

ontmoetingen met later, wij bleven
in gesprek door elke plaats van aankomst
open te houden voor vertrek

IV
verkenningen

van dat voorbijgaan zoals wind
tussen je vingers door en al
die tijd weer weg

zoals ik het nu zeggen kan
en soms niet eens
zolang de dingen uitgetekend

in hun schaduw staan, één kant
belicht en dan niet meer,
probeerden we iets vast te houden

kernen voor onderweg misschien
waar je ooit iets aan had, maar
bijna altijd tegen beter weten in

V
uitvalswegen

we lieten achter, volgden weer
zo'n weg die je niet kiest maar
tot het einde gaat, geladen met
dat onbestemde kleurige gevoel

dat het nog komen moet, een dorp
een kerk, kasteel en wat je zoal
vindt, mensen in vreemde talen
wezen ons verder weg, in wat

we ons herinnerden waren we
soms van vroeger en hoe dat was
werd onverwacht herkend wanneer
de geur van gedroogd gras in

onze kleren zat, sporen verleden
naar vandaag en andersom
geen afstand daartussen dan
alleen wij, in werkelijkheid

Twee gedichten
Ingmar Heytze

Vos onder ijs

Deze winter, bij het schaatsen:
vos onder ijs.
Twee dode ogen keken op

alsof hij zo omhoog zou springen
met open bek
als het plotseling zomer werd.

Ik vlucht voor honderd boeren.
Water breekt.
Ik zwem mij langzaam dood.

Er is geen hoop, geen ademnood
voor het langst.
Ik voel niet eens meer angst.

Mijn laatste woorden zijn gedacht
ik kan niet meer
en spreken gaat niet hier.

Het is eenzaam. Aan deze kant.
Van het papier.
Het is zo eenzaam hier.

Het laatste bed

Als kind had je een eigen leven
op je kleine jongenskamer
met de grote deur vol stickers
die de wereld buitensloot

met je beer tussen de dekens
lag je in een glanzend ei
van fantasie, je hebt altijd
geslapen in een soort van boot

dit alles komt gewoonlijk bij je op
in onbekende bedden,
zoals nu - van een vreemd lichaam
krijg je slaperig een zoen

het liefste meisje voor vanavond
alsof zij je kan bewaren
voor je allerlaatste bed
in ziekenhuis of paviljoen

Camera ottica*
Chris Honingh

Veduta

Een voortijdig ochtendgloren. Met intiem geweld
wordt de goudkanelen stad en al haar toebehoren
opgewekt door het geroezemoes van vroege vogels.
Visverkoopsters jagen vliegen en kwajongens uit
de kramen en het water draagt de stentorstemmen
van de handelaars in kippen en konijnen. De stad
maakt een verlegen indruk, halfverscholen achter
schaduw; de huizen lijken licht te ademen. Over

de torens schuiven wolkenpruiken en de bekende
daken glanzen in een onverdragelijke gloed. Duidt
dit op een euforie, alsof Euterpe zich overdrachtelijk
verslikt in stadsbeschrijving, of op het onvermogen
deze schoonheid te bevatten? Strategisch opgesteld
langs de Bacino staat de San Marco wiens virtuoze
klokkenspel als een heraut van brons het gladde
water rimpelt zonder het evenwicht te verstoren.

* *De camera ottica (optische camera) was een toestel dat in Canaletto's dagen opgang maakte en dat hij voor schilderkunstige doeleinden gebruikte. De lenzen van deze camera produceerden een visseoogperspectief, waardoor van een bepaald tafereel meer gezien en getekend kon worden dan het blote oog kon waarnemen. De veduten die hij schilderde zijn mede gebaseerd op het gebruik van de camera ottica en juist voor dit werk ten zeerste geschikt. Eigenlijk was de camera ottica een voorloper van de fotografie, die in eerste instantie ook als een kunstenaarshulpmiddel gezien werd.*
De Bucintoro was een met bladgoud overdekt oorlogsschip dat in het zg. Arsenaal van Venetië lag en eenmaal per jaar op hemelvaartsdag uitvoer. Het was het schip waarop de Doge bij het Porto di Lido een gouden ring in het zeewater gooide als symbool van trouw aan de zee (Sposalizio del Mare). Op Vette Donderdag (Giovedi Grasso) hield de Doge een toespraak voor zijn paleis op het Piazzetta San Marco, waarna kermisattracties het startsein vormden van een volksfeest, dat velen aantrok, ook buitenlanders. Vooral de laatsten begaven zich 's avonds gemaskerd, gekleed in een speciale cape en getooid met een steek naar de Ridotto, een soort casino (trouwens, ridotto betekent in het Italiaans ook gereduceerd, wat in dit verband natuurlijk heel aardig is).

Camera ottica

Laat je blik eens dwalen, zodat het oogmechaniek
de scherpte corrigeert van wat je ziet. Het decor
van deze stad laat zich slechts gedeeltelijk genieten,
het overige verbergt zich in een schemerig gebied,
tegelijkertijd onvatbaar. Maar bekijk hetzelfde door
dit apparaat met lenzen en de projectie op papier
zal je verrassen. Wat je meestal uit het oog verliest
wordt waargenomen in een breed totaal, misschien

valt het je op dat het meeste wazig blijft, waardoor
je waarneemt wat je weet. Neem nu die gondelier
daar in de verte, om het even welke kant hij kiest,
tenslotte zal hij onvermijdelijk het beeld uitschieten
op weg naar onbereikbaarheid, ook als hij nog fysiek
aanwezig is in een uithoek van de blik. Bovendien,
waar kunst is is vertekening. En niemand verbiedt
het overigens dat je zo de werkelijkheid verstoort.

Bucintoro

De bladen van de riemen slaan een tijdelijk
goud uit het water. Tot een halfvis verbouwd
met naast kieuwen de kwastloze stokken als
vinnen die de toekomstige bruid buitengaats
zullen begroeten. Twee Venetiaansen op een
balkon zien hoe de boot zonder te schokken
versnelt en de spanen die het spiegelbeeld

nauwelijks raken. Rode nagels haken in taf
en als ze verdwalen in hun gerende rokken
gaat hij voorbij, het heeft weinig gescheeld.
Om de zeegroene zijde die zo verleidelijk
hun rompen omspoelt zal geen argonaut
hen verleiden, want het kanaal weerkaatst
begeleidende sloepen en de rug van de doge.

Porto di Lido

Weer krimpt de ruimte van de wetenschap ineen:
ik zie hem niet meer zitten. De vage horizon ligt
er altijd op ooghoogte maar de lagunenkust lijkt
naar de onderkant te zakken. De roeiers hebben
hun vleugels geheven als insekten in ruste. Laag
in het kader verminken de golven de bootlijn op

vernuftige wijze en nu weven zij zilveren webben
van water om het schip tegen te houden. De kop
van het boegbeeld wordt in de zeewind gestoken;
het blauw van de hemel houdt alles in evenwicht.
Van hier is het moeilijk te zien, maar als je kijkt
naar de goddelijke kleuren dan zie je het meteen.

Sposalizio del mare

Je uitgestrekte hand bevat slechts lucht, dus
ben ik rusteloos. Voor zover het tij dat toelaat
wieg ik je, zodat je door mijn golfslag teder
opgeheven wordt; de schilder heeft ons met
een kleine ring verbonden. Voorbij het Lido
en het buitengaatse hangt een fijnmazig licht
waaraan ik me ternauwernood onttrekken kan

- dit is een wonderlijke dag - een zachter indigo
zag niemand eerder dan vandaag, veel spreken
zou de stemming drukken. Ben jij een cynicus
omdat een smalle landtong onze elementen
van elkander scheidt? Jij met je harde stadsgezicht
vermoedt dat ik berust; tegen de ruimte afgezet
blijf ik in de meerderheid, zelfs als je staat.

Piazzetta San Marco

Gekke drenkeling komt op papier terecht. Aan een vurehouten vogel uit het water opgericht vliegt hij als een uitgedoofde feniks hoger dan de menigte. Het stralende licht lijkt hem steeds op te stuwen en uit de diepe stilte klinkt zo nu en dan gekrijs wanneer hij dreigt te vallen. Of weet hij waar hij heen moet gaan? ‘Trek je rok uit,’ roept hij naar de doge, ‘piemelnaakt ben

je geboren en je huwelijksplicht heb je gedaan met droge kleren aan!’ Er is licht als goudstof over het tafereel gedaald en opeens klinkt ruw gelach op naar de hooggeplaatste, die van wrok vervuld peilend naar beneden kijkt. Iets wreeds vermomt zijn ogen. Hoe zal hij zijn wraak ten uitvoer brengen? Waarom hier nog langer staan als alles toch vertekend wordt in tegenlicht?

Giovedi Grasso

Wat een dag is het geweest! Tussen de benen van de hoogste man verschijnt de avondzon. Zelfs nog boven deze hoofden uit ziet de doge toe van het balkon en steekt zijn oranje hoofd buiten het scharlaken baldakijn; hij moet en zal de grootste acrobaat van allen zijn. Laag scheert het licht over biceps heen, de gestoken schaduw op de planken is een onbetrouwbaar

vangnet, dat is zonneklaar. Maar als hij gelooft dat hij de sprong nu wagen kan, blijft de vraag of hij wel bij zinnen is: blind voor het gevaar als een aftandse Icarus naar beneden, gebroken ledematen in het verschiet. En ik sta hier stom van verbazing met inkt en papier. Zal ik degene zijn die hem vangen zal in lijnen vol van leven en tragiek? Hij heeft zich al te veel bewogen.

Regatta

Onder de bogen schijnt het water aangedreven
door een onbekende kracht, fragmenten kade
balanceren op het oppervlak. Tussen het publiek
wacht ik op het ogenblik waarop hemelsbrede
wolken boten worden. Een lichtstreep kondigt
roeiers aan, de golfslag scheurt verrast uiteen
op de tuchtiging van spanen, ze slaan zich door

het Canal Grande. En voorwaarts op de snede
van het hout gaan ze door alle beelden heen
die ik op water verf. Als hun verwarrend spoor
bedaart bewegen de paleizen, uit hun evenwicht
gebracht. Dan is er een overvloed van scheve
raamkozijnen, steigers, die ik verwonderd gade
sla. Het kan niet waar zijn binnen mijn optiek.

Ridotto

De vogels zoeken 's avonds naar een onderdak
waar bij kaarslicht boeren worden opgelicht.
Snavels van papier-maché, zwarte vleugels aan
de schouders, op hoeden steekt een penneveer.
Achter gaten in kartonnen koppen uitgespaard
glinsteren de ogen als de winst wordt uitgeteld
door witbepruikte raven, die schamper grijnzen
als de inzet aan de bank vervalt. De enkeling

die in korte tijd een kolossaal fortuin vergaart
maakt zich beter haastig uit de voeten wanneer
hij niets voor de aandacht voelt van de bunzing
of de rat. Snel en uit het licht van volle maan
en fakkels aan de muren moet hij met het geld
de stad verlaten of een ongesteldheid veinzen.
Ik wacht hem hier wel op en als hij dan vlak
bij is veeg ik met marterhaar langs zijn gezicht.

Veduta con piccioni

In het venster zit een vrouw. Het haar strijkt
langs het linnen dat aan de randen ongelijk
bevestigd is. Handen zijn in schaduw opgelost,
de rest in halftinten. Het gewaad is nauwelijks
in staat om de borsten en ook de halslijn spot
met kennis van het perspectief. Een duif nijgt
verwonderd naar een appelpartje, maar bewijst
zijn pienterheid zodra hij weigert wat hem lokt.

Nu schrijdt hij over de veranda met hoge borst
totdat zijn kopje knikkend naar het westen wijst.
Hij slaat zijn vleugels los en klimt aanvankelijk
naar de ondergaande zon; in één vlucht bereikt
hij de Rialtobrug in tegenlicht, waar hij opstijgt
naar de luchten. En de vrouw heeft bergamot
geplukt in haar kleine binnentuin; een stokroos
wordt voorzichtig langs de muur omhoog geleid.

Gruis
Hester Knibbe

1

De tuin is nog geen tuin, de tuin is
hard en zwart als gruis. Het huis
staat open naar het kind.

Het kind woont in zichzelf. Het schept
met oud bestek een nieuwe wereld weg,
het graaft een gang, twee armen lang.

Bang moet daarin, alleen en alle
dieren groot en alle mensen vreemd.

Het graaft door tijd en weerstand heen,
schept dagen zand en steen terzijde.

Een hoge berg, die het niet zeggen kan.

2

De moeder had een kind en geen.
Ze lapt de ramen, hangt vitrage op.
Het huis staat op z'n kop, is nieuw.

Daar is dat kind, lang weggeweest.
Het is van haar, het is haar vreemd,
het lepelt aarde, praat met wind.

De moeder denkt: voorbij is weg,
vers grint moet op het pad, een mat

van gras moet op het gruis, daar op
een vrolijk zingend kind.

Dat kind moet wonen in mijn huis.

3

Het kind woont in zichzelf, woont
in het moederhuis. Het kleurt
de wereld in: een kat, een muis, de vader

die het voorleest, het andere
kind, dat speelt en zingt, dat
speelgoed met haar deelt, dat

speelgoed van haar neemt, de moeder
die het eten geeft, gordijnen dichtdoet.

Het kleurt de wereld blauw en geel,
elk onderdeel met overleg.

Wat zwart is gomt het weg.

Twee gedichten
Jan Kostwinder

Arcadië

Schouders is ze, en heupen
wanneer ze haar katteloopje doet
op het versierde podium
terwijl het licht uit onze ogen
flitst. Ze toont het nieuwste,
het mooiste, en gaat in een landschap
van wuivende palmen op. En wij, wij
zijn ontroerd door zoveel nobele zwendel
zonder dissonanten, die pijn
aan onze ogen doen moet.

Glos

Als kanttekening besta ik nog,
als miniatuur in de marge.
Zo ook zal iemand, ooit, een glos
op mij maken, ter troost
voor wie mijn dochtertje, blomme
van de velden, of zoontje,
kristus-koning, worden zal.
Aandachtig befluisteren
ze elkaar: en hij nam zichzelf
zo ernstig, dat is toch al te mal.
En ik zal luisteren
onder mijn deken van dunne aarde
en zingen - dat vooral.

Drie gedichten
Gerrit Massier

Theater

Nog zingen op hoge toon
de vogels in de bomen zich
een plek, graast hoorbaar
het weidevee, roetsjt
een eekhoorn langs een den
omhoog, verbleekt langzaam
de nacht,

maakt de megaster zich op
stralend over de coulissen
het licht te doven
in een handomdraai,

hangen al die stomme bekjes
op het punt van open, dood-
stil, gelijkgericht.

Côte Sauvage

De hemel staat strakblauw
gekromd over de avond, een bootje
krimpt in roodzwellende zon, een hete
schoot sirenen zuigt
schuimend de kust af -
de horizon een cirkel, jij
brooddronken middelpunt. Terwijl

bij hoogtij uitgespogen op het donker
strand, voor lijk te midden van
doodnuchtere meeuwen: jij.

Wilde lijsterbes

Uit het schaduwloze aangevlogen
in schemering van beukenwoud
gedropt: een kiempje een
toekomst:

een besje schraal en krom
uit haar zomerdepressies omhoog-
spiralend naar het plafond, het
luchtgaatje daarin.

Het moment nu
dat het langzaam volloopt
met bodem (al nader glijdt
over de grond een plasje zon,
maan mag ook),

dat het (klap op de vuurpijl)
straalbezopen gelukkig even
zich getild voelt

tot in het schaduwloze.

Twee gedichten
Henne Neppelenbroek

Uitzicht

steeds kwetsbaarder wordt hij weer wetend
bij het zien van wat verloren ging:

de ‘Verwachting’ bij Kampen vastgevroren
met aan boord de Zwarte die toen
nog schipper was

beelden die hij ziet als door een wak
geblazen in een bevroren ruit

wat veraf is lijkt dan soms helder

zoals sneeuw kan blinken
op een helling boven een vlakte

wie zo nog leeft met verte
kan lang wat dreigt weerstaan

totdat ook dit uitzicht verdwijnt
dichtgebloeid door ijs-
bloemen op een ruit waarachter
het tijdloos wintert

Pointe de Pen Lan

dus u wilt
dat ik vertel
van het land Morbihan

- hij wil dat ik
het landschap
helder verbeeld -

van brakke luchten boven
groene heuvels wolken
en de Bretonse kust roestbruin
als een oud kartelmes

van namen met de klank van
een vallende steen in water:

Ploërmel
Peaule
Plouharnel

of om te proeven
met getuite lippen
liggend in kniehoog gras:

Pointe de Pen Lan

- maar hij wil rotsen
op het scherpst van de snede
uit water gehouwen

en van dat landschap
een kaart -

Twee gedichten
Max Niematz

Zwijgzame

Zegt niet veel. Een zwijgzame.
Wat niet veel zegt. Niet
de minste leugen komt
over zijn lip, of alle andere
sneuvelen. Bij windkracht
zeven zwijgt hij het hardst.
Bij windkracht acht is hij
niet te beteugelen. Geen zwijgt
als hij. Niemand gevleugelder.

Bot

Dit vogelbot is een gure dag
op de rotsen. Dit is rudimentaire
verzamelwoede. Dit vraagt om
wetenschap. Hier moet de anatoom
ingrijpen. Het moet. Dit gaat
anders een eigen leven leiden.
Dit is de dood opwaarderen en
bij het leven inlijven. Dit heeft
nog eens universele gevolgen.

Berceuse
Jean Pierre Rawie

Je schedeltje tegen
    mijn schouder gelegd,
hoeft niets meer verzwegen
    en niets meer gezegd.

Verborgen accoorden
    in één instrument,
zijn ons alle woorden
    bij voorbaat bekend.

Wat wij nog verzinnen
    is kindertjespraat,
die niets meer van binnen
    naar buiten verraadt.

Hoor hoe ons de aarde
    geluidloos ontglijdt...
Wij luisteren naar de
    onsterfelijkheid.

Afrikaanse emblemata
Willem M. Roggeman

1

Natuur beheerst je hand
die schildert over de schors
van haar bruine lichaam.
Witte tekens breng je aan
als raadsels van schoonheid.

Je graaft en graaft
steeds dieper in dit gedicht
en wat haal je op?
: een woordenschat.

2

Een land zonder schaduwen
want de zon staat pal
boven je hoofd, je schaduw
brandt onder je voeten.
Zweet loopt tussen je borsten,
parelt aan je nekharen.
Een kind slaapt op je rug.
Je spreekt tot hem
alleen in spreekwoorden.

3

Cultuur maken de tovenaars.
Kunst als bezwering van het kwaad.
Gekerf maar geen gekerm
tijdens de initiatie. Bloed
loopt van je dijen. Als man
kom je uit het heilig woud.
Dit vel vertelt je moed en kracht
maar in je slaap kreun je soms nog na.

Drie gedichten
Jaap Tempelman

Morgen

een vroege morgen in een vreemde stad,
het ongerept plaveisel draagt je stap
onbestemd, een brede vlucht duiven stuift
om het fladderen van de vleugels omhoog.

alleen om te flaneren wil je vanmorgen
de dingen in een heel uitheemse taal
verstaan, zonder betekenis, verlekkerd
slenter je rond tussen klanken en geuren.

havik boven de huizen werpt de zon
zich op, het lichte vocht van het begin
verdampt, winkels doen hun luiken dicht,
je mond verdroogt om kruimels brood.

Natuurlijke historie

hier zijn de vogels zo vreemd dat het echt is
alsof ze weer leven, luidkeels kwinkeleren
dat ondanks een zonde tussen zon en maan
hier het namaals oneindig heerlijker is.

in geen velden of wegen zijn nog engelen
op vleugels in touw, hier hangen ze wel
geteld, gewogen en in het licht gegeven
voorbij horen en zien de hemel uit.

een hand van hout, vinken op papier, een zee
van niets maakt de schepping voorbeeldig,
nooit zingt een leeuwerik zo mooi een lied,
haalt een sneeuwuil zo hoog zijn schouders op.

Vogels

schaatsen in de stad of het wintert,
zomert zo likken ze aan hun ijsje,
beschrijven onbeschrijflijke figuren
calligrafie, gevleugeld, bevlogen.

kijken naar de opwindendste vogels,
een warme blik werpen, hun stemmen
smelten op je tong, altijd zoete
kus, mond vol zachte smaken.

je lippen afgeveegd, een vlucht
van de baan, ze fladderen op even,
vallen weer onbedaarlijk aan,
leegte in geen velden of wegen.

Twee gedichten
Mieke Tillema

Krassen, uitgewist

Wie aan te roepen,
wat vindt gehoor?

De goden zijn antiek.
Ik offer Babylonisch:
een handvol spijkers,
oud roest, onvertaalbare
boodschap naar
wormstekige goden.

Krassen uitgewist,
opgelost; de aarde
zit er lelijk mee
in haar maag.
De goden zitten
allang in brons
gegoten te kijk.

Verval

Slechts het gebint
hield stand
in de storm.

Eeuwen omspant het.
De omstanders
zijn vol wind.

Plantsoenendienst
Cees Verraak

Met hark en schoffel, schop en bezem en
gestoken in ruw manchester pak loop ik
de scherpe kanten af om boomvoet en
struikgewas te verschonen van
sex en drugs en rock 'n roll en zo.

Een mes, een spuit, peuken en giereveren,
dubbele tong, vieze praatjes, vette lippenstift,
fluim, bloed en braak, darmflora, rubber zaad,
halve garen, hartekreet in scherven, cliché's,
stoplappen, een halfvergane handschoen.

Als buitenstaander der zelfkant wied ik
de adembenemende restanten en verdiep ze
vol verbazing in haast frivole poëzie:
de nacht bericht, de mens belicht
als jager in nood en wolf van de dood.

Twee gedichten
Jos Versteegen

IJzig

De kamer waar hij slapen zou
had hoge, witgekalkte muren
en rook naar stof en kamferzuren.
De jongen rilde van de kou.

Zijn moeder bracht een wollen deken
en sloot het venster voor de nacht
waarin de vos, op kippejacht,
het boerenerf zou oversteken. -

Berijpt was hij, een witte dauw
was bij het eerste ochtendgloren
aan mond en wangen vastgevroren.

De hemel kleurde ijzig blauw,
en 't roepen van de koningspauw
ging doelloos in de storm verloren.

Zomer in Mamaia
Voor Roşioară Marius

Jongensportret, Roemeens, moiré.
De droge velden staan in brand
en 't vuur beschijnt hem flamboyant,
mijn cherub van de treincoupé.

Terwijl een boer zijn angstig vee
opjaagt door kaal, geblakerd land
waar krengen smeulen in het zand,
reist hij prinsheerlijk naar de zee.

Hij zal ontstijgen aan het schuim
om 's avonds, zwierig, angeliek,
met mij naar 't Paradijs te gaan.

Daar zweeft hij, god in 't hemelruim,
op golven kunstrook en muziek.
De nieuwe mens is opgestaan.

Milieuvervuiling
Hans Warren

Gore plastic zakken, fladderend, vastgehaakt
aan stokken in een tochtsloot ergens op Schouwen
zo'n lichtloze middag tussen Sint en Kerst:
Chileense flamingo's.

Ooit fantaseerde ik een zwoel moeraswoud
vol orchideeën, roepen, slingers baardmos
en spiegelend onder smaragden waaierkruinen
Chileense flamingo's.

Twee gedichten
Nico Weber

Afschrijving

We zaten in een beter restaurant
te kijken naar de Middellandse Zee,
waarover blauw in elke variant,
waarin de vis voor 't volgende diner.

Ik dronk cognac, jij prefereerde thee.
We zwegen over wat er was bereikt,
wat wachtte was absent. Een uur of twee
waren we aan het ogenblik gelijk.

Ik heb de kosten met een cheque voldaan.
Een ober deed ons passend uitgeleide.
Sindsdien is er een maand voorbijgegaan.

De bank heeft me de rekening gezonden.
Of een bedrag de twee uur kan ontwijden
waarin wij niet aan tijd waren gebonden.

Cantate 78
(Voor Sylvia Hubers)

De duiven gleden van de balustraden
over het ‘Jesu, der du meine Seele’.
Het licht, dat zich door glas-in-lood verdeelde,
droeg toon en kleur langs gotische arcaden.

Ik moest naar boven kijken. Het concert
kwam echoënd terug vanwaar ze vlogen:
de witte duiven zweefden tussen bogen
waardoor de Dom rond hen oneindig werd.

Een teken binnen eeuwenoude muren,
omgeven door een voorjaarszaterdag.
De muzikanten volgden partituren,

de dirigent keek naar zijn lessenaar,
't publiek beluisterde muziek van Bach.
Ik werd het alomvattende gewaar.

Vlinders
Staf de Wilde

I

Hij weet niet wat hij aan moet
met dit wezen
zij loopt zijn kamer in
haar lichaam een korf vlinders
ze licht het deksel op

volgt een verhaal van vleugels
en huid is maar om op te schrijven
huid is alleen een uitvlucht
voor trillen
dat niet stil wil zijn

dit is geluk, zegt ze, het laat zich kennen
als raaskallen, drukte van insecten
met tevelen in één zwerm
zoals haar ogen hem bekruipen
hun kuifje schuiven tot hij huivert

hij weet niet meer
hoe hij het heeft
zoals zij hem heeft: lief

en wat hij van haar houdt
van haar overhoudt:
licht als soortelijk gewicht van woorden

II

haar geluid wanneer hij in haar is
huilt ze, juicht ze
(hij stuitert als een bal, denkt hij,
in een kamer vol kristal)

ze legt haar lichaam
gelijk een mantel voor zijn voeten
en hij knielt, hij kust dit leven,
dit jonge, als heilige grond

kon hij haar zegenen
een boodschap brengen van vrede
(de belofte dat het nooit zal regenen
naast de bloemen op haar treden)

zijn geluid wanneer zij om hem is
kermt hij, kijft hij
op de goden die zo sterfelijk zijn
op de poort waar hij niet binnen durft

zij gloeit, zij is een stad
die uitdeint tot een ster
en hij die door de ruimte roeit:
nog zo ver, al zo ver

Twee gedichten
Jan Zitman

Dartmoor
(In memoriam matris)

Geknakt riet likt langs oevers.
De beek slikt zijn gemurmel in.
Me wagend van steen tot steen
beland ik aan de overkant.
De zon werpt er
gouden teerlingen
in het gras onder de bomen.
Voorbij waar de beek zich vertakt
stremt een liesbreuk van stenen
de zwellende stroom
in kleine ondiepe poelen.
Te riskant de oversteek
richting moeras,
het drassige bos
tussen de takken:
de voet zou verstuiken
op algen en mos.
Hoe lang sta ik en kijk
hoe het water zich overgiet
van steen in poel, van poel over stenen?
Het geheugen vertelt me:
alle jaren van kind tot man.
Het stijgende oeverpad
eindelijk weer volgend
sta ik ten slotte
voor een tuin
en daarin een kerk.
In de ontroerend
onbeholpen toren
wijst de klok alle uren

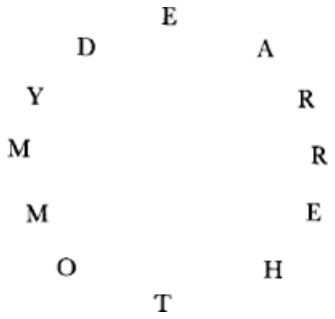

My dear,
tussen ons ging het niet.
We waren te eender.

In the mood 1945

We leefden toen met de benen.
Muziek hing aan de huizen.
Straten tot dansvloer geplaveid.
Nee, we zopen noch we naaiden,
we waren maar arme jongens,
dunne bleekgezichten, de angst
nog maar net uit de ogen.
Maar hoe orgastisch was het moment
dat de fluwelen saxen
zich zo inhielden
dat alles secondenlang stilviel
en we dansend onhoorbaar voortbewogen,
en dan,
scheurend en schaterlachend,
de vreugd van heftige trompetten.
Nooit zijn we meer zo vrij geweest.

Essay

Auteur tussen twee vaderlanden*
Wam de Moor

Ik vertel over de man zoals men hem kan leren kennen in het heilige der heiligen van het Letterkundig Museum: de vitrine Achterberg. Op een van de foto's die daar van Gerrit Achterberg worden getoond, ziet men de dichter van de *Cryptogamen* aan zijn déjeuner. Hij eet niet. Hij grijnst vriendelijk over de foeilelijke koffiekoppen heen naar twee jongere mannen. Een van dezen, degeen die in het midden zit, heft juist zijn hand om zijn Gauloise uit te drukken.

De man van die hand is de man die prominent figureert in dit nummer van *De Tweede Ronde*, Henk Breuker.

Met zijn vriend François Cariès, net als hij woonachtig in het Zuidfranse Montpellier, bezocht hij, zo'n veertig jaar geleden, de Achterbergen in Leusden. Daar was die koffietafel. Breuker, een verwoed fotograaf, zal gewerkt hebben met statief en zelfontspanner. In augustus 1951, een jaar voor de foto werd gemaakt, had Breuker de dichter in Neede bezocht naar aanleiding van de op stapel staande vertaling van *Stof*. Met vrouw, bevriend echtpaar en kinderen waren ze bij de Achterbergen over de vloer gerold.

'Gezellige koffietafel, heel gewoon, hartelijk en burgerlijk,' herinnert Breuker zich. 'Aan die Gerrit was niks bijzonders waar te nemen: een burgerman met een zachte (blauwe) oogopslag. Wat mollig-bleek van gezicht. Over poëzie werd niet geboomd met al dat grut om ons heen. Ook niet over de vertaling; Gerrit verklaarde zelf dat ons Frans voor hem uiteindelijk Chinees was.'

Met zijn Franse vrienden Cariès en Frédéric-Jacques Temple werkte Henk Breuker een jaar lang aan de vertaling van teksten die voor zijn medewerkers ook Chinees waren: een uitzonderlijke onderneming. 'Soms moest ik mime spelen om die anderen zover te krijgen dat ze Gerrit begrepen. Van het gedicht "Gummi" begreep ik zelf niet veel. Ik schreef Gerrit daarover maar die speelde stommetje. Nu liep ik op een zondag op de kermis in Montpellier met een jengelende Michel, een van mijn kinderen, aan mijn arm: zijn ballonnetje was leeggelopen en moest weer opgeblazen worden. Toen ik mijn adem in dat verschrompelde vodje stootte, wist ik het ineens..'

* *Dit is de bekorte en herziene versie van een inleiding die Wam de Moor in 1987 schreef voor een uitgave van Henk Breukers verhalen die uiteindelijk niet is doorgegaan.*

Zo werd Achterbergs gedicht ‘Gummi’ *‘Caoutchouc’*.

Gummi

Dit van u afgestroopt heelal
spant zich alleen weer helemaal,
als ik het vul met uw geval:
ik zet mijn lippen aan de wond:
gummi en mond groeien ineen;
alles, waarmee gij eens bestond,
ijlt door mijn stem in zijn bestaan.

Caoutchouc

Cet univers, qui vous laisse écorché,
ne se regonfle tout à fait,
que si par moi votre cas y ballonne.
Mes lèvres vont à la blessure;
à chaud se collent bouche et caoutchouc.
Tout ce que vous étiez jadis,
à ma voix fuse en lui-même.

Er werd véél ingeleverd. De overal tintelende alliteraties zijn door weinig nieuws vervangen, en Achterbergs mooie, krachtig staande rijmen, b.v. het prachtige ‘wond’ (r. 4) en ‘mond’ (r. 5) die in het Nederlands inhoudelijk én in taal rijmen, gingen verloren, ‘hoewel’ merkt Breuker op, ‘in onze overzetting *regonfle* en *ballonne* een gelukkige klankvorm scheppen.’ Ook meent hij dat de vertaling van BRONS (bronze) wat klankverlies betreft een uitzondering opleverde. Hier kon het Frans de kans waarnemen de toon van het donkere gedruis te herhalen in de sonore O:

Sapin d'ombre, mort violente.
Vos nécropoles nous surplombent.
Doucement, bronze et statue
et colosses devenus,
tempête et forêt, notre tombe.

In elk geval: zonder deze gezamenlijke inspanning had men in Zuid-Frankrijk nooit geweten wat een belangrijk dichter onze naoorlogse literatuur heeft opgeleverd.

Matière, poèmes van Gerrit Achterberg verscheen op 31 Maart 1952 bij La Licorne. Op de flap herinnerde Temple aan Vestdijks woord dat Achterbergs uitzonderlijkheid zijn grootheid bepaalde. Hij gaf een schets van Achterbergs dichterschap waarin hij het had over de 'werkelijkheid van het afwezige' en besloot met de hoop uit te spreken dat hij, Breuker en Cariès, door Achterberg voor te stellen bij de Franse lezer, het verlangen hadden opgewekt 'om dieper door te dringen tot het Nederlandse dichterlijke denken, dat ons zeer ten onrechte onbekend is.'

Er zijn nu eenmaal grenzen.

Henk Breuker werd op 20 Maart 1918 te Amsterdam in de Kinkerbuurt geboren. Dit gebeurde zo driftig dat de moeder, Rosaline van Hulzen, een echte, roomse Amsterdamse, hem driehoog in de Van Lennepstraat op de vloermat ter wereld bracht. De vader was van Groningse afkomst. Tramconducteur. Vrijdenker! kon hij kloek uitroepen. Het echtpaar was dan ook destijds 'achter het altaar' in het huwelijk verbonden. De kinderen, twee meisjes en twee jongens, werden katholiek gedoopt en uiteindelijk boog ook de vader zich boven het doopvat. Na zijn schooltijd kreeg Breuker een baan bij een Hongaarse wijnkoper aan de Herengracht.

'Die kelder was zo gek nog niet. Hij rustte diep onder de grond, op de koppen van de heipalen. Een hardstenen buitentrap bracht je naar beneden, een koperen bel luidde de donkerte in, een peerlampje gloeide. Daar lagen de fusten, rond en log in de rij. 't Was er stil.'

In die kelder schreef hij zijn eerste gedichten, naar de mode van de tijd veelal in sonnetvorm, mooi zwaar van toon, met veel aandacht voor de klank.

Blijkbaar werd hem in die kelder veel tijd gelaten, want daar in de schemer, de wijngeur in de neus, schreef hij ook zijn eerste roman: *Het laatste accoord*. Als voor zoveel debuterende auteurs was een hopeloze liefde de inzet van dit werk. Ook is zijn tweede roman, nauwelijks een jaar later geschreven, zeurde dat oud zeer door.

In de roman *Het laatste accoord* rekende Breuker af met zijn verlies. Zijn boek *Kinderen spelen toneel* werd de verantwoording van eigen idealen. Beide boeken werden door Von Eugen van de Amsterdamse Boeken Couranten Mij - voorloper van de Arbeiderspers - geaccepteerd. Al-

leen de toneelroman verscheen. Hoe kwam dat?

''t Allereerste wat ik van mij gedrukt zag was mijn gedicht *De kelder* in Den Gulden Winckel, 1941. Even tevoren had Jef Last mij uit de kelder van Vadas opgeduikeld en me voorgesteld aan Von Eugen die mij contracteerde voor *Het laatste accoord*. Omdat er nogal wat anti-Duitse passages in stonden, zou het opgeborgen blijven tot na de oorlog: het kreeg een schuilplaats in de brandkast van het Carlton Hotel. Bom er op en weg boek! Een doorslag verdween eveneens. Mijn latere pogingen in Frankrijk om met behulp van stukken en brokken klad die roman te reconstrueren, konden me niet bevredigen. In een vlaag van nostalgie probeerde ik het onlangs opnieuw. Zo leefde veertig jaar later het meisje opnieuw, in een kamer aan de andere kant van Europa..'

Nu ligt daar de gereconstrueerde roman, een geheimzinnig romantisch werk waarover ik hier verder zal zwijgen. Alleen het fraaie motto citeer ik, ter aanduiding van de atmosfeer die dit werk ademt:

> 'Het enige woord ooit door mij zuiver gesproken
> is wel
> tot speeksel gespannen een melkbel
> nauwelijks geslaakt en al aan de tepel gebroken.'

Breuker schilderde in zijn vroege werk op romantisch-realistische wijze het leven van jonge non-conformisten in de oorlogstijd. L.Th. Lehmann, met Dendermonde redacteur van *Onder de dertig*, had een gemengd oordeel: 'Over de barbaar Breuker: wat een prachtig proza, wat een ellendige onbeheerstheid en wat een bekotsenswaardige mentaliteit van saffiaantjes paffende en meidenfluitende polderjongens. Doodjammer dat Br. niet een beetje geciviliseerd kan worden; dan werd hij waarschijnlijk iets heel bijzonders.' (Dendermonde aan Breuker, 20 februari 1942)

In de *Notities van een sprookjes schrijvende jongen* onthult hij de vlegelachtige onnozelheid waarmee hij 'zijn portie' verzetswerk verrichtte: '..of het bidprentjes waren, bezorgde ik aan huis valse persoonsbewijzen en duwde vlak onder de hakenkruisvlaggen een handkar vol papier naar hun bestemming..' De toon van deze Notities is inderdaad luchtig, onbezonnen. In de grote novelle *De grijze pest* (verschenen in het Frans bij P.J. Oswald, Parijs, onder de titel *La peste grise*) geeft Breuker een beschrijving van het verzetsleven, waarin de toon veel grimmiger is.

In het kader van Duitse tewerkstelling gaf Breuker zich, samen met

een vriend, op voor een konvooi met bestemming Bordeaux, in de hoop naar Spanje te kunnen vluchten. Daar kwam niets van terecht. Wel wist Breuker uit het bezette deel van Frankrijk uit te wijken naar Montpellier, onder het Vichy-bewind.

Om aan de kost te komen was hij achtereenvolgens krullenjongen, grondwerker, bekistingstimmerman, vrachtrijder, kolenboer en tenslotte bedrijfsleider in de houthandel van zijn schoonvader. Zijn huwelijk na de bevrijding met Marie-Louise stelde voorlopig zijn toekomst veilig. Hij bleef, in groeiend taal-isolement, wat verhalen en gedichten publiceren in bladen als Columbus, Ad Interim, de Faun en het Nieuw Vlaams Tijdschrift, werkend in het houtbedrijf dat hij aanzienlijk uitbreidde.

In 1950 ontmoette hij op de houtwerf als klant de belangrijke Franse prozaïst Joseph Delteil. Een *coup de foudre*. ‘In Delteils proza herkende ik ineens de klank van mijn eigen stem. Het is juist zo zuiver omdat er soms onverwachts de platte volkstaal (zonder Delteil geen Céline) in doorklinkt. We hadden gemeen dat we beiden niet in onze moedertaal (hij zijn boerse ‘patois’ en ik mijn Nederlands) maar in een vreemde taal, het Frans, schreven. ‘Dat heb je voor,’ zei hij me vaak, ‘dat werkt verfrissend.’

Door hem kwam de Nederlandse emigrant in contact met de literaire wereld van Montpellier. Samen met F.J. Temple en François Cariès vormde Breuker het groepje dat later de Société de la Licorne zou oprichten. Ze begonnen een winkeltje met eigen handpers, brachten leven in het ingeslapen literaire Montpellier waar vroeger onder anderen Paul Valéry en Valery Larbaud van zich hadden doen spreken, en Breuker begon met vingeroefeningen in het Frans. In die periode realiseerde het drietal de vertaling van Achterbergs *Stof* en van een verzameling Nederlandse poëzie in het tijdschrift *Septembre*.

De tendens van de Société kon Breuker niet bevredigen: ‘..uitsluitend gericht op het publiceren van reeds gezeten auteurs die ons niet nodig hadden!’ Als dissident van de Société stichtte hij in zijn eentje *Les Cahiers de la Licorne*.

Een waaghalzerij? Afwachtend keken zijn vroegere kameraden toe. Binnen een paar nummers stroomden de bijdragen naar de *Rue Adam de Craponne* waar Breuker woonde, en gedurende acht jaar vormden de Cahiers zo niet het belangrijkste, dan toch zeker het meest levendige literaire tijdschrift van Zuid-Frankrijk. Het lanceerde o.a. Jean Joubert

(prix Renaudot), Christian Dedet (prix des libraires), Marcel Séguier (Prix Fondation Del Duca), de romancier René Pons, dichters als Jean-Paul Guibbert en Roger Kowalski, en publiceerde voor het eerst in Frankrijk een tekst van de toen onbekende Peter Handke, door Breuker vertaald. Ook zijn in deze *Cahiers* nog meer gedichten van Achterberg in Franse vertaling te vinden.

Te zelfder tijd bouwde hij het houtbedrijf uit tot een grote zaak, schroefde met eigen hand wondermooie houten zomerhuisjes in elkaar, zeilde met zijn dochter Dominique op de Middellandse Zee en zocht toen al, in de late jaren vijftig, door medezeggenschap van zijn arbeiders een echte verbinding tussen arbeid en kapitaal tot stand te brengen: '..mijn Kinkerbuurt-mentaliteit, daar snapte mijn vrouw niets van, en nog minder van dat geschrijf. Woest werkte ik aan een roman, *Monsieur Dril*, pas onlangs voltooid.' Teneinde het gezinsverband (twee dochters en een zoon) te redden hief hij zijn tijdschrift in volle bloei op. Na de dood van Breukers schoonvader kwam het tot echtscheiding en stond hij op straat 'met zelfmoordgedachten in een plotseling huiveringwekkend vreemd land. Dank zij mijn schrijverij hield ik het hoofd boven water. Delteil, toen nog in leven, zei over de eerste honderd bladzijden van mijn autobiografie in voorbereiding, *Janus II*: "Formidable, ça ne ressemble à rien d'autre!" In mijn depressie had ik de droom bij de keel gegrepen. Gedurende vijf, zes jaar ontstond een ware belt van kladjes. Ze porren me hier op om daarin definitief orde te brengen. Ik woon nu op de top van een klein dorpje en heb de tijd..'

Light Verse

Smoor hem
William Cliff
(Vertaling W. Hogendoorn)

De hele avond ging weer aan een disco op,
van tijd tot tijd met vage kennissen gesproken,
dronk water om de rommel door te laten stromen
uit nieren, lever en mijn ouwe boerenkop.

Maar toen het tijd werd op te breken van de ‘party’,
zag ik dat ik alleen was, tot mijn grote schrik:
geen ander lijf om mij aan vast te klampen, ik
zou in mijn lijkwa moeten rukken zonder partner.

Ineens zag ik een sloerie met een zwarte bloes
die hongerige blikken over mij liet weiden,
hij liet een vette vinger in mijn t-shirt glijden,
we spraken af naar mij te gaan. En op de stoep

tref ik het spreekt vanzelf ‘keurige’ vrienden aan
die doen of ze niets merken van de schaamte waar ik
mij instort; liever schaamte dan de kilte die ik
alleen trotseren moest. Als we de trap opgaan

moeten we stil doen en de buren niet ontstemmen
door al te veel lawaai van stappen of van stemmen;
we klimmen naar mijn verre zolder: daar verbeidt
een houten legerstee de aanvang van de strijd.

Écrasez-le

J'avais passé toute la nuit dans un dancing
parlant de temps en temps aux vagues connaissances
buvant de l'eau pour nettoyer de leurs nuisances
mes reins ma rate et mon cerveau de vieux moujik.

Comme l'heure approchait d'évacuer la ‘fête’,
je constatai avec effroi que j'étais seul:
pas d'autre corps où me serrer, dans mon linceul
il me faudrait me masturber sans partenaire.

Je vis alors une crapule en blouson noir,
son oeil me regardait avecque gourmandise,
il passa son gros doigt au col de ma chemise,
on décida d'aller chez moi. Sur le trottoir,

je croise évidemment des amis ‘comme il faut’
qui font semblant de ne pas voir la honte où je
m'enfonce: mieux vaut la honte à ce froid que je
devrais seul affronter. Dans l'escalier, il faut

* *William Cliff werd geboren in 1946; gestimuleerd door de waardering van Raymond Queneau ontwikkelde hij zich tot een van de provocerendste dichters van het hedendaagse Wallonië.*

faire attention aux autres locataires et pas
les réveiller par trop de bruits de voix ou pas,
nous montons vers mon lointain grenier: un grabat
au plancher y attend le début des combats.

[Nederlands]

Toen op dat oude bed, het ene lijf op 't ander,
rolden wij om en om, kregen elkaar eronder,
wij dronken mond op mond het speeksel van de ander,
pareerden elke armstoot met een stoot van onder.

De sessie heeft geduurd zoals de rozen duren:
net zo lang als een fluim; maar evengoed, je was
jezelf kwijt in de ander... en wordt van nature
daarna teruggebracht tot wat je eerder was.

Hij was een vrachtwagenchauffeur met zwarte klauwen,
hij had zijn oogwallen met crème gecamoufleerd,
'k heb hem op rijm gezet voordat hij ging verflauwen
tot ‘vrome herinnering’, door mij geannuleerd.

Alexandrijnen schrijf ik zoals je je neus
uitpulkt als tijdverdrijf; het wintert, dus is het
behoorlijk koud, mijn baard is lang, mijn haren vet;
waar ga ik heen vanavond, doe een maffe keus
en smoor de angst die zich in mij heeft vastgezet?

[Frans]

Alors nous jetant corps à corps l'un contre l'autre,
on se mit à rouler sur ce vieux matelas,
bouche à bouche buvant la salive de l'autre
et ripostant à coups de sexe à coups de bras.

La séance dura ce que durent les roses:
l'espace d'un crachat; mais au moins on s'était
oubliés l'un dans l'autre... et la force des choses
nous avait ramenés à ce que l'on était.

Lui était camionneur aux grosses pattes noires,
il avait mis de l'anti-cerne sous ses yeux,
j'en ai fait un poème avant que ma mémoire
ne le verse au rancart des ‘souvenirs pieux’.

L'alexandrin je le pratique comme on gratte
dans son nez pour s'occuper; le temps est bien froid
cet hiver, ma barbe est longue, mes cheveux gras;
où irai-je ce soir balancer mes savates
pour écraser l'angoisse qui s'obstine en moi?

Klein hachje, fijn lachje*
Tristan Corbière
(Vertaling Marko Fondse)

Snel heen, lichte staartkammer van de kometen!
Windgewas, wuivende, wordt nu je haar;
Uit je oogholen zoeken dwaallichtjes naar
een vluchtweg, te lang al gevangen gezeten...

Het doodsakkerkruid *Amourette* geheten
Overwoekert je aarden lach helegaar...
En vergeet-me-niet, gekerkerd, vergeten...

Houd het maar luchtig: aan de kist van poëten
Tillen lijkenpikkers niet zwaar,
Zo'n loze viooldoos klinkt hol op de baar.
Zij wanen je dood - alsof burgers wat weten -
Snel heen, lichte staartkammer van de kometen!

Petit mort pour rire

Va vite, léger peigneur de comètes!
Les herbes au vent seront tes cheveux;
De ton oeil béant jailliront les feux
Follets, prisonniers dans les pauvres têtes...

Les fleurs de tombeau qu'on nomme Amourettes
Foisonneront plein ton rire terreux...
Et les myosotis, ces fleurs d'oubliettes...

Ne fais pas le lourd: cercueils de poètes
Pour les croque-morts sont de simples jeux,
Botte à violon qui sonnent le creux...
Ils te croiront mort - Les bourgeois sont bêtes -
Va vite, léger peigneur de comètes!

* *De titel dank ik aan Ir. W. Jonker (MF)*

Twee gedichten
Frits Jans

Fluitconcert

Soms, stil genietend van een bierfles,
bezin ik mij onder mijn vlierbes.

En vreemd, hoe guller dan het bier vloeit,
hoe matelozer mij mijn vlier boeit.

Want snij ik van mijn vlier een fluit,
en geeft het ding ook nog geluid,

dan heb ik, lees ik in Van Dale,
en die geldt toch als wel ter tale,

een vlierfluit; daaruit volgt beslist:
wie erop fluit is vlierfluitist.

Fluit hem dus uit wanneer zo'n snuiter
zich presenteert als fliere fluiter.

Gaai in Chaam

In Brabant leeft en werkt een Vlaamse Gaai,
en als hij honger heeft vliegt hij naar Chaam;
daar tikt hij bij de bakker op het raam
en die verkoopt hem dan een Chaamse vlaai.

Kapelaan Frustratus (Deel II)*
Nelis Klokkenist

In veel verhalen, vooral vrome,
wordt vaak een rol gespeeld door dromen,
waarin veel boeiends wordt vernomen.
Zij komen veelal van den Boze,
die knapen noopt hun zaad te lozen.
Het lozen zelf is wonderzoet,
maar o, die troep in 't ondergoed!
En hoe vaak leidt zo'n droomvertoning
zelfs niet tot beddegoedverschoning.
Maar niet alleen 't geslacht dat groeit,
ook 't rijpe blijft niet ongemoeid.
Zelfs Sint Antonius, driewerf heilig,
was voor dit type droom niet veilig.
Wat hij ook boette, bad en vastte
en 't geselkoord overbelastte,
de Satan bleef hem maar vergasten
op de meest vunzige tafrelen.
Ook in de schunnigste bordelen,
waar zondaars over elke schreef gaan,
klopt men voor zo'n tafreel vergeefs aan.
Het waren dromen welker duiding
geheel zonder behulp van Freud ging.
De dromer wist nog zonder scholing
dat tussenbeens niet een symbool hing.
Hij wist nog dat een peen een peen is
en wat een penis is, of geen is.
Elk ding sprak nog zijn eigen taal.
Een pen was pen, een paal een paal.
Zo was kut kut, en geen foedraal.
Stel u eens voor hoe 't leven schraal werd
als elke kut opeens foedraal werd!

* *Korte inhoud van het voorafgaande: De brave Brabander Frustratus, kapelaan, heeft zich na zijn seminariejaren onder invloed van de geest des tijds ontwikkeld tot een lederdragende knapenschender met marxistische inslag. Maar de hemel heeft nog veel met hem voor.*

Als u dát kunt, kunt u ook zien
wat Sint Anthonie zag - misschien.

Veel schaarser zijn de *mooie* dromen
die rechtstreeks van de hemel komen,
hoewel er vaak om wordt gevraagd.
Het mooist zijn dromen met de Maagd,
die soms verschijnt aan wie haar riepen,
ja zelfs aan zulken die niet sliepen.
Dat is het mooiste dromentype.
En voor hoe menig droomgezicht
is men de heil'gen niet verplicht!
Ons losgeslagen tijdsgewricht
met al zijn vele valse goden
heeft zulke dromen hard van node.
Maar juist nu zijn ze meer dan schaars.
Men houdt ze zelfs voor iets barbaars,
halfgaars, of op zijn minst iets raars.

Dat komt vast door de televisie
met al die series. Als ik die zie,
word ik wel zo onmenslijk treurig...
Dan zie ik weer hoe rijk en kleurig
het boek der martelaren is
en niet te evenaren is
door enig film- of treurbuisdrama
in technicolor-cinerama.

Zulk stoven, braden, hakken, klieven,
de God der Liefde ten gerieve!
Zoals zijn evenbeeld daar huishoudt
met galg, rad, empaleer- en kruishout,
elkaar in 't recht geloof beleert
en tot Zijn glorie zwaar bezeert -
nee echt, the stuff is jolly good
en dus te goed voor Hollywood.
Steeds blijkt dat Kerkgeschiedenis
door niets te overbieden is.
Dat zijn geen collectieve rampen

als krijg en concentratiekampen,
dat onpersoonlijke geweld.
Hier wordt nog echt met smaak verteld.
De smiecht is smiecht. De held is held,
en schoot hij 't hachje er bij in.
geen nood, hem wacht het rijkst gewin.
't Verhaal, zij 't ook afzichtelijk,
is qua moraal steeds stichtelijk.
Om stichting is 't ook mij te doen
in het straks volgend visioen.

Het boek der martelaren, kloek
als 't is, vergt veel gezoek
naar een geschikte candidaat die
het werk voltrekt van Godes gratie.
Ik laat dan ook ten einde raad dus
de keuze wijslijk aan Frustratus.
'k Beken het zonder blaam of schroom -
het is tenslotte toch zijn droom?
Mijn episch opus, maak ruim baan nu
voor... nee, dat gaat u nog niet aan nu.
Naar wie het werk van de genade
voltrekken gaat laat ik u raden.

Frustratus, die op 't seminarie
naast kerklatijn bij heel wat larie
tot zijn verdriet te vaak verpoosd had,
ontdekte schielijk waar zijn troost zat.
In 't boek der martelaren vond hij
die troost. Dat boek verslond hij.
Wat tranen heeft hij niet vergoten
bij 't zien van - die schier gans ontblote
en kronkelende jongelingen
die in het heidens vuur vergingen.
Hoe richtten zij, ten zeerst bewogen
om hulp de ogen naar den hoge,
naar Hem die eens gestorven was
voor 't mensdom, dat verdorven ras.
(Wat verder lijden dan nog gaf

vraagt zich alleen een heiden af.)
Vaak traande ook Frustratus' teelding
puur op de kracht van zijn verbeelding
als hij in 't donker op zijn brits lag
en zo'n tafreel als in een flits zag.
Aan wie hij 't best zich op kon geilen
was wel een Sint wiens lijf met pijlen
doorschoten was. 't Was buiten kijf
het allermooiste christenlijf
dat ooit door heidenen, die honden,
op deze wijze was geschonden.
't Was heidens mooi, en toch, hoe vroom.
Die Sint verschijnt nu in zijn droom.

Door Morpheus' gunsten begenadigd
ronkt ferm Gods knecht. Nog niet verzadigd
ontsluipt zijn lustknaap steels de veren
en steekt zich stiekem in de kleren
om buitenshuis te gaan hoereren.
't Is voor het eerst in al die tijd
dat hij met zijn Frustratus vrijt.
Hij moet wel, want ik moet hem kwijt,
al lijkt het rijkelijk gemeen.
Frustratus heeft nu 't rijk alleen
voor 't hem genakend visioen
en daarom was het maar te doen.
Want woelig gaat dit nachtje worden...
Stel dat hij 't jongmens wakker porde,
of schreeuwde, huilend, buiten zinnen,
dan kon ik weer opnieuw beginnen.
Dus, altaarboy, doe wat je lief is,
als wat je opdoet maar geen syf is.

Nauw is de schelm het huis ontslopen
of zie, de hemelsluis gaat open
en sneller dan een bliksemschicht -
wat zeg ik - sneller dan het licht
daalt, alle fysica ten spot,
gewichtloos een gezant van God

naar de aarde af. Hoe hij het dee
is niet míjn zaak, 'k zit er niet mee.
Hier geldt geen E = mc2
maar 2 × 2 = 3 of 5
en Newton kletst als een oud wijf.
Toch is wat op ons aards verblijf
aansuist geen drogbeeld, maar een lijf.
Een lijf waarbij een homo flauw valt,
maar waarop niet zo zeer de vrouw valt,
want bij dit staaltje lichaamspracht
verbleekt ook 't mooist van 't zwak geslacht.
En Eva mag - 'k wil niet gemeen zijn -
als 't even kan graag nummer één zijn.
De vrouw behoort niet - zeker weten -
tot het eng ras van de estheten
die enkel oog hebben voor reten.
Haar *concept* van esthetica
komt uit een pot cosmetica.
Daarom wil zij geen schone man,
maar een gewone, als het kan.
En geef haar ongelijk! Die houen
het trouwst en het oprechtst van vrouwen.
Alleen de pot laat door die potten
met kosmetiek zich niet bedotten.

Daar is een schoonheid wier geheel is
meer dan de som van ieder deel is.
Wat baat het mooi-zijn neus en oren
wanneer zij niet tezamen horen,
of als er anderszins iets schort,
iets net te lang is of te kort?
Wat rest er van de fraaiste benen
als die aan één kant jubeltenen
en aan de an'dre schaamhaar hebben
dat denken doet aan spinnewebben
of poetskatoen, ja zelfs al zou daar
iets zetelen van heb ik jou daar!
Het resultaat? Sla dat maar na
in Flaccus' Ars Poetica

Nee dan Sebastiaan, (hij was
't die nedersuizen kwam volgas)
die Sint Sebastiaan, die was
het ideaal dat Phidias
zich steeds vergeefs voor ogen riep
en toen hij 't wel zag prompt ontsliep.
Was Phidias niet doodgegaan,
dan had Sebastiaans bloot gestaan
op Pallas' burcht, bij 't Parthenon.
Bloot... als ik dat beeld malen kon
of houwen, als Pygmalion,
dan zou ik hem nu niet berijmen,
maar driemaal daags voor hem bezwijmen!
Die benen, heupen, romp en tors,
't is alles even fijn als fors.

De navel die de buik verfraait
is 't punt waarom de wereld draait;
en anders ik wel. Maar 'k moet voort:
er is nog zo veel dat bekoort...
Die armen! Ik gaf alle schatten
der aard, als mij er één omvatte!
Nog meer is d'andre arm mij waard,
daarvoor gaf ik de ganse aard.
Wie in die armen is ontvloden
heeft toch geen aarde meer van node.
Niets evenaart de lijn, zoals
die opstreeft naar de fijne hals
over het schouderpaar. De kin
is aller wijsheid diepste zin.
De lippen, wie zal die beschrijven?
Dat deel moet ik u schuldig blijven.
De vleugels van die neus, bij God,
wie denkt bij zoiets nog aan snot?
De wenkbrauwbogen! Maar de ogen
gaan ook al boven mijn vermogen,
daar ik er in verdronken ben.
of bijna, met mijn beste pen.
Die bleef daar achter. Wat aan schrijfdrift

nog rest, kan 't aan met grover schrijfstift.

Welk een begin! Maar 't end is zoek,
verborgen in een lendedoek,
die nog ontbrak toen Phidias
Sebastiaan zag als wie die was.
Of is 't er *niet*? Als ik dát wist!
't Geslacht der hemelingen, is 't
niet altijd nog een punt van twist?
Wat bolt daar in die mini-wade?
Naar 't kroonjuweel laat zich slechts raden.
De bult die deze doek verhult
is wis en drie geen zure zult,
want anders... Maar genoeg geluld!
Het is, áls het een penis is,
de mooiste sedert Genesis.
Maar dat laat zich alleen bewijzen,
als het zou uitdijen en rijzen,
en is voor zulk een aards vertier
die mooie heilige wel hier?
Ik denk van niet. Om kort te gaan,
dit toverbeeld verscheen nu aan
dat rundskalf van een kapelaan.
Maar eerder - 'k zal het niet verzwijgen -
dan dat die twee elkander krijgen,
zou ik ze aan mijn schrijfstift rijgen.
Ik 't vuile werk doen en die twee
daarmee mooi weder spelen? Nee!

Wat drijft je, mies als een voyeur,
naar 's kapelaans slaapkamerdeur
om door het sleutelgat te gluren?
't Is ijverzucht met al zijn kuren,
kleinmoedig schrijvertje... Ga heen!
De kapelaan is gans alleen.
Of wacht, blijf nog maar even staan.
Zie wat je hem hebt aangedaan!
Zie hoe door tranen overspoeld
zijn arme lichaam schokt. Hoe woelt

hij 't dekbed van zich af. Zijn armen
zijn uitgestrekt als om erbarmen
naar iemand, iets?.. Om 't weer te geven
moet je het zelf eerst mee beleven.
Jaloerse chroniqueur, vooruit,
kruip maar eens in Frustratus' huid.

Frustratus' huid... Hmm, het kon gekker...
Het kapelaanse vel zit lekker.
Aan een cocon van tijd ontwrongen
voel ik mij twintig jaar verjongen,
zo soepel voelt het... maar ik vrees
té soepel, om mijn tanend vlees.
In de lies, of hoe 't mag heten,
zit het wel héél ruim bemeten,
terwijl, zeker op dat punt,
mij ook vrijwat werd gegund.
Gold de beeldspraak heel het lijf maar,
niet de huls van 't aards verblijf maar,
't huis van vel en vlees en been
als geheel, geen vel alleen!
Moet ik dan mijn taak behappen
met wat vel en niet de sappen
die mijn kapelaan doorstromen
in dit uur van grootse dromen?
Hittig brein en pen, vergoedt
dit tekort aan vlees en bloed.
Voorhuid, achterhuid, vooruit,
'k ruil mijn pen niet in voor huid.
Uit dus. Is mijn vel ook tanend,
niet mijn veder. Scripta manent!

Jawel, spreek jij jezelf maar moed in,
of drink hem in, daar ben je goed in.
Alhaast zeshonderd verzen pen je,
en nog geen droom! Hoe ver al ben je?

Verschoning, lezer, lezeres,
ik leerde deze levensles:

zij die geloven haasten niet.
Wie niet gelooft verbaast dat niet.
Van zo veel ballast moede drager
gaat de agnost nog stukken trager.
Met twijfel tot in 't merg besmet
heeft hij nog nooit een berg verzet.
Nee, dan Gods volk! Uit d'eerste hand
ziet men het in 't vroom Nederland,
waar men zo sterk 't geloof beleefde
dat niet één berg het overleefde.
(Het nieuwe *on*geloof, in ruil
daarvoor, schept *nieuwe* bergen: vuil.)

Die droom, ach ja, waar blijft die droom...
Vergeeft mij andermaal mijn schroom.
Betreedt de zot niet bruut de baan
waar zelfs de engel schroomt te gaan?
Sacrale grond en brandend braambos,
benadert men die zonder schaamblos?
Destijds, toen nog geen veiligsein
oplichtte bij zo'n heilig schrijn,
door wet en wetenschap gegeven,
was je niet zeker van je leven,
wanneer je bij je vol verstand
wou weten hoe een braamstruik brandt
en toch geen blaadje doet verteren.
Dat was alleen een zaak des Heren
en bij gevolg van al Zijn vromen
met galg en rad. Dan léér je schromen!
Ja, menigeen vreest nog de knuist
der vromen, dus, niet onbesuisd,
geef ik die droom wél zwaar gekuist.
De christen mag dan wat getemd zijn,
maar anderen.....ongeremd...
.....!.....fun.....
.....vergisten
.....?!.....schelmen
.....;.....die, Salman,
.....verzen.....

.....
.....Italië.....Japan.....
.....meis 't.....
.....maar beter zich gedeist.....

Nee, dit was nog niet dromensuur...
Het geldt hier ándre zelfcensuur!

De heilige door mij beschreven
was niet getekend naar het leven,
maar slechts een bloedeloos product
van mijn lyriek, en dus mislukt.
Alleen Frustratus kan verhalen
waarom lyriek hier wel moest falen,
maar hij is weer niet erg ter tale...
En was hij 't wel, dit simpel kind
was door de aanblik half verblind.
Feit is dat hij volkomen naar werd
toen hij Sebastiaan gewaarwerd.
Zijn lichaam schokte, tranen spoelden
zijn peluw drijfnat en hij woelde
het dekbed van zich af, de arme...
Een woeste gloed doortrekt zijn darmen,
de vlammen slaan hem uit en krampen
doen hem de armen naar iets klampen
dat lijkt te wijken. Beide handen
grijpen het dek. Zijn naakte schande
is weer bedekt. Eén hand omklemt
iets in de liesstreek, ongeremd,
maar als door hoger macht getemd
laat hij weer los... 't Is of de handen
gehoorzaam bovendeks belanden.

Frustratus, kalm nu, spitst de oren.
Hij luistert alsof englenkoren
en hemelharpen hem omruisen.
Wat valt er aan zo'n droom te kuisen?
Wat zingt daar wel zo zoetgebekt?
Wat is het dat zich hier voltrekt?

't Gebrekkig Brabants dialect
waarin hij er verslag van deed
is nu ontcijferd en gereed
voor hergebruik door uw poëet.
De tekst van zijn papieren kladje
voorziet niet in een pierenbadje,
maar stort ons daadlijk in het diep.
Ziehier dan wat Frustratus schiep:

Frustrate, salve. Deus tecum.
In hora ista vade mecum
et vitam meam... Mijn latijn
is niet meer wat het placht te zijn...
Gegroet Frustratus dan. De Here
zij met je. Laat mij je beleren
hoe mijn bestaan en aardse baan
verliepen.
    Kijk me niet zo aan!
Mijn naam dan was Sebastianus
Kallípigos (= mooi van anus).
O, is 't er nog aan af te zien?
Kan dat de reden zijn misschien
dat je zo woelt en ligt te schokken?
Raak je daar zo van van de sokken?
Je huilt?

    Hee, hou dat dekbed bij je
en laat het niet meer van je glijen,
het leidt zo af, die blote dijen.
En hou je tengels thuis, eerwaarde:
waar ik voor kom is van meer waarde
dan wat gestoei en dat gegraai.
Weg, of je krijgt een oplawaai.
Dwing mij niet verder tot vulgair
en militair vocabulaire.
Ik kom eens ernstig met je praten.
Jij kent mijn leven slechts van platen;
alleen daarnaar was jij op zoek
in 't grote martelarenboek.

Jij wou mijn hele lijden zomaar,
in sneltreinvaart, want lezen, ho maar.
't Gevoel dat ik kreeg op den duur was
dat ik voor jou een stripfiguur was.
Nee, niet je handjes onderstoppen,
boven het dek die kolenschoppen!
Goed. Braaf... En nu je oor goed open
voor wat je er goed in moet knopen.
Nee, bovendeks, die geile tengels!
Of spreek ik soms Oud-Grieks of Engels?
Nog één keer, en ik ben verdwenen.
Het oor zit níét tussen je benen...

...Meer waarde dus... ook meer dan die
van die meerwaardetheorie
van je vrind Marx, die 'n markt als ding
beschouwde zonder marketing.
Die niets begreep van de behoeften
zoals het mensdom, dat geboefte,
ze koestert in de wrede ziel
sinds het uit Eva's schede viel.
Hoe de markt wél werkt, klein en groot,
begreep ik ook pas na mijn dood...
Mijn einde ken je. 't Komt nu aan
op wat er aan vooraf moest gaan.

Ik kom niet namens 't Vaticaan
om je geaardheid te bedillen...
Nooit zag de aarde mooier billen
dan die van mij. Antínouos,
naast mij, was maar een slome os.
Zeus spaarde mij omreden dat
hij reeds die Ganymedes had
en in zijn heerschappij de klad zat,
want anders, vrind... enfin, zo zat dat.
Maar laat mij, voor de goede orde,
eerst even nog geboren worden.

(Wordt vervolgd)

Drie gedichten
Simon Knepper[*]

The Voice
(voor Heinz Polzer)

O de stem die zovelen genot heeft gebracht
O dat heerlijke timbre die wondere kracht
Ongekunsteld en smetteloos als een smaragd
Als een blinkende ster in de zomerse nacht
O trompetter uit hemelse dreven
Wie zou niet voor uw majesteit beven?

Nu eens teder en zacht als een bries door het graan
Als een roos die voortijdig teloor is gegaan
Als de smeltende blik van een meisjessopraan
Die zich juist aan een wijting tegoed heeft gedaan
Als fluweel, gentiaan, als de stervende zwaan
Of een visserscafeetje niet ver hier vandaan
In het sfeervolle Koog aan de Zaan

Dan weer woest en vernietigend als een vulkaan
Furieus als een weerwolf bij wassende maan
Als een overgevoelige dorpskapelaan
Die aan heftige prikkeling bloot heeft gestaan
Als een stier, een vulkaan, als een tochtige haan
Of het rauwe gebrul van een oude Sjamaan
Die zijn tong heeft gebrand aan de kraan

O de wetten der toonvorming tartende bard
Die de harten verwondert, de geesten verwart
En de winden op slag doet verstillen
Dat uw spotzieke brein
Onverwoestbaar mag zijn
En uw gorgel voor eeuwig mag trillen

* *Deze gedichten zullen deel uitmaken van de bundel 'De geur van Zeeuwse meisjes' die deze zomer bij Uitg. Bert Bakker verschijnt.*

Lex barbarorum

Het oor dat ik gewoonlijk
Ter linkerzijde draag,
Is hedenmorgen buiten dienst
En suist alleen gestaag.

Waartoe zo'n oor te sparen?
Zo'n oor verdient een les.
Bezorg mij daarom onverwijld
Een handzaam keukenmes.

Want onbekwame leden
Gelijk het Schriftwoord leert
Bezoedelen het lichaam
En dienen geroyeerd.

In de spiegel

De grijns van deze schrale heer
Ontstelt mij elke morgen zeer.
Hoe grillig is het leven:
Ik ben mijzelf gebleven,
Maar lijk volstrekt niet meer.

Drie gedichten
Frank van Pamelen

Problemen (een terzanelle)

Ik staar al uren naar mijn lege glas
De wereld is vergeven van problemen
Ik wou dat daar een oplossing voor was

Ach, waarom zou ik zelf niets ondernemen
Bedenk ik wel eens met een zwaar gemoed
De wereld is vergeven van problemen

En er is niemand die er iets aan doet
Zo diep zijn wij als mens dus al gezonken
Bedenk ik wel eens. Met een zwaar gemoed

Besef ik nu hoeveel ik heb gedronken
Dan denk ik over goed en over kwaad
Zo diep zijn wij als mens dus al gezonken

Ik zeg het hier maar zo waar het op staat
Gewoonlijk praat ik vaker over drinken
Dan, denk ik, over goed en over kwaad

Het mag in dit verband merkwaardig klinken
Gewoonlijk praat ik vaker over drinken
Ik staar al uren naar mijn lege glas
Ik wou dat dáár een oplossing voor was

Speech (een triolet)

Gezellig met z'n allen bij elkaar
We zouden het wat vaker moeten doen
Normaal gesproken zijn we eens per jaar
Gezellig met z'n allen bij elkaar
Nu zijn we vlak voor Pinksteren zowaar
Dankzij euthanasie op ome Koen
Gezellig met z'n allen bij elkaar
We zouden het wat vaker moeten doen

Namen (een retour)

De lijst van de door U vergaarde namen
Is zonder meer behoorlijk imposant
Daarbij zal ik onmiddellijk beamen
Dat U voor de gefortuneerde klant
De meeste meesters billijk heeft geprijsd

Maar is voor schilderijen van hun hand
Niet minstens hun handtékening vereist?
Dus mocht ik hier Uw schatten willen ramen
Dan hooguit op een tientje, voor de lijst

4 × 5 = 8

Drs. P

Verstijf
Indien u iets banaals verwacht
Bij dit bedrijf
Behoort verbeeldingskracht
De versvorm die ik schrijf
Is weldoordacht
De naam zegt alles: 4 × 5
= 8

Wat de naam zegt, is in feite niet alles, en op het eerste gezicht een aperte leugen. Maar schrandere lezing van het voorbeeld leert dat het achtregelige versje uit vier pentameters bestaat.

Het begint met een jambe; in de oneven regels komt er telkens een versvoet bij. De even regels slinken van vier stuks naar een. Rijmen moet het ook.

Men kan het zien - en inwendig duidelijk horen - als een vierregelige tekst van even lange regels met schema *aaaa*, waarin het binnenrijm *b* steeds een plaats opschuift.

Moeilijk is het niet, als u maar zorgt voor inhoudrijke regels 1 en 8.

Helaas
Het komt weer, wat ik u vertel
Het wild geraas
Verstomt op luid bevel
Terwille van een dwaas
Gezelschapsspel
Het avondje van Sinterklaas
Jawel

Berlijn -
Vernederd en ontwricht, weleer
Zoiets doet pijn
Bij elke nieuwe keer
Het IJzeren Gordijn
Bestaat niet meer
Eens zal er weer een Kriegsherr zijn
Wanneer?

Drie gedichten
Arthur Rimbaud
(Vertaling Jan Kal)

Roman

I

Je bent niet al te serieus, met zeventien.
Een mooie avond. Bier noch fris meer ingenomen!
Weg van 't cafélawaai, en luchters bovendien!
Je slentert door de laan met groene lindebomen.

O mooie juninachten met je lindengeur!
De lucht is soms zo mild, je laat je ogen luiken.
De wind, vol van geluid - de stad is naast de deur -
draagt wingerdgeuren aan, en laat een bierlucht ruiken.

Roman

I

On n'est pas sérieux, quand on a dix-sept ans.
- Un beau soir, foin des bocks et de la limonade,
Des cafés tapageurs aux lustres éclatants!
- On va sous les tilleuls verts de la promenade.

Les tilleuls sen tent bon dans les bons soirs de juin!
L'air est parfois si doux, qu'on ferme la paupière;
Le vent chargé de bruits, - la ville n'est pas loin, -
A des parfums de vigne et des parfums de bière...

II

- Voilà qu'on aperçoit un tout petit chiffon
D'azur sombre, encadré d'une petite branche,
Piqué d'une mauvaise étoile, qui se fond
Avec de doux frissons, petite et toute blanche...

Nuit de juin! Dix-sept ans! - On se laisse griser.
La sève est du champagne et vous monte à la tête...
On divague; on se sent aux lèvres un baiser
Qui palpite là, comme une petite bête...

II

Dan zie je hoe een kleine voddelap verschijnt
van somber hemelsblauw, omkaderd door een takje,
doorstoken door een kwade ster, die smeltend kwijnt
met zoete huiveringen, als een klein wit vlakje.

Juninacht! Zeventien! Je zuipt je lazerus.

Je drinkt champagne, die je naar het hoofd gaat stijgen.
Je daast. Dan voel je op je lippen plots een kus,
of er een beestje kriebelt, niet meer weg te krijgen.

III

Het dwaze hart robinsonneert naar romantiek,
wanneer bij 't schijnsel van een bleke straatlantaren
een meisje aan komt lopen, leuk, charmant en kwiek,
beschaduwd door haar vaders vadermoordenaren.

Terwijl ze jou beschouwt als echt ontzettend stom,
om met haar kleine laarsjes je voorbij te trippen,
draait ze zich kittig en oplettend naar je om.
En al je liefdesliedjes sterven op je lippen.

IV

Je bent verliefd. Tot in augustus is het raak.
Zij lacht om de sonnetten die je hebt vervaardigd.
Je vrienden mijden je, jij met je slechte smaak.
Tot je aanbedene zich tot een brief verwaardigt!

Die avond... ben je weer in de café's te zien.
Je roept om biertjes of laat flesjes frisdrank komen.
- Je bent niet al te serieus met zeventien,
flanerend langs een laan met groene lindebomen.

III

Le coeur fou Robinsonne à travers les romans,
- Lorsque, la clarté d'un pâle réverbère,
Passe une demoiselle aux petits airs charmants,
Sous l'ombre du faux-col effrayant de son père...

Et, comme elle vous trouve immensément naïf,
Tout en faisant trotter ses petites bottines,
Elle se tourne, alerte et d'un mouvement vif...
- Sur vos lèvrés alors meurent les cavatines...

IV

Vous êtes amoureux. Loué jusqu'au mois d'août.
Vous êtes amoureux. - Vos sonnets La font rire.
Tous vos amis s'en vont, vous êtes mauvais goût.
- Puis l'adorée, un soir, a daigné vous écrire!...

Ce soir-là,... - vous rentrez aux cafés éclatants,
Vous demandez des bocks ou de la limonade...
- On n'est pas sérieux, quand on a dix-sept ans
Et qu'on a des tilleuls verts sur la promenade.

23 septembre 70

Droom voor de winter
Aan... Haar

We rijden van de winter in een roze rijtuig
met blauwe kussentjes.
We zitten goed: de hoekjes, als ik mij opzij buig,
zijn nestjes vol gekus.

Je sluit je ogen voor de aanblik door de ruitjes
van 't avondduister, het gespook
van grimmige gedrochten, van die louche luitjes:
zwarte demonen, wolven ook.

Dan voel je op je wang iets kriebelen als strootjes:
een kusje, net een spin met wriemelende pootjes,
die langs je halsje daalt.

Je zal me zeggen: ‘Zoek!’, en 't hoofdje laten hangen.
Dan nemen we de tijd om 't beestje te gaan vangen,
dat zeer reislustig dwaalt...

Rêvé pour l'hiver
A... Elle

L'HIVER, nous irons dans un petit wagon rose
Avec des coussins bleus.
Nous serons bien. Un nid de baisers fous repose
Dans chaque coin moelleux.

Tu fermeras l'oeil, pour ne point voir, par la glace,
Grimacer lea ombres des soirs,
Ces monstruosités hargneuses, populace
De démons noirs et de loups noirs.

Puis tu te sendras la joue égratignée...
Un petit baiser, comme une folle araignée,
Te courra par le cou...

Et tu me diras: ‘Cherchel’ en inclinant la tête,
- Et nous prendrons du temps à trouver cette bête
- Qui voyage beaucoup...

En wagon, le Joetobre Jo

Mijn kleine vrijsters

Traanwater spoelt de hemel over,
dat koolgroen dak.
‘Wij schuilden onder dropplend loover..,’
Je regenpak

is wit van vreemde maangezichten,
huiver der nacht.
Rinkel maar met je kniegewrichten,
lelijk geslacht!

Wij hielden van elkaar een tijdje,
lelijk stuk blauw!
Jij was bij 't eten van een eitje
mijn kruidenvrouw!

Jij wijdde mij een keer tot dichter,
lelijk stuk blond!
Hier bukken, dat ik doelgerichter
sla op je kont!

Ik braakte van je brillantine,
lelijk stuk zwart!
Verpest heb jij mijn mandoline;
mijn spel verward!

Mijn opgedroogde speekselspetters,
lelijk stuk rood,
zijn in je rimpels nu als etters
voor 't borstenbloot!

Ik haat jullie, mijn kleine vrijsters,
ontzettend sterk!
Plak af, met pijnlijk grote pleisters,
dat tietenwerk!

Mes petites amoureuses

UN hydrolat lacrymal lave
Les cieux vert-chou:
Sous l'arbre tendronnier qui bave...,
Vos caoutchoucs

Blancs de lunes parliculiètes
Aux pialats ronds,
Entrechoquez vos genouillères
Mes laiderons!

Nous nous aimions à cette époque,
Bleu laideron!
On mangeait des oeufs à la coque

Et du mouron!

Un soir, tu me sacras poëte,
Blond laideron:
Descends ici, que je te fouette
En man giron;

J'ai dégueulé la bandoline,
Noir laideron;
Tu couperais ma mandoline
Au fil du front.

Pouah! mes solives desséchées,
Roux laideron;
Infectent encor les tranchées
De ton sein rond!

Ô mes petites amoureuses,
Que je voos hais!
P1aquez de fouffes douloureuses
Vos tétons laids!

[Nederlands]

Trap maar kapot, mijn oude voorraad
van liefdesdrang.
Ja, dans maar, of wat daarvoor doorgaat,
maar niet te lang!

De schouderbladen gaan al kieren,
stom meidendom!
Een ster zal 't manke stuitje sieren;
draai je maar om!

En van die schape coteletten
heb ik gedicht!
Kon ik de heupen maar verpletten,
waarvoor gezwicht!

O smaakloos stel gevallen sterren,
hup, naar je hoek!
Krepeer in God, het is niet verre,
die schandevloek!

Onder de vreemdste maangezichten,
huiver der nacht,
rinkel maar met je kniegewrichten,
lelijk geslacht!

[Frans]

Piétinez mes vieilles terrines
De sentiment;
- Hop done! soyez-moi ballerines
Pour un moment!...

Vos omoplates se déboîtent,
Ô mes amours!
Une étoile à vos reins qui boitent,
Toumez vos tours.

Et c'est pourtant pour ces éclanches
Que j'ai rimé!
Je voudrais vous casser les hanches
D'avoir aimé!

Fade amas d'étoiles ratées,
Comblez les coins!
- Vous crèverez en Dieu, bâtées
D'ignobles soins!

Sous les lunes particulières
Aux pialats ronds,
Entrechoquez vos genouillères,

Mes laiderons!

Suupurniiwstu speling
Paul Verlaine
(Vertaling Pedro van Hoek)

Gei, die alteit soo sagtaardug
Waart, mein frient, als lamutjus,
Sagt als booturamutjus,
Waarom maakt g'uu soo merkwaardug

Kwaat op dit stel braavu sotu
Eerder dom dan slegt tenslotu
Die speling en fooneetiik
Klutsu met hun taal-eetiik?

Welku woedu sleept uu foort?
Jeeguns deesu foogulsgaar
Is gunoeg één drastiis woort.

Toon su: één term bleift er, waar
Hun siisteem niit aan kan komu,
Seg hun kragtug:.....

A A. Duvigneaux

TROP FOUGUEUX ADVERSAIRE
DE L'ORTHOGRAPHE PHONÉTIQUE

É coi vréman, bon Duvignô,
Vou zôci dou ke lé zagnô,
É meïeur ke le pin con manj,
Vou metr' an ce courou zétranj

Contr (e) ce tâ de brav (e) jan
O fon plus bête ke méchan
Drapan leur linguistic étic
Dan l'ortograf (e) fonétic?

Kel ir (e) donc vou zambala?
Vizavi de cé zoizola
Sufi d'une parol (e) verde.

Et pour leur prouvé sans déba
Kil é dé mo ke n'atin pa
Leur sistem (e), dizon-leur:.....

Ballade van de kinderlokker
Rob Wervers

Ik ben de schrik der peuterdagverblijven.
Iedere dreumes, mollig of fragiel,
doet mijn geperverteerde lid verstijven.
De bloem der jeugd is mijn achilleshiel.

O, de verrukking is niet te beschrijven
als ik een lelieblanke kinderziel
de zwarte demon in mij voel verdrijven.
Extase draagt een blauwgeruite kiel.

Genoeg gezwijmel. Het zijn slechte tijden
voor een modaal verdienend pederast.
Kon je de snotaap ooit met drop verleiden,

nu eist hij mountainbike en ghettoblast.
Waar zijn het dankbaar kind, de stille heide?
Ik pleur mijn snoepgoed in de meterkast.

Anthologie
Achterberg & Verspoor*

* *Het is weinigen bekend dat Dolf Verspoor de Martinus Nijhoffprijs niet won, in 1958, voor zijn vele briljante vertalingen van buitenlandse dichters in het Nederlands, maar voor zijn vertalingen van o.m. Gerrit Achterberg in het Frans. Omdat deze vertalingen sinds lang onvindbaar zijn, worden ze hier herdrukt als hulde aan de onlangs 75 geworden oude meester.*

Vijftien gedichten
Gerrit Achterberg
(Vertaling Dolf Verspoor)

Apparition

Tant que la pluie tombe entre toi et moi
elle abolit le temps et les distances
et désincorporée de sa substance
toute forme perçoit son au-delà.

L'estompé des linceuls prend peu à peu
figure. Un ordre inverse arrive, éclate.
Je vois tes yeux incandescents. Il pleut.
Ma tête est calme au creux de tes mains moites.
Ne repars plus. Ou partons tous les deux.

Verschijning

Terwijl het regem tussen u en mij
is elke afstand bezig re vermind'ren.
leder figuur aanschouwt zijn overzij
zonder zich door de stof te laten hind'ren

En vage sluiers nemen omtrek aan.
Een omgekeerde orde is op handen.
Ik zie uw ogen in. de regen branden
Om mijn gelaat liggen uw natte handen.
Ga niet meer heen. Of laat mij medegaan

Herculanum

Un jaune arriéré de jour
au vert matin, depuis des âges -
le calice de ton visage
se tue à fleurir sous un lourd

lobe de temps. La saison penche
sa feuille en pierre sur le stuc.
Nulle vie ne lui rend le suc,
nulle autre mort ne s'y épanche.

Serons-nous quittes sans recours
ou sauras-tu crever l'écorce
en y dardant l'ultime force
d'un indomptable contre-jour?

Herculaneu

Een gele achterstand van licht
in groene morgen, sedert jaren.
De kelken van uw aangezicht
bloeien zich dood onder de zware

schil van den tijd, in stenen blaren
staat het seizoen buiten de muur.
Geen sterven kan dit achterhalen,
geen leven geeft het vuur.

Ben ik met u in evenwicht?
Of zult gij met de laatste krachten
van een ontembaar tegenlicht
doorboren deze schachten?

Peau

Le temps te replie.
Autour, je m'épanche
dans la toile blanche
d'éternelle vie.

Les décès ne peuvent
rien dans ma peau neuve.

Huid

De tijd vouwt u naar binnen.
Ik breid mij om u uit
met het geheiligd linnen
mijner onsterflijkheid.
Er kan geen dood beginnen
in deze nieuwe huid.

Accomplissement

Les ourlets du mourir
boucleront leur départ.
Tu leur seras doublure
n'étant plus autre part
qu'au creux d'une pliure
à jamais neuve
et dans ma paume veuve
de ta figure.

Volvoering

De binnenzomen van den dood
volvoeren hun begin:
zij vormen u tot voering om.
Gij zijt nergens meer dan
in de contouren van het kleed.
dat u omhing.
En in de ronding van mijn hand,
die uw gelaat omving.

Berceuse

Tu sais flamber dans ma mémoire
comme douce foudre la nuit:
une terre morte d'espoir
le temps d'un éclair éblouit.

Le contact à peine établi
mes bras retombent las et lourds -
les douces foudres da la nuit
te bordent tout autour.

Slaapliedje

Gij licht in mijn geheugen op
als zachte bliksems in de nacht.
Ik zie een landschap zonder hoop
secondenlang in pracht.

Elke verbinding is volbracht.
Mijn armen worden zwaar en moe
De zachte bliksems van de nacht
dekken u toe.

Avorton

Possédés du poème,
assaillis de démons,
vois les mots qui pourrissent
à leur naissance même -

c'est la morte-chanson
dont les chiens se nourrissent.

Misgeboorte

Van poëzie bezeten,
door demonen besprongen,
rotten de woorden
bij hun geboorte,
en liederen worden aas voor honden

Émail

Brumes où je saisis
ce qui de toi émerge:
plans d'aube à l'état vierge
et ce myosotis
inondant nos regards -
puis tout un ciel de lit
d'émail émerveillé:
nous naissons éveillés
en bordure de nacre.
Au loin dans nos oreilles
- conques vibrant du sacre -
une mer appareille.

Email

Een mist om te bezitten,
wat gij hebt nagelaten;
de onberoerde staten
ochtend: vergeetmijnieten
stonden in onze ogen.
Email hing onbewogen
boven het ledikant.
Wij lagen in een rand
van parelmoer ontwaakt,
Er was een zee te horen
ver binnen onze oren,

aan deze schelp geslaakt.

Feutre

Nuit faite d'épiderme.
Epouse en chamois lisse.
Feutre qui partout ferme.
Lune en velours qui glisse
sur un daim de chair ferme.
Ta lèvre est taffetas
dans ce tombe au de soie.

Vilt

Het is een nacht van huid.
Zeemleren slaapgenoot.
Vilt, dat overal sluit.
Velouren maan gegleden
Over suède leden.
Uw lippen proeven taf
in dit fluwelen graf.

Croquis

(Asile de fous)

Bras ballants comme lianes.
Torse en échassier perché
sur des jambes. Quant au crâne:
rond, comme d'un nouveau-né.

Une paire de lunettes
tient le regard dédaigneux
d'un qui est d'avis que cette
vie manque de sérieux.

Pastiche

De armen hangen als lianen neer.
Het hovenlijf loopt stelten op de benen
Het kinderhoofd is kogelrond.

Een bril kijkt op de dingen neer,
of hij het niet de moeite vond
het nog met dit bestaan te menen.

Résurrection

Il s'est élu, le vent,
ces arbres de ta couche,
les herbes qui te touchent
et moi qui tout entends.

Dans le vers qui se tue
à s'imprégner de toi
souffle douce la soie
dont tu iras vêtue.

Opstanding

De wind heeft zich verkoren
bomen, die hij u waaien,
grashalmen, die u aaien,
en mij om het te horen.

In verzen, die bezwoeren
zich aan u te verzaden,
bewegen de gewaden,

die aan u toe behoren.

Héritage

Morte, de par la chair
me reviennent de toi
squelette et denture
la noire chevelure
le vêtement blanc
et ce qui dans le vide
sans moi se dilapide -
ô ma part toute amère
qui bougeais et qui riais tant -
je prie et j'attends.

Erfdeel

Dode. van lichaamswege
komen mij van u toe,
gebeente en gebit,
het zwarte haar, het witte kleed
en al wat zich verdeelt
in onnaspeurbaarheid.
o bitter attribuut,
dat eens bewoog en lachte.
Ik bid en ik kan wachten.

Démence

De jour en jour un doux effroi,
nombre de lames par mon sang
frôlant jusqu'à l'entendement:
ainsi ton absence pour moi.

Comme si distillait au fond
de verres secrets un empire
sans nulle rime ni raison
puisque le nommer c'est lui nuire.

Waanzin

Een zoet ontsteld zijn dagelijks.
als vele messen in mijn bloed
langs het verstand heen rakelings.
uwe ontstentenis mij doet.

Alsof daarin nog distilleert
geweld achter glazen geheimen,
waarmee geen rede is te rijmen.
omdat elk noemen haar bezeert.

Extériorité

Tous les boutons
de ta maison
naissent en moi
au bout des doigts.
Tes extérieurs
dilatent mon coeur.
Droit, en pleine rétine,
le couloir se dessine.

Contre mon épiderme
la porte se défend.
Mon front coupe ton plan.
J'ouvre. Et nul ne referme.

Uitwendigheid

Alle deurknoppen
van uw huis
liggen geschapen
in mijn vingertoppen,

uwe uitwendigheid
staat in mij uitgebreid.
In het verlengde van
mijn oogas ligt de gang.
Tegen mijn vlakke hand
spant de deurspant.
Mijn voorhoofd snijdt uw ruit.
Ik open en niemand sluit.

Spirochete

Je me faufilerai vers ta demeure
par les égouts, par la lèpre des murs,
lorsque l'après-midi baîlle sur l'heure
des vols furtifs dans les quarties peu sûrs.

Tu seras seul. Ah, la trop belle cible.
La porte qui s'entr'ouvre. Et me voici.
Ton coeur s'arrête net quand l'impossible
surgit.

Spirogeet

Ik zal u naderen door de riolen
en langs de voegen van de muur
in lege middagen, het uur
dat ergens in de straten wordt gestolen.

Gij zult alleen zijn en de deur
staat op een kier. Ik kom naar boven lopen.
Uw hart gaat hameren om het onmooglijke,
dat ogenblikkelijk gebeurt.

[Frans]

A la mi-nuit, d'un déclic sourd, je flambe
ma torche: tu blanchiras sans un cri.
Une peur bleue te coupera les jambes.
Ton oeil se vide. -Je serai parti.

Tu ne m'échapperas pas davantage
en plein midi, traqué par mon regard.
Tu pars à ma poursuite, fou de rage,
les nerfs en boule du matin au soir.

Je frappe sec aux portes dans les pièces
que tu crois vides en sortant de là.
Retournes-y. Il faut que je te laisse.
Même en sifflant, jamais tu n'oseras.

O spirochète, inquitétude dans l'ombre,
sourde gangrène, arthrite des parois,
lancinantes pointes, de fond en comble,
rayon perforateur, brûlure à froid -
et la maison vouée à ses décombres.

[Nederlands]

Ik zal een keer in 't holste van de nacht
even een zaklamp op u laren schijnen.
Uw leden zijn verlamd; uw keel ontkracht.
Ge blijft starogen lang na mijn verdwijnen.

Ook overdag ontkomt ge mij niet meer.
Mijn blik rust op u uit verborgen hoeken.
Gij gaat zó zenuwslopend aan het zoeken.
dat ik u tot de avond enerveer.

Ik tik tegen de binnenkant der deuren
van kamers, die gij uitgegaan zult zijn.
Gij durft niet om te keren; om de schijn
en uw figuur te redden hoor ik neuriën.

O spirogeet van onrust in het huis.
Jicht van onvrede langs de binnenwanden
Pijnpunten, die kathodestralen zenden
en overal een perforatie branden.
waarmee eerlang de woning valt aan gruis.

Société anonyme

Durant la mort je te dirige.

Je te rends compte en mandataire
à coups de sonde, à livre ouvert
de tout pourparler ou litige
afin que ce que tu produis
soit à l'épreuve et à l'abri.
Lorsque le jour arrive à terme
tu veux de moi des comptes fermes.
Le soir, je le cachète à fonds
perdus coulant de l'horizon.
Devant notre compte-rendu
la nuit double son revenu.
Tu me regardes les yeux morts;
tes mains qui fouillent le rapport
n'y trouveront passif ni tort.
Le présent étant amorti
à l'aube je réinvestis.

N.V.

Ik ben uw richting in de dood
en geef verslag van elke stap
met ruggespraak en dieptelood.
opdat, wat in u resulteert,
volkomen zij en ongedeerd.
Gij vraagt nauwkeurig rekenschap.
Wij houden voeling als vennoot,
bij de voldoening van de dag,
van ons doorlopende verdrag.
Ik doe de avond dicht met lak,
dat in de horizonnen stak.
De nachten zijn tweemaal zo groot
voor ons gezaamlijk overzicht,
Gij staat bij me, de ogen dicht.
Uw handen gaan door het rapport
en vinden debet noch tekort.
De morgen is een nieuw exploot
tegen het heden uitgebracht.

Tekeningen

Tuinen van het Zuiden
Johan Breuker

Park (Provence)

Johan Breuker, Amsterdam 1942, studeerde aan de Rietveld Academie, exposeerde veelvuldig in binnen- en buitenland, en doceert sinds 1982 tekenen en grafiek aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht. Sinds de jaren '70 is het centrale thema in zijn werk de tuin, en dan vooral in zijn strengste vorm: het aangelegde park, de botanische tuin, de baroktuin vol hagen, loofgangen, belvédères, fonteinen en beelden, de gesloten hof, het labyrint. De hier gereproduceerde etsen en tekeningen, die meer te raden geven dan ze laten zien, vormen de neerslag van zijn bezoeken aan Zuid-Frankrijk en Italië.

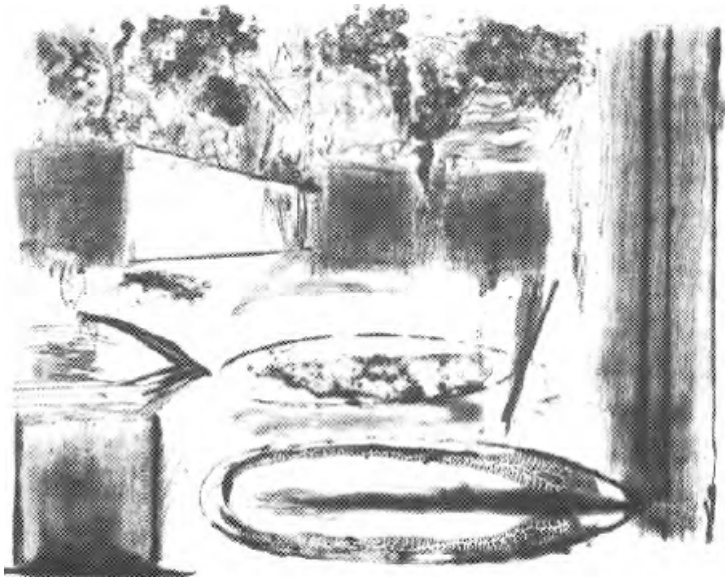

Park 'Rosa donna della rosa'

Jardin clos (Midi)

Belvedere Poiega (bij Negrar)

Villa Pasini (bij Vicenza)

Botanische tuin (Midi)

Vertaald proza

Mijnheer Vandaele
Henk Breuker
(Vertaling A. Bolweg)

Tot mijn veertiende leerde ik aardrijkskunde op de school voor spijbelaars. Les in vreemde talen kreeg ik van de vogeltjes. Zodra ik niet langer leerplichtig was, bezorgde mijn vader mij dan ook een baantje op zijn kantoor. Hij was hoofd administratie van een timmerfabriek waar ze geprefabriceerde ramen en deuren maakten. De hele buurt was doortrokken van een heerlijke geur van vurehout, die echter werd tegengehouden door de branddeuren van de kantoorafdeling. Daarachter konden de reukorganen van de pennelikkers alleen aanspraak maken op de walm van een oord dat nog stamde uit de tijd van Charles Dickens.

Ik werd dus geacht te behoren tot de grijze cellen van het bedrijf, en kwam er al snel achter dat het kantoorpersoneel door een soort lijm tot hun dood op hun plaats werd gehouden. Onder die oudere garde bevond zich een mijnheer die er duidelijk uitsprong. Hij had een even witte als woeste haardos. Ter hoogte van zijn oren verbreedde zijn spits toelopende gezicht zich plotseling tot een enorme schedel, met een explosie van haar die onze sombere burelen een beetje opfleurde. Maar eerst moet u weten wat dat inhield, een baantje bij mijn vader.

Onder zijn regime daalde een permanente motregen op onze hoofden neer. Ook als het buiten droog was, wat ik me nauwelijks kan herinneren, druilde het binnen gestaag door. Onze zielen deden bij wijze van spreken nooit hun regenjas uit, behalve dan die van de mijnheer met de schedel als een wereldbol. Die begon soms zo te stralen dat het licht van onze groene bureaulampen erbij verbleekte, ja zelfs doofde. Mijnheer Vandaele had rondgekeken in de wereld voordat hij in ons miezerig werkrooster werd opgenomen, maar in tegenstelling tot de rollende steen waarop geen mos groeit, had de schedel van genoemde heer zich met een indrukwekkende witte wolk getooid, en geen hoed zou ooit worden toegestaan die te temmen. Of het nu waaide, hagelde, sneeuwde of regende, mijnheer Vandaele ging blootshoofds door het leven. Hij droeg een bril, maar eentje zonder glazen, alleen een montuur, dat hij uit pure vriendelijkheid, zeg maar solidariteit, op zijn neus had

gezet, om niet te veel uit de toon te vallen in dat trieste gezelschap. Soms sprak hij, een waakzaam oog gericht op de deur van de Directiekamer, vreemde woorden tot ons. Dat waren de momenten dat zijn ziel haar regenjas aan de kapstok hing.

‘Heren,’ zei hij dan, op een van die dagen dat onze bureaulampen het felst brandden, u moet die hemel van ons, die als een vuile matras op onze daken drukt, niet geloven, en al evenmin dat eeuwig natte plaveisel. Aan het einde van Europa bestaat, onzichtbaar voor uw ogen, een onvoorstelbaar blauw, als langs een lineaal getrokken met de inkt van Leonardo da Vinci. Je moet dwars door de regenbuien reizen. Naarmate je dichterbij komt, wordt de streep dikker en breder om zich ten slotte plat uit te strekken onder een zon die niets te maken heeft met het zwakke lichtpeertje dat hier in het noorden aan de hemel hangt. Als je daar dan staat, met je rug naar het Europese continent en je gezicht naar het onzichtbare Afrika, strekt zich een onmetelijke schittering voor je uit: Het Grote Blauw. De badkuip waar Neptunus zelf, de bewaarder van de amfora's, alleen uit oprijst om zich met sterren te tooien. Een maagdelijk, door geen mens betreden strand omzoomt met haar zand het blauw tot het haventje met de naam Le Grau du Roi, en dan verder tot l'Espiguette, een vuurtoren, omringd door hoog opkrullende duinen. Maar het mooiste duin van al, met onvergelijkbare rondingen, ligt recht voor Le Grau. Het heet La Grande Motte. De top wordt omgonsd door insekten en het wemelt er van de konijnen. De meest bijziende jager schiet er nog altijd prijs. Dan strekt zich daar aan uw rechterhand, heren, nog altijd maagdelijk als de Onbevlekte Ontvangenis, het zandstrand uit naar de Mont Saint-Clair, heiig in het felle licht, en steeds verder, en verder, tot waar de vloeibare horizon en de lange kustlijn in elkaar overlopen. Daar liggen drie haventjes verscholen. Niets schijnt er te bewegen. Je zou daar, tussen die zee boordevol vis en de vennen waarin het krioelt van de paling, een tukje willen doen van geluk. En geloof me, de mensen daar hebben verstand van het goede leven. Naar drie plaatsen richten zij hun montere ochtendschreden: Le Grau, Palavas les Flots, of Sète, het strand laten zij aan de zon. Het water is er zo lauw dat je je tenen niet gelooft. En helder, heren, van een doorschijnendheid.. Je zou de zandkorreltjes op de bodem kunnen tellen.

En dan de vruchten van de zee (dat zeggen ze daar, vruchten), krabben, schorpioenvissen, poon, wijting, rode zeebrasem, zeewolf, mosselen, en wat al niet, rotsvissen, zo maar vissen, weet ik veel vissen, alle-

maal pure juweeltjes, om zo in een vitrine uit te stallen. De autochtonen staan er niet meer bij stil. Die maken er een soep van die ze bouillabaisse noemen. Een deel van die juwelen, de koppen, wordt gemalen en ingekookt tot een saus die de eerste keer je hele mond in vuur en vlam zet, de volgende keer maar een stuk of tien papillen, en die de derde keer alleen nog puur fluweel is..'

Bij deze woorden liep meneer Vandaele het water in de mond. Het leek haast alsof er een groot servet onder zijn spitse kin hing. Het is mogelijk dat ik zijn verhaal een beetje mooier maak, maar echt, daar zou mijnheer Vandaele niet boos om zijn geworden. Hij zou tegen me hebben gezegd: 'Al slooft je pen zich nog zo uit, met inkt blijft het behelpen.' Ook heb ik in één betoog al zijn verschillende ontboezemingen samengevat, want mijnheer Vandaele kreeg geen tijd om lang achter elkaar aan het woord te blijven. De hierboven geciteerde uiteenzetting bestaat uit losse fragmenten, omdat hij telkens werd onderbroken als mijn vader, de chef, verscheen. Dan draaiden wij haastig onze rug naar het straaltje zonneschijn dat niet op het programma stond, en stortten ons op onze paperassen. Vaste prik was dan dat Vandaele zijn zakdoek te voorschijn haalde en de lege glazen begon te poetsen van zijn bril, die hij als een Marcel Marceau tussen duim en wijsvinger hield. Hij dreef deze mimevoorstelling zover dat hij zijn kin vooruit stak en mijn vader door dubbelfocus-lenzen recht aankeek. Zijn oogopslag was van een blauw waarmee je in verdunde toestand het stuk hemel tussen Athene en Gibraltar, en tussen Palavas en Marokko azuur had kunnen verven.

'Misschien,' zei Vandaele op een dag tegen ons, 'had ik dit allemaal beter niet aan jullie kunnen vertellen. Niet dat ik de enige wil zijn die met zijn noordse zolen die kusten heeft betreden. Om je de waarheid te zeggen zijn onze Atlantische stranden uitgestrekter en zo breed dat de pappa's en mamma's er hun talrijk kroost uit het oog verliezen. Maar ja, vrienden, je vernikkelt er. Een overjas zou er beter van pas komen dan een badpak, terwijl daarginds mevrouw met kerstmis nog bruin wordt. Jammer alleen dat de Goden zo krenterig waren met de oppervlakte die ze ter beschikking stelden. Die strook zand is zó smal dat hij vanuit een vliegtuig gezien op een draadje lijkt dat tussen de vennen en de blauwe onmetelijkheid ligt. Eén Vandaele, hemeltjelief, dat gáát nog. Maar een miljoen Vandaeles zouden die afgelegen, onder aan Europa als verdwaald liggende plaatsen vandaliseren. En ik zeg niet voor niets 'áls verdwaald', want de auto heeft de afstanden bekort. Ze rijden nu al zestig kilometer per uur en ik ben erg bang dat ze op een dag har-

der dan tachtig zullen gaan. Met die vaart zal het interessant worden een grote weg aan te leggen die de badgasten van Amsterdam naar Scheveningen brengt. Trouwens, het schijnt dat een ingenieur met toekomstvisie al studeert op een weg voor voertuigen op luchtbanden die Antwerpen met de hoofdstad van België verbindt. Stelt u zich voor, Den Haag verbonden met Antwerpen, Antwerpen met Brussel, Brussel met Parijs, Parijs met Palavas les Flots. Het hele Noorden zou dan zijn bevolking op die strook komen uitstorten. Lijk ik Jules Verne wel, zegt u? Ik hoop het voor Palavas. Het is zo klein, dat zondoorstoofde haventje. Maar ik voel gewoon een grote zomermigratie in de lucht hangen, toerisme dat op het oude continent het enige verse bloed dat er nog is zal laten circuleren, bloed met monetaire bloedlichaampjes. Het zou heel goed kunnen dat een inwoner van Palavas ooit nog eens op eigen risico over de zonnebaders en zonnebaadsters heen moet stappen, en daarbij wel eens pijnlijk op een buik trapt..'

Mijn sigaret gloeit rood op in de nacht. Ik zit in mijn raamopening, met een comfortabel dikke Zuidfranse muur als steun in de rug, en zuig aan het laatste rokertje van de dag. Het is hier stil. Onder mij zie ik Montferrier als een stenen schip dat verankerd ligt aan de wijngaarden. Ik hou de wacht. Met zeemansblik kijk ik naar de donkergroene golven, laat m'n blik verder dwalen tot waar het blauw wordt, en dan, dan reikt hij tot aan de kust van Afrika, die ik zie zonder te zien, bezaaid met minaretten. De kerkklok slaat middernacht. Beneden, heel dicht bij het schip, ik zou zeggen onder harpoenbereik, tekent zich een snoer lichtgevende belletjes af: de weg. Je vraagt je af wat dat asfalt hier kwam doen tussen de wiegende steeneiken. Even later verbindt een laatste met kleine lichtjes bespikkelde golf zich met het grote nat. De zee. Van hieruit gezien geen spoor van tenten of woonpiramides. De groene golving voor mij heeft alles opgeslokt. Alles ziet er ongeschonden, onschendbaar, uit. Het Zuiden, het andere eind van Europa. Ik heb een gevoel van afronding en zeg tegen mezelf: je hebt een lange weg afgelegd, ouwe, een heel lange weg.. Daar mag je best een traan om laten.

Die avond schiet me de profetische haardos van mijnheer Vandaele te binnen, die mij zijn pelgrimsstaf heeft doorgegeven. Oh, wat waren uw haren wit van wijsheid! Ik was nog net op tijd om te constateren dat u de waarheid had gesproken. Zand, zand, met zon overgoten zand, zand als van de woestijn. Het is nog maar zo weinig jaren geleden dat ik het, trots alsof ik echt tot de Occitaanse familie behoorde, heb laten

zien aan een toerist die hier was verdwaald, zand, een en al zand.. Dat ik daar die twee schoenen zag lopen die rechtstreeks uit Amsterdam kwamen, leek me toen heel grappig. Het Grote Blauw kwam tot onze voeten en legde er een beschroomd zoompje langs.

'Van wie is dit allemaal?' zei de man tegen me.

'Eh.. van de zon, van de wind, van de grassen en de kruiden, van de konijnen, van de vissers die hun net langs de kust slepen, van de zee die begerig haar lippen tuit, ongetwijfeld naar iemand die er niets van merkt. Voor een grijpstuiver ben je de eigenaar. Alleen de keien houden het hier uit.'

'Alleen de keien? Dat had u gedacht, mijnheer. Op dit moment krioelt het daarginds langs de noordzeekust van de mensen, van Knokke tot Den Helder, en het zijn niet alleen Belgen en Hollanders, ook Duitsers. Het *feldgrau* wordt er rose. Maar de zon om bruin te worden, vriend, is hier..'

'Plus de vennen en de muggen.'

'Ach, daar heb je DDT voor, en de snelweg doet de rest.'

Deze avond besef ik op mijn hoge stenen schip dat de ramp zich inderdaad heeft voltrokken. Ze liggen hier bruin te bakken. Zij aan zij en kop aan staart, met hun tenen in Belgische, Duitse en Nederlandse haren. Er ligt een complete volksverhuizing te braden. Van l'Espiguette tot Mont Saint-Clair betekent dat een cisterne vol ambre solaire, het woud van parasols ten spijt. Phoebus regeert hier. Ik kijk naar het achterland, de *campagne*. Daar is het stil. Zelfs daar is het stil op dit uur. De tentstokken hebben elkaar het laatste gaatje betwist. '*Complet*.' Iedereen slaapt. Morgen, als de zon weer in bakken bij me binnenstroomt, zal ik een blauw net zien glinsteren, de soep waarin de vis verstikt. Ik zal in de verte La Grande Motte zien, de nieuwbouwpiramiden als puntmutsen uit een feestwinkel. Ik zal er niet al te veel van zien, mijnheer Vandaele. Dank zij de groene golving vóór mij, gelukkige Hollandse Occitaan die ik ben, hier hoog op mijn schip.

Puzzel
Henk Breuker
(Vertaling A. Bolweg)

‘Kom binnen,’ zei hij.

Hij legde zijn handen op haar schouders en voelde dat ze klam was van het zweet, onder haar dunne jurk. Uit de donkere vlekken bij haar oksels steeg een scherpe geur op van vermoeidheid. Hij zou haar om haar middel hebben willen pakken. Niet doen. Hij moest voorzichtig zijn met dat lange, gespannen, nog maar juist gearriveerde lichaam.

‘Goeie reis gehad?’

‘Ach, je weet het.. niets dan bochten, kilometers achter elkaar..’

‘Geef me je koffer. Doe of je thuis bent. Gebruik alles zoals je hartje ingeeft..’ Dacht hij lijf, toen hij hart zei? ‘Blijf niet in de gang staan..’

Ze kwam binnen, nog niet helemaal op haar gemak. De vallende avond had de kamer al in blauwe tinten gehuld. Ze keek om zich heen. Hij deed de schemerlamp aan.

‘Dat is lang geleden hè?’ zei hij.

‘Zes maanden en vijf dagen..’

Het verraste hem dat zij dit zo precies wist. Ze had de kalender beter bijgehouden dan hij.

‘Ga zitten. Het bed is verschoond. De lakens komen net uit de was. Ik ga wel op de bank in de gang slapen, die ligt goed.’

Ze bleef staan, haar blik gericht op de foto. Het was er een van haarzelf, zittend, haar armen gevouwen om haar naaktheid. Van haar gebogen hoofd stroomde haar haar tot over haar knieën. De koele geometrie van armen en benen verborg ook de rest van haar lichaam. De lens scheen alleen aandacht te hebben gehad voor de schoonheid van het lijnenspel. Maar waar de molligheid van haar dij iets werd samengedrukt was duidelijk de scherpe curve van de bil te zien, en een van opzij geworpen steelse blik had nog iets van het schaamhaar kunnen ontwaren dat warmte gaf aan het naakt.

‘Hé, dat ben ik,’ zei ze. ‘Leuk..’

‘Ja, bij het raam, vorig jaar herfst. Ik laat het bad voor je vollopen.’

‘Nee, alsjeblieft. Doe geen moeite..’

‘Waarom niet? Daar knap je van op. Wat zal ik voor je te eten maken?’

‘Niets, echt niets.’

Haar stem klonk opeens zeer beslist, bijna onaangenaam. ‘Ik ben weer aangekomen.’

Haar gewicht. Nog altijd die afkeer van haar eigen lichaam.

‘We zien wel. Ik heb een kilo sinaasappels voor je uitgeperst. Er staat een kan vol naast je hoofdeinde. Met ijsblokjes. Ik ga even naar de keuken, iets klaarmaken.’

‘Niet voor mij, hoor.’

‘Voor mij alleen dan. Jij houdt me gezelschap. Maar drink eerst wat en ga even liggen tot ik klaar ben.’

Hij liep naar de keuken en begon de champignons schoon te maken. Zij was er weer. Het appartement was doortrokken van haar sensuele aanwezigheid en hij hoorde geen enkel geluid. Niets, behalve de spetterende olie in de pan. Als.. In de badkamer plensde het water plotseling hard in het bad dat met veel lawaai begon vol te lopen. Er kwam een glimlach op zijn gezicht.

‘Doe er douche-gel in. Dat is heerlijk. Je krijgt een hele berg schuim, net een donzen dekbed. Ik laat me er altijd helemaal onder glijden, niemand die me ziet of hoort, lekker in de warmte.’

Zolang zij maar denkt dat ze geen lichaam meer heeft, één is met het water..

Hij wierp een blik in de gang. De koffer stond er nog, op de bank. Hij hoorde haar in het water plassen.

‘Zal ik je koffer even aangeven? Dan kun je meteen je nachthemd aantrekken. Mijn badjas hangt aan de deur en ik heb mijn pantoffels klaargezet. Ze staan naast de wastafel.’

‘Je bent lief.’

Vier natte vingers kwamen plotseling te voorschijn, om de rand van de deur die op een kier stond. Ze pakte de koffer aan. Wat gek, zei hij nog eens in zichzelf, dat ze er weer is. Ze ligt in mijn bad te dobberen met dat lange soepele lichaam van haar.

Hij zette het gas lager, nam een mes en begon de bacon te snijden. Hij was geen bijzondere kok. Gebakken eieren met spek en gefruite champignons..

Hij hoorde het geluid van een lichaam dat uit het water omhoog kwam. Stelde zich voor hoe ze daar druipend stond. Hij dekte de tafel, zijn oren gespitst. Misschien zou ze toch een korstje brood in het eigeel willen dopen? Het was nu helemaal donker. Buiten, op straat, waren de lantaarns hun nachtwake begonnen.

‘En? Voel je je niet als nieuw?’

Ze stond daar opeens in haar lange lichtblauwe jersey nachthemd, waarop onder de hals de zwarte kat was geborduurd die hij zich nog herinnerde. Een beetje te warm voor hier. Maar de nachten zijn koud waar zij woont, in de bergen. De stof die vanaf haar borst recht omlaag viel, bleef als een koker om haar heen staan. Ze toonde geen enkele emotie, terwijl vorige herfst.. Het maakte hem gelukkig haar voeten in zijn veel te grote pantoffels te zien en te merken dat ze naar badschuim rook. Hij zette het gas hoger, brak de eieren op de scherpe rand van de braadpan. Vier..

‘Vier? Ik doe niet mee, heb ik gezegd..’

Ze was aan tafel gaan zitten, op de plaats waar voor haar gedekt was, en keek met een afwezige blik naar de bloemen.

‘Mooie bloemen heb je..’

‘Verse. Speciaal om je welkom te heten.’

Hij liet de hele inhoud van de pan op zijn eigen bord glijden. De vier gele bolletjes trilden, liepen niet uit. Perfect. ‘Zie je wel, ik neem alles.’

Ze streek liefkozend met haar vingers langs een van de bloemen. Ze had zorgvuldig gevijlde, lange nagels, mooi parelmoer gelakt. Plotseling verlangde hij heftig naar haar.

‘Ik was bijna halverwege omgekeerd.’

‘Waarom?’ zei hij, met voorgewende onverschilligheid.

‘Bang, je weet wel. Misschien heb ik het alleen niet gedaan omdat de weg zo smal was. Dan moet je heel omslachtig keren en risico's nemen; er was aardig wat verkeer. Hoe dan ook,’ zei ze kordaat, terwijl haar gezicht opeens oplichtte door haar mooie glimlach. ‘Ik ben er..’

Was dat zo? Met samengeknepen maag prikte hij een korst brood in een dooier. Hij deed alsof hij op zijn eten aanviel.

‘Je kunt goed koken.’

‘Vind je? Dit is mijn hele repertoire: eieren in diverse vermommingen. Wijn? Echt niet meer dan een half glaasje?’

‘Ik denk dat ik maar naar bed ga.’

‘Morgen wandelen we naar het strand. Dat is in dit seizoen nog mooi. De toeristen komen pas over een maand. Kun je lekker met je blote voeten door het heldere water lopen. Daar hou je toch zo van?’

‘Ja, ik zou in het water kunnen leven. Ik voel me pas lekker als ik helemaal ondergedompeld ben. Ik had beter als vis geboren kunnen worden. Goed, ik ga naar bed.’

Ze aarzelde even. Toen bukte ze zich. Met spitse lippen streek ze

vluchtig langs zijn mond, een lichte vochtigheid erop achterlatend. ‘Slaap lekker.’

De schemerlamp was nog aan. Ze schoof de zware donkerbruine gordijnen dicht, liet zich omsluiten door de intimiteit van een man. Met het ronken van de motor nog als twee dikke bromvliegen in haar oren keek ze naar de zwijgende voorwerpen. Het klokje naast het bed wees elf uur aan. Hij was een goed mens, die man daar in de keuken, aan het eind van de gang. Met geen woord had hij het nog niet geheelde litteken aangeraakt. Door het te negeren had hij het gesloten.

Angst bekroop haar, gevolgd door een plotselinge aanval van nervositeit. Ze had haar medicijntasje al gepakt, trok de ritssluiting open. Op de tast haalde ze de normale kalmerende dosis eruit, plus drie extra tabletten. Stak ze snel achter elkaar in haar mond, als een graantjes pikkende kip. Geroutineerd beet ze een vierde tablet doormidden. De helft was genoeg, ze waren sterk.. Ze schonk een glas sinaasappelsap in, dronk het leeg.

Het licht van de schemerlamp viel over het brede bed. Ze rolde de donkerblauwe sprei op en legde hem over een stoel. Aan het andere eind van de gang bleef een zwak licht onder de gesloten keukendeur door schijnen. Ze deed haar deur dicht. Maar de rechthoek van het matglazen raam in de deur liet nog een baan fonkelende lichtjes door. Toen ze zich omdraaide, zag ze weer het strakke laken, als de bladzijde van een boek. Eenzaamheid stond erop te lezen. De eenzaamheid van een man. Ze sloeg het bed open. Het eveneens blauwe, schone onderlaken rook nog naar de wasserij. Ze drukte met haar handpalm op dat grote vlak. Het was stevig, zonder een enkel vouwtje, royaal en uitnodigend. Toen trok ze met een plotseling gebaar haar nachthemd tot haar navel omhoog, alsof ze het diepe blauw, en hem, daar in de keuken, haar ontroering moest tonen. Toen ze de verlokkende koelte langs haar buik voelde strijken, trok ze het hemd met een ruk helemaal over haar hoofd, maar boog zich, bekeken door de schemerlamp, onmiddellijk voorover.

Ze deed het licht uit en gleed onder het laken. Het was zacht. Het omsloot haar dijen, drong zich ertussen. Ze spreidde haar benen, genoot van het stevige satijnige oppervlak dat maar licht meegaf onder haar gewicht, de vorm van haar lichaam er in reliëf indrukkend. Ook haar rug, billen en hielen vonden hun verwelkomende holte. Het verende, dikke en harde matras was door het strakgetrokken laken omgeven als door een huid, zoals hij het graag had. Hij had haar op een keer ver-

teld: ik streel het wel eens, als ik alleen ben, en dan voel ik de huid van je stevige lichaam. Dan duw ik mijn vingers erin en is het jouw buik waar ze een beetje in wegzakken. Dat is heerlijk.

Haar tepels werden hard. Ik haat mijn lichaam, dacht ze, maar daar trekt het zich niets van aan. Het functioneert gewoon door, het komt zelf aan zijn trekken, het houdt van zichzelf. Ze staarde in het duister.

De man was aan het einde van de korte gang. Ja, het werkt buiten mij om. Tussen haar benen was het vochtig. Vreemd.. Met een vinger lokaliseerde zij van beneden naar boven die autonoom werkende bron die haar zacht en glibberig maakte. Wat ben ik gemeen.. Hij verlangt vast en zeker ook naar mij, terwijl hij daar de afwas staat te doen.

Gerinkel van borden. Slapen nu.. misschien; ze had sterke pillen ingenomen. Ze trok haar benen op, met haar handen samengevouwen tussen haar knieën, op veilige afstand van die stille vochtigheid. De nervositeit was verdwenen. Haar lichaam was weer zacht en glad, zonder zweet, en omgeven door een sensueel gevoel van welbehagen. Het werd opeens helemaal donker. Hij moest het licht hebben uitgedaan.

Onverwacht lichtte de matglazen rechthoek op, om direct weer te verdwijnen. In de badkamer liep water. Zij spitste haar oren, werd helderziend. Zij zag het schuim in het bad omhoogkomen. Zag hoe hij zich eronder liet glijden. Terwijl zij haar handen stijf tussen haar knieën geklemd hield, schoof zij die knisterende schuimmassa uiteen. Dat mooie mannenlichaam, zonder borsten, helemaal plat, een volmaakte vlakheid, net als het bed. Behalve dan..

Nee. Slapen nu.

De badkuip begon het water soepel klokkend door te slikken, rustig, langzaam, en stopte met een kort borrelend geluid. Geklater weerklonk. Een paar seconden veegde een douchestraal over het emaille. Opnieuw tekende de matglazen rechthoek zich in het donker af, fel verlicht deze keer. Hij had de ganglamp aangedaan. Zijn silhouet bewoog, door het matglas verbrokkeld, en naakt natuurlijk. Hij sliep altijd zonder iets aan. ‘Ik heb mijn huid als pyama, daar hoef ik geen knopen aan te zetten..’ Plotseling verdween de rechthoek, werd het weer volslagen donker. Hij had voortgemaakt om haar niet te veel te hinderen met het licht.

Geen enkel geluid meer. Hij zou wel op de bank liggen. Ja, hij was goed. Heel veilig. Grappig, dacht ze: ik begin mijn lichaam bijna sympathiek te vinden nu het onzichtbaar is. Of zou het komen door de weldadige warmte waarin het hier is gewikkeld?

‘Lig je daar goed?’ zei ze.

‘Gaat wel. Kon beter.’

Natuurlijk. Het was absurd. Het klokje naast haar oor verjoeg de seconden met een discreet tik-tak.

Haar tepels werden weer hard. Nee, ik zeg niets. Blijf stil. Maar in het donker klonk haar stem:

‘Je moet komen.’

‘Vind je?’

Ze wachtte even voordat ze antwoordde. Toen, terwijl ze zich op haar rug uitstrekte, zei ze:

‘Kom.’

Bijna onmiddellijk ging de deur open. Plotseling was er weer een baan licht. Zijn beeld was zo kort zichtbaar dat het direct in zichzelf oploste. Maar, hoe snel ook, het was geen gezichtsbedrog geweest. Handen tastten al over het voeteneinde, op zoek naar de lege plek links van haar, zijn plek. Hij gleed al naast haar, helemaal fris van het bad. Zij voelde zijn heup, de harde zijkant van zijn lichaam. Ongevraagd schoof hij zijn arm onder haar frêle hals door en pakte haar stevig vast bij haar elleboog. Terwijl hij dit deed legde hij zijn gesloten hand in haar lies.

‘Waar is je nachthemd?’

‘Op de grond. Ik had het warm. Ik zweette.’

‘Oh..’

‘Of nee. Eigenlijk wilde ik zonder iets aan op je mooie strakke matras liggen. Het geeft een heerlijk gevoel.’

Ze hoorde hem rustig ademhalen, zijn aanwezigheid was alleen merkbaar door zijn arm die haar omvat hield, en doordat hij met zijn zij, zijn heup tegen haar aan lag, zijn gesloten hand in haar lies. Onbeweeglijk. Ik word kletsnat, dacht ze. ‘Dit is beter, hè? In je eigen bed.’

‘En vooral omdat jij op de andere helft ligt.’ Hij deed zijn hand open, raakte met zijn vingers de buitenste haartjes aan. ‘Vreemd dat ik zo vredig ben, terwijl er een naakte vrouw naast me ligt. Daar verbaas ik me elke keer weer over.’

‘Heb je veel vrouwen gehad?’

‘Weinig. Elke keer kan evengoed drie of vier zijn, of zelfs honderd keer met dezelfde.’

‘Met mij was het tweeënveertig keer.’

Weer werd hij verrast door de precisie, terwijl hij zich vreemd genoeg herinnerde dat hij jaren geleden zelf een wat bizarre optelsom had ge-

maakt. Het was op een nacht, kort voor zijn scheiding. Na de liefde was hij klaarwakker gebleven, alsof hij los in de ruimte hing. Daar had hij liggen uitrekenen dat van dertig jaar samenleven niet meer dan zes uur onafgebroken orgasme uiteindelijk het bestaan van dat paar had gerechtvaardigd. Het mysterie van het vlees..

- Tweeënveertig? Het lijkt mij één enkele keer. Ja, je lichaam is telkens anders..

Zij bracht haar arm, waarvan hij de elleboog nog steeds vasthield, weer omhoog en begon met de zachte binnenkant van haar hand zijn harde bovenlichaam te verkennen, zijn vlakke buik, totdat ze tegen zijn stijve geslacht stootte. Ze pakte het vast. Er voer een trilling door hem heen.

'Hoor eens..'

'Ik luister..'

'Wat voel je als je in me bent?'

'Wat een vraag..' Hij leek overrompeld, of geshockeerd.

'Zeg het. Ik wil het weten.'

Weer die besliste, bijna onaangename toon. Ook al kon hij haar niet zien, toch wist hij hoe ze keek, als een koppig klein meisje met een samengeknepen mond. 'Leg het me uit, ik wil precies weten wat voor uitwerking mijn lichaam op je heeft. Je ziet er zo intens tevreden uit. Misschien zal ik dan een beetje van mijzelf kunnen houden.'

'Ik zal alleen maar onzin uitkramen.'

'Doe het toch maar.'

Ze lagen onbeweeglijk naast elkaar, in het aardedonker van een sarcofaag. 'Het is niet onder woorden te brengen. Het is alsof je langzaam op een fantastische manier wegglijdt tot in onheuglijke tijden. Het is het grootste mysterie dat ik ken..' Er voer weer een trilling door hem heen. Zachtjes omsloot zij met haar tot een koker gevouwen hand zijn lid. 'Vreemd dat je dat zegt. Ik zie alleen maar de concrete daad. Het stoten. Ik voel dat je het steeds wilder, overweldigender doet, en dan het terugtrekken..'

'Om weer te kunnen terugkomen. Weer dat geluk te voelen.'

'Daarom is het dus hè, dat je zo moet kreunen..'

'Het is geluk en wanhoop tegelijk, je bent verloren in een soort leegte. Hoe kan ik het beter zeggen? Ik ben je vergeten door mezelf te vergeten.

'Is dat het moment dat je het uitschreeuwt?'

'Ja. Maar het is ook het signaal van de nederlaag. Vandaar dat wanhoopsgevoel..'

Haar ogen staarden naar het donkere plafond. ‘En is het de mislukking waard, die seconde?’

‘Ja. Voor honderd procent.’

‘Dat moet mooi zijn. Ik zou zoals jij willen zijn, een man.’

‘Vrouwen ervaren die dingen toch ook, nog sterker, veel sterker. Soms verliezen ze het bewustzijn van genot. Jullie kennen die nederlaag niet..’

‘Waarom zeg je dat tegen me? O, ik haat mezelf!’ Ze schreeuwde het bijna uit.

‘Om te zorgen dat je minder kritisch wordt. Om je terug te geven aan jezelf. Je bent mooi, van top tot teen begeerlijk. Je lichaam hongert naar liefkozingen en je laat het honger lijden. Is het goed als ik..?’

‘Ja.’

Hij liet haar elleboog los en begon op zijn beurt de steeds nieuwe vreemdheid van die welvingen te verkennen die hij als een beeldhouwer vorm leek te geven. Eerst de borsten die zij afschuwelijk vond, te groot, waarbij ze haar oordeel baseerde op de naakten van Giacometti. Haar buik was stevig, gespierd, de buik van een geoefend zwemster. Even hield hij stil bij de ruwbehaarde zachte ronding van de schaamstreek, om dan de binnenkant van haar linker dij te volgen tot aan haar knie. ‘Buig je been eens,’ zei hij. Alles aan jou is heerlijk, je voeten ook. Je bent volmaakt van je voorhoofd tot je tenen.’

Ze leek na te denken.

‘Laten we aannemen.. Laten we aannemen dat dit gevoel van geluk het gevolg is van een simpele wrijving van slijmvlies tegen slijmvlies, en dat je, volgens mij, door je verbeelding wordt meegesleept. Wat je vingers nu strelen is niets anders dan opperhuid.’

‘Hou jezelf niet voor de gek. Het is een.. een mysterie. In elk geval voor de man. Door jou voel ik me eindelijk compleet.’

Een lang moment werd de stilte gemarkeerd door het klokje. Hij had haar rechterhand weer gepakt en hield die stevig in haar lies gedrukt, dichtbij de bron. ‘Heb je wel eens een puzzel gelegd,’ zei hij. ‘Ik bedoel een van die reuzepuzzels van twee- of driehonderd stukjes?’

‘Nee. Hoezo?’

‘Dat weet ik niet precies meer. De gedachte kwam net bij me op. Als die puzzels een schilderij van een groot kunstenaar voorstellen, zijn ze fascinerend om te leggen. Dan zie je dat schilderij stukje voor stukje, als door een loep. Op een dag heb ik een zelfportret van Van Gogh gelegd. Heel geleidelijk ontstond om zijn hoofd een aureool van gele, ruwe toet-

sen, die al op de zon leken en allemaal in één richting gingen. Ik bleef koppig die beweging volgen. Op het laatst was er nog één plekje open en ik had nog één stukje over, dat logischerwijs maar één bestemming kon hebben. Maar dat stukje weigerde eenvoudig zich te laten invoegen. Ik beging de fout mij op de logica te verlaten, op de regelmaat van de gele verfstreken. Doordat ik het stukje in de richting hield die volgens mij goed was, klopte het niet met de vorm van de lege plek die moest worden gevuld. Ik bleef koppig willen dat de verftoets regelmatig was opgebracht, maar dat was hij niet. Ik heb zelfs gedacht dat er van een fabrieksfout sprake was. Zou dat kunnen? Uitgerekend met dat laatste stukje? Ik had het naast het open plekje gelegd en hield het met mijn vinger vast. Ik werd woedend. Ik zal het toen wel, per ongeluk, verdraaid hebben, want opeens schoof het op zijn plaats. Ik herinner me het wonderbaarlijke geluid dat het maakte, heel zacht en droog. Het was vanzelfsprekend, het was mooi. Ik heb het gestreeld met mijn vinger. Ik werd betoverd door de precisie in de perfectie, die vanzelfsprekendheid. En zo geeft het gevoel van jouw lichaam tegen het mijne me diezelfde sensatie.'

'Alleen door tegen me aan te liggen?'

'Ja, dat is perfectie. Ik voel je als mijn totale complement, precies op de plaats waar je hoort.'

'Meen je dat?'

'Ja.'

Ze zei niets meer. Was het het klokje? Het leek alsof hij het mechaniek in haar hoofd hoorde werken.

'Beweeg niet,' zei ze. 'Blijf zo liggen..'

Haar hand gleed over zijn schouder, klampte zich eraan vast. Hij voelde een lang been dat hem omstrengelde. 'Blijf liggen, zoals je onafgemaakte puzzel. Je bedoelt toch dat ik dat stukje ben?'

'Dat heb je goed gezien.'

Op haar zij rollend schoof zij zijn lichaam in het hare. 'Langzaam,' mompelde ze. 'Nog niet. Alleen dit, heel lang, heel lang. Ik hou van mezelf.'

Het breiwerk

Pierre Jean Brouillaud[*]

(Vertaling Ingrid Jap-Tjong)

Er komt een eind aan, Marguerite, er komt een eind aan. Het duurt nu al bijna veertig jaar, maar er komt een eind aan, eerlijk waar. We zijn aan het einde van onze ellende. We naderen het eind van het wachten. Als je erover nadenkt, wat hebben we al die jaren dan gedaan? We hebben gewacht. Maar we wisten het niet. Ach, als je me kon horen, zou je me niet geloven. Je zou me niet kunnen geloven omdat het al zo lang aan de gang is. Het is allemaal gewoonte geworden. We zijn eerlijk gezegd vergeten dat het niet altijd zo geweest is. We kunnen ons niet eens voorstellen dat het anders zou kunnen zijn. We zien geen reden waarom het zou veranderen, waarom het op zou houden, nietwaar Marguerite? Toch hoor je op een goeie dag een soort klik. Klik. Het is afgelopen. Je hebt geen tijd gehad om er iets van te merken. Op een goeie dag, een grote dag als vandaag. Ik weet het wel, je gelooft nauwelijks iets van wat ik zeg. Vanmorgen heb ik mijn zondagse overhemd aangetrokken van Elzasser popeline, met stijve boord en manchetten met doublé knopen waar mijn initialen in staan. Je hebt me gevraagd wat dat te betekenen had. Ik heb geantwoord dat ik door mijn hemden heen was, dat de andere in de was zijn. Je hebt je schouders opgehaald. Ik heb natuurlijk tegen je gelogen. Ik heb geen keus, Marguerite. Het is al jaren zo dat ik dagelijks mijn toevlucht neem tot liegen. Beken het trouwens maar, je vermoedt heus wel wat er aan de hand is. Afgaande op de blik die je me over je bril heen toewerpt, weet ik wanneer ik op heterdaad ben betrapt. Ook nu keek je me aan. Deze keer heb je niets gezegd. Je wacht af. Dat is vreemd. Zou je iets in de gaten hebben?

Je zit in bed, met twee kussens in je rug, je knieën opgetrokken onder de elektrische deken. Het najaar is zacht, maar met je reuma verdraag je niet de geringste vochtigheid. Je hebt om je knot dat wijnrode sjaaltje geknoopt. Je hebt je grote lichtpaarse sjaal om je heen geslagen waarvan de twee panden op het laken gedrapeerd liggen. Eerlijk gezegd heb ik nooit van die kleur gehouden. Je breit, zoals iedere dag. Je zit recht-

* *Pierre Jean Brouillaud werd geboren in 1927, was journalist in Parijs, schreef enkele toneelstukken, een roman* Les aguets, *en een bundel verhalen. Rond 1970 werkte hij regelmatig mee aan het in Montpellier verschijnende tijdschrift* Les Cahiers de la Licome, *waarin ook bovenstaand verhaal voor het eerst werd gepubliceerd.*

op, je beweegt je niet. Bewegen is pijnlijk voor je. Met je vingers die door gewrichtsontsteking vervormd zijn en waarvan de gewrichten kraken, zit je te breien. Dat doet pijn, maar je moet algehele verlamming proberen te vermijden. Je moet ook bezig blijven, wat om handen hebben. En, zoals je zelf zegt, je hebt veel moed en doorzettingsvermogen. Als je ziek bent, moet je je niet laten gaan. Ik zie de punten van de naalden in een hoog tempo op en neer dansen. En dan het spel van je onderarmen onder de grote sjaal. Het lijkt wel het regelmatige ritme van een machine. Je breit veel iedere dag. Ja, werken heeft je nooit afgeschrikt. Ik kijk stiekem naar je vanuit de keuken. Ik heb de deur van de slaapkamer op je dringende verzoek open gelaten, zodat je wat lucht krijgt, zodat je me op en neer kan horen lopen, zodat ik je kan horen als je me roept. Dat is vreemd trouwens, al meer dan een uur heb je me niet meer geroepen. Waar zit je aan te denken? Ik heb de spiegel die ik voor het scheren gebruik tegen de knop van het raam gezet, zodat ik je beeld in mijn gezichtsveld heb. Ik zie je en profil. Je gezicht is ontspannen, bijna jong. Eventjes had ik het gevoel dat ik de vrouw had teruggevonden van wie ik gehouden heb. Dat deed me wat. In die tijd hadden we toch onze mooie momenten. De plooi om je mond is weg, je voorhoofd zonder rimpels. Je hebt rust. Je voelt je goed. Als je me zo dadelijk roept voor je medicijn, zullen je trekken zich verharden. Je zult pijn hebben. Ik zal zien hoe je gezicht zich in de plooi trekt. Misschien is het toeval of misschien is het medicijn uitgewerkt. Ziekte heeft ook zo haar vaste uren en gewoontes. Ik weet dat het niet plezierig is. Je kunt niet zeggen dat je kleinzerig bent, maar je zou wel graag willen dat ik je meer beklaag. Vandaag zal ik het proberen. Vandaag ben ik je wel wat extra attentie verschuldigd. Het is heel vreemd! Ik kijk naar je zoals ik zo vaak heb gedaan, en ik heb nu de indruk dat ik je anders zie, ja, of ik je voor de eerste keer zie! Je houding heeft echt iets vorstelijks. Je hebt distinctie. Jij bent aanwezig. Je domineert. Je houdt de boel in de gaten. Het lijkt of niets je ontgaat. Zou je vandaag soms mijn diepste gedachten kunnen lezen? Je telt de steken. Het schiet op. Zou je ook zo goed uit elkaar kunnen halen wat in elkaar is gezet? Eindelijk, je roept me. Ik kom er aan, respectvol en een beetje bang. Zo gaat het altijd. Wat is er, vorstin? Zul je me diep in een kerker laten werpen, zul je mijn hoofd af laten hakken als straf voor een schuldige gedachte? Als het moet zal ik om vergiffenis smeken, aan je voeteneind neerknielen, je handen kussen. Ja, ja, Marguerite. Wat zeg je? Niets, ik doe niets bijzonders. Ik rook een sigaret. Welnee, het is pas mijn derde. Sinds vanmorgen. Ik

hoef niet te komen? Weet je het zeker? Je hebt me niet nodig. Nee, het is nog geen tijd. Ik wacht. Straks. Ik vergeet het niet. Oh! Dacht je van wel? Nee, nee. Ik ben er - ik ben er altijd, Marguerite. Tot je dienst. Trouw op mijn post. Nooit ziek. Die gezondheid van mij waar je jaloers op bent. Zo mager als een lat, maar kwiek en elegant voor mijn zestig jaar. Een mooie oude dag, zeggen mijn vrienden. In zekere zin is dat ook zo. Ik zou er verkeerd aan doen te klagen. Trouwens, ik klaag nooit. Dàt zou je moeten erkennen. Ik wil van mijn kant wel toegeven dat je oordeel soms door je toestand vertroebeld wordt. Vandaag zie ik de dingen heel afstandelijk. Ik blijf niet bij de details stilstaan. Mijn besluit staat vast. Alles is nu eenvoudig, alles is duidelijk. Het serene gevoel dat je precies weet wat je te doen staat. Ik hoef alleen maar door te zetten. Sereen, het woord drukt niet goed uit wat ik bedoel. Ik heb uitzinnig veel plezier, Marguerite. Ik jubel.

Het is heel aardig van je dat je me niet hebt verplicht om voor je te verschijnen. Ik was niet in topvorm. Ik zat te dromen. Dromen is ook iets waar ik mijn toevlucht toe neem. En ik wil best weten dat ik er misbruik van maak. Maar je hebt me dit respijt gelaten. Ik maak er gebruik van. Ik ben je er dankbaar voor. Nu gaat het beter. Het gaat zelfs heel goed. Ik heb je gezegd: ik jubel. Goed. Goed. Trouwens, wat konden we anders verwachten, vraag ik je? Inderdaad, het is al veertig jaar aan de gang. Een heel leven. Maar het komt niet goed met het ouder worden. Als je twintig of dertig jaar jonger was, met die wonderbaarlijke geneesmiddelen die ze tegenwoordig hebben, wie weet. Ik heb het over reuma, dat spreekt vanzelf. Ja, je hebt je excuses. Dat ontken ik niet. Ik heb altijd geprobeerd alle voors en tegens in aanmerking te nemen. Ik ben misschien niet de man geweest die je had gewenst. Het ontbrak me aan ambitie, ja, dat is zo. Ik ben er nooit in geslaagd mijn wil door te drijven. Ik ben een slappeling. Zó oordeel jij over mij. Die term is juist. Dat ontken ik evenmin. Ik heb er nooit naar gestreefd anders te zijn dan ik ben. Dat is een ernstig gebrek. Ik heb me er bij neergelegd. Ik houd zo van mijn rust, zie je. Wat je me niet vergeeft is dat je je in mij vergist hebt, veertig jaar geleden. Dat komt heel vaak voor, Marguerite. Je hebt trouwens gelijk als je me voor een slappeling uitmaakt. Of liever gezegd, je had gelijk. Je zei het me voor mijn eigen bestwil. Ik begrijp het. Je wilde me opnieuw opvoeden, me optrekken naar het niveau van jouw verlangens. Maar let op, misschien heb je op het allerlaatste moment toch nog succes. Ik heb iets aan je lessen gehad. Want

mijn besluit staat vast. Hm, ik snap je. Ik zie dat je je lippen samenknijpt en je hoofd met een kort rukje naar achteren gooit. Al veertig jaar lang heb je nooit een beslissing genomen zonder ertoe aangezet, ertoe geprest te zijn, en vandaag heb je zomaar een besluit genomen, spontaan, uit jezelf, op eigen gezag. Dat is iets buitensporigs! Ja, Marguerite! Eindelijk volwassen! Wat een uitvluchten heb ik al die jaren niet verzonnen, plannen gemaakt waarvan ik wist dat ze onuitvoerbaar waren, van alles uitgekiend, uitgedokterd, hele intriges in elkaar gezet. Via wat voor dwaze verwikkelingen verliep onze bevrijding, want het was toch ook een dienst die ik je zou bewijzen, omdat je zo lijdt. Omdat het leven voor jou alleen nog maar een lijdensweg is, zoals jezelf toegeeft. Ik geloof je, Marguerite. Ik geloof je echt en ik vat je woorden niet licht op. Ik vraag je alleen maar of ik je deze dienst mag bewijzen. Haal niet je schouders op, Marguerite. Er was natuurlijk dat giftige medicijn. Ik had de voorgeschreven dosis kunnen verhogen. Maar je bent zo wantrouwig. Je bent altijd bang dat ik me in het aantal druppels vergis. Je ruikt aan je glas, je proeft iedere slok terwijl je me recht aankijkt. Je ging zover dat ik het in je glas moest doen waar je bij was. Als je vingers niet zo stijf waren, zou je het zelf klaarmaken, dat weet ik zeker. Nee, ik zou het nooit gedurfd hebben. Wat arsenicum betreft, daar is moeilijk aan te komen zonder dat het de aandacht trekt. Maar evengoed, kansen genoeg! Al die kruidendrankjes voor je spijsvertering, bloedzuivering, ontwatering, het versoepelen van je gewrichten. Bernagethee, lindebloesemthee om te slapen, kamillethee voor de maag en wat er allemaal nog meer bijkomt: laxerende kwast afgewisseld met opiumtinctuur. Maar je weet, ik heb een hekel aan gedonder. Toen heb ik erover gedacht je 's nachts met je kussens te smoren. Dat had voor een ongeluk door kunnen gaan. Je hebt een zwak hart, wat de dokter ook mag beweren. Je zegt het zelf ook en jij zult het toch wel weten. Je hebt vaak last van hartkloppingen. Dat is een teken, nietwaar? Wat me tegengehouden heeft, is dat ik er niet zeker van was of het meteen zou lukken. Je zou je verzet hebben, je zou geprobeerd hebben je los te wringen. En je hebt kracht in je handen ondanks de reuma. Op een dag dacht ik de oplossing gevonden te hebben. Ik zou het huis in brand steken. Ik zou een stapel gemaakt hebben van oude kleren en oude kranten in het berghok. Een lucifer en wam! Dat zou me een vreugdevuur geweest zijn. Maar de lucht. Voordat het vuur goed en wel opgelaaid zou zijn, zou je de brandlucht al geroken hebben. Niemand heeft zo'n scherpe reuk als jij. Vanuit je kamer ruik jij eerder dat er

brand is dan ik die er met mijn neus bovenop zit, heb ik gemerkt. Je zou de hele buurt in rep en roer hebben gebracht. Natuurlijk, we wonen in een vrijstaand huis en de dichtstbijzijnde buurman, tegenover ons, woont twintig meter van ons af. Het viel te riskeren. Je kunt je niet indenken hoe jouw fijne neus mijn bestaan gecompliceerd heeft. Toch was dat het niet zozeer wat me weerhouden heeft. Ik was bang dat je door de angst je pijn zou vergeten, uitje bed zou komen en door het huis zou gaan rennen. Per slot is warmte heilzaam voor reumapatiënten. Maar laten we serieus zijn. En laten we eerlijk zijn, dat kunnen we ons permitteren. Het is belachelijk, dat geef ik toe, maar op een nacht heb ik een visioen gehad dat me van dit plan heeft afgebracht. Ik weet het, het is absurd, maar ja. Ik zag je dus als een feniks uit je as herrijzen en langzaam, plechtig uit de vlammenzee opstijgen. Dát risico kon ik niet lopen. Zo heb ik al die jaren, deels overdag, deels 's nachts, verdroomd. Als een slappeling. Naast je, op één-derde deel van het bed dat je aan mij overliet, luisterde ik naar je gesnurk of je gekerm, en berekende mijn kansen. Het was een obsessie geworden. Ik dacht er zelfs op kantoor aan. Ik had momenten van verstrooidheid. Mijn werk leed eronder. Ik die altijd een modelambtenaar ben geweest, ik was op het laatst niet meer met m'n hoofd bij mijn werk. De afdelingschef zei tegen me: hola, u zit weer te dagdromen. U bent moe. Het wordt tijd dat u aan uw rust gaat denken. Mijn pensioen was gelukkig niet ver meer. Nu heb ik alle tijd om erover te denken, vierentwintig uur per dag, want het zijn plannen die me 's nachts tot in mijn dromen toe bezighouden. Vandaag heb ik de oplossing gevonden. Het is een grote dag, een historische dag. Maar jij weet het niet. Dat geloof ik tenminste. Je zit te breien. Met kleine steken, dicht op elkaar. Je bent altijd zuinig en efficiënt geweest. Vier uur, je medicijn. Ik ben punctueel. Vier keer per dag een eetlepel. Er is geen enkele reden om van onze gewoontes af te wijken. Hier is de fles, de lepel. Ja, ik weet het, Marguerite, het is tijd voor je medicijn. Ik maakte al aanstalten om het je te brengen. Hier is het. Nee, we zijn niet te laat. Je wekker loopt twee minuten voor. Ik heb vanmorgen de juiste tijd van de radio overgenomen. Het is precies vier uur op de keukenklok. Ik heb hem vanmorgen gelijkgezet. Echt. Hoe voel je je? Heb je het zo heet? Oh, wil je dat ik de elektrische deken uitschakel? Je benen, natuurlijk. Wil je dat ik het raam openzet? Ach ja, dat is het vervelende. Het huis tocht vreselijk. Je hebt gelijk, het is beter de deur naar de gang open te zetten. Wat ik ga doen? De deur openzetten. Goed, goed. Als je denkt dat je nog wel even kan wachten. Natuur-

lijk kun je beter eerst je drankje innemen. Goed, als je niet wil wachten doe ik de deur nu meteen open. Allicht! Kijk, ik zet de fles op de schoorsteen. Of wil je het zelf innemen terwijl ik de deur openzet? Doe maar kalm aan. Ik heb de tijd, wat ik er ook van vind, jij mag het zeggen. Je bent onderuit gezakt. Ik zal de kussens nog eens opschudden. Zo. Heb je nog iets nodig? Het gaat zo wel over. Je moet even wachten tot het medicijn begint te werken. Als je verder niets nodig hebt, ga ik de keuken een beetje opruimen. Mijn overhemden, ja, ik moet ze wassen, ja. Wat wil je, ik heb je toch al uitgelegd dat alleen dit hemd nog maar schoon is. Ja, ik had het druk. Met van alles en nog wat, de tijd vliegt. Je hebt gelijk. Nee, verder kom ik nergens aan. Ik ga alleen maar een beetje opruimen. Wees maar niet bang. Als je eens een dutje ging doen? Rustig maar. Ik heb met je te doen, Marguerite. Nee, nee, serieus. Zover ben ik nu. Nu kan ik gerust met je te doen hebben, het doet er niet meer toe. Je verzwakt. Je inlevingsvermogen gaat ook achteruit. Je herhaalt jezelf. Je wordt oud. Je hebt die geniale trekjes niet meer, die verpletterende aanvallen waarmee je je tegenstander onderuit haalde, die bliksemsnelle antwoorden, die plotselinge veranderingen van mening die me van mijn stuk brachten. Als we nog tien jaar voor de boeg hadden, zou je misschien je overwicht verliezen. Maar ik heb je al gezegd, ik neem geen risico. Ik heb gewoon goed nagedacht over al je geveins. Ik ben nergens meer verbaasd over. Zoëven ben je zo welwillend geweest naar me te grijnslachen. Als het anders was geweest zou het me verrast hebben. Wat erna komt ook, dat ken ik. Ik heb de deur naar de gang opengezet, na voor het laatst naar je gekeken te hebben. Nog even en je zult, of je wilt of niet, over je breiwerk indommelen. Je knikkebolt al. Dat komt door het medicijn. Je voelt je pijn niet meer. Over tien minuten is er niets meer aan te doen. Dan zal het te laat zijn. Kijk maar, ik heb alles wat ik nodig heb. Oh, het krukje, dat is onmisbaar. Ik heb het in het berghok gelaten. Nog eventjes in de spiegel kijken. Je slaapt.

Ik heb een glaasje rum gedronken. Het gaat nu helemaal goed met me. Laten we onze maatregelen nemen. Vanmorgen, toen het markt was, ben ik naar de spaarbank gegaan. Ik heb het spaargeld opgenomen. Het stapeltje biljetten zit in deze envelop. Ik heb mijn pensioen geïnd, hier is het bedrag. En hier is de map die alle waardepapieren bevat: de schatkistbonnen, de obligaties. Het is vandaag vervaldag. Ik heb het nagekeken. Er ontbreekt niets. Wat? Wat ik aan het doen ben, Marguerite? Ik ben aan het opruimen. Heb je geslapen? Nee? Ik dacht het. Ja,

ik rook. Alweer, zeg je? Mijn laatste sigaret, dat beloof ik je. En jij? Wat ben je aan het doen? Je zit te breien. Voor mij. Een nieuwe trui, in een notebruine kleur, zoals alle andere. Al veertig jaar lang, langzaam maar zeker, steek voor steek. De rest kan me niet eens schelen, maar dàt! Ik zal er geen spijt van hebben, Marguerite. Ik neem de stapel bankbiljetten. Ik ben geen slappeling meer. Ik til de ring van het fornuis op. Ik stook het vuur op. Ik verscheur de biljetten. Ik gooi ze in de vlammen. Een vlam schiet omhoog. Ruikt het of er iets brandt? Dat komt omdat ik het vuur opstook. Ik doe er kolen bij. Ik hark de as bij elkaar. Nee, ik zorg ervoor dat er niets op het linoleum terechtkomt. Ik let heel goed op. Wees maar niet bang. Kijk, het pensioen en de inhoud van de map doe ik erbij. De vlam laait op en knettert, groen en blauw. Met de pook maak ik de blaadjes van elkaar los, zodat ze de een na de ander helemaal verteerd worden. Ik heb de tijd. Ik heb alle tijd. Daarna zal ik de as verstrooien. Dan heb ik toch mijn vreugdevuur gehad. Het had natuurlijk ook anders kunnen aflopen. Ik had me bijvoorbeeld kunnen laten overrijden terwijl ik de weg overstak. Met een beetje handigheid had ik er voor kunnen zorgen op een voetgangersoversteekplaats te zijn. Je zou een fors bedrag gekregen hebben. Je zou een verpleegster hebben kunnen nemen. Dat had je vast heerlijk gevonden, is het niet, Marguerite? Een verpleegster die je betaalt. Je kunt haar vragen wat je maar wilt. Met mij was het anders. Dat had minder charme. Veertig jaar sparen! Het is afgelopen. Ik heb de as verstrooid. O ja, ik moet een briefje achterlaten, eentje maar, voor Marguerite. Op tafel, zodat het goed te zien is. De overhemden? Die ga ik nu doen. Ik heb het droogrek gerepareerd. Ik heb de katrollen geölied. Ik heb er een nieuw touw aan gemaakt. Het houdt. Ik heb het gecontroleerd. Wat? Dat de was toch niet zo zwaar is? Oh jawel, méér dan je denkt. We zullen zien.

De rok

Raymond Jean[*]

(Vertaling Frans de Haan)

Voor Eve

Honds. Zo gedroeg hij zich nogal vaak. Maar die dag was hij de perken te buiten gegaan. Omdat het zondag was en ze er de hele dag niet uit waren geweest, stelde hij zijn vrouw voor een eindje te gaan lopen naar de rue Saint-Landry. Iedereen wist dat het de hoerenstraat was, de open markt van de prostitutie. Jocelyne wist het zo goed als ieder ander. Toch zei ze ja. Lucien had nu eenmaal die manie. Dat hield ze zich tenminste voor. Ze wilde er geen bijzondere consequenties aan verbinden, ze stelde zichzelf vooral geen vragen. Ze was opgevoed met de gedachte dat je je aan je man moest onderwerpen. De hare was een beetje vreemd, in zijn optreden niet altijd even smakelijk, maar ja, hij was toch haar man.

Terwijl ze met hem meeliep, zei ze tegen zichzelf dat zijn leven als kantoorbediende misschien niet altijd rozegeur en maneschijn was en dat hij toch wat afleiding moest hebben om van de sleur los te komen. Daarvoor had je aan de televisie niet per se genoeg. Aan de paardenlotto ook niet. Dus? Als hij het nou leuk vond naar de meiden te kijken, in de straten waar ze voor muur- en straatversiering zorgden, waarom niet? En als hij het leuk vond om het samen met haar te doen, was daar toch ook geen bezwaar tegen! Je leefde immers in een tijd dat je niet meer aan het minste geringste aanstoot nam en de zeden met de dag vrijer werden. Dat hoorde ze tenminste beweren, dat werd bevestigd door de gesprekken met sommige van haar vriendinnen en door verschillende bladen die ze van hen leende of die ze soms zelf kocht. Ze was een vrouw van een jaar of veertig, blond, een beetje week in het vlees, met een enigszins melkachtige huid, maar niet onknap. Over het leven had ze een heel vredige, heel berustende opvatting: haar bestaan, zonder kinderen, zonder beroep, was een beetje vlak en een beetje leeg, dat

* *Raymond Jean, geb. in Marseille, 1925, studeerde in Aix-en-Provence, waar hij nog altijd woont en moderne Franse letterkunde doceert. Hij schreef een tiental romans en staat ook als criticus hoog aangeschreven. Bovenstaand verhaal is afkomstig uit de bundel* Un fantasme de Bella B. et autres récits *(Actes Sud, 1983).*

wist ze best, maar ze deed het ermee. Hoe dan ook, er waren talloze dingen waar ze plezier aan beleefde. De regendruppels bij voorbeeld die op de rijweg begonnen te vallen en opsprongen, het bosje rode kapucijnbloemen dat op een ton voor een cafeetje stond, de zwarte kat die voor een deur zat te miauwen.

Met de 'meisjes' lag het een beetje anders. Telkens wanneer ze hen zag, had ze een gevoel van gêne en onbehagen en toch kon ze niet nalaten te denken dat een man het misschien wel lekker vond naar het vertoon van hun charmes te kijken. Lucien net zo goed als wie dan ook. Ze moest zelfs erkennen dat sommigen van hen echt heel mooie vrouwen waren, niet zo vulgair en verlopen als veel mensen wel dachten, heel jong vaak, soms echt aantrekkelijk. Wat het vertoon zelf aanging, nou ja, dat was hun vak! Als zij ertegen konden zo te pronk te staan met hun borsten en dijen, was er geen enkele reden je kuiser voor te doen dan zij, niet naar ze te kijken, niet naar ze te gluren. Dat deed ze, niet nadrukkelijk, maar ook niet met een schuin oog. Lucien liet zich de kans niet ontgaan zijn ogen de kost te geven. En hij probeerde zo langzaam mogelijk te lopen. Hoeveel ze ook van de wereld hadden gezien, de meisjes leken met stomheid geslagen, absoluut verbijsterd dat die man, die hen samen met zijn vrouw rustig monsterde, hen van top tot teen opnam, alsof hij zijn leven lang niets anders had gedaan. Dat kon alleen maar een smeris of een stumperd zijn. Of een pervers heerschap van het meest verwrongen soort. En die vrouw van hem, die vond dat goed, die liep maar mee, die zei niets, die keek ook maar! Sommige 'meisjes' hadden ontzettend veel zin om haar spottende of zelfs beledigende opmerkingen naar het hoofd te slingeren, maar uit zorg voor de belangen van hun beroep hielden ze zich in. Anderen mompelden alleen maar wat. Een van hen, in minirok, met schitterende dijen en een sigaret in haar snavel, nam hen heel hooghartig op. Een andere, wier borsten helemaal uit een goudkleurig topje puilden dat haar taille insnoerde, floot op sarcastische toon. Maar ze liepen allebei door. Lucien voorop, Jocelyne een paar passen erachter.

*

Plotseling gebeurde het ongelooflijke. Toen hij langs een rossig meisje liep, dat er in een strakke broek nogal aanlokkelijk uitzag, bleef hij staan, begon een kort gesprek met haar en ging zomaar met haar naar boven. In drie woorden, meer niet, vroeg hij Jocelyne op hem te wach-

ten. Ze had er niet van terug, ze was zo verbijsterd dat ze niet wist wat ze moest zeggen of doen. Ze wist dat hij in bepaalde omstandigheden tot alles in staat was, minder uit wreedheid dan uit een soort krankzinnigheid die zich van hem meester maakte, maar ze dacht niet dat hij zo ver kon gaan. Hij had het wel degelijk gekund. En nu stond ze daar, alleen, op het trottoir. De meisjes, getuigen van haar vernedering, keken zonder de geringste ironie of boosaardigheid naar haar. Ook zonder medelijden of medeleven. Met een soort koele ernst, volledige neutraliteit: je hoefde ze waarschijnlijk niets meer te leren over het mannelijke geslacht en iedere illusie hadden ze eens voor altijd opgegeven. Onverschillig bleven ze aan hun sigaretten trekken, op de straat heen en weer lopen of met elkaar praten.

Jocelyne liep even door, op goed geluk, daarna leunde ze, overvallen door een soort flauwte, tegen een muur bij een deur. Ze had zelfs geen zin om te huilen, zelfs geen zin om zich te verbergen. Ze betaalde alleen maar de prijs voor haar gebrek aan bewustzijn en voor haar onnozelheid. Er moest in haar blik een serene wanhoop liggen die tot tederheid noodde, want een passerende man bleef voor haar staan en keek haar lange tijd strak in de ogen. Dat was het toppunt! Ze probeerde weg te lopen, maar hij had al tamelijk autoritair haar arm gepakt en nam haar mee. Waarheen? Ze had er geen idee van. Haar hoofd was zo leeg dat ze niet kon reageren, zelfs niet begreep wat haar overkwam. Ze liet zich door die man meevoeren als door een onbekende wind die haar plotseling van de aarde had opgeheven en als een dood blad voortgejaagd. Aan zijn arm had ze precies de gewaarwording door de lucht te zweven. Hij liet haar over een duistere drempel stappen en een nauwe trap oplopen. Ze kwam in een hotelkamer terecht. De muren noch het armzalige behang noch de meubelen zag ze. Ze was op het bed gaan zitten en met haar tas naast haar boog ze haar hoofd naar het vloerkleed, steeds afweziger, ontheemder, vrijwel zonder enig bewustzijn van wat er met haar gebeurde. Hij pakte een stoel, ging zitten en stak een sigaret op. Hij zei tegen haar dat ze niet zo was als de anderen. Ze richtte haar hoofd op, keek hem met bodemloze verbazing aan en antwoordde hem dat ze inderdaad beslist niet was als de anderen. Hij had een mooi bruin gezicht, heel zwart haar, een uitgesproken mediterraan type, nogal vertrouwenwekkende schouders in een jack van grove stof, en daarbij een heel zachte uitdrukking, een zangerige stem. Ze vroeg zich af of ze misschien droomde. Het kostte haar vooral veel moeite te begrijpen hoe het mogelijk was dat een man als hij door dergelijke straten zwierf, op zoek naar die meisjes.

Heel voorzichtig probeerde ze erachter te komen. Hij antwoordde dat hij daar echt toevallig liep, dat hij naar niemand op zoek was, maar dat ze zo'n ongelukkige, aan haar lot overgelaten indruk op hem had gemaakt dat hij de gedachte haar mee te nemen niet had kunnen weerstaan. Ze was ervan overtuigd dat hij haar in de maling nam. Maar toch vroeg ze door. Had hij haar voor een van die meisjes aangezien? Die vraag had hij zich zelfs niet gesteld. Hoe dan ook was hij van oordeel dat die meisjes vrouwen waren. Zij was er ook een. En mooier, in bepaalde opzichten. Ze zette zulke grote ogen op dat hij er bijna om moest glimlachen. Waarschijnlijk had niemand haar ooit zoiets gezegd. Jocelyne bedacht inderdaad dat in heel lange tijd niemand haar zoiets had gezegd en ze begreep niet dat het kon gebeuren. Omdat het in de kamer nogal warm was, trok hij zijn jack uit en stelde haar voor het jasje van haar mantelpak uit te doen. Zichtbaar achterdochtig aarzelde ze. Maar toch trok ze het jasje uit. Ze hing het netjes over de rugleuning van een stoel. Daar zat ze dan in haar kastanjebruine trui en beige wollen rok. Hij vroeg haar of ze rookte. Ze rookte niet. Ze hadden zeker een gesprek kunnen beginnen waarin ze op een wederzijdse ontdekkingsreis waren uitgegaan. Maar dat was een avontuur waaraan hij zich niet leek te willen wagen.

Hij nam haar alleen maar in zijn armen. Ze liet hem begaan. Nogal hevig bevend, rillend bijna over haar hele lichaam, zo onverwacht was het. Ze bood weerstand toen hij probeerde de kastanjebruine trui uit te trekken die strak om haar tamelijk zware boezem sloot, ze verborg haar hoofd in de holte van zijn schouder. Daarna stond ze in beha voor hem, nu haar gezicht in haar eigen handen verbergend. Vervolgens maakte hij de haakjes los van haar rok van licht tweed, zodat die op haar voeten zakte. Met een beweging van haar enkels ontdeed ze zich van die rok, die ze nu, op de vloer van de kamer, bekeek als een onbekend voorwerp. Ze ging op het bed liggen, haar ogen met haar gebogen arm bedekkend. Hij ontdeed haar van al haar overige kleding, kousen, slip. Lang drukte hij zijn mond op de hare. Ze reageerde niet, bleef roerloos liggen, kuste hem niet terug, terwijl ze haar handen tegen haar borsten drukte, volstrekt onwetend van wat er gebeurde, onmachtig los te komen van een apathie waarvan ze van top tot teen bevangen was. Maar die apathie was zoet en warm. Waarschijnlijk omdat iedere ruwheid hem vreemd was, hij zich traag en rustig, hoewel welbewust bewoog, in zijn ogen een verbazingwekkend vuur gloeide, en hij met zijn krulharen het hoofd van een jongeman had, op zijn grote volwassen mannenli-

chaam. Hij had zijn shirt en zijn hemd uitgetrokken, en daar was hij, met naakt bovenlijf, boven haar. Haar slapen tussen zijn handen nemend zei hij haar steeds weer dat ze mooi was en dat ze dat jammer genoeg niet wist, dat hij dol was op een beetje droevige, een beetje kwijnende vrouwen zoals zij, die de liefde niet gewoon waren, maar als vruchten zo rijp. Hij zei haar dat hij hield van de sproeten op haar borsten en van de geuren die uit haar schoot opstegen. De gedachte flitste door haar heen dat hij haar hield voor een snol die een speciale rol speelde: de rol van de volwassen, onervaren en onschuldige vrouw. Er waren vast wel mannen die daarnaar op zoek waren. Hij had het niet beter kunnen treffen. Maar wanneer hij zou merken dat haar lijdzaamheid en paniek niet geveinsd waren? Dat ze nergens benul van had? Dan zou het misschien uitlopen op geweld, wreedheid, gescheld. Hoe had ze zich in zo'n situatie kunnen brengen? Waartoe hadden haar gebrek aan bewustzijn en haar treurnis haar gebracht? Uit schaamte lag ze daar nu roerloos, op het bed, een en al prooi.

Hij bleef zich tegenover haar gedragen met een verbluffende tederheid. Het was zo dwingend en tegelijk zo gemakkelijk dat ze besloot haar ogen dicht te doen en zich over te geven. Zijn handen bewogen zich over haar hele lichaam, deden het zwellen, huiveren, opengaan, gewaarwordingen die ze naar haar gevoel nog nooit had meegemaakt. Zijn mond hapte in het zachte vlees van haar hals, snuffelde in de duisternis van haar oksels, zoog aan de knop van haar borst, streek omlaag langs haar buik, drukte zich op de vochtige bloem van haar geslacht, vouwde langzaam, langdurig, diep de bloemblaadjes open. Ze was krankzinnig, begreep niets. In een doffe verkramping hield ze haar oogleden gesloten. Toen hij haar dijen spreidde en in haar binnendrong, voelde ze een pijn die bijna even hevig was als in haar huwelijksnacht, maar die even later, terwijl hij in haar heen en weer bewoog, gevolgd werd door een illuminatie van haar hele lichaam zo als ze nooit voor mogelijk had gehouden. Drie keer achtereen deed de illuminatie zich voor. Ze schudde haar hoofd van links naar rechts als wilde ze nee zeggen tegen zo'n overweldigende blijdschap. Een paar seconden later kreeg ze het gevoel dat haar hele leven gekanteld was en dat ze absoluut niet meer wist waar ze was. Wanhopig staarde ze naar het plafond om te proberen een steunpunt te vinden. Maar ze zag vooral het gezicht, de donkere ogen van de man die over haar heen ging. Ook hij leek een waar geluk te hebben doorgemaakt, dat zijn lendenen, zijn hele lichaam had geleegd. Hij hield haar in zijn armen. Zij legde zijn

handen om haar hals en kuste hem heel zacht op zijn lippen.

Hij ging rechtop in het bed zitten, stak een sigaret op en vroeg haar of ze iets wilde eten of drinken. Ze dook weg onder het laken, zei dat het niet waarschijnlijk was dat je in zo'n hotel iets kon bestellen. Maar ze merkte er meteen bij op dat ze er geen idee van had, dat ze absoluut niet wist hoe dat soort dingen ging. Hij nam de telefoon van de haak en vroeg of men thee en mineraalwater kon brengen. Ze had gezegd: thee, een beetje op goed geluk, om maar iets te zeggen, ze dronk het niet vaak. Nog minder vaak kwam ze in een hotel. Ze had het merkwaardige gevoel met vakantie te zijn, heel ver, in een ontoegankelijk land, met die man van wie ze niets wist, en dat was eigenlijk wel prettig. Het meest verbijsterende was wat er binnen in haar lichaam was gebeurd. Iets waarvan ze tot op heden niet het flauwste benul had gehad. Maar het was gebeurd en daar was ze, alles was heel natuurlijk, alles was rustig, de wereld was niet gekanteld (maar ze was wel gekanteld, arme Jocelyne!). Ze bewoog niet meer, ze wachtte, ongelovig.

Er werd op de deur geklopt. Hij ging opendoen, naakt. Een jong kamermeisje kwam binnen, met een blaadje waarop een fles en het kopje thee stonden. Ze vroeg of ze het op de tafel naast het bed moest zetten. Hij zei haar dat ze dat moest doen, maar vroeg haar tegelijkertijd even te blijven. Dat meisje was heel knap, goed gebouwd, met grote door fluwelen wimpers omzoomde ogen. Misschien bespeurde hij in haar blik iets uitdagends of gewooon een ongebruikelijk licht van brutaliteit, verstandhouding. Of het ging, bedacht Jocelyne, nu eenmaal zo, dat was het gebruik, ze had een wereld betreden waarvan ze niets afwist en die ze nu moest ontdekken, tot het eind aan toe, ook al stond ze versteld van verbazing en schaamte. Met zachte stem, maar zonder omwegen richtte hij zich tot het kamermeisje, en kennelijk weinig gegeneerd liep ze naar de deur, die ze op slot deed, waarna ze zich uitkleedde en bij hen in bed kwam liggen. Ze had een mooi gebronsd en zacht lichaam. Jocelyne voelde het daar, tegen het hare aan, en het leek haar zo waanzinnig dat ze niet ook maar de geringste beweging durfde te maken. Een man, tussen lakens, samen met haar, dat was haar niet meer gebeurd sinds ze Lucien had leren kennen. Maar de huid van een vrouw, zo dicht bij de hare, op de hare, nee, echt, dat was haar van haar leven nog nooit overkomen!

Toch waren die dingen waarschijnlijk niet zo buitengewoon als ze wel dacht, want hij vroeg of ze haar thee in bed wilde hebben. Ze zei ja tegen hem en hij zette het blaadje voor haar neer. Ze dronk van de thee,

hoewel ze enige moeite had de slokjes, een voor een, naar binnen te krijgen. Het meisje wachtte rustig, met haar handen achter haar nek gevouwen, waardoor haar jonge borsten, die naakt boven het laken uitstaken, omhoog kwamen. Jocelyne bedacht dat ze er zelf beter aan had gedaan haar hangborsten te verbergen, zich helemaal te verbergen en die twee alleen te laten. Ze was bezweken voor een zinsverbijstering die nogmaals op haar vernedering zou uitlopen en waarvoor ze waarschijnlijk een heel hoge prijs zou moeten betalen. Ze dronk haar thee op. Heel merkwaardig voelde ze zich ondanks alles eigenlijk wel gelukkig, en bijna op haar gemak. De gedachte ging door haar heen dat ze misschien een monster of een echte krankzinnige was, zich verhullend achter een rustig en goedig uiterlijk. Wat afschuwelijk! Was het allemaal waar? Het was toch gewoonweg niet mogelijk! Versteend keek ze naar haar rok, die op de grond was blijven liggen, waarbij ze zich bijna afvroeg hoe die van haar lichaam was gegleden of van welke planeet hij daar had kunnen belanden op de roze tegelvloer van de kamer. Plotseling werden de geringste details van het vertrek in haar blik op een schrikbarende manier vergroot: de grijze strepen op de ruiten, de schakelaar van plastic, de lampekap van blauw porselein, de houten poot van de tafel en verder weg de armzalige badkamer, waar ze helemaal vergeten was zich te wassen zoals de meest elementaire gewoonten vereisten. Maar ze wist niets meer van het leven af, alles was uit haar geheugen verdwenen, daar was ze, op drift, verloren.

Haar verbijstering werd dan ook nog heviger toen ze voelde dat de man, met zijn zo zachte gebaren, zich weer tegen haar aan drukte en haar opnieuw streelde. Het meisje streelde haar ook, het was als het ware een geritsel van bladeren over haar hele huid, uiterst lichte, nauwelijks beroerende maar toch warme handen die ieder stukje van haar lichaam wekten. Wat er volgde ontging haar bijna volledig. Ze onderscheidde, zag noch begreep wat er gebeurde, meegesleurd als ze werd in een blinde werveling. Maar de illuminatie kwam terug, steeds weer, steeds verblindender. Jocelyne, Jocelyne!

*

Wie was zij, toen ze bij hen wegging, na haar trui en rok en vervolgens het jasje van haar mantelpak weer te hebben aangetrokken? Een vrouw die op straat liep, licht en zwaar tegelijk, zonder te weten waar haar stappen haar voerden. Ze zag zichzelf in een winkelruit. Ze bleef staan

om haar haar even op te kammen. De meisjes waren er nog steeds, zo'n beetje overal rondhangend. Ze liep langs hen heen zonder hen te zien. Toen ze op de hoek bij het cafeetje met de rode kapucijnbloemen kwam, zag ze Lucien binnen achter een glas bier zitten. Even aarzelde ze, overwoog door te lopen. Maar ze ging naar binnen en nam bij hem plaats. Met een gegeneerde blik boog hij zijn hoofd.

‘Ik weet het,’ zei hij tegen haar, ‘ik ben een zak. En een smeerlap.’

Zij gaf geen enkel antwoord.

Naar zijn woorden zoekend ging hij verder: ‘Ik weet niet wat er is gebeurd... opeens... zo maar... in mijn hoofd...’

Zij bleef zwijgen.

‘Ik was na tien minuten terug, weet je. Sinds die tijd loop ik rond.’

Opnieuw boog hij zijn hoofd over zijn glas.

Met doffe stem: ‘Wat heb jij gedaan?’

‘Ik heb ook wat rondgelopen.’

‘Neem me niet kwalijk, Jocelyne.’

Niets. Hij was de enige die praatte: ‘Waar liep je rond?’

‘Ik heb wat gewandeld. Door de buurt gelopen.’

‘Neem me niet kwalijk. Het is rot. Zo rot als het maar zijn kan.’

Hij legde zijn handen om zijn schedel. Het leek wel alsof hij met zijn kop tegen de tafel wilde slaan.

‘Ik geloof dat ik gek ben. Getikt. Rijp voor het gesticht.’

Hij had graag gewild dat ze iets tegen hem zei. Dat ze hem uitmaakte voor alles wat mooi en lelijk was. Maar ze bleef maar zwijgen.

Hij schoof zijn hand naar de hare, die ze niet terugtrok.

‘We moeten dit allemaal vergeten, Jocelyne. 's Zondags blijven we thuis. We gaan tv kijken.’

Nog steeds het zwijgen. Maar lawaai in de kroeg. Een paar jongens rukten aan een gokautomaat. Twee meisjes zaten te kwebbelen. De kroegbaas haalde een doek over de tapkast.

‘Wil je iets bestellen?’

‘...’

‘Thee?’

Vreemd. Hij wist wel dat ze dat nooit dronk.

‘Ik heb al thee gehad.’

Met een gebaar dat liefdevol bedoeld was, legde hij zijn hand op haar knie, streek over de stof van haar rok.

Drink louter kabouter

Michel Crespy*

(Vertaling Sonja Brouwer)

Er klopte iets niet. Op de tast vond Olivier het lichtknopje. Op de wekker op zijn nachtkastje zag hij dat het vier uur was. Het was volslagen donker en stil in de flat. Je hoorde alleen nog maar een enkele auto door de straat rijden, vijftien verdiepingen lager. Het was een rustige, koude winternacht, zoals zoveel winternachten, en hij had die avond wat gedronken, zoals hij zoveel winteravonden deed, niet meer en niet minder. Hij had dus ook niet meer hoofdpijn dan gewoonlijk en hij had de muren van zijn slaapkamer niet meer, maar ook niet minder dan gewoonlijk om zich heen zien draaien. Toen Olivier naar bed was gegaan, was hij net zo dronken als gewoonlijk. Niet meer, maar ook niet minder. Kortom, er was niets buitengewoons.

Op één ding na. Maar dat was dan ook zo vreemd dat Olivier met een schreeuw wakker schrok toen het eenmaal tot hem doordrong. Op het nachtkastje, tussen de wekker en de overvolle asbak, zat een klein groen mannetje.

Hij was niet groter dan zes centimeter. Hij was correct gekleed, in een pantalon en een trui. Hij hield een boek in zijn handen en zat onverstoorbaar te lezen, zonder enige aandacht te schenken aan Olivier, wiens ogen van verbijstering bijkans uit hun kassen vielen.

Olivier had durven zweren dat hij er zoëven nog niet was. Toen hij tevreden onder de dekens was gekropen, was alles normaal geweest. En twintig minuten daarna moest dit schepseltje zijn gekomen, zijn boek te voorschijn hebben gehaald en in kleermakerszit zijn gaan zitten, alsof hij thuis was.

Het schijnt dat mensen bij een zekere mate van beneveling wel roze olifanten zien. En er zijn gevallen bekend van dronkaards die midden in de zomer kerstmannetjes ontdekten, of immense spinnewebben in hun bed ontwaarden, of slangen in de koelkast. En er waren er ook die in diepe slaap het gezicht zagen en de stem hoorden van de vrouw die

* *Michel Crespy, geb. in Lasalle (Gard), 1945, studeerde aan de Université Paul Valéry, Montpellier, en doceert daar nu zelf sociologie. Hij schreef een zestal romans en fantastische verhalen zoals het bovenstaande.*

ze vroeger hadden bemind, of een andere angstaanjagende spookverschijning.

Maar een klein groen mannetje bij iemand die niet veel drinkt... of in ieder geval niet meer drinkt dan de gemiddelde journalist... dat was een primeur.

Olivier deed zijn ogen weer dicht, drukte zijn vuisten tegen zijn oogleden en dwong zichzelf enkele keren kalm in te ademen. Toen hij zijn ogen daarop weer opende, had het mannetje alleen maar een bladzij omgeslagen en las hij rustig verder. Olivier kon twee dingen doen. Meteen gek worden zou idioot zijn op dit uur van de nacht. Daarom verkoos hij zijn schouders op te halen, met een resoluut gebaar het licht uit te doen en zich met zijn rug naar het nachtkastje toe diep onder de dekens te begraven. Vlak voordat hij weer in slaap viel, bedacht hij zich dat hij niet eens had gezien wat de titel van het boek was.

De volgende ochtend kwam Olivier met moeite zijn bed uit. Het was ijskoud in huis - collectieve verwarming is een ramp bij een hoge dollarkoers - en hij werd eigenlijk pas na zijn derde kop koffie echt wakker. Toen dacht hij even terug aan de hallucinatie van de vorige avond. Op het moment zelf had hij werkelijk gedacht dat hij met een echt groen mensje te maken had gehad. Alle details waren overrompelend echt. Het is een merkwaardige toestand, op het grensgebied tussen slapen en waken. Sommige nachtmerries kunnen zo realistisch zijn dat je er hijgend van wakker wordt, in de volle overtuiging dat een mensenmenigte je achternazit om je te lynchen of dat er een vliegtuig neerstort, of iets anders dat al even afschuwelijk is. En dan moet je opstaan, de muur aanraken of je in je arm knijpen om jezelf ervan te overtuigen dat het een droom was. Overigens was het groene mannetje op zichzelf niet bepaald angstaanjagend. Hij zat daar heel rustig en leek voor niemand een bedreiging. Olivier nam een besluit: ‘Ik ga drie dagen lang op dieet, geen alcohol, geen specerijen, geen zetmeel.’ Het verband tussen zetmeelhoudende voeding en het groene mannetje leek wat vergezocht, maar als je een goed besluit neemt, moet je niet zo kleinzielig zijn om op details ervan te willen afdingen.

De dag verliep verder normaal. Olivier deed de gemengde berichtjes voor een groot dagblad. Hij interviewde een conciërge die getuige was geweest van een overval, ontving wat vertrouwelijke informatie over het verkeersplan dat de gemeente in voorbereiding had, en schreef het in memoriam van een plaatselijke persoonlijkheid die de vorige avond

was overleden, terwijl iedereen dacht dat hij al twintig jaar dood was. 's Avonds at hij alleen bij een pizzeria en hij was vroeger thuis dan gewoonlijk.

Sinds het vertrek van Karine, met wie hij een paar jaar had samengewoond, wist hij niet wat hij met zijn avonden moest doen. Hij hing rond in bars met een paar vrienden of zat een paar uur voor de TV. Op feestdagen ging hij naar trendy nachtclubs in de hoop er een nieuwe Karine te vinden, maar die vond hij nooit. Ze leken niet genoeg op haar of juist te veel. Het is moeilijk het juiste evenwicht te vinden als je het op een bepaalde manier gewend bent.

Hij keek naar een TV-uitzending over de geheimen van de zee, werkelijk fascinerend voor een vis, en draaide daarna wat losse stukjes van een klassiek concert op zijn hifi-installatie. Als je alcohol en zetmeel laat staan, kan het geen kwaad dat dieet aan te vullen met een vleugje cultuur om je nieuwe persoonlijkheid te vervolmaken. Het bed was leeg en ijzig met hem alleen erin. Hij dacht aan Karine. Nu kon hij helemaal niet meer in slaap komen. Na een half uur deed hij het licht weer aan.

Op het nachtkastje zaten, tussen de wekker en de asbak, twee groene mannetjes. Ze hadden al even weinig aandacht voor hem als het mannetje van de vorige avond. Tussen hen in hadden ze een minuscuul - groen - schaakbord gezet en ze zaten verdiept in hun spel, met het hoofd steunend op hun handen. Het was allemaal zo klein dat je niet kon zien wie er won. De partij was dus absoluut oninteressant voor de buitenstaander die ernaar keek.

Olivier schraapte zijn keel en kuchte beleefd. Ze keken niet op of om. Het was of ze in een andere wereld leefden. Olivier deed het licht uit. Deed het licht weer aan. Ze zaten er nog precies als daarvoor. Het leek voor hen niet uit te maken of er licht was of niet.

Olivier ging vlak voor het nachtkastje staan met de handen in de zij. Niets. Die totale onverschilligheid was waarschijnlijk wat hem het meest op zijn zenuwen werkte. Geïrriteerd nam hij het schaakbord tussen duim en wijsvinger en gooide alle stukken op het tapijt. De mannetjes schudden het hoofd, stonden traag op en liepen weg. ‘Niet alleen geen zetmeel meer,’ zei Olivier bij zichzelf, ‘ook vet is voortaan taboe. Lipiden, daar komt het van. Lipiden. En ik ga ook minderen met roken.’

De volgende dag dacht hij er verschillende keren aan terug. Hij dook in de bibliotheek van de krant om te zien of er misschien iets over het on-

derwerp te vinden was. Eén hallucinatie is een incident. Twee keer is toeval. Bij drie keer wordt het verontrustend. Olivier was wat gespannen toen hij 's avonds thuiskwam. Er was niets te zien op het nachtkastje. Gerustgesteld ging hij naar bed. De groene mannetjes waren weg en hij kon rustig dromen van Karine. Wat zou zij op dit moment doen? Door dat soort vragen werd hij geplaagd. Als hij zich deze vraag stelde, en dat deed hij bijna elke avond, kon hij niet slapen.

Om twee uur deed hij doodmoe het licht aan.

En ja hoor, ze waren er. Vier stuks. Met zijn vieren zaten ze te pokeren of God weet welk kaartspel te spelen. Ze zaten in kleermakerszit tussen de wekker en de asbak. Net zo vreedzaam en onverstoorbaar als de twee eersten - of misschien waren die twee van gisteren er ook wel bij.

Ach, het was een kwestie van wennen. Ze stoorden niemand, maakten geen geluid. Olivier gaf een zacht kuchje.

Ze reageerden niet.

Olivier verlangde er plotseling naar met hen te communiceren en probeerde in heel kleine letters iets op een stukje papier te schrijven. Met het puntje van zijn nagel tikte hij een van de mannetjes op de schouder om zijn aandacht te trekken. Het mannetje bewoog zich niet. Olivier liet zijn bericht naast hen liggen en deed het licht uit.

Donderdag - ja, het moest die dag wel donderdag zijn - belde hij zijn dokter. Het was zijn professionele mening dat er geen fysiek-pathologische verklaring voor was. Zelfs een leverkwaal kon niet tot deze symptomen leiden. Volgens hem was dit een zaak voor de psychiatrie. Met spijsverteringsproblemen had het niets van doen. Olivier was er al bang voor geweest. Hij maakte een afspraak met een willekeurige neuroloog. Als de mannetjes niet terugkwamen kon hij altijd nog afzeggen. De hele dag hield hij zich aan zijn strenge leefregel: geraspte wortels, bronwater en geen stress. Zijn collega's vonden hem stil en afwezig, en vroegen hem een paar keer of er iets was. Nee, er was niets. Misschien een beetje moe. Met vermoeidheid had het niets te maken.

Het waren de mannetjes. Donderdagavond waren ze met zijn achten. Omdat het nachtkastje wat klein werd, hadden ze nu zijn tapijt uitgekozen. Een van hen had een blinddoek om en probeerde de anderen te vangen. Het was een buitengewoon kinderachtig en stom spelletje, maar wie weet waren die mannetjes ook kinderen?

Olivier keek er een tijdje naar. In het begin had hij geprobeerd het

verschijnsel te ontkennen. Als hij geen aandacht aan ze schonk, zouden ze misschien vanzelf weggaan. Maar ze waren gebleven. Erger nog: het werden er iedere avond meer. Het werd nu tijd voor wetenschappelijk onderzoek.

De vermeerdering leek volgens een eenvoudig schema te verlopen: een, twee, vier, acht. Morgen zestien, daarna tweeëndertig, enzovoorts. Een zogenaamde exponentiële groei. Je kon precies uitrekenen hoeveel het er over een week zouden zijn en wanneer zijn flat zou bezwijken onder het aantal. Rekenen was nooit Oliviers sterkste kant geweest, maar hij kon zich nog wel herinneren dat het bij exponentiële groei heel snel gaat.

De mannetjes zelf leken vastbesloten hun nachten door te brengen met onbenullige bezigheden: lezen, schaken, kaarten, blindemannetje... Nooit leken ze van plan iets serieus te gaan doen. Communicatie met hen was niet mogelijk, het maakte hun niets uit of het licht was of donker, ze maakten geen hoorbaar geluid. Dat was alles wat Olivier na vier dagen van hen aan de weet was gekomen, en dat was niet veel. Waar kwamen ze vandaan? Een raadsel. Waar gingen ze naar toe als ze na een tijdje weer vertrokken? Ook een raadsel. Wat wilden ze? Was het bij toeval dat zij Oliviers flat hadden uitgekozen voor hun spelletjes of zat er een bedoeling achter? (Maar van wie?) Raadsels, raadsels, raadsels.

Het was om razend te worden. Een zwakkere geest was hierdoor misschien uit zijn evenwicht geraakt, maar Olivier had zich nooit door tegenspoed van zijn stuk laten brengen. Hij zette een thermosfles koffie, pakte een notitieblok en zette zich met volle aandacht aan de observatie van de monstertjes.

Ze speelden tot één uur 's nachts blindemannetje. Daarna apekooi. Ze renden en sprongen door de hele kamer, klommen op de asbak, de wekker, op zijn aansteker om te ontsnappen. Toen Olivier alles van het nachtkastje afhaalde, gingen ze weer op de vloer spelen. Ze gleden onder de meubels, renden rond alsof zijn slaapkamer een speelterrein was. Om tien over vier viel Olivier in slaap.

De neuroloog waar hij de volgende dag heen ging, nam hem duidelijk niet au sérieux. Het was een oudere man, hij was gehaast, luisterde nauwelijks naar hem en schreef hem in het wilde weg massale hoeveelheden kalmeringsmiddelen voor. Olivier verscheurde het recept. Hij vond zichzelf helemaal niet overspannen, laat staan depressief. Chemi-

sche middelen konden niets voor hem doen. De mannetjes waren *echt*, gewoon echt. Wie dertig jaar lang alle obstakels van het leven heeft weten te overwinnen, kan nachtmerrie en werkelijkheid haarscherp van elkaar onderscheiden, zelfs als het een nachtmerrie is die steeds terugkeert. Of, om het in de dure woorden van de therapeut te zeggen, 'hij had een profylactische behandeling nodig tegen groene mannetjes', en geen medicijnen tegen melancholische of manisch-depressieve angsten.

Die nacht liep de tweede fase van zijn wetenschappelijke onderzoek uit op een complete mislukking. Het waren er inderdaad zestien, zoals hij verwachtte. Ze hadden een net gespannen op de keukentafel en speelden volleybal. Niet erg best overigens. Het net en de bal waren op hun maat, die hadden ze ongetwijfeld zelf meegebracht. Olivier merkte alleen op dat ze zich voor het eerst niet meer beperkten tot zijn slaapkamer en een andere plek in zijn flat hadden uitgezocht. Misschien hadden ze, naarmate hun aantal groeide, behoefte aan uitbreiding van hun gebied. Het nachtkastje, het tapijt, de slaapkamer, de andere kamers. Bevolkingsaanwas zou er waarschijnlijk toe leiden dat ze zich straks over de hele verdieping, het hele gebouw, de hele wijk zouden verspreiden. Dan zouden de autoriteiten natuurlijk wel iets moeten doen. Maar dan zou het te laat zijn.

De autoriteiten... Olivier liep naar de telefoon om de brandweer te bellen. Nee. Hij wist wat er zou gebeuren: zodra de mannen met hun helms zouden verschijnen, zouden de groene mannetjes verdwijnen, zoals 's nachts ook wel eens zonder reden en zonder logische verklaring gebeurde. En dan zou hij, Olivier, als gek te boek staan. Zijn positie bij de krant was niet zo solide dat hij zich een dergelijk schandaal kon permitteren.

De volgende avond nodigde hij een paar collega's uit om wat bij hem te komen drinken. Als het verschijnsel zich weer zou voordoen, zou hij zich niet zo alleen voelen. Maar dat bleek al snel een ijdele hoop. De mannetjes lieten zich niet zien. Olivier leek merkwaardig verstrooid, alsof hij er met zijn gedachten niet bij was, en in de lift werd er wat meewarig over hem gesproken. Olivier hoorde niet wat ze zeiden. Hij was teruggegaan naar zijn flat, had de deur achter zich dichtgedaan en keek berustend naar tweeëndertig groene mannetjes die American football speelden. Ze gingen helemaal op in hun spel en botsten tegen elkaar op met hun zware leren schouderbeschermers. Olivier hoorde twee helmen tegen elkaar slaan en besefte dat dit nieuw was: hun geluiden wa-

ren nu hoorbaar. Het was geen hard geluid, als hij op de gang ging staan zou hij niets meer horen. Maar binnen was er geen twijfel mogelijk. Een ijzige rilling liep over zijn rug. De mannetjes kregen steeds meer... hoe moest hij dat zeggen? steeds meer massa. In het begin waren het niet meer dan wezenloze spookverschijningen, maar nu waren ze steeds sterker aanwezig, fysiek aanwezig. Op de eerste dag kon hij hun aanwezigheid ongedaan maken door het licht uit te doen. Nu was dat niet meer mogelijk. Ze leefden op eigen kracht. Olivier had heel duidelijk het gevoel dat hij niet meer degene was die bepaalde of ze bestonden of niet. Ze bestonden. En ze waren hier, bij hem thuis. Het was zo onrechtvaardig dat hij bijna in huilen uitbarstte.

Hij ging nu niet meer naar buiten. Hij had zich ziek gemeld en bleef thuis, met de luiken dicht, afgesloten van de buitenwereld, alleen met zijn geheim, wachtend tot het nacht zou worden.

Vierenzestig de volgende dag. Ze zaten rond een tafel die beladen was met voedsel, ze dronken, aten en vierden feest. Hij zag ze nooit werken. Ze kwamen alleen hun vrije tijd bij hem doorbrengen. Hun woorden waren nog niet te verstaan, maar hun zingen was nu luid en duidelijk te horen. Olivier herkende een pikant drinklied. Ze waren onbehouwen, liepen midden onder het eten van tafel, gingen op de tafel liggen, gooiden borden en glazen om. Toen Olivier totaal uitgeput in zijn bed lag, duurde het een hele tijd voor hij in slaap viel.

De volgende ochtend liep hij opzettelijk langs de conciërge. Als hij thuis een feestje had gehad, kreeg hij daar steevast een paar zure opmerkingen over. Dit keer zei de conciërge niets. Olivier ging terug naar zijn flat.

Bij daglicht zag het er heel normaal uit. Geen spoor van de orgie van de vorige avond. Of misschien toch wel: als je goed zocht, zag je minuscule etensresten, ze vielen nauwelijks op tussen het stof dat hij opveegde. Dat was geen afdoende bewijs. Het kon van alles zijn, het was veel te klein...

Er leek geen einde te komen aan de dag. Olivier verveelde zich zolang de groene mannetjes er niet waren. De televisie was dodelijk saai, de radioprogramma's zouteloos, in zijn boeken stond niets interessants. Vierenzestig. Vanavond zouden het er honderdachtentwintig zijn. Onvoorstelbaar. Absoluut onvoorstelbaar. Aan het eind van de middag belde hij de neuroloog weer op. Hij kreeg een antwoordapparaat dat meldde dat de dokter niet aanwezig was en het nummer van de alarm-

dienst gaf. Daarna belde hij Karine. Zij was er ook niet. Hij had niemand meer. Hij besefte dat hij behalve een arts en de vrouw die hem had verlaten, niemand meer had die hij kon bellen. De groene mannetjes waren zijn enige vrienden, de enigen die bij hem waren.

Toen het donker was, telde hij ze opnieuw en opnieuw. Nu eens kwam hij op honderdzevenentwintig, dan weer op honderdnegenentwintig. Eén keer zelfs op honderddertig. Ze waren zo beweeglijk dat het praktisch onmogelijk was precies op honderdachtentwintig uit te komen. Ze hadden stoelen en een katheder aangesleept en ze hielden een soort algemene vergadering. Of misschien een protestbijeenkomst of iets dergelijks. Hun bezigheden werden wat serieuzer, tenzij politiek voor hen ook een spel was, een tijdverdrijf, net zo leuk als poker of volleybal. Het was niet te verstaan wat ze zeiden, hij hoorde slechts geroezemoes, de golven van gejuich van een opgewonden menigte, en gejoel als een van hen iets zei dat hun niet beviel. Ja, dit was vast ook een spel.

Olivier liep om hen heen, hield ze vanuit zijn ooghoeken in de gaten. Op een zeker moment ging, voor het eerst sinds een week, de telefoon. Hij nam niet eens op. Gehurkt op het tapijt luisterde hij gespannen en probeerde op te vangen wat ze zeiden.

Hij probeerde met ze te praten. Dat kon hij beter vergeten. Zoals hun geschreeuw in zijn oren klonk als zacht gepiep, zo moest zijn stem op hen wel overkomen als het grommen van de donder. De avond liep uit op een vechtpartij. Aan het einde van de bijeenkomst raakten er groepen slaags met elkaar. Waarschijnlijk waren ze het niet eens geworden. (Maar waar hadden ze het over? Die vraag bracht Olivier tot wanhoop. Misschien waren ze wel bezig een besluit te nemen over *zijn* lot). Een van hen bleef liggen op de vloer, met zijn armen gekruist. Olivier pakte hem voorzichtig tussen duim en wijsvinger op.

De hele nacht waakte hij bij hem. Het mannetje bewoog zich niet. Hij wist niet eens of hij nog ademde of dood was. Maar konden deze wezentjes eigenlijk wel doodgaan?

Waarschijnlijk wel. 's Morgens was hij er nog altijd. Misschien had hij niet meer de kracht om terug te gaan naar zijn wereld van overdag, dat onbekende universum vanwaaruit zij zijn flat binnendrongen. Hij bewoog nog altijd niet.

Midden in de nacht kwamen ze hem begraven. Ze hadden een lijkkoets meegebracht, die getrokken werd door vier groene paarden. Huilende vrouwen liepen achter de doodkist aan. De stoet ging in de richting van de slaapkamer, en toen Olivier daar ook heen ging, waren ze al

verdwenen. Terug naar huis met de overledene. Olivier voelde zich diep bedroefd. De hele nacht had hij geprobeerd te communiceren met een lijk. Dat zijn ervaringen die je niet zomaar van je afzet.

's Middags belde Karine. Ze had gehoord dat hij ziek was en vroeg of ze iets voor hem kon doen. Nee, niets.

Misschien zou er een periode van rouw komen. Als ze een paar dagen weg zouden blijven, zou hij tijd hebben om na te denken, om te beslissen wat hij moest doen. Hij voelde zich merkwaardig leeg, was niet in staat te reageren. Aan de ene kant was hij diep gekwetst door deze indringers. Hij raakte helemaal van streek doordat die monstertjes maar deden of ze thuis waren. Het was een inbreuk op zijn privacy. Maar aan de andere kant werd zijn nieuwsgierigheid met de dag groter. Hij was echt heel benieuwd hoe het allemaal zou aflopen en had bijna genegenheid opgevat voor die fliereﬂuiters. Tegelijk nam hij zichzelf die zwakheid kwalijk. Die avond kwamen ze terug. Het was een protestdemonstratie. Ze waren massaal aanwezig en de gemoederen waren verhit. Ze zwaaiden met borden waarop een foto te zien was van het slachtoffer, en droegen spandoeken waarvan hij de tekst niet kon lezen. Als zij een taal spraken, was het er niet een die hij kende. Olivier haalde in gedachten een streep door zijn verlangen om met hen te communiceren. Zoals gewoonlijk eindigde de demonstratie met wat schermutselingen, maar dit keer viel er geen dode te betreuren. Als ze speelden, hielden ze zich goed aan de regels. Ze begonnen op ons te lijken. In het begin waren ze grappig, onverwacht en amusant. Nu imiteerden ze mensen. Ze werden vervelend. Olivier ging uit, hij was blij weer op straat en in bars te komen. Als hij een tijdje wegbleef van huis, zouden ze er misschien genoeg van krijgen en weggaan. Nu het voor hem vaststond dat hij niet met hen kon praten, interesseerden ze hem minder. Erger nog: ze irriteerden hem. Ze waren bij hem thuis, leidden bij hem thuis hun eigen leven. Er zijn pogroms geweest om minder dan dat.

Hij bleef achtenveertig uur buiten de deur, sliep op het station, at in ongure kroegen, totdat hij zich moe, zo vuil en zo ongelukkig voelde dat de gedachte om ze thuis weer aan te treffen hem onverschillig liet.

En natuurlijk waren ze er toen hij thuiskwam. Hoeveel? Olivier was te moe om ze te tellen, maar het waren er zeker meer dan duizend. Ze waren overal. Ze schaatsten in de koelkast, stookten kampvuurtjes in de boekenkast, zwommen in de wastafel, vanaf het handdoekenrek gadegeslagen door knappe vrouwen in bikini. In zijn slaapkamer hadden

ze een stadion gebouwd, met rondom hekken en supporters die de teams aanmoedigden. Uitgelaten kinderen zaten op de platenspeler, die met drieëndertig toeren per minuut ronddraaide, terwijl een van hen de kaartjes verkocht en flirtte met hun moeders, die zaten te breien. Een eerste-hulpploeg was bezig met het reanimeren van een jongetje dat zijn hoofd in een stopcontact had gestoken. Groepjes alpinisten beklommen zijn ochtendjas, terwijl een klein clubje toeschouwers gespannen toekeek. Olivier drukte zijn handen tegen zijn oren. Het was onverdraaglijk. Alles, maar niet dit. Niet die invasie, die uitgelaten stemming. Niet die onverschilligheid. In blinde woede greep hij een paar mannetjes, deed de vuilstortkoker open en gooide ze in de diepte.

Het werd plotseling heel stil.

Toen ontplofte Olivier. Hij slaakte een kreet als een gewond dier, stortte zich op een groepje dat verstijfd van schrik was blijven staan, pakte er zoveel hij kon, rende naar de stortkoker en terug, kermend van woede. In doodsangst vluchtten de mannetjes overal heen, totaal in paniek. Olivier joeg ze op, rende als een waanzinnige door de flat, greep ze met handenvol en gooide ze bij tientallen in de hel van de stortkoker, waar ze zonder nog een kreet te slaken in de diepte verdwenen.

Al snel was hij geheel buiten zinnen. Hij draaide de kranen volledig open om de wezentjes in zijn badkuip weg te spoelen, liet de zwemmers in de wasbak verdrinken, vertrapte hele gezinnen die aan het picknicken waren. Hij sneed ze kapot met zijn elektrische scheerapparaat, verbrandde ze, overgoot ze met kokend water, doorboorde ze met vorken, drukte ze plat, liet ze stikken onder zijn hoofdkussens. Alle haatgevoelens, alle frustraties die zich in dertig jaar in hem hadden opgehoopt gulpten naar buiten. Door deze wezens te vertrappen, te doden, te vermoorden, vertrapte, doodde, vermoordde hij alles wat hij tot dan toe had meegemaakt. Twintig keer bracht hij Karine om het leven, tien keer zijn baas.

Hoe meer hij er doodde, hoe meer het er waren. Er kwam geen einde aan de slachting. Doodsbang verstopten ze zich waar ze maar konden. Olivier vond ze verstijfd van angst onder de televisie, tegen de tafelpoten gedrukt, schuilend achter flessen. En steeds weer greep hij ze en drukte hij ze dood in zijn handen.

Hij hield het niet meer en gooide het raam open. Hij veegde de lijken bij elkaar en gooide ze met tientallen uit het raam. Zonder te luisteren naar het zachte gehuil dat opklonk uit de menigte stopte hij ze in glazen potten die hij leeggooide boven de straat. Uit het raam, in de stortko-

ker in de stortkoker, uit het raam. De hele nacht had hij nodig voor zijn lugubere taak. Hij was even bang als zij. Maar hij was veel sterker.

Het eerste ochtendlicht scheen over een slagveld waar geen leven meer te ontdekken viel. Om zes uur zeventien vond hij de laatste. Hij pakte hem voorzichtig bij zijn nekvel en gooide hem door het raam naar buiten. Daarna liet hij zich uitgeput op bed vallen en viel hij in slaap.

Het was lang geleden dat hij zo goed had geslapen. Hij droomde een paar keer, en iedere keer was het een plezierige droom. Op een gegeven moment werd hij wakker en stond op om wat te drinken. In de grote flat was bij het felle zonlicht niets meer te zien van de slachting. Wat as in de boekenkast, strepen op de zeep, en de bezem, midden in de kamer. Olivier glimlachte tevreden, dook diep weg onder de dekens en droomde verder.

Hij sliep de hele dag, tot de avond viel. Hij voelde zich werkelijk heel moe. Om een uur of tien, toen hij een beetje wakker begon te worden, voelde hij iets langs zijn oor schuren. Op wonderlijke wijze wikkelde de deken zich om hem heen. Hij deed zijn ogen open en probeerde op te staan.

Zij waren het. Duizenden. Misschien wel tienduizend. ‘Dat is te veel,’ dacht Olivier, ‘het zijn er te veel, dat kan niet, ze houden zich niet meer aan de regels.’ In een gemeenschappelijke krachtsinspanning hadden ze hem in zijn eigen lakens gerold, zodat hij zich niet meer kon bewegen. Ontelbare handjes hielden de lakens strak gespannen.

Hij voelde dat hij werd opgetild. Toen stootte hij, nog altijd gevangen in zijn eigen beddegoed en gedragen door horden kleine wezentjes, tegen de deurpost, en werd naar de woonkamer gebracht. Daar stonden andere gevechtstroepen die het raam openhielden.

De koude avondlucht striemde in zijn gezicht. Vijftien verdiepingen onder hem glom het wegdek een beetje. Hij werd even heen en weer geschommeld, en hoorde de kreet niet die ze slaakten toen ze hem loslieten. Hij hoorde zijn eigen schreeuw niet eens.

Uit: Bloedkruid
Marie-Jeanne Perez[*]
(Vertaling Rebecca de Rooy)

Op een maandag, als we aan het dessert zitten, trekt oom Jo aan de boord van zijn overhemd. Hij maakt zijn stropdas los. Zijn gezicht ziet asgrauw. Oom Jo is het jonge broertje van mijn moeder, de enige zoon van mijn grootouders. Hij is drieëntwintig, zijn blonde haar is zo kortgeknipt dat je zijn schedel erdoorheen ziet schemeren, zo wit als een gepelde ui. Oom Jo heeft een hekel aan zichzelf. Ik zag hem in de spiegel van de salon een keer vertwijfeld naar zichzelf kijken en daarna trok hij een afzichtelijke grimas. Soms wordt hij zomaar kwaad. Dan schreeuwt hij dat de wereld verrot is. Hij gaat tekeer over 'die flikkers, die smouzen, die rot Arabieren, die rooien, die zakkenwassers.' Grootmoeder geeft hem dan op zijn kop, omdat hij zulke grove taal uitslaat. Vroeger verstopte ze zijn kleren wel eens als hij sliep. Als hij wakker werd, zocht hij ze overal terwijl hij de meubels bewerkte met zijn vuisten.

'Je krijgt je broek pas als je gewassen en geschoren bent!' zei grootmoeder dan.

En niets - geen dreigementen, geen smeekbeden, geen scheldpartijen - kon maken dat ze toegaf.

Tegenwoordig ziet oom Jo er in zijn uniform schoon en netjes uit. Hij is wel veranderd door het leger, zegt de familie. Hij heeft een dun snorretje laten staan en daardoor lijkt hij wat manhaftiger. En elke keer als we aan tafel zitten citeert hij zijn commandant om de situatie te analyseren.

'Dat Arabische schorem moeten we stuk voor stuk afmaken,' is meestal zijn conclusie.

We zijn klaar met eten. We hebben alle ramen opengezet in de hoop dat de frisse lucht ons zal doen huiveren. Oom Jo heeft een hele fles wijn leeggedronken. Hij staart dof naar wat druppels die op het tafelkleed zijn gemorst, wat paarse vlekjes.

* *Marie-Jeanne Perez werd in 1949 geboren in Algerije en woont in Montpellier. Ze debuteerde in 1991 met de roman* Gouttes-de-sang*, over haar jeugd in Algerije, waaruit bovenstaand fragment gekozen is. De titel verwijst primair naar een bloem, de* adonis vulgaris *(een ranonkelachtige), maar de dubbelzinnigheid is evident. Het fragment getuigt van het alledaags racisme in Frans Algerije*.

‘Vanmorgen,’ zegt hij langzaam en duidelijk, ‘was ik bij de executie van een Europeaan die naar die ratten van Arabieren was overgelopen. Een rooie, een smerige verrader. Maar geen schijterd. Toen ie voor de snijmachine stond vertrok ie geen spier. Hij schreeuwde: ‘Leve een vrij Algerije!’ Die klootzak! En toen viel z'n hoofd eraf.

Niemand durft hem aan te kijken. We staren allemaal naar het tafelkleed, alsof daar het hoofd van de veroordeelde ligt. Daar, tussen de kruimels en de lege flessen. De ziel van de dode moet zijn lichaam al hebben verlaten, zeg ik bij mezelf. Misschien is hij oom Jo wel gevolgd. Misschien heeft hij zich verscholen in de zak van zijn jasje. Misschien doolt hij hier wel rond, in de eetkamer, vol weerzin en wrok. Wat moet het afschuwelijk zijn als je dood bent. Wat moet je dan kwaad zijn op wie dat hebben gewild. Opeens denk ik die vertwijfelde ziel te zien in de rookkringel die uit de getuite lippen van mijn oom is gekomen en die over de glazen heen naar me toe zweeft. Gefascineerd zie ik hoe hij dichterbij komt. Van angst zit ik vastgekleefd aan mijn stoel. Dan spring ik op en ren naar de wc. Ik druk mijn gloeiende wang tegen de ijskoude tegels. Ik moet overgeven. Het eten komt eruit. En nog een keer moet ik overgeven, alsof ik die treurige ziel had ingeslikt.

‘Je had er nooit over moeten beginnen waar de kinderen bij zijn,’ zegt mijn vader.

‘De kinderen kunnen me geen reet schelen!’ schreeuwt mijn oom.

En hij huilt. Ik hoor hem snikken, in zijn eentje op het balkon. In gedachten zie ik de kanaries met scheve kopjes naar hem luisteren, terwijl ze zich beheersen om niet van de ene naar de andere kant van de kooi te springen zoals ze de hele dag doen. Dan beginnen ze te zingen. En in de baai loeien de grote schepen.

De moeder van Nina en Rémi is vijf jaar geleden gestorven. Ze praten er nooit over en ik kan het me niet zo goed meer herinneren. Op een dag - ik had me gestoten aan de punt van de tafel - legde ze haar hand licht op mijn voorhoofd. Ze troostte me met lieve woordjes en kinderjodium. Die streling voel ik nog, maar haar gezicht, dat zie ik niet meer voor me. Het is opgelost in het licht, zoals op die te lichte foto, ingelijst aan de muur van de salon, waarop mijn tante steeds vager lijkt te worden.

De vader van mijn neefje en nichtje woont niet bij hen. ‘Het is een knappe donkere vent, een Spanjaard,’ vertelde mijn vader me op een dag. ‘Lachen en dansen, dat kan hij, maar werken daar heeft hij een he-

kel aan.' Hij voegde eraan toe: 'Dat soort mannen zou vrijgezel moeten blijven. Je tante was veel te jong toen ze met hem trouwde.'

Ik heb die charmeur één keer gezien, met Kerstmis. Hij liep beneden voor het huis rond als een bedelaar. We waren op het balkon. Mijn neefje en nichtje gaven een gil, renden omlaag en vlogen hem om de hals. Ze kwamen al snel weer terug, met een droevig gezicht en hun armen vol kadootjes waar ik jaloers op was.

Soms kruipt Rémi onder de tafel in de eetkamer. Hij maakt de schoenveters los van grootvader, die zit te werken. Dan rent hij oorverdovend fluitend en Indianenkreten uitstotend door de kamer, totdat het grootvader op de zenuwen begint te werken en hij driftig tegen hem zegt:

'Je bent een raar stuk vreten, jij! Een rare Spanjool!'

Dan lacht mijn neefje verrukt. Soms zegt hij een hele dag lang niets en verroert zich niet. De bezorgde volwassenen overleggen met elkaar. Mijn vader gaat naar hem toe, pakt hem bij zijn schouders. Maar Rémi rukt zich los. Hij neemt de wijk naar de andere kant van het balkon, en kijkt treurig neer op de stad.

Met zijn zwarte haar en ogen, zijn dunne, bruine armen en benen, lijkt hij een jonge Arabier. Hij is twee jaar ouder dan ik. Hij kan zeemansknopen leggen en leent me zijn stripbladen. We vergelijken urenlang de heldendaden van Buck John en Hopalong Cassidy. Dan leunen we met onze ellebogen op de rand van het balkon, houden de straat in de gaten, die ligt te blakeren in de zon, en vragen ons af wanneer voor ons het grote avontuur zal beginnen.

Op een dag steelt Rémi de sleutel van de kelder.

'In de oorlog, als het luchtalarm ging,' vertelde mijn moeder een keer, 'gingen we naar de kelder om te schuilen. We ontmoetten daar alle bewoners van het huis. Tot dan toe kwamen we ze alleen maar tegen op de trap. Goedemorgen, goedenavond, meer niet. Maar toen moesten we opeens uren met elkaar doorbrengen, want het alarm duurde soms uren. Sommigen zaten te kaarten. Anderen vertelden wat ze in hun leven allemaal hadden meegemaakt. Als het 's nachts gebeurde, hadden we amper de tijd om onze kamerjassen aan te schieten. Onze haren zaten in de war en we hadden rode ogen. Die vertrouwelijkheid was vreemd, zo plotseling. Ik herinner me dat Madame Vermont, onze buurvrouw, altijd in haar bontjas naar beneden kwam, met al haar juwelen om. Een keer begon Madame Plot, de lerares van de tweede ver-

dieping, onder het geronk van de vliegtuigen een patriottisch gedicht op te zeggen. Ik kreeg zin om te lachen. Iedereen klapte.'

In de donkere kelder verlicht Rémi's zaklantaarn alleen zijn voeten. Ik hou me vast aan de riem van zijn korte broek. We lopen voetje voor voetje. Trillend begint mijn neefje een schel wijsje te fluiten. Ik stoot tegen een metalen voorwerp dat omvalt en een angstaanjagend kabaal maakt. We horen een stem. Een mannenstem in het donker! Ik krijg kippevel. In het zwakke schijnsel van de zaklamp doemt een soort geest op. Een leeftijdsloze Arabier met een tulband op en doodsbange ogen zegt iets onverstaanbaars. Hij jammert. We maken dat we wegkomen. We rennen buiten adem naar de ijzeren deur en mijn neefje draait de sleutel twee keer om.

'Het is een spook,' zeg ik tegen Rémi.

'Nee, ik zag een stromatras en wat flessen. Hij woont daar.'

Een buurvrouw heeft ons uit de kelderverdieping zien komen. Ze geeft het door aan mijn grootmoeder. We bekennen onze wandaad en vertellen over onze ontmoeting. 's Avonds organiseren de mannen van het huis een klopjacht. Ze zijn met z'n tienen, jong en oud. Sommigen nemen wapens mee. Oom Jo trekt zijn uniform aan.

'Dat er ratten in de kelder zitten, alla. Maar die ratten van Arabieren, nee, dat nooit!' zegt hij en moet hard lachen om zijn eigen grap.

'Laten we de politie waarschuwen,' smeekt grootmoeder. 'Het is waarschijnlijk een fellaga! Hij is misschien niet alleen!'

Haar bezorgdheid doet het enthousiasme van het krijgshaftige groepje dat de trap begint af te dalen niet bekoelen. Voorop loopt de buurman van beneden, Monsieur Tarlin. Hij zwaait voor zijn dikke buik een revolver heen en weer die hij vol trots aan het gezelschap heeft laten zien.

'Eerst schieten!' buldert hij.

'Dan praten!' antwoorden de mannen in koor.

We wachten. Alle buurvrouwen zijn er. Grootmoeder schenkt glaasjes groene likeur.

'Als er maar niets ernstigs gebeurt,' zegt ze, terwijl ze Rémi en mij vernietigend aankijkt.

Daarna streelt ze haar kruisbeeld en haar lippen beginnen snel en in stilte te bidden. Zo nu en dan zucht er een vrouw. Iedereen stelt zich voor dat er in de donkere kelder gruwelijke dingen gebeuren. De nachtelijke stadsgeluiden dringen de kamer binnen. Plotseling, zoals 's

avonds wel vaker gebeurt, klinkt het geluid van een schietpartij.

‘Er is geschoten!’ gilt een vrouw.

We rennen naar het balkon. In de verte wordt geschoten. Met tussenpozen van enkele seconden klinkt het ene mitrailleursalvo na het andere.

‘Het is niet hier.’

‘Het komt bij het hoofdpostkantoor vandaan.’

De buurvrouw van beneden begint te snikken. Ze krijgt kompressen van water met azijn op haar voorhoofd. Grootmoeder schenkt een tweede glaasje likeur voor haar in. Alle vrouwen krijgen nog een glaasje.

‘Daar knap je van op,’ zegt een van hen.

Dan kondigt mijn zusje, die heen en weer rent tussen het trappenhuis en de eetkamer, triomfantelijk aan:

‘Daar heb je ze! Ze komen terug!’

En het is dringen op de overloop.

De mannen komen moeizaam naar boven. Drie van hen ondersteunen oom Jo, wiens gezicht nat van het zweet is.

‘Wat is er gebeurd?’ vraagt grootmoeder met klankloze stem.

‘Jo is in z'n voet geraakt. Het is niet ernstig.’

‘De smeerlappen!’ schreeuwen de vrouwen.

De mannen buigen het hoofd. Het dikke gezicht van de buurman van beneden is rood aangelopen. Hij bekent stamelend:

‘Ik ben het die geschoten heeft. Er was niemand in de kelder. We hebben twintig minuten gezocht. Opeens ging m'n lamp uit. Ik werd bang. Goeie God, ik heb de trekker overgehaald zonder erbij na te denken. Ik had wel iemand dood kunnen schieten.’

Door zijn verklaring is iedereen met stomheid geslagen. Jo kreunt. Er stroomt bloed uit zijn kapotte schoen.

Hij kermt als ze hem uittrekken. De kogel heeft een stukje van zijn grote teen weggerukt voordat hij in de diepte van de kelder verdween.

‘Er is niets aan de hand,’ zegt grootmoeder, ‘het is maar een klein wondje.’

Geruststellend legt ze haar hand op het voorhoofd van haar zoon en glimlacht naar de bedremmelde mannen.

‘Hij is altijd al kleinzerig geweest.’

Er wordt water opgezet. Er wordt gezocht naar alcohol en verband. Monsieur Tarlin is er druk mee in de weer, zijn wangen zijn vuurrood.

Als mijn oom eenmaal verzorgd, verbonden, in bed gelegd, toegestopt en in slaap gevallen is, keert hij zijn bolle buik naar mijn neefje en kijkt hem beschuldigend aan.

‘We hebben niets gevonden in de kelder,’ verklaart hij op de toon van een officier van justitie. ‘Geen stromatras, geen eten. De kinderen hebben alles uit hun duim gezogen.’

We krijgen een pak slaag. Voor straf mogen we niet voor ons wekelijks uitje naar de bioscoop in de buurt, waar Rémi me 's zaterdags altijd mee naar toe nam om cowboy-films te zien, of romantische films waar we om moesten huilen, naast elkaar in het donker, tranen waar we met geen woord over repten. We luieren op het balkon, in de volle zon, en troosten onszelf met het lezen van de beeldromans die grootmoeder boven in de kast verstopt.

Op het balkon ernaast, achter een smeedijzeren hek met zwarte arabesken, zit een jongen in een atlas te bladeren. Aandachtig bekijkt hij de verre eilanden, meren en bergen. Het is Bertrand Vermont, de kleinzoon van onze buurvrouw. We roepen hem. Hij draait zich naar ons om met het blije gezicht van een gevangene die bezoek krijgt. Hij heeft groene ogen, heldergroen als de zee in de kreken waar we tussen de middag soms samen gaan zwemmen. Hij kan zijn adem heel lang inhouden. Hij zwemt helemaal naar de bodem, snel en dreigend als een heel grote vis, voordat hij met een sprong boven komt, in het zonlicht, zijn lichaam glinsterend van het water.

‘Wat is Bertrand mooi!’ zei mijn moeder een tijdje geleden verbaasd. ‘Hoe oud is hij nu?’

‘Zestien en een half, net als ik,’ antwoordde Nina.

Spottend staarde ze Bertrand aan.

‘Je bent zo knap als een meisje!’ riep ze hem toe.

En ik zag heel goed dat hij bloosde.

De ouders van Bertrand zijn omgekomen bij een vliegtuigongeluk. Zijn grootmoeder, Madame Vermont, is de rijkste vrouw van het hele huis. In haar woning, die zo somber is als een kerk, heeft ze een oosterse salon met allerlei poefs en tapijten, koperen dienbladen en sabels, en een woonkamer in antieke sfeer, vol kleine vergulde pendules, kostbare vazen en ingelegde tafeltjes waar ik vlak achter mijn grootmoeder aan voorzichtig tussendoor laveer. Grootmoeder is uitgenodigd op de koffie.

‘Pas op,’ fluistert ze me toe, ‘niets stukmaken.’

Opgemaakt en met juwelen omhangen, zit de oude weduwe op een bloedrode canapé op ons te wachten.

‘U heeft een nieuw dienstmeisje, Madame Vermont,’ merkt grootmoeder op.

‘Ja, Amina is een aardig kind, vindt u ook niet?’ zegt de oude dame zelfvoldaan. ‘En het is een braaf meisje, weet u. Ze geeft al haar geld aan haar familie.’

Het jonge dienstmeisje brengt de koffie binnen. Een draak met vertoornde ogen en verzilverde kammen siert de tuit van de koffiekan. Uit zijn scharlakenrode bek stroomt het zwarte vocht klokkend in de kopjes.

‘Ik ben bij de ouders van Amina op bezoek geweest,’ murmelt Madame Vermont als het meisje de kamer uitloopt. ‘Het zijn straatarme mensen. Haar vader is invalide. Ik heb hem medicijnen en oude kleren van Bertrand gegeven. Hij zei tegen me: ‘Als mijn dochter haar werk niet goed doet, geef haar dan slaag. Net of u haar moeder bent.’ De arme man sloeg zijn armen om mijn knieën. Ik was bang dat ik luizen zou krijgen. Toen ik thuis kwam ben ik heel lang in bad gegaan. Ik heb me twee keer ingezeept. Je weet maar nooit, nietwaar. Maar vertelt u toch, ik verveel u maar met mijn dienstmeisjesverhalen. Hoe gaat het met het gezinnetje?’

‘Iedereen maakt het goed, Madame Vermont, dank u.’

‘Nee maar, uw kleindochter uit M. is hier. De oudste, als ik me niet vergis? Kom eens dichterbij, kleintje, je krijgt een bonbon van me. Amina! Aminaaa! God wat is ze traag!’

Amina haast zich naar ons toe.

‘Amina, als ik je roep moet je onmiddellijk komen! Anders stuur ik je terug naar je vader en daar zal hij helemaal niet blij mee zijn.’

‘Maar ik ben bezig met de afwas, Madame.’

‘Hoor nou toch! Ze heeft nog praatjes ook!’ krijst Madame Vermont. ‘Amina, je brengt me nu onmiddellijk het bonbondoosje! En zonder tegen te spreken, alsjeblieft! Het staat in het linker glazen kastje van het buffet. Het porseleinen bonbondoosje met een herder en een herderinnetje op het deksel. Een heel fraai voorwerp dat nog van mijn moeder is geweest. En doe in 's hemelsnaam voorzichtig! Zo is het goed, dank je. Ga nu de afwas maar doen. En jij kind, kom eens wat dichterbij, laat me je eens bekijken.’

Madame Vermont buigt zich naar me toe. Ze draagt een monocle

waar haar grote bleke oog tegenaan gedrukt zit als een vis tegen het glas van een aquarium.

‘Wat ben je mager,’ schreeuwt ze. ‘Je bent toch niet ziek?’

‘Ze eet nog niet voor een muis, net als haar moeder op die leeftijd,’ zegt mijn grootmoeder verontschuldigend.

‘Neem dan maar twee bonbons. Maar niet meer, dat is slecht voor je tanden. En ga nu maar op het balkon spelen.’

Ik stap tussen twee zware gordijnen door en word helemaal verblind door de felle middagzon. Aan het eind van het balkon, aan weerskanten van het hek, zijn Bertrand, Nina en Rémi een kaartspelletje aan het doen.

‘Ik wilde eens met u praten,’ fluistert Madame Vermont achter de gordijnen. ‘Ik heb problemen met Bertrand. Ik begrijp hem totaal niet. Het dienstmeisje is alleraardigst, nietwaar. De deur van haar kamer blijft 's nachts open. 's Morgens brengt ze hem koffie op bed. Er zijn dus gelegenheden te over voor een jongeman van zijn leeftijd. Maar niets. Hij doet niets! Als Amina ons aan tafel bedient, durft hij haar niet aan te kijken en bloost. Oh Madame, ik zal het u maar eerlijk zeggen: ik ben bang dat Bertrand homofiel is!’

‘Maar het is een hele gezonde jongen,’ protesteert mijn grootmoeder.

‘U heeft Amina toch gezien,’ verzucht Madame Vermont. ‘Heeft u die mond gezien? Die borsten? Die billen? Hoe kan hij er zo onverschillig onder blijven?’

‘Hij wordt heus wel groter! Dat komt allemaal wel! Maakt u zich niet zo ongerust.’

‘Ik schaam me zo dat ik u hiermee lastig val. U heeft al genoeg aan uw eigen zorgen. Vertelt u eens, gaat uw schoonzoon zijn kapsalon nog uitbreiden, zoals hij van plan was?’

‘Hij is nog aan het twijfelen.’

‘Ik begrijp het!’ roept de weduwe uit. ‘Het is niet makkelijk om vandaag de dag investeringen te doen. Het lijkt of het leger de situatie onder controle heeft, maar wat heeft de toekomst voor ons in petto? Moeten we Algerije verlaten, zoals we al uit Marokko en Tunesië zijn weggegaan?’

‘God verhoede het!’ antwoordt grootmoeder fel.

En ik zie voor me hoe ze haar koffiekopje neerzet en snel een kruis slaat onder de furieuze blik van de rode draak. Ik ga vlak bij Bertrand zitten, verbaasd om mezelf. Aan de andere kant van het hek lijken mijn neefje en nichtje ver weg, anders, bijna vreemden. Wat lijken ze op el-

kaar, zeg ik bij mezelf, het valt me nu pas op. Ik vraag of ik mee mag doen. Ze weigeren. Ik ga zitten mokken. Nina speelt vals. De jongens worden kwaad op haar. Ze gooit haar kaarten in de lucht.

‘Ik ben het zat,’ zegt ze lachend.

Ze loopt weg. Rémi sputtert tegen, gaat haar achterna. Van achter het hek ziet Bertrand hoe ze wegrennen en in huis verdwijnen. Hij zucht, doet zijn atlas open en verdiept zich in het boek.

Vertaalde poëzie

Zeven gedichten
Yves Bonnefoy[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Douve spreekt
1

Soms, zei je, als je in de vroege ochtend
Over donkere wegen dwaalde,
Dat ik van stenen de hypnose deelde,
Dat ik blind was als zij.
Toen kwam de wind die mijn komedies
In het bedrijf van sterven heeft verklaard.

Ik verlangde naar zomer,
Een woeste zomer zou mijn tranen drogen,
Toen kwam de wind die groeide in mijn leden,
En ik ontwaakte en ik had verdriet.

Douve parle
I

Quelquefois, disais-tu, errante à l'aube
Sur des chemins noircis,
Je partageais l'hypnose de la pierre,
J'étais aveugle comme elle.
Or est venu ce vent par quoi mes comédies
Se sont élucidées en l'acte de mourir.

Je désirais l'été,
Un furieux été pour assécher mes larmes,
Or est venu ce froid qui grandit dans mes membres,
Et je fus éveillée et je souffris.

2

O fataal jaargetij,
O naaktste aarde, als een lemmet naakt!
Ik smachtte naar de zomer,
Wie heeft in 't oude bloed dat staal gebroken?

Echt, ik was toen blij toe

* *Yves Bonnefoy, geb. in Tours, 1923, oogstte onmiddellijke roem met zijn debuutbundel* Du mouvement et de l'immobilité de Douve, *1953. Hij ontwikkelde zich tot een van de belangrijkste intellectuelen van het tegenwoordige Frankrijk, een geducht criticus, een diepzinnig essayist en een vertaler van Shakespeare. Sinds 1981* doceert hij 'poétique comparée' *aan het prestigieuze Collège de France. Belangrijke bundels:* Hier régnant désert, *1959*, Pierre écrite, *1965*, Dans le leurre du seuil, *1975*, *en* la Présence et l'Image, *1983. Bonnefoy ontving de* Grand prix de l'Académie française *voor zijn gehele oeuvre*.

Om dood te gaan.
Geen ogen meer, mijn handen graag besmeurd
Door een eeuwige regen.

II

O fatale saison,
O terre la plus nue comme une lame!
Je désirais l'été,
Qui a rompu ce fer dans le vieux sang?

Vraiment je fus heureuse
A ce point de mourir.
Les yeux perdus, mes mains s'ouvrant à la souillure
D'une éternelle pluie.

[Nederlands]

Ik schreeuwde, keerde mijn gezicht de wind toe.
Haten, waarom, huilen, waarom, ik leefde,
De dag en die hevige zomer stelden me gerust.

[Frans]

Je criais, j'affrontais de ma face le vent...
Pourquoi haïr, pourquoi pleurer, j'étais, vivante,
L'été profond, le jour me rassuraient.

3

Dat sterve nu het woord
Op deze kant van 't zijn die ons zo blootstelt,
Op deze dorheid waar alleen
De wind waait van de eindigheid.

Laat hij die rechtop als
Een wijnstok brandde,
Laat de finale zanger van de top afrollen,
Het weidse onderwerp verhelderend
Waarover niets te zeggen valt.

Dat sterve nu het woord
Op dit lage niveau waar jij weer bij mij bent,
Dat weer de haard van het geschreeuw zich sluit om
Onze gloeiende woorden.

Dat door mijn dood de kou vertrekt en zin verkrijgt.

III

Que le verbe s'éteigne
Sur cette face de l'être où nous sommes exposés,
Sur cette aridité que traverse
Le seul vent de finitude.

Que celui qui brûlait debout
Comme une vigne,
Que l'extrême chanteur roule de la crête
Illuminant
L'immense matière indicible.

Que le verbe s'éteigne

Dans cette pièce basse où tu me rejoins,
Que l'âtre du cri se resserre
Sur nos mots rougeoyants.

Que le froid par ma mort se lève et prenne un sens.

Ware naam

Ik noem 't kasteel dat jij geweest bent leegte,
Je stem nachtje gezicht afwezigheid,
En als je zult verzinken in de dorre grond
Noem ik de bliksem die jou droeg het niets.

Het sterven is een land waar jij van hield. Ik ga
Een eeuwigheid over jouw sombere wegen.
'k Vernietig je verlangen, vorm, geheugen,
Ik ben je vijand en ik ken geen meelij.

Ik noem je oorlog en de vrijheid van
De oorlog leef ik op jou uit, 'k heb in
Mijn handen je gezicht, doorleefd en donker,
En in mijn hart het land verlicht door onweer.

Vrai nom

Je nommerai désert ce château que tu fus,
Nuit cette voix, absence ton visage,
Et quand tu tomberas dans la terre stérile
Je nommerai néant l'éclair qui t'a porté.

Mourir est un pays que tu aimais. Je viens
Mais éternellement par tes sombres chemins.
Je détruis ton désir, ta forme, ta mémoire.
Je suis ton ennemi qui n'aura de pitié.

Je te nommerai guerre et je prendrai
Sur toi les libertés de la guerre et j'aurai
Dans mes mains ton visage obscur et traversé,
Dans mon coeur te pays qu'illumine l'orage.

Waar lichaam

De mond gesloten, het gezicht gereinigd,
Het lichaam schoon, die lichtende bestemming
Begraven in de aarde van het woord,
En 't laagste huwelijk is feit geworden.

Smoor jij de stem die mij heeft toegeschreeuwd
Dat wij gescheiden waren, wild en schichtig,
Die ogen dichtgemetseld: 'k hou Douve als dode
In eigen hardheid met mij opgesloten.

Hoe groot de kilte ook die uit jou opstijgt,
Hoe heet het ijs van onze innigheid,
Douve, ik spreek in jou en ik omknel je

Binnen de daad van kennen en benoemen.

Vrai corps

Close la bouche et lavé le visage,
Purifié te corps, enseveli
Ce destin éclairant dans la terre du verbe,
Et le mariage le plus bas s'est accompli.

Tue cette voix qui criait à ma face
Que nous étions hagards et séparés,
Murés ces yeux: et je tiens Douve morte
Dans l'âpreté de soi avec moi refermée.

Et si grand soit le froid qui monte de ton être,
Si brûlant soit le gel de notre intimité,
Douve, je parle en toi: et je t'enserre
Dans l'acte de connaître et de nommer.

Op de stem van Kathleen Ferrier

Zoetheid en ironie kwamen geheel tezamen
Voor een vaarwel van nevel en kristal,
Het ijzer schiep met diepe slagen bijna stilte,
Gesluierd was de lichtglans van het zwaard.

Ik zing lof van de stem vermengd met de kleur grijs
Die aarzelt voor de verten van verloren zang
Alsof aan gene zij van alle pure vorm
Andere zang, de enig absolute, beefde.

O licht en niet-zijn van het licht, o tranen
Die hoger glimlachen dan angst of dan verwachting,
O zwaan, bestaande plaats in niet bestaand zwart water,
O bron, wanneer de avond zwaar gevallen was!

Het lijkt of jij de beide oevers kent,
Totale vreugde en totaal verdriet.
Ginds, in het licht, tussen het grijze riet,
Lijkt het alsof jij put uit eeuwigheid.

A la voix de Kathleen Ferrier

Toute douceur toute ironie se rassemblaient
Pour un adieu de cristal et de brume,
Les coups profonds du fer faisaient presque silence,
La lumière du glaive s'était voilée.

Je célèbre la voix mêlée de couleur grise
Qui hésite aux lointains du chant qui s'est perdu
Comme si au delà de toute forme pure
Tremblât un autre chant et le seul absolu.

O lumière et néant de la lumière, ô larmes
Souriantes plus haut que l'angoisse ou l'espoir,
O cygne, lieu réel dans l'irréelle eau sombre,
O source, quand ce fut profondément le soir!

Il semble que tu connaisses les deux rives,
L'extrême joie et l'extrême douleur.
Là-bas, parmi ces roseaux gris dans la lumière,
Il semble que tu puises de l'éternel.

Omslag van het licht

Wij zien elkaar al niet meer in hetzelfde licht,
Veranderd zijn aan ons de handen en de ogen.
De boom is dichterbij, de bron spreekt met meer kracht,
Dieper gaat onze pas, te midden van de doden.

God die niet is, leg toch uw hand op onze schouder,
Geef ons gestalte door de zwaarte van uw weerkeer,
Vermeng nu helemaal met onze ziel die sterren,
Dat bos, die vogelroep, die schaduw en die dagen.

Zweer uzelf af in ons zoals een vrucht uiteenvalt,
Wis ons uit in uzelf. Onthul aan ons
De mysterieuze zin van wat toch maar gewoon is
En zonder vuur verviel tot liefdeloze taal.

La lumière, changée

Nous ne nous voyons plus dans la même lumière,
Nous n'avons plus les mêmes yeux, les mêmes mains.
L'arbre est plus proche et la voix des sources plus vive,
Nos pas sont plus profonds, parmi les morts.

Dieu qui n'es pas, pose ta main sur notre épaule,
Ébauche notre corps du poids de ton retour,
Achève de mêler à nos âmes ces astres,
Ces bois, ces cris d'oiseaux, ces ombres et ces jours.

Renonce-toi en nous comme un fruit se déchire,
Efface-nous en toi. Découvre-nous
Le sens mystérieux de ce qui n'est que simple
Et fût tombé sans feu dans des mots sans amour.

Vijfde elegie
Emmanuel Hocquard
(Vertaling Karel van Eerd)

I

Buiten geen regen geen wind. Nacht.
En ochtend kondigt zich nog niet aan.
Doodse tijd in vroege winter: tijd van scheepsvoorraad,
  deels voor de mensen en deels voor de ratten,
  deels voor de woorden;
Tijd zonder liefde, als de alerte geest
  niets heeft om op te bijten
Behalve zo iets als, ver weg al maar vertrouwd,
  een zacht geruis
Van gebladerte gekneusd in oude wind van winternachten;
December, met alle voorzichtigheid omlaag gaand
  langs dit zo steile pad
Dat tussen de gevels glad werd door gisteravonds regens
  en de twijgjes.
Vergeefs wroetend in de schemer van de ogen
  op zoek naar aanvullende details
  van voldoende bewijskracht om de situatie te verhelderen
  vanuit een nieuw gezichtspunt,

Élégie cinq
I

Dehors, ni pluie ni vent. C'est la nuit.
Et ce n'est pas encore l'approche du matin.
Un temps mort au début de l'hiver: le temps des provisions de bord,
  la part des hommes avec la part des rats,
  la part des mots;
Le temps sans amour où l'esprit en éveil
  n'a plus rien à se mettre sous la dent
Si ce n'est quelque chose comme un bruit déjà lointain
  et pourtant familier
De feuillages froissés dans l'ancien vent des nuits d'hiver;
Décembre, en descendant avec beaucoup de précautions
  ce chemin très en pente
Rendu glissant entre les murs par les pluies de la veille
  et les petites branches.
Fouillant en vain la pénombre des yeux
  à la recherche de détails complémentaires
  suffisamment probants pour éclairer la situation
  sous un angle nouveau,

* *Emmanuel Hocquard, geb. in Cannes, 1940, woonde gedurende zijn middelbare schooltijd in Tanger en was enige tijd leraar. Hij debuteerde in 1973 met de bundel* Le portefeuil *en stichtte de uitgeverij Editions Orange Express, die veel poëzie laat verschijnen. Hocquard organiseerde ook poëziefestivals en vertaalde Antonio Cisneros. Behalve poëzie schrijft hij romans en verhalen.*

[Nederlands]

Hebben we niets gevonden dat ons niet al bekend was,
zelfs niet de egel
die het waagde de straat over te steken
Of dat het tuinhek niet knerste toen het regende,
wat trouwens niets bewees
En ons vandaag tot de conclusie zou brengen dat de zaak
is afgedaan; dat geruis van blaren
geruis van blaren is; en stilte
gelukkige noodzaak.

[Frans]

Nous n'avons rien trouvé qui ne nous fût déjà connu,
pas même le hérisson
qui se risquait à traverser la rue
Ou que la grille du jardin ne grinçait pas quand il pleuvait,
ce qui ne prouvait alors déjà rien
Et nous inciterait aujourd'hui à conclure que l'affaire
est classée; que le bruit des feuilles
est le bruit des feuilles; et le silence
une nécessité heureuse.

II

Waaghals. 's Ochtends keek ik van mijn raam uit op de heuvels,
Lysias vertalend,
Jij rookte Camel en reed zelf een zeegroene Nash
met snelle ruitenwissers;
En men zei dat jij een verhouding had
met een slechte vrouw: Aurelia Orestilla.
Maar ten slotte ging dat alleen jullie iets aan: haar en jou.
Waar had je toch die lust vandaan tot samenzweren?
Waar, in het nevenvertrek bij het odeon,

II

Tête brûlée. De ma fenêtre le matin je voyais les collines,
en traduisant Lysias
Tu fumais des Camel et conduisais toi-même une Nash vert d'eau
aux essuie-glace rapides;
Et on disait que tu avais pour maîtresse
une femme de mauvaise vie: Aurelia Orestilla
Mais après tout, cela ne regardait que vous: elle et toi.
Où donc avais-tu pris ce goût de conspirer?

Fut-ce dans la pièce attenante à la salle de chant,

[Nederlands]

Tussen archieven, maskers en oude decors
die roken naar rot en lijm,
Kwam je daar op het plan voor je Allobrogenopstand?

Je had het geduld van de leraren al fors
op de proef gesteld, Marcus Porcius,
Vooral Marcus Tullius, wiens witte toga
een harnas verhulde.

Waarom zo gecharmeerd van projectontwikkelaars
Die bergland egaliseren voor bouw op water?
Met jouw familienaam
En iets van betrouwbare steun in de Senaat,
je schulden gesaneerd, had je vandaag de dag
Een duur zakenkantoor op de Champs Elysées
en sprak je over Caesar in de verleden tijd,
Die, weet je nog wel, ooit aan de touwtjes trok
hoog op de bok van zijn lijkkoets.

Dat alles heeft aan het eind jou de heuvels ingejaagd
met dat ongetemde dat jij je leven lang had.
En nu ben je, Catilina, behoorlijk vernéukt.

[Frans]

Au milieu des archives, des masques et des vieux décors
qui sentaient le moisi et la colle
Que te vint cette idée de soulever les Allobroges?

Déjà tu avais mis à rude épreuve la patience
des professeurs, Marcus Portius,
Marcus Tullius surtout, dont la toge blanche
dissimulait une cuirasse.

Pourquoi t'en être pris aussi aux promoteurs
Qui rasent les montagnes pour construire sur l'eau?
Avec le nom que tu portais
Et quelques solides appuis du côté du Sénat,
tes dettes remboursées, tu aurais aujourd'hui
Un cabinet prospère sur les Champs Elysées
et tu parlerais de César au passé,
Celui, tu te souviens, qui tirait les ficelles
depuis son banc derrière le poêle.

Tout cela pour finir t'a conduit au milieu des collines
avec cet air farouche que tu avais de ton vivant
Et maintenant, Catilina, ça te fait une belle jambe.

III

Voor het desbetreffende jaar was elke winter
als alle winters. Geen tussenseizoen.
Zomers zonder kleur en zonder schaduw
wegens watergebrek en heldere nachten,
Nachten tijdens welke de ratten - normaal
zo precies, zo punctueel in de verdeling
van uur en plaats, de ratten gewoonlijk zo voorzichtig
dronken waren. Je zag ze nooit maar zult ze horen
trippelen tot de ommekeer van de era,
De wisseling van tijd: stilte van ratten 's winters.

We hebben al deze tijd voor ons zelf.
Alle tijd om onze woorden te wikken, want de komst van de kou
is op zich genomen geen groot gebeuren.
De oude woorden zijn passend voor de nieuwe situaties
en oud commentaar blijft ons ook van de winter van nut.
Gebruik van eendere woorden wordt onze manier
van zwijgen zonder dat het lijkt dat we het gesprek laten stokken.
Zonder echt deel te nemen aan het leven rondom
- iedereen, zo zegt men, kreeg zijn deel -
krijgen wij tijd op ons conto die we nooit hebben gekend.

III

Avant l'année de référence, un hiver valait
pour les autres hivers. Pas de saison intermédiaire.
Des étés sans couleur et sans ombre
à cause du manque d'eau et des nuits claires,
Des nuits durant lesquelles les rats - eux d'ordinaire
si discrets, si pointilleux dans le partage
des heures et des lieux, les rats si prudents d'habitude
étaient ivres. Jamais on ne les vit mais on les entendra
trotter jusqu'au renversement de l'âge,
le changement de temps: le silence des rats en hiver.

Nous avons tout ce temps pour nous.
Tout le temps de peser nos phrases, car la venue du froid
n'est pas en elle-même un événement.
Les anciens mots conviennent aux situations nouvelles
et les vieux commentaires nous serviront bien encore cet hiver.
User des mêmes mots sera notre manière
de nous taire sans avoir l'air de laisser mourir la conversation.
Sans vraiment prendre part à ce qui nous entoure
- chacun a eu, dit-on, sa part de vie -
nous serons crédités d'un temps que nous n'avons jamais connu.

[Nederlands]

Deze tijd waarvan men ons benijdt dat hij nooit
de onze was, is dode tijd, vererfd.

We hebben deze tijd voor ons ter restitutie van de woorden
die de rauwe klank weergeven van grijze ideeën.
Voorbije tijd, verloren tijd van loze herinnering;
Voor ons hebben we deze tijd zonder verwijzing
naar woorden die niets meten: geen maat voor grijsheid.

[Frans]

Ce temps qu'on nous envie bien qu'il ne fût jamais
le nôtre est un temps mort, échu par héritage.

Nous avons ce temps devant nous pour retourner les mots
qui rendent le son creux des idées grises.
Le temps passé, le temps perdu dont la mémoire est vide;
Nous avons devant nous ce temps sans référence
aux mots qui ne mesurent rien: pas de mesure pour le temps gr[...]

IV

Alles bezagen we met eendere ogen:
de tuin van weleer en die van vandaag,
de roerloze tuin.
Wij gingen onze weg te midden van wat een naam draagt
en dat wij geleerd hadden te benoemen,
Wij vorderden in de boeken
te midden van wat wij leerden,
Boom van leven boom van dood evenzeer,
dromend wellicht dat zo'n coïncidentie
Niet eeuwig zou zijn want zijn groei ware zijn dood
en de idee van zijn vorm zijn einde.

IV

Pour toutes choses nous eûmes les mêmes yeux:
le jardin d'autrefois et celui d'aujourd'hui,
le jardin immobile.
Nous avançâmes au milieu de ce qui porte un nom
et que nous avions appris à nommer,
Nous progressâmes dans les livres
au milieu de ce que nous apprenions,
L'arbre vivant et l'arbre mort au même titre,

songeant peut-être qu'une telle coïncidence
Ne durerait pas toujours car sa croissance serait sa mort
et la pensée du modèle sa fin.

[Nederlands]

Onze liefde kende als locatie slechts
Opeenvolgende blikken op een toevallige locatie,
klein geluk aan de kans ontstolen,
Onthouden en dan weer vergeten het bekende
Waarna onverschilligheid jegens het gekende.
De tijd van liefde was dat stopzetten van de durende tijd,
opzettelijke bres in de tijd van de taal
En daar ervoeren wij wat anderen in onze plaats
evenzogoed hadden gevoeld,
Bevrediging, zeker, met mate, te zijn gekomen
waar we gekomen waren
En toch / reeds het vage verlangen terug te keren,
Omdat zulk een coïncidentie niet blijvend kan zijn
want haar groei ware haar einde.

[Frans]

Notre amour n'eut pas d'autres lieux
Qu'une succession de regards sur des lieux de fortune,
morceaux de choix ravis aux circonstances,
Une alternance de mémoire et d'oubli pour les choses connues
Et puis l'indifférence aux choses sues.
Le temps de l'amour fut cette suspension du temps de tous les jours,

une brèche délibérée dans le temps des paroles
Et là nous ressentîmes ce que d'autres à notre place
auraient également éprouvé,
Un contentement certain, quoique tempéré, d'être parvenus lá

où nous étions parvenus
Et déjà pourtant le vague désir de nous en retourner,
Une telle coïncidence ne pouvant pas durer
puisque sa croissance serait sa fin.

Zeven gedichten
Philippe Jaccottet[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Maan in de vroege zomerochtend

In de steeds lichter lucht
blinkt nog deze traan
of zwakke vlam achter glas
wanneer uit de slaap van de bergen
een gouden damp opstijgt

Blijf zo maar zweven
in de balans van de ochtend
tussen 't beloofde houtvuur
en die verloren parel

Lune a l'aube d'été

Dans l'air de plus en plus clair
scintille encore cette larme
ou faible flamme dans du verre
quand du sommeil des montagnes
monte une vapeur dorée

Demeure ainsi suspendue
sur la balance de l'aube
entre la braise promise
et cette perle perdue

Vroeger

heb ik, bangerik die van niets wist, amper leefde,
die mijn ogen bedolf onder beelden,
gedaan alsof ik stervenden en doden tot gids kon zijn.

Ik, een beschermde dichter,
die werd gespaard, die amper te lijden had
durfde wegen banen in de afgrond.

Nu, met de lamp uitgeblazen,
nu mijn hand meer dwaalt, meer beeft,
begin ik er langzaam opnieuw mee, nu in de lucht.

* *Philippe Jaccottet werd in 1925 geboren in het Zwitserse Moudon, maar woont sinds 1953 in la Drôme (Provence). Hij maakte naam als vertaler (van o.m. Montale, Ungaretti; Hölderlin, Rilke, Thomas Mann, Musil), maar is ook een van de markantste figuren uit de hedendaagse Franse poëzie. Zijn voornaamste bundels zijn:* l'Effraie et autres poésies, *1954*, la Promenade sous les arbres, *1957*, Airs, *1967*, Paysages avec figures absentes, *1970*, A la lumière d'hiver, *1977, en* Pensées sous les nuages, *1983*.

[Frans]

Autrefois,
moi l'effrayé, l'ignorant, vivant à peine,
me couvrant d'images les yeux,
j'ai prétendu guider mourants et morts.

Moi, poète abrité,
épargné, souffrant à peine,
aller tracer des routes jusque-là!

A présent, lampe soufflée,
main plus errante, qui tremble,
je recommence lentement dans l'air.

[Wat ik in hem dacht te lezen, als ik dorst lezen]

Wat ik in hem dacht te lezen, als ik dorst lezen,
was meer dan verbazing: met stomheid geslagen zijn
als voor een eeuw van duister waar hij doorheen moest,
wat een droefheid, als je die golven zag van verdriet!
Het onnoembare forceerde de toegang tot zijn leven.
Een afgrond die overrompelt. En als verweer
een droefheid die gaapte als een afgrond.

Hij die altijd zo hield van zijn beslotenheid, zijn muren,
hij die de sleutels van zijn huis achterhield.

[Frans]

Ce que je croyais lire en lui, quand j'osais lire,
était plus que l'étonnement: une stupeur
comme devant un siècle de ténèbres à franchir,
une tristesse! à voir ces houles de souffrance.
L'innommable enfonçait les barrières de sa vie.
Un gouffre qui assaille. Et pour défense
une tristesse béant comme un gouffre.

Lui qui avait toujours aimé son clos, ses murs,
lui qui gardait les clefs de la maison.

De dodenwake

We houden ons stil
in de kamer van de doden:
we houden de kaars wat hoger
en zien hoe ze ons verlaten.

Op de drempel spreek ik
iets luider en zeg
een paar woorden
om hen bij te lichten.

Maar zij die zelfs van onder
de sneeuw hebben gebeden,
de vogel van de dageraad
laat straks hun stem weer klinken.

La veillée funèbre

On ne fait pas de bruit

dans la chambre des morts:
on lève la bougie
et les voit s'éloigner.

J'élève un peu la voix
sur le seuil de la porte
et je dis quelques mots
pour éclairer leur route.

Mais ceux qui ont prié
même de sous la neige,
l'oiseau du petit jour
vient leur voix relayer.

Spreken
1

Spreken is gemakkelijk, en woorden zetten op papier,
daarmee riskeer je doorgaans heel weinig:
't is kantwerksterswerk voor de huismus,
vreedzaam (je hebt de kaars zelfs kunnen vragen
om een zachter, bedrieglijker schijnsel),
alle woorden staan geschreven in dezelfde inkt,
‘bloem’ en ‘doem’ bijvoorbeeld verschillen niet veel,
en ik kan nog zo hard ‘bloed’ blijven schrijven, van boven
tot onder aan de pagina, die krijgt er geen bloedvlek van,
en ik geen wond.

Ook gebeurt het dat je een afschuw krijgt van dit spel,
dat je niet meer begrijpt waar je op uit was
toen je het speelde, in plaats van je buiten te wagen
en iets beters te doen met je handen.

Dat
is als je je aan het verdriet niet meer kunt onttrekken,
als het lijkt op iemand die nadert
en de nevels verscheurt waarin je gewikkeld bent,
de obstakels een voor een opruimt, de afstand
die steeds minder verweer biedt overbrugt - plotseling zo nabij
dat je alleen nog het smoel ervan ziet
groter dan de hemel.

[Frans]

Parler est facile, et tracer des mots sur la page,
en règle générale, est risquer peu de chose:
un ouvrage de dentellière, calfeutré,
paisible (on a pu même demander
à la bougie une clarté plus douce, plus trompeuse),
tous les mots sont écrits de la même encre,
‘fleur’ et ‘peur’ par exemple sont presque pareils,
et j'aurai beau répéter ‘sang’ du haut en bas
de la page, elle n'en sera pas tachée,
ni moi blessé.

Aussi arrive-t-il qu'on prenne ce jeu en horreur,
qu'on ne comprenne plus ce qu'on a voulu faire
en y jouant, au lieu de se risquer dehors
et de faire meilleur usage de ses mains.

Cela,
c'est quand on ne peut plus se dérober à la douleur,
qu'elle ressemble à quelqu'un qui approche
en déchirant les brumes dont on s'enveloppe,
abattant un à un les obstacles, traversant
la distance de plus en plus faible - si près soudain

qu'on ne voit plus que son mufle plus large
que le ciel.

[Nederlands]

Dan lijkt spreken een leugen of erger: laffe
belediging van het verdriet en verspilling
van het beetje tijd en kracht dat ons nog rest.

[Frans]

Parler alors semble mensonge, ou pire: lâche
insulte à la douleur, et gaspillage
du peu de temps et de forces qui nous reste.

2

Iedereen heeft wel eens gezien (al proberen ze ons
tegenwoordig zelfs het zien van vuur te ontzeggen)
wat er wordt van een vel papier dat je bij een vlam houdt,
hoe het zich gehaast samentrekt, verschrompelt,
verrafelt. dat kan ook ons overkomen,
die krampachtig terugtrekkende beweging, altijd te laat,
en toch dag na dag opnieuw geprobeerd,
steeds zwakker, schrikachtiger, met meer horten en stoten,
bij iets veel ergers dan vuur.

Want al is vuur verwoestend, het heeft nog iets prachtigs,
het is rood, het is te vergelijken met de tijger
of met de roos, desnoods kun je doen alsof,
je kunt je verbeelden dat je ernaar verlangt
als naar een taal of een lichaam;
anders gezegd, het is altijd al stof
voor poëzie geweest, zoiets kan de bladzij verschroeien
en met een opeens veel hogere, fellere vlam
de kamer tot aan bed of tuin verlichten
zonder dat je je eraan brandt - nee, juist alsof
je vuriger wordt in zijn nabijheid, alsof het je weer

2

Chacun a vu un jour (encore qu'aujourd'hui
on cherche à nous cacher jusqu'à la vue du feu)
ce que devient la feuille de papier près de la flamme,
comme elle se rétracte, hâtivement, se racornit,
s'effrange... Il peut nous arriver cela aussi,
ce mouvement de retrait convulsif, toujours trop tard,
et néanmoins recommencé pendant des jours,
toujours plus faible, effrayé, saccadé,

devant bien pire que du feu.
Car le feu a encore une splendeur, même s'il ruine,
il est rouge, il se laisse comparer au tigre
ou à la rose, à la rigueur on peut prétendre,
on peut s'imaginer qu'on le désire
comme une langue ou comme un corps;
autrement dit, c'est matière à poème
depuis toujours, cela peut embraser la page
et d'une flamme soudain plus haute et plus vive
illuminer ta chambre jusqu'au lit ou au jardin
sans vous brûler - comme si, au contraire,
on était dans son voisinage plus ardent, comme s'il

[Nederlands]

op adem liet komen, alsof je
opnieuw een jongeman bent voor wie
de toekomst geen einde heeft.

't Is iets anders, iets ergers, waardoor een mens
samenkrimpt in zichzelf, terugdeinst tot helemaal
achter in de kamer, en willekeurig wie
te hulp roept, willekeurig hoe:
Het is iets zonder vorm of gezicht, zonder naam,
iets dat zich niet laat temmen in rake beeldspraak,
of onderwerpen aan de wetten van het woord,
iets dat de bladzij verscheurt
zoals het de huid verscheurt,
waardoor je alleen nog in beestentaal kan praten.

[Frans]

vous rendait le souffle, comme si
l'on était de nouveau un homme jeune devant qui
l'avenir n'a pas de fin...

C'est autre chose, et pire, ce qui fait un être
se recroqueviller sur lui-même, reculer
tout au fond de la chambre, appeler à l'aide
n'importe qui, n'importe comment:
c'est ce qui n'a ni forme, ni visage, ni aucun nom,
ce qu'on ne peut apprivoiser dans les images
heureuses, ni soumettre aux lois des mots,
ce qui déchire la page
comme cela déchire la peau,
ce qui empêche de parler en autre langue que de bête.

[Oh mijn vrienden van toen, wat wordt er van ons]

Oh mijn vrienden van toen, wat wordt er van ons,
ons bloed verbleekt, onze hoop is besnoeid,
We worden voorzichtig en gierig,
snel buiten adem - oude waakhonden met niet veel zaaks
om te bewaken of in te bijten -,
we beginnen op onze vaders te lijken.

Is er dan niet één manier om te winnen
of tenminste niet te verliezen voor het je tijd is?
We hebben de sombere scharnieren van de oude dag
horen knarsen toen we ons er voor het eerst
op betrapten te lopen met ons hoofd omgedraaid
naar het verleden, klaar ons te kronen met herinnering.

[Frans]

Oh mes amis d'un temps, que devenons-nous,
notre sang pâlit, notre espérance est abrégée,
nous nous faisons prudents et avares,
vite essoufflés - vieux chiens de garde sans grand-chose
à garder ni à mordre -,
nous commençons à ressembler à nos pères...
N'y a-t-il donc aucun moyen de vaincre
ou au moins de ne pas être vaincu avant le temps?
Nous avons entendu grincer les gonds sombres de l'âge
le jour où pour la première fois
nous nous sommes surpris marchant la tête retournée
vers le passé, prêts à nous couronner de souvenirs...

[Nederlands]

Is er geen andere weg
dan wegkwijnen in bazelende wijsheid,
het leugenlabyrint of de vergeefse angst?

Een weg die niet berust op een vorm van bedrog
als schmink en reukwater van de oudgeworden adonis,
niet op het gejeremieer van het stompe voorwerp,
niet op het stamelen van de gek die geen buren meer heeft
dan agressieve slapelozen zonder gezicht?

Als het zien van het zichtbare niet meer te harden is, als
de schoonheid echt niet meer voor ons is
- het trillen van de lippen bij het uitdoen van de jurk -,
laten we dan daaronder zoeken,
laten we verder zoeken, daar waar de woorden zich verbergen
en waarheen ons blind een schim geleidt, zomaar een schim,
of zomaar een hond in dezelfde tint, geduldig.

[Frans]

N'y a-t-il pas d'autre chemin
que dépérir dans la sagesse radoteuse,
le labyrinthe des mensonges ou la peur vaine?

Un chemin qui ne soit ni imposture
comme les fards et les parfums du vieux beau,
ni le geignement de l'outil émoussé,
ni le bégaiement de l'aliéné qui n'a plus de voisin
qu'agressif, insomniaque et sans visage?

Si la vue du visible n'est plus soutenable, si
la beauté n'est vraiment plus pour nous
- le tremblement des lèvres écartant la robe -,
cherchons encore par-dessous,
cherchons plus loin, là où les mots se dérobent
et où nous mène, aveugle, on ne sait quelle ombre
ou quel chien couleur d'ombre, et patient.

[Nederlands]

Als er een doortocht is, kan die niet zichtbaar zijn,
als er een lamp is, zal het er niet zo een zijn
als de dienstmaagd droeg, twee passen voor de gast uit
- en je zag haar hand roze worden wanneer ze de vlam
beschermde, terwijl de ander de deur opendeed -,
als er een wachtwoord is, kan het geen woord zijn
dat je maar op hoeft te schrijven als een polisvoorwaarde.

Laten we liever zoeken buiten bereik, door maar wat te doen,
door vallen en opstaan of door te vergeten, iets dat
geen ‘zoeken’ of ‘vinden’ meer heet.

Oh vrienden bijna oud en ver weg,
nog probeer ik niet op mijn schreden terug te keren
- *denk aan de lijsterbes, denk aan de meidoorn*
vuurrood voor Paasavond. en het hart
kwijnt al, stort tranen op as -,
ik probeer,

maar er is bijna te veel
gewicht aan de donkere kant waar ik ons omlaag zie gaan,
en elke dag in balans komen met het onzichtbare,
wie zou dat nog kunnen, wie heeft het ooit gekund?

[Frans]

S'il y a un passage, il ne peut pas être visible,
s'il y a une lampe, elle ne sera pas de celles
que portait la servante deux pas devant l'hôte
- et l'on voyait sa main devenir rose en préservant
la flamme, quand l'autre poussait la porte -,
s'il y a un mot de passe, ce ne peut être un mot
qu'il suffirait d'inscrire ici comme une clause d'assurance.

Cherchons plutôt hors de portée, ou par je ne sais quel geste,
quel bond ou quel oubli qui ne s'appelle plus
ni ‘chercher’, ni ‘trouver’...

Oh amis devenus presque vieux et lointains,
j'essaie encore de ne pas me retourner sur mes traces
- *rappelle-toi le cormier, rappelle-toi l'aubépine*
brûlant pour la veillée de Pâques... et le coeur
de languir alors, de larmoyer sur de la cendre -,
j'essaie,

mais il y a presque trop
de poids du côté sombre où je nous vois descendre,
et redresser avec de l'invisible chaque jour,
qui le pourrait encore, qui l'a pu?

Twee gedichten
Charles Juliet[*]
(Vertaling Karel van Eerd)

Vergeet je vermoeidheid

weiger toe te geven
dat je al die tijd
vergeefs
op weg bent geweest

vergeet je vermoeidheid

smoor de stem
die je oproept
tot overgave
en heet nu eens
van harte welkom
je hunker
naar terugkeer

vergeet je vermoeidheid

richt je weer op

ga weer
op mars

wijs af
dat exil
jouw thuis is

oublie ta fatigue

refuse de convenir
que tu as marché
en vain
jusqu'à ce jour

oublie ta fatigue

étouffe la voix
qui t'invite
à renoncer
et sache faire
meilleur accueil
à ton besoin

* *Charles Juliet, geboren in Jujurieux, 1934, debuteerde in 1973* met de bundel Fragments *en woont in Lyon. Getuige zijn werk* (Rencontres avec Bram van Velde, *1973, en* Bram van Velde, *1975*,) *is hij gefascineerd door de gelijknamige Nederlandse schilder*.

du retour

oublie ta fatigue

dresse-toi
à nouveau

chemine
à nouveau

n'admets pas
que ta patrie
soit l'exil

[Ontvang me]

ontvang me
in je eigenste
terrein
begraaf je
in mijn stilte

vind een thuis
tussen de lippen
van de wond
daar waar jij steeds
wachtende bent
waar je dagelijks
duizend keer stukgaat
aan weer die vergeefsheid

fluister de woorden
waardoor ik zal vinden
die waarnaar jij dorst
stotteren die zoekende taal
die in jou glijdt
langs parels van git

je wimpers gaan toe
je bent één met het nu
en verliest je in die verten
waar dat deel van jou
waarvoor je geen naam hebt
altijd weer
gesmeekt moet worden tot vervelens

nauwelijks hoor je
de sussende
kwetsende woorden

komt ons nog leven

[Frans]

accueille-moi
en ta terre
la plus secrète
enfouis-toi
dans mon silence

fixe-toi
entre les lèvres
de la blessure
là où tu es
toujours en attente
où te consume

cent fois le jour
l'inévitable déception

murmure les mots
qui me feront trouver
ceux dont tu as soif
balbutier ces paroles errantes
qui sinueront en toi
parmi les pierres de la nuit

tes paupières se ferment
déjà tu épouses l'instant
et te perds en ces lointains
où cette part de toi
que tu ne peux nommer
est toujours
à implorer et se morfondre

à peine si tu entends
les mots qui t'apaisent
et te meurtrissent

quand vivrons-nous

[Nederlands]

komt ons nog
verzadiging

komt er een eind
aan de klim langs paden
die nimmer leiden
naar waar het ons hunkert

zo vaak
het moment indenkend
dat onze lippen neigen zouden
naar de bron

wat wrokkend in jou
naar verlossing snakt
stijgt op naar het licht
en in gewaagde woorden
vloeit jouw klagen uit
met mijn stem

[Frans]

quand trouverons-nous
à nous assouvir
quand cesserons-nous
d'arpenter ces routes
qui ne mènent jamais
là où nous brûlons d'aller

si souvent
à imaginer la seconde
où nos lèvres s'offriraient
à la source

ce qui maugréait
dans tes limbes
monte à la lumière
et à mots hasardés
ta plainte s'épanche
par ma voix

Zes gedichten
Anise Koltz[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Je ploegt me om

Je ploegt me om
en stort
je brandnetelzaad
tussen mijn benen

ik zwel op
door de wreedheid
van jouw vuur

maar ik kronkel
in mijn bloed

mijn open buik
ontvolkt je

Tu me laboures

Tu me laboures
et jettes
ta semence d'ortie
entre mes jambes

j'enfle
par la cruauté
de ton feu

mais je me replie
dans mon sang

mon ventre ouvert
te dépeuple

Vergrendeld gedicht

Ik weet niet hoe
ik moet leven
of sterven

ik besta

* *Anise Koltz is een Luxemburgse dichteres, geb. in Luxemburg, 1928. Eind jaren vijftig verscheen haar bundel* Le jour inventé, *waaruit bovenstaande gedichten*.

als een obstakel

als een voorraad tijd

Poème barré

Je ne sais
ni vivre
ni mourir

j'existe
comme un obstacle

comme une réserve de temps

Als ik rijk was

Niet deze werkelijkheid
een andere

die beter in elkaar steekt
doorzichtig is

als ik rijk was
dan kocht ik God

Si j'étais riche

Pas cette réalité
une autre

mieux construite
transparente

si j'étais riche
j'achèterais Dieu

De verzonnen dag
1

Ik spreek van de geliefde
hij is overal om mij heen
Hij vraagt een nieuwe bestemming
zijn moeite is vergeefs

Als ik de ogen sluit
zie ik hoe hij de hele
stad doorkruist
gevangene van zijn beeld

De minste knippering
van mijn wimpers
doet hem beven
en doodt hem opnieuw
voor mijn ogen

Le jour inventé
1

Je parle de l'aimé

qui est partout
Avec des pas sans issue
il demande un nouveau destin

Si je ferme les paupières
je le vois marcher
à travers la ville
captif de son image

Le moindre battement
de mes cils
le fait trébucher
et le tue à nouveau
devant mes yeux

2

Zijn mond is mijn mond
ik spreek zijn taal

ik heb de nog trillende
brokstukken van hem
verzameld

daar waar niets verloren gaat
en niets geschapen wordt
verloor en herschiep ik ze

II

Sa bouche est ma bouche
je parle sa langue

J'ai rassemblé
ses morceaux
tremblants encore

là où rien ne se perd
ni ne se crée
je les ai perdus et recréés

3

Red mij niet
op een dag
keer ik weer

intussen
duik ik
de aarde in
naar zijn geraamte

Ik zal op hem lijken
hij herkent me wel

III

Ne me sauvez pas
un jour
je reviendrai

en attendant
je plongerai
dans la terre
vers son squelette

je lui ressemblerai
il me reconnaîtra

Vier gedichten
Jean Pérol[*]
(Vertaling W. Hogendoorn)

Halverwege 't leven

De liefde laat haar zand zoeven de winter tegen
het heden doet het dons van zijn rietkragen beven
en halverwege 't leven speel je met je lege glas
afwachtend of de drank betovering wou geven

je duikt op je hapt lucht in het traag grijs der zee
een innerlijk zwart land vervaagt op de avondrand
de nevel in de verte spant haar duivenborst
je zwijgt je luistert maar dan is de stilte daar

vogeltjes vlug gevleugeld vliegen langs de heuvel
opschrikkend van een stap die bij de deur komt dralen
geopend door de tijd diep in de dode dalen

Milieu de l'âge

L'amour laisse siffler son sable vers l'hiver
le présent fait trembler le duvet de ses joncs
et au milieu de l'âge on tourne un peu son verre vidé
attendant pour savoir si le philtre était bon

on émerge on respire au gris lent de la mer
un pays noir en vous au bord du soir s'efface
au loin la brume tend sa gorge de pigeon
on écoute on se tait et le calme s'est fait

passereaux passerines vont passer la colline
effrayés par un pas qui s'approche des portes
ouvertes par le temps au fond des vallées mortes.

De terugkeer

Als de bladeren gaan scheuren
dan kom je kastelen tegen
zo grijs zo wit
en licht onder de jaren

vliegtuigen in verre banen
doen bij ons de hoop herleven
kalm te lopen langs de Loire
- weidser - onder de platanen.

* *Jean Pérol werd geboren in 1932; hij schreef o.m. de bundels* Le coeur véhément, Ruptures *en* Maintenant les soleils.

Le retour

Quand se déchirent les feuillages
on rencontre des châteaux
tout gris tout blancs
et légers sous les ans

les avions venus de loin
nous redonnent cet espoir
de marcher apaisé - plus vaste -
sous les platanes de la Loire.

Waarom ik er zo vreemd uitzie

Het doek valt klokke middernacht
is 't vastentijd of is het pasen
de wind komt mijn gedicht wegblazen
en heeft mijn ziel om zeep gebracht

ik laat het bij een woord of wat
een woord of wat mijn beste deel
verloren op het tafelblad
vermoeidheid grijpt mij bij de keel

het duister sterft terwijl ik wankel
het licht gaat dansen zonder zin
de haan stuurt als het kriekt de sprankel
van zijn gekraai de stilte in

ik sta op er valt niets te lezen
ik haal mijn schrijfpapier eens aan
van hier waar ik mijzelf kan wezen
ben ik te voet naar 't werk gegaan

dus goedendag tot mijn skelet
hallo dus tot deez' holle heer
voor een stel meiden dikke pret
hé dag meneer ja dag meneer

een huid die leeg sloft langs de straat
oogkassen zonder schittering
een borstkas waar geen hart meer slaat
die maken mij zo zonderling

Pour expliquer un air etrange

La fin tombe à minuit même
est-ce pâques est-ce carême
le vent souffle le poème
et le meilleur de moi-même

j'abandonne quelques mots
quelques mots toutes mes tripes
sur le coin de mon bureau
la fatigue au cou m'agrippe

la nuit meurt où je chancelle
lentement la clarté danse
le chant du coq étincelle
à la pointe du silence

je me lève et ne lis rien
je caresse le papier
je me laisse où je suis mien

et pars au travail à pied

c'est bonjour à ma carcasse
c'est salut à l'homme creux
se retournent quelques garces
oui bonjour bonjour monsieur

la peau vide qui s'en va
les orbites sans regard
et la cage où rien ne bat
m'ont donné cet air bizarre.

En als ze je opwachten

En als ze je opwachten
en als ze je verkrachten
en als ze je afslachten in mijn geboortenachten
en als ze mij afslachten in jouw geboortenachten
hun tanden slaan in onze dageraad
de bruggen breken je begraven
een scheur in onze lippen maken
je weghalen stil achterin hun wagens
je kluisteren verregend doen dwalen in de steden
dan blijf jij leven in mijn duister
dan blijf ik zuiver o broos lief
ik slaap dan nog tussen je benen
en je geslacht omsluit het mijne
je ligt zo rustig op mijn schouder
en je vermoeide armen zijgen van mijn hals
en net als toen wij kusten hoor ik voor altijd
hoe een serene fluit doolt door mijn dode lijf.

Ils peuvent t'emmener

Ils peuvent t'emmener
Ils peuvent te lier
Ils peuvent t'arracher aux nuits où je suis né
ils peuvent m'arracher aux nuits où tu es née
s'acharner sur nos aubes
couper les ponts t'ensevelir
écarteler nos lèvres
t'emporter silencieuse au fond de leurs voitures
te bâillonner de villes t'égarer dans la pluie
tu restes vive dans ma nuit
je reste pur ô ma fragile
je dors encore entre tes jambes
ton sexe encore serre le mien
tu es légère sur mon épaule
et tes bras fatigués se délient de mon cou
et comme en nos baisers j'entends à tout jamais
une flûte tranquille errer dans mon corps mort.

Twee gedichten
Robert Sabatier[*]
(Vertaling W. Hogendoorn)

Graan

Vermoeid van honger zijn, word ik tot voedsel.
De schepper ziet zijn intellect verzwakt.
Om zich te mengen in atoom en ster
Verscheurt hij zich in 't netelig bestaan.

Hij gaat ten onder in zijn meesterwerken.
Aanschouw de mens tot woord getransformeerd.
Hij sublimeert zijn daden in velijn
En wijkt terug voor zijn geschreven leven.

Mocht ik één dag tot honderd nieuwe maken!
Mij overgeven aan de tand des tijds
Zoals een slaaf aan de arenaleeuwen
Om zuiver brood te worden in uw mond.

Le froment

Las d'être faim, je devins nourriture.
Le créateur est faible de raison.
Pour se mêler à l'atome, à l'étoile,
Il se déchire aux ronces d'exister.

Ils se dissout dans ses oeuvres majeures.
Voyez cet homme en ses mots transformé
Qui de vélin sublimant tous ses gestes
Va reculer devant sa vie écrite.

Que d'un seul jour j'en compose cent autres!
Que je me livre aux dents de la durée
Tel un esclave aux lions de l'arène
Pour être un pain plus pur à votre bouche.

* *Robert Sabatier, geb. in Parijs, 1923, werd opgeleid tot typograaf en drukte in 1939 zijn eerste eigen gedichten. Naderhand werd hij tijdschriftredacteur en uitgever, tevens TV-persoonlijkheid, gastronomisch journalist en lid van de Académie Goncourt. Sabatier schreef een tiental romans, een* Dictionnaire de la mort *(1967) en een achtdelige* Histoire de la poésie française *('75-'82). Tot zijn voornaamste bundels behoren* les Fêtes solaires, *1950*, l'Etat princier, *1961*, Icare, *1976*, en l'Oiseau de demain, *1981*.

Welk gedicht

Welk gedicht
Zal mij beschutten, kent mij uit het hoofd,
Heeft van mijn leeftijd weet, mijn tedere
Cesuur, mijn lot, het metrum van mijn strofen
En dan mijn volta in een stralend vers?

Laat het mij schrijven beter dan ik zelf ben,
Laat het mij bieden - ach nee, geen *escape*,
Maar wel een huis dat rust op de verbeelding,
Ruim, dat het Onbekende er kan wonen.

Het zou mij schilderen in taal, heel rustig,
In clair-obscur, bij zon, bij 't licht der sterren,
In beeldspraak, letterlijk, geheel op rijm
Of assonerend, dissonerend, ja

Gans vrij, met woorden die elkaar beminnen,
Glanzende woorden die hun licht vermengen
Om eindeloos het lezen toe te laten
Aan al degenen die mij zouden strelen.

Quel poème

Quel poème
M'abritera, me connaîtra par coeur,
Saura mon âge et ma frêle césure,
Et mon destin, le mètre de mes stances,
Ma chute enfin dans un vers éciatant?

Ah! qu'il m'écrive un peu mieux que moi-même
Et qu'il m'offre - oh! non, pas l'évasion,
Mais la maison faite d'imaginaire,
Vaste, si vaste, où loger l'Inconnu.

Il me peindrait à sa guise en langage,
En clair-obscur, en soleil, en étoile,
Ou figuré, lettrisé, tout en rimes,
En assonance, en dissonance, ou même

Sans foi ni loi, avec des mots qui s'aiment,
Mots irisés confondant leurs lumières
Et permettant l'infini des lectures
A tous ceux-là qui me caresseraient.

Twee gedichten
Albertine Sarrazin[*]
(Vertaling W. Hogendoom)

[Almaanden hoor ik nu het vallen]

Al maanden hoor ik nu het vallen
Van nachten en van middernachten
En trucks die met hun zware vrachten
Over de grote wegen knallen
En de voldane slaapster knorren
En wormen het gevang verslinden
De lente zomer herfst en winter
Laten mij ongewiegd verdorren
Want ik moet mooi en zinloos wezen
Alleen in bed eenzame treurnis
Moe van mijn huid die zonder geur is
En bleek door deze wrede schemer
De nacht knarst ritselend aan dingen
Door 't raam dat ik heb stukgeslagen
Waar lucht in blaast van vroeger dagen
Wervelend vol herinneringen
Een schoon bed bloemzoet op de muren
Dessins die langs de heiligen glijden
En moeders stem wanneer je schreide
Van koorts in nachtelijke uren
Het spel van lief en minnaar spelen
Was slechter toch is uit mijn leven
Mij dat het scherpste bijgebleven
Want niemand komt mijn naaktheid strelen
'k Wil slapen dat ontkracht het kwellen
Van wat voorafging O ontsnappen
In diepe rust nooit meer de stappen
Van cel naar cel te moeten tellen

[Frans]

Il y a des mois que j'écoute
Les nuits et les minuits tomber
Et les camions dérober
La grande vitesse à la route
Et grogner l'heureuse dormeuse
Et manger la prison les vers

* *Albertine Sarrazin, geb. in Algiers, 1937, werd als vondeling in huis genomen door een ouder Frans echtpaar dat naar Marseille verhuisde, kwam in een tehuis voor moeilijk opvoedbare kinderen, waar ze haar middelbare school afmaakte, ontsnapte tijdens het eindexamen, prostitueerde zich in Parijs, werd gearresteerd tijdens een bankoverval en ontwikkelde zich in de gevangenis tot schrijfster. In 1965 publiceerde ze twee autobiografische romans*, la Cavale *en* l'Astragale *(beide verfilmd en veelvuldig vertaald) nadat ze in 1960 was vrijgekomen. In 1967 stierf ze in het ziekenhuis van Montpellier waar ze een kleine operatie had ondergaan. Postuum verschenen nog verhalen* (la Crèche, *1970), en gedichten, die ze al van jongsaf geschreven had, verzorgd door Julien Sarrazin, met wie ze in de gevangenis was getrouwd.*

Printemps étés automnes hivers
Pour moi n'ont aucune berceuse
Car je suis inutile et belle
En ce lit où l'on n'est plus qu'un
Lasse de ma peau sans parfum
Que pâlit cette ombre cruelle
La nuit crisse et froisse des choses
Par le carreau que j'ai cassé
Où s'engouffre l'air du passé
Tourbillonnant en mille poses
C'est le drap frais le dessin mièvre
Léchant aux murs le reposoir
C'est la voix maternelle un soir
Où l'on criait parmi la fièvre
Le grand jeu d'amant et maîtresse
Fut bien pire que celui-là
C'est lui pourtant qui reste là
Car je suis nue et sans caresse
Mais veux dormir ceci annule
Les précédents Ah m'évader
Dans les pavots ne plus compter
Les pas de cellule en cellule

[Ik sprong nog op de hinkelbaan]

Ik sprong nog op de hinkelbaan
Toen al trok het gevaar mij aan
Ik speelde in de rechtbank als
De rechter eten was gegaan

Hij was een god toch wist ik dat
Zijn pens gezonde honger had
Ik klom tegen de pleemuur op
Lachend om wat daar stond geklad

Ik slenterde door 't licht gebouw
Ik kon eruit wanneer ik wou
Heb later daar menige traan
Geplengd tegen zo'n zwarte mouw

Hij werd nooit op zijn smoel geslagen
De man die handboeien moest dragen
Toen hij voorbijliep zwoer het kind
Ik zal me nooit meer goed gedragen

[Frans]

A l'époque de la marelle
Où j'aimais déjà le danger
Je jouais en correctionnelle
Le juge était parti manger

Sachant que les tripes divines
Ont malgré tout bon appétit
Je grimpais au mur des latrines
M'amuser à leurs graffiti

Moi flâneuse de cette foire
Dont je sortais quand je voulais
Plus tard sous quelque manche noire
J'ai bien pleuré au clair palais

Nul ne l'accrochait au visage
L'homme aux poignets cadenassés
Je ne serai plus jamais sage
Jura l'enfant comme il passait

[De Tweede Ronde 1992, nummer 2]

Voorwoord

Dit zomernummer 1992 heeft, zoals gebruikelijk, geen thema; opnieuw wordt een rijke en gevarieerde literaire ratatouille geserveerd. Er is *Nederlands proza* van Pointl, Wiener en, voor het eerst, Drs. P. *Nederlandse poëzie* (met zestien dichters) bevat een hoog gehalte aan Tweede Rondepoëzie (poëzie van suggestie en evocatie, verstaanbaar maar niet wars van stilistisch effect); Fred Wittenberg debuteert in dit nummer.

In *Essay* informatie over D'Annunzio (ook aanwezig met proza en gedichten) en een beschouwing over seksistische tendenzen bij biografen van grote negentiende-eeuwers. *Light Verse* brengt de vertaling van het gehele eerste canto van Vikram Seths 'The Golden Gate' en een nieuwe aflevering van 'Kapelaan Frustratus', waarvoor Nelis Klokkenist intussen de Kees Stip Prijs mocht ontvangen; voorts Krylov, Van Pamelen en Kees Stip.

In *Vertaalde poëzie* weinig tijdgenoten (Brockway, Brodski), veel dichters uit de negentiende en begin twintigste eeuw (Brjoesov, Burckhardt, Coleridge, Goemiljov, Tjoettsjev, Verlaine) en uit de Renaissance (Ariosto, Donne, Ronsard, Scève, Tasso). Sommigen van hen, met name Ariosto (vertegenwoordigd met zo'n twintig bladzijden Orlando Furioso in vertaling), zouden ook in *Light Verse* niet hebben misstaan, want in vroeger eeuwen werd humor niet in strijd geacht met poëzie.

In *Vertaald proza* verrassende teksten van Kavafis en Lorca, een hoofdstuk D'Annunzio, korte schetsen van de nog onbekende Hongaar György Dalos en een Nabokov-fragment. In *Tekeningen* tenslotte collages van Hans van der Horst, die Chris Honingh tot een cyclus gedichten inspireerden.

Redactie

Nederlands proza

Das schmeckt!

Drs. P

Al was de meimaand nog jong, de lente toonde zich van haar beste kant. Zonneschijn en plantengroei volop. Het stemde optimistisch.

Maria Budlick arriveerde met de trein uit Keulen. Ze was dienstmeisje en had goede hoop, in Düsseldorf werk te vinden. Een vrouw zou haar afhalen en wegwijs maken, en dat was een prettig vooruitzicht.

Maar de vrouw meldde zich niet.

Maria vroeg zich af wat ze nu moest doen. De stad ingaan, op zoek naar het Leger des Heils of zoiets? Stel dat die vrouw alsnog verscheen ... Toch maar liever nog wachten.

Daar kwam een kerel op haar af. Was ze alleen? Was ze vreemd in de stad? Had ze hulp nodig? Hij kon haar wel ergens naar toe brengen. Heus, hij wist wel iets. Waarom wou ze niet meegaan? Vertrouwde ze hem soms niet? Toe dan.

Zijn opdringerigheid beangstigde haar. In Düsseldorf was het helemaal niet pluis, dat wist ze uit de krant. Gelukkig mengde een heer zich in het gesprek met de vraag of hij haar misschien van dienst kon zijn. De ander ging er vandoor.

Maria vertelde opgelucht hoe het kwam dat ze op haar eentje in het station stond uit te kijken; de heer wist er wel raad op.

Hij was keurig gekleed en sprak ook beschaafd. Hij was niet groot van stuk en had een goedig gezicht - op het schaapachtige af. Maar onnozel was hij beslist niet. Nee, hij had iets hoe noem je dat, iets zelfverzekerds over zich. En toch ook iets vaderlijks.

Hoe dan ook, haar probleem was opgelost. Er was een tehuis voor alleenstaande vrouwen even buiten de stad. Daar kon ze onderdak krijgen en ook geholpen worden bij het zoeken naar een betrekking.

Hij zou haar naar dat adres begeleiden. Maar het was wel een eindje lopen. Misschien wou ze eerst iets eten en drinken. Zijn huis lag op de route, dat kwam dus mooi uit.

In de Mettmännerstrasse, nummer 17, kreeg ze brood met ham en een glas melk. Het was geen deftig eten, maar het smaakte best. Toen werd

het tijd om maar eens op pad te gaan.

Dat tehuis was prachtig gelegen, deelde hij mee - in het Wolvenravijn. Wat een enge naam. Kom, dat was maar iets uit het verleden; wolven zouden ze heus niet tegenkomen. Waar kwam ze vandaan? Keulen, aha. Mooie stad. Kende hij Keulen? Nu, hij was er al een hele tijd niet meer geweest; maar hij had er vroeger gewoond, als kind. Hé, wat toevallig. Ja. Maar Düsseldorf was ook mooi, hier en daar tenminste. Niet zo oud als Keulen natuurlijk, maar toch... Ze zou zich er zeker thuis voelen als ze eenmaal gewend was. De mensen praatten een beetje anders dan in Keulen, dat was waar. Dat zou wel even wennen zijn.

Al pratende hadden ze het Grafenbergerbos bereikt, en haar metgezel bracht het natuurschoon onder haar aandacht. Zoiets hadden ze in Keulen niet!

Ineens bleef hij staan en gebaarde hij dat ze zich stil moest houden.

‘Kijk daar!’ fluisterde hij. ‘Ziet u dat bruine vogeltje?’ Ze zag het. ‘Dat is een lodderoogmeesje!’ Het wond hem op. ‘Die komen in dit gebied maar heel zelden voor. In het Zuiden, ja, daar zie je ze overal.’

Het was nu heel stil en lommerrijk om hen heen. Milde kleuren en bronzen geuren brachten een aangename dromerigheid teweeg. Alles was vredig en mooi. Het ongebruikelijke vogeltje was weggevlogen.

Maria Budlick - nee, die was niet mooi. Haar gezicht en romp lieten te wensen over; ook had ze o-benen. Er ging geen zinnenprikkeling van haar uit, daar had ze zich allang bij neergelegd. Trouwens, met onzedelijk gedoe had ze liever niets te maken.

Ze was dan ook niet weinig onthutst toen haar beschermer wederom halt hield en haar bij de keel greep met het voorstel een staande bijslaap uit te voeren.

Ze weigerde. Toen vroeg hij of ze zich zijn adres herinnerde. Zeer verstandig zei ze van niet. De man liet haar los en verdween.

Maria vond de weg naar de stad terug en kwam er goed terecht.

Een tijd later stuurde ze een brief naar de vrouw met wie ze in de trein kennisgemaakt had. Hierin beschreef ze wat badinerend haar belevenis in de bosschage.

In de adressering was de persoonsnaam verkeerd gespeld, en zo belandde het schrijven bij een andere vrouw die, hoe is het mogelijk, in dezelfde huurkazerne woonde. Deze lichtte de politie in. Terecht, want het zoeken was nog steeds naar de Moordenaar van Düsseldorf. Inspecteur Gennat, door de Berlijnse politie afgevaardigd, was een verbeten werker:

eens had hij 800 sporen nagetrokken voor de oplossing van een moordzaak.

Ook in de onderwereld heerste irritatie. Sterk opgevoerde waakzaamheid en frequente razzia's bemoeilijkten het criminele werk.*

Maria Budlick werd opgespoord, en ging met de politie naar de Mettmännerstrasse, waarvan ze de naam nog wel degelijk wist. Het nummer was ze vergeten, maar ze wees een huis aan dat haar bekend voorkwam. Men vroeg de conciërge of hier een meneer woonde die er zo en zo uitzag. Dat klopte: hij was uitgegaan, maar ze kregen de kamer te zien waar Maria haar eenvoudig maal had genuttigd.

Ze gingen naar beneden. Op de trap passeerden ze hem, daar hij juist thuiskwam.

Er werd niet gesproken, niet gegrepen. Blijkbaar was er geen Haftbefehl voorhanden.

Hij had haar wel gezien, en herkend.

Peter Kürten wist dat hij er slecht voorstond.

Dat intermezzo in het Grafenbergerbos bewees nog niet dat hij de gezochte sadist moest zijn. Poging tot aanranding kon echter jaren hechtenis opleveren; en als de vertrouwde gruweldaden in die tijd uitbleven zou de verdenking stellig op hem vallen.

Zijn vrouw werkte in een restaurant, en dat hield haar bezig tot in de late uren.

Peter placht haar af te halen en aldus te beschermen tegen de Slachter van Düsseldorf, die in het voorgaande jaar een waas van angst en wanhoop over de stad had gelegd.

Guste (zoals hij haar noemde) was een schonkige, door het leven getekende vrouw voor wie hij een diepe genegenheid koesterde. In 1921 had hij haar bij zijn zuster ontmoet. Eerst had ze hem afgewezen. Toen hij echter dreigde met moord, als ze bij haar besluit bleef, had ze in een huwelijk toegestemd. Immers, hij had een fatsoenlijk bestaan als volleerd vormdraaier, hij gedroeg zich keurig en was goed voor haar. Potentiële moordenaar? Daar was ze niet onderteboven van. Zelf had ze vijf jaar gezeten, nadat ze de tuinman met wie ze acht jaar had geleefd, en die maar niet wilde trouwen, had omgebracht.

* *In de monumentale film* M *(1933) van Fritz Lang, met Peter Lorre in de hoofdrol, is het deze groepering die de schuldige weet te vatten.*

Die voorjaarsavond - nacht, eigenlijk al - in 1930 had Peter zich niet bij het restaurant gemeld. Ze liep dus onbegeleid, en gelukkig onbelaagd, naar de Mettmännerstrasse. Wel enigszins bezorgd. Er zou hem toch niets overkomen zijn?

Maar nee. Hij zat haar thuis op te wachten. Zijn stemming was bedrukt. Het was weer mis, vertelde hij. De politie zou hem komen halen wegens poging tot aanranding.

Zijn vrouw was ontsteld, maar niet verbaasd. Ze wist van zijn aanvechtingen en had hem bij een vorige kwestie kunnen redden: op haar smeekbeden had het slachtoffer de aanklacht ingetrokken.

Kürten verwachtte tien jaar te krijgen, gezien zijn strafblad (want hij was in zijn leven al zeventien maal veroordeeld wegens diefstal, fraude en geweldpleging). Ze barstte in tranen uit. Het vooruitzicht van een eenzame, armoedige oude dag vervulde haar met afgrijzen.

Na enige ogenblikken besloot Peter dat hij zijn vrouw nu maar volledig moest inlichten.

Hij was, zei hij, degene die gezocht werd - het Monster van Düsseldorf. Als ze hem aangaf kon ze een heel mooi bedrag verdienen.

Ze geloofde hem niet. De krant had de onbekende in woorden afgebeeld als een maniak, een beestmens. Zo iemand moest wel gedrochtelijk zijn. Haar Peter, zo toegewijd, zo huiselijk, zo netjes op zijn voorkomen (hij gebruikte zelfs cosmetica om jonger te lijken), zo'n bekwame ambachtsman - zou hij zulke... nee, dat was onmogelijk.

Toen gaf hij haar een nauwkeurig overzicht van zijn bloed- en lustactiviteiten.

Zijn leven begon (in 1883 te Köln-Mülheim) met erfelijke belasting. Niet van moederskant: zij kwam uit een goed nest van vlijtig en oppassend volk. De vader, een vormdraaier, was een brute alcoholist. Het gezin omvatte 13 personen - Peter was het derde kind - en woonde een tijdlang in een enkele kamer, wegens geldgebrek. Peter zag dikwijls hoe zijn vader, dronken thuisgekomen, zijn vrouw besprong. Niet dat hij daar veel aanstoot aan nam. Het geslachtsleven bij hen thuis verliep zeer spontaan; althans wat zijn vader en zijn zusters betrof.

In het huis verbleef ook een hondenmepper, die tot Peters vorming bijdroeg. Hij bracht de jongen het masturberen van honden bij en liet hem toekijken als hij de dieren martelde.

Figuurzagen, postzegels, haasje-over - het valt niet aan te nemen dat hij zich met dat soort vermaken ophield. Volgens eigen zeggen beging hij zijn eerste moord op 9-jarige leeftijd. Hij dobberde met twee andere jongens op een vlot in de Rijn en wierp er een overboord. Deze kon niet zwemmen. Toen de ander behulpzaam te water sprong, hield Peter hem onder het vlot; beiden verdronken.

Het was een geslaagde misdaad (als het gebeurd is), maar zonder de wellust van bloedvergieten. Die zou hij pas later - niet zoveel later overigens - ondergaan. Ofschoon brandstichting hem ook wel seksueel aansprak. Als hij zo'n schuur of hooiberg in vlammen zag opgaan hoopte hij maar dat er zwervers in lagen.

Zwerver was hij zelf ook, al vroeg in zijn bestaan. Van zijn dertiende jaar af pleegde hij ontucht met varkens, geiten en schapen - en laatstgenoemde diersoort kreeg dikwijls een messteek tijdens het orgasme. Want steken, snijden, hakken, daar was hij erg op gesteld. Het merendeel van zijn moorden en gewelddaden geschiedde met bijl, mes en hamer.

Worging en gebruik van vuurwapens kwamen er weleens tussendoor; en eenmaal vergiftiging.

Zijn slachtoffers waren vrouwen, meisjes (onder wie de 5-jarige Gertrud Hamacher) en mannen.

Veel van zijn moorden waren impulsief; dan ging hij naar een rustige locatie en de eerste de beste moest eraan geloven. Eens kwam hij in de Hofgarten helemaal niemand tegen. Het was namelijk reeds laat in de avond. Geen nood: hij sneed een slapende zwaan de hals af en dronk het bloed.

Soms beperkte hij zich tot mishandeling. Zo leefde hij een tijd samen met een masochistische prostituée, en later met nog zo iemand. Het kon ook gebeuren dat men de moordaanslag overleefde. Gertrud Schulte bijvoorbeeld werd eens aangesproken* door ‘Fritz Baumgart’ die haar in het bos ontuchtige voorstellen deed. ‘Ze zou nog liever sterven,’ had ze gezegd. ‘Goed, sterf dan,’ was het antwoord. Maar ze bezweek niet aan de steekwonden en kon de schuldige later aanwijzen.

Het voorgaande heeft u voldoende inzicht verschaft aangaande 's mans geaard- en bedrijvigheid. Een compleet verslag van zijn omzwervingen, verrichtingen en gevangenisstraffen (in totaal bracht hij 27 jaar in hechtenis door) zou niet lekker weglezen. Laten we ons op twee perioden concentreren.

* *Dit gebeurde op 24 augustus 1929, de sterfdag van de meisjes Hahn en Albermann.*

De eerste begon in 1921 met zijn huwelijk en duurde een paar jaren.

Het was een rustig, ordelijk bestaan. Hij verdiende goed in zijn vak, maakte zich nuttig in het vakbondswezen en was lid van een politieke vereniging. Zachtmoedig en enigszins behaagziek, joeg hij zelfs vliegen geen schrik aan. Niemand kon hem aanzien hoeveel strafbaars hij al achter de rug had.

Wel maakte hij zich tweemaal schuldig aan het maltraiteren van een dienster. Nu ja, zoiets kwam wel vaker voor.

In 1925 vestigde het echtpaar zich in Düsseldorf. Bij hun aankomst was de avondhemel bloedrood: een teken, door Peter met vreugde waargenomen.

Tussen '25 en eind '28 noteerde hij vier pogingen tot worging en zeventien brandstichtingen. Vervolgens brak zijn topjaar aan.

1929 begon met zes brandstichtingen. Maar dat was slechts een warmingup. In februari ontving Frau Kuhn 26 steekwonden, en de dronken mécanicien Scheer kreeg er 20. In maart moest de 8-jarige Rose Ohliger dertien steekwonden en een verkrachtingspoging ondergaan. Daarna was het even stil, afgezien van ‘speelse’ worgpogingen bij serveersters; en het voorval met Maria Budlick.

Augustus: Gertrud Hamacher (5 jaar) en Louise Lenzen (14 jaar) werden met doorgesneden keel gevonden. Frau Mantel, Anna Goldhausen en Gustav Kornblum kwamen er met steekwonden in de rug genadig van af. September zag drie worgaanvallen. Ook werd de serveerster Ida Reuter verkracht en met een hamer gedood; hetzelfde overkwam Elisabeth Dorrier, serveerster, in de maand daarna. De dames Meurer en Wanders werden alleen maar bewusteloos geslagen.

Het werd november, en Peter had niet stilgezeten. Gertrude Albermann, 5 jaar oud, werd gevonden met 36 steekwonden. En Maria Hahn, aan wie hij extra aandacht besteedde: 20 steekwonden, na haar dood vaginaal en rectaal bezocht, daarna slordig begraven, later opgedolven, gekust en geliefkoosd, toen elders ter aarde besteld; hij zou nog meermalen terugkomen en aldaar onaneren.

Peter was bewonderaar van Jack the Ripper, en in navolging van deze vakman schreef hij aan de politie waar de lichamen zich precies bevonden.

In tien maanden had hij acht moorden tot stand gebracht (plus een op het meisje ‘Anni’ die hij bekende maar waarvan het object nooit werd gevonden of als vermist opgegeven) en veertien aanvallen. En hij was nog steeds ambulant.

De politie had 13.000 brieven ontvangen en 2.650 tips nagetrokken. 900.000 personen werden aangegeven, en ondervraagd. Tweehonderd mannen hadden zich als dader aangemeld. Driehonderd astrologen, helderzienden, wichelaars, droomuitleggers e.d. hadden hun diensten aangeboden.

Niemand wist dat de schuldige altijd - soms als eerste - bij een lijkenvondst was komen kijken en met andere omstanders het afschuwelijke geval had besproken. Of dat hij tijdens een boetprocessie na 24.8.29 biddend aan de kant had gestaan.

Lang voordat Peter Kürten was uitgesproken besefte zijn vrouw dat zijn verhaal waar moest zijn. Haar gezicht klaarde niet op.

Maar kom, meende hij, ze moesten eerst maar eens gaan eten.

Het restaurant bood gutbürgerliche Küche, maar ze was zo ontredderd dat ze slechts een deel van haar gerecht kon verwerken. Hij liet zich het zijne goed smaken, en ook haar restant. Daarna keerde het echtpaar huiswaarts.

Een paar dagen later gaf ze hem aan. Volgens afspraak zou ze hem diezelfde dag ontmoeten bij de Rochuskerk. Een politieofficier hield haar gezelschap, met geladen revolver, maar toen het Monster arriveerde (netjes op tijd) stelde het de man onmiddellijk gerust en ging het vredig mee.

Bij zijn eerste verhoor verzuchtte Kürten: ‘Jammer - ik was van plan, dagelijks twee mensen om te brengen.’ Wroeging was er niet bij. Hoezeer hij ook in zijn excessen opging, hij kon er tussendoor ook afstandelijk tegenaan kijken. Zelfs had hij soms dagdromen, waarin hij Düsseldorf bevrijdde van het Beest, zodat bejubeling en fakkelparades hem ten deel vielen, en hij benoemd werd tot politiecommissaris.

Logisch dat bij zo'n paradoxaal geval de psychiatrie werd ingeschakeld. Professor Berg trof een schrandere, welgemanierde man aan, die met een zachte stem alle gevraagde en ongevraagde informatie verschafte. Zo kon hij, dank zij een prodigieus geheugen, nauwkeurig de kamer beschrijven waar hij de 13-jarige Cristine Klein - alleen thuis: de rest

van het gezin was naar de kermis - had gedood; dat was in 1913.

Het proces duurde van 13 tot 23 april 1931 en leverde negen doodvonnissen op. Uit het gehele land kwamen protesten binnen. Kürten ontving tal van liefdesbrieven (haatbrieven ook, trouwens) en verzoeken om een handtekening.

De terechtstelling zou op 2 juli worden uitgevoerd met behulp van de guillotine, een degelijk werktuig dat nog uit de Franse tijd stamde. De gegadigde hoopte, zo zei hij tot Prof. Berg, dan te kunnen horen hoe zijn bloed in de mand stroomde; daar zou hij zeer van genieten.

Zijn afscheidsbrief luidde: ‘Liebe, gute Guste, bete für mich, wir sehen uns im Himmel wieder.’

Als slotmaaltijd kreeg hij Wienerschnitzel met witte wijn opgediend. Het bekwam hem zo goed, dat hij om een tweede portie verzocht.

Coba
Frans Pointl

In negentientweeënvijftig kregen we een woning aan de Hogeweg in de Amsterdamse Watergraafsmeer toegewezen. Het was op de tweede verdieping. Ik herinner me het ratjetoe aan meubilair dat we van de een of andere charitatieve instelling hadden gekregen.

Als een engel uit de hemel verscheen eens per maand moeders jeugdvriendin, de tandarts Estella Goudvis-Hamburger. In het begin schaamde ik me voor onze povere spullen, maar ze besteedde daar gelukkig geen aandacht aan.

Altijd bracht ze fruit mee, bleef een halfuur en stopte moeder bij het afscheid nemen vijfendertig gulden toe. Zonder haar trouwe bijdragen hadden we het nooit gered.

Toentertijd werkte ik op de documentatie-afdeling van een groot handelsbedrijf waar het me niet beviel. Ik moest er hard werken en werd bovendien nog afgesnauwd. Tweemaal per week bezocht ik een avondschool in Zuid om de Engelse handelscorrespondentie machtig te worden. Deze school werd door mijn werkgever betaald, hetgeen gemakkelijk kon omdat ik zwaar werd onderbetaald.

Ze kreeg pijn in haar gewrichten. Het huishouden waarin ze geen ster was - behalve waar het koken betrof - begon haar zwaar te vallen.

De huisarts stuurde haar door naar een reumatoloog. Anderhalf jaar lang ging ze eens per week naar een reumacentrum aan de Keizersgracht waar ze twintig minuten onder een ‘lichtboog’ moest. Desondanks werden haar gewrichten alsmaar pijnlijker en stijver. Uiteindelijk werd de juiste diagnose gesteld: de ziekte van Parkinson.

Ze vertelde me over het verloop van de ziekte alsof het niet haarzelf aanging.

‘Er is niets tegen te doen. Ik heb mensen gekend die eraan leden. Voorlopig kan ik nog mee maar ik weiger een zielig wrak te worden. Als iemand je vraagt wat ik mankeer houd je het op reuma, begrepen? Verder wil ik er niet meer over praten.’

Ik kwam thuis van de avondschool. Ze zat weer eens voor de piano te peinzen. Haar altijd zo rechte rug - ook zonder leuning had ze altijd een kaarsrechte houding - was licht gebogen, haar hoofd stond iets naar voren. Was dat die ochtend ook al zo geweest?

'Gaat u spelen?'

Ontkennend schudde ze het hoofd. 'De pianostemmer hoeft niet meer te komen, mijn vingers worden stijf.'

'En ik hoopte zo op Beethovens pianosonate opus 109,' probeerde ik.

Ze keek naar het zwarte salamanderkacheltje.

'De winter komt, kolen zijn duur.'

Ik dacht aan de pianostemmer. Gelukkig, van die aansteller was ik af. Die lange vent met zijn zwarte vilten hoed met brede slappe rand en zijden sjaal als een strik om de hals geknoopt. Hij had krullend blond haar.

Moeder schonk hem altijd overdreven veel aandacht. De dag voor zijn komst bakte ze een vanillecake. Voor hem gebruikte ze de dure thee uit het rode busje waarop Twinings of London/Earl Grey Tea stond.

Na zijn arbeid verzocht hij haar iets te spelen opdat hij kon beoordelen of hij het instrument zuiver had gestemd.

Ik zat tegenover hem aan de kale, houten tafel. Genietend nipte hij van de thee en brak een stuk van zijn plak cake af. Hij had nota bene twee plakken gekregen.

Moeder vroeg: 'Wat zal ik spelen?' Ze had warempel een blos.

Als ze begon te spelen plantte hij zijn ellebogen op de tafel, leunde met zijn voorhoofd op zijn handen en staarde naar het tafelblad. Af en toe zag ik zijn mond trillen. Kom maar eens naar haar gebonk luisteren, dacht ik nijdig.

Hij vroeg weinig voor zijn werk. Ik berekende hoeveel piano's hij wel moest stemmen voor hij vijftig gulden had verdiend.

'Kolen zijn duur,' herhaalde ze. 'De piano moet worden verkocht. Ik zal hem missen maar het zal me ook opluchten.'

Ik schrok. 'Verkopen? Dat kunt u niet menen.'

Ze trok de wenkbrauwen op. 'Jij speelt toch niet of vergis ik me?'

Op dat moment besefte ik dat onze muziek voorgoed voorbij was, dat na de verkoop alles in ons leven drastisch zou veranderen.

Ze sloot de klep, streelde er even over. 'Hier ben je uitgezongen,' zei ze.

Steeds vaker trof ik haar in bed aan. Ik moest nu koken - waarvan ik weinig terechtbracht -, de woning schoonhouden, boodschappen doen. Ik

rende van hot naar her.

Zowel thuis als op kantoor werd er voortdurend beslag op me gelegd; ik kwam pas in balans als ik alleen met mezelf was. Ik nam me voor later zo veel mogelijk alleen te zijn; iedereen die zou pogen mijn tijd op te eten zou ik onverbiddelijk afketsen.

Moeder kwam niet meer op straat. Ze klaagde niet. Vaak leek het alsof ze helemaal niet meer in de woning aanwezig was.

Op een nacht maakte ze me wakker. Ik keek op mijn wekker, het was drie uur. Ze ging op de rand van het bed zitten. Ik keek naar haar vellerige hals, haar nachtjapon hing als een zak om haar wegslinkende lichaam.

‘Als ik nog zieker word moet je vier buisjes Soneryl halen,’ zei ze. ‘Dan ben ik van dat gedonder af.’

Af en toe nam ze driekwart van zo'n roze tabletje om te kunnen slapen. Als ik zo'n buisje bij de apotheek kocht - dat kon zonder recept - moest ik op een papiertje mijn naam en handtekening zetten.

‘Je bent langzamerhand op een leeftijd dat je je alleen best kunt redden. Als je maar blijft doorleren, die ULO is onvoldoende, het is een zwakke start.’

Ze legde even een hand op mijn haar en ging naar de huiskamer waar haar bed stond.

Vier buisjes Soneryl en ik ben vrij, dacht ik.

Op een zaterdagmiddag werd er bij ons gebeld. Het bleek een predikant te zijn die ons adres had gekregen van iemand die moeder had gekend toen we op die ene kamer aan de Stalinlaan driehoog-achter woonden.

De dominee trok een stoel bij en ging naast haar bed zitten. Ik ging thee maken.

Toen ik met het dienblad de kamer binnenkwam hoorde ik haar nog zeggen: ‘Begint u niet wéér over God, dan word ik godslasterlijk.’

De predikant bedankte me voor de thee. Toen hij vertrok zei hij tegen moeder dat hij ‘ondanks alles’ blij was te kunnen helpen.

‘Helpen? Waarmee?’

Ze vertelde dat we een vrouw in huis zouden krijgen die haar zou verzorgen en voor ons zou koken. Verbaasd vroeg ik of de kerk dat ging betalen. We waren net iets minder berooid dan de bekende kerkratten.

‘Die vrouw is vijftig, heet Coba Smit en komt uit Kampen. Ruim twee jaar heeft ze hier in Amsterdam een blinde mevrouw op leeftijd verzorgd.

Die is onlangs overleden. De dominee vertelde dat Coba een getuigschrift heeft gekregen waarin staat dat ze ijverig, eerlijk en een uitnemend goede huisvrouw is. Ze is van artikel eenendertig, een afsplitsing van de gereformeerde kerk, een streng geloof. Door een schepsel van God te helpen krijgt ze in het hiernamaals haar beloning. Van mij vraagt ze tien gulden zakgeld per week plus kost en inwoning. Dat zijkamertje komt nu goed van pas.'

Ik opperde dat tien gulden per week wel veel was. Wie weet hoeveel dat mens zou eten.

Coba mat zo'n één meter dertig. Ze had een forse bochel. Haar armen waren bijzonder lang. Ze bezat geen zichtbare borsten. Haar gezicht was langwerpig, op haar spitse kin troonde een grote purperrode wrat waaruit lange haren groeiden. Ze droeg bruine rijglaarsjes.

Ze had de gewoonte om in huis een doorzichtig regenkapje te dragen. Als ze boodschappen ging doen verving ze het door een zwart, uit riet gevlochten hoedje.

Ze maakte het huis niet goed schoon. Na enige maanden lag overal duimendik het stof, plokken vlogen op als je liep. Het gasstel was bruin aangekoekt evenals de pannen. De blinde mevrouw had haar een 'uitnemend goede huisvrouw' genoemd, kunst, zij zag niks. Ze moest vast een mankement aan haar smaakpapillen hebben gehad.

Coba flikkerde alle mogelijke troep in één pan en wij aten het braaf op. Bijna moest ik kotsen toen Coba me eens vertelde dat we een stamppot met fijngesneden koeie-uier hadden gegeten. Misschien aten we zonder het te weten wel treife.

Als een vogelverschrikster liep ze in de rafelige jurken van de blinde mevrouw. Aangezien deze haar te lang waren had ze het probleem eenvoudigweg met een schaar opgelost. Ik bedacht dat ze wel driemaal in moeders beige klokmantel paste. Ik vroeg me af hoe lang ze al in kleding van gestorvenen liep.

Dankzij de onvermoede kracht in haar lange armen kon ze moeder in bed omdraaien. Ze moest haar tenslotte ook wassen. Moeder accepteerde haar hulp zonder een spoor van dankbaarheid.

Veel conversatie was er niet tussen beiden. Als Coba met haar Kampense accent over de bijbel en het geloof wauwelde deed moeder alsof ze doof was. Eens onderbrak ze het gepreek met: 'Hebben we voldoende aardappels in huis?'

Soms kreeg moeder even iets milds - een soort van capitulatie. Ze nam

het dan zelfs voor Coba op.

‘Je moet niet zo hatelijk naar haar kijken. Stel je eens voor dat jij het je hele leven met zo'n verkreukeld lichaampje moet doen. Daar taalt toch geen man naar. Niet ìk ben hier de stakker maar zìj.’

Ik klakte met mijn tong. ‘Maar wel een lastige stakker.’

Volgens Coba was ze eens door een haar onbekende man op het station van Enschede ten huwelijk gevraagd. Haar oogjes glommen als ze dat weer eens ophaalde.

‘Moar ik èb het niet gedoan.’ Het heksachtig hoofdje schudde een vastbesloten nee.

Op een nacht werd ik van iets wakker. Ik voelde dat er iemand naast mijn bed stond. Nog slaapbeneveld keek ik door mijn oogharen. Verlicht door een kaarsvlammetje zag ik Coba's gezicht, dat me aandachtig opnam. Ze droeg haar regenkapje nog. Na een dikke minuut schuifelde ze onhoorbaar weg. Nu wist ik zeker dat we een echte heks in huis hadden.

Graag luisterde ik naar onze radiodistributie. Er was veel klassieke muziek. Elke zondagavond werd een deel van het bijzonder spannende science fiction-hoorspel ‘De sprong in het heelal’ uitgezonden.

Coba besliste dat ik op zondag niet naar de radio mocht luisteren omdat het de dag des Heren was. Heftig protesteerde ik, maar voor haar was het een halszaak. Ze dreigde ons te verlaten als ik het toch deed. Tandenknersend berustte ik.

Ze beweerde dat de radio een uitvinding van de duivel was.

‘Ik ben niet van plan me nog langer door die heks te laten koeioneren!’

Moeder loosde een diepe zucht en bracht een trillende hand naar haar voorhoofd.

‘Dan moet ik naar een verpleeginrichting. Zie je mij op een kamer met vijf klagende vrouwen liggen? Dat het zover moest komen, ik heb mezelf ruimschoots overleefd.’

Bijna had ik de aankoop van de vier buisjes Soneryl te berde gebracht - de tijd ervoor was immers gekomen.

's Zondags ging Coba tweemaal naar de kerk. Ze werd altijd opgehaald door twee truttige dames van uitzonderlijke lengte die, evenals zij, geheel in het zwart waren. Ze zette haar regenkapje af en haar hoedje op. Ze groette ons en zei dat we er een fijne zondag van moesten maken.

‘Er zit niets anders op,’ antwoordde moeder.

Vanuit het raam keek ik het sombere stel na. Coba liep als een gedrochtelijk kind tussen beiden in.

Ik repte me naar de luidspreker van de radiodistributie.

Op een zondagochtend kwam Coba uit de kerk thuis, vergezeld van twee meisjes van mijn leeftijd. Ze waren helemaal in het zwart en droegen truttige hoedjes. Ze deden heel verlegen. Coba ging meteen thee zetten.

‘Go moar 'ns effens met de meisjes praat'n.’ Bemoedigend knikte ze me toe.

Bedremmeld gingen ze aan de tafel zitten. Bedeesd vroegen ze aan moeder hoe het met haar ging.

‘Uitstekend, het kan werkelijk niet beter.’

Coba kwam met de theepot binnen.

‘Fraans werk op 'n kaantoor, hij goat tweemoal per week naar ene avondschool, hij kan toch zó goed leer'n.’ Geïmponeerd knikten de meisjes. Ik vroeg me af waarom ze hun bespottelijke hoofddeksels ophielden. Angstvallig omklemden ze hun zwarte tasjes op hun schoot.

Ik kreeg weer obscene fantasieën, zag mezelf onder de tafel duiken, hun zwartbejurkte knieën uiteenduwen en vervolgens...

‘Noe, zeg 'ns wat?’ vroeg Coba.

Ik haalde mijn schouders op en zweeg. Moeder, gesteund door een extra kussen, zat rechtop in bed en bekeek met kritische blik het tafereel. Ik was er zeker van dat ze inwendig lachte.

Om halféén maakte Coba boterhammen met kaas voor allemaal. Welja, dacht ik, de halve kerk vreet hier en ik me maar kapot sappelen.

Na de broodmaaltijd vertrok het stel naar de tweede kerkdienst.

Ik bracht de bordjes en kopjes naar de keuken.

‘Wat vindt u daar nu van?’

Smalend lachte ze. ‘Coba als Schadchen’.*

‘Wat een saaie meisjes’, verzuchtte ik.

‘Ze zijn wel degelijk’, merkte moeder op. ‘Zo'n meisje is onwankelbaar trouw aan haar echtgenoot al is het alleen maar om aan hel en verdoemenis te ontkomen. Jammer dat ze tijdens dit leven al grotendeels zijn ingeslapen’.

* *Schadchen = koppelaarster.*

Passanten
L.H. Wiener

Schippers die in een jachthaven willen overnachten die niet hun thuishaven is heten: passanten.

Voor het schip betaalt de passant liggeld en voor zichzelf en de eventuele passagiers een gering bedrag aan wat wordt genoemd: toeristenbelasting. Beide bedragen worden door de havenmeester genoteerd op het zogeheten havenbriefje. De havenmeester is een funktionaris die toeziet op orde en veiligheid in een haven. De hoogte van het liggeld wordt niet afgemeten aan de waarde of het tonnage van het schip, maar aan de lengte en de daarbij passende box. Onder tonnage wordt verstaan de omvang van het schip uitgedrukt in gewichtstonnen (1 ton = 1000 kilogram), waarbij het netto-tonnage overeenkomt met de waterverplaatsing (Wet van Archimedes!) en het bruto-tonnage met de inhoud van het schip. Een box is een door meerpalen gemarkeerde ligplaats voor schepen.

De havenmeester gaat bij het berekenen van het ligtarief uit van de lengte-over-alles, i.e. de lengte van het schip gemeten in een rechte lijn van boeg tot hek. Het hek is het hoogste gedeelte van de achtersteven. Vanaf het hek voert men de nationaliteitsvlag. Iedere rechtgeaarde schipper houdt zich aan de verplichting zijn land van herkomst via een korrekte vlagvoering te tonen. Uitzondering hierop vormen nogal eens Duitsers, die niet schromen hun ware identiteit te verbergen achter de vlag van de natie waar zij zich min of meer toevallig bevinden.

Naast de Compagnieshaven heeft het voormalige Zuiderzeestadje Enkhuizen nog twee andere havens; te weten de Buyshaven en de Gemeentelijke haven, eerstgenoemde haven ten zuiden van het station, laatstgenoemde ten noorden daarvan. De Buyshaven heeft meer een privé-karakter dan de andere twee. De Gemeentelijke haven is het goedkoopst, maar daar wordt dan ook gestapeld, zodat tijdens zomerse weekeinden de schepen niet zelden acht- of tiendik tegen de kades liggen. Een niet gering aantal van deze schepen wordt bemand door Duitse schippers, die men soms kan herkennen aan de zwarte petjes die ze dragen, soms

aan de Duitse vlag op het hek van hun schip, maar altijd aan de taal die ze nog steeds spreken: het Duits.

Heeft de lengte-over-alles (gewoonlijk afgekort als l.o.a. maar door jachthaven De Roompot te Kamperland als L.A.) voornamelijk financiële implikaties, de lengte van de waterlijn is eigenlijk alleen van belang voor de berekening van de maximale snelheid die een schip door het water kan halen, de zogenaamde rompsnelheid. De waterlijn is de grens tussen het ondergedompelde en het zich boven water bevindende gedeelte van het schip.

Jachtschippers bezeilen graag de Waddeneilanden.

Zeeland met zijn glasheldere Grevelingen, zijn mooie maar overladen Veersemeer en zijn magnifieke Oosterschelde (stroom en zout water!) heeft zijn eigen bekoring, maar er gaat toch niets boven een zeiltocht op de Waddenzee. Wad betekent oorspronkelijk: doorwaadbare- of bij eb droogvallende plaats. Jaarlijks bevindt de gemiddelde jachtschipper zich ongeveer een week op deze unieke binnenzee en alleen tijdens dit ‘rondje Wadden’ stelt hij zichzelf geen onbeantwoordbare vragen naar de zin van alles, want zeilen van bijvoorbeeld Nauerna naar Durgerdam naar Hoorn naar Enkhuizen naar Medemblik naar Den Oever naar Oude Schild naar Oost-Vlieland naar West-Terschelling naar Harlingen naar Makkum naar Stavoren naar Enkhuizen naar Edam en zo via Muiden terug naar Nauerna ìs de zin van alles.

Men kan wel het grootste gedeelte van zijn leven bijtijds naar bed gaan en vroeg opstaan en hard werken en zoveel mogelijk van de fles afblijven, maar veel zinvols levert dat verder niet op als men nooit eens een vlucht aalscholvers in de avondzon ziet verdwijnen, of een hondewacht loopt en de stramme ochtendkou in zijn botten voelt kruipen, of zijn voeten schroeit aan het hete stalen dek, of kraaiepoten van zout uit zijn ooghoeken moet vegen, of zelfgeraapte mosselen en alikruiken aan boord heeft gekookt, of voor top en takel heeft moeten weglopen in zestig knopen wind en tussen voortjagende golven en wolken de versregel ‘*fear death by water*’ in zijn hoofd heeft horen bonken, kortom: als men nooit eens met zijn volle bewustzijn meewentelt in het grote, eeuwige wiel van de natuur.

Voor top en takel weglopen betekent: door winddruk louter op schip en verstaging voortbewogen worden, zonder enig bijgezet zeil. De hondewacht is de minst begeerde wacht: van twaalf uur 's nachts tot vier uur 's ochtends.

Jachtschippers die als passant op weg naar de Waddeneilanden de Compagnieshaven te Enkhuizen aandoen hebben die keuze om minstens twee redenen gemaakt: een grondige reiniging van lijf en leden enerzijds en proviandering anderzijds. Voor anker gaan of droogvallen zijn feitelijk aanlokkelijker alternatieven, maar niet altijd opportuun. Droogvallen is het schip met afgaand tij (vallend water) op wad of plaat aan de grond zetten. Proviandering kan meestentijds goed gekombineerd worden met het innemen van drinkwater, bunkeren en douchen. Bunkeren is het laden van motorbrandstof.

De douches in de Compagnieshaven te Enkhuizen werken op munten, te verkrijgen in het havenkantoor. Het waslokaal aldaar wordt gewoonlijk druk bezocht en dat is niet verwonderlijk als men bedenkt dat deze jachthaven bij volledig bezette kapaciteit meer dan zeshonderd schepen kan akkommoderen. Bij uitzondering kan het echter voorkomen dat men er, zelfs tijdens het hoogseizoen, de douches onbezet vindt en bijvoorbeeld slechts twee passanten-op-leeftijd aantreft bij de lange aluminium was-goot-met-spiegels. Zo vol overgave staan sommigen daar hun handen te wassen en zo intensief zijn ze daarbij in onderling gesprek, dat men niet wordt opgemerkt als men achter ze langslopend een willekeurige douchekabine binnengaat.

Het gesproken woord, de eigenlijke konversatie dus, wordt door het dreunende water weggespoeld. In aluminium wasgoten valt water dreunend neer, in aardewerken wasbakken is het werkwoord klateren meer op zijn plaats.

Douchende passanten kunnen de konversatie aan de aluminium wasgoot evenmin volgen als daar de kranen worden dichtgedraaid, omdat zij inmiddels hun eigen waterlawaai produceren, dat meestal klinkt als een gestadig licht-sissend geruis. Maar als in de wasruimte van de Compagnieshaven te Enkhuizen geen enkele kraan meer loopt, zoals zich eens voordeed op 14 augustus 1988, 's middags om half vier, dan is ieder ter plaatse gevoerd gesprek luid en duidelijk te verstaan.

Losse woorden kunnen, mits in een bepaalde volgorde geplaatst, zinnen vormen. Allerlei zinnen; ook zinnen die bij het aanhoren ervan de adem doen stokken en een uitbarsting van razernij teweegbrengen waaraan men liever niet ten prooi zou vallen, maar die onbedwingbaar erupteert. Als kotsen. Als een plotseling overkomende vlaag van zestig knopen wind. Een knoop is een in de zeevaart gebezigde snelheidsaanduiding,

overeenkomende met 1 zeemijl per uur (1852 meter).

Niet slechts uitspraken gedaan in de landstaal kunnen deze extreme invloed op lichaam en geest van de toehoorder uitoefenen, ook mededelingen gedaan in iedere andere taal kunnen dezelfde uitwerking hebben, indien men althans in voldoende mate van deze taal op de hoogte is.

Het Duits is een taal als een rupsband op asfalt, als een tank op kasseien, als een pantserdivisie op klinkers; dat is genoegzaam bekend, maar een taal die voor Hollandse jachtschippers toch gemakkelijk te volgen is. Veel woorden spreken voor zich, zoals: *alles, propaganda, persönlich, kein, schuld, befehl, endlich, vergessen* en van andere is de betekenis niet moeilijk te onthouden. Zo betekent *lager* bier en *konzentration* aandacht.

En zo kan het gebeuren dat men geheel onverwachts gekonfronteerd wordt met een in de Duitse taal gevoerde konversatie die zo indruist tegen iedere vorm van morele waardigheid en stijl, die zo laf en leugenachtig is van strekking, zo flagrant eerloos en zo grievend voor zoveel doden, dat de zich in een douche-kabine afdrogende passant aanvankelijk verstijft van schrik en verontwaardiging.

Een goed advies lijkt nu te zijn zich trachten te beheersen en vooral niet in schelden te vervallen. Een cyniese terechtwijzing, bij voorkeur uitgesproken in de taal des aanstoots zelf, zal wellicht meer effekt sorteren dan het onbeheerst uiten van invektieven. Maar een ieder is nu eenmaal gebonden aan zijn eigen geaardheid en als in het gegeven voorval de aanvankelijke verstijving overgaat in trillen, de schrik in afschuw en de verontwaardiging in agressie, dan zal het vermoedelijke resultaat een niet meer te onderdrukken driftbui zijn. Een vlaag van woede waarbij men iedere gedragskode vergeet en in verscheidene talen door elkaar begint te schelden, terwijl men zich zo snel mogelijk in zijn kleding werkt, om daarna de deur van de douche-kabine met kracht open te stoten.

Moet men vervolgens overgaan tot een fysieke konfrontatie? Of juist niet en doet men er beter aan zich naar zijn schip te begeven, zonder wie dan ook nog een blik waardig te keuren? Een moeilijke vraag.

Hoe stelt men zich een ‘fysieke konfrontatie’ trouwens voor? Als een handgemeen? Als een woordenwisseling? Als het uitstralen van louter minachting in het voorbijlopen?

Getalsmatig is men in het nadeel. De verhouding is ten slotte twee tegen één. Maar dat is geen overweging. Bovendien betreft het passanten-

op-leeftijd. Twee laffe, oude Duitsers. En tweemaal laf is dubbel laf.

Zoals ook bleek op 14 augustus 1988, 's middags om zes over half vier, in het waslokaal van de Compagnieshaven te Enkhuizen. De nagalm van de konversatie hing nog wel in de ruimte, maar de daders waren schielijk verdwenen.

Passanten die na het provianderen, het bunkeren en het douchen niet meer in de Compagnieshaven willen overnachten, terwijl het al te laat is om nog koers te zetten naar een andere bestemming, kunnen hun schip losgooien, hun box verlaten en voor anker gaan op de rede van Enkhuizen. Rede betekent: door de natuurlijke gesteldheid min of meer beschutte ankerplaats buiten de haven.

Nederlandse poëzie

Uit: Het vrolijke schreeuwen
Wim Brands

Je kunt in jezelf praten.
Wat ik nog wel 'ns doe. Voor een ruit,
of een achteruitkijkspiegel

voor mijn part. Het kan ook voor
een etalage vol naakte poppen. Hoewel
dan altijd weer die ruis in het hart

als ze transformeren tot de vertrouwde
koppen. Die je onherroepelijk gaat
haten.

Beter is het om 's ochtends pardoes
het huis te verlaten om aan het einde
van een laan die kwettert van plezier

rechtsaf te slaan. Tot je voor haar domein
staat. Honderden kilo's hemels geluk
weegt mijn geloof

dat mij tegen de avond pas verlaat,
na urenlang tegen de staldeur te hebben
staan schuren.

Ik maak mezelf nooit van kant zolang
dit geloof mag blijven duren:
praten tegen een olifant.

We lopen onder een hemel vol kraaien,
maar m'n vriend ziet kralen, een slordig
snoer zwarte kralen en als ik wil

schreeuwt hij om dat vliegtuig even
te laten dralen. Voor m'n vriend is
het altijd december met de schijn van

mei; kraaien koprollen door de lucht
en uit de wei achter het gehucht
kruipen slangen naar het water.

December met de schijn van mei en
nooit wordt het voor hem later. Ik kan
zonder, denk ik, en vertrouw op

het nieuws over regen en donder.
Nooit vraag ik me af waar het is
gebleven, dat wonder.

Mijn vriend trouwens ook niet. Hij ziet
een slordig snoer zwarte kralen en
een vliegtuig dat op zijn bevel begint

te dralen. Waar is het gebleven, vraag ik,
wijzend naar de witte streep. Hij haalt
z'n schouders op.

Zag ik niet hoe de kraaien het verdreven?

Buurvrouw was vandaag voor het eerst
in haar leven even niet horig en voor
het laatst waarachtig;

in een bui die als een kameel schommelde
van wispelturig naar ronduit balorig.
Er was niemand die rook hoe gezellig

haar hoedje stonk. Noch was er iemand
die zag hoe gulzig haar Schotse Ruit
zich aan de slagregen bedronk. Toch

moet er een reactie zijn geweest op
het stille feest van Buurvrouw die
haar ziel bij elkaar graaide.

Ik denk, eerlijk gezegd, dat ergens
op de wereld een haan een aria kraaide
voor hij zijn ogen sloot;

en dat dit gebeurde vlak nadat
Buurvrouw zichzelf hoger dan
de dakgoot floot.

Drie gedichten
Gré Buitenwerf

Vier uur 's middags

Wel, ze heeft thee gezet
mariakoekjes bedekken exact
de afdruk van een weg-
geborgen fles

de kamerwand
dun als gespannen vel
trilt onder haar attentie

ze luistert, raakt verzonken
in uitsluitend spel,
verstoort met boenwas
de licht verwijderbare kringen:

hoe reëler is het huis
bewoond
met in haar hand een glas.

Materie

Niets heb ik van je
willen houden
dan je lach die rolde
over mijn huid, de zachtheid
van je onbedekte armen
en je handen
die waren als mijn handen

Giacometti laat de man
weglopen
in zijn eigen lichaam:
een beeld dun
als een rafelige potloodstreep -
zo kan ik je dus versmallen

haarscherp word je
en de naaktheid
van onze handen
maar niet je lach,
die wegsterft uit zichzelf.

Mijlpaal

We keken ervan op: ons bed
had zich vannacht richting
antieke kast verschoven

het moet geweten hebben
wat het zocht; zoals
de dingen na verloop van tijd
vanzelf gaan leven,
lag daar de bruidsjapon
stijf uitgestald op de dekens,
de sleetse kant liep af

hoofdbrekens kostte het

we spraken tegen elkander
niet anders meer
dan over het bewegen

zo spraken wij ons moed in.

Vijf gedichten
P.J. Donnee

[Licht]

Licht

als het oogwit
van een schrikkend paard.

Landschap
nog door de wind verlaten.

En de dieren zijn zich alleen.

Welk een geruisloos gelaat
adert langzaam landinwaarts.

Welk labyrint
hoort de knik in de hals
van de reiger die vlucht.

Liefste, wie je ook bent,
maak nu een gebaar.

Beaam de vingerafdruk
die ik in het water keil,

Verbreek de opgespelde vlinders
van dingen
en hun weerspiegeling.

[De maan hangt als een kerstbal]

De maan hangt als een kerstbal
in de hazelaar.

Het sneeuwt niet.

Om een bocht in de Maas
trekt de nacht een plezierschuit
aan valrepen licht
die patrijspoorten werpen.

Een dalende mastpunt
schraapt langs de melkweg.

Geen windschaduw valt er.

Niets wiegt.

[Besmuikt staan de overs]

Besmuikt staan de oevers
langs het stromende pad.

Onze hoeve
een carré in het landschap.

Aan de deurpost verging
de gekruisigde uil.

Op het erf rukt de ziel
als een hond aan zijn ketting.

Hier ligt begraven
wat leeftocht zou worden:

van vader het eerzaam gebrek
om alles wat voortdurend is
steeds weer voor het laatst te zien,

van moeder het wecken
van zure morellen,
de geur van nimmer meer
drogende appels.

[Leeg staat de loep]

Leeg staat de loep
van het schijnbaar verleden,

O maan
in een heldere windschaal.

Er zwenkt een roeiboot
ondergronds,

mij wenkt een sneeuwuil
in mijn dromen.

Wat ik reeds vele malen zag
gebaart zich als iets
dat nog moet komen.

Aan oevers zetten kale bomen
spreeuwesporen in het blauw.

In het water tikt een wolk voorbij
van afgestoten vleugelpennen.

[Geen armslag meer nu]

Geen armslag nu meer,
geen borstwering over,

geen nachtelijk weerwerk
van rozen.

Het oogmerk geschaad,
het voetlicht gedoofd,

in havens verlaten
de dochten.

Spiegels weerkaatsen
weerkaatsende spiegels

als splitvrucht en hartstocht
op velden van eer.

Iemand gooit brood
in het wassende water,

in het schervengericht
van de zon op een meer.

Zaanstad: locatie Zaanwerf
Maarten Doorman

Land staat in dit land plat
op water, gebouwen gingen van nijverheid
in vlakken omhoog langs de rivier
als in een straat. En wat omhoog kwam,
op zijn gat ging het.
Zaanse sociaaldemocratie bouwde
kastelen als huizen op plaats van industrie
en kilo's beleidspapier leidden
tot verschaald en alcoholloos pannebier.
Er leunt een verffabriek tegen afbraak,
de geschiedenis van silo's
raakt geleidelijk kwijt
en de vormen waar zaans in zong
met een tong droog van cacao
werden in welvarende tijd verdeeld
in een waterscheiding van zaanse schans
en nabije nieuwbouw. Weinig was
wat in de plaats kwam van.
Wie in nietvarende tijd langs wijd water wil wonen
verlangt oude hoogte van nijver gestamp
en bedrijvig geklop. *Geen utopie*
in het nauw. Wij willen robuust gebouw
met een schoorsteen erop.

Drie gedichten
Kees Hermis

Ötze

Spelonken van verleden geven hem
onverwacht terug. En aan het licht komt
hoe hij aarde maakte.

In gletsjerijs verpakt lijkt hij verzoend
met tijd. Zijn glazig lichaam slaapt.

Handpalmen en gelaat van leven afgekeerd,
doorschenen ruggegraat waarin vijfduizend jaar
wervel voor wervel opgeslagen.

Aan zijn gelooide jas die hem bijeenhoudt
tot vandaag, is hij afleesbaar vaag. Maar
schedeldak noch schouders onthielden wie hij was.

Was hij een jager, een sjamaan die offerde,
zichzelf? Een omgekomen kluizenaar, wat wist,
wat zocht, wat vond hij?

Hij antwoordt om zich heen in sporen
geschiedenis die hij, tijdreiziger,
bezig is prijs te geven.

Landschap

Er is niets aangelegd, geen pad,
geen standaard die bepaalt,
geen vastgestelde route.

Geen hand die oprijst uit de grond,
een richting wijst, misschien
wel een die wuift.

Maar je kunt tussen bomen door,
langs struikgewas, over gestapeld
hakhout.

De overkanten halen van een
meer of een moeras, weilanden,
sloten, braakliggend land.

Er is geen uitgezette lijn door
voeten aangeraakt. Geen weg
maar toch een mogelijkheid

Die stap voor stap in tijd
bestaat, zichtbaar gemaakt
wordt door wie gaat.

Afstand

Kijkend naar weilanden die niet
van jou zijn, maar geleidelijk aan
toch dichterbij

Omdat het land zich onontkoombaar
overgeeft aan mist die naar
november smaakt

Steeds vager en geluidlozer grazen
koeien de banken af, roepend hoe
leeg de verte is

Te zijn een eiland, dacht ik,
dat in het water drijft, loslatend
je verleden

Zoals het vee beweegt, de grijze
waterdamp doorwaadt en
zich daarin verliest

Droogbloemen*
Chris Honingh

I

Vandaag zie ik jou voor het eerst
in deze kwaliteit verschijnen. Veel
is nog nieuw en onbedorven, zoals
tevoren. De kleinste ornamenten

in harmonie met grotere gehelen,
de zachtste toetsen licht ontstaan
waar niemand hen verwacht. Laat
mij je rustig observeren. Je lacht.

II

Je hebt je opgericht. De buiging
die het ijzer maakt geeft handen
rust en evenwicht. Een kamer in,
een kamer uit, door een gang en

weer een kamer en glas dat boven
trapportalen zweeft, een ruit van
opgesneden kleur. Palmgeel waait,
de porte-brisée smoort elk geluid.

Waarom nog dralen? De zon ligt
doodstil op een uitgebleekt balkon.

* *Deze cyclus hangt samen met de rubriek 'Tekeningen'. Zie aldaar.*

III

Ga zitten, Fréderique, in de koelte
staat een stoel. Op de tafels liggen
glanzende servetten, geringde dode
vogels, secuur gebroken vleugels,

messeleggers en een droogboeket
vol eenzaamheid verrast. Terecht
is het bijeengebracht in deze vlakke
regelmaat; het ligt voor altijd vast.

Hoelang zal het nog duren voor je
het gevoel krijgt dat van deze uren
weinig overblijft; wanneer je opstaat
is het al voorbij, voorgoed verdreven.

IV

Wij vallen samen. Tegelijkertijd is
niets hetzelfde, geschuif heeft nare
consequenties. Zelfs ons stemgeluid
veroorzaakt haperingen in de tijd.

En de tram die van het plein afrijdt
laat de stilte achter. Wat zo volmaakt
geboekstaafd wordt als een gedachte
staat echter los van elke bijbetekenis.

V

Onlangs werd de tijd verzet, niet echt,
alleen maar door de woorden. Licht
kwam achter letters aan, zo simpel
dat het haast bestierf. We hoorden

niet wat was, gissend in het ongerijmde.
En deze puurheid duurde voort aan
wie het kon verdragen. We gingen weg,
we bleven even, het ogenblik verzonk
tussen de regels die niemand wilde lezen.

VI

De tram rijdt af en aan, getij. Veel
doet er niet toe, gekomen is gebeurd.

Onder de arcade de geur van sleetse
hyacinten, een kind fietst even mee.
Een raam gaat dicht, een uitzicht wordt
gesloten. De zee beweegt incognito.

Je bekijkt het licht dat boven water
is ontstoken, hoe wit de duisternis.

VII

Je bent besloten zolang de duinpan duurt
en rust met in de rug de vissersboten.

En de zon geeft aan de struiken bramen,
een wolk lijkt op een dier. De wind;

wind gaat over hoofden naar het noorden
en nog verder, seinpostwaarts zoals

de woorden. Je spreekt je uit, te onbesuisd
omdat je niet wilt weten hoe of wat.

VIII

Verder heen dan ik kan zien
lijkt zij als een plant te wachten
alsof de stilstand in haar hoort.
Schijnbaar onbewogen blijft zij
naar een weerwoord zoeken, een
kopje thee staat onberoerd. Vier
minuten eenzaamheid, de klok
kruipt naar een uur en op de slag
verplaatst de tijd zich machteloos.

IX

Aan een duinflank hangt onthecht
de wind, je kijkt en onderwijl begint
de zee te dalen, zomaar zonder enig

teken. Een karrespoor vindt water,
beteugelt wielen, slijpt gedachteloos
aan zand en schelpen, verlaat het rechte
pad voor een moment, wijkt af en gaat.

Je staat er, echt en ongebroken, met
een tuiltje duizendguldenkruid. Je hebt
niet in de gaten dat je in jezelf praat.

X

Om je heen is rustig water,
een helder glas misschien.
Een tafelkleed weerkaatst
het licht dat door de nerven
valt vertraagd - zo kom je

je weer tegen. Op de vloer
staan gele strepen, veeg ze
nog niet uit. En blijf hier
wijs geworden in de schaduw,
je hebt vooral geen haast.

XI

Als er sprake is van lichaamstaal,
het aderzwellen vaag paarsblauw
langs sleutelbenen, onderarmen
als rotan om de romp gekromd,
dan weet ik dat ik zwijgen moet.
Zo goed als zeker zie ik je pupil
verwijd het droogboeket bekijken.
De stengels laten los, de kelken
breken. Er is nauwelijks verschil,
in het herbarium dit zelfportret.

XII

De droogte gaat voorbij tenslotte,
het leven komt weer in de stenen,
de vruchtbeginsels zijn de eerste.

Het anonieme staan - we kunnen
niets riskeren - omgeeft ons met
een nieuwe huid, een tweede. Van

weinig zijn we zeker. Zodra de zon
met kracht is teruggekeerd, gaat
vers water tussen stengels zweven.

Zes gedichten
Johanna Kruit

Kind in leven

Zij eet, zij drinkt, zij slaapt, zij groeit.
Spreekt woorden in een eigen taal die
niemand schrijft op haar gezicht.

Gewichtloos loopt ze tot ze valt en
armen voelt die haar het beeld uittillen.
Na dertien maanden heeft ze zich gehecht

aan het bestaan. Wanneer ze het woord
buiten hoort is alles goed. Ze duwt met
kracht de moeder voort die zwijgt en
nergens wezen moet.

In box

Zij huilt. De moeder komt, spant liefde
als een paraplu, maar troost heeft niets
om 't lijf. Zij gilt van angst.

Zelfs zachte woorden maken bang.
Ook zonder taal weet zij hoe laat
het is, hoe anders.

Haar hoofd: pakhuis van klanken
die weer gaan. Geluid dooft uit.
Zij trekt zich terug achter spijlen,
sluit ogen voor wat niet kan.

In woonkamer

Zij zit te kijk, vuisten gebald tegen
wangen en doet de lippen van haar moeder
na die pruilt. Huilen is er niet bij.

Haar ogen flitsen van stoel naar
bank. Stemmen kaatsen op elkaar.
Iets maakt haar bang.

Haar hoofd wordt zwaar. Zij spaart
herinnering voor later, kan als ze
wil daarna verdriet voorspellen
aan geluid. Maar valt in slaap.

In huis

De moeder buigt zich over haar, tilt op,
loopt rond, draagt haar de kamers in
en uit. Haar mond geeft geen geluid.

Het kind ziet dingen een voor een
en zwaait met armen, lacht in kleur,
is zachter dan fluweel.

Zij weet niet dat de moeder schrikt
om zoveel vederlicht gewicht dat zwaar
door haar gedragen wordt door kamers
als ze huilt.

In tuin

Omgeving vult de omtrek van
het kind. Voortdurend in de wind
ziet zij de tuin, het vierkant gras,
konijn in hok, bloem langs vijverrand
zonder achtergrond. Warm als de zon
haar lach wanneer de moeder komt.

Zoals een boom leeft van water en lucht
kan ook zij wel zonder gaan. In de val
van het licht vangt ze op wat almaar
blijft en niet kan staan.

In wandelwagen

Zij trekt het landschap om zich heen.
Het kwade weer komt over zee, brengt
wolken, wind en regen.

Zij ziet de moeder niet die loopt en
verder kijkt dan wat er is te zien.
Haar kleine hoofd geniet van wat het

voelt. Zij lacht. Haar handen spannen
samen met de wind. Zij vindt wat er te
zien is goed en weet haar honger
straks gestild.

Drie gedichten
Pieter Kuyk

Tropisch

Ik klom tussen berken een
zanderig pad op, iets lag
dwars en zocht mijn nek
met hitte

tot voor een melkwit huis aan een rivier
mijn kleine witte moeder stond -
ach jongen, ongelofelijk want kijk -
toen vloog het dak in brand, droog
engelenhaar

iets koelde sissend met een boze
tong, kreeg benen;
ik schreeuwde dat ik schieten zou
als het bewoog; 't klom
mijn kamer in; ik schoot -
je schoot je moeder dood -
't klonk wit, kromp
fout gespannen, boog
verkeerde hoeken, knakte

er viel een lichtvlek naast mijn bed,
dood laken,
de dag brak aan en liep erover.

Geen wind

Weerspiegeld in de vijver
tussen de bomen een wit huis

toen hij opkeek zag hij
bomen en dat het huis
ertussenin ontbrak

overleven spiegelbeelden?
hoe lang geleden had
het hier gestaan?
kappen voor een open plek
was hem door omwonenden
verboden

het huis uit 't water tillen
was te zwaar

dan stierf hij langzaam,
ging hij maar.

Naar de snelweg

Water verwachten in een streek
waar vocht doodde; een langzame dood.
Water neemt tijd; vreet aan.
Onder het kerkhof moet veel kromtrek liggen.

Ander verhaal. Daken, weerhanen boven
gedoofd zand uit. Wind bracht dood
toen zand nog kracht had, zich maakte.
Over het kerkhof moet veel kromtrek liggen.

Het een noch het ander geloven. Gas.
Honderd door een gehucht dat niet bestaat.
Vaart. Om het brullen van wind. Om wat was.
Ons huis, onze haard. Om de as.

Berenlied
Guus Luijters (Voor Sara)

I

Mijn oren aan de lijn
dein ik in de wind
en droom het kind

Dat mij gekozen heeft
tot beer. Het weer-
bericht zegt regen.

Ik kwam haar tegen
na een reis per schip
die mij van mijn eiland

Voerde naar de wieg
waarin zij sliep. Ze
was zo groot als ik,

Maar, gedragen aan een
poot, zo werd beloofd,
zou ik haar wereld zien.

Ze rook naar melk.
Ik ook misschien, maar
wie kent zijn eigen geur?

De appel in zijn val?
De grijze zee, de trein
die door de nacht

Op weg is naar het
strand? Ik ben dus mee
en denk aan melk en

Maan, zand in mijn
vacht en luie golven
die de schelpen spoelen.

Het kind schrikt als ze
branding ziet. Ik val.
Er waait een koele wind

En aan de horizon
stijgen en dalen de
eeuwige dolfijnen.

II

Hoog boven zee gaan
duizelend de vlinders
op weg naar tuinen en

Het kind dat tussen
kool en fluitekruid
op zoek is naar haar beer.

Ik speel het spel en hou
me schuil. Straks gaan
we weer naar school,

Waar ik bij andere
beren zitten zal. Dit
is het vierde jaar. Ze

roept mijn naam, het
eerste woord, dat
niemand heeft gehoord

Behalve ik en dat ik
was en ben en ook zal
zijn. Het hoge gras

Zoemt zacht van bijen
en mieren trekken zwarte
paden door het zand

Onder de helse zon -
waar vlinders gaan
op weg naar tuinen

Is zij de stem en hand
die leidt naar uitersten
van land, waar bomen

Overgaan in gras en sloten,
koeien en de blauwe
horizon van duinen,

Waarachter weer de zee
met zijn eeuwige golven
en het grijze strand.

III

De nachten met haar
doorgebracht zijn als
dromen, waarin zij

Schepen bouwt, vlinders
net en Olympisch
sprintend goud laat

Lopen voor een man.
Daar droomt zij van.
Wij zijn even oud

En bitter is de zee,
die onze troost en
moeder is. Onder haar

Ster deinen wij aan
onze lijn en luisteren
naar de golven, waarin

Zij wit als melk
verborgen gaat, totdat zij
hemelvaart en in statige

Verrijzenis onze reis
verlicht. Maanlicht
valt op mijn kinds

Gezicht. Ze slaapt. Ik
zing voor haar, een lied
dat zij mij heeft geleerd:

- Zwanen glijden door
het gras, geruisloos
als de dagen. Hun

Halzen zijn de vragen
die ik niet stellen
mag. De zwanen

Weten hoe het was
en groen is 't gras
onder mijne voeten -

Twee gedichten
Jaap Tempelman

gelijkenis

weer over het gekuiste pad gelopen,
maar weer anders, steeds hetzelfde
almaar helderder zien, een tuin
vertoont iedere zomer natuur.

alles keert weer, vreemd zaaigoed
wekt verwachting, heel langzaam
wordt het licht boven de grond,
wie weet bloeit het overweldigend.

niet te stuiten zijn bruidssluiers,
hoe onthecht om straks als heilige
te mogen sterven of het stuift,
streven ze naar verblindende witheid.

heer

de glad versleten kraag van zijn jagers-
jas krijgt de kleur van het stille loden
weer waarvoor hij staat, de helm van haar
daaroverheen, de duinen in de schemer.

op een vergeten leeftijd voor elk wild
getemd, zijn arendsblik van lang geleden
priemt ieder jaar in eigen vlees
pijnlijker, een verdomde mooie hinde.

zo'n verschoten heer gaat in deze zalen
in het landschap op, een zee van haagse
tinten zweemt zeker naar deze middag
meer dan haar schorten, rokken, linten.

Drie gedichten
L.F. Rosen

A.D. Copier

Weerloos sta je voor de vazen van een ander.
Een ongehoord bezit. Je zoekt er een uitgestreken
gezicht bij. 't Schipperen begint. Je noemt een prijs.
Het klinkt als zelfbeklag.

Je wint maar komt niet verder dan de randen.
De diepte in zie je laag na laag zich openbreken
en hoe een hals zich soms vernauwt, schoksgewijs,
of je niet verder mag.

Copier is dood. Het vonkt aan alle kanten.
Die lijn. Dat blauw waarheen het licht is uitgeweken.
Zo langs de hals omlaag kan dus die laatste reis
met wat verbeeldingskracht.

Regie

Hij klemt je ter rijping aan zijn borst waar jij
in spieren gewikkeld het vette der woorden
krijgt voorgezet: Kijk, zo kijkt een kampioen
zegevierend aan het ijkpunt van het hart voorbij.
Als koningszoon word je op het toneel getild.

Daar schieten ze je weer te binnen, woorden
als het vlechtwerk van vaagheid en drift.
Je ruikt de brandgeur in zijn kleren.

- Dan als je meer dan ooit zijn raad behoeft
hoor je de veer springen in zijn stem,
is er die dood die zich in je leven schroeft.

Sluitertijd

Het licht dat als verleden binnendringt
vangt waardigheid in het gebrek
maar 't schrapt de mijlpalen. 't Zoekt smokkelwaar.
Het boord dat knelt. De schoen die wringt.
De blik naar binnen die argwaan wekt.

Het confiskeert een leven bij elkaar,
fijnstoffelijk, vol onbedoelde helderheid.

Achter onze ruggen duikt het op. Wagenwijd
gaan daar de lenzen open. Ondanks grijpgrage jaren
zijn er lichtresten die nog niet zijn weggelekt.

Er staat een dubbele zon. Het scherpt je zinnen.
Je ziet het huis en ruikt zijn lucht van ijzerwaren.
Je weet hoe zwaar een oliejas weer weegt.
- Een schim rept zich naar binnen.
Een venster vonkt. De lens wordt schoongeveegd.

Boschlust
Mieke Tillema

In het bos huist
de heremiet - hij
zweept zich,
vindt genot,
stort ter aarde,
bijt zand, hijgt
naar zijn god,
proeft wormen,
wil meer, zweept
zich op.

Mooier is
(wellicht)
zich te slaan
uit regelmaat,
uit gewoonte,
zonder extase.

Of
zich er doorheen
te slaan, gewoon,

wel zwaar,
allicht.

In de wereld geworpen
Marc Tritsmans

1. Nare droom

Hij tracht door de nare droom
heen te slapen. Ontkent krampachtig
dat hij het altijd warme nest is
kwijtgeraakt. Maar er ontbreekt

zoveel en steeds meer dat iets
moet worden gedaan: moeizaam gaan
ogen open tegen het felle licht
en hij zoekt en vindt het wapen

dat pijn doet aan zijn eigen oren.
Maar aandacht moet worden verkregen
en alles wat zover herinnering al
reikt zomaar voor het grijpen lag.

2. Badtijd

Even lijkt het verloren
paradijs teruggevonden: dit
zweven in het zachte warme
dat hem altijd heeft omhuld.

Maar iets houdt zijn hoofd
in een ijzeren greep en
voeten mogen evenmin bewegen.

En dan opnieuw die gruwelijke
koude en valse dingen die hem
grijpen, wrijven, draaien met
een zachte stem die hij herkent.

3. Leegte

Er is een leegte in hemzelf
die kost wat kost moet worden
opgevuld. Hij zoekt en grijpt
naar alles binnen mondbereik

met zoveel kracht dat je ziet
dit is niet wat je later honger
noemt maar een zaak van overleven.

Tot alles weer warmer en stiller
en vroeger wordt en een glimlach
verraadt hoe hij zich al die tijd
binnen in jou moet hebben gevoeld.

Drie gedichten
Victor Vroomkoning

Panorama Mesdag 1991

Je komt boven op een duin
in 1881. Vlakbij een net, een schoen
van toen, vals genoeg zeer echt. Verder
weg illusie van stil leven aan zee,
accolades meeuwen boven schoeners
van verf onder licht van hier en nu.

De ronde ansichtkaart van doek
veertien stappen ver
bedriegt je kilometers.

Gefixeerde eb, schepen in een woestijn
van strand. Op linnen soldaatjes
en vissers die nooit meer de zee
op kunnen. Niets hield
als het hier niet was gestold.

Niemand die jou ziet, geen hand
die naar je zwaait, een eeuw over-
brugt. Jij wel.

Bezoekuur

Weer bij de kinderen. Ik mag
tussen ze in, ze maken huiswerk
aan mijn oud bureau versleept van waar
ik schreef naar waar ik van ze droomde.

Hun moeder brengt ons koffie met wat
koek. Er heerst verpletterende stilte
op het slikken en het kauwen na.
Men houdt zich bij de schriften en

zichzelf. Zij heeft de wekelijkse
boodschappen gedaan. Dat scheelt
nu gauw een brood of anderhalf
ook een kilo minder schillen

zegt zij, terwijl ze naar haar vingers
kijkt. Geen ring die verwijst.

[Omdat we nooit woorden]

Omdat we nooit woorden
hadden, wel overvloed
aan zwijgen tot hiaten
van een dag toe, viel
dat ene door stilte
beraamd als een moord
tussen ons in

hoewel we ook dat niet
uitspraken maar van
elkaars lippen lazen.
We gingen gruwelijk
geruisloos uiteen.

Twee gedichten
Nico Weber

Cirkelgang

Als ik aan het herhalen blijf
wat jij voor me betekende,
draaien de woorden die ik schrijf
vergeefs om het ontbrekende.

Dus zoek ik weer naar wat ik was
en wie ik door je dacht te zijn.
Ik vind mezelf in spiegelglas
met achter me een vage lijn,

een schim die in het teken staat
van wat ik hield voor jouw karakter.
En met dezelfde regelmaat

sluiten de cirkels, nu ik schrijf
dat ik je zie als een abstracte
jongen, met weinig om het lijf.

Jeugd

Je zat schuin voor me in het klaslokaal
te ver van me vandaan, teveel naar voren.
Ik fluisterde je voornaam menigmaal,
zo zacht dat niemand het heeft kunnen horen.

Wat nu beoordeeld wordt als aangeboren,
leek mij toen iets van tijdelijke aard.
Ik heb je aan een schoolvriendin verloren.
Voor wat moest volgen bleef ik niet bewaard:

nog steeds verschijn je als ik droom of waak
niet ouder dan je was toen je verdween.
Geen jongen heeft tot nu toe goedgemaakt

wat jij niet geven kon, wat nooit verflauwt.
Ik voer je door mijn dode leven heen;
een twijg temidden van het aanmaakhout.

Drie gedichten
Fred Wittenberg

Jagers

Wij jagen op wat zich schuil houdt
tussen bloed en botten.
Wij jagen op wat niet beklijft
op het scherp van onze snede.

Later, in de geronnen nacht,
de trek gestild,
weten wij niet meer waarom
de klauw van een diep verdriet
ons aangezicht vervormt
en ons opnieuw
met lege handen achterlaat.

Lente

Vogels schrijven Gods handtekening
boven de jeukende huid van april.

In de naverbranding van een vliegtuig
breekt de stilte open als een puist.

Laag en klein tuimelt het dorp
uit zijn winterbedden:

De kerk krabt aan zijn kruis
en de bus legt eieren in de halte.

Late oogst

Als de beer geschoten is,
het vlees begraven, besterven laten.
Verbergen voor de honden.

Of beter nog, zoals bij inktvissen;
het vlees slaan tot het mals is,
de taaiheid van het leven murw maken.

Later dan met kunststof tanden,
in kruiden, oude boeken
de smaak hervinden van bestorven liefde.

Essay

Broeder Krekel en zijn kleine lusthof
Jan Paul Hinrichs

> *De vrouw is* een wetenschap, *niet een genot. Van alle aardse wezens is zij degene die wij het meest diepgaand kunnen begrijpen.*
> Gabriele D'Annunzio

Cannes, 15 mei 1976. Op het internationale filmfestival gaat *L'Innocente* in première, de laatste film van de nog geen twee maanden daarvoor overleden regisseur Luchino Visconti. Het is het verhaal van de aristocraat Tullio die een buitenechtelijke verhouding heeft met gravin Teresa Raffo. Zijn vrouw Giuliana, verliefd op de jonge schrijver Filippo d'Arborio, wordt zwanger. Ze wil niet van een abortus weten en krijgt een kind, een kind van Filippo. De jaloerse Tullio doodt het jongetje door het wiegje met kerstmis voor het raam in de vrieskou te leggen. Aan het einde van de film schiet Tullio zichzelf dood. Onder sonore muziek vlucht Teresa, die bij hem op bezoek is, de tuin in.

De film *L'Innocente*, waarvan de plot voor een kasteelroman nog te licht lijkt, is een magnifiek plaatjesboek van een Italiaans aristocratisch milieu in het fin de siècle, met equipages in de nacht, schermclubs, behaagzieke vrouwenfiguren met bontmantels en parels in hun haar, rijke zonovergoten tuinen, landhuizen, salons met waaiervormig in vazen geplaatste pauweveren. Visconti schildert tot in de finesses een wereld waarin alles masker, decor en façade lijkt, inhoud schijnbaar ontbreekt en waarin ook de held, Tullio, onwaarachtig overkomt. Maar sommige critici vonden de film alleen al oppervlakkig omdat die gemaakt is naar een roman van Gabriele D'Annunzio.

Nog lang na de Tweede Wereldoorlog was D'Annunzio een taboefiguur, een immorele held, geassocieerd met de fascistische beweging van Mussolini. Hoewel ressentiment jegens D'Annunzio niet helemaal is verdwenen, is zijn *come-back* de laatste tien jaar spectaculair te noemen. Zijn werk wordt in Italië, maar ook daar buiten, weer veel gelezen en uitgegeven, terwijl het aantal nieuwe studies over hem niet meer is bij te houden. D'Annunzio's extravagante egocentrisme, kinderlijke hang naar succes en dolle estheticisme zijn van ergerlijk interessant en amusant ge-

worden. De overtuiging dat D'Annunzio niet slechts een sensatiezieke dweper, een agressieve sexist, een militaire avonturier, een narcistische parvenu, maar vooral een belangrijk schrijver was, heeft veel terrein gewonnen.

Een hoge status als dichter is D'Annunzio nooit kwijtgeraakt. Maar zijn proza werd vaak als steriel, kunstmatig afgedaan. D'Annunzio's plots en psychologische nuanceringen zijn zeker zwak. Ze zijn echter ondergeschikt aan een uitzonderlijk vermogen tot het scheppen van intense sfeer, stemmingen en suggestieve poëtische beelden. Iets dergelijks kan men zeggen van Visconti's *L'Innocente*: het plot doet er niet toe, de beelden zijn prachtig.

D'Annunzio is niet alleen een schrijver van belangrijke boeken, maar ook een sleutelfiguur in de Italiaanse én Europese cultuur van het fin de siècle, wiens picareske leven ons veel leert over wat er speelde in zijn tijd. Hij is een gids naar een wereld die hij, ondanks zijn neiging tot plagiaat, zelf mede heeft vormgegeven. Wie zich voor D'Annunzio afsluit, sluit zich af voor een periode waarvan hij de exponent is geworden.

'Te veel', dat is het voortdurende probleem waarmee D'Annunzio zijn tijdgenoten en het nageslacht opzadelt. Klein van stuk, welbespraakt, zich vlot bewegend, aanstekelijk lachend en met een hypnotiserende blik in de ogen ging hij van de ene liefde naar de ander, van het ene werk naar het andere, van de ene sensatie naar de andere. Het ingenieuze scenario van zijn leven ligt ingebed tussen de landschappen van de Abruzzen, Toscane en de Franse Atlantische kust, de steden Rome, Napels, Venetië en Parijs. Hij manifesteert zich in steeds wisselende gedaantes: de schrijver, de dichter, de theaterman, de politicus, de demagoog, de sportman, de oorlogsheld, de vliegenier, de hondenliefhebber, de kunstverzamelaar, de schuldenmaker, de drugsgebruiker, de vrouwenveroveraar. D'Annunzio ontmoedigt de lezer met zijn 'veelzijdigheid', net zo zeer als de bezoeker van zijn museum-woning aan het Garda-meer wordt geconfronteerd met te veel ruimtes waarin te veel is uitgestald.

Het erotische aspect bij D'Annunzio blijft tot de verbeelding spreken. Veel van zijn talloze vriendinnen kunnen de scheiding niet aan, worden ziek, gek, of raken aan lager wal. D'Annunzio, met zijn dwingende persoonlijkheid, was er zo op uit zijn minnaressen te 'herscheppen', dat bij het wegvallen van al het decor dat hij hun had verleend de terugweg naar 'normaal leven' vrijwel was afgesloten. De scheiding is nog het best doorstaan door de actrice Eleonora Duse die hem uit eigen beweging bijtijds verliet.

Het erotische wist D'Annunzio op artistiek niveau vaak tot iets groots te verheffen. Mario Praz, kritisch hoofdconservator van het D'Annunziaanse erfgoed, schrijft in dit verband: '(...) bij D'Annunzio moet de hoogste uitdrukking gezocht worden in een buiten de zinnen getrokken sensualiteit die niet langer verlaagd en verstijfd is in stereotiepe beelden, maar die het ritme en de muziek van gedachte zijn geworden.'

Deze 'hoogste uitdrukking' vindt men in D'Annunzio's beste prozawerken en gedichten, maar ook in zijn liefdesbrieven. Deze vormen het interessantste deel van de naar schatting honderdduizend brieven die hij heeft geschreven. Van de liefdescorrespondentie is slechts een klein gedeelte uitgegeven. Veel brieven wachten in archieven op onderzoek, zijn verdwenen of worden door particuliere bezitters achtergehouden. Maar het weinige dat beschikbaar is, toont ons vaak een prachtige combinatie van poëtische literatuur, documentatie van het Italiaanse fin de siècle en getuigenis van D'Annunzio's eigen onnavolgbare persoonlijkheid.

De jaren 1921-1938 vormen de somberste periode in D'Annunzio's leven. De Eerste Wereldoorlog, waarin hij een waar heldendom toonde, is voorbij. Het Fiume-avontuur, het huidige Kroatische Rijeka dat hij tegen de wil van de grootmachten in met wat vrijwilligers bezet hield en voor Italië wilde annexeren, is ook voorbij. Terwijl Mussolini zijn greep op Italië versterkt en gebruik maakt van allerlei rituelen die hij van D'Annunzio heeft afgekeken, legt de dichter zich toe op het vereeuwigen van de mythe van zijn leven in een landhuis bij Gardone aan het Gardameer, Villa Cargnacco.

De ombouw van de villa, ooit eigendom van Henry Thode en zijn vrouw Daniela von Bülow, dochter van Cosima von Bülow, de tweede echtgenote van Richard Wagner, is in 1926 voltooid. Vanaf dat moment verblijft D'Annunzio als een levende mummie in zijn residentie die een klooster, een privé-bordeel, museum, benauwende opiumkit en eigen gevangenis tegelijk is. Het gebouw, waar nauwelijks zonlicht naar binnen valt, raakt vol met duizenden vaak nogal kitscherige snuisterijen: tijgervellen, houten zuiltjes met lampen erop, met edelsteen ingelegde bijzettafeltjes, doosjes, porselein, pauweveren, wandkleden, Tibetaanse maskers, boeddhabeelden, tijgertanden aan kettingen, machinegeweren, Japanse vazen, wandborden, kleden, oriëntaalse ladenkasten, kussentjes enzovoorts. Het is een bric-à-brac monument van overbodigheid, of, zo men wil, van slechte smaak.

De definitieve schenking van het complex aan de Italiaanse staat vindt

plaats in 1929. In een brief legt D'Annunzio er dan de nadruk op hoezeer de hele ambiance met zijn leven te maken heeft. Elke kamer die hij heeft ingericht, zelfs elk voorwerp dat hij heeft verzameld ‘is voor mij altijd een manier van uitdrukken, een manier van geestelijke openbaring geweest, als elk van mijn gedichten, elk van mijn toneelstukken, als ook iedere politieke of militaire daad van mij (...). Alles hier toont de sporen van mijn stijl in de zin die ik wil geven aan mijn stijl (...). Alles hier is dus een vorm van mijn geest, een aspect van mijn ziel, een proeve van mijn vuur.’

Hoog boven het meer, tussen cypressen en palmbomen, omgeven door de voorwerpen van zijn verzamelmanie leeft D'Annunzio vol wantrouwen, geprikkeld, pathetisch, trots, pervers, extreem geïsoleerd. Buiten zijn Il Vittoriale komt hij praktisch niet meer. In de eenzaamheid verwordt hij tot een humeurige en zieke man, met een gezwollen neus en rode ogen en een heel slecht gebit, die afhankelijk raakt van cocaïne. Door verslaving krijgt hij steeds meer woedeaanvallen en begint hij te lijden aan achtervolgingswaan. Hoge koorts en hoestaanvallen worden regelmaat. Met gasten zit ‘de prins van Montenevoso’, zoals hij zich inmiddels van Mussolini mag noemen, zelden aan tafel.

Dagboeknotities uit die jaren geven de triestheid weer die zich van hem meester maakt, de eenzaamheid die hij voelt te midden van zijn rijkdom: ‘Ik heb Il Vittoriale gegeven, vol heilige relikwieën en waardevolle objecten. Ik ben er de trieste custos.’; ‘Ik ben - zoals in bepaalde oude riten - een koning begraven met mijn schatten.’ Uit deze aantekeningen blijkt ook een zelfironie die iets bevrijdends heeft uit de mond van een man vanwie we zoveel lege, bombastische uitspraken kennen.

D'Annunzio woont niet alleen in Il Vittoriale. Een relikwie van D'Annunzio's Franse jaren (1910-1915) is Amélie Mazoyer, een Parisienne uit Montmartre, door D'Annunzio Aélis genoemd. Zij komt als ‘gouvernante’ in zijn huishouden en blijft hem tot zijn dood trouw. In Il Vittoriale woont ook de pianiste Luisa Baccara, die evenals Aélis tot het einde bij de dichter blijft; ook haar zuster Jolanda is van de partij. Een andere illustere bewoonster is de Duitse huishoudster Emy Heufler, die na D'Annunzio's dood naar Berlijn terugkeert en in dienst treedt van Hitlers minister van buitenlandse zaken. Joachim von Ribbentrop.

Ondanks de aanwezigheid van deze dames heeft D'Annunzio, behalve met prostituées die Aélis voor hem selecteert, ook nog andere amoureuze verhoudingen. Een van zijn maîtresses in Gardone is een Française genaamd Angèle Lager, door D'Annunzio Jouvence gedoopt, of zoals de

brieven aan haar die in Il Vittoriale bewaard zijn, laten zien: Nectarine, Suor Iva, Doucette, Petite-Prairie, Gauchette, la Brivoise, Grande-Ortie, Fragoletta, Petite-Epineuse, Louvette, la princesse de Tulle, Touttte Petitttte.

Angèle, officieel Virginie Lager, is in 1901 geboren in Brive, in het Franse departement Corrèze, als dochter van een arbeider. Een paspoort dat eveneens in het archief van Il Vittoriale is te vinden, geeft de volgende gegevens over haar: lengte 1.57 m., bleke gelaatskleur, ovaal gezicht, kastanjebruin haar, regelmatig voorhoofd, gemiddelde mond en neus, ovale kin, gezonde en regelmatige tanden, zonder beroep, zonder speciale kenmerken...

Aan het Gardameer verblijft Angèle in het voorjaar van 1923 als gezelschapsdame van een Française die in een villa in Barbarano del Garda woont. In deze villa, omgeven door een mooi park aan de oever van het meer, vindt de eerste ontmoeting plaats tussen de dichter en de jonge Française. Tijdens de afwezigheid van de 'mevrouw' huurt D'Annunzio in de villa voor Angèle een klein appartement. Ook de meubilering van de ruimte neemt hij voor zijn rekening. Vanuit zijn residentie zoekt hij Angèle voor amoureuze ontmoetingen op, maar tussen beide woonkwartieren gaan ook honderden brieven heen en weer.

In het najaar van 1925 vertrekt Angèle. In Parijs wordt ze ziek, onduidelijk is waaraan ze lijdt. Ze komt in een kliniek waar ze op kosten van D'Annunzio wordt verpleegd. Op eigen initiatief keert ze in oktober 1927 naar Gardone terug. Maar dan is het decor gewijzigd: de villa is verkocht en Angèle moet ergens anders wonen. Een ontmoeting met 'Il Commandante' blijft uit. Wel stuurt hij haar nog wat geld en presentjes. In het begin van 1928 noteert Aélis in haar dagboek dat D'Annunzio achter de geschiedenis met Angèle een punt wil zetten. Hij wil geen geld meer aan haar spenderen en verlangt haar terugkeer naar Frankrijk.

Eind mei 1928 is Angèle opgenomen in een kliniek in Brescia; een operatie volgt. In D'Annunzio's archief bevindt zich een ontvangstbewijs voor een betaling van 6293 lire voor een chirurgische ingreep. Niet lang daarna wordt Angèle de grens over gezet. Uit Parijs schrijft ze D'Annunzio nog een verontwaardigde brief: 'Waar komt al die haat tegen mij vandaan? Maar u vergist zich als u denkt me kwaad te doen, ik heb niet gestolen of iemand vermoord zodat ze me kunnen pakken. Het enige verkeerde was dat ik *cocaïne* gebruikte, maar u hebt me ertoe gedwongen, mijn God wat een kunst een vrouw alleen kwaad te doen. Maar ik zal me weten te verdedigen. Wat moet ik nu in Frankrijk beginnen? Zon-

der geld, zonder de mogelijkheid om te werken, hier kan ik nog bij mijn vrienden blijven, het spijt me dat ik u zo tot last ben. Maar wat kan ik doen? Ik ben nog ziek en als u een man van eer bent denk dan aan uw verantwoordelijkheid.'

Een karakteristiek einde van een amoureuze verhouding met 'Il Commandante': een vrouw die beseft dat de wereld om haar heen is ingestort, nu het magnifieke decor van haar minnaar definitief is weggevallen. D'Annunzio het zich niet meer op zijn 'verantwoordelijkheid' aanspreken: ongeopend is Angèle's laatste brief in zijn archief teruggevonden. Hiermee verdwijnt Angèle definitief uit het zicht. Het is niet bekend wat er van haar geworden is. Wat blijven zijn de 421 brieven van D'Annunzio aan haar in het archief van Il Vittoriale. Blijkbaar zijn die voor haar vertrek in opdracht van D'Annunzio in beslag genomen.

De brieven tonen D'Annunzio als een wegkwijnende, half kindse, soms vertederde, dan weer korzelige man. Bij Angèle ziet hij voortdurend charme, frisheid, kinderlijke tederheid. Dat zij niet meer dan een soort droombeeld voor D'Annunzio is, geeft hij zelf toe; men lette op de slotzin van deze brief:

'Lieve vriendin, Kleine Lusthof, ik ben wanhopig. Ik zal je nooit duidelijk kunnen maken wat de *kwelling* van mijn leven is. Het beeld van jouw smartelijke gelaat staat in mijn ziel gegrift. Je eerste pijn heeft je zo mooi gemaakt met een zo ongekende en gevoelige schoonheid dat ik plotseling voelde dat iets zoets, iets dat op balsem geleek, mijn smart lenigde. Je kleine geheimzinnige ziel had zich eindelijk in de lijnen van je ontroerde gezicht afgetekend! Ondanks mijn leed zei ik bij mezelf: 'Ze heeft me lief.' Ik zei: 'Ze wordt wakker.' En het was alsof uit je eerste wond geen bloed stroomde maar een liefde die trotser was...

Ik bedroog mezelf, ongetwijfeld. Ik bedrieg mezelf. Ik schep dat wat er niet is. Maar wat doet het ertoe? Ik zal *nooit* jouw stralende verheerlijkte gezicht vergeten noch mijn hevige emotie.

En, bij al mijn dankbetuigingen voegt zich nog deze: de meest schone en verhevene!

Ik kan niet schrijven wat ik denk. Ik hoop je weer te zien, je te spreken of vol hartstocht in je naakte armen te *zwijgen*.

Maar vergeet nooit deze waarheid die even echt is als de kracht van de lente: *jij bent mijn enige illusie van liefde en jeugd*, tedere vriendin.

27 april 1923
Broeder Krekel

Uit de brieven blijkt ondubbelzinnig dat D'Annunzio Angèle als een curieus lustobject ziet dat hem aan een ver verleden herinnert. Op 5 mei 1923 schrijft hij haar: ‘Je wist niet toen ik je helemaal naakt met mijn sterke handen omhelsde, je wist helemaal niet dat ik in jou mijn vurigste herinneringen aan het land van Frankrijk omhelsde, en mijn moed, en mijn vermetelheid, en mijn roem en mijn vleugels...’

Wat hij daarop laat volgen, is nog onthullender: ‘Je weet niet, kleine vriendin, Kleine Lusthof, je weet niet dat er een soort verpletterende en mystieke gelijkenis bestaat tussen heldendom en lust.’ D'Annunzio - van wie we niet weten of hij Sigmund Freud ooit heeft gelezen - legt hier een duidelijk verband tussen zijn erotische en militaire daden, waarin hij even wonderlijk succesvol was.

D'Annunzio is in zijn brieven openhartig over zijn diepe isolement en, wederom, over de ware aard van hun verhouding:

‘Het is waar, helaas: de liefde is slechts een wreed misverstand, onderbroken door de dwaze vervoering van blinde lusten.

Je beschouwt het als een vijandige daad dat ik er behoefte aan heb thuis te blijven en me te laten verzorgen en de weldadige uitwerking te ondervinden van de martelende behandelingen die ik geduldig heb ondergaan *uit liefde voor jou*.

Als je me liefhad zou je me moeten smeken niet te komen, me niet bloot te stellen aan de regen en de wind in mijn open automobiel...

Vannacht heb ik, bij al mijn pijnen, gevangen gezeten in het trappenhuis, drie kwartier lang! Ze hadden de deur van het gangetje op slot gedaan.

Vanavond ben ik erg moe; en uit mijn uitputting stijgt een niet aflatende beklemming op.

Aan de telefoon hebben we alleen kleine hatelijkheden weten uit te wisselen. Je bent onrechtvaardig en onredelijk geweest zoals altijd. Je durft te zeggen dat ‘ik niet van je houd’ en dat ‘als ik niet kom, andere geneugten om me heen daarvan de oorzaak zijn’!

God moge de vrouw uit Brive zonder liefde en zonder erbarmen vergeven!

Ik wil eens een nacht niet bij je komen. Mijn ziel lijdt vreselijk onder die afschuwelijke bedwelming der zinnen die mijn hevig verbitterd en in een toestand van verbijstering en afschuw achterlaat.

Doe jij ook maar de geringste poging mij af te houden van die vreselijke verleiding. Neen.

En jij beweert dat je je uit *opofferingsgezindheid* aan mijn walgelijke verlangens hebt onderworpen!

Het is beter de herinneringen in een smartelijke stilte onder te laten gaan. Ongetwijfeld is het mijn schuld. Ik erken het nederig.

Ik vraag je uit te rusten, te slapen en volledig vertrouwen te hebben in mijn tederheid *waarvan je altijd verzekerd zult zijn*.

Ik kom morgen... Dan hoop ik beter te zijn. Ik hoop je fleuriger en bevalliger dan ooit aan te treffen. Hoe lief was de glimlach op je even geopende lippen toen ik je wang en je hals en je schouder en je volmaakte arm met kussen bedekte!

Deze goddelijke gelukzaligheid is gevolgd door de beestachtige ontwijding. Ik belijd terecht mijn schuld.

Ik heb je lief.

29 nov. 1923: acht uur 's avonds.

Ariel

Luigi is niet gekomen. Zojuist heeft mijn lijfwacht het pakje gebracht. Dank je.*

D'Annunzio is in zijn brieven zo zeer met zichzelf bezig dat hij Angèle ook schriftelijk herinnert aan de belofte dat hij zijn brieven mag opvragen om ze te herlezen. Eenzaam en afgeschermd zit D'Annunzio, relikwie van het Europese decadentisme, omgeven door zijn curiosa die zijn herinneringen gestalte geven, als een oude Narcissus voor zijn spiegel: ‘Ik ben een oude man, mijn arme lief. Toen ik vanmorgen wakker werd, ben ik gegrepen door de afstotelijke ouderdom ondanks al mijn heldhaftige en zinnelijke pogingen om de eeuwige jongeling te blijven! Stel je mijn leed eens voor. Ik heb me afgezonderd. Niemand mag me benaderen’ (5 december 1924).

Wanneer Jouvence uit zijn gezichtsveld verdwijnt, heeft Gabriele D'Annunzio nog bijna tien jaar te leven. Ook in zijn laatste dagen weet hij zich nog door een jeugdige vriendin, Titti, vertroeteld. Hij sterft in Il Vittoriale op 1 maart 1938. Mussolini volgt zijn baar. Een geüniformeerde erewacht brengt de fascistengroet, als de kist naar het graf in de tuin van de villa wordt gedragen. Maar alle plechtige rituelen konden toch niet verhullen dat de jongen uit de ruige Abruzzen voor roem, literatuur en erotiek maar niet voor een politiek systeem had geleefd.

* *De citaten uit de brieven van D'Annunzio aan Angèle Lager zijn uit het Italiaans vertaald door Tine Riegen en Anna Maria Domburg. Ze staan in het door Jan Paul Hinrichs samengestelde boek: Gabriele D'Annunzio*, De spiegel van Narcissus. Brieven aan Eleonora Duse en andere geliefden, *dat in het najaar verschijnt bij uitgeverij Plantage/G&S in Leiden*.

Echtgenoten en kunstgenot in de biografie
Gerard de Vries

Af en toe blijken incidentele opmerkingen over weerhaakjes te beschikken en blijven ze steken in het geheugen. Zo schrijft John Buchan in zijn vermaarde en vaak herdrukte biografie over Sir Walter Scott dat diens vrouw ‘never entered into his secret world’. Hoe kan hij dat nu weten, denk je dan. Maar vele biografen hebben zo'n zelfde zin opgeschreven. Het lijkt wel een wetmatigheid. Hoe gegrond is deze wet?

I. Charlotte Carpenter

Charlotte Margaret Carpenter was een knappe verschijning toen Walter Scott haar in de zomer van 1797 ontmoette. Ze bezat een gracieus figuur, lang donkerbruin haar en mooie grote donkere ogen. Haar portret in Abbotsford, Scotts fraaie landhuis, bevestigt deze overgeleverde informatie. Op dit portret staan haar ogen nadenkend, zelfs enigszins melancholiek. Dit laatste strookt nauwelijks met haar persoonlijkheid want alles wat we van haar weten wijst op een moeilijk te verstoren vitaliteit en opgewektheid. Ze ontmoetten elkaar in een kuuroord ten noorden van Carlisle, waar Charlotte haar vakantie doorbracht. Op verzoek van haar voogd, de markies van Downshire, werd zij vergezeld door enkele kennissen. Aanvankelijk zag ze weinig in Scott en het feit dat hij met een been trok, stond haar tegen. Bovendien had ze aanbidders genoeg. Scott achtervolgde haar met vele attenties en toen was komen vast te staan dat hij van voldoende nette komaf was, zodat er geen bezwaar bestond tegen zijn omgang met haar, vond ze goed dat hij meer en meer tijd aan haar besteedde. Hij ergerde zich aan zijn mededingers, vaak officieren in uitgaanskledij die hij ‘houten klazen’ noemde, ‘wandelende herenmodezaken van veren, zijde en bont’. Zodra Charlotte er blijk van gaf zijn gezelschap op prijs te stellen, begon hij huwelijksplannen te maken. Charlotte temperde zijn haast, maar toch trouwden ze nog hetzelfde jaar, op zondag 24 december, in de Mariakerk van Carlisle.

Hun huwelijk duurde tot het overlijden van Charlotte in 1826, dus bijna dertig jaar. Het was een zeer gelukkige verbintenis en voor de rest van zijn leven (Scott overleed in 1832) zijn we door zijn dagboek veelvuldig getuige van het leed dat het verlies van zijn vrouw hem bezorgde. Op het moment van hun huwelijk was Scott een beginnend advocaat en niets wees op een succesvolle loopbaan. Twintig jaar later was hij een van de beroemdste mannen van zijn tijd. Vertoonde hij zich in Parijs of Londen dan volgde prompt een uitnodiging van het hof. Uit alle delen van de wereld kwamen hoge gasten naar Abbotsford. Charlotte wist zich moeiteloos aan de maatschappelijke ballonvlucht van haar man aan te passen. Tactvol ontving ze op charmante wijze de eindeloze stroom bezoekers en de enige kritiek die ze uitte was de opmerking dat haar huis een hotel geleek met dit verschil dat er nooit rekeningen werden uitgeschreven. Ze was dol op muziek en toneel, hield van tekenen en paardrijden. Ze luisterde met veel plezier naar de verhalen van haar man, ze lazen samen dezelfde boeken, en ondernamen samen tochten door de onherbergzame streken van Schotland.

Aldus weten we op basis van dagboeken, brieven, autobiografieën en herinneringen heel wat van mevrouw Scott. Maar toch zegt Buchan dat zij ‘nooit tot zijn geheime wereld wist door te dringen’. Buchan weet trouwens ook vrijwel zeker dat Scott in de zomer van 1797 niet echt verliefd op haar was. En niet alleen aan haar mans geheime wereld, ook aan zijn ‘inner world of dreams’ had zij geen deel. Buchan staat hierin niet alleen. R.H. Hutton schreef in zijn biografie in de populaire reeks *English Men of Letters* (eindeloos herdrukt) dat zij geen ‘deel had aan zijn dromen’. Haar gevoelsleven miste ‘de diepte en intensiviteit’ van dat van haar man. En een derde zeer veel gelezen biograaf, Hesketh Pearson, die overigens een sympathieker beeld van haar schetst, zegt en passant dat het ‘haar ontbrak aan belangstelling voor zijn hobbies, zijn werk en zijn historisch onderzoek’. Hoe moeten we deze bejegening waarderen als we zien dat in andere biografieën over Scott, zoals van Angus en Jenni Calder, mevr. Scott nauwelijks wordt genoemd. Deze traditie vindt zijn oorsprong vermoedelijk in de eerste levensbeschrijving die er verscheen, het fameuze werk van John Lockhart, een van de grote voorbeelden in de enorme reeks ‘levens’ die de Engelse literatuur kent. Bepaald slordig is ook David Douglas in zijn uitgave van Scotts dagboek waarvan de index 29 verwijzingen vermeldt, terwijl er in werkelijkheid 72 pagina's zijn waarop Charlotte voorkomt. (In de inmiddels vierde uitgave worden er nog maar 51 geteld.) Helemaal bont maakt A.N. Wilson het die, in zijn overigens

hoogst originele biografie, op slechts vijf pagina's Charlotte noemt, maar aan Scotts jeugdliefde, Williamina Belsches, vele pagina's wijdt en haar van beslissende invloed laat zijn voor Scotts levenswandel. Hoe het wel moet, laat de grote studie van Edgar Johnson zien. Deze biografie kan met recht een studie worden genoemd: waar anderen zich onbevoegd overgeven aan psychologische mijmerijen beperkt Johnson zich tot de feiten uit de vele bronnen die hij heeft weten op te sporen.

Zonder zo ver te willen gaan van Buchan te verlangen dat hij ook de vraag had gesteld of Scott wel deel had aan Charlottes 'innerlijke wereld' kan men wel in redelijkheid vragen om iets meer toelichting. Meent hij dat het verkeerd is dat een echtgenote haar leven naar eigen inzichten inricht? Hij neemt niet eens de moeite te vertellen wat hij nu eigenlijk onder Scotts geheime wereld verstaat. Het lijkt plausibel dat hij Scotts literaire werk bedoelde, maar daarover heeft Scott zelf zich vaak laatdunkend uitgelaten. Scotts echte passie was wellicht Abbotsford, zijn 'Delilah' zoals hij zijn landgoed placht te noemen, een hartstocht die Carlyle er toe bracht Scott in de meest scherpe bewoordingen te bekritiseren. Maar daar gaat het niet om. Het is van belang om vast te stellen dat Buchan c.s. zich zo negatief uitlaten over mevr. Scott, zonder ook maar enig bewijs daarvoor aan te dragen. Dat kan ook niet, want alle bewijsmateriaal wijst in een andere richting.

II. Natalja Nikolajevna Gontsjarova

De onheuse behandeling van mevr. Scott is nog vriendelijk vergeleken bij alle smaad die mevr. Poesjkin is aangedaan. Er zijn, buiten Rusland, twee omvangrijke biografieën over Poesjkin, Ruslands grootste dichter, verschenen. Een ervan is van E.J. Simmons uit 1937, herdrukt in 1964 en 1971. Hij was hoogleraar in de Slavistiek te Cornell, de voorganger van Nabokov.

Simmons schrijft dat 'haar geest uitermate beperkt was. Ze had geen belangstelling voor poëzie en kende nauwelijks de titels van de werken van haar man of de boeken die hij las.' Ze was volgens onze hoogleraar, 'een heel gewone jonge vrouw, volkomen op zichzelf gericht en uit op mannelijke belangstelling'. Tussen beide echtelieden 'was een enorm intellectueel verschil'. Ze was met Poesjkin getrouwd 'zonder van hem te houden.' Tot zover deze bloemlezing.

De tweede grote biografie is die van Henri Troyat, een erudiet werk waaraan uitgebreid bronnenonderzoek ten grondslag ligt. Troyat geeft hetzelfde troosteloze beeld, opnieuw dat stortbad van clichés. ‘Er was geen enkele intellectuele affiniteit tussen de twee. In niet een van zijn brieven schreef de dichter Natalja over zijn literaire projecten, de boeken die hij las.’ En ook Troyat weet dat zij nooit van Poesjkin heeft gehouden. Natalja was ‘lichtzinnig en oppervlakkig in de hoogste mate, niet de geschikte geest voor een hoge en rijke geest als Poesjkin’, schreef in 1919 N. van Wijk, hoogleraar te Leiden, in wat het eerste belangrijke werk over de Russische literatuur in ons land was. Het beste boek over de Russische literatuur in de vorige eeuw werd geschreven door Mirsky. Hij vond Natalja ‘frivool en koel, en daarnaast een triviaal en bijna vulgair wezen, volkomen ontbloot van elke intellectuele of dichterlijke belangstelling’. Yarmolinsky, die Poesjkins volledige werken in Amerika uitgaf, noemt haar ‘een leeghoofdig, speels meisje, zonder ontwikkeling, intellectuele belangstelling of zelfs manieren’. Laten we stoppen met dergelijke citaten bestaande uit steeds dezelfde woorden, met hooguit wat variatie in de volgorde.

Wat zijn de feiten? Poesjkin stierf in 1837, dus de informatie is beperkt. Maar we beschikken over 674 brieven van hem. Bijna 400 ervan dateren van na 6 mei 1830, de dag waarop Natalja en Alexander zich verloofden. 81 ervan zijn gericht aan Natalja. Dat is erg veel voor iemand die probeerde om zo enigszins mogelijk elke dag in het gezelschap van zijn vrouw door te brengen. Dat er desondanks zoveel brieven zijn komt doordat Poesjkin haar, als hij op reis moest, enorm vaak schreef, soms zelfs tweemaal op een dag. De brieven zijn een genoegen om te lezen, een liefdesroman in briefvorm. Net als dat met Scott het geval is, zien we dat Poesjkin zich al snel beklaagt wanneer zijn brieven niet met dezelfde frequentie worden beantwoord. Soms ook spoorden ze hun geliefden aan om minder uitvoerig te antwoorden. Scott schreef dat ze anders zouden verarmen door de hoge portokosten; Poesjkin dat ze anders te weinig tijd zouden overhouden voor zichzelf en hun gezin. Natalja was de knapste verschijning van haar tijd, een nationale beroemdheid die aan het hof van de tsaar grote indruk maakte (over manieren gesproken), zodat Poesjkin schreef, om van zijn liefde te getuigen: ‘Ik houd van je ziel, nog meer dan van je gezicht.’

Dankzij zijn brieven weten we ook ongeveer wat Natalja schreef: ‘Dan

weer ben je boos op me vanwege gravin Sologoeb, dan weer omdat mijn brieven te kort zijn, dan weer omdat de stijl ervan te koel is of omdat ik nog niet naar je onderweg ben.' Uitvoerig vertelt hij haar over de schrijvers die hij leest, de literaire projecten waarmee hij bezig is, en vraagt hij haar bepaalde boeken op te sturen of te bestellen.

Wat betreft het geflirt van Natalja is het interessant te lezen dat hij op 6 mei 1836 schrijft hoe ze iemand door haar ongenaakbaarheid zozeer tot wanhoop heeft gedreven dat hij, om zich te troosten, een harem is begonnen. Van belang is in dit verband ook de brief die Natalja's zus Alexandra schrijft aan hun broer, waarin ze hem namens Natalja vraagt om 200 roebel zodat zij een verjaardagscadeautje voor Poesjkin kan kopen. En dan schrijft Alexandra: 'in ruil zal ze jullie het blad sturen dat dezer dagen is uitgekomen.' Poesjkin was juist met een literair tijdschrift begonnen en blijkbaar reikt Natalja's waardering ervoor zo ver dat ze het een aardige ruil vindt voor 200 roebel. (Poesjkins eerste baan als rijksambtenaar bezorgde hem een jaarsalaris van 700 roebel.) Uit de correspondentie tussen beiden concludeert Suasso in zijn boeiende studie dat Poesjkin kennelijk de gehele organisatie van een aflevering van het tijdschrift aan haar had toevertrouwd. Suasso's boek bevat één brief van Natalja. Daarin vraagt ze haar broer dezelfde uitkering uit het familiebezit te mogen ontvangen als haar zussen krijgen: 'Ik wil mijn man niet lastigvallen met al mijn kleine huishoudelijke zorgjes, want ik zie ook zo wel hoe treurig hij is, hoe bedrukt, hoe hij 's nachts niet slapen kan en bijgevolg in zo'n stemming verkeert dat hij niet kan werken om ons van middelen van bestaan te verzekeren: om te kunnen schrijven moet hij niets aan zijn hoofd hebben.'

Alle verwijten en alle kritiek die over het mooie hoofd van Natalja zijn uitgestort, zijn niet op feiten gebaseerd maar op gedachtenspinsels. Ook de laster die haar ten deel is gevallen vanwege het duel van haar man, is eenvoudig weerlegbaar.

III. Mozart en Dickens

Mozart is vaak vergeleken met Poesjkin. Beiden bezaten een genialiteit die aan hun kunst de glans van natuurlijkheid en vanzelfsprekendheid geeft. Beiden waren geldverslindende, rokkenjagende levensgenieters. Beiden stierven jong, Poesjkin werd 37, Mozart bijna 36 jaar oud. Hun echtgenotes hertrouwden en voor beiden werd ook het tweede huwelijk

gelukkig. Maar eenmaal in handen van biografen werd hun lot beklagenswaardig. Toevallig heeft mijn boekenkast een volwaardige, tweedelige biografie van Mozart in de aanbieding, die van Dr. B. Paumgartner, musicoloog en dirigent. Ofschoon ‘bruikbare evaluaties van tijdgenoten haast niet bewaard gebleven zijn’ weet hij toch aardig wat details op te dissen. Constanze Mozart had een ‘instinctieve, niet-intellectuele aanleg’ en ‘wist goed en kwaad niet te onderscheiden.’ ‘Over de diepere levensbehoeften dacht zij geen moment’ en natuurlijk ontbrak het ook haar aan ‘het streven naar een hoger geestelijk niveau.’

Regelmatig werd zij (en bijgevolg Wolfgang) geplaagd door ‘de jaloersheid van het erotische vrouwtje.’ Het zal dus niemand meer verbazen dat zij ‘elk vermogen miste’ om zelfs maar ‘oppervlakkig achter zijn geheimen te komen’.

Het lijkt wel alsof Dr. Paumgartner het libretto schrijft voor een operette van de E.O. over carnavalsavond. Gebrek aan fantasie valt hem in elk geval niet te verwijten. Ook in het geval van Constanze en Wolfgang hoeft men maar de overgebleven brieven te raadplegen om vast te stellen dat de Weense Doktor meer denkwerk dan leeswerk heeft verricht. Wat betreft hun relatie is het wellicht aardig een stukje uit een brief te citeren die Mozart op 6 juni 1791 schreef aan Constanze, die om gezondheidsredenen in Baden verbleef. ‘Adieu - liefste - mijn enigste - pak ze als ze door de lucht vliegen - 2999 en ½ kussen vliegen en wachten om geplukt te worden.’

Robbins Landon noemt veel bronnen die alle laster die Constanze ten deel is gevallen ontmaskeren. Curieus is ook dat men het, net als in het geval van de schone Natalja, nodig vond om Constanzes eerbaarheid in twijfel te trekken. Zowel Dr. Paumgartner als Hilgesheimer suggereren, zonder ook maar iets te noemen dat wijst op een zweem van een vermoeden dat zo'n mededeling niet geheel uit de lucht is gegrepen, dat Constanze haar gunsten ook aan anderen schonk.

De huwelijken van de Scotts, Poesjkins en Mozarts waren alle ronduit gelukkig. Maar hoe is het de dames vergaan in minder fortuinlijke omstandigheden? Catherine Hogarth is hiervan wellicht het bekendste voorbeeld. Na 22 jaren met hem getrouwd te zijn geweest en na tien kinderen van hem ter wereld te hebben gebracht, zette Charles Dickens haar het huis uit, zonder nog ooit iets van zich te laten horen. Wat schrijft John Forster, die Dickens moederbiografie schreef, hierover? Na wat gemij-

mer over ‘hulpeloosheid’ en wat gestamel dat er eigenlijk een ‘ivoren toren’ had moeten zijn die voor hem een ‘innerlijke schuilplaats’ had kunnen vormen, gaat Forster over tot de orde van de dag: Dickens' bemoeienissen met een kinderhospitaal. En dan opeens, vier pagina's verder, komt de mededeling van ‘een ingrijpende wijziging in zijn particuliere leven. Van dat ogenblik af leefden zijn vrouw en hij gescheiden.’ Dat is alles. Als men niet beter wist, zou men bijna gaan denken dat dit toch wel een erg zware slag voor hem geweest moet zijn. En Chesterton, de man die altijd een moreel oordeel en vooroordeel paraat had, wat heeft hij te melden? ‘Zijn particuliere leven bestond uit één tragedie (...) een werkelijke en hartverscheurende tragedie - de mislukking van zijn huwelijk.’ Maar als de lezer niet wordt verteld dat Dickens een maitresse had en zijn vrouw buiten de deur heeft gezet, zou men ook hier gaan denken, dat Chesterton bedoelde dat het om Dickens' hart ging. En misschien is dat ook wel zo. Ik bedoel, misschien heeft Chesterton dat ook bedoeld. Boeiend is dan dat Chesterton zo'n twintig pagina's verder Dickens' grote opmerkingsgave prijst met betrekking tot het verschijnsel van het ‘stille verraad’.

Coleridge pakte het iets anders aan. Hij nodigde zijn zwager Southey keer op keer uit om eens langs te komen, en toen dat gebeurde was hij twee dagen later verdwenen, om nooit meer terug te keren. Robert Southey bleef met zijn vrouw en kinderen achter en omdat hij zelf ook een groot gezin had, verkeerde hij al snel in geldnood (een omstandigheid waaraan wij ‘Goudlokje’ te danken hebben.)

Het zal na het voorafgaande wel niemand meer verbazen dat Coleridges vrouw, Sara Fricker, een vrouw was van ‘weinig verstand en begrip’ (Grant; Lockhart daarentegen vond haar een ‘pleasing person’ maar dat vermeldt Grant niet.) De vriend van Coleridge en Southey, William Wordsworth, liet Anette Vallon, nadat ze van hun dochtertje was bevallen, in de steek (en trouwde met Mary Hutchinson), een feit dat biografen ruim honderd jaar verborgen hebben weten te houden.

Poesjkin deed hetzelfde en liet Olga Michailovna Kalasjnikova met haar zoon in de steek. Olga behoorde tot het personeel, zodat Poesjkin haar eigenlijk niet kon huwen, maar Poesjkin zou niet erg afwijkend van zijn tijdgenoten hebben gehandeld als hij meer aandacht aan zijn buitenechtelijke zoon had besteed dan helemaal geen. Wat zeggen onze biografen hierover? Troyat, die weet te melden dat Natalja ‘goed en kwaad niet kon onderscheiden’, volstaat met de mededeling dat Poesjkin zich met haar troostte voor zijn eenzaam lot. Simmons, die eindeloos zit te

jammeren over Natalja's geflirt, zegt dat de romance met Olga een ‘noodzakelijke en welkome ontspanning’ was voor de dichter.

IV. Vanwaar die lasterlust?

Ten eerste moet worden opgemerkt dat vele van de boeken waaruit hierboven geciteerd wordt vaak voortreffelijk zijn. In de meeste gevallen gaat het om boeken die met kop en schouders uitsteken boven hun soortgenoten, boeken ook die men, afgezien van de genoemde passages, met zeer veel belangstelling en genoegen kan lezen. Het gaat dus zeker niet om een algemeen kwaliteitsgebrek. Ten tweede is het overzicht niet compleet. Er zijn uitzonderingen op de regel. In het geval van Scott is de biografie van Johnson al genoemd. Vermeldenswaardig is ook de studie van Una Pope-Hennessy die op originele wijze de aanwezigheid van Charlotte in Scotts oeuvre beschrijft. Het boek heeft helaas weinig weerklank gekregen, Wilson liet het kennelijk ongelezen. In het geval van Mozart is er behalve de studie van Robbins Landon ook Wouter Paaps boekje waarin hij schrijft dat het tijd wordt ‘dat men eens afstapt van de gewoonte om over Constanze op smalende, verwijtende en kleinerende toon te spreken’. Maar een boek dat vriendelijkheden bevat aan het adres van mevr. Poesjkin is me niet bekend.

Ten derde moet worden vastgesteld dat de kwaadsprekerij niet op slordigheid kan berusten, maar dat de schrijvers een groot aantal feiten terzijde hebben moeten schuiven. Dit is des te opmerkelijker omdat veel van de biografen hun best hebben gedaan om nieuwe bronnen aan te boren. Met name de vaak met zoveel stelligheid geponeerde constatering dat er in de correspondentie van de Scotts, de Poesjkins en de Mozarts over de artistieke werkzaamheden van de mannelijke wederhelft niets te vinden is, staat haaks op een overdaad aan feitenmateriaal.

Hoe moet deze jokpartij worden gewaardeerd? Natuurlijk negatief, maar wellicht is er iets meer over te zeggen. Zo zou men er enig begrip voor kunnen hebben dat biografen omzichtig omspringen met de menselijke fouten die door hun helden zijn gemaakt. (K. van het Reve is tot deze concessie niet bereid en ziet in het feit dat Poesjkin onsterfelijke gedichten schreef geen reden om hem anders te beoordelen dan anderen.) Een biograaf hoeft niet per se als een rechter de levensloop van een kunstenaar na te gaan. Op grond hiervan zou men de verzwijgingen van Forster

en Chesterton nog een beetje kunnen goedpraten. Dat geldt niet voor alle ongegronde kwaadsprekerij over de echtgenoten van Scott, van Poesjkin, Dickens, Mozart en Coleridge. Waar komt de kennelijk diepgevoelde behoefte tot zwartmakerij, met soms zelfs een agressieve ondertoon, vandaan? Een biograaf zou zich over het huwelijk van zijn hoofdpersoon kunnen afvragen in hoeverre het is geslaagd. Af en toe zien we dat sommige schrijvers deze vraag inderdaad niet negeren. Zo moet Paumgartner knarsetandend toegeven dat het niet juist zou zijn als men het huwelijk van Mozart als ongelukkig zou kenschetsen. De meeste biografen gaan aan de vraag voorbij en wekken de indruk te menen dat een huwelijk met een partner die niet dezelfde artistieke begaafdheden bezit als de kunstenaar een mislukking is. Maar als men artistieke belangstelling tot norm verheft dan is het wel vreemd dat men juist in dit opzicht de waarheid geweld aan doet door te ontkennen dat de genoemde dames zeer betrokken waren bij de werkzaamheden van hun man.

Twee verklaringen zijn denkbaar. Biografen laten zich bij de keuze van hun onderwerp sterk leiden door hun artistieke voorkeur. Meestal heeft men een grote bewondering voor de kunstwerken die de hoofdpersonen nalieten. Die affiniteit kan ertoe leiden dat er iets van een persoonlijke band ontstaat tussen de biograaf en de kunstenaar. Mogelijk voelt men zich intellectueel zo verwant met hem dat men afgunstig is op personen die, met intellectueel geringer niveau, al de aandacht kregen die zij moesten ontberen.

De tweede verklaring is: vrouwendiscriminatie. Het is altijd moeilijk grote betekenis toe te kennen aan emoties die noch profijtelijk zijn voor de bezitters ervan (de tijd dat de dubbele moraal nog functioneel was, is voorbij), noch onderdeel uitmaken van een hecht stelsel van maatschappelijke geboden en verboden (zoals in sommige niet-Westerse culturen). Ondanks het feit dat deze verklaring verstandelijk moeilijk te beredeneren is, kan zij vermoedelijk niet geheel en al worden genegeerd.

Tekeningen:

Hans van den Horst

De cyclus 'Droogbloemen' van Chris Honingh, in dit nummer, is geïnspireerd op een nog onuitgegeven boek met 26 collages, getiteld 'Ferien wie im Paradies', waaruit de hier gepresenteerde selectie (evenals de voorplaat) gekozen is. De collages van Hans van der Horst zijn samengesteld uit oude medische illustraties van de menselijke darmflora.

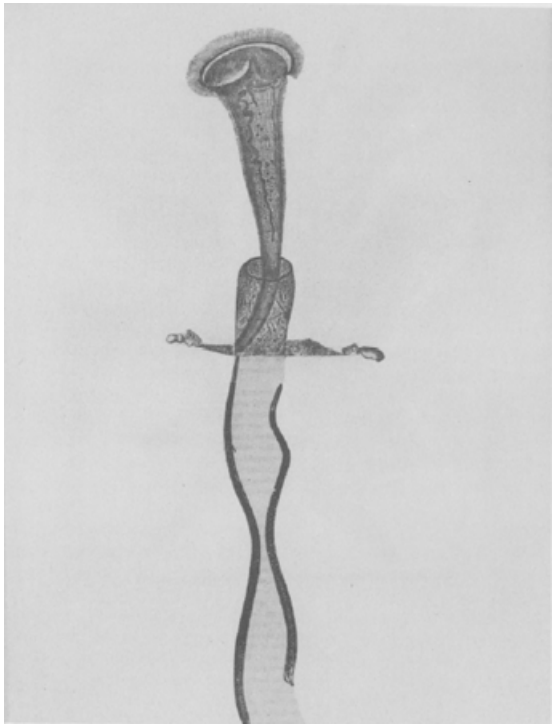

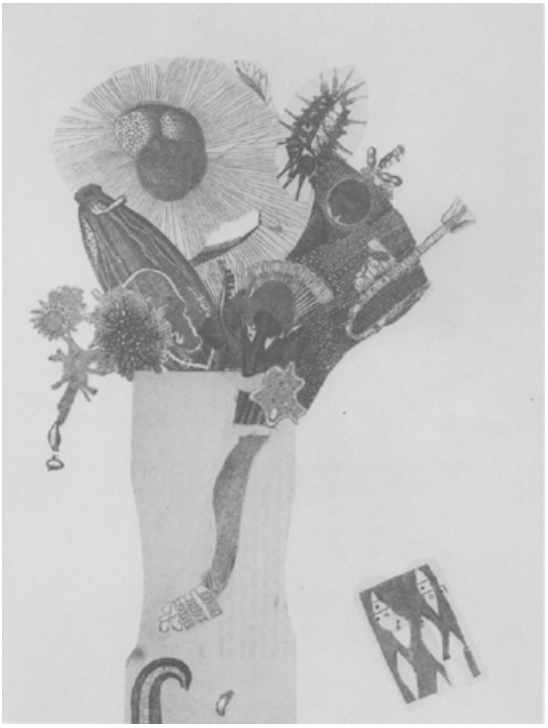

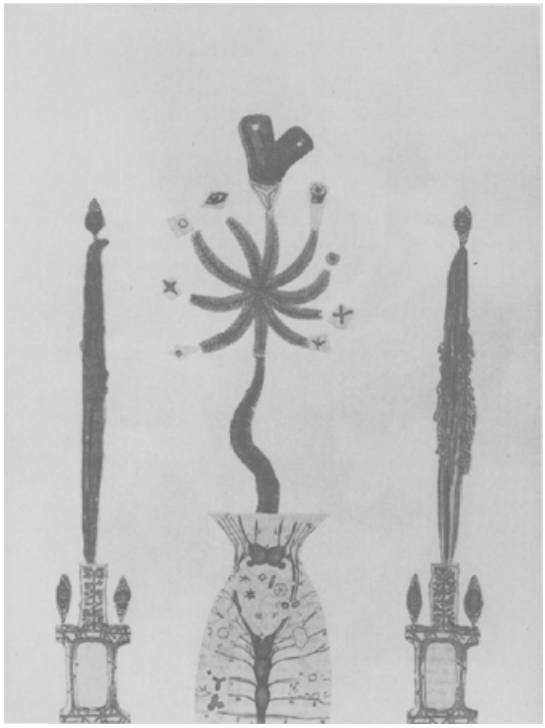

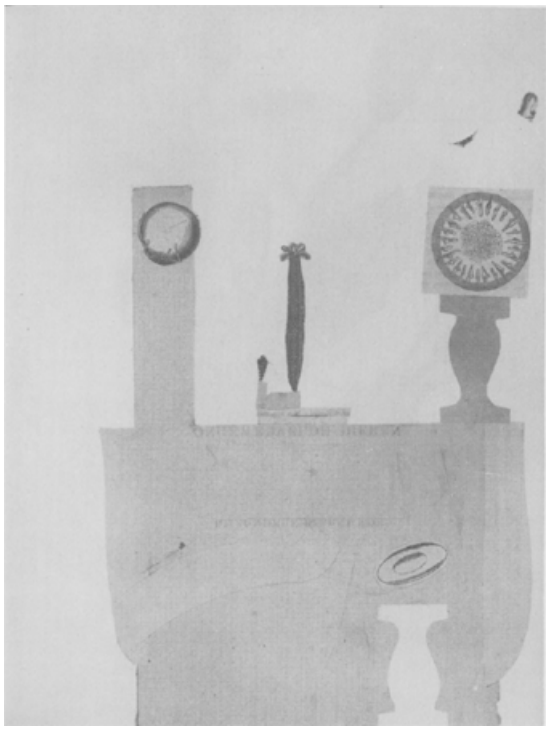

Light Verse

Kapelaan Frustratus (Deel III)*
Nelis Klokkenist

Mijn moedertaal was die der Kelten
die weldra door Romeins geweld en
kolonisatorendwang
verdrongen raakte en buiten zwang.
Van moedermelk naar mannepap
was toen taalkundig maar een stap.
Latijn dan heb ik opgezogen
uit een *centurio*, die kon bogen
op taalcultuur en die zijn zaad
uit zijn taalkritisch apparaat
mij ingoot, door de mond van voren.
Ook ploegde hij mijn achtervore.
Snel sprak ik het als die geboren
Romein. Zoals die helpen kon,
als uit een niet te stelpen bron!
Hij maakte mij, in tussenpozen,
vertrouwd met de *Metamorphosen*,
en, wat ook in latijn heel schoon is,
de *Puerilia Stratonis*.
Met zestien had ik niets te leren
meer van hem. Tijd voor andere heren.
Niet dat mijn paedagoog dit aanstond...
Maar 't werd hoog tijd dat ik een baan vond.
Want taalcultuur is wel een prae,
maar hogerop kom j'er niet mee.

Wie hogerop wou komen, toen,
kon meestal niet veel anders doen
dan in 't Romeinse legioen
gaan en zijn land verzaken,

* *Korte inhoud van het voorafgaande: De Brabantse Kapelaan Frustratus heeft zich onder invloed van de geest des tijds ontwikkeld tot een lederdragende knapenschender met marxistische inslag. Om hem althans van het marxisme te genezen stuurt de hemel hem een beeldschone Sint Sebastiaan op zijn dak.*

als hij promotie wilde maken.
Met zestien jaar, haast zeventien,
wou ik wat van het leven zien.
Mijn honderdman met liefdeshonger
werd onderhand ook niet echt jonger,
dus 't werk der liefde werd op 't end
meer liefdewerk-oud-perkament.
Eén keer, tot aan mijn nek vol zaad,
sprak ik en zei hem: ‘Het volstaat!’
Hij snapte ook dat het volstond,
en met een trap onder mijn kont
vloog ik de laan uit. Op die laan
sloot evenwel een heerbaan aan.
En met wat ik aan kleren had
aan 't lijf, alsmee een zere gat
en redelijk *well versed in classics*,
onzedelijk (*perverse in ethics*
zoals de Angelen dat zeien)
stond ik alleen op de kasseien,
‘Mijn eerste jeugd verdaan met vozen,
taalonderricht, Metamorphosen...
Al wat ik nu als truttig brandmerk
en niet één enkel nuttig handwerk
heeft deze onderkapitein
mij bijgebracht. Zonder latijn
was 'k nu misschien een Gallisch landman
die althans leven van zijn land kan...’
zo sprak ik bitter, aan de rand van
de heerbaan met mijn zere reet en
niets meer te eten neergezeten.
Gelukkig stond daar aan de zoom
des weegs een breedgekroonde boom
en in diens schaduw zat ik, loom
en moedeloos, en moe, steeds moeër.
Mijn ogen vielen toe en toeër
totdat een *‘Quis est iste puer?’*
mij noopte ze weer op te slaan.
En zie, een heer trad op mij aan
die langs die heerbaan kwam gegaan

met groot gevolg in pracht en praal.
'k Schoot overeind, recht als een paal,
en ook mijn paal schoot overeind
van schrik op 't zicht van zo'n verfijnd
en fraai gezelschap forse knapen.
Was dit een droom? Zou ik nog slapen?
‘Je slaapt niet, jongen, en een droom,
dat ben je zelf. God, wat een boom!
Zelfs voor de connaisseur uniek...
Waar vind ik zo gauw een tuniek
die zo'n lijf recht doet?’, sprak de heer
en kneep mij in een bil. 't Dee zeer,
maar 't leek me toch een hele eer
door zulk een heer te zijn geknepen...
‘De achterkant!’ sprak hij. Benepen
trok ik mijn chiton op, vermoedend
dat door die schop daar enkel bloedend
en beurs-bont vlees was nagelaten.
De heer was nu in alle staten.
Zijn vingers namen mij de maten.
Althans, dat dacht ik, maar een vinger
leek mij toch van formaat geringer
dan wat met kracht mijn lijf in schoot
en zich ontlaadde in één stoot.
Kan zich een vinger dan ontladen?
Wat het dan wel was laat zich raden.
Wat het ook was, het was geen kleine,
hoewel wel kleiner dan de mijne.

Die stoot... die kreet...’

Het dekbed gleed
met één ruk neer van bed. Een stoot...
een kreet... Frustratus schoot
omdat hij 't niet meer houen kon
zijn heilig vocht op naar 't plafond.
't Direct effect van visioenen
geeft vaak de werkster wat te boenen...
Ja, mensen hebben hun gebreken,

de clerus evenals de leken.

Zal zich Sebastiaan nu wreken?
't Lijkt wel of hem die kreet ontging,
of hij zijn jeugdherinnering
met ogen dicht en spijt in 't hart
met wat zich híér voltrok verwart...
Als hij het oog weer opent, ligt
Frustratus, zichtbaar zwaar verlicht
en opgelucht, weer onder 't dekbed
te loeren naar 't plafond - daar lekt het.
Maar dat lijkt Sint Sebastiaan
ten enenmale te ontgaan.
Hoe dat ook zij, wij moeten voort.
Sebastiaan heeft weer het woord:

‘Die stoot... die kreet... Wie kon dit zijn?
Vast niet een onderkapitein.
'k Was mijn centurio nu dankbaar,
omdat hij me voor die heer panklaar
had afgeleverd onder pijn.
Ik zag nu dat, zonder latijn,
een man het niet erg ver kan schoppen.
Met Kelten was het niet vet soppen...
Hoewel, als je een grote had...
Maar 'k stond nu in mijn blote gat
nog van die vinger na te lekken.
Frustratus, wil je je bedekken?!
En zit niet an je ballen, man!
Schei uit, ik word er Gallisch van.

... Dus van die vinger na te lekken.
Wat als die heer opeens vertrekken
zou, mij achterlatend? Zwarte vlekken
verschenen voor mijn ogen bij
alleen al de gedachte. Hij...
Hij scheen te raden wat ik dacht
en wenkte zijn gevolg. Dat bracht
een keur van kostbare kledij...

Men waste, zalfde, kleedde mij
en toonde, onder heupgewiegel
mij daarna - 't was voor 't eerst - een spiegel.
Ik zag die mooie jongelingen
mij nu in spiegelglas omringen,
maar voor het tot me door wou dringen
dat *ik* dat in die rijke tooi was...
Pas toen begreep ik dat ik mooi was.
Narcissus, als die spiegel water
geweest was, zou ik vast niet later
zo wreed tot mootjes opgehakt zijn,
maar toen al door het glas gezakt zijn!
Nooit keek verliefder, met meer ijver,
jij naar jezelf, daar in die vijver,
o wijze knaap, als ík toen deed:
de schoonheid zelf, als vorst gekleed...
Ja, wijs! Jij had jezelf gevonden
en stierf in schoonheid ongeschonden.
Hoe graag had ik met je geruild;
maar 'k was toen al te zeer bevuild.
Als het toen anders was gegaan
zat ik niet bij die kapelaan
over mijn jeugdtijd uit te pakken...
Maar ja, wie kan door spiegels zakken?

Dus: mooi... 'k Stond er verwonderd van.
Waarom had mij mijn honderdman
dat nooit verteld? 't Is te begrijpen:
hij zat hem als een dief te knijpen
dat, van mijn schoonheid mij bewust,
ik talen zou naar hoger lust.

Aan lust zou het mij niet ontbreken.
Zoals die knapen naar mij keken!
Tenslotte gaf die heer een teken
en in een wip stond ik weer bloot,
of liever vóór een wip... Zo groot
was hun getal dat ik verloot
moest worden. Eén man op de vijf

verwierf een vrijkaart voor mijn lijf.
Ik word er nog onmachtig van...
't Gevolg had vijfentachtig man,
dus zeventien maal moest ik paren
en telde nog maar zestien jaren.
Wat aldaar voorviel, vrind, dat zoek je
maar op in zo'n vies pornoboekje,
en spaar me de details, mijn beste:
ík lag na drie al buiten westen,
dus de herinnering is vaag.
Wat wil je, op een lege maag!...
Een geintje, als je jong bent, graag, maar...
hoe dát aanvoelt, vraag dat mijn maag maar.

Toen ik weer bijkwam, op een draagbaar
- het ging heel traag, maar toch, het lukte -
zag ik hoe naar mij overbukte
een knaap met droeve, mooie ogen.
De woorden goedheid, mededogen,
dat waren woorden, geen begrippen
voor mij. Maar toen zijn zachte lippen
mijn voorhoofd kusten en verkoelden
wist ik meteen wat men bedoelde...
'k Vertrouwde blindelings mij die knaap aan
en liet mij in een diepe slaap gaan,
mij veilig wetend, instinctief.
Toen ik mij van die baar verhief,
had ik mijn kracht geheel hervonden.
Hoe deerniswekkend ik geschonden
moest zijn bleek uit een mand verband
en zwachtels vol tot aan de rand
aan één kant van mijn legerstede
en aan de andere een tweede.
Aan 't voeteneind, o blij ontwaken,
zat weer die knaap als lichtend baken
in 't midden van mijn levenszee
vol lijfsmisbruik en ander wee.

Vitellius, die eens mijn doper

zou zijn (nee niet die snelle loper
uit dat gedicht van de Mérode),
wie dicht op jou nog eens een ode?
Jij hinkte, maar je ziel was gaaf,
te gaaf voor een hagiograaf...
Voor schrijvers is ten enenmale
geen eer aan zó'n ziel te behalen,
dus stierf je een vergeten dood
als anonieme hinkepoot.
Welk teken uit de dierenriem
verslond jou? Ook dat 's anoniem.
Zelfs in het hemelse archief
ontbreekt je naam. Definitief?
Sint Petrus, die de boeken bijhoudt
en bij 'Vitellius' ruimte vrijhoudt,
begrijpt het ook niet, maar vermoedt
dat het je deknaam was. Maar goed...

Vitellius vertelde dat
de heer die mij gegrepen had
en door zijn heren zeventien
liet zien welk leven hij nadien
voor mij in petto had als ik me
niet naar zijn wil en grillen schikte,
schatrijk was en een wreed strateeg.
Nog nauw hersteld kreeg ik een veeg
die hem deed kennen als de veger
bij uitstek van het ganse leger.
Ik liet mij dus, die les indachtig,
inlijven - nummer zesentachtig -
van zijn persoonlijke cohorte
of lijfwacht, die zijn tijd moest korten
met al wat Alcibiades
níét leerde van zijn Socrates.

De weg van nummer zesentachtig
naar nummer één was kort en krachtig:
ik was van meet aan favoriet,
of dat me nu beviel of niet.

Die slijmerds in het Vaticaan
met hun bezopen jurken aan
hebben mijn levensloop vervalst
en alle sex eruit gewalst.
Ik zou als protopacifist
geweigerd hebben, heel beslist,
het zwaard te dragen en te doden.
Die kans werd mij niet eens geboden!
Ik mocht met mijn zo sterk fysiek toen
alleen wat kamergymnastiek doen.
Maar in 't verhaal der orthodoxen
verdomde ik het zelfs te boksen!
Ik wou niets liever. Maar mijn veldheer
verbood het mij. Hij telde geld neer
voor zes masseurs en zeven kappers.
Nee, nooit verrichtte ik iets dappers.
Hij kon 't idee maar niet verdragen
dat in de omgang met zijn blagen
mijn neus zou worden platgeslagen,
mijn oor gescheurd, mijn kin ontwricht.
Eén pukkeltje op mijn gezicht
bracht hem al uit zijn evenwicht...
Ik deed mijn plicht in bed, als nicht.

Mijn Keltenwurger was niet krap
met gunsten. 't Romeins burgerschap
verwierf ik binnen 't jaar. Maar nooit
heb ik zélf om een gunst geschooid.
Ja, toch. Ik vroeg, terloops, als gaaf:
‘Geef mij Vitellius tot slaaf...’
‘Vitellius?...’ Mijn heer wist amper
wie ik bedoelde en zei schamper
toen hinkepoot hem werd getoond:
‘Je doet maar, als ik maar verschoond
blijf van zijn aanblik. Wie is dat?
Ik wist niet eens dat ik hem had,
die parodie op god Vulcanus.
Man, zoek wat mooiers uit als manus.
Mijn God, wat is dat mormel mottig...’

Mijn keuze werd mijn vriend noodlottig,
en mij met hem, zoals zal blijken.
Maar kon ik in de toekomst kijken?
Wat ik aan liefde had gekregen
bestond tot dan alleen uit vegen.
Vitellius was mij genegen.
Nooit stond ik op met zere darmen
als ik ontwaakte uit zijn armen.
En toch deed de natuur haar werk
met ons. Ook hij was jong en sterk.
Maar wat was zijn omhelzing teder,
zijn streling donzen, als een veder
zo licht zijn kus... en 't hoogtepunt
leek mij eerst goden slechts vergund,
zoals het aan ons lijf ontvloeide.
Als ooit een paar in liefde bloeide...
In liefde bloeide... maar verborgen;
want zeker zou mijn heer hem worgen,
en mij erbij, als hij de lucht kreeg
van wat bij ons tot hoger vlucht steeg
bij elk nieuw minnespel. Was 't wel
een minnespel. O ja, vast wel,
maar is 't nog spel als het beminnen
uitstijgen gaat boven de zinnen
alleen? Waar ligt precies de drempel
die 't lijf ontlijft en maakt tot tempel,
en als't een tempel wordt, dan tot
de eredienst van welke god?
Ik kende slechts mijn eigen genus.
Mijn eredienst gold niet vrouw Venus.
Vitellius als eredienst?
Die had ik zelf als heer in dienst.
'k Bedoel als slaaf, al leek het meer
dat hij de heer was van zijn heer.
Daar had het meer van... allergekst...
Ik leek wel door mijn vriend behekst!
Ik wist dat er geen mooier man was
dan ik, en dat ik in de ban was
van iemand die qua lijflijk schoon

niet veel was, mild gezegd - gewoon.
Alleen bij hem voelde ik mij goed,
'k bedoel van ziel en van gemoed
een beter mens, als was 'k geworden
tot wezen van een hoger orde.
Waar haalde hij de kracht vandaan
mij mee te trekken in zijn baan
die naar steeds hoger transen voerde?
Maar wat mij wel het meest ontroerde:
nooit hoorde ik iets als klachten van
die need'rige verachte man
die met de nek werd aangekeken
en doelwit was van laffe streken
om een paar lijflijke gebreken.
Hoe vaak heb ik niet willen sterven
als ik zijn bijzijn weer moest derven
om voor mijn heer paraat te staan.
Wat heeft die man een kwaad begaan
aan lijf en ziel, van mij en allen
die hij zich nam tot zijn vazallen
en onderdanen van zijn lust!
Ik walgde nu als 'k werd gekust.
Of kussen?... het had meer van bijten
als ik die lippen zich zag splijten
voor wat hij onder kus verstond.
Maar nog wel erger leed mijn mond...
Vitellius, op deze aard
werd jou althans dít leed bespaard,
want schoonheid waarop ieder vlast
is voor haar drager meest een last!
Een mooie vrouw kan waardig zijn
en daarbij ook nog aardig zijn.
Maar man en mooi ontmoet slechts achting
als gluiperig voorspel tot verkrachting.

(Wordt vervolgd)

Twee fabels
I.A. Krylov[*]
(Vertaling Margriet Berg & Marja Wiebes)

De kat en de nachtegaal

Een nachtegaal werd eens gevangen door een kat.
En met haar klauwen in het arme beest geslagen
Begon de kat poeslief te vragen:
‘Ach, nachtegaaltje, lieve schat,
Jij zingt zo prachtig; ik hoor iedereen vertellen
Dat jij je met de besten op een lijn kunt stellen.
De vos vertelde me reeds lang
Dat jouw geluid zo'n lust is voor de zinnen
Dat alle herdertjes en herderinnen
Helemaal weg zijn van jouw zang,
Dat is waarom ik er zo naar verlang
Jou eens een keer te horen.
Spartel niet zo: verzet je toch niet tegen mij,
Wees maar niet bang, ik zal je echt niet smoren,
Kom zing eens wat, dan laat ik je weer vrij,
Dan vlieg je zo weer over bos en hei.
Mijn liefde voor de zangkunst evenaart de jouwe,
Ik mag voor 't slapen gaan nog graag een liedje mauwen.’
Het nachtegaaltje, in de kat zijn poot,
Verkeerde onderwijl in grote ademnood.

КОШКА и СОЛОВЕЙ

Поймала Кошка Соловья,
  В бедняжку когти запустила
И, ласково его сжимая, говорила:
  ‘Соловушка, душа моя!
Я слышу, что тебя везде за песни славят
  И с лучшими певцами рядом ставят.
  Мне говорит лиса-кума,
Что голос у тебя так звонок и чудесен,
  Что от твоих прелестных песен
Все пастухи, пастушки - без ума.
  Хотела б очень я, сама,
    Тебя послушать.
Не трепещися так; не будь, мой друг, упрям,
Не бойся: не хочу совсем тебя я кушать.
Лишь спой мне что-нибудь: тебе я волю дам
И отпущу гулять по рощам я лесам.
В любви я к музыке тебе не уступаю,
И часто, про себя мурлыча, засыпаю’.
  Меж тем мой бедный Соловей
  Едва-едва дышал в когтях у ней.

* *Voorjaar 1993 verschijnt een bundel fabels van Krylov bij Uitgeverij Plantage G & S, Leiden.*

[Nederlands]

‘Hoe zit het, gaat het nog gebeuren,
Vooruit, vriend, zingen,’ bleef de kat maar zeuren.
Maar onze zanger piepte slechts, want zingen kon hij niet.
‘Ik vraag me af waarom jouw lied,’
Hoonde de kat, ‘in 't bos zo wordt geprezen!
Waar mag die zuiverheid en kracht wel wezen,
Waarover iedereen voortdurend riep?
Zelfs van mijn eigen kroost verveelt me dat gepiep.
Nee, van de zang heb jij geen kaas gegeten:
Jouw lied heeft staart noch kop,
Eens kijken of je beter deugt om op te eten!’
En toen at hij de arme zanger op -
Er bleef niets van hem over.

Moet ik nog duidelijker zijn met mijn verhaal?
Gevangen in de kat zijn klauw zingt zelfs de nachtegaal
Maar pover.

[Russisch]

‘Ну что же? - продолжает Кошка. -
Пропой, дружок, хотя немножко’.
Но наш певец не пел, а только что пищал.
‘Так этим-то леса ты восхищал! -
С насмешкою она спросила. -
Где ж эта чистота и сила,
О коих все без умолку твердят?
Мне скучен писк такой и от моих котят.
Нет, вижу, что в пенье́ ты вовсе не искусен:
Всё без начала, без конца,
Посмотрим, на зубах каков-то будешь вкусен!’
И съела бедного певца -
До крошки.

Сказать ли на ушко яснее мысль мою?
Худые песни Соловью
В когтях у Кошки.

<1824>

De koekoek en de adelaar

De adelaar stelde de koekoek aan tot nachtegaal.
De koekoek, met zijn nieuwe functie ingenomen,
Vestigde zich in een der espebomen,
En hij begon met veel kabaal
Zijn muzikaal talent daar uit te dragen;
Maar in een ommezien was iedereen gevlucht,
Het lachen en het schelden was niet van de lucht.
Mijn koekoek was geheel verslagen,
En is toen om te klagen naar de adelaar gesneld.
‘Kijk,’ zei hij, ‘'k ben op uw uitdrukkelijk verlangen
Als nachtegaal in 't bos hier aangesteld;
Toch waagt men het mij uit te lachen om mijn zangen!’
‘Ik ben een koning en geen god,’ was 't antwoord op de klacht.
‘Voor jouw ellende kan ik geen voorziening treffen.
Ik kan een koekoek wel tot nachtegaal verheffen,
Maar hem tot nachtegaal te maken ligt niet in mijn macht.’

1830

КУКУШКА И ОРЕЛ

Орел пожаловал Кукушку в Соловьи.
Кукушка, в новом чине,
Усевшись важно на осине,
Таланты в музыке свои
Выказывать пустилась;
Глядит - все прочь летят,
Одни смеются ей, а те ее бранят.
Моя Кукушка огорчилась,
И с жалобой на птиц к Орлу спешит она.
‘Помилуй! - говорит. - По твоему веленью
Я Соловьем в лесу здесь названа;
А моему смеяться смеют пенью!’ -
‘Мой друг! - Орел в ответ. - Я царь, но я не 62
Нельзя мне от беды твоей тебя избавить.
Кукушку Соловьем честить я мог заставить;
Но сделать Со'ловьем Кукушки я не мог’.

<1830>

Olympisch Elftal III
Frank van Pamelen

Normaal gesproken start in een Olympisch
En dus publiciteitsgevoelig jaar
De ene na de andere campagne

Voor sportkledij en meer van dat soort waar
Zo zitten in de aanloop richting Spanje
Ontelbare commercials in de pen

Voor high-tech supersonische oranje
Hot Lava of Pink Flash gekleurde én
Van draaischijf, lucht en pomp voorziene gympies

De sport raakt in de greep van halve zolen
- Mijn koninkrijk voor dope en anabolen!

Uit: The Golden Gate (Canto I)*
Vikram Seth
(Vertaling Paul van den Hout)

Dankbetuiging

Mijn dank geldt velen, zeer verscheiden:
de Stanford Universiteit
voorop, waar nu helaas al tijden
mijn dissertatie slecht gedijt,
op kost, steeds kariger, wegkwijnend.
Voorts al wie, schrijflust ondermijnend,
mijn werk verwierp, meteen, finaal,
of dwepend zuchtte: ‘Magistraal!’,
ofwel mij wees hoe voort te bouwen.
Dan John en Susan, beiden voor
hun open huis en oog en oor.
Ten slotte u, voor 't blind vertrouwen
in mijn verhalend vers gesteld
met geld, grif door u neergeteld.

Acknowledgments

My debts are manifold and various:
First, Stanford University
Where, with progressively precarious
Nurture, my tardy Ph.D.
Has waxed, and waxes, lax and sickly.
Second, to friends who've read this, quickly
Advised me to desist and cease,
Or burbled, ‘What a masterpiece!’
Or smoothed my steps with sage suggestion.
Third, to John and Susan Hughes
For refuge, friendship, ears, and views.
And, fourth, to you, who did not question
The crude credentials of this verse
But backed your brashness with your purse.

* *In DTR Zomer 1990 publiceerde Paul van den Hout al een aantal vertaalde coupletten uit ‘The Golden Gate’ van Vikram Seth (Calcutta, 1952) die dit jaar te zien was op Poetry International. Nu het eerste canto is voltooid publiceren wij het inclusief de eerder gepubliceerde coupletten. De complete vertaling zal t.z.t. verschijnen bij Uitg. Van Oorschot.*

Opdracht

Ziehier de kant en klare zangen.
Nu, nolens volens, ben ik vrij
van het benevelend verlangen
naar méér, de uitputting nabij
na dertien omgevlogen maanden,
geprikkeld en geprest, gemaand en
gesmeekt door vrienden dóór te gaan.
Steele's zachte handen, bid ik, slaan
dit boek nog wel eens open, even.
Waar prosodie of metrum wringt,
verwijt het hém slechts, die hier zingt;
waar stanza's echter zwieren, zweven,
door versvoetval, woordkeus of klank,
Tim, wéét wie ik daarvoor bedank.

Dedication

So here they are, the chapters ready,
And, half against my will, I'm free
Of this warm enterprise, this heady
Labor that has exhausted me
Through thirteen months, swift and delightful,
Incited by my friends' insightful
Paring and prodding and appeal.
I pray the gentle hands of Steele
Will once again sift through its pages.
If anything in this should grate,
Ascribe it to its natal state;
If anything in this engages
By verse, veracity, or vim,
You know whom I must credit, Tim.

1.1

Om te beginnen, kort en krachtig:
de Muze Heil, dat is bon ton.
Zo rond het jaar 1980
was er een man, hij heette John.
Pas zesentwintig, maar een naam reeds
op zijn terrein, geslaagd, eenzaam steeds,
werd hij eens 's avonds, vlak bij huis,
in Golden Gate Park per abuis
onthoofd haast door een onnauwkeurig
geworpen frisbee en hij dacht:
‘Wie mist mij, als mij onverwacht
zoiets gebeurt? Geen mens!’ En, treurig,
schonk hij zijn aandacht maar terstond

aan zaken, lager bij de grond.

1.1

To make a start more swift than weighty,
Hail Muse. Dear Reader, once upon
A time, say, circa 1980,
There lived a man. His name was John.
Successful in his field though only
Twenty-six, respected, lonely,
One evening as he walked across
Golden Gate Park, the ill-judged toss
Of a red frisbee almost brained him.
He thought, ‘If I died, who'd be sad?
Who'd weep? Who'd gloat? Who would be glad?
Would anybody?’ As it pained him,
He turned from this dispiriting theme
To ruminations less extreme.

1.2

Dus dacht hij aan geïntegreerde
circuits - daar werd hij kalmer van.
Irreguliere (gefrustreerde)
gevoelens deed hij in de ban.
Hij dacht aan or-gates en aan and-gates,
aan ROMs, aan nor-gates en aan nand-gates,
nanoseconden, bytes en bits...
tot hij, opkijkend, in een flits
een kauwenzwerm voorbij ziet scheren
langs spargekarteld hemelblauw
en - hij begrijpt het niet zo gauw -
opeens verkeert in hoger sferen,
ver van de plek waar, in zijn schulp
van eenzaamheid, hij schreeuwt om hulp.

1.2

He tuned his throughts to electronic
Circuitry. This soothed his mind.
He left irregular (moronic)
Sentimentality behind.
He thought of or-gates and of and-gates,
Of ROMs, of nor-gates, and of nand-gates,
Of nanoseconds, megabytes,
And bits and nibbles... but as flights
Of silhouetted birds move cawing
Across the pine-serrated sky,
Dragged from his cove, not knowing why,
He feels an urgent riptide drawing
Him far out, where, caught in the kelp
Of loneliness, he cries for help.

1.3

John mag er zijn, kleedt zich zorgvuldig.
Zijn stem is diep, zijn geest gezond,
hij werkt keihard en zeer geduldig,
naamplaat van plastic steeds braaf rond
zijn nek - het lijkt wel een mascotte.
Een goede baan. Leeft safe, ten slotte:
betaalt zijn huur, trimt váák, rookt niet,
mijdt kerk en onbekrompen schenken,
houdt van zijn tuin, leest veel, zij het
eclectisch en het liefst in bed
(een surrogaat, zegt men, voor denken).
‘John,’ klagen vrienden, ‘solipseert.’
(Zo niet zijn chef, die hem waardeert.)

1.3

John's looks are good. His dress is formal.
His voice is low. His mind is sound.
His appetite for work's abnormal.
A plastic name tag hangs around
His collar like a votive necklace,
Though well-paid, he is far from reckless,
Pays his rent promptly, jogs, does not
Smoke cigarettes, and rarely pot,
Eschews both church and heavy drinking,
Enjoys his garden, likes to read
Eclectically from Mann to Bede.
(A surrogate, some say, for thinking.)
Friends claim he's grown aloof and prim.
(His boss, though, is well-pleased with him.)

1.4

Grijsogig, blond, aristocratisch
van bouw, gelaat, optiek, élan,
genuanceerd en toch dogmatisch,
en kwetsbaar onder 't dekschild van
verfijning van smaak-én-verschijning,
bespeurt John een neergaande lijn in
(al gaan zijn aandelen omhoog)
de curve van zijn levensboog.
Gepassioneerd, een snel getarte
natuur, onloochenbaar charmant,
heeft hij, onschuldig vaak, de brand
gestoken in veel vrouwenharten.
Waarop hij voor een hele poos
kuis voor een carrière koos.

1.4

Gray-eyed, blond-haired, aristocratic
In height, impatience, views, and face,
Discriminating though dogmatic,
Tender beneath a carapace
Of well-groomed tastes and tasteful grooming,
John, though hit corporate stock is booming,
For all his mohair, serge, and tweed,
Senses his life has run to seed.
A passionate man, with equal parts of
Irritability and charm,
Without as such intending harm,
His flaring temper singed the hearts of
Several women in the days
Before his chaste, ambitious phase.

1.5

Septembergroengeregend rijgen
de blonde heuvels, bloemgetooid,
zich rond de baai; de kleuren neigen
naar een pastel. En meer dan ooit
door 't steeds weer woelige en wondere
van San Francisco's zo bijzondere
historie nostalgie-omringd,
loopt John door 't park, dat als een lint
van groen zich slingert, verder westwaarts,
door wat eens duinland was tot aan
de deining van de Oceaan.
't Is laat, de vogels vliegen nestwaarts;
ze zien de zon juist ondergaan -

schoorvoetend schuift de schemer aan.

1.5

John notes the late September showers
Have tinged the blond hills round the bay
With a new green. He notes the flowers
In their pre-winter bloom. The way
That, when he was a child, the mystery
Of San Francisco's restless history
Kindled in him an answering spark,
It strikes him now as, through the park,
Wrested from old dunes by the westward
Thrust of the green belt to the slow
Pacific swell, his footsteps go.
But it is late. The birds fly nestward
Toward me sunset, and the arc
Of darkness drifts across the park.

1.6

't Is vrijdagavond. Als ontketend,
weergalmt de stad van woest jolijt.
John voelt zich zielig worden, wetend
dat hij alleen staat sinds de tijd
dat, na zijn moeders overlijden,
zijn vader, Engelsman, zich blijde
weer heeft gevestigd in ‘zijn’ Kent
en daarvandaan schaars antwoord zendt
op (schaarse, kan John slechts beamen)
post van zijn overzeese zoon,
maar het postale dienstbetoon
- en dat van kust tot kust met name -
gispt in de Times, want zó scherpt hij
zijn pen en geest en pleit zich vrij.

1.6

It's Friday night. The unfettered city
Resounds with hedonistic glee.
John feels a cold cast of self-pity
Envelop him. No family
Cushions his solitude, or rather,
His mother's dead, his English father,
Retired in his native Kent,
Rarely responds to lettert sent
(If rarely) by his transatlantic
Offspring. In letters to *The Times*
He rails against the nameless crimes
Of the post office. Waring frantic
About delays from coast to coast,
He hones his wit and damns die post.

1.7

Een losse schakel, geen relatie
en kind noch kraai - alléén, kiest John
voor even ter reanimatie
de koelte van een ijssalon.
Twee tieners staan, één lik om beurten
van maar één ijsje, druk te flirten.
Het laat John koud. Hij ziet voldaan
Pêche-Melba op de prijslijst staan,
bestelt, betaalt, neemt plaats; maar, ziende
dat van de mensen om zich heen
(drie schoolmeisjes, heel knus bijeen,
een druk gezin en - blijkbaar vrienden -
een hippie en een Castro-tiep)

slechts hij alleen is, treurt hij diep.

1.7

A linkless node, no spouse or sibling,
No children - John wanden alone
Into an ice cream parlor. Nibbling
The edges of a sugar cone
By turns, a pair of high school lovers
Stand giggling. John, uncharmed, discovers
His favorite flavors, Pumpkin Pie
And Bubble Gum, decides to buy
A double scoop; sits down; but whether
His eyes fall on a knot of three
Schoolgirls, a clamorous family,
Or, munching cheerfully together,
A hippie and a Castro clone,
It hurts that only he's alone.

1.8

Weer thuis, zoekt, voor de variatie,
John troost bij Beatles en Pink Floyd.
Voedt ‘Girl’ alleen maar zijn frustratie,
van ‘Money’ wordt hij kwaad: berooid
is hij geenszins. 't Is minder weelde
die hij als sexueel misdeelde
verlangt, dan op zijn minst *A Taste*
of Honey, of iets in die geest.
Luid *Money - it's a gas*... meeblèrend,
schenkt hij een biertje in. Wellust,
herinneringen, half bewust,
vermengen zich met zijn misère,
tot hij (Floyd?... Freud?) het liefst nog aan
een grass-trip of het gas zou gaan.

1.8

He goes home, seeking consolation
Among old Beatles and Pink Floyd -
But ‘Girl’ elicits mete frustration,
While ‘Money’ leaves him mote annoyed.
Alas, he hungers less for money
Than for a fleeting Taste of Honey.
Murmuring, ‘Moneys - it's a gas!...
The lunatic is on the grass,’
He pours himself a beer. Desires
And reminiscences intrude
Upon his unpropitious mood
Until he feels that he requires
A one-way Ticket to Ride - and soon -
Across the Dark Side of the Moon.

1.9

Hij droomt weer van zijn Berkeley-dagen,
van Phil, zijn vrienden, hoe vaak 's nachts
de tijd verstreek in biergelagen,
aan bul noch baan meer werd gedacht.
Eheu fugaces... Silicon Valley,
promotor van de Maagzweer-Rally,
zuigt jonge doctorandi aan
met gouden bergen en een baan,
ontslaat de slomen, prest presteerders -
ze branden aan twee kanten op.
Zo raakt de vriendschap in het slop,
terwijl de boterham gesmeerd is.
Devoot legt John zijn levenslot

in handen van de Chip, zijn God.

1.9

He thinks back to his days at college,
To Phil, to Berkeley friends, to nights
When the pursuit of grades and knowledge
Foundered in beery jokes and fights.
Ebeu fugaces... Silicon Valley
Lures to ambition's ulcer alley
Young graduates with siren screams
Of power and wealth beyond their dreams,
Ejects the lax, and drives the driven,
Burning their candles at both ends.
Thus files take precedence over friends,
Labor is lauded, leisure riven.
John kneels bareheaded and unshod
Before the Chip, a jealous God.

1.10

Dat deed ook Phil, tot die recentelijk
een droom van een Defensiebaan
heeft opgegeven - een bedenkelijk
besluit, vindt John, en te spontaan.
Dat Phil nu plotsklaps pacifist is,
maakt John, die géén idealist is,
bang voor hun vriendschap, die sinds lang
stoelt op *Wein, Weiber und Gesang*.
Hij schroomt Phils nummer nu te draaien
uit angst dat ideologie
de warme camaraderie
van vroeger zal verkillen. Saai en
bourgeois is John sindsdien. Naar Phils
gezelschap snakt hij, met een pils.

1.10

As did Phil too, until his recent
Flight from the rich realms of Defense
(With what John holds to be indecent
Precipitation and bad sense).
John, still engaged in such endeavors,
Feels Phil's new zest for peace work severs
A thread of mutual interest
He almost feats to call him lest
Political debate should color
A friendship based on easy cheer,
Light camaraderie, dark beer,
And double-dating. Life's grown duller
Since when - ah, time! - they used to share
The aegis of the Golden Bear.

1.11

Dus belt hij hem, voor 't eerst sinds eeuwen,
krijgt geen gehoor - ach ja, weekend -
zoekt dan in zijn agenda, geeuwend,
naar wie hij verder zoal kent.
Ach ja... Jane Hawakaya. Menig
seizoen verging sinds zij, herenigd,
nog droomden van een opbloei van
hun oude liefde. Een bestand
voor altijd pantsert hun relatie
af tegen elke passie thans.
Bijtijds ontsprongen aan de dans
van steeds verstikkender stagnatie,
leeft elk van hen zijn eigen trip:

de kunst voor Jane, voor John de chip.

1.11

He phones Phil, the first time in ages,
But there's no answer. (Friday night.)
He idly thumbs the scribbled pages
Of his address book. Well, he might
Phone Janet Hayakawa. Many
Seasons have sunk since there was any
Hazard a meeting could educe
Thar former love. A standing truce
Shelters their friendship from all passion.
They'd felt their union would constrict
Their separate lives. An interdict
Agreed by both, after a fashion
They went about their singular ways,
Slaves to the Chip or artist's daze.

1.12

Beeldhouwster als ze is, vereent ze
perfect haar hobby met haar werk,
boetserend, beitelend, verleent ze
haar arbeidsuren ongemerkt
de schijn van vrijetijdsbesteding.
Met hand en oog nog niet tevreden,
gebruikt ze 's avonds hand en oor
als drummer in een band, notoir
tot ver in Frisco's buitenwijken
waar menigeen, die heerlijk sliep,
wreed wordt gewekt door Liquid Sheep's
volume - meer dan klankenrijke
muziek met melodie noch wijs:
gepunctueerd, gesmoord gekrijs.

1.12

She is a sculptor. Stress and pleasure
For her thus perfectly combined,
The boundaries of toil and leisure
By definition ill-defined,
Her worktime doubles as her playtime,
But hand and eye deployed in daytime
Yield, when night comes, to ear and hand.
She is the drummer in a band
Well known and feared throughout the city:
The striking sounds of Liquid Sheep
Rouse distant suburbs from their sleep.
Unlinked alike to tune or ditty,
Their music is a throttled yelp -
Morse crossed with a pig's squeal for help.

1.13

Des avonds zo dus supersonisch
en koortsachtig actief aldoor,
vindt Jane het zacht gezegd ironisch
dat juist haar artistieke fort,
stillevens haast in brons en ijzer -
Drie Eieren, Een Zonnewijzer,
Een Naakt Gekleed, Een Adelaar
op Kinderroof - voortdurend maar
op vooroordelen stuit. Clementie
kent de verzamelde kritiek
niet voor haar visie op plastiek.
Een hogerhandse interventie...?
De Goden zelf, zei Schiller reeds,

bestrijden domheid tevergeefs.

1.13

Although such accents supersonic
Engage her in the fevered night,
Janet considers it ironic
That her true forte, try as she might,
Her quiet forms of bronze and iron -
Three Eggs, An Adelesscent Lion,
Clothed Nude, Study of Young Man Caught
In Eagle's Claws - have not yet brought
The sober critical attention
She craves. The crirks' common nose
Sniffs magisterialty at her shows.
And as for divine intervention -
In Schiller's phrase, the very gods
Strive fruitlessly against such clods.

1.14

Hoort hoe ze dom en blind beslissen:
Miss Hawakaya, dient gevreesd,
mist elk gevoel voor vorm - waar is ze
de laatste dertig jaar geweest?
Of staan bij haar soms Moore en Calder
al in de kelder of op zolder?
Een spanningsloos, glad lijnenspel
staat voor haar beeldhouwwerk model,
ontleende surrogaat-emoties,
te makkelijk gemodelleerd...
Door modetrends geobsedeerd
en door géén artistieke noties
geremd, spuit zo de kennerskliek
zijn gal en ongein *en public*.

1.14

Blind mouths! They spew their condescension:
Miss Hayakawa, it appears,
Lacks serious sculptural intention.
Where has she been these thirty years?
Are Moore's and Calder's use of medium
Unknown to her? The languid tedium
Of lines too fluid to show pairs
Reflect this artist's dated chains:
Derivative, deluted passion,
A facile versatility....
With smooth and blinkered savagery,
Servile and suave, oboessed by fashion,
These chickenhearted chickenshits
Jerk off their weak and venomous wits.

1.15

Al storen Jane die loze kreten,
die ze, waar mogelijk, negeert,
ze is ook zelf vaak, ongeweten,
in haar obsessies, geborneerd.
Te zamen met haar tweelingkatten,
gracieuze Siamese schatten
bewoont ze een soort arendsnest,
een steenworp van Café Triëst,
een atelier, hoog, ruim en zonnig.
Het duo Oor en Bel krijgt elk
des ochtends vis met brood en melk,
haar eigen Muze een gin-tonic,
waarna, door Muesli zelf gesterkt,

Jane urenlang gedreven werkt.

1.15

Though savaged by this vain unkindness
Which she tries not to take to heart,
She too displays unwitting blindness,
Plunging her spirit into art.
Only her cats provide distraction,
Twin paradigms of lazy action.
A short walk from Café Trieste
The three live in an eagle's nest,
A great loft studio, light and airy.
Each day for breakfast Cuff and Link
Have fish to cat and cream to drink.
Their mistress drinks a Bloody Mary
(For inspiration) and devours
Her Weetabix, and works for hours.

1.16

De snoezepoezen, zacht als zijde,
met Tjoklat-oren, beige vacht,
ze ondergaan Janes toegewijde
verzorging als normaal: geen acht
slaat Oor of Bel ooit op het vrouwtje,
dat, zelf soms bijtend op een houtje,
het tweetal vet mest en hun mand,
met dons gevoerd, bekleed met kant,
getooid heeft met hun initialen -
in gouddraad! - welke evenwel
wanneer ze nijdig is, ook wel
voor BAL en ORIG staan. Betalen
ze vaak haar zorg met ongerief,
Jane neemt hun kattekwaad voor lief.

1.16

Sweet Siamese of rare refulgence
With chocolate ears and limbs of tow,
Jan gives them love, food, and indulgence.
The cats take this for granted, show
Scant deference to their human betters;
Their baskets woven with gold letters,
In splendor Jan can ill afford,
In silken bed, on sumptuous board
They fatten. Though, when out of favor,
The L and C on their beds are
Interpreted ‘Louse’ and ‘Catarrh,’
Jan relishes the warmth and savor
The deeds of Cuff and Link confer,
The love they deign to yield to her.

1.17

Geen kattepis: hun klauw- en roofzin
kost kussens, beddespreien, verf
en trok al menig diepe kloof in
het kostbare bureau, geërfd
van haar grootouders, zelf nog *issei*,
via haar ouders, self-made *nisei*,
die, kleinbehuisd, het in hun flat
niet konden bergen, zodat het
Janes atelier nu siert, pal onder
- het maakt haar steeds weer triest én blij -
een schemerstrofe van Wang Wei,
nog door haar opa, heel bijzonder,
gekopieerd, kort na die ramp

(Pearl Harbour!) en kort vóór het kamp.

1.17

Through Cuff's exploratory predations
Knobs in electric blankets know
Untimely death. Link's sharp striations
Score the old desk that years ago
Was left by Jan's grandparents, issei,
To her own parents (self-made nisei),
And now (for lack of storage space
In their small flat) stands in this place
Beneath a scroll by her grandfather:
A twilight poem by Wang Wei
He calligraphed that shameful day
In '42: Internment. Rather
Yellowed and frayed in recent years,
This scroll still brings Jan dose to tears.

1.18

John haakt plots naar haar kalme warmte:
koologen met een lach erin,
een paardestaart, de donkere charme
van Oosterse zigeunerin.
Hij draait haar nummer - goede raad is
bij velen duur, bij Jane meest gratis.
Verwonderd en een tikje kwaad,
hoort hij haar antwoordapparaat
dat vraagt naar nummer naam en boodschap
(‘Pas ná de piep!’) John meldt zich, stijf:
‘John, 234-6485.
Ik belde zo maar.’ Met een noodklap
ramt hij de hoorn weer neer en zoekt
soelaas, prozaïsch, in een boek.

1.18

John stands beside his phone, reccalling
Janet's wann beauty, smiling calm,
Her dark eyes, high-boned features, calling
Black ponytail, her vagrant charm.
He thinks, ‘I guess I'll be the wiser
For talking to a sound adviser.’
He dials. To his peeved surprise
An answering machine replies,
Requests his message, name, and number.
(‘Wait for the beep.’) John says, ‘It's me,
John. 234-4963.
No message.’ Rather than encumber
The brusque machine with his heart's woes,
He wraps himself in pensive prose:

1.19

Life's Little Ironies van Hardy,
de sombere preken van John Donne,
de *Zibaldone* (Leopardi),
The Queen of Spades, totdat hij om
één uur, versomberd en verloren,
melancholiek als nooit tevoren,
wordt opgebeld. ‘Met John? Hallo!
Is alles goed of maar zo-zo?
Ik kom net thuis, het is een beetje
erg laat al, wéét ik, maar je klonk
zo down en moe, zo treurig, von'k,
dat ik me bijna dood schrok, weet je’.
‘Niets aan de hand.’ ‘Oké, maar toch,

ik wil je zien, liefst morgen nog.

1.19

Life's Little Ironies by Hardy,
The gloomier sermons of John Donne,
The *Zibaldone* of Leopardi,
The Queen of Spades. At ten to one,
From the crevasse of melancholy
In which he now is buried wholly,
He hears the phone ring. ‘Hello, John?
Are you OK! What's going on!
I just got back. I thought I'd phone you
Although it's late. You sounded bad
On die machine, more tired and sad
Than in the whole time that I've known you.’
‘It's nothing.’ ‘Tell you what, let's meet
For lunch tomorrow. 16th Street.

1.20

Om één uur bij Shu Jing? Dat schikt je?
Het is er heel apart.’ Apart,
jawél! Als John, nerveus een tikje
en dus te vroeg, in 't pak, Chanel -
for-Men op, arriveert in 't volle
eethuisje, ziet hij - zonder dollen -
een circusclown in vol ornaat
aan een der tafels. Jane is laat.
Waar blijft ze toch? Beu van het wachten
en de muzak die luid en slecht
en vrij voorbarig, zacht gezegd,
De herdertjes lagen bij nachte...
vertolkt, blikt John, uit zijn humeur,
maar steeds van klok naar buitendeur.

1.20

The Shu Jing. One. It's well-frequented.
Food's great.’ Next day, not quite at ease,
John shows up early, cologne-scented,
Hyper-immaculate, sits and sees
Families, lovers, inter alia
A circus clown in full regalia,
But as the hope-hour strokes its sum
He fidgets: Janet hasn't come.
Deaf to the pap of Muzak sounding
‘O Little Town of Bethlehem’
Anachronistically at them,
The patrons dine with zest. Rebounding
Off plastic chairs and grubby floor
The notes merge with the squeaking door.

1.21

John denkt: Ik vind niet gauw iets gruwelijk...
maar die keiharde kitsch-muziek...
of zo'n kalender daar, afschuwelijk...
die clown maakt me gewoon doodziek...
ik wacht al drie kwartier, wat donder!
Om twaalf voor twee, haar handen onder
de klei en gips, is Jane dan dáár.
‘Het spijt me, John, die tors moest klaar,
ik kan de Muze moeilijk dwingen...
Wat heb je daar voor bier besteld?
Tsingtao! Kijk niet zo gekweld!
Oprechte verontschuldigingen.
Te gek hier, toch? Goed, kies je voor

een lekkere lunch of knies je door?’

1.21

John thinks, ‘It's not that I'm fastidious....
I wish they'd turn that music down....
It's gross. That calendar is hideous...
(He stares at the distasteful clown.)
... I've waited half an hour, blast her!’
Her hands encased in day and plaster,
Janet arrives at twelve to two:
‘So sorry, John, I had to do
This torso. Yes, I tried to hurry.
I'm glad you've got yourself a beer.
What's that? Tsingtao! Don't look severe..
I didn't mean for you to worry.
You've ordered? No? This place is fun!
What'll you have? It's family-run.’

1.22

De service is uitstekend, éérlijk,
merkt John, die rammelt, blij verrast;
de bief met broccoli ruikt heerlijk
en compenseert, stelt hij mild vast,
de vuile tafel en de drukte.
Een pils erbij spoelt het mislukte
begin snel weg, en het gesprek
komt aarzelend op gang. John trekt
wat bij, kijkt minder sikkeneurig.
‘Hoe varen Oor en Bel?’ ‘Patent!’
‘Jijzelf?’ ‘Oké.’ ‘De kunst?’ ‘Miskend!
Maar hou je niet zo stoer en keurig,
vertel eens op: wat is er mis?’
‘O, Jane, ik wéét niet wat het is.’

1.22

The food arrives as soon as ordered.
Impressed and ravenous, John relents.
His chospticks fasten on beef bordered
With broccoli. Enticing scents
Swim over the noise, die greasy table.
Two bottles each of beer enable
Small talk and large, in cyclic waves,
To wash their shores, and John behaves
At last less stiffly if not sadly.
‘How are the cats?’ ‘Just fine.’ ‘And your?’
‘Great.’ ‘And the sculpture!’ ‘Yes, that too.’
‘Your singing group?’ ‘Oh, not too badly.
But I came here to hear your song.
Now sing!’ ‘Jan, I don't know what's wrong.

1.23

‘'k Ben jong, gezond, heb werk, ambitie,
verstand, wat geld... ik ben geslâágd.
Hoe 't vérder moet, is wat ik niet zie.
De Dow-Jones van mijn hart staat laag,
de bloesem van mijn jeugd verdort en
mijn droomwereld dreigt in te storten.
De lens van mijn élan is dof,
mijn leven één absurde sof.
Wat is de grond van mijn neurose?
Ik trim, houd mijn gezondheid bij,
maar toch, het leven snelt voorbij.
Hoe luidt jouw koele diagnose?
Ik sterf. Bezwijm. Ik val. Ik stik!’

‘Je mist de liefde, John, denk ik.

1.23

I'm young, employed, healthy, ambitious,
Sound, solvent, self-made, self-possessed.
But all my symptoms are pernicious.
The Dow-Jones of my heart's depressed.
The sunflower of my youth is wilting.
The tower of my dreams is tilting.
The zoon lens of my zest is bhured.
The drama of my life's absurd.
What is the root of my neurosis!
I jog, eat brewer's yeast each day,
And yet I feel life slip away.
I wait your sapient diagnosis.
I die! I faint! I fail! I sink!’
‘You need a lover, John, I think.

1.24

Een vrouw die je pleziert. Afleiding -
en Vitamine C, beslist -
en kies een lens met wat meer spreiding,
er is zo veel, John, dat je mist.
De bloesem van je jeugd verdort dus?
Al werk ik dan niet in de hortus
en evenmin als psycholoog -
geloof me, jongen, je staat droog...'
Haar eetstokjes spontaan hanterend
als drumsticks op haar lege bord,
slaat Jane een roffel, fel en kort.
John fronst en heft zijn hand bezwerend.
'... Stel het niet uit. Doorbreek die sleur,
je bent je eigen regisseur.

1.24

Someone, I'd say, who's fun to be with -
And, of course, vitamin C to ear -
And choose a richer lens to soe with.
Reach for a vision more complete.
Trade in that zoom for a wide angle.
Don't let your drooping sunflower dangle
Its head upon the garden wall.
It needs some watering, that's all....'
The fervor of her declamation
Induces her to drum a roll
With her chopsticks upon her bowl.
A waiter turns in consternation.
'... Don't put things off till it's too late.
You are the DJ of your fate.

1.25.

Straks ben je niet meer die vitale
charmeur van nu, wees niet zo dom.
De eerste ouderdomssignalen...
een buikje... ('Welbedankt!' zegt John.)
... en kalend... (John verstijft inwendig.
'Nog wat meer rijst?' vraagt hij lamlendig.
'Nee, dank')... vereenzaamd... ('Smaakt als loog,
die thee,' negeert John haar betoog.)
... verloren, zonder lief of liefde,
flink aan de drank, een bolle kop...
(met smaak drinkt Jane haar biertje op)
... geen vrolijk beeld!' Dan, Johns gegriefde
gezicht ziend, zegt ze met een zucht:

‘Toe, John, je kunt nú nog terug!’

1.25

Think of yourself a few years later,
Possessing, as the years go on,
Less prepossessing viral data:
Love handles... (‘Thanks a lot,’ says John.)
... Receding... (John is getting nervous:
‘More rice? I wonder when they'll serve us.’)
... Hairline... (‘Funny taste, this tea.’
He sips at it distractedly.)
... Lonely and lost, sans love, sans lover,
Too much to drink last night... (And here
Jan pauses for a sip of beer)
... Nursing the dregs of your hangover,
Blubbering into your raisin bran.
Why not do something while you can?’

1.26

‘O ja?’ bromt John, terneergeslagen
door 't sombere scenario.
‘Goed, mag ik je dan één ding vragen:
denk je nu echt dat ik maar zó
een meid versier?’ Boos en meewarig
kijkt Jane hem aan. ‘Zéér overjarig
jargon voor jou, John. Spoel je mond!’
‘Hé, Jane, doe niet zo snel gewond,
zó was het niet bedoeld, ik vroeg...’
‘Dat zei die smeerlap gisteren ook
die naast me aan de bar opdook,
toen ik hem stevig op zijn smoel sloeg.’
‘Een meid versieren...! Echt, ik kots
van zulke taal - het kwetst mijn trots.’

1.26

‘But what?’ growls John as this depressing
Directory drums on. ‘OK,
You've got a point; enough B.S.ing -
Suppose you're right - well, what's the way
To hook chicks?’ Angrily and sadly
Jan looks at him. ‘You'll blow it badly
Till you clean up your Pigspeak act.’
‘Oh, come now, don't overreact,
Janet, you know I didn't mean it.’
‘Nor, I suppose, did the crude crass
Hall manager who pinched my ass
Last night. “Cute chick.” You should have seen it
I punched his snout. “To book a chick” -
Such porcine lingo makes me sick.’

1.27

‘Benigne linguïstieke tumor.’
‘Maligne!’ ‘Grapje, Jane, ach kom,
waar blijft nu je gevoel voor humor?’
‘Sinds gisteren absent.’ ‘Waarom
ben ik nu de gebeten hond, Jane?’
‘Omdat ik het niet geestig vond, een
vrij vrouw-onvriendelijke term.
Maar basta nu,’ besluit ze ferm.
‘Een macho-act, om je te plagen...’
‘Dat is je dan gelukt!’ ‘Pardon,
Jane. Vriendjes weer!’ ‘Verdorie, John,
dat hoef je toch niet eens te vragen!
Maar kom me alsjeblieft voortaan

niet meer met je frustraties aan.’

1.27

‘A venial linguistic tumor.’
‘It's not benign.’ ‘But it was just
A joke, Jan. Where's your sense of humor?’
‘It's dormant since last night.’ ‘Why must
You blame me for his roving trotter?’
‘Because, sweet ostrich, it was not a
Harmless joke. Enough said, John.
You've got my drift. I won't go on.’
‘I donned machismo just to rile you.’
‘Well, you succeeded.’ ‘Sorry, Jan -
Friends?’ ‘Friends - of course, you fool, how can
You doubt it? Though I think I'll file you
Under “Male Repentant Pig.”’
John takes her hand, and she a swig.

1.28

John pakt haar hand, Jane nog een biertje.
‘Oké. Geen leuke dame op
je werk? Of man?’ vraag Jane, geen ziertje
sarcasme in haar stem. ‘Jane, stop!
Je weet heel goed, ik ben geen homo!’
‘Och, wat niet is, kan toch nog komen?’
Beroerd bij het idee alleen,
roert John zijn broccoli dooreen
en denkt in stilte: ‘Laat maar dazen.
Ze heeft hem om. Ik nok ermee.
Hoewel, dat is niet aardig. Nee,
geen ruzie meer. Na een paar glazen,
slaat haar verbeeldingskracht op tilt:
Homo!? Straks loop ik nog in kilt!’

1.28

‘We need first off’ says Janet dryly,
‘A venue to begin from.’ ‘What?’
‘Your office, John?’ she ventures slyly -
‘Any nice women?’ ‘Not too hot.’
‘Any nice guys?’ ‘Oh, come on, Janet,
I just don't go for that, so can it.’
‘Well, don't knock what you haven't tried.’
John stirs his overstirred stir-fried
Vegetables for answer, thinking,
‘She's had too much. Should I suggest
We stop at this one? No, it's best
To keep the peace. But when she's drinking
She talks about the weirdest things -
Guys with guys, or pigs with wings.’

1.29

Maar het is Jane nog altijd menens,
ze kiest een andere taktiek:
‘Al eens op zoek geweest naar Venus
in een museum?’ ‘Fanatiek!
Alsof ik een erotomaan ben
heb ik voor Goya, Titiaan en
natúúrlijk Rubens stil gestaan,
soms uren, om een bres te slaan
in 't koel en academisch pantser
waarin de vrouwen in zo'n zaal
zich hullen. Oesters, allemaal!
Geloof me, Jane, geen schijn van kans er
één aan te klampen. Weet je, meid,

't is zonde van mijn vrije tijd.'

1.29

Now Janet's fancy (wingéd) flighty?)
From pigs to pictures is enticed
'Ever tried seeking Aphrodite
In a museum?' John cries, 'Christ!
Haven't I just? With base volition
I've gaped at Goya, ogled Titian,
Loitered by Rubens with intent,
But have (to date) not made a dent
In the cool academic armor
The women wandering through those halls
Assume; we stare at paint and walls
But not a word's exchanged.' Then, calmer:
'I gave it up eventually.
My weekends mean too much to me.'

1.30

‘Hoe pleeg je die dan te spenderen?’
‘Mijn weekends? Ach, je weet in huis
valt altijd iets te repareren:
een kraan die lekt, een afvoerbuis,
een steentje in de maaimachine,
een mankement aan de bobine
van de Peugeot. Dan, als het gaat -
je weet, ik ben een filmfanaat -
de bios (laatst weer eens sinds tijden
naar 'n Buster Keaton-film geweest,
fantastisch, hoor, dat pokerface),
naar huis, een hapje eten, bij de
TV wat werken, als dat lukt,
en dan naar bed,’ klinkt het bedrukt.

1.30

‘Your weekends - well, how do you spend them?’
John thinks - where do my weekends go?
‘Oh, things go wrong. I have to mend them:
A plug, the plumbing, the Peugeot,
A stone stuck in the electric mower -
And I'm a regular moviegoer:
Whenever there's a decent show
I try to make the time and go.
Last week I saw a Buster Keaton.
(I think he's great. He never smiles.)
Then home, to catch up on my files.
A can of chili. When I've eaten,
The late night news, and so to bed.’
John looks forlorn as this is said.

1.31

‘Ik geef het toe, niet zo bijzonder.’
‘Ocharm!’ troost Jane hem met een zoen.
‘Maar wees er niet zo treurig onder.
Daar moeten we eens iets aan doen.
Je moet eruit, uit die impasse!
Stel eens iets voor.’ ‘Mezelf vergassen,
de *Golden Gate Bridge* af, vannacht?
Ik las in de *Bay Guardian*...’ ‘Wacht!
Ik heb het, denk ik. Luister, mister,
de redding is nabij, wat héét,
voorgoed geleden is je leed.’
‘Dat klinkt, kindlief, nogal sinister.
Maar laat eens horen.’ Met aplomb

zegt Jane: ‘Een advertentie, John!’

1.31

‘I guess my weekends aren't too sprightly
After all.’ Jan with a kiss
(‘Poor little rich boy’) murmurs lightly,
‘We've got to put a stop to this.
There has to be a swift solution
To dus impasse.’ ‘Electrocution?
I could jump off the Golden Gate.
I read in the *Bay Guardian*...’ ‘Wait!
I've got it, John! The perfect answer!
I should have thought of it. My friend -
Your sufferings are at an end.’
‘That sounds as terminal as cancer.
Let's hear it.’ With a tame surmise
He listens. Jan says: ‘Advertise.’

1.32

‘Een advertentie, Jane, wat daas je?’
‘Ik méén het!’ ‘Je bent gek!’ ‘Oh nee!’
‘Ach, schat, je hebt gewoon een glaasje
te veel op. Moet ik de risée
van 'Frisco worden? Jane, mesjoche!’
‘Eenvoudig en doeltreffend, jochie.
Plaats een annonce, nog vandaag:
Charmante jonge yup wil graag...’
‘Hou op! Ik ken je onbesuisdheid
en zwak voor soap-scenario's,
maar dit is ronduit smakeloos.
Bespaar me je mentale huisvlijt.
Charmante yup! kreunt John. ‘Obsceen!
Spoel jij je mond nu maar eens, Jane!’

1.32

‘What? Advertise? You must be joking!’
‘I'm serious.’ ‘Jan, you're nuts.’ ‘I'm not.’
‘You know, Jan, you've had such a soaking
In Tsingtao you don't know what's what.
Me advertise? You must be kidding!’
‘Kiddo, I'm not. Just do my bidding.
Take out an ad. Right now. Today.
Young handsome yuppie seeks...’ ‘No way!
I've always thought your schemes, though wacky
(Conceived in midair, born in haste),
Remained within the bounds of taste,
But as for this one - talk of tacky!
Let's talk of something else instead.
Young yuppie...! Better dead than read.’

1.33

Naast hen wordt openlijk geluisterd
naar hun niet alledaags gesprek.
Jane heeft het opgemerkt en fluistert:
‘Probeer het toch een keer, lafbek!’
‘Het is zo desperaat, pathetisch...’
‘Ach, Johnnie Boy, doe niet zo ethisch!
Die vooroordelen zijn passé.’
‘En wat bedoel je dáár weer mee?’
‘Een vooroordeel,’ luidt Janes verklaring,
‘is een opinie over iets
waarvan je weinig weet, of niets.’
‘Ik heb,’ smaalt John, ‘óók geen ervaring
met zelfmoord. Moet ik eerst aan 't gas

en dan pas zeggen hoe het was?’

1.33

The family at the next table
Are listening in with interest.
‘But, John, at least - when you feel able -
Why don't you put it to the test?’
‘But it's so desperate, so demeaning.’
‘Johnny Boy, your mind needs cleaning
Of the debris of prejudice.’
‘Jan, what has that to do with this?’
‘Its definition is,’ states Janet,
‘Judging a thing before it's tried.’
‘But it's the same for suicide,’
Says John - ‘or blowing up the planet.
Why should I try it first to see
If it agrees or not with me?’

1.34

‘Draaf niet zo door,’ zegt Jane geschrokken.
‘Ach wat, het is een veemarkt, dot,
van stieren, apen, beren, bokken,
slechts uit op zinnelijk genot.
Zelfs de Bouquet Reeks biedt niets kleffers
dan de lectuur van dit soort ‘Treffers’:
Dyn. j.m. (50) wil graag met
sexy brunette het duet
(of trio?) opus 69
van Pervertini spelen. Jéch!
Of wil je soms (bewaar me, zeg!)
dat ik mijn hoop op zó iets vestig:
Yup, 26, eenzaam, smacht,
naar mooie meiden voor één nacht.’

1.34

‘But that's... but that's...’ Janet considers.
‘That's what! It's a meat market, Jan.
Goers and monkeys, bears, bulls, bidders,
Buyers: grab me while you can -
DWJSM, 50,
Solvent, sexy, thrilling, thrifty,
Seeks a bosomy brunette
Who likes to play the flageolet.
Let me maks music with you, baby.
Box 69. I will not share
A column with such types out there.
How could you think I'd do it! Maybe
You see me as *Male, 26*,
Who gets his thrills from booking chicks.’

1.35

Jane speelt wat met haar waarzegkoekje,
kijkt dan weer op en zegt: ‘Ach, vent,
dat je nog jong bent, is een doekje
voor 't bloeden en géén argument.
Veel dingen die ons nog niet treffen
in onze jeugd, gaan we beseffen
zo rond de dertig, als de tijd,
massages, crèmes en sport ten spijt,
ons kerven gaat, ons hart afpantsert,
koortsachtig als we aan de jacht,
al vóórgeprogrammeerd, op macht
en geld begonnen zijn. Verkwanseld
voor loze waarden, schijnsucces,

gaat zo de ziel snel op de fles.

1.35

Janet picks up her fortune cookie,
Then puts it down, turns to her friend:
‘Don't bank too much on youth. Your rookie
Season is drawing to an end.
John, things we would - when young - not think of,
Start to make sense when, on the brink of
Thirtydom, we pause to scan
What salves and salads cannot ban,
The earliest furrows on our faces,
The loneliness within our souls,
Our febrile clawing for mean goals,
Our programmed cockfights and rat races,
Our dreary dignity, false pride,
And hearts stored in formaldehyde.

1.36

De tijd verglijdt; neem de TV nou:
steeds nieuwe riedels, nieuwe soap.
Uit angst voor meelij, hoon, een Kenau
ga je ten slotte op de loop
voor je gevoel. Gehard geraakt en
teleurgesteld in het volmaakte,
stoot je gelaten zelfs je neus
bij je in wezen tweede keus:
we vallen toch al in de prijzen,
als we met moeite en geluk
nog iemand vinden die een stuk
van 't leven met ons op wil reizen?
Wie koppig op de ware wacht,
weent stil en bitter in de nacht.

1.36

Time sidles by: on television
The soaps dissolve, the jingles change.
Defeat or pity or derision
Constricts our hearts. Our looks grow strange
Even to us. The grail, perfection,
Dims, and we come to view rejection
As an endurable result
Of hope and trial, and exult
When search or risk or effort chances
To grant us someone who will do
For love, and who may love us too -
While those who wait, as age advances,
Aloof for Ms. or Mr. Right
Weep to themselves in the still night.

1.37

Het doet me pijn, je zo neerslachtig
te zien, jôh.' Jane valt stil. John past:
hij heeft van Janes gloedvol, waarachtig
betoog niet terug. 'Ach,' peinst hij, 'was 't
maar écht zo simpel.' Hij ziet zwijgend
het koolzuur in zijn bier opstijgen
en zet zijn herenleed opzij.
'Ik bof met een vriendin,' zegt hij,
'als jij bent, Jane. Maar stel - belóven
doe ik niks nog - maar stel, ik schrijf,
wie weet waar ik aan hangen blijf.'
Hij meesmuilt en verzucht: 'Gelóóf me,
ik kán het niet. Dan word ik, Jane,

maar oud en eenzaam en alleen.’

1.37

It's sad to see you look so lonely,
That's all, John.’ John does not confute
Jan's passionate words. He thinks, ‘If only
Things were that simple.’ Moved and mute,
He sits and stares as little bubbles
Fizz in his beer, and his grand troubles
Dissolve: ‘Well, I'm a lucky man
To have a true friend like you, Jan.
You may be right But if I do it...
Who knows what sort of person I'll
Wind up with.’ He attempts to smile
But fails. He sighs, ‘I can't pursue it.
I'm sorry that I'm such a pain.
It simply goes against my grain.’

1.38

De gasten, clown induis, vertrekken.
De ober sakkert, zacht en vaag,
in het Chinees, gaat tafels dekken
en kijkt hen wég. ‘Lekening?’ ‘Graag...
En wat doe jij, Jane, wou ik vragen.
De laatste keer was je al dagen
aan 't hakken op, weet ik nog best,
een golfbal in een koekoeksnest.’
‘Ik zoek een poster, een speciale,
als hoes voor de debuut-elpee
van *Liquid Sheep*. John, denk eens mee:
het was een maf soort pastorale,
een schapenwei, en naast de zon
een groen-met-witte luchtballon.

1.38

The family, the clown, the lovers
Have left. Muttering in Cantonese,
Impatiently the waiter hovers
Around the table. ‘Check, sir?’ ‘Please!...
But, Janet, what have you been doing?
Last time we met you were pursuing
A work of deathless interest:
Sculpting three golf balls in a nest.’
‘I'm hunting for an album cover
For the first disk of Liquid Sheep.
I know just what I want. I keep
Remembering this scene: above a
Meadow of lambs a green and white
Hot-air balloon is poised in flight.

1.39

Weet je nog wel dat we eens samen...’
‘Ja, nu je 't zegt, maar wáár ook weer?
Misschien op dat Aviorama
van vorig jaar? Ik weet niet méér
dan dat ik zo'n Magritte-pastiche
ooit heb gezien op een affiche,
een jaar geleden, in die geest,
het kan ook eerder zijn geweest...
Het spijt me, Jane, slecht van memorie.’
‘O nee, John, nee John, nee John, nee!
Het was die luchtvaartshow. Verdorie,
Ik heb me suf gepiekerd. Kus!
De rest is een routineklus.

1.39

Who painted that? Can you remember?'
'I do, though I can't quite recall....
Was it the air show last September?
I think I saw it there, though all
I know is, it was on a poster
Sometime last year, well, at the most, a
Couple of years back.... No, I'm stuck.
Jan, looks as though you're our of luck.
Afraid my mind's deteriorating....'
'Oh no, John, no, John, no, John, no!
You're right! A poster at a show.
That's where I saw it. I've been waiting
A long time for a proper clue.
I'll check some stores now, thanks to you.

1.40

Dat vind ik wel.' John glimlacht schuchter
en pakt zijn koekje van zijn bord.
Jane leest het hare, grimlacht nuchter:
'Uw kans komt als het winter wordt.
Wat hebben we vandaag, september?
O, haast u, nevelmaand november,
bevries mijn vingers. Sigaret?'
'Ik róók niet, Jane. Maar opgelet,
hier komt mijn spreuk: *Bedrijf geen liefde*,
maar naastenliefde. Zie je nou?'
'Ik dacht dat jij nooit kletskoek bliefde?
Waarom niet liever dit geslikt:
Op strooptocht, John, zie wat je strikt!'

1.40

I'm sure I'll trace it.' John smiles shyly,
Picks up his cookie from his plate.
Janet reads out her fortune, wryly:
'For better luck you have to wait
Till winter. What's it now, September?
Come speedily, O numb November.
Congeal my fingen. Cigarette?'
'You know I don't Here's mine: *Forget*
The entanglement of love; forget not
To practice charity. You see -
The cookie says love's not for me.'
'John, I've a better dictum: *Set not*
Any great store by cookies; set
Your boat on course and spread your net.'

1.41

John kust Jane vluchtig en de nota
wordt hém daarop ter hand gesteld.
Jane fronst, zegt niets, betaalt haar quota
en laat als fooi nog wat kleingeld
op tafel achter. 'Waarom,' denkt ze,
'die man beknorren. Nee, je krenkt ze
soms vóór je 't weet. Hij meent het goed
en wou al lang naar huis. Toch moet...'
Dan houdt John ook de deur nog open!
Jane houdt haar trekken in de plooi
('Het was toch leuk, hou het nou móói,
zie met een glimlach weg te lopen.')
Zó, met een lach, gaan ze uiteen,
in pais en vree, het hart sereen.

1.41

John kisses Janet swiftly, lightly.
The waiter sets the check by John.
Jan frowns. They pay, and Jan politely
Thanks him and leaves a tip upon
The cookie plate. She thinks, ‘Why bother?
There's always something or the other,
And even good men of goodwill....
Poor guy. We kept him waiting. Still,
I wish... but what's the use! It's trivial,
I guess.’ When John attempts to hold
The door for her, she thinks, ‘Why scold
Him for such slips! It's been convivial.
Part with a smile!’ They smile and part
In friendship, with a lightened beart.

Zeven reiskwatrijnen
Kees Stip

Egotrip

Mijzelf ontvlucht naar een voor mij geheime
verblijfplaats laat ik me dan toch weer lijmen
door wat ik achterblijvend heb gemist,
en heb me dan gelukkig alweer bij me.

Vliegreis

Het vliegen is een wiegen van de zinnen.
Ter hoogte waar de hemel gaat beginnen
zweven de sherry en de koude kip
op vleugelen van engelen naar binnen.

Stranden

Copacabana, Blanes, Benidorm -
de eerste dag al roder dan een worm,
de zevende al bruiner dan een bruinvis,
maar die zijn wel wat vissiger van vorm.

Kastelen

Een oud kasteel. Het heeft een eigen spook.
Dat minde een spokin. Die zijn er ook.
De dame die ons rondleidt doet vermoeden
dat daaraan enig nageslacht ontlook.

Cruise

Het ruime sop levert de ruimste roes op.
En pik ik een bijzonder mooie poes op
dan dank ik dat geheel aan mijn geheel
door alle wateren gewassen cruisekop.

Bergen

Voor wie niet hoger klimmen dan op dijken
zijn bergen toch met niets te vergelijken.
En in ons opwaarts leeggestroomde land
gaan bergbewoners horizonnen kijken.

Het reisdoel

Hoe verder vreemdgegaan van 't eigen huis,
hoe meer als tussen muizen zelf een muis,
hoe luchtiger ons heimwee weggelachen,
zoveel te thuizer zijn wij thuis weer thuis.

Bladvulling (naar Schiller)

Eert de mevrouwen, zij vlechten en weven
hemelse rozen in 't aardige leven.

Vertaald proza

Anekdoten uit de kindertijd

György Dalos*

(Vertaling Lenke Havas en Barbara van Zwieten)

De lijst

In 1958 stuurde West-Duitsland ons een verzoek om opgave van de verliezen die wij door de nazi's en de oorlog hadden geleden. Geld en goederen hadden wij nooit bezeten, daarom vulden wij in: mijn vader, mijn oom, onze verwanten uit Keszthely die naar Auschwitz op transport waren gezet, en ook Toni Schwarcz, die zijn zieke oude moeder had verwaarloosd en een schandvlek voor de familie was geweest. Bij die naam echter aarzelde mijn grootmoeder een minuut lang. ‘Dat was geen goed mens,’ zei ze. Toen verwijderde zij hem met één pennestreek uit de opsomming van geleden verliezen.

Het huiswerk

De lerares Hongaars gaf het huiswerk op: wij moesten een opstel schrijven over ‘Mijn ouders’. Ik stak mijn vinger op en protesteerde, namens de andere kinderen uit het weeshuis. Voor ons, zei ik, half of helemaal zonder ouders, ligt het thema te gevoelig, wij vinden het kwetsend. Mijn maatjes zetten ondertussen tragische gezichten op, sommigen wreven een beetje in hun ogen alsof het onderwerp hun veel verdriet deed. De katholieke meerderheid knipoogde afgunstig maar goedkeurend in de richting van onze banken. De lerares deinsde geschrokken achteruit en de weeshuisbewoners kregen toestemming om dan maar hun huiswerk te maken over het thema ‘Wat heb ik te danken aan het Rode Leger’.

* *Van György Dalos (geb. 1943), een van de bekendste hedendaagse Hongaarse auteurs, zijn tot nog toe zeven boeken uitgegeven. In Nederlandse vertaling verscheen in 1991* De Besnijden is *bij Van Gennep*. Gyerekkori anekdótak, *waaruit hier een kleine keus volgt, maakt deel uit van de verhalenbundel* Elötörténetek *(‘Verhalen uit vroegere tijden’)*.

Pionierswerk

Ik had in een leerboek Russisch gelezen over een jonge pionier in de Sovjet-unie, die tijdens een wandeling ontdekte dat de rails van de spoorweg gebarsten zijn en die dan met zijn rode halsdoek de naderende trein op het gevaar opmerkzaam maakt. Ik wou altijd heel graag een pionier worden, desnoods bij de spoorwegen. Een treinbestuurder met een wakkere blik, of een strenge conducteur op de lijn tussen het Sagvari-bosje en het station Voorwaarts. Tot nog toe had ik de rails alleen maar beschadigd. Ik legde muntjes op de spoorstaven en wachtte tot de tram de dunne rondjes metaal had platgewalst.

En het geweten knaagde toen ik onderweg was naar huis, op zaterdagmiddag, te voet op de Stalinbrug, want ik was niet eens op de tram gestapt, ik luisterde alleen naar het geratel en wilde zo graag iets doen voor het werkende volk, voor het vaderland, maar helaas - nergens een barst, nergens een barst.

De aankondiging

‘Beste jongens,’ zei in december 1956 meneer Keltai, de directeur, ‘van nu af aan zijn we eindelijk Hongaren, we hoeven geen Russisch meer te leren, we gaan ons toeleggen op het Duits.’

Een ochtend in de puberteit

Tussen de ‘Portugal-Serenade’ en het gezamenlijke ‘Lied van de Week’ door schiet mij te binnen dat Singer zijn overgetrokken tekening van Noorwegen bij mij heeft laten liggen, dat Heimlich ‘De ondeugende dwarskop’ vandaag zal meebrengen, na de middag heilgymnastiek, om half vijf een afspraak met Maria, mijn nichtje, vanavond schrijf ik aan mijn roman, het kan zijn dat ik een brief krijg van Walter Nagy uit Canada, morgen is er een voordracht-wedstrijd in de club, ik heb het beestachtig druk, nee, die zelfmoord zit er vandaag in elk geval absoluut niet in.

Een geconditioneerde reflex

In Tahi had het weeshuis een buitenverblijf voor de zomervakantie. Na het zwemmen 's ochtends, een excursie en spelletjes, gingen we als uitgehongerde wolven aan tafel voor het middagmaal. In het zicht van de dampende soep konden we ons maar nauwelijks beheersen tot het bidden voor het eten was afgelopen. Naderhand werd het dagelijkse politieke voorlichtingspraatje gehouden. Meestal vertelde iemand uit de hoogste klas het laatste nieuws. Sindsdien krijg ik alleen al bij de gedachte aan de officiële mededelingen van het oppercommando van het Koreaanse volksleger het water in de mond.

Het boodschappenlijstje

Mijn grootmoeder had 50 forint beloning gekregen van het bedrijf, de N.V. Regenjassen & Ballondoek. Zij besloot een feestelijk middageten te koken: de laagjesschotel met aardappelen. Wij schreven op welke ingrediënten we nodig hadden: voor 2 forint worst, eieren, zure room, slaolie en aardappelen. We liepen naar de slager - net allemaal op, de worst. Geeft niet, zei mijn grootmoeder, als er maar eieren, room en aardappelen zijn, dat is belangrijk. We liepen naar de melkboer - zure room, die dag niet eens binnengekregen. Geeft niet, zei mijn grootmoeder, we kopen aardappelen en maken er roerei bij. We liepen naar de supermarkt - geen eieren, alleen eipoeder. Geeft niet, zei mijn grootmoeder, daar kunnen we ook wel iets mee doen, als er maar aardappelen zijn, dat is belangrijk. Slaolie was er in elk geval wel te koop.

We liepen naar de groenteman - niets dan bevroren aardappelen om mee naar huis te slepen. Geeft niet, zei mijn grootmoeder, als ze maar gauw gebakken worden. Onder het schillen moesten we driekwart van de aardappelen weggooien. Geeft niet, zei mijn grootmoeder, als er maar geen oorlog is, dat is belangrijk.

Uit ‘De onschuldige’ (hoofdstuk 8)
Gabriele D'Annunzio
(Vertaling Pietha de Voogd)

Het was twee uur 's middags. Er waren ongeveer drie uren verstreken vanaf het moment van onze aankomst in Villalilla.

Ik had Giuliana een paar minuten alleen gelaten; ik was Calista gaan roepen. De oude man had de mand met de lunch gebracht en was toen voor de tweede keer op een vreemde manier weggestuurd, niet meer verrast maar goedmoedig verstoord.

Nu zaten we, Giuliana en ik, als twee gelieven aan tafel, tegenover elkaar, en glimlachten. We hadden koude gerechten voor ons, ingemaakte vruchten, koekjes, sinaasappels, een fles Chablis. De salon, met zijn barok versierde plafonds, zijn lichte wanden, zijn pastorale taferelen boven de deuren, ademde een zekere ouderwetse fleurigheid, een sfeer uit de vorige eeuw. Door de openstaande balkondeuren viel een gedempt licht binnen, want er hadden zich melkwitte wolken-aderen door de lucht verspreid. In de bleke rechthoek troonde ‘de oude, eerbiedwaardige cipres met aan zijn voet een rozenstruik en een mussenkoor in zijn kruin’. Verderop doemde, door de kromme spijlen van het hek, het tere, lilakleurige bos op, de voorjaarsglorie van Villalilla. De drievuldige geur, de voorjaarssfeer van Villalilla verspreidde zich traag en gelijkmatig golvend in de windstilte.

Giuliana zei:

‘Weet je nog?’

Ze herhaalde, herhaalde:

‘Weet je nog?’

Een voor een kwamen de allervroegste herinneringen aan onze liefde over haar lippen, opgeroepen met een enkel ingetogen woord, terwijl ze desondanks weer buitengewoon intens tot leven kwamen op de plek waar ze waren ontstaan, te midden van de dingen die eraan hadden bijgedragen. Maar die huiveringwekkende voortvarendheid, die levensdrang die me tijdens ons eerste verblijf in de tuin had overweldigd, maakte me nu haast ongeduldig, wekte overdreven toekomstverwachtingen bij me op, waarmee ik de al te opdringerige spookbeelden uit het verleden het hoofd wilde bieden.

‘We moeten hier terugkomen, morgen, over twee, hoogstens drie dagen, en dan blijven, maar samen. Je ziet het: er ontbreekt niets, er is niets weggehaald. Als je wilt, kunnen we hier vannacht al blijven... Maar dat wil je niet! Dat wil je toch niet?’

Ik trachtte haar te verleiden met mijn stem, mijn gebaren, mijn blik. Mijn knieën raakten haar knieën. Ze keek me strak aan, zonder te antwoorden.

Herinner je je nog *de eerste avond* hier, in Villalilla? Naar buiten gaan, buiten blijven tot na het Ave Maria, de verlichte ramen! Ach, je weet het wel... De lichten die voor het eerst in een huis aangaan, *de eerste avond*! Weet je nog? Tot nu toe heb je niet anders gedaan dan herinneringen ophalen, herinneringen ophalen. En toch zijn al je herinneringen me niet zo veel waard als één ogenblik nu, zullen ze niet zo veel waard zijn als één ogenblik morgen. Twijfel je soms aan het geluk dat voor ons ligt? Ik heb je nooit liefgehad zoals ik je nu liefheb, Giuliana, nooit, nooit. Begrijp je? Ik heb je nooit toebehoord zoals nu, Giuliana... Ik zal je vertellen, ik zal je vertellen over mijn dagen, zodat je weet wat je vermag. Wie had dit kunnen hopen, na zo veel ongeluk. Ik zal je vertellen... Er waren uren dat ik me weer een adolescent waande, een jonge knaap. Ik voelde me *onbevangen* zoals toen: goed, teder, ongecompliceerd. Ik herinnerde me niets meer. Al mijn gedachten waren de jouwe, alles wat mij beroerde gold jou. Soms was de aanblik van een bloem, van een blaadje genoeg om mijn ziel te doen overstromen, zo vol was zij. En jij wist niets, jij merkte niets, misschien. Ik zal je vertellen... Een paar dagen geleden, zaterdag, toen ik met die meidoorn je kamer binnenkwam! Ik was verlegen als een prille verliefde en stierf bijna van verlangen, van binnen, je in mijn armen te nemen... Merkte je dat niet? Ik zal je alles vertellen, ik zal je aan het lachen maken. Er was die dag door de gordijnen van de alkoof een glimp van je bed zichtbaar. Ik kon mijn ogen er niet van afhouden en beefde. Hoe ik beefde! Je weet niet... Ik was al twee, drie keer eerder je kamer binnengegaan, alleen, heimelijk, het hart in mijn keel, en ik had de gordijnen opgetild om naar je bed te kijken, je laken te strelen, mijn gezicht in je kussen te drukken, als een bezeten minnaar. Er waren nachten dat ik me, als iedereen in La Badiola sliep, zachtjes tot vlak bij je deur waagde; ik dacht je adem te horen... Zeg me, zeg me, mag ik vannacht bij je komen? Wil je me? Zeg: zul je op me wachten? Zouden we vannacht gescheiden kunnen slapen? Onmogelijk! Je wang zal zijn plekje hier, op mijn borst, terugvinden... weet je nog? Wat sliep je zorgeloos!’

‘Tullio, Tullio, stil!’ onderbrak ze me, smekend, alsof mijn woorden

haar pijn deden.

Glimlachend voegde ze er aan toe:

‘Je moet me niet zo dronken voeren... Ik zei het zoëven al... Ik ben zo zwak, ik ben een zieke vrouw... Je maakt me duizelig. Ik verdraag het niet. Zie je niet wat je teweeg hebt gebracht? Je hebt me radeloos gemaakt...’

Ze glimlachte vermoeid, een flauwe glimlach. Haar oogleden waren ietwat rood, maar onder die zware oogleden brandden haar ogen met een koortsige gloed en keken me onafgebroken aan, zo strak dat ze, hoewel getemperd door de schaduw van haar wimpers, bijna onverdraaglijk waren. In heel haar houding was iets onnatuurlijks dat zich door mijn blik niet liet vangen noch door mijn geest omschrijven. Wanneer had haar gezicht er ooit zo verontrustend geheimzinnig uitgezien? Het leek of haar gelaatstrekken haar uitdrukking almaar gecompliceerder maakten, ondoorgrondelijker, ten slotte verwerden tot een raadsel. Ik dacht: ‘Ze tolt rond in een innerlijke maalstroom. Ze ziet nog niet duidelijk wat er binnen in haar is gebeurd. Alles ligt misschien overhoop, in haar binnenste. Is haar bestaan niet in een oogwenk veranderd?’ Die diepe uitdrukking boeide en passioneerde me steeds meer. De gloed van haar blik vrat zich als vuur een weg naar mijn merg. Hoewel ik zag hoezeer ze gebroken was, popelde ik om haar nogmaals in mijn armen te nemen, nogmaals te omhelzen, nog een kreet van haar te horen, heel haar ziel in te drinken.

‘Je eet niets,’ zei ik, en poogde verwoed een golf van warmte te verdrijven die me plots naar het hoofd steeg.

‘Jij ook niet.’

‘Drink dan ten minste wat. Herinner je je deze wijn niet meer?’

‘Die herinner ik me heel goed.’

‘Weet je nog?’

En we keken elkaar beurtelings in de ogen terwijl we de herinnering aan onze liefde ophaalden waarop het bouquet deinde van de bitter-blonde wijn die zij het liefste dronk.

‘Laten we dan samen drinken, op ons geluk!’

We klonken en onstuimig nam ik een slok, maar zij maakte haar lippen zelfs niet vochtig, als overvallen door een onoverkomelijke afkeer.

‘En?’

‘Het kan niet, Tullio.’

‘Waarom niet?’

‘Het kan niet. Dwing me niet. Ik denk dat ik van een druppel al onwel zou worden.’

Ze had een lijkbleke kleur gekregen.

‘Giuliana, je bent er werkelijk slecht aan toe.’

‘Een beetje. Laten we opstaan. Laten we naar het balkon gaan.’

Toen ik mijn arm om haar heen legde, voelde ik de warme zachtheid van haar heup, want in mijn afwezigheid had ze haar keursje uitgedaan. Ik zei:

‘Wil je op bed liggen? Dan ga jij even rusten en blijf ik bij je...’

‘Nee, Tullio. Het gaat al weer, kijk maar.’

En we bleven op de drempel van het balkon staan, in de nabijheid van de cipres. Ze leunde tegen de deurstijl en legde een hand op mijn schouder. Aan de uitstekende architraaf, onder de kroonlijst, hing een wirwar van nesten. Zwaluwen vlogen voortdurend af en aan. Maar zó volledig was de rust in de tuin onder ons, zó roerloos was de kruin van de cipres voor ons, dat het geklapwiek, het gefladder, het gekrijs me een onaangenaam gevoel gaf, me ergerde. Omdat alles in dat kalme licht zachter, vager werd, verlangde ik naar een onderbreking, een langdurige stilte, een moment van inkeer, om de lieflijkheid van dat uur en die afzondering ten volle te proeven.

‘Zouden de nachtegalen er nog zijn?’ zei ik, denkend aan de overweldigende avondlijke melodieën.

‘Wie weet! Misschien.’

‘Ze zingen tegen de avond. Zou je ze niet graag nog eens horen?’

‘Hoe laat komt Federico terug?’

‘Laat, hoop ik.’

‘O ja, laat, laat!’ riep ze uit, met zo'n welgemeende, hoopvolle oprechtheid dat er een siddering van blijdschap door me voer.

‘Ben je gelukkig?’ vroeg ik, in haar ogen op zoek naar het antwoord.

‘Ja, ik ben gelukkig,’ antwoordde ze, haar ogen luikend.

‘Weet je dat ik alleen jou bemin, dat ik jou voor altijd toebehoor?’

‘Dat weet ik.’

‘En jij... hoe bemin jij mij?’

‘Zoals je nooit zult weten, arme Tullio!’

Terwijl ze deze woorden sprak, maakte ze zich los van de deurstijl en vlijde zich met heel haar lichaam tegen mij aan, met een van die onbeschrijfelijke bewegingen van haar waarin alle zoete overgave school die de vrouwelijkste aller schepselen een man maar betonen kan.

‘Mooi! Mooi!’

Waarlijk mooi verscheen ze me, languissant, vol overgave, zacht, ik zou haast zeggen vloeibaar, zodat de gedachte bij me opkwam dat ik haar

zou kunnen opslokken, beetje bij beetje, haar indrinken. De bleekheid van haar gelaat leek te worden overspoeld door de golven van haar lokken. Haar wimpers wierpen over haar jukbeenderen een schaduw die mij meer beroerde dan een blik.

'Ook jij zult nooit weten... Als ik je de uitzinnige gedachten zou vertellen die bij me opkomen! Het is zo'n groot geluk dat het me benauwt, me bijna doet verlangen te sterven.'

'Sterven!' herhaalde ze nauwelijks hoorbaar, met een flauwe glimlach. 'Misschien sterf ik wel, Tullio... eerdaags!'

'O Giuliana!'

Ze richtte zich op om me aan te kijken en voegde eraan toe: 'Wat zou je doen als ik je onverwachts zou ontvallen?'

'Kindje!'

'Als ik, bij voorbeeld, morgen dood zou zijn?'

'Zeg dat niet!'

Ik nam haar hoofd in mijn handen en begon haar te kussen, op haar mond, op haar wangen, op haar ogen, op haar voorhoofd, op heur haar, snelle, lichte kusjes. Zij liet zich kussen. Toen ik ophield, fluisterde ze zelfs:

'Meer!'

'Laten we naar onze kamer teruggaan,' smeekte ik en trok haar mee.

Ze liet zich meetrekken.

Ook in onze kamer stonden de balkondeuren open. Mét het licht kwam de muskusgeur binnen van de gele rozen die daar vlakbij bloeiden. De blauwe bloemetjes op het lichte behang waren zozeer verbleekt dat ze nog nauwelijks zichtbaar waren. In de spiegel van een linnenkast was een hoekje van de tuin zichtbaar dat vervaagde in een schimmige verte. De handschoenen, de hoed, een armband van Giuliana die op een tafel lagen, leken ons liefdeleven van weleer daarbinnen alweer te hebben gewekt, een nieuwe sfeer van intimiteit al te hebben verspreid.

'Morgen, morgen moeten we hier terugkomen, niet later,' zei ik, brandend van ongeduld, en voelde hoe al die dingen een onbekende opwinding en belofte in mij wekten. 'We moeten hier morgen slapen. Dat wil jij toch ook?'

'Morgen!'

'Opnieuw beginnen, in dit huis, in deze tuin, bij deze lente... Opnieuw beginnen, alsof we nergens weet van hadden; onze liefkozingen een voor een hervinden en in elke een nieuwe smaak vinden, alsof we ze nooit hadden geproefd, en vele dagen vóór ons hebben, vele dagen...'

‘Nee, nee, Tullio, praat niet over de toekomst... Je weet toch dat dat ongeluk brengt? Nu, nu... Denk aan nu, aan het uur dat verstrijkt...’

En ze klemde zich vertwijfeld aan mij vast, met een ongelooflijke hartstocht, en snoerde me de mond met kussen.

Een nacht in Kalinderi

K.P. Kavafis[*]

(Vertaling Mario Molegraaf & Hans Warren)

Op een zomernacht, op een van die warme augustusnachten als de hitte te merkbaar op het huis drukt, besloot ik naar Kalinderi te gaan om wat frisse lucht in te ademen en, wanneer het café van Andonis open zou blijken, daar een kop koffie te drinken.

Kalinderi is een langgerekt stuk kust tussen Neochorion en Therapia, de twee mooiste dorpen aan de Bosporus - want Büyükdere (Vathiriax op z'n Grieks) dat zozeer bewonderd wordt heeft mij, ik weet niet waarom, altijd een doodse plaats geleken.

Op de ‘rechte weg’ van Neochorion, die in Kalinderi eindigt, was het die nacht druk. Het was zaterdagavond, er werden voorbereidingen getroffen voor de zondag. In elk huis stopte men met het 's morgens begonnen schoonmaken en opruimen. De ramen van alle huizen waren van goud, door het licht, terwijl men op andere dagen gewoonlijk omstreeks half tien de lichten dooft en gaat slapen. Er wandelden veel mensen over de rechte weg en in de zijstraatjes - de meesten gingen naar het café bij de aanlegsteiger waar elke zaterdagavond de naaisters van het dorp (het is verbazend hoeveel naaisters er in Nichori zijn) hun mooie kleren vertonen.

Vijf minuten van de rechte weg vandaan kon ik mijn wandeling door het mooie Kalinderi beginnen. Het was een betoverende nacht. De volle maan spreidde over de wateren van de Bosporus een zilveren mantel, de Aziatische oever aan de overzijde glansde met zijn witte huisjes en hier en daar een minaret, het leek even bekoorlijk als het decor voor een sprookjestheater.

* *De Griekse dichter K.P. Kavafis (1863-1933) heeft weinig proza geschreven. Behalve een aantal opstellen, persoonlijke notities, commentaren bij eigen werk zijn enkele prozagedichten, het spookverhaal ‘Bij klaarlichte dag’ en deze impressie ‘Een nacht in Kalinderi’ bekend. Tussen 1882 en 1885 woonde Kavafis nabij Constantinopel, zijn grootvader had een huis in Nichori ofwel Neochorion (de Turkse naam is Yeniköy). Ook in zijn poëzie verheerlijkte hij de streek: ‘Nergens anders op aarde zijn de bronnen zo koel/nergens anders hebben de bergen zulke grootse lijnen,/en alleen al de geur van de grond zal je bedwelmen/als je even zult toeven in Nichori.’ In een brief deelt Kavafis over ‘Een nacht in Kalinderi’ mee: ‘het is een oud artikel, dat ik herschreven heb.’ De tekst - overgeleverd in een licht beschadigd zeven pagina's omvattend manuscript en door G.A. Papoutsakis gepubliceerd in* Peza - *is mogelijk omstreeks 1895 te dateren*.

Het café van Andonis was open, maar er waren niet veel gasten. De kade was aantrekkelijker voor de meeste mensen. Achterin het café zaten twee waterpijp-rokers over een of andere nalatenschap te praten. Ze waren nogal ver van me vandaan en omdat ze niet erg luid spraken ving ik maar af en toe, wanneer ze hun stem verhieven, een zinsnede op. - ‘Ach, m'n beste, dat zie je verkeerd. Moedertje Frosso (moge god zich over het arme schepsel ontfermen, ze was een goede vrouw) bezat maar één pilaar van het huis en toen ze stierf...’ ‘Wat zeg je daar? Dus die grote vrouw die trouwde met die vrek van een Kostakis...’, en vervolgens daalden de stemmen weer. In een andere hoek zat een echtpaar - een wijnboer uit Therapia met zijn vrouw. Zij deden er het zwijgen toe. De man speelde met een lange rozenkrans en scheen niet genegen een onderhoudend gesprek te voeren. In plaats daarvan klonk een klik klik klik van zijn rozenkrans, soms een klikliklikliklik wanneer hij de kralen met acht, tien tegelijk liet neerkomen.

Ik koos de mooiste plaats van de uitspanning - onder een boom met veel takken. En daar strekte ik me op twee stoelen uit met naast me de koffie - koffie zoals je die alleen in Constantinopel drinkt - vastbesloten zo een uur of twee in volkomen rust door te brengen en te genieten van het fraaie schouwspel dat de natuur voor me ontvouwde. Een bijzonderheid van het Byzantijnse landschap is volgens mij zijn blijheid. De valleien, beken, bergen glimlachen altijd. De briesjes zijn goede geesten voor troost en bemoediging. Hoe uitgeput je ook bent, hoe zwaar problemen ook op je drukken, zodra je eropuit trekt naar een vlakte bij Constantinopel of een strand voel je je op een of andere manier opgelucht - de Ziel van de Byzantijnse Natuur fluistert je toe: ‘Het is in Gods hand.’ In de nacht die ik beschrijf voelde ik die invloed heel sterk. Een lichte wind waaide over de Bosporus, bracht het gladde oppervlak in beroering, zorgde voor rimpeling. Maar rimpeling in de Bosporus verschilt van rimpeling in andere wateren, waar ze een kwaadaardige of oude persoonlijkheid lijken aan te duiden. Wanneer de Bosporus zijn gladheid verliest en gaat rimpelen, dan is dat simpelweg omdat hij blij is, omdat hij lacht. Hij is een goedhartige god die het geluk van de mensen wil en houdt van een opgewekt humeur. 's Avonds draagt hij met plezier - van Besiktasi tot Kavagi, een hele afstand - de lichte boten waarin men zich zo goed vermaakt en zoveel lacht, waarin donkere ogen blinken, tere harten ontvlammen, zoveel wordt gezworen en zoveel beloofd. Hij is een goedhartige god met eeuwenoude ervaring in zulke dingen. Speelde hij geen rol in dat verhaal over Zeus met Europa?

Rondom mij heerste volkomen rust. De mannen die over een nalatenschap hadden gepraat waren weg. Aan de andere tafel zette men het zwijgen voort. Een zo grote, zo volmaakte rust zou me, als ik me op een andere plaats had bevonden, misschien melancholiek hebben gemaakt, terwijl ik daarentegen aan de oever van de Bosporus in de allerbeste stemming was - ik zat daar bekoord door de geluidloze harmonie van de stilte, slechts van tijd tot tijd onderbroken door de vleugelslag van een vogel, het klotsen van het water tegen de kant of het gekletter met kopjes van de waard. De drie, vier lampen die in een paar bomen bij het café hingen gaven genoeg licht om mij gezelschap te bezorgen zonder dat de gelijkmatigheid van de nacht werd verstoord. In deze rust vond mijn geest verkwikking en onder de invloed van het panorama dat ik zag, werden mijn gedachten hoopvol en aangenaam, een wisselwerking met de vreugdevolle pracht die me omringde.

Plotseling was het gedaan met de stilte. Een grote sloep die koers zette naar Therapia verscheen, de opvarenden zongen. Ze zongen mooi. Vast niet volgens de regels van de muziek - de eenvoudige dorpelingen aan boord van de sloep hadden even weinig benul van de wetten van de *Conservatoires* als hun voorvader, de Thrakiër Orfeus die de stenen tot tranen wist te roeren. Het lied dat de stilte van de zomernacht doorbrak - of liever gezegd begeleidde - was er zo een waar ik een zwak voor heb. Het was natuurlijke muziek. Het was écht muziek van de ziel, vond ik, terwijl dat onbarmhartige lawaai van een piano in een salon muziek van overspannen zenuwen is.

> Draag hem niet al te snel ten grave,
> laat hem zich nog aan 't zonlicht laven!
> Niet al te snel - ach, wacht nog even,
> hij weet niet eens wat 't is, te leven.
>
> Lach als je wilt, vergiet een traan,
> op aarde is het alles waan,
> een en al waan, een en al schijn.
> Als er één waarheid nog zou zijn
> is 't deze: 't koude barre graf
> sluit alle geluk en lijden af.

In mij rees krachtig verzet. Ik had een vrolijk, manmoedig lied verwacht, vol vreugde en leven, een van de trotse liederen zoals die aan de vrucht-

bare en levendige kust van de Bosporus ontstaan. In plaats daarvan moest ik deze banale, ongepolijste verzen aanhoren - het voortbrengsel van de Muze van een of andere dorpspoëet - een bittere klacht over de ijdelheid van alle dingen, die oeroude grief van de mens die lijdt, ‘een en al waan, een en al schijn.’

De bloemen rondom me gaan door met het verspreiden van hun geurige welsprekendheid, de wateren gaan door met lachend stromen als spoedden ze zich naar verre gelukkige landen, de hemel gaat ermee door de pracht van zijn vrede uit te stralen - alles in harmonie en in overeenstemming, door een geheime belofte met een volstrekt geluk.

Desondanks aarzelden de stemmen van de zangers niet, ze verhieven zich dapper en melancholiek, als protest tegen de even aantrekkelijke als bedrieglijke schoonheid van de wereld.

> Lach als je wilt, vergiet een traan,
> op aarde is het alles waan,
> een en al waan, een en al schijn.
> Als er één waarheid nog zou zijn
> is 't deze: 't koude barre graf
> sluit alle geluk en lijden af.

De zangers zwegen en de sloep verdween. Maar tegelijkertijd verdween mijn goede stemming. De wind leek me wat vochtig, ik stond op en deed een paar stappen. In een windstille hoek stak ik een lucifer aan en keek op mijn horloge. Middernacht. Tijd om te gaan. Precies op dat ogenblik bedekte een donkere wolk, die al een tijd langs de horizon schoof, de maan. Het leek me of een gordijn werd neergelaten.

Ik nam opnieuw de weg naar het dorp. Het bleek in diepe slaap verzonken. De rechte weg was leeg. Ik kwam alleen de oude nachtwaker tegen die met zijn stok het uur op de grond tikte - een onverschillige teller van Tijd.

Verhaal van deze haan
Federico García Lorca[*]
(Vertaling Stefaan van den Bremt)

In het jaar 1830 arriveerde in Granada, komende uit Engeland waar hij langere tijd verbleven had om er zijn studies voort te zetten, de Granadijn don Alhambro.

In Londen had hij op afstand de schoonheid van zijn geboortestad ontdekt, en bij zijn aankomst blaakte hij van verlangen om haar in haar intiemste details te observeren.

Hij nam zijn intrek op een kamertje, volgestouwd met zakhorloges, en maakte lange wandelingen. En telkens als hij thuiskwam bloeide op zijn kostuum dat groene, weemoedige mos dat het Alhambra in elk zuchtje lucht en op de daken legt. Don Alhambro dweepte zozeer met Granada dat hij voortdurend op mirteblaadjes kauwde en 's nachts de grote historische schittering aanschouwde, door Granada aan alle andere steden op aarde toegezonden. Bovendien werd hij allengs een excellent waterproever. De beste en meest ervaren waterproever in dit Jerez van de duizend wateren.

Hij had het over water met viooltjessmaak, water met een smaak-van-Moorse-koningin, water met marmersmaak en het barokke water der heuvelen met zijn nasmaak van ijzeren spijkers en brandewijn.

Met de gekwetste tederheid van de collectionneur hield hij van al deze alomtegenwoordige toverdranken van Granada, maar hij haatte het typische, het pittoreske en al wat rook naar rasechte traditie en folklore.

Langzamerhand wenden de mensen aan zijn verschijning. Zijn vijanden zeiden dat hij wat getikt was en dat hij viel voor katten en plattegronden. Zijn vrienden probeerden hem, in deze vreemde wijkplaats van de vrekkigheid, te verdedigen met het argument dat hij in een sok veertig gouden dukaten bewaarde.

Don Alhambro was een voorzichtig en zuinig man met een panoramisch hart. Op zijn blauwe pandjesjas prijkte een kartonnen etiket met zijn naam, geschreven op zijn Engels.

* *Het Spaanse literaire tijdschrift* Gallo (Haan), *uitgegeven te Granada in 1928, heeft maar twee afleveringen gekend, maar is van belang geweest als een van de bladen die de idealen van de 'Generatie van '27' uitdroegen. Oprichter en hoofdredacteur was Federico García Lorca. In het eerste nummer publiceerde hij zijn groteske 'Verhaal van deze haan', waarmee hij de naam van het tijdschrift verantwoordde*.

Granada was toen een grote, legendarische stad. Het geslaagde gedicht waar iedere ware dichter heimelijk een hekel aan heeft. Bloeiende guirlandes met rozen en moerbeibloesems omkransten haar muren. De kathedraal draaide met haar ronde kont en naderde als een centaur te midden van daken vol dromen en groene ruitjes. Om middernacht protesteerden oliepitjes en zwevende katten tussen balustrades en dakranden tegen de kille volmaaktheid van de vijvers.

In de citroenwinkel schminkten alle verkopers hun gezicht in een verrukkelijk geel om de klanten te bedienen. Er speelden zich ongelofelijke taferelen af: twee marmeren dreumesen werden met een moker door de burgemeester kort en klein geslagen omdat ze met hun handjes vol dauw leken te bedelen.

Granada was toen, zoals altijd, de minst pittoreske stad ter wereld.

Vanaf de Silla del Moro zag don Alhambro haar vredig sluimeren, en hij besefte dat de stad uit de landerigheid waarin ze was vervallen diende te ontwaken. Hij besefte dat er door de harten en de straten een schreeuw moest klinken.

Door deze gedachte geplaagd, viel hij tijdens een juninacht in slaap op de glinsterende achtergrond van een eindeloze film met wind die door het venster op zijn hoofd geprojecteerd werd. Hij had een droom vol kokoskoekjes en flessen met een zeldzaam soort whisky van het merk Dram en hoefijzerbogen en grote pagina's vol Engelse tekst waarop in gouden letters het woord Spain uitblonk.

Wat kon je, om de liefde Gods, verzinnen, wàt, om Granada uit zijn toversluimer op te doen schrikken? Deze stad heeft wat leven nodig, ze moet rinkelen als een bel in de handen van een straatventer; schud ze eens goed dat ze weergalmt! Maar hoe? Waarmee?

Net op dat ogenblik werd don Alhambro met de helse cadans van brekende spiegels op veertig verschillende punten omsingeld door de veertig Karel de Derdes van zijn dukaten. ‘Bèèè, bèèè, sticht een krant!’ klonk het aristocratische geblaat van de voorname lammetjes-met-Karelde-Derde-kop. ‘Sticht een krant! Bèè, bèèè!’

Rillend en blij verrast schrok onze vriend wakker. Tussen zijn tanden zaten nog restjes gouden gerinkink en plukjes episcopale schapewol van de droom die nu uit zijn ogen wegtrok, vol serpentines en heren met Franse manieren, - een droom die met zijn weitas vol anemonen de wijk nam door de dakramen.

Daar kraaide een haan, en nog een haan, en nog een, en nog een. En in don Alhambro's weke hart plantte het opgewonden en in golven ten

top stijgend gekraai een stel sierlijke banderilla's.

En hij besloot een tijdschrift te stichten. Eerst verscheen hem nog in een flits de aartsengel Gabriël, patroon van de propaganda, omringd door wondermooie hanen. Een fractie van een seconde later verrees voor zijn ogen één enkele haan die in alle toonaarden de naam Granada uitkraaide.

'Ik heb het! De Haan!'

En meteen toog hij op zoek naar een levende haan die model zou kunnen staan voor het titelontwerp, want don Alhambro was en bleef een naturalist in hart en nieren.

Een tegenvaller was dat uitgerekend in die dagen de hanen van Granada door een niets ontziende epidemie werden neergemaaid. Ze stierven bij honderden. Hun kam werd olijfkleurig en hun veren veranderden in een welhaast kleurloze substantie, die vale tint van woestijnvogels, iets tussen zand en as. Het was een bedroevend schouwspel 's ochtends voor wie vanaf de torens neerkeek op de stad. Langzaam zag je het gekukeluku uitdoven volgens dezelfde liturgie als de kaarsen op de driehoekige kandelaars tijdens de donkere metten op Witte Donderdag. Vanaf de Velatoren kon je scherp de plattegrond van het schril gekraai en het geklapwiek van stervende hanen waarnemen. Nooit eerder had een epidemie zo lelijk huisgehouden. Angstig holde don Alhambro van het ene adres naar het andere. Overal trof hij dezelfde vale veren en openstaande deuren aan. Soms werd er naargeestig gemompeld: 'Hij is al opgegeten.' Dan ontwaarde hij in de blik van de spreker een slinkende hanekam die, in al zijn broosheid, deed denken aan een orchidee.

Hoe dan ook, zelfs al zouden er duizenden hanen zijn overgebleven, dan nog zou de moeizame speurtocht van don Alhambro niets hebben opgeleverd. Een miljonair die nog maar pas in de stad was aangekomen, Monsieur Meermans, kocht voor een forse prijs alle nog voorradige hanen op, want deze bon-vivant was dol op een ferme schotel rauwe hanekammen die hij, zittend op een stoel van massief goud, op zijn met smaragden bezette vork prikte.

Voor onze held zat er dus niets anders op dan een haan te stelen uit de tuin van deze eminente verzamelaar.

Dat ging zo. Op een nacht, toen de klok genereus alle twaalf de slagen sloeg die ze in petto had, wipte don Alhambro over het hek en drong het park binnen dat in Granada 'tuin van de Martelaren' heet. Het stikte er van de hanen. Het was er een waar aards paradijs van Bruegel, met als enige attractie de glorieus kraaiende vogels. In ceders, cipressen en

rozestruiken vertoonden zich niets dan bronskleurige vleugels, zwarte vleugels, staalblauwe vleugels, levende knoppen en rottinkjes en pijpekoppen. Onverhoeds pakte don Alhambro een sultanshaan beet die op een tak zat te dommelen; zielsgelukkig rende hij weg met zijn buit.

Voor hij de tuin kon verlaten, stiet het dier zijn middernachtelijk kukeleku uit. Het was een vochtig kukeleku met iets van champignons en van viooltjes, gesmoord in de mouw van de erudiete dief.

In dat gezegende tijdvak werd Granada verscheurd door twee elkaar bekampende borduurscholen: die der Eerwaarde Zusters Dominicanessen enerzijds, die van de roemruchte Paquita Raya anderzijds. De Eerwaarde Zusters bewaarden in een fluwelen kistje de twee oorspronkelijke naalden waarmee maagdelijke wonderen waren verricht door de kunstzinnige Zuster van het Gouden Sacrament en de niet minder bevlogen Zuster van de Zilveren Ontvangenis. Dit kistje was zoveel als het vestaalse vuur waarmee het gesteven hart van de novices werd aangestoken. Het bevatte het levenselixir van raad en draad.

Paquita Raya, daarentegen, beoefende een populairder, meer doorleefde en republikeinse kunst, vol opengesneden watermeloenen en op het doek verharde appels. De kunst van de exacte waarneming en de Spaanse emotie. Alle donkerharige dames waren op Paquita's hand. De blondines, brunettes en een kleine kring albina's, op die der Eerwaarde Zusters. De waarheid gebiedt te erkennen dat beide scholen bewondering afdwongen, want waar de Eerwaarde Zusters hún triomf vierden dankzij een ton gouddraad op de mantel van Onze Lieve Vrouw der Verlatenheid van Osuna, triomfeerde Paquita in Brussel met een borduurwerk dat de Patio met de Leeuwen voorstelde, het resultaat van niet minder dan vijf en een half miljoen steken.

Don Alhambro stond niet lang in beraad of hij naar deze of gene zou gaan om zijn plan ten uitvoer te brengen. Met de popelende geestdrift van de haast rende hij naar het huis van de lekeborduurster en legde zijn benige vingers op de afgesneden hand van de deurklopper.

‘Wie is daar?’

Er stond een heldere, wolkeloze vrieshemel. Bevroren grammofoonnaalden krasten op de flank van de berg Gomeles. Het was één uur 's nachts. De rouw van de fonteinen ketste tegen de muren der stilte. IJspegeltjes dropen van de daken en traanden over de ruiten van balkondeuren. De tastbare pijn van het verijsde water werd nog verhevigd door deze verbeten slapeloosheid vol druppelend geroffel. De stadsnacht werd tot waanzin opgezweept.

‘Wie is daar?’

De deur zwaaide open, en don Alhambro klom naar de eerste verdieping. Het hele huis knarste in zijn voegen en huilde om het naamloze martelaarschap van het door naalden doorzeefde doek.

Paquita Raya kwam hem tegemoet. Ze droeg een japon van groene zijde met pofmouwen, strak ingesnoerd aan de taille, een met plisseer-tangetjes in de plooi gezette onderrok en een korset met zilveren baleinen dat op het concours van de stad Reus de hoofdprijs had weggekaapt. Aan haar voeten lagen bergen garenklossen en benen priemen, zinnebeeld van zowel vakkundigheid als roem.

Noch don Alhambro noch Paquita wisselden een woord, maar zij begreep meteen waar het hem om ging en, vol beeldende scheppingsdrift, begon ze met haar favoriete naalden een fraaie haan in reliëfwerk te borduren. Melancholisch liet don Alhambro zich neer op een stoel. De levende haan, die hij stevig bij zijn poten vasthield, klapwiekte vervaarlijk maar zweeg, voelend hoe Paquita hem met de punt van haar naalden beetje bij beetje het leven benam.

Er ging een maand voorbij, en een jaar, en tien jaar. Het timpaan van Kerstmis ging voorbij, en de kartonnen triomfboog van Sacramentsdag. De melancholische don Alhambro kwam er niet toe zijn krant te stichten. Dat was jammer. Maar in Granada telt de dag slechts één onmetelijk uur, en dat uur gaat voorbij met het drinken van water, het draaien om de as van je wandelstok en het staren naar het landschap. Materieel ontbrak de tijd.

De reactie en som van inspanningen komt op deze grond maar niet tot stand. Twee plus twee is nooit vier in Granada. Het blijft altijd twee en twee, zonder dat het ooit tot een fusie komt.

De laatste dagen van zijn leven kwam don Alhambro zelfs niet meer op straat. Urenlang zat hij roerloos te staren naar een plattegrond van de stad, peinzend hoe ze zich eigendunkelijk zou verheffen op de wereldkaart. Zijn haan stond voor de schrijftafel, een beetje wanhopig en kennelijk met de roeping om voor weerhaan te spelen.

En zo, er steeds op uit met zijn stadsgenoten van mening te verschillen zonder dit meningsverschil met zoveel woorden te durven uitspreken, bereikte don Alhambro de rand van de waterput waarvan men, zonder toelichting of lafenis, de ultieme slok moet proeven.

Doch hoe lang duurde zijn martelgang! Het was een langspeelmartelgang. Granada brak in duizend scherven voor zijn door de ouderdom verglaasde ogen.

Nog tijdens het burgemeesterschap van don Adolfo Contreras y Ponce de León had hij op Plaza Nueva de laatste, in de bosjes van de Rode Heuvel gevangen nimf zien verbranden. Ze zong als een kwartel en had als haren gitaarsnaren. Nog dagen later bleef de grond bezaaid met viooltjes waarin je voeten wegzakten als in confetti na afloop van het carnaval.

Dezelfde ochtend waarop het plan van aanleg voor de Gran Vía - die zo sterk heeft bijgedragen aan de misvorming van het karakter van de huidige generaties Granadijnen - zijn beslag kreeg, overleed don Alhambro.

Vier kaarsen. *Four candles*.

Niemand op zijn begrafenis. Of toch. De zwaluwen. *The swallows*. Zielig.

Na de uitvaart stortte de haan zich uit het raam de gevaren van de straat en van het leven in. Zo laag viel hij dat hij in Puerta del Vino Engelsen om een aalmoes vroeg en aanpapte met twee fluitspelende dwergen die met stiertjes van suikergoed leurden. Een ordinaire straatslijper. En op een mooie dag: foetsie.

Toen mijn vrienden besloten dit tijdschrift te stichten, wisten ze er geen naam voor. Ik kende het verhaal van don Alhambro's haan, maar durfde hem niet te laten herrijzen, tot ik opeens enkele dagen geleden de haast voltallige redactie op bezoek kreeg. Het gezelschap was goedgemutst en had een fraaie haan bij zich. Hij had Rolls Royce-blauw met koloniaalgrijze veren en een hals van heerlijk Falla-blauw dat nog feller schitterde op zijn sporen.

‘Waar komt die haan vandaan?’

‘Ik ben de haan van don Alhambro!’

‘Die mag opkukelen!’ schreeuwde iedereen.

‘Ik verrijs om jullie te hulp te snellen en op te klimmen naar de titel waar ik zo naar hunker en waarvoor ik geschapen ben.’

‘Als titel voel ik nog het meest voor De zucht van de Moor,’ zei ik.

‘En ik voor Romeo en Julia,’ zei iemand.

‘En ik voor Een glas water!’ riep een stemmetje.

‘Heren, alstublieft!’ schreeuwde de haan. ‘Ik verlang niet dat jullie er de denktrant van don Alhambro op nahouden; ook ik ben van mening veranderd. Maar wijs me niet af om mijn verhaal, dat kan ik niet hebben. Hier kan niets gebeuren buiten mijn verhaal. Ik ben mooi. Ik kondig de dageraad aan, en als titel zal ik altijd onvervangbaar zijn.’

Er volgde een heftige discussie, waarbij de haan allertederst begon te flemen.

‘Genoeg, vrienden!’ sprak ik krachtdadig. ‘Ik neem de hele verantwoordelijkheid op mij. Op naar de titel, jij!’

We gooiden de balkondeur open en de haan wiekte op naar de titel in heel de glans van zijn vedertooi. Titel geworden van top tot teen, groette hij ons in een onuitsprekelijke taal. De taal van water en hyacint. Het vers van wie een gitaar stukslaat op de branding van het ochtendgloren. De dahlia in de olijf, het woud in de handpalm. Spel en leugen.

Wij hebben getoost op de haan die opwiekte naar de titel van dit tijdschrift. We lieten hem terloops vier fonkelnieuwe satijnen kippen te voorschijn toveren, opdat hij met zijn snavel her en der vurig leesvoer op zou scharrelen zodra het daglicht schemert in de letterkast. En terwijl mijn vrienden nog applaudisseerden, luisterde ik ontroerd naar don Alhambro's glimlach die ik nog net opving, verpakt in zijn gewatteerde doodkist.

Kraai maar, haan, en weer haan, en andermaal!

Kraai maar gerust onder je vuren hoedje, want misschien is één van je kippen wel die met de gouden eieren.

(9 maart 1928)

Geheugen spreek (fragment)*

Vladimir Nabokov
(Vertaling Rien Verhoef)

Van de sporten die ik in Cambridge beoefende, is voetbal een winderige open plek gebleven te midden van een nogal wazige periode. Ik was gek op keepen. In Rusland en de Latijnse landen was die fiere kunst altijd omringd geweest door een aureool van bijzondere allure. De afstandelijke, eenzelvige, onbewogen sterdoelman wordt op straat gevolgd door verrukte jongetjes. Hij meet zich met de matador en de gevechtspiloot als voorwerp van huiverende verering. Zijn trui, zijn pet met klep, zijn kniebeschermers, de handschoenen die uit de heupzak van zijn korte broek steken, scheiden hem van de rest van de ploeg. Hij is de eenzame adelaar, de man van het mysterie, de laatste verdediger. Fotografen buigen eerbiedig hun ene knie en leggen hem vast als hij een spectaculaire duik door de doelmond maakt en met zijn vingertoppen een laag, bliksemsnel schot doet afbuigen, en het stadion brult goedkeurend terwijl hij in zijn volle lengte even blijft liggen waar hij neerkwam, zijn doel nog ongeschonden.

Maar in Engeland, tenminste in het Engeland van mijn jeugd, waren de nationale vrees voor uitsloverij en een te verbeten aandacht voor degelijk teamwork niet bevorderlijk voor de ontwikkeling van de excentrieke kunst van de doelman. Dat was tenminste de verklaring die ik opdiepte voor mijn niet al te grote succes op de speelvelden van Cambridge. O, ik had natuurlijk wel mijn rooskleurige, opbeurende dagen - de lekkere geur van de grasmat, die befaamde aanvaller in het studentenkampioenschap die met de nieuwe geelbruine bal aan zijn gezwinde schoen steeds dichter op me af dribbelde, daarna het priemende schot, de fortuinlijke redding, de natinteling... Maar er waren ook andere, gedenkwaardiger, esoterischer dagen, onder een troosteloze hemel, als het doelgebied een zwarte modderbrij was, de bal vet als een plumpudding, en mijn hoofd werd gekweld door zenuwpijn na een slapeloze nacht dichten. Dan liet ik de bal lelijk glippen - en haalde hem uit het net. Gelukkig golfde het spel daarna naar de overkant van het doorweekte veld. Er begon een lichte, lome motregen te vallen, die even weifelde en toen weer

* *Dit fragment uit hoofdstuk 13 van 'Geheugen spreek', de nieuwe vertaling die Rien Verhoef maakt voor de Nabokovbibliotheek van de Bezige Bij, geeft een glimp te zien van Nabokov als sportief student te Cambridge. Trouwe abonnees kunnen het vergelijken met de impressie 'Cambridge' die Nabokov schreef voor zijn vaders krant Roel, daarin afgedrukt op 28 oktober 1921, gepubliceerd in DTR, Lente 1984.*

verder ging. Met een haast koerende tederheid in hun gedempt gekras klapwiekten ontredderde roeken rond een bladerloze iep. Er kwam mist opzetten. Nu werd de wedstrijd een vaag gedans van hoofden bij het afgelegen doel van St. John's of Christ, of waar we ook tegen speelden. De verre, verwarde geluiden, een kreet, een fluitje, de doffe dreun van een schot, dat was allemaal volmaakt onbelangrijk en hield geen verband met mij. Ik was niet zozeer de hoeder van een voetbaldoel als wel de hoeder van een geheim. Met mijn armen over elkaar leunde ik met mijn rug tegen de linker doelpaal en genoot de weelde mijn ogen dicht te doen, en zo luisterde ik naar het kloppen van mijn hart en voelde de blinde motregen op mijn gezicht en hoorde in de verte de flarden van het wedstrijdrumoer, en zag mezelf als een uitheems fabelwezen in de vermomming van een Engelse voetballer, dat gedichten maakte in een taal die niemand begreep over een ver land dat niemand kende. Geen wonder dat ik niet erg geliefd was bij mijn ploeggenoten.

Niet eenmaal in mijn drie jaar Cambridge - maar dan ook niet eenmaal - bezocht ik de universiteitsbibliotheek of nam zelfs maar de moeite om te kijken waar die was (ik weet nu wel het nieuwe adres), of uit te zoeken of er een instituutsbibliotheek bestond waar misschien boeken te leen waren die je op je kamer kon lezen. Ik spijbelde van college. Ik ging stiekem naar Londen en andere plaatsen. Ik hield er verscheidene verhoudingen tegelijk op na. Ik had akelige gesprekken met de heer Harrison. Ik maakte Russische vertalingen van een twintigtal gedichten van Rupert Brooke, *Alice in Wonderland*, en Romain Rollands *Colas Breugnon*. Wat betreft scholing had ik net zo goed naar het Inst. M.M. in Tirana kunnen gaan.

Zaken als de warme *muffins* en *crumpets* die je na een wedstrijd bij je thee at of de cockney-achtige kreten van de krantejongens (‘Paaiper, paaiper!’) die zich in de schemerende straten vermengden met de fietsbellen, leken me destijds typerender voor Cambridge dan ze me nu voorkomen. Ongewild besef ik dat er, afgezien van opvallende maar min of meer voorbijgaande gebruiken, en diepgaander dan ritueel of regel, wel degelijk iets van Cambridge overbleef, wat menig plechtstatig oudstudent heeft proberen te omschrijven. Ik zie dat wezenskenmerk als het aanhoudende bewustzijn dat je had dat de tijd zich ongehinderd uitstrekte. Ik weet niet of er ooit iemand naar Cambridge zal gaan op zoek naar de afdrukken die de tepelnoppen aan mijn voetbalschoenen hebben nagelaten in de zwarte modder voor een gapend doel, of om de schaduw van mijn baret te volgen over de binnenplaats naar de trap van mijn men-

tor; maar ik weet dat ik dacht aan Milton, en Marvell, en Marlowe, als ik met meer dan de opwinding van een toerist langs die eerbiedwaardige muren liep. Niets waar je naar keek was afgesloten in de tijd, alles was een natuurlijke opening daartoe, zodat je geestelijk gewend raakte in een bijzonder zuivere en weidse omgeving te werken, en doordat je ruimtelijk, door de smalle laan, het grasveld met de galerijen eromheen, de donkere zuilengang, lichamelijk werd beperkt, was dat meegevende, ragfijne weefsel van de tijd als tegenwicht vooral geestelijk welkom, net zoals je reusachtig wordt opgemonterd door een zeegezicht uit een raam, zelfs als je niet van varen houdt. Ik had volstrekt geen belangstelling voor de geschiedenis van de stad en wist heel zeker dat Cambridge geen enkele invloed op mijn ziel had, ook al verschafte Cambridge feitelijk niet alleen de terloopse omlijsting, maar zelfs de kleuren en ritmen voor mijn zeer bijzondere Russische gedachten. De omgeving heeft denk ik dán uitwerking op een schepsel, als er in dat schepsel al een zeker ontvankelijk deeltje of trekje is (het Engels dat ik me had eigen gemaakt in mijn jeugd). Daarvan kreeg ik voor het eerst een vaag vermoeden net voor ik uit Cambridge wegging, tijdens mijn laatste en treurigste lente daar, toen ik opeens voelde dat iets in mijn binnenste even natuurlijk in verbinding stond met mijn onmiddellijke omgeving als met mijn Russische verleden, en dat die toestand van harmonie precies op het moment was bereikt dat de zorgvuldige reconstructie van mijn kunstmatige maar fraai nauwkeurige Russische wereld eindelijk was voltooid. Een van de zeer weinige ‘praktische’ daden waaraan ik me ooit heb bezondigd, was denk ik dat ik een deel van dat kristallijne materiaal heb gebruikt om een universitaire graad te verwerven.

5

Ik herinner me de dromerige stroom punters en kano's op de Cam, het Hawaïaans gejengel van grammofoons dat traag door zonneschijn en schaduw gleed en een meisjeshand die zachtjes het handvat van haar pauwblauw-glanzende parasol heen en weer draaide terwijl zij achterover leunde in de kussens van de punter die ik dromerig voortroeide. De kastanjes met hun roze kegels waren geheel uitgewaaierd; ze vormden overlappende massa's langs de oevers, ze verdrongen de hemel uit de rivier, en hun bijzondere bloem- en bladerpatroon gaf een soort *en escalier*-effect, het hoekige stramien van een prachtig groen met oudroze wandkleed. De lucht was even warm als op de Krim, met dezelfde zoete, don-

zige geur van een bepaalde bloeiende struik die ik nooit helemaal kon thuisbrengen (ik ving er later vleugjes van op in de tuinen in het zuiden van de Verenigde Staten). De drie bogen van een veritaliaanste brug waardoor de smalle stroom werd overspannen, vormden te zamen, met behulp van hun nagenoeg volmaakte, nagenoeg rimpelloze kopieën in het water, drie prachtige ovalen. Op zijn beurt wierp het water een flard kantachtig licht op het steen van de intrados waaronder je vaartuig voorbijgleed. Nu en dan viel er van een bloeiende boom een bloemblad dat lager en lager kwam, en met het vreemde gevoel iets te zien wat geen aanbidder of terloopse toeschouwer hoorde te zien, wist je een glimp van zijn spiegelbeeld op te vangen, dat vlug - vlugger dan het bloemblad viel - opsteeg om het te ontmoeten; en een fractie van een seconde was je bang dat het foefje niet zou werken, dat de gezegende olie geen vlam zou vatten, dat het spiegelbeeld zou missen en het blaadje alleen zou wegdrijven, maar telkens vond de broze vereniging toch plaats, met de magische precisie waarmee het woord van een dichter zijn herinnering, of die van een lezer, halverwege tegemoet komt.

Vertaalde poëzie

Orlando Furioso
Ludovico Ariosto[*]
(Vertaling: Ike Cialona en Wiebe Hogendoorn)

Canto 28
1

Vrouwen, en gij die 't schoon geslacht wilt eren,
In Godsnaam, luister niet naar dit verhaal
Waarmee de kastelein u gaat schofferen:
Het is niet meer dan vuige lastertaal;
Ook moet men lof en blaam gering taxeren
Bij domme lieden, die vanouds banaal
De schandelijkste achterklap verkonden
Inzake dat wat zij het minst doorgronden.

[Italiaans]

Donne, e voi che le donne avete in pregio,
per Dio, non date a questa istoria orecchia,
a questa che l'ostier dire in dispregio
e in vostra infamia e biasmo s'apparecchia;
ben che né macchia vi può dar né fregio
lingua sì vile, e sia l'usanza vecchia
che 'l volgare[1] ignorante ognun riprenda,
e parli più di quel che meno intenda.

* *Ludovico Ariosto (1474-1533) publiceerde de eerste, nog onvolledige druk van zijn* Orlando furioso *in 1516. Dit epos (later uitgebreid tot niet minder dan 38.736 verzen, verdeeld over 46 zangen) zou eeuwenlang een grote invloed op de Europese literatuur uitoefenen. Variatie en vaart zijn de voornaamste stijlkenmerken. Er zijn verschillende interpretaties, maar 'the chief aim of its creator was to give delight', aldus Barbara Reynolds in de eerste zin van de inleiding bij haar onvolprezen vertaling in het Engels (Penguin-ed., 2 dln., 1973-77).*
In het Nederlandse taalgebied zijn thema's uit Orlando *herhaaldelijk voor het toneel bewerkt, maar er bestaat slechts één volledige vertaling, in proza: die van Jan Jacobsz. Schipper (1649). Grotere of kleinere gedeelten zijn in verzen vertaald door Everart Siceram (1615), Nicolaas Beets (1882-83) en W. van Elden (1966).*
Het hier vertaalde stuk uit canto 28 bestaat uit een korte inleiding, gevolgd door een Boccaccio-achtige novelle. De eerste Engelse vertaler van het werk, Sir John Harington, begon met dit gedeelte. Volgens een wellicht aprocriefe anekdote (Reynolds I, 89) was zijn peettante Elizabeth I 'not amused', omdat zij het niet wenselijk achtte de hofdames wulpser te maken dan zij waren. Zij verbande Harington van het hof - op de humane voorwaarde dat hij mocht terugkeren wanneer hij het gehele werk vertaald had.
Wat voorafging: de Saraceen Rodomonte (de ridder, genoemd in strofe 3) overnacht in een herberg aan de oever van de Saône. Door liefdessmart is hij tot wrok jegens alle vrouwen vervallen. Hij vraagt zijn medegasten naar hun ervaringen, waarop de herbergier hem bij wijze van exempel bijvalt met een waar gebeurd verhaal.

2

Schuif maar zo'n twintig pagina's terzijde;
Ook los daarvan begrijpt ge mijn poëem.
Turpino meldt het, ik wil het niet mijden:
Van jaloezie of kwade wil geen zweem!
Dat ik u liefheb kan ik u belijden
Op duizend wijzen en met zoet gefleem.
Mijn tong zal zeggen en mijn pen zal schrijven
Dat ik de uwe wens te zijn en blijven.

[Italiaans]

Lasciate questo canto, che senza esso
può star l'istoria, e non sarà men chiara.
Mettendolo Turpino, anch'io l'ho messo,
non per malivolenza né per gara.
Ch'io v'ami, oltre mia lingua che l'ha espresso,
che mai non fu di celebrarvi avara,
n'ho fatto mille prove; e v'ho dimostro
ch'io son, né potrei esser se non vostro.

3

Sla heel dit canto over; wil beloven
Dat gij daar niets van leest; maar leest ge door,
Wil dan precies zoveel ervan geloven
Als droeg ik u een dwaas verzinsel voor.
Om nu terug te komen op wat boven
Gezegd is, het publiek spitste het oor
En mede om de ridder te bekoren
Bracht onze waard het volgende naar voren:

[Italiaans]

Passi, chi vuol, tre carte o quattro, senza
leggerne verso, e chi pur legger vuole,
gli dia quella medesima credenza
che si suol dare a finzioni e a fole.
Ma tornando al dir nostro, poi ch'udienza
apparecchiata vide a sue parole,
e darsi luogo incontra al cavalliero,
così l'istoria incominciò l'ostiero.

4

- Astolfo, na zijn broeders dood verheven
Tot koning van het Longobardisch rijk,
Was prachtig, in de lente van zijn leven,
En aan welhaast geen ander mens gelijk.
Geen schilder als Apelles zo bedreven
Of Zeuxis, toont dat in een huldeblijk.
Zijn schoonheid imponeerde alle mensen,
Maar ook zijn ijdelheid kende geen grenzen.

[Italiaans]

- Astolfo, re de' Longobardi, quello
a cui lasciò il fratel monaco[2] il regno,
fu ne la giovinezza sua sì bello,
che mai poch'altri giunsero a quel segno.
N'avria a fatica un tal fatto a penello
Apelle, o Zeusi, o se v'è alcun più degno.
Bello era, ed a ciascun così parea:
ma di molto egli ancor più si tenea.

5

Het zei hem weinig dat hij in zijn hoge
Positie niemand als gelijke had;
Ook niet dat hij aan krijgsvolk en vermogen
Meer dan de vorsten in de buurt bezat;
Maar dat hij op allure wist te bogen
En elkeen hem de schoonste vond - kijk, dàt
Verheugde hem: de lofzang op zijn gratie
Verwierf altoos zijn volle concentratie.

[Italiaans]

Non stimava egli tanto per l'altezza
del grado suo, d'avere ognun minore;
né tanto, che di genti e di ricchezza,
di tutti i re vicini era il maggiore;
quanto che di presenza e di bellezza
avea per tutto 'l mondo il primo onore.
Godea di questo, udendosi dar loda,
quanto di cosa volentier più s'oda.

6

Met ridder Fausto uit het verre Rome,
Zijn hoveling en bovenal zijn vriend,
Placht hij in stille uren weg te dromen
In lof op eigen schoonheid, welverdiend;
Maar toen hij op een dag, zelfingenomen,
Hem vroeg of hij, nabij en verder ziend,
Een ander wist wiens charmes hij zo achtte,
Kreeg hij een antwoord dat hij niet verwachtte.

[Italiaans]

Tra gli altri di sua corte avea assai grato
Fausto Latini, un cavallier romano:
con cui sovente essendosi lodato
or del bel viso or de la bella mano,
ed avendolo un giorno domandato
se mai veduto avea, presso o lontano,
altro uom di forma così ben composto;
contra quel che credea, gli fu risposto.

7

- Ik heb (zei ridder Fausto) steeds ervaren
En bovendien gehoord van iedereen
Dat weinigen uw schoonheid evenaren;
Die weinigen beperk ik nog tot één:
Een broer van mij, Giocondo. Al vergaren
Al uw rivalen minder lof, ik meen,
Hoe stralende gij ook uw glans ten toon spreidt,
Dat hij u evenaart, ja, klopt in schoonheid. -

[Italiaans]

- Dico (rispose Fausto) che secondo
ch'io veggo e che parlarne odo a ciascuno,
ne la bellezza hai pochi pari al mondo;
e questi pochi io li restringo in uno.
Quest'uno è un fratel mio, detto Iocondo.
Eccetto lui, ben crederò ch'ognuno
di beltà molto a dietro tu ti lassi;
ma questo sol credo t'adegui e passi. -

8

De koning was verbaasd dat te vernemen:
Hij dacht dat hij de schoonste was, voordien;
En uiteraard beving hem een extreme
Begeerte om die jongeling te zien.
Hij vroeg aan Fausto dat te ondernemen,
En of zijn broer zich reppen kon misschien.
Doch Fausto zag helaas problemen doemen;
De reden daarvan ging hij aanstonds noemen.

[Italiaans]

Al re parve impossibil cosa udire,
che sua la palma infin allora tenne;
e d'aver conoscenza alto desire
di sì lodato giovene gli venne.
Fe' sì con Fausto, che di far venire
quivi il fratel prometter gli convenne;
ben ch'a poterlo indur che ci venisse,
saria fatica, e la cagion gli disse:

9

Zijn broer was iemand die, kon Fausto melden,
Geen stap ooit buiten Rome had gezet,
En die door wat Fortuin beschikbaar stelde
Nooit in zijn kalm bestaantje was belet;
De door zijn vader nagelaten gelden
Had Fausto's broer vermeerderd noch verwed.
Pavia leek hem zeker onbereikbaar
En met het verre Rusland vergelijkbaar.

[Italiaans]

che 'l suo fratello era uom che mosso il piede
mai non avea di Roma alla sua vita,
che del ben che Fortuna gli concede,
tranquilla e senza affanni avea notrita:
la roba di che 'l padre il lasciò erede,
né mai cresciuta avea né minuita;
e che parrebbe a lui Pavia[4] lontana
più che non parria a un altro ire alla Tana.[5]

10

Het gaf, zei Fausto, grote moeilijkheden
Hem los te weken van zijn lieve vrouw,
Daar warme liefde hen zo samensmeedde
Dat hij niets willen kon wat zij niet wou.
Doch Fausto had zijn koning trouw beleden
En zat, besefte hij, geducht in 't nauw.
De koning deed beloften, gaf geschenken,
Tot Fausto zich gedwongen zag te zwenken.

[Italiaans]

E la difficultà saria maggiore
a poterlo spiccar da la mogliere,
con cui legato era di tanto amore,
che non volendo lei, non può volere.
Pur per ubbidir lui che gli è signore,
disse d'andare e fare oltre il potere.
Giunse il re a' prieghi tali offerte e doni,
che di negar non gli lasciò ragioni.

11

Hij reisde af en na niet vele dagen
Bereikte hij het ouderlijke dak,
Waar hij zijn broer meeslepend wist te vragen
Om mee te gaan, ondanks het ongemak.
Daartoe beschreef hij zonder te versagen,
Opdat zijn schoonzus hem niet tegensprak,
De hoge gunsten die haar zouden lonen,
De dank die haar zijn koning zou betonen.

[Italiaans]

Partisse, e in pochi giorni ritrovosse
dentro di Roma alle paterne case.
Quivi tanto pregò, che 'l fratel mosse
sì ch'a venire al re gli persuase;
e fece ancor (ben che diffidi fosse)
che la cognata tacita rimase,
proponendole il ben che n'usciria,
oltre ch'obligo sempre egli l'avria.

12

Giocondo koos een dag, een zeer nabije,
Vond paarden en bedienden naar zijn keus,
Liet van fluweel en zij gewaden snijen:
Bij schoonheid zijn die des te meer flatteus.
Des nachts lag naast hem vaak zijn vrouw te schreien,
Des daags riep ze bij wijlen furieus
Dat zij haar liefs nabijheid niet kon derven
En zo hij weg zou gaan, van smart zou sterven.

[Italiaans]

Fisse Iocondo alla partita il giorno:
trovò cavalli e servitori intanto;
vesti fe' far per comparire adorno,
chè talor cresce una beltà un bel manto.
La notte a lato, e 'l dì la moglie intorno,
con gli occhi ad or ad or pregni di pianto,
gli dice che non sa come patire
potrà tal lontananza e non morire;

13

Bij dat idee bleek haar een pijn te kwellen
Alsof haar hart gerukt werd uit haar lijf.
Giocondo voelde ook de tranen wellen
En sprak: - Ach ween toch niet, mijn dierbaar wijf!
Ik zweer en wil je zo tevreden stellen
Dat ik twee maanden bij de koning blijf;
Geen dagje langer laat ik jou verkwijnen,
Al schonk hij mij de helft van zijn domeinen. -

[Italiaans]

che pensandovi sol, da la radice
sveller si sente il cor nel lato manco.
- Deh, vita mia, non piagnere (le dice
Iocondo, e seco piagne egli non manco);
così mi sia questo camin felice,
come tornar vo' fra duo mesi almanco:
né mi faria passar d'un giorno il segno,
se mi donasse il re mezzo il suo regno.-

14

Zij liet haar tranen ongebreideld lopen
En jammerde dat dat te lang zou zijn,
En dat zij met de dood het zou bekopen
Dat hij haar achterliet met haar chagrijn.
De smart begon haar nu alreeds te slopen,
Ze at niet, sliep niet door die hartepijn.
Dat ging zo door totdat het hem berouwde
Dat hij 't beloofd had en zijn woord moest houden.

[Italiaans]

Né la donna perciò si riconforta:
dice che troppo termine sì piglia;
e s'al ritorno non la trova morta,
esser non può se non gran maraviglia.
Non lascia il duol che giorni e notte porta,
che gustar cibo, e chiuder possa ciglia;
tal che per la pietà Iocondo spesso
si pente ch'ai fratello abbia promesso.

15

Zij nam van rond haar hals een gouden keten,
Waaraan een kruisje hing, zeer noemenswaard,
Dat door een vreemdeling uit de Sudeten
Met vele relikwieën was verzwaard.
Haar vader had die man welkom geheten
Toen hij passeerde op een bedevaart.
De zieke pelgrim was bij hen gestorven;
Zo had haar vader toen dat kruis verworven.

[Italiaans]

Dal collo un suo monile ella si sciolse,
ch'una crocetta avea ricca di gemme,
e di sante reliquie che raccolse
in molti luoghi un peregrin boemme;[6]
ed il padre di lei, ch'in casa il tolse
tornando infermo, di Ierusalemme,
venendo a morte poi ne lasciò erede:
questa levossi ed al marito diede.

16

Zij vroeg haar man dit sieraad te aanvaarden
En 't altoos mee te dragen op zijn tocht.
De man begreep van dit geschenk de waarde,
Al was hij aan zijn vrouw zozeer verknocht
Dat tijd en afstand hem geen zorgen baarden:
Hij dacht aan haar bij elke ademtocht.
Geen lotgevallen, geen belevenissen,
Niets kon haar beeld ooit uit zijn hersens wissen.

[Italiaans]

E che la porti per suo amore al collo
lo prega, sì che ognor gli ne sovenga.
Piacque il dono al marito, ed accettollo;
non perché dar ricordo gli convenga:[7]
che né tempo né assenza mai dar crollo,
né buona o ria fortuna che gli avenga,
potrà a quella memoria salda e forte
c'ha di lei sempre, e avrà dopo la morte.

17

De nacht voor het vertrek waarvan wij schrijven,
Waarna hij dus moest scheiden van zijn lief,
Kon zij de daad niet vaak genoeg bedrijven
En ook haar man was continu actief.
Geslapen werd er niet, en zo rond vijven
Nam hij de laatste keer 't initiatief.
Toen klom hij op zijn paard en snelde henen;
Zijn vrouw was fluks weer naar haar bed verdwenen.

[Italiaans]

La notte ch'andò inanzi a quella aurora
che fu il termine estremo alla partenza,
al suo Iocondo par ch'in braccio muora
la moglie, che n'ha tosto da star senza.
Mai non si dorme; e inanzi al giorno un'ora
viene il marito all'ultima licenza.
Montò a cavallo e si partì in effetto;
e la moglier si ricorcò nel letto.

18

Een half uur later op die vroege morgen
Dacht onze ruiter plots weer aan het kruis,
Dat hij voor 't slapengaan goed had verborgen
In 't bed waar nu zijn vrouw sliep, in zijn huis.
- Hoe kan ik (sprak hij voor zich heen) nu zorgen
Dat mij geen blaam treft wegens dit abuis?
Mijn vrouwtje zal wellicht jeremiëren
Dat ik haar liefdespand niet kon waarderen. -

[Italiaans]

Iocondo ancor duo miglia ito non era,
che gli venne la croce raccordata,
ch'avea sotto il guancial messo la sera,
poi per oblivion l'avea lasciata.
- Lasso! (dicea tra sé) di che maniera
troverò scusa che mi sia accettata,
che mia moglie non creda che gradito
poco da me sia l'amor suo infinito? -

19

Hij peinst en kwelt zijn hersens bovenmate,
Doch weet dat elk excuus helaas mankeert,
En dat geen fraaie woorden zullen baten
Als hij 't niet hoogstpersoonlijk expliceert.
Hij stopt, en zegt dan tot zijn broer, gelaten:
- Ik maak gedwongen even rechtsomkeert.
Reis jij vast naar Baccano, overnacht daar;
Ik haal je in zo snel ik kan, dus wacht maar.

[Italiaans]

Pensa la scusa, e poi gli cade in mente
che non sarà accettabile né buona,
mandi famigli, mandivi altra gente,
s'egli medesmo non vi va in persona.
Si ferma, e al fratel dice: - Or pianamente
fin a Baccano[8] al primo albergo sprona;
che dentro a Roma è forza ch'io rivada:
e credo anco di giugnerti per strada.

20

Ik moet dit doen; ik kan het niet vermijden.
Wees niet bezorgd: ik keer snel als de wind. -
Hij vroeg geen dienaar hem te begeleiden,
Nam wuivend afscheid en verdween gezwind.
Bij Rome, van de brug aan gene zijde,
Had reeds de zon de hemel rood getint.
Toen hij na aankomst van zijn paard afdaalde,
wist hij dat in haar bed zijn vrouw nog draalde.

[Italiaans]

Non potria fare altri il bisogno mio:
né dubitar, ch'io sarò tosto teco. -
Voltò il ronzin di trotto, e disse a Dio;
né de' famigli suoi volse alcun seco.
Già cominciava, quando passò il rio,[9]
dinanzi al sole a fuggir l'aer cieco.
Smonta in casa, va al letto, e la consorte
quivi ritrova addormentata forte.

21

Hij sloop op kousevoeten zacht naar boven
En keek geluidloos om de hoek, attent,
Maar kon zijn eigen ogen niet geloven:
Zijn trouwe vrouw lag naast een jonge vent.
Hij zag, toen hij het laken had verschoven,
Dat hij hem vele jaren had gekend:
Het was een bij hen opgegroeide jongen
Die zich als arme knecht had ingedrongen.

[Italiaans]

La cortina levò senza far motto,
e vide quel che men veder credea:
che la sua casta e fedel moglie, sotto
la coltre, in braccio a un giovene giacea.
Riconobbe l'adultero di botto,
per la pratica lunga che n'avea;
ch'era de la famiglia sua un garzone,
allevato da lui, d'umil nazione.

22

Het is veel beter dit verhaal te horen
Vertellen uit een derde, vierde hand,
Dan dat het noodlot ons zou zijn beschoren
Zulk leed te voelen, zo exorbitant.
De twee gelieven in hun bloed te smoren,
Door die wens werd Giocondo overmand,
Maar liefde voor zijn vuige echtgenote
Deed hem die aandrang even snel verstoten.

[Italiaans]

S'attonito restasse e malcontento,
meglio è pensarlo e farne fede altrui,
ch'esserne mai per far l'esperimento
che con suo gran dolor ne fe' costui.
Da lo sdegno assalito, ebbe talento
di trar la spada e uccidergli ambedui:
ma da l'amor che porta, al suo dispetto,
all'ingrata moglier, gli fu interdetto.

23

Die snode Liefde deed hem ras beschikken
(Zo was hij weer voor die tiran gezwicht!)
Haar niet te wekken, want zij mocht eens schrikken,
Als zij hem staan zag in het ochtendlicht.
Hij liep naar buiten zonder nog te kikken,
Besteeg zijn paard, verdween uit het gezicht.
Door smart gekweld bleef hij zijn rijdier kwellen
Tot bij de herberg van zijn metgezellen.

[Italiaans]

Né lo lasciò questo ribaldo Amore
(vedi se sì l'avea fatto vasallo)
destarla pur, per non le dar dolore
che fosse da lui colta in sì gran fallo.
Quanto poté più tacito uscì fuore,
scese le scale, e rimontò a cavallo;
e punto egli d'amor, così lo punse,[10]
ch'all'albergo non fu, che 'l fratel giunse.

24

Eenieder zag: hem was iets overkomen;
Hij zat er zichtbaar door in zak en as.
Men dorst helaas niet vragen zonder schromen
Naar zijn belevenissen van zopas.
Wie weet of hij was weergekeerd naar Rome
Of dat hij horendol geworden was.
Dat liefde oorzaak was kon men slechts raden;
Giocondo zweeg over zijn escapade.

[Italiaans]

Cambiato a tutti parve esser nel volto;
vider tutti che 'l cor non avea lieto:
ma non v'è chi s'apponga[11] già di molto,
e possa penetrar nel suo secreto.
Credeano che da lor si fosse tolto
per gire a Roma, e gito era a Corneto.[12]
Ch'amor sia del mal causa ognun s'avisa;
ma non è già chi dir sappia in che guisa.

25

Men gist dat hem een hartepijn inzake
Het eenzaam blijven van zijn vrouw verwondt;
Maar daarvan is juist helemaal geen sprake,
Daar hij zijn gade in gezelschap vond.
Met fronsend voorhoofd en betraande kaken
Staart onze held neerslachtig naar de grond;
Zijn broer vorst naar de reden van dat treuren
En vruchteloos tracht hij hem op te beuren.

[Italiaans]

Estimasi il fratel, che dolor abbia
d'aver la moglie sua sola lasciata;
e pel contrario duolsi egli ed arrabbia
che rimasa era troppo accompagnata.
Con fronte crespa e con gonfiate labbia
sta l'infelice, e sol la terra guata.
Fausto ch'a confortarlo usa ogni prova,
perché non sa la causa, poca giova.

26

Door steeds maar van zijn broeders vrouw te spreken
Is 't of hij zout in open wonden strooit,
Of hij het mes in bloedend vlees blijft steken,
Zodat genezing nooit haar werk voltooit.
Het leed doet nu Giocondo's fleur verbleken,
Geen uur van dag of nacht vertroost hem ooit.
De schoonheid die hem eer heeft opgeluisterd
Vervaagt en raakt door droefenis verduisterd.

[Italiaans]

Di contrario liquor la piaga gli unge,
e dove tor dovria, gli accresce doglie;
dove dovria saldar, più l'apre e punge:
questo gli fa col ricordar la moglie.
Né posa dì né notte: il sonno lunge
fugge col gusto, e mai non si raccoglie:
e la faccia, che dianzi era sì bella,
si cangia sì, che più non sembra quella.

27

Zijn ogen lijken in hun kas gezonken,
Zijn neus gegroeid in 't benige gelaat;
Zijn schoonheid is zo mateloos geslonken
Dat zij geen vergelijking meer doorstaat.
De smart doet koortsen door zijn lichaam ronken,
Maar rust in Siena noch Florence baat;
Zoals geplukte rozen ras verdrogen,
Is wat hem rest aan schoons nu fluks vervlogen.

[Italiaans]

Par che gli occhi se ascondili ne la testa;
cresciuto il naso par nel viso scarno:
de la beltà sì poca gli ne resta,
che ne potrà far paragone indarno.
Col duol venne una febbre sì molesta,
che lo fe' soggiornar all'Arbia e all'Arno:[13]
e se di bello avea serbata cosa,
tosto restò come al sol colta rosa.

28

Dus Fausto draagt het schaamrood op zijn konen
Terwijl zijn broeder zilte tranen plengt;
De koning zal hem zeker niet belonen
Als hij hem zijn paradepaardje brengt.
Hij had beloofd de mooiste man te tonen
En toont er een van wie de aanblik krenkt.
Maar zonder voor die zwarigheid te wijken
Weet Fausto toch Pavia te bereiken.

[Italiaans]

Oltre ch'a Fausto incresca del fratello
che veggia a simil termine condutto,
via più gl'incresce che bugiardo a quello
principe, a chi lodollo, parrà in tutto:
mostrar di tutti gli uomini il più bello
gli avea promesso, e mostrerà il più brutto.
Ma pur continuando la sua via,
seco lo trasse al fin dentro a Pavia.

29

Om nu de koning minder te verrassen
En niet een al te slecht figuur te slaan,
Deed hij bij voorbaat kond van zijn impasse
En van hetgene dat was misgegaan:
Dat, tegen leed en koorts niet opgewassen,
Zijn broeders schoonheid was tenietgegaan
En deze als rivaal niet meer gevreesd was,
Daar hij niet langer was wie hij geweest was.

[Italiaans]

Già non vuol che lo vegga il re improviso,
per non mostrarsi di giudicio privo:
ma per lettere inanzi gli dà aviso
che 'l suo fratel ne viene a pena vivo;
e ch'era stato all'aria del bel viso
un affanno di cor tanto nocivo,
accompagnato da una febbre ria,
che più non parea quel ch'esser solia.

30

De koning, die Giocondo's komst begeerde
Als ging het om een vriend, was danig blij,
Daar niets hem meer ter wereld amuseerde
Dan zulk een pracht te treffen aan zijn zij.
Ook deed hem deugd dat die gerenommeerde
Adonis minder beeldig bleek dan hij;
Doch dat Giocondo hem zou overtreffen
Zo hij niet ziek was, wist hij te beseffen.

[Italiaans]

Grata ebbe la venuta di Iocondo
quanto potesse il re d'amico avere;
che non avea desiderato al mondo
cosa altretanto, che di lui vedere.
Né gli spiace vederselo secondo,
e di bellezza dietro rimanere;
ben che conosca, se non fosse il male,
che gli saria superiore o uguale.

31

Zo wordt Giocondo aan het hof ontvangen
En daaglijks klopt de koning op zijn deur,
Laat zich elk uur berichten van zijn gangen
En schenkt hem veel bewijzen van faveur.
Giocondo kwijnt van smart en doodsverlangen,
Staag denkend aan zijn vrouw en zijn malheur;
Geen spel en geen muziek verzet zijn zinnen
Of kan zijn diepe droefheid overwinnen.

[Italiaans]

Giunto, lo fa alloggiar nel suo palagio,
lo visita ogni giorno, ogni ora n'ode;
fa gran provision[14] che stia con agio,
e d'onorarlo assai si studia e gode.
Langue Iocondo, che 'l pensier malvagio
c'ha de la ria moglier, sempre lo rode:
né 'l veder giochi né musici udire,
dramma[15] del suo dolor può minuire.

32

Zijn kamers op de bovenste etage
Bevinden zich vlak naast een oude zaal;
Daar zit hij vaak (want elke entourage
En elk genoegen lijkt hem marginaal).
Hij peinst er droevig over de ravage
Hem aangedaan als door een bliksemstraal.
Daar ziet hij iets ('t is bijna niet te gissen)
Dat hem geneest van zijn bekommernissen.

[Italiaans]

Le stanze sue, che sono appresso al tetto
l'ultime, inanzi hanno una sala antica.
Quivi solingo (perché ogni diletto,
perch'ogni compagnia prova nimica)
si ritraea, sempre aggiungendo al petto
di più gravi pensier nuova fatica:
e trovò quivi (or chi lo crederia?)
chi lo sanò de la sua piaga ria.

33

De luiken in die zaal gaan zelden open,
Zodat het duister in de ruimte draalt.
Giocondo ziet dat kieren zijn geslopen
In 't pleister van een wand, waar licht uit straalt;
Hij kijkt er door en ziet, roodaangelopen,
Iets waarvan niemand hem nog heeft verhaald;
En had men dat gedaan, hij zou niet denken
Dat hij aan dat relaas geloof kon schenken.

[Italiaans]

In capo de la sala, ove è più scuro
(che non vi s'usa le finestre aprire,)
vede che 'l palco[16] mal si giunge al muro,
e fa d'aria più chiara un raggio uscire.
Pon l'occhio quindi, e vede quel che duro
a creder fôra a chi l'udisse dire:
non l'ode egli d'altrui, ma se lo vede;
ed anco agli occhi suoi propri non crede.

34

Het was door deze kier dat hij aanschouwde
De mooiste kamer van de koningin,
Waar slechts ontvangen werd wie zij vertrouwde;
Geen enkel ander kwam die kamer in.
Het schouwspel dat zich voor zijn oog ontvouwde
Betrof een dwerg en haar in 't spel der min;
Die kromme dwerg was zeker niet verlegen:
Hij had de koningin zowaar bestegen.

[Italiaans]

Quindi scopria de la regina tutta
la più secreta stanza e la più bella,
ove persona non verria introdutta,
se per molto fedel non l'avesse ella.
Quindi mirando vide in strana lutta
ch'un nano aviticchiato era con quella:
ed era quel piccin stato sì dotto,
che la regina avea messa di sotto.

35

Giocondo stond zich hevig te verbazen,
Het schouwspel trof hem als een mokerslag;
Allengs begreep hij dat dit dolle razen
Geen droombeeld was, zo midden op de dag.
Zo'n lelijk monster brengt haar in extase,
(Dat dacht hij, toen hij haar zo bezig zag),
Die toch een man heeft, rijker, mooier, jonger,
Een hoge vorst! Ach, wat een liefdeshonger!

[Italiaans]

Attonito Iocondo e stupefatto,
e credendo sognarsi, un pezzo stette;
e quando vide pur che gli era in fatto
e non in sogno, a se stesso credette.
- A uno sgrignuto[17] mostro e contrafatto
dunque (disse) costei si sottomette,
che 'l maggior re del mondo ha per marito,
più bello e più cortese? oh che appetitol -

36

Een plots begrip deed hem naar adem happen
Omtrent zijn gade en zijn lange rouw:
Toen hij haar met een minnaar moest betrappen
Was dat geen kwestie van gebrek aan trouw,
Maar puur van aangeboren eigenschappen,
Daar één man niet genoeg is voor een vrouw.
Maar goed, al zijn ze allemaal perfide,
De zijne minde toch geen invalide.

[Italiaans]

E de la moglie sua, che così spesso
più d'ogn'altra biasmava, ricordosse,
perché 'l ragazzo[18] s'avea tolto appresso:
ed or gli parve che escusabil fosse.
Non era colpa sua più che del sesso,
che d'un solo uomo mai non contentosse:
e s'han tutte una macchia d'uno inchiostro,
almen la sua non s'avea tolto un mostro.

37

Zo rond hetzelfde uur, een etmaal later,
Ging hij nieuwsgierig naar die plek weerom
En zag de koningin weer met de sater,
Die haar, gelijk de dag daarvoor, beklom.
Dat ging zo dag na dag en steeds kordater
Bespiedde hij het paar in 't heiligdom.
Het vreemdste vond hij dat de koningin de
Pygmee verweet dat hij haar niet beminde.

[Italiaans]

Il dì seguente, alla medesima ora,
al medesimo loco fa ritorno;
e la regina e il nano vede ancora,
che fanno al re pur il medesmo scorno.
Trova l'altro dì ancor che si lavora,
e l'altro; e al fin non si fa festa giorno;
e la regina (che gli par più strano)
sempre si duol che poco l'ami il nano.

38

Ook kwam hem door die kier een dag ter ore
Hoe zeer zij leed: zij klaagde steen en been,
Daar zij haar dienstmeid twee keer had bezworen
De dwerg te roepen, die maar niet verscheen.
De derde keer moest zij de boodschap horen
Dat hij slechts oog had voor de dobbelsteen;
Het ging om geld, hij wou geen sou verliezen:
Tot nader order moest de dame kniezen.

[Italiaans]

Stette fra gli altri un giorno a veder, ch'ella
era turbata e in gran malenconia,
che due volte chiamar per la donzella
il nano fatto avea, n'ancor venìa.
Mandò la terza volta, ed udì quella,
che: - Madonna, egli giuoca (riferia);
e per non stare in perdita d'un soldo,
a voi niega venire il manigoldo. -

39

Giocondo was bij toverslag genezen,
Verdwenen waren tranen en chagrijn;
Want wie Giocondo heet, moet vrolijk wezen
En wederom kon hij thans vrolijk zijn.
Het ging hem weldra zozeer naar den vleze
Dat hij weer zwol gelijk een cherubijn;
De koning, broeder Fausto, alle vrienden
Verbaasden zich, die grote omkeer ziende.

[Italiaans]

A sì strano spettacolo Iocondo
raserena la fronte e gli occhi e il viso;
e quale in nome, diventò giocondo
d'effetto ancora, e tornò il pianto in riso.
Allegro torna e grasse e rubicondo,
che sembra un cherùbin del paradiso;
che 'l re, il fratello e tutta la famiglia
di tal mutazion si maraviglia.

40

De koning wou de reden daarvan weten,
De loop der zaak beviel hem wonderwel.
Giocondo was nochtans ietwat gespleten:
Hij moest het wel vertellen, ja, maar stel
Dat dan de koning later zeer verbeten
Zijn vrouw zou straffen voor haar overspel.
Om dus te spreken zonder haar te deren
Liet hij de koning bij de hostie zweren.

[Italiaans]

Se da Iocondo il re bramava udire
onde venisse il subito conforto,
non men Iocondo lo bramava dire,
e fare il re di tanta ingiuria accorto;
ma non vorria che, più di sé, punire
volesse il re la moglie di quel torto;
sì che per dirìo e non far danno a lei,
il re fece giurar su l'agnusdei.[19]

41

Hij liet hem zweren dat hij nooit zou spreken
Van wat Giocondo hem zou laten zien
En dat hij niet in woede zou ontsteken
En ook niet los zou barsten in gegrien
En bovenal dat hij zich niet zou wreken,
Niet nu meteen en zeker niet nadien;
Ze hielden voor de onverlaat verholen
Te weten van zijn wulpse capriolen.

[Italiaans]

Giurar lo fe' che né per cosa detta,
né che gli sia mostrata che gli spiaccia,
ancor ch'egli conosca che diretta-
mente a sua Maestà danno si faccia,
tardi o per tempo mai farà vendetta;
e di più vuole ancor che se ne taccia,
sì che né il malfattor giamai comprenda
in fatto o in detto, che 'l re il caso intenda.

42

De koning, die de waarheid niet bevroedde,
Zwoer overtuigd een uitgebreide eed,
Waarna Giocondo hem in arren moede
Vertelde waarom hij voorheen zo leed
En hoe hij tot zijn smart en grote woede
Zijn vrouw in bed aantrof met die proleet,
Dat van verdriet hij toen haast weggeteerd was,
Maar dat het tij nu onverhoeds gekeerd was.

[Italiaans]

Il re, ch'ogn'altra cosa, se non questa,
creder patria, gli giurò largamente.
Iocondo la cagion gli manifesta,
ond'era molti dì stato dolente:
perché trovata avea la disonesta
sua moglie in braccio d'un suo vil sergente;
e che tal pena al fin l'avrebbe morto,
se tardato a venir fosse il conforto.

43

Want aan Astolfo's hof had hij gevonden
Vertroosting voor dat hevig hartewee:
Hoezeer ook zijn vertrouwen was geschonden,
Niet hij alleen zat zo in de puree.
Dat alles zei hij, tot ze samen stonden
Te kijken door de kier hoe, hupsakee,
Een lelijk man van zeer geringe grootte
Daar paardje reed op 's konings echtgenote.

[Italiaans]

Ma in casa di sua Altezza avea veduto
cosa che molto gli scemava il duolo;
che se bene in obbrobrio era caduto,
era almen certo di non v'esser solo.
Così dicendo, e al bucolin venuto,
gli dimostrò il bruttissimo omiciuolo
che la giumenta altrui sotto si tiene,
tocca di sproni e fa giuocar di schene.

44

Gij zult, zo weet ik, blindelings geloven
Dat deze klap de koning hevig trof.
Hij was voorwaar totaal ondersteboven
En 't leek alsof hij razend werd, alsof
De schok hem van zijn zinnen zou beroven
En hij ineen zou storten met een plof;
Doch smoren moest hij toorn en jammerklachten,
Omdat hij zijn belofte moest betrachten.

[Italiaans]

Se parve al re vituperoso l'atto,
lo crederete ben, senza ch'io 'l giuri.
Ne fu per arrabbiar, per venir matto;
ne fu per dar del capo in tutti i muri;
fu per gridar, fu per non stare al patto:
ma forza è che la bocca al fin si turi,
e che l'ira trangugi amara ed acra,
poi che giurato avea su l'ostia sacra.

45

- Wat moet ik doen? Och broeder, wil mij raden
(Zo sprak hij). Aangezien je mij verbiedt
Dat ik mij passend wreek, zonder genade,
Koel ik zo mijn gerechte gramschap niet!
- Mee! sprak zijn vriend. Weg van die geile gaden!
Er ligt voor ons een taak in het verschiet:
Zien of al 't vrouwvolk zwak is. En ten tweede,
Hun mannen aandoen wat zij ons aandeden.

[Italiaans]

- Che debbo far,[20] che mi consigli, frate,
(disse a Iocondo), poi che tu mi tolli
che con degna vendetta e crudeltate
questa giustissima ira io non satolli? -
- Lasciàn (disse Iocondo) queste ingrate,
e proviam se son l'altre così molli:
facciàn de le lor femine ad altrui
quel ch'altri de le nostre han fatto a nui.

46

Jong zijn we allebei, en met figuren
Waarvan je geen gelijke vinden kunt.
Geen vrouw bestaat er die ons weg zal sturen
Als zij zo'n lomperd wel haar liefde gunt.
En mochten jeugd en schoonheid het bezuren,
Dan lukt het zeker met geschenk of munt.
Ik wil dat je niet huiswaarts keert alvorens
Je duizend mannen hebt voorzien van horens.

[Italiaans]

Ambi gioveni siamo, e di bellezza,
che facilmente non troviamo pari.
Qual femina sarà che n'usi asprezza,
se contra i brutti ancor non han ripari?
Se beltà non varrà né giovinezza,
varranne almen l'aver con noi danari.
Non vo' che torni, che non abbi prima
di mille moglie altrui la spoglia opima.

47

Lang weg te zijn, door verre landen dwalen,
Van vreemde vrouwen de intimiteit,
Dat alles heeft het hart van liefdeskwalen
Zo menigmaal gezuiverd en bevrijd. -
De koning valt hem bij, ja zonder dralen
Wil hij op pad en in de kortste tijd
Vertrekt hij, met de bloem aller Romeinen
En in gezelschap van twee paladijnen.

[Italiaans]

La lunga assenza, il veder vari luoghi,
praticare altre femine di fuore,
par che sovente disacerbi e sfoghi
de l'amorose passioni il core. -
Lauda il parer, né vuol che si proròghi
il re l'andata; e fra pochissime ore,
con due scudieri, oltre alla compagnia
del cavallier roman, si mette in via.

48

Vermomd zijn zij Italië rondgetogen,
Frankrijk en Vlaanderen en Engeland.
Kregen zij mooie ogen onder ogen,
Dan was de koning allerwege klant.
Alles te mogen kostte geen vermogen,
Dikwijls wees men hun fooien van de hand.
Vaak had een gunst een hoofs verzoek van node,
Vaak werd zij ongebeden aangeboden.

[Italiaans]

Travestiti cercaro Italia, Francia,
le terre de' Fiaminghi e de l'Inglesi;
e quante ne vedean di bella guancia,
trovavan tutte ai prieghi lor cortesi.
Davano, e dato loro era la mancia;[21]
e spesso rimetteano i danar spesi.
Da loro pregate foro molte, e foro
anch'altretante che pregaron loro.

49

Een maand, soms twee, in elk van die landouwen
Heeft de conclusie voor hen vast doen staan:
Zij troffen net zo min bij vreemde vrouwen
Als bij hun eigen, trouw en kuisheid aan.
Ook ging het beiden na een tijd benauwen
Steeds nieuwe aan de haak te moeten slaan,
Met alle risico uit vreemde bedden
Ternauwernood het vege lijf te redden.

[Italiaans]

In questa terra un mese, in quella dui
soggiornando, accertarsi a vera prova
che non men ne le lor, che ne l'altrui
femine, fede e castità si trova.
Dopo alcun tempo increbbe ad ambedui
di sempre procacciar di cosa nuova;
che mal poteano entrar ne l'altrui porte,
senza mettersi a rischio de la morte.

50

't Is zaak te zoeken naar één vrouw die beiden
Bekoort door schoonheid en gedrag, en die
Tot onderling genot valt te verleiden
Zonder het minste spoor van jaloezie.
- Bij jou alleen zou ik er niet door lijden
Als jij je schaart onder haar intimi,
Nu er (zo sprak de koning tot de ridder)
Geen vrouw voldaan wordt door slechts één aanbidder.

[Italiaans]

Gli è meglio una trovarne che di faccia
e di costumi ad ambi grata sia;
che lor communemente sodisfaccia,
e non n'abbin d'aver mai gelosia.
- E perché (dicea il re) vo' che mi spiaccia
aver più te ch'un altro in compagnia?
So ben ch'in tutto il gran femineo stuolo
una non è che stia contenta a un solo.

51

Bij één vrouw zal men nooit zijn kruit verschieten,
Maar als de aandrift er normaal om vraagt,
Zullen wij haar in alle rust genieten,
Omdat ons nimmer twist of tweedracht plaagt.
En haar zal dat al evenmin verdrieten:
Het lijkt mij dat een vrouw veel minder klaagt
Indien twee eega's steeds voor haar in touw zijn;
Ook zou zij twee man, meer dan eentje, trouw zijn. -

[Italiaans]

Una, senza sforzar nostro potere,
ma quando il natural bisogno inviti,
in festa goderemoci e in piacere,
che mai contese non avren né liti.
Né credo che si debba ella dolere:
che s'anco ogn'altra avesse duo mariti,
più ch'ad un solo, a duo saria fedele;
né forse s'udirian tante querele. -

52

De ridder prees de koning hemelhoog, want
Diens plan vervulde hem met groot plezier.
Zij speurden rond in laagland en in hoogland
En kregen eindelijk in het vizier
Wie vlekkeloos voldeed aan hun betoogtrant:
Een dochter van een Spaanse herbergier.
Valencia's haven, daar stond zijn taveerne,
En even lief als mooi was deze deerne.

[Italiaans]

Di quel che disse il re, molto contento
rimaner parve il giovine romano.
Dunque fermati in tal proponimento,
cercar molte montagne e molto piano:
trovaro al fin, secondo il loro intento,
una figliuola d'uno ostiero ispano,
che tenea albergo al porto di Valenza,
bella di modi e bella di presenza.

53

Zij was nog in de lente van haar jaren,
Gelijk een bloesemknop, zo pril, zo zacht.
Haar vader, steeds bedreigd door de gevaren
Van armoe die zijn talrijk kroost hem bracht,
Liet zich bepraten zonder veel bezwaren
En gaf het meisje over in hun macht:
Zij mochten met haar gaan naar hun genoegen,
Mits zij zich passend jegens haar gedroegen.

[Italiaans]

Era ancor sul fiorir di primavera
sua tenerella e quasi acerba etade.
Di molti figli il padre aggravat'era,
e nimico mortai di povertade;
sì ch'a disporlo fu cosa leggiera,
che desse lor la figlia in potestade;
ch'ove piacesse lor potesson trarla,
poi che promesso avean di ben trattarla.

54

Zij namen 't kind en hebben het eendrachtig
Afwisselend bemand, goedgehumeurd,
Als twee blaasbalgen die een vuurhaard krachtig
Aanjagen, om en om, elk op zijn beurt.
Een reisplan volgt: heel Spanje zien. Ook prachtig
Zou Afrika zijn. Aldus goedgekeurd:
Eén dagreis van Valencia, en ze kwamen
Te Játiva, waar zij een herberg namen.

[Italiaans]

Pigliano la fanciulla, e piacer n'hanno
or l'un or l'altro in caritade e in pace,
come a vicenda i mantici che danno,
or l'uno or l'altro, fiato alla fornace.
Per veder tutta Spagna indi ne vanno,
e passar poi nel regno di Siface;[22]
e 'l dì che da Valenza si partiro,
ad albergare a Zattiva[23] veniro.

55

De heren doen de stad, zien een paleisje,
Een straat, een kerk, wat huizen aan een plein;
Hun vaste recreatie bij dit reisje,
In streken waar zij onbekend mee zijn.
Intussen, in de herberg, staat het meisje
De knechts terzijde en de kastelein:
Het bed wordt opgemaakt, de paarden worden
Geroskamd, op de tafel dampen borden.

[Italiaans]

I patroni a veder strade e palazzi
ne vanno, e lochi publici e divini;
ch'usanza han di pigliar simil solazzi
in ogni terra ove entran peregrini;
e la fanciulla resta coi ragazzi.
Altri i letti, altri acconciano i ronzini,
altri hanno cura che sia alla tornata
dei signor lor la cena apparecchiata.

56

Nu werkte in dat logement een jongen
Die eerder bij haar vader had gediend
En toen vol hartstocht zo had aangedrongen
Dat zij hem nam; het was haar eerste vriend.
Zij keken naar elkaar, maar steels, gedwongen
Te veinzen, opdat geen, hen samenziend,
Iets merkte. Pas toen men was opgebroken
Van tafel, hebben zij elkaar gesproken.

[Italiaans]

Ne l'albergo un garzon stava per fante,
ch'in casa de la giovene già stette
a' servigi del padre, e d'essa amante
fu da' primi anni, e del suo amor godette.
Ben s'adocchiar, ma non ne fer sembiante,
ch'esser notato ognun di lor temette:
ma tosto ch'i patroni e la famiglia
lor dieron luogo, alzar tra lor le ciglia.

57

De knaap vroeg in welk bed zij sliep, en tevens
Met wie van die twee heren aan haar zij.
Prompt kreeg hij van Fiammetta de gegevens
(Zo heette zij). Hierop hervatte hij
(Zijn naam was Greco): - Net nu onze levens
Verbonden leken, wat althans voor mij
Een droom was, ach Fiammetta, o mijn zoete,
Vertrek jij, nooit zal ik je meer ontmoeten.

[Italiaans]

Il fante domandò dove ella gisse,
e qual dei duo signor l'avesse seco.
A punto la Fiammetta il fatto disse
(così avea nome, e quel garzone il Greco).
- Quando sperai che 'l tempo ohimèl venisse
(il Greco le dicea) di viver teco,
Fiammetta, anima mia, tu te ne vai,
e non so più di rivederti mai.

58

Mijn mooie plannen zijn nu niets meer waard, schat.
Jij bent van derden; bitter is mijn lot.
Nu ik uit loon en fooien wat gespaard had,
Met heel veel zweet en moeite opgepot,
Bedacht ik net, dat ik genoeg vergaard had
Om nu, op basis van dit overschot,
Je vader om je hand te kunnen vragen
En jou als bruid ons huisje in te dragen. -

[Italiaans]

Fannosi i dolci miei disegni amari,
poi che sei d'altri, e tanto mi ti scosti.
lo disegnava, avendo alcun' danari
con gran fatica e gran sudor riposti,
ch'avanzato m'avea de' miei salari
e de le bene andate di molti osti,[24]
di tornare a Valenza, e domandarti
al padre tuo per moglie, e di sposarti. -

59

Het meisje haalt de schouders op, ten teken
Van zinloosheid: - Je bent een beetje laat! -
Dus Greco (deels geveinsd) aan 't zuchten, smeken:
- Ach, dat je vriend nu zo ten onder gaat!
Omhels mij liever! Mij zal niets ontbreken
Wanneer mijn hartstocht, die op springen staat,
Bevredigd wordt. Eén uur door jou verwend zijn
En ik zal met mijn dood meer dan content zijn. -

[Italiaans]

La fanciulla negli omeri si stringe,
e risponde che fu tardo a venire.
Piange il Greco e sospira, e parte finge:
- Vuommi (dice) lasciar così morire?
Con le tuo braccia i fianchi almen mi cinge,
lasciami disfogar tanto desire:
ch'inanzi che tu parta, ogni momento
che teco io stia mi fa morir contento. -

60

Fiammetta reageert vol medeleven:
- Geloof mij, ik verlang het evenzeer.
Maar wáár? Wanneer? Hoe trekken wij ons even
Terug, met zo veel gluurders in de weer? -
- Als jij maar voor een kwart om mij zou geven
Van het gevoel waarmee ik jou begeer
(Zegt Greco), zou jij wel een plek verzinnen
Waar wij vannacht elkaar kunnen beminnen. -

[Italiaans]

La pietosa fanciulla rispondendo:
- Credi (dicea) che men di te nol bramo;
ma né luogo né tempo ci comprendo
qui, dove in mezzo di tanti occhi siamo. -
Il Greco soggiungea: - Certo mi rendo,
che s'un terzo ami me di quel ch'io t'amo,
in questa notte almen troverai loco
che ci potren godere insieme un poco. -

61

- Hoe kan dat (zegt zij), als ik door twee mannen
De hele lange nacht omsloten ben
En zij zich beurtelings bij mij ontspannen
En steeds word ik omarmd door één van hen? -
- Die zijn geen hinderpaal voor onze plannen
(Zegt Greco), aangezien ik wegen ken
Om in hun midden onze drift te stillen.
Als jij naar mij snakt, moet ie dat toch willen? -

[Italiaans]

- Come potrò (diceagli la fanciulla),
che sempre in mezzo a duo la notte giaccio?
e meco or l'uno or l'altro si trastulla,
e sempre a l'un di lor mi trovo in braccio? -
- Questo ti fia (suggiunse il Greco) nulla;
che ben ti saprai tor di questo impaccio,
e uscir di mezzo lor, pur che tu voglia:
e déi voler, quando di me ti doglia. -

62

Zij peinst wat, en dan zegt zij hem te komen
Zodra hij iedereen in slaap vermoedt;
En fluistert welke route er genomen
Moet worden en wat hij vervolgens doet.
Als Greco heel de troep in zoete dromen
Verzeild acht, volgt hij haar instructies goed:
Hij vindt haar kamerdeur, doet zachtjes open
En komt muisstil het duister in geslopen.

[Italiaans]

Pensa ella alquanto, e poi dice che vegna
quando creder potrà ch'ognuno dorma;
e pianamente come far convegna,
e de l'andare e del tornar l'informa.
Il Greco, sì come ella gli disegna,
quando sente dormir tutta la torma,
viene all'uscio e lo spinge, e quel gli cede:
entra pian piano, e va a tenton col piede.

63

Behoedzaam gaat hij voort, met lange stappen,
Daarbij steeds steunend op het achterbeen,
Zoals een man beducht in glas te trappen
Of gaand op eieren; ver om zich heen
Tast hij in 't rond, etappe na etappe -
Tot hij tenslotte bij het bed verscheen:
Daar, aan de kant waar drie paar voeten staken,
Dook hij, het hoofd vooruit, onder het laken.

[Italiaans]

Fa lunghi i passi, e sempre in quel di dietro
tutto si ferma, e l'altro par che muova
a guisa che di dar tema nel vetro,
non che 'l terreno abbia a calcar, ma l'uova;
e tien la mano inanzi simil metro,
va brancolando infin che 'l letto trova:
e di là dove gli altri avean le piante,
tacito si cacciò col capo inante.

64

Hij schoof omhoog tussen Fiammetta's dijen,
Terwijl zij wachtend achterover lag;
Op 't hoogste punt liet hij haar niet betijen,
Maar pakte haar en sloeg terstond zijn slag.
Hij gaf de sporen en reed voort in vrije
Galop tot aan het krieken van de dag:
Zijn paardje leek niet snel genoeg te krijgen
Van zo'n pikeur, die nimmer af wou stijgen.

[Italiaans]

Fra l'una e l'altra gamba di Fiammetta,
che supina giacea, diritto venne;
e quando le fu a par, l'abbracciò stretta,
e sopra lei sin presso al dì si tenne.
Cavalcò forte, e non andò a staffetta;[25]
che mai bestia mutar non gli convenne:
che questa pare a lui che sì ben trotte,
che scender non ne vuol per tutta notte.

65

Giocondo en zijn vorst, die bij herhaling
Door bedgebonk hun rust hadden ontbeerd,
Verkeerden beiden in dezelfde dwaling,
Dat hier de compagnon werd gefêteerd.
Greco, die uitgestreken aan de haal ging,
Is langs dezelfde weg teruggekeerd.
Vanaf de einder schoot de zon haar stralen;
Fiammetta, wakker, ging de pages halen.

[Italiaans]

Avea Iocondo ed avea il re sentito
il calpestio che sempre il letto scosse;
e l'uno e l'altro, d'uno error schernito,
s'avea creduto che 'l compagno fosse.
Poi ch'ebbe il Greco il suo camin fornito,
sì come era venuto, anco tornosse.
Saettò il sol da l'orizzonte i raggi;
sorse Fiammetta, e fece entrare i paggi.

66

De koning sprak al schertsend tot zijn makker:
- Broeder, jij draafde heel wat mijlen rond!
't Is tijd eens goed te rusten: dat gejakker
De hele nacht te paard is niet gezond. -
Giocondo riposteerde rap en wakker
En zei: - Je haalt de woorden uit mijn mond:
Het is aan jou eens rustig uit te blazen
Die heel de nacht je volbloed voort deed razen. -

[Italiaans]

Il re disse al compagno motteggiando:
- Frate, molto camin fatto aver déi;
e tempo è ben che ti riposi, quando
stato a cavallo tutta notte sei. -
Iocondo a lui rispose di rimando,
e disse: - Tu di' quel ch'io a dire avrei.
A te tocca posare, e pro ti faccia,
che tutta notte hai cavalcato a caccia. -

67

- Mijn eigen hond een stuk te laten rennen
(Sprak de monarch) was evenmin een straf;
Had jij nu even gepauzeerd met mennen,
Ik had genoeg aan één gestrekte draf. -
- Ik ben je leenman (gaf zijn vriend te kennen),
Daar doet ons pact geen mallemoer aan af:
Insinuaties zijn dus overbodig;
Had maar gewoon gezegd: ik heb haar nodig. -

[Italiaans]

- Anch'io (suggiunse il re) senza alcun fallo
lasciato avria il mio can correre un tratto,
se m'avessi prestato un po' il cavallo,
tanto che 'l mio bisogno avessi fatto. -
Iocondo replicò: - Son tuo vasallo,
e puoi far meco e rompere ogni patto:
sì die non convenia tal cenni[26] usare;
ben mi potevi dir: lasciala stare. -

68

De één pareert, dan volgt er een allusie
Van de kompaan, en geen van twee geeft toe;
Wat leek op kortswijl wordt een fikse ruzie,
Vol bitse hoon en ordinair gedoe.
Men roept Fiammetta (zij heeft geen illusie
Schotvrij te blijven en is bang te moe),
Om elk te doen herhalen, voor haar ogen,
Hetgeen door een van beiden leek gelogen.

[Italiaans]

Tanto replica l'un, tanto soggiunge
l'altro, che sono a grave lite insieme.
Vengon da' motti ad un parlar che punge,
ch'ad amenduo l'esser beffato preme.
Chiaman Fiammetta (che non era lunge,
e de la fraude esser scoperta teme)
per fare in viso l'uno all'altro dire
quel che negando ambi parean mentire.

69

- Zeg op (beval de vorst met woeste blikken),
En wees voor mij noch deze heer bevreesd;
Wie onzer wist vannacht het zo te flikken
Dat enkel hij je minnaar is geweest? -
Zij wachtten af; haar antwoord zou beschikken
Wie er te boek zou staan als leugenbeest.
Fiammetta wierp zich voor hen neer, vol vrezen
Dat zij, betrapt, een kind des doods zou wezen.

[Italiaans]

- Dimmi (le disse il re con fiero sguardo),
e non temer di me né di costui;
chi tutta notte fu quel sì gagliardo,
che ti godé senza far parte altrui? -
Credendo l'un provar l'altro bugiardo,
la risposta aspettavano ambedui.
Fiammetta a' piedi lor si gittò, incerta
di viver più, vedendosi scoperta.

70

Zij vroeg vergeving dat zij, opgewonden
Door liefdesblijken van een jonge knul,
En ook omdat zij 't zielig had gevonden
(Hij leed zo veel om haar, die goede sul),
Voor één keer het vertrouwen had geschonden;
En zij ontvouwde, zonder flauwekul,
Hoe in hun midden het die nacht gegaan was,
Zodat elk aannam dat het de kompaan was.

[Italiaans]

Domandò lor perdono, che d'amore
ch'a un giovinetto avea portato, spinta,
e da pietà d'un tormentato core
che molto avea per lei patito, vinta,
caduta era la notte in quello errore;
e seguitò, senza dir cosa finta,
come tra lor con speme si condusse,
ch'ambi credesson che 'l compagno fusse.

71

Het nobel koppel, door dit wonderbaarlijk
Relaas verbluft, stond met onthutst gezicht,
Beseffend dat geen tweetal ooit zo waarlijk
Vernuftig was bedot en opgelicht.
Zij barstten beiden uit in onbedaarlijk
Geschater, monden open, ogen dicht,
En lieten zich, door ademnood getroffen,
Vol achterover op het bed neerploffen.

[Italiaans]

Il re e Iocondo si guardaro in viso,
di maraviglia e di stupor confusi;
né d'aver anco udito lor fu aviso,
ch'altri duo fusson mai così delusi.
Poi scoppiaro ugualmente in tanto riso,
che con la bocca aperta e gli occhi chiusi,
potendo a pena il fiato aver del petto,
a dietro si lasciar cader sul letto.

72

Zij lachten door totdat hun ogen traanden
En zij door buikpijn waren afgetobd.
Toen riepen zij: - Hoe maakt zelfs verregaande
Alertheid dat je vrouw je nimmer fopt,
Als 't hier niet lukken wou, niettegenstaande
De feiten: zij lag tussen ons gepropt!
Wanneer een man meer ogen had dan haren,
Dan werd hij nog bedot, zonder bezwaren.

[Italiaans]

Poi ch'ebbon tanto riso, che dolere
se ne sentiano il petto, e pianger gli occhi,
disson tra lor: - Come potremo avere
guardia, che la moglier non ne l'accocchi,[27]
se non giova tra duo questa tenere,
e stretta sì, che l'uno e l'altro tocchi?
Se più che crini avesse occhi il marito,
non potria far che non fosse tradito.

73

Wij toetsten duizend dames, allen prachtig,
En geen van haar bood ooit het minst verzet.
Ons steekproefresultaat, voldoende krachtig,
Zou identiek zijn in elk volgend bed.
De eigen eega's blijken thans waarachtig
Niet minder kuis, maar ook niet méér koket.
Zo is de vrouw dus. Laat ons huiswaarts keren
En daar de echtgenoten savoureren. -

[Italiaans]

Provate mille abbiamo, e tutte belle;
né di tante una è ancor che ne contraste.
Se provian l'altre, fian simili anch'elle;
ma per ultima prova costei baste.
Dunque possiamo creder che più felle
non sien le nostre, o men de l'altre caste:
e se son come tutte l'altre sono,
che torniamo a godercile fia buono. -

74

Zij haalden, nadat aldus was besloten,
Door middel van Fiammetta haar kornuit;
En gaven hem het meisje met een grote
Huwelijksgift in 't openbaar tot bruid.
En toen: te paard. Zij reden onverdroten
De straat in omgekeerde richting uit,
Van west naar oost; zij keerden naar hun gaden
En namen nooit meer aanstoot aan haar daden. -

[Italiaans]

Conchiuso ch'ebbon questo, chiamar fero
per Fiammetta medesima il suo amante;
e in presenza di molti gli la diero
per moglie, e dote gli fu bastante.
Poi montaro a cavallo, e il lor sentiero
ch'era a ponente, volsero a levante;
ed alle mogli lor se ne tornaro,
di ch'affanno mai più non si pigliaro.

In Holland
V.J. Brjoesov
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)*

In de zon staan de rood-groene huisjes te zinderen
Boven tuintjes vol rozen in zomerse prachten,
Met als kleine kabouters de blozende kinderen,
En dat alles weerspiegeld in roerloze grachten, -

Al die winkels met buikige flessen die dommelen
Op de oude berookte en stoffige schappen,
Het geluid van de kroegen, het schreeuwen en stommelen,
En de rijzige vrouwen met sneeuwwitte kappen, -

Als een land uit een sprookje: verwonderd herken ik je,
En ik wilde het droombeeld al toeroepen: Vade!
Was het u die ik tegenkwam, Rembrandt, met Hendrikje?
Was ik weer in uw tijd, Adriaan van Ostade?

13/26 juli 1913

В ГОЛЛАНДИИ

Эти милые, красно-зеленые домики,
Эти садики, в розах и желтых и алых,
Эти смуглые дети, как малые гномики,
Отраженные в тихо-застывших каналах,-

Эти старые лавки, где полки уставлены
Ридом банок пузатых, давно закоптелых,
Этот шум кабаков, заглушенный, подавленный.
Эти рослые женщины в чепчиках белых, -

Это все так знакомо, и кажется в сказке я,
И готов наважденью воскликнуть я: vade!
Я с тобой повстречался, Рембрандтова Саския?
Я в твой век возвращен, Адриан ван Остаде?

13/26 июля 1913
Лейден

* *De Werkgroep Slavistiek Leiden bestaat uit: Margriet Berg, Yolanda Bloemen, Wanda Bruining, Nettie Janssen, Anne Pries, Lourens Reedijk, Karel van het Reve en Marja Wiebes*

De karpervijver
James Brockway
(Vertaling Peter Verstegen)

'Poissons de la mélancolie'
Guillaume Apollinaire

Weldra zou aan de reis een einde komen,
de verre reis die nu zo lang al duurde.
Herfst had de wereld in zijn greep genomen
in het vervallen park, met groene vijver,
waar wij naar 't zwenken van de karpers tuurden.

En wij die altijd veel hadden gesproken,
jaar in jaar uit, hadden geen woord meer over,
geen fluistering; we zaten als gebroken
- apart en voor geen aanraking bereikbaar -
en luisterden naar 't dwarrelende lover.

The Carp Pond

'poissons de la mélancolie'
Guillaume Apollinaire

The trip, we knew, was coming to an end.
The journey had been long, we had travelled far.
Autumn had got its grip upon the land,
we sat, eyes on a pond, in a weed-grown park,
where the carp meandered, soundless, through the reeds.

And we, who down the years had had so much
to say, grew silent too, had now no words,
no whisper left, but each as one who grieves
- apart and inaccessible to touch -
sat listening to the falling of the leaves.

Elegie
Aan M.B.
Iosif Brodski
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Lieve vriendin, de kroeg is nog dezelfde,
Dezelfde rotzooi prijkt nog aan de muren,
Dezelfde prijzen nog. En betere wijn?
Ik denk van niet; niet beter en niet slechter.
Vooruitgang is er niet, dat is maar goed.

Er zit een luchtpostvliegenier, alleen,
Als een gevallen engel, aan de vodka.
Oudergewoonte werken de violen
Op mijn verbeelding. Door het vensterglas
Blinken de maagdelijke witte daken,
Er galmt een klok. Het is al bijna nacht.

Waarom heb je gelogen? En waarom
Hoor ik niet meer wat leugen is, wat waarheid?
Terwijl ik andere, nieuwe woorden wil,
Waar jij geen weet van hebt - veraf en vreemd,
Woorden die kunnen worden uitgesproken,
Evenals vroeger, enkel door jouw stem.

1968

ЭЛЕГИЯ

М.Б.

Подруга милая, кабак все тот же,
все та же дрянь красуется на стенах,
все те же цены. Лучше ли вино?
Не думаю; не лучше и не хуже.
Прогресса нет, и хорошо, что нет.

Пилот почтовой линии, один,
как падший ангел, глушит водку. Скрипки
еще по старой памяти волнуют
мое воображение. В окне
маячат белые, как девство, крыши,
и колокол гудит. Уже темно.

Зачем лгала ты? И зачем мой слух
уже не отличает лжи от правды,
а требует каких-то новых слов,
неведомых тебе - глухих, чужих,
но быть произнесенными могущих,
как прежде, только голосом твоим.

1968

Claude Lorrain*
Jacob Burckhardt
(Vertaling Jean Pierre Rawie)

Verkoren geest, door de natuur gewijd
tot priester om als avondofferande
met reine hand de wierookhars te branden
wanneer de zon al naar de einder glijdt.

Wat raakte je niet in het leven kwijt
tot je, ontkomen aan de noodlotsbanden,
met nimfen bij de bosrand samenspande
en lieflijke godinnen van de tijd.

Vandaar het diep verlangen dat wij voelen
naar kalm geluk, als je de blik geleidt
voorbij aan hoge, altijdgroene eiken,

paleis en tempel bouwt, en lommerrijke
landouwen openvouwt, en wijd dat zoele
namiddagwaas over het water spreidt.

Claude Lorrain

Geweihter Geist, den dit Natur erkoren
Als Hohepriester ihr mit reinen Händen
Des Abendopfers Weihrauchduft zu spenden
Wenn schon die Sonne naht des Westens Toren.

Vielleicht hast du im Leben viel verloren
Bis du, entrinnend von des Schicksals Bänden,
Dein Bündnis schlossest an des Waldes Enden
Mit den Dryaden und den süssen Horen.

Drum will ein tiefes Sehnen uns beschleichen
Nach Glück und Ruh, wenn du den Blick geleitest
Vorbei den hohen, immergrünen Eichen,

Zu schattigen Hainen dann die Landschaft weitest,
Palast und Tempel baust, und jenen weichen
Nachmittagsduft auf ferne Meere breitest.

* *Bovenstaand gedicht maakt deel uit van de sectie vertalingen in Jean Piere Rawies nieuwe bundel 'Onmogelijk geluk', die in september zal verschijnen bij Uitg. Bert Bakker.*

Kubla Khan
Samuel Taylor Coleridge[*]
(Vertaling Klaas de Wit)

In Xanadu liet Kubla Khan
een statig lustpaleis ontstaan:
waar Alphs heilige waterstromen
door grotten waar geen mens kan komen
zonloos ten onder gaan.
Met muur en torens in het rond
omgordde hij tien mijlen grond:
daar waren kronkelbeekjes zonder tal
in tuinen vol van geurig wierookhout;
en zonnige priëlen overal,
omringd door donkere wouden, eeuwenoud.

Maar o, hoe dat romantische ravijn
dwars door een diepgroen cederbos zich kliefde!
Een woeste plek! Betoverend moest het zijn
als ooit onder bestorven maneschijn
bezocht door vrouw en haar demoon-geliefde.
Aan dit ravijn ontsprong, alsof de aarde
hijgend en keer op keer zichzelve baarde,
een ziedende fontein bij tijd en wijle;
en in die wild bruisende waterpijlen
als hagelstenen dansend stukken rots,

Kubla Khan

In Xanadu did Kubla Khan
A stately pleasure-dome decree:
Where Alph, the sacred river, ran
Through caverns measureless to man
  Down to a sunless sea.
So twice five miles of fertile ground
With walls and towers were girdled round:
And there were gardens bright with sinuous rills,
Where blossomed many an incense-bearing tree;

* *De volledige titel van het gedicht (geschreven in 1797, gepubliceerd in 1816) luidt: 'Kubla Khan, or A Vision in a Dream: A Fragment'. In het voorwoord bij de eerste uitgave vertelt de dichter dat het gedicht tot stand kwam tijdens een diepe slaap, die hem overdag overviel tengevolge van de hem door zijn dokter voorgeschreven medicijn ('laudanum', een opiumpreparaat). Hij zat te lezen in Purchas His Pilgrimage, een 16de-eeuws boek met verhalen van ontdekkingsreizigers. De zin waarbij hij in slaap viel luidde; 'Here the Khan Kubla commanded a palace to be built, and a stately garden therunto. And thus ten miles of fertile ground were enclosed with a wall.' C. beweert dat hij tijdens die roes 200 tot 300 regels 'componeerde', die hij na het wakker worden onmiddellijk begon op te schrijven. Hierbij werd hij helaas gestoord door 'a person on business from Porlock', die hem lange tijd aan de praat hield. Toen hij verder wilde gaan bleek hij alles te zijn vergeten, met uitzondering van een stuk of tien regels en een paar beelden. Als dit verhaal op waarheid berust, zou dit het laatste (vierde) gedeelte kunnen betreffen, dat duidelijk een ander karakter draagt en waarin het voorafgaande visioen wordt gehanteerd als metafoor voor poëtische potentie.*

And here were forests ancient as the hills,
Enfolding sunny spots of greenery.

But oh! that deep romantic chasm which slanted
Down the green hill athwart a cedarn cover!
A savage place! as holy and enchanted
As e'er beneath a waning moon was haunted
By woman wailing for her demon-lover!
And from this chasm, with ceaseless turmoil seething
As if this earth in fast thick pants were breathing,
A mighty fountain momently was forced:
Amid whose swift half-intermitted burst
Huge fragments vaulted like rebounding hail,

[Nederlands]

gelijk de tarwe onder dorsers knots:
en tussen die dansende rotsen hier
spoot telkens weer de heilige rivier.
Vijf mijl meanderden de waterstromen
in hun door bos en dal verborgen baan
om zich door grotten waar geen mens kan komen
te storten in een dode oceaan:
te midden van dit daverend geweld
werd Kubla tijd van oorlogen voorspeld.
De schaduw van het lustpaleis
zweefde midden op het water,
daar mengde zich de dubbele wijs
van grotten en fonteingeklater.
Hoe zeldzaam was de aanblik die dat schonk:
een zonnig lustoord met een ijsspelonk!

Ooit zag ik in een visioen
een donker meisje met een harp.
Ze kwam uit 't Abessijnse land
en speelde harp met lichte hand,
zingend van de berg Abora.
Kon ik haar wonderschoon gezang
herwinnen in mijn fantasie,
zó stralend was mijn euforie -
ik bouwde zingend, luid en lang,
dat lustoord in de lucht; zie daar,
dat zonneoord! die grot van ijs!
Wie horen kon werd ze gewaar
en schreeuwde luid, Gevaar! Gevaar!
Zijn flitsend oog, zijn wapperend haar!
Omdans hem driemaal kringsgewijs,
vrezend zijn heilige overmoed:
hij is met honingdauw gevoed
en dronk de melk van het Paradijs.

[Engels]

Or chaffy grain beneath the thresher's flail:
And 'mid these dancing rocks at once and ever
It flung up momently the sacred river.
Five miles meandering with a mazy motion
Through wood and dale the sacred river ran,
Then reached the caverns measureless to man,
And sank in tumult to a lifeless ocean:
And 'mid this tumult Kubla heard from far
Ancestral voices prophesying war!
The shadow of the dome of pleasure
Floated midway on the waves;
Where was heard the mingled measure
From the fountain and the caves.

It was a miracle of rare device,
A sunny pleasure-dome with caves of ice!

A damsel with a dulcimer
In a vision once I saw:
It was an Abyssinian maid,
And on her dulcimer she played,
Singing of Mount Abora.
Could I revive within me
    Her symphony and song,
    To such a deep delight 'twould win me.
That with music loud and long,
I would build that dome in air,
That sunny dome! those caves of ice!
And all who heard should see them there,
And all should cry. Beware! Beware!
His flashing eyes, his floating hair!
Weave a circle round him thrice,
And close your eyes with holy dread,
For he on honey-dew hath fed,
And drunk the milk of Paradise.

Twee gedichten
Gabriele D'Annunzio
(Vertaling Yolanda Bloemen)

De regen in het pijnbos

Wees stil. De mensenwoorden
die je spreekt kan ik
op de drempel van het bos
niet horen; ik hoor
de nieuwe woorden slechts
die bladeren en druppels spreken
ver weg.
Luister. Het regent
uit gindse wolken.
Regen op de tamarisken
die dor zijn en zilt,
regen op de pijnbomen
vol schilfers,
regen op de goddelijke
mirte,
op de lichtende brem
met bloemen overladen,
op de geurende bessen
van de dichte jenever,
regen op onze gezichten
die één zijn met het bos,
regen op onze naakte
handen,
op ons licht
gewaad,
op de zuivere gedachten
die ontspringen aan
de nieuwgeboren ziel,
op de schone waan

La pioggia nel pineto

Taci. Su le soglie
del bosco non odo
parole che dici
umane; ma odo
parole più nuove
che parlano gocciole e foglie
lontane.
Ascolta. Piove
dalle nuvole sparse.
Piove su le tamerici
salmastre ed arse,
piove su i pini
scagliosi ed irti,
piove su i mirti
divini,

su le ginestre fulgenti
di fiori accolti,
su i ginepri folti
di coccole aulenti,
piove su i nostri vólti
silvani,
piove su le nostre mani
ignude,
su i nostri vestimenti
leggieri,
su i freschi pensieri
che l'anima schiude
novella,
su la favola bella

[Nederlands]

die gisteren
jou bedroog, nu mij bedriegt,
o Hermione.

Hoor je? De regen valt
op het eenzaam
groen,
met gekletter,
luider of zachter
gespetter,
al naar de dichtheid
van het loof.
Luister, op het geween
komt antwoord
in het zingen
van de krekels,
hen maakt het geween
niet bevreesd,
noch de asgrauwe hemel.
Dat is de klank
van de pijnboom,
erdoorheen
klinkt de stem
van jenever en mirte
alle instrumenten
worden bespeeld.
Weggezonken
zijn we in de geest
van het bos,
boomwezens;
en je gezicht is dronken,
week van de regen,
als het mos,
je lokken ruiken
als de heldere brem,
o aards wezen
dat de naam draagt
Hermione.

[Italiaans]

che ieri
t'illuse, che oggi m'illude,
o Ermione.

Odi? La pioggia cade
su la solitaria
verdura
con un crepitìo che dura
e varia nell'aria

secondo le fronde
più rade, men rade.
Ascolta. Risponde
al pianto il canto
delle cicale
che il pianto australe
non impaura,
né il ciel cinerino.
E il pino
ha un suono, e il mirto
altro suono, e il ginepro
altro ancóra, stromenti
diversi
sotto innumerevoli dita.
E immersi
noi siam nello spirto
silvestre,
d'arborea vita viventi;
e il tuo vólto ebro
è molle di pioggia
come una foglia,
e le tue chiome
auliscono come
le chiare ginestre,
o creatura terrestre
che hai nome
Ermione.

[Nederlands]

Luister, luister. Het akkoord
van de krekels in de lucht
wordt zwakker
onder het geween
dat zwelt;
een lied klinkt op,
heser en van ver,
uit het duister
van de vochtige schaduw.
Schor, steeds heser,
steeds verder
en het sterft weg.
Een noot trilt na
en huivert,
klinkt nogmaals en sterft weg.
De stem van de zee is niet te horen.
Hoorbaar is nu
hoe het klettert
op alle blaren,
het is een zilveren regen
die zuivert,
gekletter,
luider of zachter
al naar de dichtheid
van het loof.
Luister.
Stil
is de dochter van de lucht;
maar de dochter
van de modder,
de kikvors,
zingt in de diepe schaduw.
waar, o waar!
En op je wimpers valt regen,
Hermione.

[Italiaans]

Ascolta, ascolta. L'accordo
delle aeree cicale
a poco a poco
più sordo
si fa sotto il pianto
che cresce;
ma un canto vi si mesce
più roco
che di laggiù sale,
dall'umida ombra remota.
Più sordo e più fioco
s'allenta, si spegne.

Sola una nota
ancor trema, si spegne,
risorge, trema, si spegne.
Non s'ode voce del mare.
Or s'ode su tutta la fronda
crosciare
l'argentea pioggia
che monda,
il croscio che varia
secondo la fronda
più folta, men folta.
Ascolta.
La figlia dell'aria
è muta; ma la figlia
del limo lontana,
la rana,
canta nell'ombra più fonda,
chi sa dove, chi sa dove!
E piove su le tue ciglia,
Ermione.

[Nederlands]

Regen op je zwarte wimpers,
alsof je weent,
maar van geluk;
groen licht je op,
de kleur van boomschors.
Wij laven ons
aan deze frisse geur,
het hart is als een gave
vrucht,
je ogen lijken
bronnen in een veld,
je tanden blinken
blank als amandelen.
We lopen door de struiken,
nu eens getwee,
dan weer alleen
(en de groene kracht
striemt onze benen,
belemmert ons het gaan)
waarheen, o waarheen!
Regen op onze gezichten,
die één zijn met het bos,
regen op onze naakte
handen,
op ons licht gewaad,
op de zuivere gedachten
die ontspringen aan
de nieuwgeboren ziel,
op de schone waan
die gisteren
mij bedroog, nu jou bedriegt,
o Hermione.

augustus 1902

[Italiaans]

Piove su le tue ciglia nere
sì che par tu pianga
ma di piacere; non bianca
ma quasi fatta virente,
par da scorza tu esca.
E tutta la vita è in noi fresca
aulente,
il cuor nel petto è corne pèsca
intatta,
tra le pàlpebre gli occhi
son come polle tra l'erbe,
i denti negli alvèoli
son come mandorle acerbe.

E andiam di fratta in fratta,
or congiunti or disciolti
(e il verde vigor rude
ci allaccia i mallèoli
c'intrica i ginocchi)
chi sa dove, chi sa dove!
E piove su i nostri vólti
silvani,
piove su le nostre mani
ignude,
su i nostri vestimenti
leggieri,
su i freschi pensieri
che l'anima schiude
novella,
su la favola bella
che ieri
m'illuse, che oggi t'illude,
o Ermione.

De bronnen van de zang

Mijn verzen zijn de telgen
van de bossen
en van de golven
en van de riffen
en van de zonnegloed
en van de wind Argeste.
Mijn woorden
zijn diep
als wortels
in de aarde,
en sereen
als het azuur,
vol vuur als het bloed
van jongelieden,
prikkend als doornestruiken
ongrijpbaar als flarden
rook,
en rein
als bergkristallen,
trillend als de bladeren
van poppels,
gezwollen
als neusgaten van paarden
in galop,
vluchtig als parfum
dat is verstoven,
maagdelijk als kelken
die ontluiken,
nachtelijk als droppels
hemeldauw,
droefgeestig als affodillen
in de Hades,
als wilgen aan een oever
buigzaam,
teer als draden
door een spin geweven
tussen twee stengels.
augustus 1902

Le stirpi canore

I miei carmi son prole
delle foreste,
altri dell'onde,
altri delle arene,
altri del Sole,
altri del vento Argeste.
Le mie parole
sono profonde
come le radici

terrene,
altre serene
come i firmamenti,
fervide come le vene
degli adolescenti,
ispide come i dumi,
confuse come i fumi
confusi,
nette come i cristalli
del monte,
tremule come le fronde
del pioppo,
tumide come le narici
dei cavalli
a galoppo,
labili come i profumi
diffusi,
vergini come i calici
appena schiusi,
notturne come le rugiade
dei cieli,
funebri come gli asfodeli
dell'Ade,
pieghevoli come i salici
dello stagno,
tenui come i teli
che fra due steli
tesse il ragno.

Twee gedichten
John Donne
(Vertaling W. Jonker)

Alchemie van de liefde

Wie 't diepst in liefde's mijn groef, die bericht
waar 't middelpunt van haar verrukking ligt.
Ook ik had lief, verwierf,
en sprak - maar ook al groef ik tot ik stierf,
nooit bracht ik dat mysterie aan het licht.
Bedrog is 't, een en al!
Als de alchemist, die 't zwanger vat vereert
schoon 't geen elixer produceert,
en soms iets vindt dat bijgeval
geneeskracht heeft of geur verspreidt - zó zal
een minnaar dromen van een zomernacht
vol zaligheid, waar winterweer hem wacht.

Loves alchymie

Same that have deeper digg'd loves Myne than I,
Say, where his centrique happinesse doth lie:
I have lov'd, and got, and told,
But should I love, get, tell, till I were old,
I should not finde that hidden mysterie;
Oh, 'tis imposture all:
And as no chymiqne yet th'Elixar got,
But glorifies his pregnant pot,
If by the way to him befall
Some odoriferous thing, or medicinall,
So, lovers dreame a rich and long delight,
But get a winter-seeming summers night.

[Nederlands]

Zinloze zeepbelschim! Moeten dááraan
tijd, eer, gemak, en spaarzaamheid verdaan?
Smaakt, net als ik, per slot
mijn knecht óók liefdes allerhoogst genot
als hij de bruilofts-hoon maar kan doorstaan?
Verneemt die stumper - die,
verliefd, háár geest voor engelachtig houdt,
en zweert: 'de geest, en niet het lichaam trouwt' -
niet óók der sferen harmonie
in ruwe, schorre trouwdagpoëzie?
Hóe geestig ook, de vrouw mist geest. Hóe zoet,
een mummie is 't, waarin een demon woedt.

[Engels]

Our ease, our thrift, our honor, and our day,
Shall we, for this vaine Bubles shadow pay?
  Ends love in this, that my man,
Can be as happy'as I can; If he can
Endure the short scorne of a Bridegroomes play?
  That loving wretch that sweares,
'Tis not the bodies marry, but the mindes,
  Which he in her Angelique findes,
    Would sweare as justly, that he heares,
In that dayes rude hoarse minstralsey, the spheares.
    Hope not for minde in women; at their best
    Sweetnesse and wit, they'are but *Mummy*, possest.

De Verjaardag

Zo vorst als gunsteling heeft weer
met geest en schoonheid, roem en eer,
en met de zon, de maker van de tijd,
een jaar aan de vergankelijkheid gewijd
sinds wij elkaar ontmoetten. Alles zal
tenietgaan, maar, gevrijwaard voor verval,
kent onze liefde tijd noch duur,
gister noch morgen, en als levend vuur
voortsnellend, ons tot blijvende gebuur,
viert zij haar eerste, laatste dag: haar eeuwig uur

The anniversarie

All Kings, and all their favorites,

All glory of honors, beauties, wits,
The Sun it selfe, which makes times, as they passe,
Is elder by a yeare, now, than it was
When thou and I first one another saw:
All other things, to their destruction draw,
Only our love hath no decay;
This, no to morrow hath, nor yesterday,
Running it never runs from us away,
But truly keeper his first, last, everlasting day.

[Nederlands]

Twee graven bergen jouw en mijn
gebeente eens, en 't moet zo zijn:
de dood scheidt. Ach, als vorsten derven wij
(en ik ben vorst in jou, en jij in mij)
na 't sterven oor en oog, zo vaak gevoed
met eden en der tranen zilte zoet.
Maar zielen waar slechts liefde leeft
(al toeven er gedachten) hen doorweeft
straks meerder liefde dan de wereld geeft:
als 't lichaam grafwaarts daalt, de ziel háár graf ontzweeft.

Dan zijn wij zalig en volmaakt:
de staat waar ieder toe geraakt.
Hier zijn wij koningen en niemand kan
zo'n koning zijn, noch onderdaan ervan.
Hoe veilig zijn wij! Buiten ons bestaat
geen mens die ons kan treffen door verraad.
Laat ons niets vrezen, feit noch waan,
de liefde adelen, en binnengaan
in jaar na jaar na jaar van ons bestaan
tot vijfmaal twaalf: één tel. Dan vangt ons rijk pas aan.

[Engels]

Two graves must hide thine and my coarse,
If one might, death were no divorce.
Alas, as well as other Princes, wee,
(Who Prince enough in one another bee,)
Must leave at last in death, these eyes, and eares,
Oft fed with true oathes, and with sweet salt teares;
But soules where nothing dwells but love
(All other thoughts being inmates) then shall prove
This, or a love increased there above,
When bodies to their graves, soules from their graves remove.

And then wee shall be throughly blest,
But wee no more, than all the rest;
Here upon earth, we'are Kings, and none but wee
Can be such Kings, nor of such subjects bee.
Who is so safe as wee? where none can doe
Treason to us, except one of us two.
True and false feares let us refraine,
Let us love nobly, and live, and adde againe
Yeares and yeares unto yeares, till we sttaine
To write threescore: this is the second of our raigne.

Ik en gij
Nikolaj Goemiljov
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Ja, ik weet, ik ben niet zo als velen,
Ik kom ergens anders vandaan,
Ik wil geen gitaar horen spelen,
De wilde zoerná spreekt mij aan.

Niet aan wie de salons bevolken -
Een deftig gekleed gehoor -
Maar aan draken en regenwolken
Lees ik mijn gedichten voor.

Ik heb lief - zoals een nomade
Zich op water stort in de woestijn,
Ik ga niet bij de sterren te rade
Als een schuchtere paladijn.

In bed zal ik zeker niet sterven,
Geen notaris of arts staat me bij,
Maar ik vind na rusteloos zwerven
De dood in een woeste vallei.

Denk niet dat ik ooit in het vrome
Protestante hiernamaals geraak,
Want ik kom waar de tollenaars komen
En de hoeren roepen: ‘Ontwaak!’

1918

Я И ВЫ

Да, я знаю, я вам не пара,
Я пришел из иной страны,
И мне нравится не гитара
А дикарский напев зурны.

Не по залам и по салонам
Темным платьям и пиджакам -
Я читаю стихи драконам,
Водопадам и облакам.

Я люблю - как араб в пустыне
Припадает к воде и пьет,
А не рыцарем на картине,
Что на звезды смотрит и ждет.

И умру я не на постели
При нотариусе и враче,
А в какой-нибудь дикой щели,
Утонувшей в густом плюще,

Чтоб войти не во всем открытый.

Протестантский, прибранный рай,
А туда, где разбойник, мытарь
И блудница крикнут: вставай!

Vier sonnetten
Pierre de Ronsard
(Vertaling Jan Kal)

Sonnet XCIII voor Cassandre

De eerste dag van de maand mei, Mevrouw,
zag ik in 't veldboeket uw mooie ogen,
bruin, lieflijk, edel, lachend, teerbewogen,
die een blok ijs doen zijn als een flambouw.

Die mooie dag herdenkend, gloei ik gauw,
en word ik door verliefdheid weer bevlogen.
O hartendoders zonder mededogen
van wie ik in mijn ziel de deugd aanschouw!

O ogen met de sleutel van mijn denken,
meesters van mij, die enkel hoeven wenken
en mijn verward verstand zal mij ontschieten.

Uw schoonheid raakt mij in mijn hart zo zeer,
dat ik wel van hun aanblik moet genieten,
hetzij veel langer, hetzij nimmermeer.

XCIII

LE premier jour du mois de may, Madame,
Dedans le cueur je senti vos beaux yeux
Bruns, doux, courtois, rians, delicieux,
Qui d'un glaçon feroyent naistre une flame.
De leur beau jour le souvenir m'enflame,
Et par penser j'en deviens amoureux.
O de mon coeur les meurtriers bien-heureux!
Vostre vertu je sens jusques en l'ame.
Yeux qui tenez la clef de mon penser,
Maistres de moy, qui peustes offenser
D'un seul regard ma raison toute esmeüe,
Si fort au coeur vostre beauté me poingt,
Que je devois jouïr de vostre veüe
Plus longuement, ou bien ne la voir point.

Sonnet CXXXV voor Cassandre

Tedere schoonheid, doodster van mijn leven,
ter plaatse van het hart heb jij een steen.
Je maakt dat ik verkwijn, vel over been,
door een begeerte, vol van lust, gedreven.

Je jonge bloed, dat liefde na wil streven,
brak door die ijzigheid van jou niet heen,
zo schuw en trots, voor wie het hoogste scheen
koud weg te kwijnen, zonder toe te geven.

Leer toch te leven, trotse vol van wreedheid.
Houd niet je pracht voor Pluto in gereedheid.
Hier moet men minnen zonder valse schaamte.

De dood is wie men zacht bedriegen moet:
onder de grond wordt strakjes evengoed,
zonder gevoel, het lichaam een geraamte.

CXXXV

DOUCE beauté, meurdriere de ma vie,
En lieu d'un coeur tu portes un rocher.
Tu me fais vif languir et desecher,
Passionné d'une amoureuse envie.
Le jeune sang qui d'aimer te convie,
N'a peu de toy la froideur arracher,
Farouche, fiere, et qui n'as rien plus cher
Que languir froide, et n'estre point servie.
Appren à vivre, ô fiere en cruauté.
Ne garde point à Pluton ta beauté,
Quelque peu d'aise en aimant il faut prendre.
Il fault tromper doucement le trespas;
Car aussi bien sous la terre là bas
Sans rien sentir, le corps n'est plus que cendre.

Sonnet XIX, Tweede Boek, voor Helene

Met Helena als aanleiding is Troje
door zegevierend vuur in brand gevlogen:
u doet dat door de bliksem van uw ogen,
door mij aan liefdesgoden toe te gooien.

U weet het door uw gunsten zo te plooien
dat ik, u dienend, opga in den hoge,
gek van de naam waar Liefde, uitgewogen,
mijn hart mee trekt, waar ik ook rond mag schooien.

O naam, verheerlijkt door Homerus' zangen,
u houdt mijn bloed met toverkunst gevangen.
O schoon gelaat, ontsproten aan een Zwaan,

van mijn gedachten middelpunt en slot!
U gaat het mij als sterveling niet aan
te minnen: een Godin behoort een God.

XIX

HELENE fut occasion que Troye
Se vit brusler d'un feu victorieux:
Vous me bruslez du foudre de vos yeux,
Et aux Amours vous me donnez en proye.
En vous servant vous me monstrez la voye
Par vos vertus de m'en-aller aux Cieux,
Ravy du nom qu'Amour malicieux
Me tire au coeur, quelque part que je soye.
Nom tant de fois par Homere chanté,
Seul tout le sang vous m'avez enchanté.
O beau visage engendré d'un beau Cygne,
De mes pensers la fin et le milieu!
Pour vous aimer mortel je ne suis digne:
A la Deesse il appartient un Dieu.

Sonnet IX voor verschillende liefdes

Ik wou maar dat ik nimmer zo verdwaasd
de borsten van mijn meisje had betast:
dan had de grootste lust, zonder die last,
nooit overmoedig in mij rondgeraasd.

Zoals een vis, met al te grote haast,
door lokaas op zijn einde wordt verrast,
zo voel ik mij reeds bij de dood te gast,
door mooie borsten zachtjesaan genaast.

Wie kon vermoeden dat het wrede Lot
onder die borsten vuur had opgepot,
zo krachtig dat het mij zou doen ontgloeien?

Doe dus een voorstel voor een liefdessponde,
als van die ene streling mij de zonde
niet wordt vergeven, en mijn handen schroeien!

IX

JE voudrois bien n'avoir jamais tasté
Si follement le tetin de m'amie:
Sans ce malheur l'autre plus grande envie
Ne m'eust jamais le courage tenté.
Comme un poisson pour s'estre trop hasté,
Par un appast suit la fin de sa vie,
Ainsi je vais où la mort me convie,
D'un beau tetin doucement appasté.
Qui eust pensé que le cruel Destin
Eust enfermé sous un si beau tetin
Un si grand feu pour m'en faire la proye?
Advisez donc quel seroit le coucher,
Quand le peché d'un seul petit toucher
Ne me pardonne, et les mains me foudroye?

Vijf verzen voor het voetbal
*Umberto Saba**
(Vertaling Karel van Eerd)

1 Ons elftal

Ik juich met de massa bij jullie opkomst,
hellebaardroden,

uit zoden
rijzend van eigen grond, voor gans een volk
de goden.

Bang gespannen volg ik jullie spel.
  Zonder
opzet verbeelden jullie zo de dingen
van een oud wonder
op de grasmat, vliegend, bij schitteringen
van winterzon.

De zorgen,
waarvan je grijs wordt, zomaar op een dag,
zijn jullie oneindig verre! De roem
geeft jullie zo'n lach
van even: zijn beste gave. Omhelzen,
het feestgebaar, is voor jullie gewoon.

Jongens zijn jullie nog, en moeders zoon;
vliegensvlug zijn jullie er voor haar. Daarom
ook zijn jullie de dichter lief, die anders
dan de rest, maar gelijkelijk ontroerd is.

I Squadra paesana

Anch'io tra i molti vi saluto, rosso
alabardati,

sputati
dalla tetra natia, da tutto un popolo
amati.

Trepido seguo il vostro gioco.
  Ignari
esprimete con quello antiche cose

* *Umberto Saba (1883-1957) woonde en werkte vrijwel zijn hele leven in zijn geboortestad Triëst.*
Deze cyclus is van 1934. Italië was ook toen al gek van voetbal, niet het minst omdat het blauwe elftal dat jaar voor het eerst wereldkampioen werd. De dichter, van middelbare leeftijd, was door het spektakel van jeugdige vitaliteit 'anders... maar gelijkelijk ontroerd', nu eens niet de eeuwige buitenstaander.
Bij 1: het shirt van FC Triëst is rood met een hellebaard.
Bij 3: de dertiende was een promotie-degradatiewedstrijd, op een doordeweekse dag, in Padua.

meravigliose
sopra il verde tappeto, all'aria, ai chiari
soli d'inverno.

Le angosce,
che imbiancano i capelli all'improvviso,
sono da voi sí lontane! La gloria
vi dà un sorriso
fugace: il meglio onde disponga. Abbracci
corrono tra di voi, gesti giulivi.

Giovani siete, per la madre vivi;
vi porta il vento a sua difesa. V'ama
anche per questo il poeta, dagli altri
diversamente - ugualmente commosso.

2 Drie momenten

Opkomst in looppas tot het middenveld,
eerst jullie groet aan de tribunes, maar
aan de overkant daar
waar zwarter de massa dromt, zodra jullie
je daarheen keren, dan gebeurt er iets
onzegbaars, waarvoor geen woorden bestaan.

De keeper achterin loopt af en aan
als schildwacht. Het gevaar is
ver van zijn doel.
Maar komt het naderbij in dicht gewoel,
dan, dan zien we daar een ineengedoken
spiedend jong beest.

Er hangt feest in de lucht, de stad is feest.
Even, maar geeft dat wat?
Er passeerde er geen langs paal of lat,
vuurpijlengejuich ontmoette zich zelf.
Door jullie zegepraal, jeugdige elf,
is Triëst mooi als door een stroom van liefde.

2 Tre momenti

Di corsa usciti a mezzo il campo, date
prima il saluto alle tribune. Poi,
quello che nasce poi
che all'altra patte vi volgete, a quella
che piú nera s'accalca, non è cosa
da dirsi, non è cosa ch'abbia un nome.

Il portiere su e giú cammina come
sentinella. Il pericolo
lontano è ancora.
Ma se in un nembo s'avvicina, oh allora
una giovane fiera si accovaccia,
e all'erta spia.

Festa è nell'atia, festa in ogni via.
Se per poco, che importa?
Nessun'offesa varcava la porta,
s'incrociavano grida ch'eran razzi.
La vostra gloria, undici ragazzi,
come un fiume d'amore orna Trieste.

3 Dertiende wedstrijd

Op de trappen zocht een minuskuul ploegje
warmte bij zich zelf.
En op het moment
dat de zon - enorme monstrans - ineens
ontbrandde van achter een huis, verlichtte
het veld het voorgevoelen van de nacht.
Daar holden van links naar rechts rode shirts,
witte shirts,in licht van een ongewone
paarlemoeren transparantie. De wind
woei de bal weg uit zijn koers, en Fortuna
bond zich opnieuw de blinddoek voor de ogen.

Genoegen,
met zo'n paar mensen van de kou versteend
vereend
als laatstoverlevenden op een berg,
verheven publiek bij de laatste wedstrijd.

3 Tredicesima partita

Sui gradini un manipolo sparuto
si riscaldava di se stesso.
E quando
- smisurata taggiera - il sole spense
dietro una casa il suo barbaglio, il campo
schiarí il presentimento della notte.
Correvano su e giú le maglie rosse,
le maglie bianche, in una luce d'una
strana iridata trasparenza. Il vento
deviava il pallone, la Fortuna
si rimetteva agli occhi la benda.

Piaceva
essere cosí pochi intirizziti
uniti,
come ultimi uomini su un monte,
a guardare di là l'ultima gara.

4 Knapen in het stadion

Jong hanig
is de knapenstem, en die verklankt hel
een bizarre verliefdheid en kwetsuur.

Aan de rand van het speelveld hangt een vlag
eenzaam te wapperen boven een muurtje.
Daarop zaten de knapen tijdens rust

om strijd de heldennamen te lanceren,
een voor een, net als pijlen. In mij leeft
dat blije beeld, dat zich 's avonds verenigt
met een van weleer, uit mijn puberjaren.

Antipathiek, zo trots en fier ze waren,
passeerden daar dan onderlangs de spelers,
met oog voor alles, maar niet voor die blagen.

4 Fanciulli allo stadio

Galletto
è alla voce il fanciullo; estrosi amori
con quella, e crucci, acutamente incide.

Ai confini del campo una bandiera
sventola solitaria su un muretto.
Su quello alzati, nei riposi, a gara
cari nomi lanciavano i fanciulli,
ad uno ad uno, come frecce. Vive
in me l'immagine lieta; a un ricordo
si sposa - a sera - dei miei giorni imberbi

Odiosi di tanto eran superbi
passavano là sotto i calciatori.
Tutto vedevano, e non quegli acerbi.

5 Goal

De keeper doet nog een reddingspoging
maar vergeefs, valt en verbergt in de zoden
zijn hoofd, opdat het wrange licht niet deert.
Een teamgenoot knielt naast hem en probeert
met woord en gebaar hem omhoog te krijgen,
en ziet dan zijn ogen vol tranen staan.

De troep overstroomt - de roes steekt elk aan -
het veld. Daar staan rondom de triomfator,
werpen zich om zijn hals de kameraden.
Zulke tonelen van vreugd overladen,
als men door haat en liefde wordt verteerd,
worden in dit aardrijk zelden gegeven.

Bij het net dat ongerept is gebleven
staat nog de andere keeper - alleen
lijfelijk, hij zelf is bij gindse goal.
Zijn vreugde krijgt vorm in een capriool,
in zoenen opgestuurd van verre afstand.
Ook ik - verklaart hij - neem deel aan het feest.

5 Goal

Il portiere caduto alla difesa
ultima vana, contro terra cela
la faccia, a non veder l'amara luce.
Il compagno in ginocchio che l'induce,
con parole e con mano, a rilevarsi,
scopre pieni di lacrime i suoi occhi.

La folla - unita ebbrezza - par trabocchi
nel campo. Intorno al vincitore stanno,
al suo collo si gettano i fratelli.
Pochi momenti come questo belli,
a quanti l'odio consuma e l'amore,
è dato, sotto il cielo, di vedere.

Presso la rete inviolata il portiere
- l'altro - è rimasto. Ma non la sua anima,
con la persona vi è rimasta sola.
La sua gioia si fa una capriola,
si fa baci che manda di lontano.
Della festa - egli dice - anch'io son parte.

Tien dizijnen
*Maurice Scève**
(Vertaling Robert de Does)

XXII

Als Hecate zal jij mij laten lijden
En dood en levend dolen in mijn hel;
Als Artemis mij naar jouw hemel leiden,
Die jij verliet voor 't aardse schimmenspel;
Als heerseres van 't infernaal bestel
Zal jij mijn pijn verzwaren of verzachten;
Maar als Selene, voedster van mijn krachten,
Die ben je, was je, zal je altijd zijn,
DÉLIE, die Amor klonk in mijn gedachten,
Die Lethe niet zal wissen uit mijn brein.

XXXV

Twee nieuwe sikkels heeft de maan getoond,
En even vaak is hij weer afgenomen;
Twee zonnen hebben zich aan mij vertoond,
En even sterk is jouw beeld toegenomen
Als mijn verwachting krachten heeft hernomen
Voor al die tijd, nu jij bent weggegaan,
Dat ik en leven niet meer samengaan;
Want sterven, maandenlang van jou gescheiden,
Al ben ik in jou blijven voortbestaan,
Is even zwaar als ongescheiden lijden.

XXII

COMME Hecaté tu me feras errer
Et vif, et mort cent ans parmy les Umbres:
Comme Diane au Ciel me resserrer,
D'où descendis en ces mortelz encombres:
Comme regnante aux infernalles umbres
Amoindriras, ou accroistras mes peines.
  Mais comme Lune infuse dans mes veines
Celle tu fus, es, et seras DELIE,
Qu'Amour a joinct à mes pensées vaines
Si fort, que Mort jamais ne l'en deslie.

* *Maurice Sceve (1501 - ca. 1564), geboortig uit Lyon, zou in Avignon het graf hebben ontdekt van Petrarca's Laura. Sceve is vooral bekend om zijn verzameling van 449 tienregelige gedichten, gericht aan zijn aanbedene Délie, waarvan er hier tien zijn vertaald.*

XXXV

JA deux Croissantz la Lune m'a monstré:
Autant de fois plaine nous est descreue:
Et deux Soleilz, qui m'ont cy rencontré,
Autant de toy m'ont la memoire creue,
Que m'est la force en l'attente recreue
Pour le long temps, qui tant nous desassemble,
Que vie, et moy ne povons estre ensemble.
Car le mourir en ceste longue absence -
Non toutesfois sans vivre en toy - me semble
Service esgal au souffrir en presence.

XLVI

Als het verlangen, beeld van 't meest geliefde,
De spiegel is van 't hart, waarvan de gloed
Mij slechts weerkaatst die ik met al mijn liefde
Koester in mij als 's levens hoogste goed,
Vanwaar die dwaze wil die mij steeds doet
Ver wegvluchten van wat mij achtervolgt?
Hoe ver het hert ook vlucht, hoe meer men 't volgt
Om het in slavernij te laten leven;
Hoe meer ik vlucht, hoe meer mij 't kwaad vervolgt,
Bittere God, van 't zoetste goed van 't leven.

LXXVII

Geketend aan mijn Kaukasus van lijden
Diep in mijn hel van eindeloze nood,
Knaagt ijdle hartstocht zonder medelijden
Aasgier van mijn onsterfelijke dood,
Tot in mijn ziel met wreedheden zó groot
Dat, door die bloeddorst in de dood gedreven,
Hoop haar toch, onverhoopt, weer doet herleven,
Eeuwig herboren voor dezelfde pijn,
Opdat in mij dit ongelukkig leven
Prometheus schuldeloos tot beul zal zijn.

XLVI

Si le desir, image de la chose
Que plus on ayme, est du coeur le miroir,
Qui tousjours fait par memoire apparoir
Celle où l'esprit de ma vie repose,
A quelle fin mon vain vouloir propose
De m'esloingner de ce qui plus me suyt?
Plus fuit le Cerf, et plus on le poursuyt,
Pour mieulx le rendre aux rhetz de servitude:
Plus je m'absente et plus le mal s'ensuyt
De ce doulx bien, Dieu de l'amaritude

LXXVII

Au Caucasus de mon souffrir lyé
Dedans l'Enfer de ma peine eternelle,
Ce grand desir de mon bien oblyé,
Comme l'Aultour de ma mort immortelle,
Ronge l'esprit par une fureur telle

Que, consommé d'un si ardent poursuyvre,
Espoir le fait, non pour mon bien, revivre:
Mais pour au mal renaistre incessamment,
Affin qu'en moy ce mien malheureux vivre
Prometheus tourmente innocemment.

CXLIV

Ik leef in jou, al ben je ver afwezig,
Ik sterf in mij, in veeg aanwezig zijn;
Hoe ver jij bent, je bent altijd aanwezig,
Hoe na ik ben, het is afwezig zijn.
En klaagt Natuur in haar beledigd zijn,
Dat ik in jou en niet in mij wil leven,
De Almacht heeft, door treflijkheid gedreven,
De ziel die zij mijn lijf had toebedacht
Maar die daar onvolmaakt zou zijn gebleven,
In jou tot haar volkomenheid gebracht.

CLXIV

Als een dood lichaam in de oceaan,
Prooi van de zee en speelbal van de winden,
Trokken de golven van een wreed bestaan
Mij naar de bittere diepten die verslinden.
Maar jij, mijn Hoop, jij wist mijn zwak te vinden,
Jij kent mijn ijdele fantasterij,
En met één woord, haar naam, bevrijdde jij
Mijn ziel uit die verraderlijke gronden;
Door dat woord, oorverdovend, heb ik mij
In opperste verwarring teruggevonden.

CXLIV

EN toy je vis, où que tu sois absente:
En moy je meurs, où que soye present.
Tant loing sois tu, tousjours tu es presente:
Pour pres que soye, encores suis je absent.
  Et si nature oultragee se sent
De me veoir vivre en toy trop plus, qu'en moy:
Le hault povoir qui, ouvrant sans esmoy,
Infuse l'ame en ce mien corps passible,
La prevoyant sans son essence en soy,
En toy l'estend, comme en son plus possible.

CLXIV

COMME corps mort vagant en haulte Mer,
Esbat des Ventz, et passetemps des Undes,
J'errois flottant parmy ce Gouffre amer
Où mes soucys enflent vagues profondes.
  Lors toy, Espoir, qui en ce poinct te fondes

Sur le confus de mes vaines merveilles,
Soubdain au nom d'elle tu te resveilles
De cest abysme, auquel je perissoys:
Et, à ce son me cornantz les oreilles,
Tout estourdy point ne me congnoissoys.

CCCXLVI

Tot het verheven pand van diepe trouw
Zou jou misschien gemakkelijk bekeren,
Zo niet je meelij of je plicht als vrouw,
Dan wel mijn zuiver en getrouw begeren
Om met jou in de hoogste hemelsferen
Tezamen en vereend voorgoed te wonen.
Zie je daar niet van het westen de Rhône
Zich afwenden, recht op het zuiden aan,
Om hier zich te verenen met zijn Saône
Tot in hun zee, waar beiden sterven gaan?

CCCLXVII

Veel langer nog dan een platonisch jaar*
Was één maand die ik zonder jou moest leven.
Toen ik jouw vredig voorhoofd weerzag waar
Rechtschapenheid en wijsheid samenleven,
Verheven grens van alle menslijk streven,
Geloofde ik in de kracht van mijn dromen.
Jij kwam, mijn Ziel, weer in mijn lichaam stromen
Toen ik haar godlijk blanke handen vlug
Met hemels aardse armen voelde komen
Eén om mijn hals, de ander om mijn rug.

CCCXLVI

A SI hault bien de tant saincte amytié
Facilement te debvroit inciter,
Sinon debvoir, ou honneste pitié,
A tout le moins mon loyal persister,
Pour unyment, et ensemble assister
Lassus en paix en nostre eterael throsne.
N'apperçoy tu de l'Occident le Rhosne
Se destourner, et vers Midy courir,
Pour seulement se conjoindre à sa Saone
Jusqu'à leur Mer, où tous deux vont mourir?

CCCLXVII

ASSES plus long qu'un Siecle Platonique
Me fut le moys, que sans toy suis esté:
Mais quand ton front je revy pacifique,
Sejour treshault de toute honnesteté,

* *360 jaar*

Où l'empire est du conseil arresté,
Mes songes lors je creus estre devins.
    Car en mon corps, mon Ame, tu revins,
Sentant ses mains, mains celestement blanches,
Avec leurs bras mortellement divins
L'un coronner mon col, l'aultre mes hanches.

CCCLXXV

Die eerste lieflijke herinnering
Die altijd in mijn hart is blijven leven,
Jouw fiere eenvoud en de schittering
Van ogen die Cupido zelf weerstreven,
Penseelde daar met de sappen van 't leven
Jouw beeld zó levend van gelijkenis
Dat, in verwarring en ontsteltenis,
Mijn ziel het stil aanbidt de ganse dag,
En in de sluimerende duisternis,
Als alles rust, te minder rusten mag.

CCCLXXVI

Jij bent het lichaam en ik ben jouw schim,
Die mij in stille onderdanigheid,
Niet zoals Hecate de helleschim
Voortjaagt door brute gewelddadigheid,
Maar door de macht van jouw rechtschapenheid
Mij leidt vol zwijgzame bewondering
Voor jou en als getrouwer volgeling
Dan ooit een mens bezat als schaduwbeeld;
Maar waarom, liefste, steeds die foltering
Van mijn wil die jouw harde wil niet deelt?

CCCLXXV

DE toy la doulce, et fresche souvenance
Du premier jour, qu'elle m'entra au coeur
Avec ta haulte, et humble contenance,
Et ton regard d'Amour mesmes vainqueur,
Y depeingnit par si vive liqueur
Ton effigie au vif tant ressemblante,
Que depuis l'Ame estonnée, et tremblante
De jour l'admire, et la prie sans cesse:
Et sur la nuict tacite, et sommeillante,
Quand tout repose, encor moins elle cesse.

CCCLXXVI

TU es le Corps, Dame, et je suis ton umbre,
Qui en ce mien continuel silence
Me fais mouvoir, non comme Hecate l'Umbre,
Par ennuieuse, et grande violence,
Mais par povoir de ta haulte excellence,

En me movant au doulx contournement
De tous tes faictz, et plus soubdainement
Que l'on ne veoit l'umbre suyvre le corps,
Fors que je sens trop inhumainement
Noz sainctz vouloirs estre ensemble discords

Het tweegevecht tussen Tancredi en Clorinda

Torquato Tasso[*]

(Vertaling Frans van Dooren)

Tancredi houdt Clorinda voor een man
met wie 't de moeite waard is om te strijden.
Maar zij is, om de bergrug heen, van plan
de stad weer in te gaan aan de andere zijde.
Hij stormt achter haar aan, en als hij dan
met kletterende wapens aan komt rijden,
schreeuwt zij hem toe: ‘Wat wil jij? Geef je bloot!’
En hij geeft haar ten antwoord: ‘Strijd en dood!’

‘Strijd en dood krijg je!’, roept zij onvervaard,
terwijl ze op hem wacht. ‘En wraak die zoet is!’
Tancredi stijgt grootmoedig van zijn paard,
wanneer hij ziet dat zijn rivaal te voet is.
En grimmig grijpen ze allebei hun zwaard,
omdat hun geest door trots en toorn gevoed is,
waarna ze geel van nijd ten aanval gaan
als stieren die elkaar naar 't leven staan.

[Italiaans]

Vuol ne l'armi provarla: un uom la stima
degno a cui sua virtú si paragone.
Va girando colei l'alpestre cima
verso altra porta, ove d'entrar dispone.
Segue egli impetuoso, onde assai prima
che giunga, in guisa avien che d'armi suone,
ch'ella si volge e grida: ‘O tu, che porte,
che corri sí?’ Risponde: ‘E guerra e morte.’

‘Guerra e morte avrai’; disse ‘io non rifiuto
darlati, se la cerchi,’ e ferma attende.
Non vuol Tancredi, che pedon veduto
ha il suo nemico, usar cavallo, e scende.
E impugna l'uno e l'altro il ferro acuto,
ed aguzza l'orgoglio e l'ire accende;
e vansi a ritrovar non altrimenti
che duo tori gelosi e d'ira ardenti.

* *Torquato Tasso (1544-1595) werkte als hofdichter voor de d'Estes in Ferrara. Alfonso II d'Este, van wie wel gezegd wordt dat hij model heeft gestaan voor de Renaissancevorst in Brownings ‘My Last Duchess’, zette hem op grond van aanstootgevend gedrag zes jaar gevangen. Latere dichters (Goethe en Byron) schreven over zijn dramatisch leven. ‘Het tweegevecht tussen Tancredi en Clorinda’ is een beroemd fragment uit Tasso's hoofdwerk ‘Gerusalemme liberata’ (1575) dat door Monteverdi op muziek werd gezet.*

[Nederlands]

Een klare dag, een vol theater waardig
waren de dingen die zij daar volbrachten.
O zwarte nacht, die donker en boosaardig
hun schitterende heldenmoed verachtte,
vergun mij dat ik open en rechtvaardig
hun werk doorgeef aan latere geslachten!
Moge de tijd die komt hun daden roemen
en u, o duisternis, met ere noemen!

Ze vechten fel, en in de barre strijd
lijkt elke kunst te hebben afgedaan.
Ze beuken wild en zonder onderscheid,
en 't donker vuurt hun geest tot gramschap aan.
Je hoort de zwaarden, daar waar 't ijzer snijdt,
angstwekkend hard tegen elkaar aan slaan.
Ze wijken niet, en als ze armen heffen
blijkt elke stoot en elke slag te treffen.

De blinde drift zet steeds weer aan tot wraak en
de wraak is 't die weer drift blijkt te verwekken.
Vandaar dat ze niet uitgehouwen raken
en telkens tomeloos ten aanval trekken.
In 't lijf-aan-lijf-gevecht is er geen sprake
van ruimte of rust, van tijd om 't zwaard te strekken.
Ze botsen wild en woest en hard en zwaar
met heft en helm en schildknop op elkaar.

[Italiaans]

Degne d'un chiaro sol, degne d'un pieno
teatro, opre sarian sí memorande.
Notte, che nel profondo oscuro seno
chiudesti e ne l'oblio fatto sí grande,
piacciati ch'io ne 'l tragga e 'n bel sereno
a le future età lo spieghi e mande.
Viva la fama loro; e tra lor gloria
splenda del fosco tuo l'alta memoria.

Non schivar, non parar, non ritirarsi
voglion costor, né qui destrezza ha parte.
Non danno i colpi or finti, or pieni, or scarsi:
toglie l'ombra e 'l furor l'uso de l'arte.
Odi le spade orribilmente urtarsi
a mezzo il ferro, il piè d'orma non parte;
sempre è il piè fermo e la man sempre 'n moto,
né scende taglio in van, né punta a vòto.

L'onta irrita lo sdegno a la vendetta,
e la vendetta poi l'onta rinova;
onde sempre al ferir, sempre a la fretta

stimol novo s'aggiunge e cagion nova.
D'or in or piú si mesce e piú ristretta
si fa la pugna, e spada oprar non giova:
dansi co' pomi, e infelloniti e crudi
cozzan con gli elmi insieme e con gli scudi.

[Nederlands]

Drie keer stort zich de ridder op de vrouw en
slaat hij zijn armen om haar heen, drie keer
ontworstelt zij zich aan de grage klauwen,
die niet die van een minnaar zijn. En weer
begint de strijd en weer dalen de houwen
verwoestend op de twee die vechten neer,
totdat ze op 't eind, wanneer ze niet meer kunnen,
hijgend en wel elkaar wat adem gunnen.

Ze kijken elkaar aan, terwijl ze moe 't
gepijnigd lichaam schragen met hun zwaarden.
Intussen is de laatste sterrengloed
door 't ochtendlicht verdreven van de aarde.
Tancredi, die de ander onder 't bloed
ziet zitten, zwelt van trots en eigenwaarde
en pralend blikt hij rond. Ach, hoe verdwaasd
is 's mensen geest, als 't briesje gunstig blaast!

Rampzalige, vanwaar die vreugde? Wat
bereik je met die vege zegepralen?
Je treurende ogen zullen elke spat
van 't wreed door jou vergoten bloed betalen!
Als zij daar moe en leeg en afgemat
en bloedend uit hun wonden staan te dralen,
verbreekt Tancredi's stem als eerste 't zwijgen
ten einde de ander aan de praat te krijgen:

[Italiaans]

Tre volte il cavalier la donna stringe
con le robuste braccia, ed altrettante
da que' nodi tenaci ella si scinge,
nodi di fer nemico e non d'amante.
Tornano al ferro, e l'uno e l'altro il tinge
con molte piaghe; e stanco ed anelante
e questi e quegli al fin pur si ritira,
e dopo lungo faticar respira.

L'un l'altro guarda, e del suo corpo essangue
su 'l pomo de la spada appoggia il peso.
Già de l'ultima stella il raggio langue
al primo aibor ch'è in oriente acceso.
Vede Tancredi in maggior copia il sangue
del suo nemico, e sé non tanto offeso.
Ne gode e superbisce. Oh nostra folle
mente ch'ogn'aura di fortuna estolle!

Misero, di che godi? oh quanto mesti
fiano i trionfi ed infelice il vanto!
Gli occhi tuoi pagheran (se in vita resti)

di quel sangue ogni stilla un mar di pianto.
Cosí tacendo e rimirando, questi
sanguinosi guerrier cessaro alquanto.
Ruppe il silenzio al fin Tancredi e disse,
perché il suo nome a lui l'altro scoprisse:

[Nederlands]

‘Helaas kan over onze heldenmoed
alleen de blinde stilte een oordeel vellen!
Nu wij 't in dit gevecht (o tegenspoed!)
zonder getuige of lofspraak moeten stellen,
vraag ik je hier, hoewel de strijd nog woedt,
om mij je naam en afkomst te vertellen,
opdat ik, winnend of verliezend, weet
hoe mijn roemruchte tegenstander heet’.

De trotse strijdster antwoordt hem: ‘O nee,
geen denken aan! Je hebt vergeefs gesproken!
Hoe ik ook heet, ik ben een van de twee
die ginds die toren hebben aangestoken’.
Tancredi ontvlamd in woede schreeuwt: ‘O wee,
door wat jij zegt begint mijn bloed te koken!
Drieste barbaar, jouw zwijgen en jouw spreken
zetten mij aan de schande op jou te wreken!’

De toorn drijft hen opnieuw, ofschoon verzwakt,
tot oorlog en geweld. O brute strijd,
waar kunst en kracht en kunde zijn geknakt
en enkel wrok de vechtenden nog leidt!
O bloedig zwaard, dat heit en houwt en hakt
en dwars door wapenen en leden snijdt!
Wanneer de ziel wil vluchten door de wonden,
houdt wraakzucht haar aan 't lichaam vastgebonden.

[Italiaans]

‘Nostra sventura è ben che qui s'impieghi
tanto valor, dove silenzio il copra.
Ma poi che sorte rea vien che ci neghi
e lode e testimon degno de l'opra,
pregoti (se fra l'arme han loco i preghi)
che 'l tuo nome e 'l tuo stato a me tu scopra,
acciò ch'io sappia, o vinto o vincitore,
chi la mia morte o la vittoria onore.’

Risponde la feroce: ‘Indarno chiedi
quel c'ho per uso di non far palese.
Ma chiunque io mi sia, tu inanzi vedi
un di quei due che la gran torre accese.’
Arse di sdegno a quel parlar Tancredi,
e: ‘In mal punto il dicesti’; indi riprese
‘il tuo dir e 'l tacer di par m'alletta,
barbaro discortese, a la vendetta.’

Torna l'ira ne' cori, e li trasporta,
benché debili, in guerra. Oh fera pugna,
u' l'arte in bando, u' già la forza è morta,

ove, in vece, d'entrambi il furor pugna!
Oh che sanguigna e spaziosa porta
fa l'una e l'altra spada, ovunque giugna,
ne l'arme e ne le carni! e se la vita
non esce, sdegno tienla al petto unita.

[Nederlands]

Zoals de zee, wanneer enorme vlagen
van stormgeweld en bulderende winden
haar bruisend hebben opgezweept, nog dagen
deinend blijft golven en geen rust kan vinden,
zo staan ook zij, ofschoon de kracht der slagen
afneemt door 't bloedverlies, nog altijd in de
laaiende strijd door wrok getergd te stampen,
terwijl ze elkaar genadeloos bekampen.

Maar ach, Clorinda's dagen zijn geteld
wanneer Tancredi's zwaardpunt haar doorsteekt
en 't warme bloed dat uit haar boezem welt
druipend haar gouddoorstikte kleed doorweekt.
Haar blanke borsten, hijgend door 't geweld,
kleuren zich rood. Zij wankelt en verbleekt.
En in 't bewustzijn dat zij dood zal gaan
kan zij ternauwernood nog blijven staan.

Hij zoekt de zege, en om haar te vermoorden
dringt hij woest en omstuimig op haar aan.
En stervend stamelt zij de laatste woorden,
waarbij de tranen door haar stem heen slaan:
woorden die nieuw en fris en krachtig voor de
deugden van geloof en hoop en liefde staan.
Want God, die haar in 't leven liet verdwalen,
wil haar nu in de dood weer bij zich halen.

[Italiaans]

Qual l'alto Egeo, perché Aquilone o Noto
cessi, che tutto prima il volse e scosse,
non s'accheta ei però, ma 'l suono e 'l moto
ritien de l'onde anco agitate e grosse,
tal, se ben manca in lor co 'l sangue vòto
quel vigor che le braccia a i colpi mosse,
serbano ancor l'impeto primo, e vanno
da quel sospinti a giunger danno a danno.

Ma ecco omai l'ora fatale è giunta
che 'l viver di Clorinda al suo fin deve.
Spinge egli il ferro nel bel sen di punta
che vi s'immerge e 'l sangue avido beve;
e la veste, che d'or vago trapunta
le mammelle stringea tenera e leve,
l'empie d'un caldo fiume. Ella già sente
morirsi, e 'l piè le manca egro e languente.

Segue egli la vittoria, e la trafitta
vergine minacciando incalza e preme.
Ella, mentre cadea, la voce afflitta

movendo, disse le parole estreme;
parole ch'a lei novo un spirto ditta,
spirto di fé, di carità, di speme:
virtú ch'or Dio le infonde, e se rubella
in vita fu, la vuole in morte ancella.

[Nederlands]

‘Je hebt gewonnen, vriend! Toon medelijden,
niet met mijn lichaam, dat geen vijand vreest,
maar met mijn ziel! Wil haar van 't kwaad bevrijden
door 't doopsel dat haar schoonwast en geneest!’
In deze woorden die haar stil ontglijden
hoort hij iets zoets, een goddelijke geest,
die alle gramschap uitbant die hem krenkt
en tranen van verdriet in de ogen brengt.

Zacht murmelt uit de rotswand vlak daarbij
een bron, waarheen hij snel zijn schreden richt.
Als hij zijn helm heeft volgeschept, komt hij
terug voor de vervulling van zijn plicht.
En bevend maakt hij 't bleke voorhoofd vrij
van de onbekende die daar voor hem ligt.
Hij ziet en hij herkent haar! En die barre
aanblik doet hem verstommen en verstarren.

Hij sterft nog niet: zijn krachten zijn te groot
om zich aan zijn ontzetting prijs te geven.
En haar die hij door 't ijzer heeft gedood,
die wil hij nu door 't water laten leven.
Hij spreekt de woorden uit en bidt devoot,
en zij kijkt naar hem op en glimlacht even.
En stervend slaakt zij blij de vrome bede:
‘O hemel, open u! Ontvang me in vrede!’

[Italiaans]

‘Amico, hai vinto: io ti perdon... perdona
tu ancora, al corpo no, che nulla pave,
a l'alma sí; deh! per lei prega, e dona
battesmo a me ch'ogni mia colpa lave.’
In queste voci languide risuona
un non so che di flebile e soave
ch'al cor gli scende ed ogni sdegno ammorza,
e gli occhi a lagrimar gli invoglia e sforza.

Poco quindi lontan nel sen del monte
scaturia mormorando un picciol rio.
Egli v'accorse e l'elmo empié nel fonte,
e tornò mesto al grande ufficio e pio.
Tremar sentí la man, mentre la fronte
non conosciuta ancor sciolse e scoprio.
La vide, la conobbe, e restò senza
e voce e moto. Ahi vista! ahi conoscenza!

Non morí già, ché sue virtuti accolse
tutte in quel punto e in guardia al cor le mise,
e premendo il suo affanno a dar si volse

vita con l'acqua a chi co 'l ferro uccise.
Mentre egli il suon de' sacri detti sciolse,
colei di gioia trasmutossi, e rise;
e in atto di morir lieto e vivace,
dir parea: ‘S'apre il cielo; io vado in pace.’

Drie gedichten
F.I. Tjoettsjev
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Ik houd van het geloof der lutheranen,
Hun dienst: eenvoud en waardigheid alom,
De kale muren van hun heiligdom,
Die ons met strenge soberheid vermanen.

Ziet gij het niet? Klaar om terug te treden
Toont het geloof zich voor de laatste maal:
Nog heeft het niet de drempel overschreden,
Maar nu al is het godshuis leeg en kaal,

Nog heeft het niet de drempel overschreden,
Nog viel de zware deur niet in het slot...
Maar 't uur is aangebroken. Richt uw beden
Nu voor de allerlaatste maal tot God.

1834

[Russisch]

Я лютеран люблю богослуженье,
Обряд их строгий, важный и простой -
Сих голых стен, сей храмины пустой
Понятно мне высокое ученье.

Не видите ль? Собравшися в дорогу,
В последний раз вам вера предстоит:
Еще она не перешла порогу,
Но дом ее уж пуст и гол стоит, -

Еще она не перешла порогу,
Еще за ней не затворилась дверь...
Но час настал, пробил... Молитесь богу,
В последний раз вы молитесь теперь.

[Natuur is als een sfinks]

Natuur is als een sfinks. En wel het meest
Richt zij met haar beproeving ons te gronde,
Omdat er nooit een antwoord is gevonden
Op raadsels die er nimmer zijn geweest.

1869

[Russich]

Природа - сфинкс. И тем она верней
Своим искусом губит человека,
Что, может статься, никакой от века
Загадки нет и не было у ней.

Август 1869

Het laatste cataclysme

Als 't laatste uur der schepping is gekomen
En heel het aardse koninkrijk stort in,
Zal weer het water alles overstromen,
En Godes aanschijn spiegelt zich daarin!

1831

Последний катаклизм

Когда пробьет последний час природы,
Состав частей разрушится земных, -
Все зримое опять покроют воды,
И божий лик изобразится в них.
<1830>

Twee gedichten
Paul Verlaine
(Vertaling W. Jonker)

Herfstlied

Het trage, verholen
geklaag van violen
om 't jaar dat verglijdt
doorschrijnt mijn gemoed
dat verkwijnt en verbloedt
aan de tijd.

Verblekend en bevend,
meer stervend dan levend
als weer het uur slaat,
ga ik op in verdriet
en ik ween om wat niet
meer bestaat.

En de euvele wind
voert mij mee, en ik vind
licht noch pad,
maar dwaal veeg en ontkracht
her en der door de nacht:
een dor blad.

Chanson d'automne

Les sanglots longs
Des violons
   De l'automne
Blessent mon coeur
D'une langueur
   Monotone.

Tout suffocant
Et blême, quand
   Sonne l'heure,
Je me souviens
Des jours anciens
   Et je pleure;

Et je m'en vais
Au vent mauvais
   Qui m'emporte
Deçà, delà,
Pareil à la
   Feuille morte.

Behoedzaamheid

Bij deze oude boom komen wij samen even,
de stilte ademloos beluisterend, tot zwijgen.
De nachtwind zucht en sterft tussen de grijze twijgen
die 't blanke maanlicht dat hen liefkoost ijl doorweven.

Beweeg niet, denk niet, droom. Vergeet wat wij ervoeren;
kijk naar omlaag, zie af van elke oude waan.
Laat liefde en geluk en hoop hun gang maar gaan:
nachtvogel-vleugels die ons nauwelijks beroeren.

Laat ons, aan liefde en geloof en hoop ontkomen,
sereen, bescheiden, nu de zon ons is ontnomen,
ónze zonsondergang voltooien, ons gedicht.

Laat ons de stilte die ons herbergt niet verbreken.
De zwijgzame godin Natuur slaapt uiterst licht.
Als zij ontwaakt zou zij zich gruwzaam kunnen wreken.

Circonspection

A Gaston Sénéchal.

Donne ta main, retiens ton suffle, asseyons-nous
Sous cet arbre géant où vient mourir la brise
En soupirs inégaux sous la ramure grise
Que caresse le clair de lune blême et doux.

Immobiles, baissons nos yeux vers nos genoux.
Ne pensons pas, rêvons. Laissons faire à leur guise
Le bonheur qui s'enfuit et l'amour qui s'épuise,
Et nos cheveux frôlés par l'aile des hiboux.

Oublions d'espérer. Discrète et contenue,
Que l'âme de chacun de nous deux continue
Ce calme et cetre mort sereine du soleil.

Restons silencieux parmi la paix nocturne:
Il n'est pas bon d'aller troubler dans son sommeil
La nature, ce dieu féroce et taciturne.

[De Tweede Ronde 1992, nummer 3]

Voorwoord

Dit herfstnummer is gewijd aan een van de meest intrigerende literaire mythes, de archetypische figuur van Don Juan. Acht Nederlandse auteurs (Freriks, Morriën, Van Oort, Palmen, Peereboom, Pointl, Sauwer en Šimek) hebben vaak zeer vrije variaties op het thema bijgedragen in *Nederlands proza*, voor het merendeel veeleer persoonlijke, beschouwelijke stukken dan verhalen. *Nederlandse poëzie* bevat werk van zes dichters (Enquist, Honingh, Leeflang, Sanders, Vroman en Weber), direct of indirect (zoals via Mozarts opera) geïnspireerd door het thema. In *Essay* twee informerende stukken, met name over Don Juan als toneelfiguur, en een bespiegeling van Kierkegaard. In *Light Verse* Don Juaneske impressies van zes vaste medewerkers, plus een lange burleske van Paul Verlaine, waarin Don Juan door de Duivel bedrogen wordt.

Vertaald proza bevat acht echte verhalen of delen van (voor integrale publicatie te lange) novellen, waaruit een kaleidoscopisch beeld oprijst van de oude vrouwengek: bij Balzac eindigt hij als halfdode pseudo-heilige, bij Brancati begint hij als prille narcist, bij Čapek is hij een impotente bedrieger, voor Hoffmann betekent hij een meeslepende muzikale ervaring, Mérimée ziet hem als boetvaardig bekeerling, voor Da Ponte is hij een eigen dierbaar geesteskind, bij Pritchett weet hij een kille geest tot warmbloedige actie te verleiden, bij Shaw blijkt hij een even koele als kuise rationalist.

Vertaalde poëzie wijdt speciale aandacht aan Byrons Don Juan, waaruit vijf fragmenten zijn vertaald. Voorts gedichten van Baudelaire, Campoamor, Blok, Goemiljov, Rilke en Tsvetajeva. *Tekeningen* tenslotte bevat werk van Anone, die aan dit nummer deelneemt in zijn tweeledige hoedanigheid van auteur (Martin Šimek) en tekenaar. Wij begroeten, behalve Anone, ook Anna Enquist, Frits Müller (die de tekeningen maakte voor voorplaat en achterplat) en Connie Palmen, omdat ze voor het eerst meewerken aan dit blad.

Ike Cialona is toegetreden tot de redactie.

Redactie

Nederlands proza

Wachten op Don Juan
Anone / Martin Šimek[*]

Het is niet aan Don Juan om over zichzelf te praten. Hij heeft daar geen tijd voor en daarom doe ik het.

In het middelpunt van zijn belangstelling staan vrouwen, hij wil ontdekken. Er waren tijden dat het voor de man nog mogelijk was om nieuwe continenten (Amerika!) te ontdekken. Die tijden zijn voorbij. De reis naar het onbekende kan niet meer naar buiten gericht zijn. De ontdekkingsreis van vandaag voert noodzakelijkerwijze naar binnen toe: naar het eigen innerlijk en dat van een ander. Mijn Don Juan kent zichzelf en is een mensenkenner. Hij verovert vrouwen door ze een reis naar het innerlijk te bieden, iets waar een vrouw van nature ontvankelijk voor is, maar waar haar de moed vaak toe ontbreekt. Zo blijft ze steken in het kinderlijk-romantische, waar ze dikwijls en terecht om wordt uitgelachen, wat haar weer remt om dieper te zoeken. De vrouw is daarin veel meer geïnteresseerd dan de man. Een man loopt eerder warm voor oorlog en technische uitvindingen, in zijn jacht op het tastbare. Voorzover een vrouw oppervlakkig de aandacht trekt met haar uiterlijk, is dat om de man te zeggen: 'Zoek ook in mij!' Maar wat doet de man? Hij belooft zogenaamd op haar appèl in te gaan, maar hij doet alsof, bang als hij is voor zijn eigen innerlijk. Want daarbinnen wonen ook de eigenschappen die hij, cultureel bepaald als hij is, als zijn zwakheden ervaart. Hij schrikt terug, doet niet eens een poging zichzelf te doorgronden, en zo mist hij de kans die mijn Don Juan aangrijpt: het vrouwelijke in zich te zien als een gave, niet iets om zich voor te schamen. Hij durft te strelen, te huilen, ontroerd te zijn, zolang het moment van de daad veraf is, het moment van beslissen, van handelen, van toeslaan. En zo geschiedt het wonder: hij en hij alleen is mannelijk als de anderen huilen, want hij heeft al gehuild in zijn vrije tijd. Zuiver symbolisch wordt de reis naar binnen, die Don Juan de vrouw voorstelt, ingeleid door de copulatie. Die is maar het begin, niet het doel.

Vandaar dat altijd met dezelfde vrouw copuleren Don Juan verveelt. Het lijkt hem vruchtbaarder een andere vrouw in te wijden, over de drempel te helpen bij het zoeken naar zichzelf. Als je zoekt, moet je

* *De Tsjechisch-Nederlandse schrijver-tekenaar Martin Šimek (Anone) is vast medewerker van De Groene, Propria Cures en Het Parool.*

openstaan, jezelf overgeven, desnoods aan een ander maar uiteindelijk aan jezelf. Het is niet erg als we geen open boek zijn voor anderen, of beter gezegd: alle anderen; het is een ramp als we geen open boek zijn voor onszelf. We kennen onszelf niet en de vrouw schreeuwt om zelfkennis. Omdat haar kind van binnen komt, vermoedt ze dat er nog meer van binnen zit dat met veel geduld en na een moeilijke bevalling het licht zou kunnen zien. Door haar nestdrang ontbreekt het haar tegelijkertijd aan de moed voor een avontuur. Hier springt Don Juan haar te hulp. Hij ontketent emoties en laat haar met die emoties achter. Hij gaat weg, maar de pijn blijft tenminste. Hij weet dat hij nooit meer kan zijn dan een katalysator, de rest moet zijn liefje helaas zelf doen.

Nieuwsgierigheid is verleidelijk. Een kind is de grootste verleider. We kunnen een kind niets weigeren omdat het zo nieuwsgierig is in zijn onschuld. Het is, net als Don Juan, de onschuld zelf. Ja, hij die zijn lui in talloze vrouwen heeft gestoken, is onschuldig. Niet dat hij daar prat op gaat, trouwens.

Mensen zien de voordelen van de onschuld heel goed. Ze zouden er graag over beschikken en ze proberen haar na te apen. Daardoor verliest de onschuld haar echtheid en spontaniteit, en zo wordt het onschuldige tot het sullige. Geluk en onschuld kun je niet bewerkstelligen, die zijn er. Duik in het avontuur. De duik is niet te controleren en daarin schuilt, behalve het gevaar, de waarde ervan. Volwassenen werken aan zichzelf als aan een huis. Eerst het ontwerp, dan de realisatie. Vandaar dat een huis, hoe fraai ook, nooit de schoonheid heeft van een boom die niet bedacht is, dus onschuldig.

De volwassen man versterkt zijn imago met attributen: auto's, horloges, titels. Als iemand wijst op het fragiele van al dat materiële is hij ook nog bereid zijn imago op te vijzelen met yogalessen en vegetarische maaltijden. Status, macht en gespeelde onschuld, het komt allemaal op hetzelfde neer. Mijn Don Juan provoceert door met dit alles te spotten. Als hij zich eenmalig van die flauwekul bedient, dan is het alleen om een ingang te krijgen, toegang te krijgen tot het boudoir van een dame. Maar zodra het zover is, heeft hij genoeg aan zichzelf. Hij trotseert de vrouw uiteindelijk naakt, als een kind en met de onschuldige middelen van een kind: zijn glimlach, zijn hart. Don Juan beweegt zich makkelijk, zijn woorden en gebaren zijn niet ingestudeerd. Hij praat als het moment rijp is en dat maakt hem tot een na-

tuurlijke prater. Hij weet ook te zwijgen omdat timing de gave is die hij heeft leren ontvangen. Mijn Don Juan praat niet met vrienden; hij schertst met ze, verlegt grenzen, maar gaat nooit diep. Hij vindt dat het geen zin heeft om te praten als je niet aan kan raken, strelen, kussen, als je niet kan liefhebben, als je niet kan laten voelen. Terwijl mannen doorgaans vriendschap ervaren als een bevestiging van hun eigen mannelijkheid en van hun vooroordelen, ondergaat Don Juan slechts de begrenzingen van een dergelijk contact.

Daarentegen is het hem ernst met vrouwen.

Andere mannen beoordelen hem vanuit zichzelf. Zij zien zijn veroveringen in termen van hebben. Hij zou een veroveraar zijn en de vrouw zijn slachtoffer. Terwijl hij zichzelf ziet als een gelukkige gever. Don Juan is wars van routine. Er is geen verovering die op een andere lijkt, al gebeurt het op dezelfde plaats, in hetzelfde bed, begeleid door dezelfde compact disc. Desnoods met dezelfde woorden, als ze maar de lading hebben van het moment, van dat moment alleen. Zoals alle echte momenten is ook de verovering uniek. Alleen botteriken proberen het altijd op dezelfde ingestudeerde, en dus botte manier. Ze zullen het nooit leren. En ze zullen dan ook nooit voor altijd in het hart van een vrouw blijven. Don Juan wel. Don Juan maakt geen slachtoffers. Hij maakt zich heel even van de vrouw meester, om haar te laten inzien dat ze in zichzelf gevangen is. Maar hij laat haar onmiddellijk ook het gat zien in de schutting die haar omheint, hij geeft haar het vertrouwen dat ze over de muur kan klimmen, dat het trouwens eenvoudiger kan: ze is de muur zelf.

‘Hoe krijg je het voor elkaar?’ vragen de vlotteriken aan mijn Don Juan. Ze zouden van hem les willen krijgen in het nemen en vermoeden niet in de verste verte dat die les zou luiden: geef. Maar is mijn Don Juan dan altruïst, doet hij het dan alleen maar voor de vrouw? Wat is zijn beloning? Ten eerste wordt hij beloond door het avontuur zelf en door het plezier dat hij aan zijn levenswandel beleeft. Hij streeft de staat van absolute natuurlijkheid na. Het gaat hem niet alleen om het neuken; hij wil ook genomen worden. Vrouwen laten het over zich heen komen met meer of minder plezier, maar ze neuken de mannen nog altijd niet. En als ze dat doen, heten ze al gauw ‘nymfomanen’, dan wordt het als iets ziekelijks bestempeld. Don Juan streeft een soort vrijen na waarbij je nu weer bal, dan weer speler bent.

De testcase voor mijn Don Juan is een hoer. Moe van zijn successen is hij op zoek naar een hopeloze situatie, waar hij zich toch uit weet te redden. Als hij bij een hoer binnenstapt, is hij een bron van inkomsten, minder dan een object. Hij ziet zich gereduceerd tot vuil goed dat tegen betaling gewassen moet worden. Mijn Don Juan betaalt, maar eist in ruil voor zijn betaling resoluut geen diensten. Door zijn ongebruikelijke houding krijgt hij van de hoer een moment van werkelijke aandacht. En dat ogenblik is doorgaans genoeg voor hem om toe te slaan. Hij laat zijn charisma werken. De beperkte tijd die ze aanvankelijk voor hem gereserveerd had, loopt uit. Ze blijven misschien uren samen waarin ze niet verwent, maar zich voor eens laat verwennen. Als ze uiteindelijk zelfs klaarkomt en zich geneert voor dit onprofessionele gedrag, is dat voor Don Juan de grootste overwinning op de burgerlijkheid en het vooroordeel. De romantische prinses die neukt en de hoer die liefheeft, daar doet mijn Don Juan het allemaal voor.

De vrouw mag genieten van vrijen, te allen tijde. Ze doet er niet slecht aan als ze zich geeft. Ze wordt er niet minder op. Een kut is niet van zeep en ook het hart slijt niet. Integendeel, hoe meer hartje gebruikt, des te luider zal het bonken, des te groter wordt het. Moet je een vrouw bewonderen om haar lief te hebben? Alsjeblieft niet, bewondering is een slechte raadgever. Die leidt tot verafgoding. Als iemand verafgoodt, stopt de relatie. En de voorwaarde voor liefde is juist bezig zijn met, betrokken zijn bij. Om van een vrouw te kunnen houden, is het voldoende haar te respecteren. En ze hoeft heus niet perfect te zijn. Dat foutje, dat neusje dat niet beantwoordt aan de standaardneus, vertedertje, je wordt er verliefd op. Haar misschien wat kinderlijke reactie is zo oorspronkelijk en zo eigen, daar kan je van houden en dat maakt het tot iets perfects. De vrouw is er niet om aanbeden te worden, daar zit ze echt niet op te wachten. De vrouw is er om behandeld te worden als medespeler. Don Juan zoekt een samenzwering, verleidt de vrouw tot rebellie. Want hij is het prototype van de rebel. Hij heeft lak aan God, dus laat staan aan de maatschappelijke moraal.

Hoe kiest mijn Don Juan zijn prooi? Door zelf getroffen te worden. Hij observeert het bewegen van een vrouw en haar reacties. Hij beslist snel, herkent haar meteen en zou haar toch niet van te voren weten te omschrijven. Het hoeft geen blondje te zijn, maar waarom ook niet? Ze mag hem uitdagen, maar ook stilletjes in een hoekje zitten. Uitdagen

mag, zolang het een grap is. Zij moet zich bewust zijn van het spel en er geen gevangene van zijn. Het uitdagen moet een ingeving zijn die ze kan stoppen en weer beginnen wanneer ze wil. Maar hij houdt ook van een vrouw die zich niet bewust is van haar schoonheid en toch doet vermoeden dat ze bij de eerste de beste gelegenheid op zal bloeien tot een vleesetende plant die niet alleen mooi zal ruiken en er mooi uit zal zien. Mijn Don Juan houdt niet van een vrouw die loops is, die het niet zonder man kan stellen. Maar hij houdt ook niet van een vrouw die niets van mannen moet hebben, omdat dat alleen op frustratie wijst. Geef hem maar een onafhankelijke vrouw. Het zou beter zijn, denkt zij, als ik een man had, maar zolang ik zonder moet, red ik me wel. Daar ben ik mans genoeg voor. Don Juan zelf is ook zo. Als hij zich naar een afspraak begeeft, heeft hij al geneukt. Hij hoeft niet, maar hij zal het niet laten als het erin zit. Don Juan forceert nooit, hij valt aan, hij wacht, hij stopt desnoods voor open doel. Het gaat hem er altijd om geluk te zaaien. Achter hem geen slagveld, geen vernieling. De man moet leren liefhebben en de vrouw moet leren neuken. Hoe is mijn Don Juan zo gekomen? Ik zal het u vertellen. Hij was een jongen van een jaar of dertien, hooguit veertien, zijn buurmeisje was een volgroeide vrouw van een jaar of achttien. Hij had geluk met zo'n buurmeisje, te meer daar hij vanuit zijn raam in haar slaapkamer kon kijken. Het meisje nam hem niet erg serieus, want in haar ogen was Don Juan nog maar een jongetje waarvoor zij niet eens haar gordijnen dicht hoefde te doen. En zo zag hij haar als ze zich uitkleedde voor de spiegel en uitgebreid haar figuur bekeek. Al had zij misschien twijfels over haar lichaam, hij deelde ze niet. Hij vond haar goddelijk. Op een dag ziet hij haar weer door het raam. Hij doet zijn broek naar beneden en begint zich te betasten. Zijn opwinding groeit, hij komt klaar. Hij heeft het geluk dat ze heel die tijd in zijn gezichtsveld is blijven hangen. Als hij klaarkomt, beseft hij: ‘Verdomme, ze hangt inderdaad.’ Ze hangt werkelijk, want ze heeft zich in haar pure naaktheid en uit wanhoop opgeknoopt. Hij is klaargekomen op het dode lichaam van de schoonheid, die daardoor definitief onbereikbaar is geworden. Op haar pijn heeft hij zijn hoogtepunt beleefd. En dat wil hij met het leven terugbetalen. Hij wil dat alle vrouwen net zo puur en net zo mooi worden als dit meisje, maar niet zo dilettantisch zijn om zinloos te gaan lijden aan een ongelukkige liefde waarvoor deze een eind aan haar leven heeft gemaakt.

Vreemd en eenzaam
Kester Freriks

Ik ben niet iemand van dure alleeën of goud geplaveide winkelstraten, van overvolle terrassen op hoeken en pleinen waar men gezien wordt en elkaar vanuit ooghoeken en tussen wimperharen beloert. Het hart van de stad laat ik links liggen. Tot blinkende en verleidelijke uitstalkasten opgetuigde etalages, waar alles spiegelt en schettert, wekken mijn afkeer. Hoewel nooit om geld verlegen en evenmin gierig, ken ik geen kooplust. Niets van die uitgestalde waar doet mijn hart sneller kloppen en mijn vingers tintelen van ongeduld om verse, ongekreukte bankbiljetten bij tientallen tegelijk op de toonbank uit te tellen. In winkelsteden, tussen guldensbazars, gevelkiosken, warenhuizen en boutiques voel ik me als een kat in een vreemd pakhuis. Hoe kom ik hier weg? is aldoor mijn eerste gedachte.

Van de lust tot bezitten ben ik de verpersoonlijking van het tegendeel, het negatief: elk boek, elke grammofoonplaat is me teveel, vulpennen verzamel ik niet, potloden zijn me goed genoeg, in mijn klerenkast wiegelen aan de knaapjes niet meer dan twee onopvallende colberts, een stel witte overhemden, twee broeken. Gelezen boeken verkoop ik, ik geef ze weg of breng ze terug naar de bibliotheek. Een boek dat niemand wilde hebben, liet ik eens opzettelijk achter op de leestafel achter van een café, tussen kranten en leesbladen. Daar hoorde het thuis, naast die vergankelijke en vluchtige druksels.

Van mijn kinderjaren heb ik alles van de hand gedaan of ben ik in de loop van de tijd bij verhuizingen kwijtgeraakt. De vertedering van volwassen mensen over een oud schoolschrift of een krassige tekening van vroeger is me vreemd. Wel moet ik toegeven dat ik geen afstand kon doen van een paar kinderboeken, bijna alle met een opdracht van mijn moeder erin: ‘Voor je goede rapport’ of zoiets. Of, voorin *Paulus de Boskabouter:* ‘Sint Nicolaas 1966.’ Als ik *Olli Fant uit Poppelo* opsla, staat er: ‘Van grootmama.’

Het spreekt vanzelf dat het mij, in mijn drang tot onthechting, ontbreekt aan foto's. Wat ik me herinner zit in mijn hoofd; en is het

weg, dan was het kennelijk niet de moeite van het herinneren waard. Mijn geheugen kan het stellen zonder plaatjes. De vierde verdieping waarop ik woon ligt aan de rand van Amsterdam, uitkijkend over de Kostverlorenkade. Sta ik voor het raam dan is mijn rug naar de binnenstad gekeerd en strekt zich voor mijn ogen de eentonige wijk uit die, even kleinsteeds als raadselachtig, de Baarsjes heet. Er staat daar altijd een schrale wind, zelfs de meeuwen in de lucht zijn van een kille, spookachtige witheid. Ik vind dat wel mooi zo, die wijde verte van eentonige bebouwing en die lege hemel daarboven. Ook de scherpte waarmee het liniaalrechte kanaal door de stad snijdt, bevalt me.

Ik ben geen gevoelige natuur. Die Amstel mag zo schilderachtig de stad binnenkronkelen wat ze wil, haar als het ware vanuit verschillende hoeken afwachtend beloerend voordat ze zich ter hoogte van de sluizen pas werkelijk prijsgeeft aan het stelsel van grachten, mij bekoort het niet. De grillige weerkaatsing van de gevels in het water bij zonsondergang, maan- of lantaarnlicht wekt in mij geen beroering. De muren van mijn huis zijn kaal. Tafel, stoelen, een bed vormen het karige interieur. De oude Blaupunkt-radio met een klankkast van bakeliet speelt muziek die ik snel vergeet. Naar programma's met gesproken woord luister ik nooit; er is niets hatelijkers te bedenken dan vreemde stemmen over de radio.

Ik kan niet luisteren, daartoe ben ik te ongeduldig. Wel kijken: een libertijn moet beschikken over goede ogen.

In dat huis, op het tafeltje naast het bed of op het marmeren plankje onder de spiegel in de badkamer, laten vrouwen vaak iets achter - een toilettasje, een spiegeltje, lippenstift, een oorbel, de Cosmopolitan of Avenue -, dat ik hun nooit nastuur. Het staat hun vrij tasje of oorbel terug te komen halen. Bloemen zend ik in het rond of ansichtkaarten met uitnodigingen, maar geen spullen.

Dat ik niets zou bewaren, is bezijden de waarheid.

Ik ben verzot op voorwerpen die hun eigenaar, nee: eigenares, zijn kwijtgeraakt. Die als weeskinderen aan de Kostverlorenkade achterblijven. Ze krijgen een plaatsje in het geheime zijkamertje dat ik mijn museum noem. Onvoorstelbaar wat vrouwen zoal in vreemde slaapkamers en onbekende bedden achterlaten. Van zijden kousen tot haarspelden. Ik verbaas me er al niet meer over wanneer ik, na een liefdesnacht, in het omwoelde bed de intiemste kledingstukken

tegenkom. Ik druk ze schuchter tegen mijn lippen. In de spiegeling van een zilveren oorbel probeer ik de gloed van de hartstocht terug te vinden van de voorbije nachtelijke uren.

Een vrouw komt bijna nooit meer bij me terug; ik ben daar niet rouwig om. Wanneer een meisje alles heeft ingewilligd is ze zwak en heeft ze alles verloren, want onschuld is voor een man een ogenblik van zwakte, maar voor een vrouw is het haar diepste wezensinhoud. Vanaf dat ogenblik is alle weerstand onmogelijk. Liefde is mooi zolang er tegenstand is. Heeft het verzet opgehouden, dan is liefde zwakheid, wordt de glans dof. Nog nooit heb ik in tranen afscheid genomen van een vrouw en ik wil niet dat zij tranen laat. Dat staat me tegen: ze hebben niets te betekenen. Ik heb haar bemind, ik ben een sensuele egoïst, leef in de volle bloei van mijn zonde, een lustdemon die behekst is door vrouwen, en nadat zij ruw tot vervoering werd gebracht ben ik weer weggegaan. Ik was dienaar van haar genot; zij de dienares van het mijne.

Een vrouw heeft me eens verteld dat zij het meest opgewonden raakte van kerels die haar, zonder naar haar begeerte te vragen, neergooiden om de hunne bot te vieren. Als zij dan van lust schreeuwde, was het om de lof die hij nodig had om meer en meer geprikkeld te worden. Er zijn ook vrouwen die het gedrag van dergelijke mannen beschouwen als haat jegens hun geslacht. Zo eenvoudig ligt dat niet. In elke aanbidding ligt wreedheid besloten. Al was het alleen maar omdat geen begeerte bevredigd wordt met een vrouw die geen echte vrouw is, of met een man die geen man is: de vleselijke lust is op haar hoogtepunt schaamteloos zelfzuchtig.

Ik ben gesteld op hardheid en strengheid. Mijn hart is van steen - en toch klopt het. Mijn emoties liggen diep in mij bevroren - en toch laaien ze hoog op. Ik weet alles over een berg die op geen landkaart is te vinden, namelijk de Venusberg. Daar huist de zinnelijkheid, daar beleeft zij haar wilde vreugdes: zij is immers een rijk, een staat op zich. In dit rijk hoort de taal niet thuis, evenmin de bezonnenheid van het denken of het moeitevolle zoeken van de reflectie.

Daar weerklinkt alleen de ongebreidelde stem van de hartstocht, het spel der zinnen, het wilde bruisen van de roes. Elke mooie vrouw is goed voor het genot, terwijl niet een de enige ware is.

Ik ben een laatbloeier. Vroeger, vlak voor de tijd van mijn eerste veroveringen, kwamen er vaak vrienden bij me over de vloer. Zij

praatten over hun flirtages, verhoudingen en affaires, hoe ze zich tongzoenend en zuipend en naaiend (‘Ik neukte d'r helemaal droog’) een weg door het leven baanden. In de school der veroveringszucht beriepen ze zich aldoor op voorgangers: oudere broers die het met gewillige schoolmeisjes deden, klasgenootjes die met meisjes in de fietsenkelder verdwenen en met verhitte gezichten terugkwamen, popidolen die alle vrouwen van de wereld konden krijgen en vervolgens een vroege dood waren gestorven zoals Gene Vincent (*Huntin' for the baby*) en Jim Morrison of, als ze weleens naar een klassieke plaat luisterden, de adellijke vrouwenjager Don Giovanni uit de opera van Mozart. Wat vond ik ze altijd aandoenlijk als ze in hun lichtzinnige geldingsdrang de aria van Don Giovanni's knecht Leporello begonnen te zingen: ‘Ma in Ispagna son già mille e tre.’

Die Don Giovanni: zeshonderdveertig in Italië, honderd in Frankrijk etc. In Spanje al duizenddrie. Tel ze eens op, die boerenmeisjes, burgermeisjes, gravinnen en baronessen. Tweeduizendvijfenzestig. Wat een lijst. Bij blondjes loofde hij hun lieftalligheid, bij brunettes hun standvastigheid, 's winters wil hij de mollige en 's zomers de slanke, maar zijn voorliefde gaat uit naar de jonge debutante. Als ze maar een rok draagt; de rest deert hem niet. De getallenleer zegt dat je van een groot getal de afzonderlijke cijfers moet optellen om tot het geheim achter dat getal te komen. Dat levert het ongeluksgetal dertien op: twee plus nul plus zes plus vijf.

Waren die vrienden met hun verhalen maar nooit bij me over de vloer gekomen. Had ik maar nooit naar ze geluisterd. Zonder dat ze het wisten, verwoestten ze mijn hart en vergiftigden ze mijn fantasie. Want luisteren deed ik als ze met zware tong van slaaptekort hun avances uit de doeken deden. Geen zinswending ontging me. Elk detail stelde ik me voor, bijvoorbeeld op welke hoogte van de dijen van het meisje in kwestie de kouseband eindigde. Ik leek hun biechtvader, zuchtend van onvervulde wellust in het halfduister van zijn hokje. (Het katholieke biechthokje van vroeger is de hedendaagse *peepshow*.) Door mijn vragen lieten ze zich tot steeds grotere hoogten van vertelkunst verleiden. Ikzelf, toen nog bleu, wist in taal alles van de erotische verleiding. (Later verloor ik me met een vrouw in de goorste verbale fantasieën. Ik zou nu niet weten waar ze woont. Nauwkeurig herinner ik me haar mond met de gewelfde bovenlip als van Isabella Adjani. Geen man die schrijft voor pornoblaadjes of 06-lijnen

- gesprekskosten bedragen een gulden per minuut - kan overtreffen wat er uit dat lieftallige, zoete wauweltje van d'r kwam. Ze werd hees als ze me vertelde dat ze jarenlang ingeslapen was bij hetzelfde droombeeld: mannen achter een hek die zich bevredigden terwijl zij in haar glorieuze, onaanraakbare naaktheid langs hen liep. Een aanraking van mijn hand tussen haar benen kon daar minder gloed veroorzaken dan haar eigen woorden al hadden gedaan.)

's Nachts of 's morgens vroeg, wakker liggend in bed, denk ik aan de vrouwen met wie ik het bed deelde. Dat zijn geen ‘mille e tre’, dat is me te abstract.

Toch waren er maanden in mijn leven waarin ik me met vliegende roekeloosheid van de ene sponde naar de andere begaf in dat gelukzalige tijdperk voordat sex en dood een duivels verbond sloten. Wat me bezielde weet ik niet meer. Het leek of een duistere drang in mijn lichaam elke rede had uitgeschakeld. *Sperm pressure* die me gek maakte van innerlijke onrust. Misschien wilde ik wraak nemen op de vrienden van vroeger die me aftroefden met hun verhalen, want, goedbeschouwd, daarmee is mijn ongeluk begonnen, sindsdien is mijn fantasie ten prooi aan de meest koortsachtige opwinding.

Ik ontdekte dat een man zijn gedachten helemaal niet kan beheersen. Wat ik ook deed, ik dwaalde af naar erotische fantasieën. Ze woelden mijn hart om en om, zoals verhitte lichamen een bed omwoelen. Autorijden, lezen, naar film of theater gaan werd een bezoeking, want nooit was ik bij de les. Zouden er langs de weg geen meisjes staan die hun volle lippen om mijn erectie wilden sluiten, zodat ik bij honderddertig kilometer per uur, met mijn ogen half samengeknepen van genot turend naar de middenstreep, diep in hun mond leegstroomde? Waar kon ik ze vinden, die juffertjes, o waar? Ik heb geld bij de vleet. Toneelspeelsters konden in welk stuk van het wereldrepertoire ook beter helemaal niets zeggen. Aan mij was het niet besteed, ik die alleen maar zacht voor mezelf dwingende opdrachten fluisterde als: ‘Kleed je eerst eens uit, dat wil je toch...!’ In die tijd durfde ik nauwelijks iemand onder ogen te komen, bang dat mijn geheime droomwereld op schaamteloze wijze in alles, van gebaar tot woordkeus, zichtbaar zou worden. Was ik soms ziek?

Ons verlangen onszelf te kennen komt eigenlijk uit niets anders voort dan het besef dat we op een dag zullen weten wie we zijn en dat we hier, tijdens het leven op aarde, niets anders te doen hebben dan

ons voor te bereiden op die toekomstige onthulling van dat geheim. De onmogelijkheid dit raadsel op voorhand te begrijpen, maakt het geenszins kapot. Integendeel. Met de dag wordt het geheim grootser, duizelingwekkender en neemt onze angst ervoor toe. Dat is het moment waarop we te gronde gaan: aan de alcohol, aan de vrouwen of aan die onmeedogende ziekte die leven heet. Ik maak me geen illusies. Er huist een roofdier in me.

Hoe onvoorstelbaar het aantal van ‘duizenddrie’ in dat ene Spanje ook is, en hoe schamel die slechts ‘honderd’ in Frankrijk daarbij afsteken, die getallen leiden op absurde wijze de aandacht af. Het is een melancholiek begeren dat mij parten speelt en mijn hart en gedachten in beslag neemt. Al versierde ik in Amsterdam in een willekeurige week acht vrouwen (een per werkdag, vrijdag en zaterdag twee en zondag rustdag) en leek de paradijselijke toestand nabij, meteen na het afscheid van elk van die vrouwen trok mijn onrust me weer voorwaarts, verder de stad in, dieper in haar cafés, dancings, disco's en naar de bij nacht schaars verlichte straathoeken - overal waar de verzoeking fluistert. Hoor de werveling van de verleiding, de stilte van het ogenblik voor je een vrouw aanspreekt!

Misschien was ik wel ziek. Want erotische opwinding kwam nooit alleen, zeker niet bij mij. Ze gaat gepaard met opstandigheid tegen alle vrouwen, zonder terughoudendheid. Dat schijnt een wet te zijn: van aanbidder van vrouwen verandert een man snel in vrouwenhater. Hoe overweldigender en devoter zijn adoratie is, des te dieper valt hij in het slijk van de afkeer. Alleen onverschillige, kille mannen kunnen met vrouwen trouwen en hen vervolgens aan het aanrecht achterlaten, de kinderen ter verzorging geven, laten sjouwen met boodschappen. Is dat wat mensen ‘houden van’ noemen? IJs dat over begeerte is gelegd, waardoor onze samenleving in stand blijft? Wanneer ik dit overdenk voel ik me vreemd en eenzaam, geboren in een verkeerde wereld. Het echec van een man die te lang, ik loop tegen de veertig, met zijn gedachten alleen is geweest en als de dood is voor elke vorm van bestendigheid en trouwhartigheid.

In al die vrouwen op wie ik joeg, en nog steeds jaag, zocht ik dat ene meisje terug dat niets van me wilde weten. Dring ik bij die ene vrouw binnen, dan is het om alsnog haar trots te breken. Laat ik een andere vrouw naakt op bed liggen, zonder haar aan te raken, terwijl ik me in tien minuten laveloos drink, dan is dat om haar alsnog pijn te

doen. Rinkelt dwingend de telefoon en weet ik wie er belt, ik neem niet op. *Zij* zou op dat ogenblik een steek in het hart moeten voelen, op dezelfde manier hulpeloos aan het toestel gekluisterd als de vrouw die ergens vanuit Amsterdam mijn nummer had gedraaid en met wie ik geen medelijden kon hebben.

Zij - ze heeft geen naam - was als elk meisje van haar leeftijd, zo'n zeventien. Zij wist beter wat ze niet dan wat ze wel wilde, ze verborg zich, haar onschuld was eigenlijk de som van tienduizenden fantasieën over hoe ze ontmaagd of voor het eerst verkracht zou worden. Keek je in haar ogen, dan las je waaraan ze desperaat niet wilde denken, dit jongere zusje van Lulu, deze radeloze Ophelia, deze Penthesilea met haar beide jeugdige borsten, dit nest dat je het liefst op ijs en kleren wilde trakteren, de hele dag door.

Hoe dan ook: ze bestond niet in werkelijkheid, waar ik haar ook zocht.

Ik had haar stukje bij beetje opgebouwd, luisterend naar de verhalen die vrienden me vertelden. Soms leek ze nog het meest op de alweer wat oudere meisjes die in Amsterdam op de affiches voor sigaretten-, drank- of lingeriereclame staan. Onbestaanbare wezens, want voor de goede beschouwer is duidelijk dat ze getekend zijn - niet gefotografeerd. Als marionetten lenen ze hun taille van de ene vrouw, hun benen van de andere, hun dijen van een derde en hun borsten van de vierde. Hun oogopslag onveranderlijk geslachtsloos.

Dat is het tergende van een wereld die, in mijn ogen, voornamelijk is bevolkt door vrouwen. Naar mannen kijk ik niet; vriendschappen zijn gestrand. Het tergende is dat ik in mijn zoektocht naar echtheid telkens stuit op onechte modellen of op mijn eigen ongrijpbare fantasieën die nooit belichaamd zullen worden, want er bestaat geen vrouw die zich daarnaar voegt. Het evenbeeld van de droom is nergens te vinden.

Dat maakt razend. En eenzaam. Het dwingt tot een knieval voor de net niet ideale liefde.

Het ergste wat een man kan overkomen is ruzie krijgen met een vrouw die ervan overtuigd is dat vrouwen niet mooi mogen zijn, dat ze zich niet sierlijk hoeven te bewegen, dat elke charme uit den boze is. Het zijn zulke vrouwen die het liefst een priem zouden steken in ogen als die van mij: ogen die zich laven aan de vrouwelijke verschijningsvorm. Al hebben ze gelijk, die vijandinnen van de *idolâtrie de la femme*,

ik kan mijn ogen niet wegsnijden en er andere voor in de plaats zetten, gevoelens in mijn hart aanspreken die er niet zijn.

Elke eerste liefde, gedroomd of niet, is met touwtjes verbonden aan alle latere liefdes. Het is net of al die vrouwen elkaar in de weg zitten en tegelijkertijd een kleed op hetzelfde weefgetouw maken, maar elk van hen wil haar eigen patroon erin weven. Wat ik spaar zijn vrouwen, geuren, lichamen. Van elkaar verschillend en toch eender in hun sensualiteit en bekoring.

Ben ik niet op jacht, dan blik ik terug. Ik zie gezichten en half geopende en juist geheimzinnig gesloten monden van vrouwen voor mijn ogen dansen. De muren in mijn kamer zijn als het witte doek, waarop filmbeelden verschijnen. Die verhouden zich als de beweeglijkheid van de vrouwen in het echt tot de stilte van de herinnering, als ingrijpen tot berusting.

‘Ik neukte d'r helemaal droog’: daarna is het met iemand als ik nooit meer goedgekomen, hoe vaak ook, hoeveel, met wie, waar. ‘Mille e tre’: een bedrijf later is hij dood. Zoals hij leefde, stierf de verdorvene in misdaad en ontucht. Eindelijk uitgeraasd.

Don Juan als onnavolgbaar voorbeeld
Adriaan Morriën

Uit Praag stuurde Ria Leigh mij een door haar zelf genomen foto van het theater waar op 28 oktober 1787 de première van Mozarts *Don Giovanni* plaatsvond, een dag nadat de componist zijn schepping had voltooid. Bij opvoeringen van deze opera wordt in de programmaboekjes dan ook vaak opgemerkt dat de inkt van de partituur nauwelijks was opgedroogd toen men nog met de repetities bezig was. Net als Don Juan leidde ook Mozart een opgejaagd leven en ook hij was allerminst afkerig van vrouwen. In elke man schuilt trouwens een Don Juan, maar de meeste mannen jagen zichzelf niet zozeer op als de legendarische vrouwenveroveraar dat heeft gedaan. Zij worden een paar keer verliefd en raken dan in een relatie of een huwelijk verzeild, waarvan moet worden afgewacht hoe duurzaam deze vormen van omgang zullen blijken te zijn. De drang om achter elke aantrekkelijke vrouw aan te draven, waarmee een man van nature is behept en waaraan hij in de meeste gevallen alleen al niet toegeeft omdat hij in onze gereglementeerde samenleving niet ongestraft tot het gebruik van extreme machtsmiddelen kan overgaan, wordt omgezet en gekanaliseerd in activiteiten die worden nagestreefd tot heil van allen en ter verrijking van elkeen. Wanneer ik op de TV heren zich zie inspannen (in de politiek, het zakenleven, de amusementssector etc.) denk ik vaak: Zouden dat nu werkelijk de dingen zijn waarmee zij zich het liefst onledig houden? Ik geloof er niets van. Het speelse dier in de man is niet getemd maar gedomesticeerd en afgericht. Het kan elk ogenblik (elk ‘verloren ogenblik’) de kop opsteken.

In Mozarts opera, waarvan de stof is ontleend aan een Spaans toneelstuk dat aan Tirso de Molina wordt toegeschreven, worden de veroveringen van de edelman als heldendaden bezongen en geboekstaafd. Tijdens een samenzijn met donna Elvira, die door de trouweloze geweldenaar in de steek is gelaten en niet in staat is hem te vergeten dan wel te vergeven, somt Leporello, de dienaar van Don Giovanni, de

aantallen vrouwen op die zijn meester in de verschillende landen aan zijn zegewagen heeft geklonken. In Italië zijn het er 640, in Duitsland 230, in Frankrijk 100 (een merkwaardig afgerond en ook enigszins pover aantal), in Turkije (dat in de zeventiende eeuw aan het Habsburgse rijk grensde en blijkbaar voor liefdesavonturen toegankelijk was) 91. Maar in Spanje 'son gia mille e tre'. In totaal 2064 vrouwen, een indrukwekkend gezelschap lievelingen.

In Mozarts opera lijkt de held nog lang niet op zijn retour te zijn, hij is nog even hartstochtelijk op zoek naar een nieuwe prooi als vanouds, een man in de beste jaren van zijn leven. Wanneer wij veronderstellen dat Don Giovanni vijftien tot twintig jaar met zijn opwindende tijdverdrijf bezig is geweest, betekent het dat in het tweede geval 100 vrouwen per jaar voor hem zijn gevallen, in het eerste omstreeks 140, een respectabel gemiddelde van 2 vrouwen per week of zelfs 5 in de veertien dagen. Een niet geringe prestatie die wij pas naar waarde kunnen schatten door te bedenken dat Don Giovanni zijn kortstondige aanbedenen niet alleen moest zien op te sporen, maar zich ook van hun omstandigheden, hun gewoonten, hun doen en laten op de hoogte diende te stellen, teneinde hun gangen te kunnen nagaan, hun een briefje te doen overhandigen, hen aan te spreken, te bepraten, te vermaken, te overtuigen, over te halen, te verleiden. Ik zwijg nu maar van de praktische problemen met betrekking tot vervoer, huisvesting e.d.

Uit de klacht van donna Elvira valt op te maken dat Giovanni met op zijn minst een deel van die 2000 vrouwen vaker dan slechts een enkele keer het bed heeft opgezocht en zelfs met een aantal van hen schijnverlovingen heeft onderhouden alvorens de benen te nemen. Het ligt dus voor de hand te concluderen dat de Spanjaard praktisch elke dag met een vrouw moest slapen. Zijn smaak voor vrouwen, zijn buitengewone erotische eetlust zijn niet slechts een natuurlijke behoefte, maar vooral ook een niet aflatende dwang. Don Juan moet en zal met een vrouw naar bed.

Don Juan is een legende, een droomfiguur. Het bijzondere aan hem is niet zozeer zijn dwangmatigheid, die veel mannen met hem gemeen hebben, als wel een zo meedogenloze behoefte aan afwisseling als uit de opsomming van Leporello blijkt, een afwisseling waarvoor hij bereid is zijn leven in de waagschaal te stellen. Mannen hebben

hun leven vaak voor een vrouw in de waagschaal gesteld, maar het betreft dan altijd die Ene Vrouw, met uitsluiting van alle andere. Een enkele vrouw belichaamt de Grote Liefde die wordt gegeven en afgesmeekt. Bij Don Juan is geen enkele vrouw uitgesloten zolang zij niet is veroverd. De Grote Liefde wordt slechts voorgespiegeld, als een middel om de overgave af te dwingen en het glorierijke doel te bereiken, met opzet en heel bewust en niet als uiting van trouwhartigheid of naïveteit, zoals in het algemene liefdesverkeer. Wanneer een vrouw eenmaal aan Don Juans aandrang heeft toegegeven, wordt zij een cijfer, als aandeel aan een getal op de lijst van een knecht. Don Juans seksuele geobsedeerdheid is nauw verbonden met zijn narcistische heldhaftigheid. Maar ook die verbinding is aan het mannelijk gedrag nooit helemaal vreemd.

Het nut van Don Juan in het leven van de ouder wordende vrouw (Of: Dankwoord van de *mille e tre*)

Dorinde van Oort

Op weinig figuren uit de wereldliteratuur is zo gescholden als op Don Juan. Een vluchtige telling in Da Ponte's libretto voor Mozarts *Don Giovanni* levert zeventien scheldwoorden op (*carnefice, assassino, indegno, fellon, iniquo, barbaro, l'empio, mostro, scellerato, nido d'inganni, crudele, traditore, mentitore, perfido, perfido mostro* en *ingrato*) die tezamen een keer of honderd gebezigd worden. Mozart laat ze in zijn aria's, duetten en recitatieven nog eens naar hartelust herhalen.

Don Juan is voer geweest voor psychologen, sociologen en historici. Hij is rebel genoemd, een verkapte homo, een eenzame, wanhopig op zoek naar contact. Maar het mooist vind ik de visie die hem bestempelt als een niemand, een man zonder substantie of eigenschappen, die zich spiegelt aan zijn tegenspelers: die visie wordt door Mozarts muziek volledig onderbouwd. Don Giovanni gebruikt de thema's die hem worden aangereikt; hij leent ze, herhaalt ze, keert ze binnenstebuiten en zet ze op hun kop. Zijn vrouwen verovert hij door ze te vertellen wat ze willen horen. Hij doet ze aan wat ze heimelijk wensen, al zijn ze niet tegen de consequenties bestand. Hij vleit en prijst ze tot mooier en nobeler dan ze waren. Dan laat hij ze achter, razend, veranderd, geschokt tot het bot.

Van jongs af even verslingerd aan Don Juans als aan Mozarts opera, ben ik achtereenvolgens Zerlina geweest, en Elvira, en Donna Anna.

De bijna-verleiding van het boerenmeisje Zerlina (*La ci darem la mano*) strookte met mijn meisjesdromen, door de moeders van vroeger gevoed. De vrouw te worden van een edelman (chirurg, tandarts, advocaat!), bedje gespreid, geen zorg aan het mooie kopje, het slot stond gereed: status, geborgenheid, en op de koop toe, liefde. Als Zerlina om hulp roept - zij scheldt tweemaal *scellarato* - is het uiterste

nog niet gebeurd. Toch heeft Don Giovanni iets in haar weten wakker te maken: de betovering van de zinnelijkheid. Die ze vervolgens aanwendt om haar trouwe dappere Masetto te heroveren. Het lukt. Zij beiden zijn *beter*, niet slechter af, na haar gevaarlijke escapade.

In mijn Zerlina-stadium waren geen Masetto's voor handen. Als ze er waren, zag ik ze niet, verblind als ik was door mijn droomverleider, die onbereikbaar was, want te oud voor mij en bij voorkeur getrouwd.

Donna Elvira, verlaten, razend op Don Giovanni maar aan hem verslaafd, werd ik toen de verleiding een feit werd. Don Juan sloeg zijn slag - de verrader, de schoft, de trouweloze! Hij liet mij ontroostbaar met de brokken achter. Het kostte mij jaren om van hem op te krabbelen, ik mag rustig zeggen, mijn jeugd. Ik moest ervaren dat je in het leven niets cadeau krijgt. Dat rijke chirurgen geen levensverzekering zijn. Dat je de geneugten der aarde beter met eigen handen kunt bevechten. Waarom ik zijn praatjes geloofde, me overleverde aan zijn grillen? Wat was zijn aantrekkingskracht, zijn rol? Niemand heeft het nog kunnen benoemen. Freud zelf kon geen wijs uit de knoop van tegenstrijdige gevoelens en verlangens die vrouwen met open ogen tot de bedelstaf brengt. Maar waarom zag hij over het hoofd wat toch zo voor de hand ligt?

In de Donna Anna-fase begon het mij te dagen. Don Juan had niet afgedaan. Nog steeds bedreef hij zijn duivelskunsten, drastischer dan ooit. Want alleen in de confrontatie met Donna Anna wordt zijn rol tot het uiterste getoond. Hij verleidt en verlaat haar; en *vermoordt haar vader*. De opera begint ermee. Het terzet waarin Mozart het oerdrama vervat, is van een onaardse schoonheid en een verbijsterende intimiteit. De stemmen van slachtoffer en moordenaar versmelten in een hartverscheurend pianissimo, een liefdesduet bijna. Alleen hier, voor het eerst en het laatst, toont Don Giovanni, geschrokken, spijtig, medelijdend, zich tot menselijke emotie in staat. Leporello zingt slechts de begeleiding: dat hij er niets van begrijpt en niet weet wat te doen.

Donna Anna begrijpt alles, als enige van alle karakters. Vandaar de existentiële vertwijfeling waarin zij de opera lang verkeert. De enige man die tot dan toe wezenlijk voor haar telde, is met geweld vervangen door een tweede, die na gedane zaken vertrekt zonder zich bekend te maken. Donna Anna is verliefd op haar vaders moordenaar, en daarmee aan de moord medeplichtig. De moord was een ongeluk: een noodlottig kosmisch toeval, zoals Oedipus' moord op ko-

ning Laios. Per ongeluk is letterlijk gebeurd wat alleen symbolisch had gehoeven.

Hier ligt de kern van Don Juans rol. De vader, de eerste, diepste, haast onoverkomelijke liefde, *moet vermoord worden*, voor een waardige partner zijn plaats in kan nemen. Alleen een Don Juan speelt dat klaar. Dat Freud deze materie heeft laten liggen! Verblind door Oedipus, vergat hij Donna Anna. Terwijl toch in beider geval een gesneuvelde vader de inzet is!

Donna Anna's brave verloofde Ottavio zingt troostend: *Hai sposo e padre in me*. De ironie is schrijnend. 'Aan mij heb je een echtvriend *en vader*'. Dat is Don Ottavio nu juist uitdrukkelijk *niet*. Niet voor niets scheldt zij (*Fuggi, crudele, fuggi!*), overmand door verdriet, per ongeluk *Ottavio* uit. Don Giovanni heeft haar een bloed-waarheid getoond, waarna Don Ottavio's niet meer kunnen. Het relaas dat zij hem en ons aan de neus hangt als zij Don Giovanni als moordenaar heeft herkend, hoeven wij niet te geloven. Zij *is al* verleid. Zoals bij Donna Elvira, is ook bij Donna Anna hevigste haat aan liefde verwant. Donna Anna roept op tot wraak, ja: voor haarvader. Niet om redenen van haar eer.

Don Giovanni laat diepe sporen na. Niet alleen bij Mozarts drie heldinnen, maar ook bij ons, het naamloze leger van zijn veroveringen: alleen al in Spanje *mille e tre*. Hij is een katalysator. Hij haalt iets uit met ons ego. Hij roept iets essentieels in ons wakker, waarna niets ooit meer is zoals vroeger. Hij appelleert aan onze ijdelheid, maar ook aan duistere verlangens: naar slechtheid, naar verlaten van moraal. Hij initieert ons - niet alleen in de liefde, ook in verborgen krochten diep in onszelf. Hij brengt ons aan de grenzen van onze emoties. Pas daarna kennen wij onszelf en zijn wij rijp voor verantwoorde partnerkeuze. Zerlina kiest alsnog voor Masetto. Elvira, ontroostbaar, voor het klooster. Donna Anna vraagt een jaar uitstel van Don Ottavio. Dat, mogen wij hopen, tot afstel leidt.

En wij, de *mille e tre*?

Wij zijn manager geworden, of moeder, of doctorandus. We zijn best goed terecht gekomen. Soms denken we terug aan de marathon die we even dachten te hebben gewonnen; aan die dag, dat weekend, dat jaar, dat we ons de leukste mochten wanen van minstens *mille e tre*. De moord die Don Juan ooit voor ons pleegde, heeft ons een passende echtgenoot opgeleverd, met wie we nu lang en gelukkig leven.

Don Juan zelf is opgerot. We hoeven ons leven niet aan zijn bedrieglijke zijde te slijten, ergens in Spanje, aan een aanrecht, in het zwart, sjouwend naast een ezel, een zak hout op ons hoofd, terwijl *hij* op een scooter rondracet of zich in de dorpskroeg misdraagt. Hij is trouwens allang bezweken aan drank en vrouwen. Wij overleefden hem. Hij ons niet! We hebben hem met ons allen bezeten, leeggezogen en versleten.

Nu onze kansen bij hem langzaamaan zijn verkeken, en wij het schelden moe zijn, kunnen wij omzien in vertedering. Wij kunnen op hem bogen, zoals hij destijds op ons. Misschien wordt er te veel op hem gescholden. Want er is maar één ding erger dan versierd te zijn door Don Juan: nooit door hem versierd te zijn.

Monoloog*
Connie Palmen

Natuurlijk. Natuurlijk hou ik van haar, op mijn manier, weliswaar, maar ik hou wel van haar. Voor zolang het duurt.

De een geeft je dit advies, de ander dat. Ik word er soms knettergek van. Dan vraag ik ze hoe zij het doen, volhouden. 'Hoe doen jullie dat toch?' vraag ik dan. 'Langer dan, pakweg, een halfjaar, van iemand houden en er nog bij blijven ook, zonder buitensporig veel slippertjes of helemaal niet zelfs, die mannen heb je ook.'

Zegt de een dit en de ander dat.

'Je moet haar meer laten gaan, haar eigen vrijheid gunnen,' zegt de een, terwijl een avond daarvoor juist een andere goede kennis zei dat het een kenmerk was van de liefde, dat je dan, hoe zei hij dat ook weer, dat je dan op de een of andere manier in alle vrijheid koos voor gebondenheid en de trouw die daarbij hoort, de trouw aan de band die je vrijwillig bent aangegaan. Zoiets was het. Hij is filosoof, die kennis van mij. Ik praat graag met hem. Ik leer altijd wel van hem, maar ik kan het niet in de praktijk brengen. Op de een of andere manier hou ik het in de praktijk nooit lang met een vrouw uit en dan ben ik al die mooie adviezen weer vergeten. Dan heb ik er ook niks meer aan. Dan word ik simpelweg op een ochtend wakker en kijk met verbazing naar de vrouw die naast me ligt, altijd weer een ander, de zoveelste alweer. Steeds een ander. En daar kan ik dan weer zielsveel van houden, als je dat zo wilt noemen, maar, voor zolang het duurt.

Het enige dat ik zeker weet in mijn leven is dat het nooit lang duurt. Dat weet ik in ieder geval zeker: het kan nooit lang duren.

Echte vrienden heb ik niet. Veel kennissen, dat wel. Ik verveel me gauw en ik ben ook bang dat iemand anders zich met mij verveelt. De enige bij wie ik me werkelijk op mijn gemak voel, is mijn zuster.

* *Bovenstaande monoloog was de derde in een drieluik dat Connie Palmen schreef voor de IKON, onder de titel 'Kun je ham pekelen?' Het werd uitgezonden op 23 februari en gelijktijdig gepubliceerd in VN. Wij publiceren deze moderne uitwerking van het Don Juan-thema opnieuw.*

Bij haar hoef ik niet zo nodig iemand te zijn. En ze doorziet me wel, die zus van mij. Maar ze rept er niet over. Ik bedoel, ze gaat niet van die eindeloze gesprekken beginnen om mijn ziel in kaart te brenge. Je hebt van die vrouwen, die doen niet anders. Wel lief hoor, maar je wordt er hondsmoe van. En op de een of andere manier onthoud ik domweg niet wat ze gezegd hebben. Dan luister ik naar ze en dan denk ik bij iedere opmerking: verdomd, ze heeft groot gelijk. En dan zijn ze verdwenen en met dat ze weg zijn, is die wijsheid ook verdwenen. Foetsie. Verschwunden.

Van iedere vrouw die ik ontmoet, denk ik toch altijd weer dat zij het is: de vrouw van mijn leven. Maar na een paar weken weet ik al dat het niet zo is en dan zing ik de rest van mijn tijd uit. Het wordt allemaal alleen maar minder. Ik wil het niet zo, maar zo gaat het wel. Het gaat steevast bergafwaarts. Tot het moment waarop er echt niets meer over is. Niks, niemendal. Ja, haat soms. Afschuw. Dat vind ik erg.

Verschrikkelijk. Ik hou er niet van om het zo ver te laten komen dat ik de vrouw met wie ik iets had, ga verafschuwen. Maar het is wel eens voorgekomen, meer dan eens. Ja, helaas.

En ze verdienden het geen van allen, die vrouwen.

Vrouwen hebben vaak alles voor je over, dat merk je wel. Maar op de een of andere manier merk je het altijd op het verkeerde moment. In het begin vind je het normaal, want dan heb jij ook alles voor haar over en als het bij jou minder wordt, dan zie je pas hoeveel zij voor jou over heeft en dan krijg je er last van. En wat moet je ermee als je dat helemaal niet meer wilt en het je alleen steeds meer gaat benauwen, die liefde?

Hoe meer een vrouw van je gaat houden, hoe duidelijker je gaat voelen dat je daar zelf niets tegenover kan stellen. Dan wordt zo'n liefde van zo'n vrouw alleen maar een kwelling, want het enige dat zich bij jou almaar duidelijker doet voelen, is de leegte. En hoe leger jij bent, hoe minder je van ze gaat houden.

Volgens mijn zus kies ik er niet voor, voor de liefde. ‘Je bent net zo'n grote eikel als de mannen waar ik schijnbaar op val,’ zegt ze. Ik heb het van dichtbij meegemaakt, die geschiedenis van haar met die man. Ze is er bijna aan onderdoor gegaan. Vanaf het begin zag ik hoe het fout ging en dat zij niks in de gaten had. Ik herkende veel van mijzelf in die man, helaas, en ik wou haar natuurlijk beschermen.

‘Het is een onmogelijk iemand om mee te leven,’ heb ik tegen haar gezegd en dat ze die klootzak moest laten stikken, dat ze een beter iemand verdiende, iemand die echt van haar hield. Maar niks hoor. Erachteraan, regelrecht de hel in.

Kiezen, kiezen. Ik weet het niet. De liefde, dat is toch typisch iets dat vanzelf komt? Daar kies je toch niet voor? En ik heb ook geen criteria, ik bedoel, ik zou niet weten hoe de vrouw met wie ik het wel uit zou houden, eruit zou zien of wat voor karakter ze zou moeten hebben. Hoe kun je dan voor iemand kiezen? Ik vraag ze wel eens, voor de grap natuurlijk, of ze zelf een ham kunnen pekelen.

Mijn moeder kan dat.

Maar dat kan niemand meer, geen enkele vrouw.

Een eigen Juan
J.J. Peereboom

Toen Bernhard Shaw in 1903 *Man and Superman* af had schreef hij er een voorwoord bij in de vorm van een open brief aan een bevriende criticus, A.B. Walkley. Daarin legde hij uit in welke zin Don Juan een natuur passend bij de twintigste eeuw had aangenomen in zijn hoofdpersoon John Tanner (verengelsing van Juan Tenorio). Wat is een Don Juan? had hij zich afgevraagd. '*Vulgarly, a libertine,' maar met de vulgaire visie zouden Walkley en hij nooit genoegen nemen. 'Philosophically, Don Juan is a man who, though gifted enough to be exceptionally capable of distinguishing between good and evil, follows his own instincts without regard to the common, statute or canon law; and therefore, whilst gaining the ardent sympathy of our rebellious instincts ... finds himself in mortal conflict with existing institutions...'*

In de zeventiende eeuw, bij Tirso de Molina en bij Molière, en honderd jaar later bij Mozart, kon een libertijn zich nog als een rebel voordoen, is ongeveer Shaws redenering; dat gaat nu niet meer, want Juans scepticisme tegenover de eisen van Kerk en Staat wordt door teveel mensen gedeeld, en daar komt bij dat de positie van de vrouw sterker is geworden.

Onweerlegbaar was de redenering niet. Een schaamteloze Don Juan had Londen in 1900 sterker in beroering kunnen brengen dan in 1790 of 1990, maar hij zou in Shaw's ogen prooi geweest zijn, geen jager. Hijzelf had het gevoel dat vrouwen altijd meer van hem verlangden dan de beperkte aandacht en fysieke inspanning die hij voor ze over had, en hij gaf zijn probleem door aan Tanner, die wordt nagezeten door een resolute moderne Anna, Ann Whitefield. In haar bed zou van rebelleren geen sprake zijn, alleen van toegeven. Tanner moet zich in een meer positieve stijl laten gelden; dat doet hij door opzien en ontsteltenis te wekken met zijn *The Revolutionist's Handbook*, zestig pagina's over het rationaliseren van de samenleving die Shaw voor hem geschreven had en die samen met de tekst van het stuk gepubliceerd zijn.

De libertijn van vroeger verandert in een progressieve intellectueel, dat was Shaw's oplossing. Op het eerste gezicht lijkt het niet alleen een verandering van tijdsbesteding, ook van karakter. De oude Juan tartte de van God gegeven orde door voor zijn eigen plezier te leven, de nieuwe wil de wereld verbeteren: dat is toch niet dezelfde mentaliteit? Bij nader toezien wordt het verschil kleiner. Al was Don Juan begonnen als een schelm van goeden huizen in Sevilla, in de loop van de Europese cultuurgeschiedenis had hij de allure aangenomen van een bevrijder van onze onderdrukte lusten. Een ware wereldverbeteraar werd hij niet, maar hij droeg iets bij.

Van de andere kant gezien is een wereldverbeteraar in Shaw's stijl ook geen idealist die zich opoffert voor het heil van de mensheid. Shaw dacht en schreef voor zijn eigen plezier zoals een verleider verleidt voor zijn plezier. In zijn latere jaren toen het nog steeds verkeerd ging met de wereld treurde hij niet; hij werd er verontwaardigd van dat de voorschriften die hij in zijn werk had uitgevaardigd voor de verbetering van alles niet in praktijk gebracht waren.

Zo beschouwd had de nieuwe Juan genoeg gemeen met de oude om als een reïncarnatie te kunnen optreden, en hij heeft, al was hij uit een theorie geboren, meer substantie als individu dan zijn voorgangers. Tanner die aan zijn politieke filosofie wil werken en te laat merkt dat Ann hem in een positie van huwelijkespretendent manoeuvreert, is een karakter dat wij ons in de werkelijkheid kunnen voorstellen. De Juan van Sevilla, en die van Sicilië waar Molière hem gesitueerd had, waren abstracties. Dat een man met een onafhankelijk inkomen de tijd vindt om 1003 minnaressen voor zich te winnen is niet ondenkbaar, maar het is nooit opgehelderd wat die drukte en de verdere omstandigheden van zijn leven in hem voor gemoedsstaten teweegbrachten. Hij ging door in de enige richting die hij wist, zonder ooit opgehouden te worden door een voorbijgaande voorkeur voor een vrouw boven een andere. ‘Stel ik mij een enkel individu voor, zie ik hem of hoor ik hem spreken,’ schreef Kierkegaard in zijn essay over Don Giovanni, ‘dan wordt het komisch dat hij 1003 vrouwen heeft verleid, en hoe... Wanneer hij daarentegen muzikaal wordt opgevat, dan heb ik niet te maken met de enkeling, maar met de kracht van de natuur, met het demonische ...’ Zo'n wezen heeft geen persoonlijkheid, net zo min als de Juan als *homme absurde* van wie Camus zich voorstelde

dat hij zijn leven in een klooster zou eindigen, *'face à face avec ce dieu qu'il n'adorepas, le servant comme il a servi la vie, agenouillé devant le vide et les bras tendus vers un ciel sans éloquence qu'il sait aussi sans profondeur.'*

Zo abstract waren Don Juan en Don Giovanni, anders was het ook onaannemelijk geweest dat zij door een standbeeld de hel in geslingerd konden worden. Al vertonen zij op het toneel een menselijke gedaante, wij zullen ons hun lot niet aantrekken, daarvoor lijken zij te weinig op levende mannen.

John Tanner, de intellectueel die overal over mee kan praten maar weinig merkt van wat er in zijn omgeving omgaat, staat ons nader. Het bezwaar tegen hem is dat niemand een Don Juan in hem zou herkennen als hij anders heette. Hij is een halve Don Juan, de rebel afgesplitst van de verleider, of minder dan een halve: de kleinste helft.

Hoe Shaw ook filosofeerde, met een Don Juan wordt nog steeds iemand bedoeld die veel vrouwen heeft verleid, althans hun gezelschap genoten; of, in verzachte huiskamertaal, een charmeur, een *ladies' man*. Veel wordt de term niet meer gebruikt. Er zijn genoeg andere woorden om een man te benoemen die steeds achter vrouwen aanzit, en in een tijd die makkelijk denkt over huwelijk en overspel kan hij geen flatteuze Spaanse glans meer verwachten.

Misschien komt het idee Don Juan tot nieuw leven als er weer eens een tijd aanbreekt waarin de regels voor de seksuele omgang streng geformuleerd worden. Wij mogen aannemen dat dat op den duur gebeuren zal, zonder te veronderstellen dat de strengheid heilzaam zal werken: maar verandering van tijd tot tijd werkt heilzaam. Het is al verbazend zolang als wij het hebben volgehouden om ons te verlustigen in onze seksuele bevrijding. De allerlaatste datum die opgegeven zou kunnen worden voor het begin van dat proces is 1920. Zeventig jaar bevrijding! Wij moeten er tenslotte genoeg van krijgen, maar niemand die voorziet wanneer. De bevrijding uit de beklemmende armen van de christelijke kerken duurt al tweehondervijftig jaar, en nog steeds schrijven afvalligen boeken over de beginselvastheid waarmee zij zich losgeworsteld hebben. Dagelijks opgeschrikt door kranten met grote koppen, ieder uur ingelicht door nieuwsjournalen, zijn wij geneigd te denken dat de beschaving waarin wij leven steeds in staat van omwenteling verkeert en op zijn minst eens per jaar aan een nieuw hoofdstuk begint. In werkelijk-

heid is het verbazend hoe lang, terwijl de machtsverhoudingen in de maatschappij geleidelijk andere proporties aannemen, de ideeën die erbij uitgesproken worden hetzelfde blijven klinken.

Maar zij kunnen niet voor eeuwig hetzelfde blijven, en ook de seksuele vrijheid zal wel eens beperkt worden, en later weer hersteld, voor de zoveelste keer. Wie over de seksuele vrijheid in Frankrijk en Engeland in de tweede helft van de achttiende eeuw leest wordt bescheiden gestemd over de onze; al was er een harde kern van voorzichtige burgers net als nu, er werd vrijuit gespot met de geboden, en liefdespartners waren overal in de stad te huur en te koop. Als de burgers van toen zich heviger dan wij opwonden over Don Juan moet dat verklaard worden doordat zij nog gewend waren te geloven dat op de achtergrond de oude geboden van kracht bleven.

Voor ons zijn ze verouderd. Mensen die er zich aan houden durven geen woord van verwijt meer uit te spreken tegen wie ze negeert. ‘Alles moet mogen,’ niet in de politieke maar in de persoonlijke verhoudingen. De zeventiende-eeuwse Spaanse schelm komt niet in conflict met onze gebruiken. Ook steekt hij er niet boven uit als een rebellerende waaghals. Hij zou misschien een fortuin maken in de 06-lijnen, onder de schuilnaam Jonker Jan. Wij moeten hem respect gunnen voor zijn handige praatjes en zijn betrouwbare potentie; verder geniet hij geen aanzien. Wij kunnen ons makkelijk een geval voorstellen van een homoseksueel die 1003 contacten gehad zou hebben; waarom zou het iets bijzonders zijn voor een hetero?

Als wij nog onder de indruk raken van Don Juan, dan ligt het bijna geheel aan de muziek van Mozart, en aan de tekst van Molière voor wie de moeite neemt om die over te lezen. Bijna geheel: er resteert iets van de glans van de naam, hoe weinig er ook glanst aan de figuur of aan de abstractie.

De naam leeft voort en heeft iets grappigs, maar weinig inhoud. Wat wij zouden kunnen doen is Shaws voorbeeld volgen en er een nieuwe inhoud aan geven. Na nog eens honderd jaar, zou de redenering zijn, is de tijd rijp voor een volgende Don Juan.

Wat voor een gedaante zou die aannemen? Van een veelheid aan seksuele contacten kijken wij niet meer op; rebellieën tegen God laten ons onverschillig; progressieve intellectuelen zoals John Tanner

hebben de laatste tijd weinig in te brengen. Wie geeft ons een relevante Don Juan?

'Philosophically, Don Juan ... follows his instincts without regard to the common, statute or canon law,' vond Shaw; maar wij zouden eerder een authenthieke Don Juan in Tanner herkennen als hij tenminste een poging deed om zich aan het seksleven te houden. Filosofisch gesproken is Don Juan een man die altijd aan seks denkt, zou de nieuwe definitie kunnen zijn. Dan is hij niet de enige, maar hij onderscheidt zich van degenen die er van tijd tot tijd aan denken, of nu en dan, dat wil zeggen vluchtiger en sneller; en van degenen die er zich zelden druk over maken.

Al is onze Don Juan voor het jaar 2000 niet onafgebroken vervuld van seksuele indrukken en voorstellingen, hij heeft zelf het gevoel dat hij er nooit vrij van is. Hij is een man die onder alle omstandigheden innerljke ruimte heeft voor seksuele gewaarwordingen. Tegelijk is hij iemand, en daarmee begint hij aanspraak te maken op onze belangstelling, die zich afvraagt of hij zijn dagen op de best mogelijke manier besteedt. Als hij ooit het voorwoord van *Man and Superman* heeft gelezen, herinnert hij zich misschien dat volgens Shaw alle grote werken van kunst en cultuur verricht zijn door mensen *who are free from the otherwise universal dominion of the tyranny of sex*. Zonder zeker te weten of hijzelf voorbestemd is om groot werk te verrichten weet hij in ieder geval dat er talloze andere uitspraken gedaan zijn met de strekking dat de seksuele drang juist de aandrijvende kracht is van alle creativiteit. Welke van deze tegengestelde opvattingen zal hij geloven?

Hij kan niet besluiten, en hij probeert het te weten te komen. Het is meer dan een theoretische, het is een praktische vraag voor hem. Soms wanneer hij in bed ligt naast een slapende vriendin (hij wisselt ze nog steeds af natuurlijk, zonder te proberen Giovanni's record te verbeteren) en zich een probleem in het hoofd gehaald heeft om over na te denken, bijvoorbeeld of de taal de werkelijkheid kan weergeven of niet, wordt hij zo afgeleid door de vorm van het lichaam naast hem onder de deken, en door een haarkrul die erboven uitsteekt, dat hij gedwongen is haar te wekken en te verleiden. Nauwelijks is hem dat gelukt en is hij in haar buik doorgedrongen of er komt een idee bij hem op, bijvoorbeeld dat het er niet toe doet of de taal de werkelijkheid weergeeft, alleen of zij ons in staat stelt handelend in te grijpen, en dat neemt hem even zo in beslag dat zijn erectie inkrimpt,

waarna hij van onzekerheid voorlopig voor beide ongeschikt is, zowel voor de liefde als voor de filosofie.

Dat zulke verslappingen optreden, denkt hij later als de vriendin die het niet erg vond weer rustig ligt te slapen, komt doordat ik niet kan besluiten het primaat hetzij aan seks of aan geestelijk leven toe te kennen. Als ik het maximum uit mijn potentie haal, word ik dan een zwierige genereuze kerel zoals iedereen hoort te zijn, terwijl ik met de filosofie zou afzakken naar het niveau van een wijsneus? Of is het andersom: word ik van seks een luidruchtige kroegloper, maar als ik mij op ideeën concentreer een beschavingsmens die zijn stem niet hoeft te verheffen om aangehoord te worden?

Met andere woorden, denkt deze Juan, is seks behalve voor de voortplanting en het plezier ook goed voor de ontwikkeling van mijn persoonlijkheid; of is denkwerk beter? En als zij allebei nodig zijn, in welke verhouding dan: fifty-fifty, of anders? Ik wil daar een weldoordacht standpunt over, zegt hij tegen zichzelf; en hij blijft twijfelen.

Zijn strijd om het standpunt te bepalen, dat is het verhaal van de nieuwe Don Juan, waarvan het verdere verloop moet worden overgelaten aan de auteur die het tenslotte gaat uitwerken. Wel kunnen vrijblijvend enkele andere motieven genoemd worden die voor opneming in aanmerking komen. Er is bijvoorbeeld het probleem van de omschakeling van een nadenkend, levensonderzoekend gesprek naar de verhevigde stemming voor vrijage. Soms gaat de overgang vanzelf; maar als de discussie ingewikkeld is geworden of verstoord door teveel onenigheid, dan weet Juan, die vast van plan was om de avond met deze vriendin in bed te beëindigen, niet hoe hij om moet schakelen; of als hij het weet heeft hij op het kritieke ogenblik geen zin, zijn *long-term planning* ten spijt. De geschiedenis weet van veel mannen die geanimeerd konden praten met mooie intelligente vrouwen, denkt hij dan, maar voor hun lustleven liever seksbommen hadden, en misschien ben ik er zo een. Vaak wordt aangenomen dat het is omdat zij zich dan superieur konden voelen; maar misschien was het omdat zij ook zo'n moeite hadden met omschakelen.

Er bestaat een hoop bij Juan dat de omschakeling geregeld kan worden met behulp van de omzwevende vrouwenbeelden. Dat zijn de andere vrouwen die hij in zijn verbeelding ziet wanneer hij de ene van het ogenblik in zijn armen neemt. Hij heeft toen hij jonger was wel eens gedacht dat hij toch verplicht zou zijn al de meisjes die hem even

aangetrokken hadden te verleiden, tot de 1003 toe. Later is hij gaan vermoeden dat hij ze op kon nemen in een complex beeld van de vrouw in al haar gedaanten, dat hij dan liet vertegenwoordigen door de ene vriendin. Als hij uit een dag had overgehouden: de ogen van een vrouw die denkend aan iets of iemand voor zich uitstaarde in de tram; de uitzwierende rok van een meisje dat zich impulsief een halve slag omdraaide toen zij besefte dat zij een bekende voorbijgelopen was; de stem van een onzichtbare bezoekster van de buren die een groet riep buiten op straat; en de boezemgleuf met sproeten van het meisje dat bediende bij de drogist - dan zouden die allemaal 's avonds in de ene grote omhelzing kunnen worden opgenomen.

Zekerheid heeft onze Juan niet bij voorbaat: hij zoekt de juiste antwoorden. De rol die hij speelt is minder éclatant dan die van zijn beroemde voorvader, maar er gaat meer in hem om. Nu de specialiteit van de oude Juan, de eendagsvrijage, geen aanspraak meer geeft op bijzondere publiciteit, probeert hij een ander functie in de cultuur te vinden. Het is verstandig van hem, en dat hij een kleurloze burgerlijke indruk maakt vergeleken bij vroeger betekent alleen dat hij meegedemokratiseerd is met de rest van de maatschappij. De edelen die toen te paard voorbijstoven met pluimen op hun hoed staan nu voor het verkeerslicht in hun Suzuki's; in plaats van aan banketten waar naakte meisjes uit de pasteien sprongen zitten zij aan de TV; in herbergen waar zij gewoon waren de waard een zakje geldstukken toe te werpen vragen zij om een bon voor de belasting. Het is al een reden voor vreugde als zij niet volledig geëgaliseerd zijn, en zichzelf kritisch beschouwen; dat doet deze Don Juan.

Wel verdient hij in afwachting van een auteur die hem uit gaat werken en op zijn ware betekenis beoordelen, een dramatische finale toegevoegd te krijgen, om niet al te sober af te steken bij de traditie. Zie hem dan in zijn Suzuki door het bos in de buurt van Driebergen onderweg naar een vriendin - tien tegen een alweer verdeeld in zijn gemoed omdat hij eigenlijk teveel te doen had en op deze manier nooit aan slapen toekomt. Hij gaat zich haasten. Hij haalt de auto voor hem in en ziet in het voorbijrijden dat er een vrouw aan het stuur zit, met opgestoken haar waarvan hij altijd de piekjes in de nek aantrekkelijk vindt; ook merkt hij de ronding van haar wang op, en het puntje van haar neus wanneer die in het zicht komt. Kent hij haar ergens van? Hij denkt het even, en kijkt nog eens nader - dan wordt

hij in de buitenwereld teruggerukt door de toeter van een hoge zware vrachtauto die op hem afkomt. Hij kan de bestuurster met het opgestoken haar niet meer inhalen. Hij remt uit alle macht, en zoekt zijn toevlucht tot de linkerberm; daar komt hij in een greppel terecht, de Suzuki slaat over de kop, en als de politie hem bevrijdt is hij morsdood.

'U probeerde misschien nog in te houden om hem voorbij te laten,' zegt een van de agenten als zij de bestuurster ondervragen over de toedracht. Zij geeft eerst geen antwoord. Zij staart voor zich uit in een shocktoestand, ondersteund door de oude heer die in de auto naast haar zat. 'Mijn dochter is...' begint de grijsaard, maar voordat hij een aarzeling heeft overwonnen valt zij in met: 'Ik heb niet ingehouden. Ik heb zo'n hekel aan die mannen die er altijd voorbij willen als zij een vrouw aan het stuur zien. Ik dacht, hij moet het maar eens leren.' De vrouwelijke politieagent kijkt haar aan; de mannelijke buigt het hoofd.

'Kom mee naar huis, Anna,' zegt de oude heer.*

Eindnoten:

* *Het citaat van Bernard Shaw in de eerste alinea komt van p.10 van de Penguin-editie van* Man and Superman; *dat over 'the tyranny of sex' van p.21. De uitspraak van Kierkegaard staat op p.91 van zijn* Over Mozarts Don Giovanni, *vertaald door Renee Vink, Leiden 1991; die van Albert Camus opp.107 van* Le Mythe de Sisyphe, *Paris 1942*.

Don Juan tussen droom en daad
Frans Pointl

Ze heeft zo'n huiskamer waarin degelijkheid, saaiheid en precisie meedogenloos op me inmeppen. Zo'n kamer waarin ik besef dat alles nu definitief tevergeefs is.

Het enige mooie erin is een fraai ingelijste reproduktie van een vrouw die met haar verstelwerk bezig is; La Ravaudeuse van Vuillard? Boven de schoorsteen een forse zilverkleurige Jezus aan een kruis van donkerbruin hout. Achter me tegen de muur een boekenkastje met streekromans.

Op de grote tafel staan op een smyrnakleedje afwachtend de koffiekopjes en de gebakschoteltjes.

Neurotisch als ik ben sta ik op en begin te ijsberen. Hé, wat een typisch kastje met al dat glas rondom, noemen ze zoiets niet een vitrinekastje? Allerlei voorwerpen liggen er uitgestald: miniatuurpaarden die een koets trekken, vissen, aapjes, honden, vogels, herten, van zilver, verzilverd of van blik. Er ligt een goudkleurig herenpolshorloge zonder bandje tussen. Het glas is gebarsten, het opwindkroontje ontbreekt. SULLY WATCH - 15 RUBIES staat op de wijzerplaat. Het is er vijf over twaalf.

Ze komt binnen met een melitakan in de ene en een gebakdoosje in de andere hand.

‘Als ik niet te nieuwsgierig ben, waarom ligt dat beschadigde horloge daar?’

Ze zet de spullen op de tafel en loopt naar me toe. Een heel verhaal komt los, haastig verteld alsof ze het laatste nieuw meedeelt.

Haar man, die op een fabriek werkte, is twintig jaar geleden toen hij 's ochtends vroeg op weg naar zijn werk was door een onoplettende vrachtwagenchauffeur te pletter gereden.

‘Sinister relikwie,’ mompel ik.

‘Als ik u een niet al te indiscrete vraag stel: was u gelukkig getrouwd?’ Ze antwoordt dat het een matig huwelijk was, waarin ze niet ongelukkig maar evenmin gelukkig was.

Een huwelijk is net een pot met jam, overdenk ik. In het begin smaakt het overheerlijk, begerig lepelt het echtpaar. Dan is de pot leeg en zitten ze de rest van hun tijd naar die lege pot te staren.

We gaan zitten. Ze schenkt de koffie in.

‘Met of zonder suiker? Wilt u melk?’ Een beschaafd roze gelakte nagel wijst op de gebakjes. ‘Welke wilt u? In deze zit drank en dit is een kwarkpunt, mij maakt het niets uit hoor.’

Nauwelijks binnen begin ik me al stierlijk te vervelen. Waarover te praten? Bij Joost, ik weet het niet. Dat moet zij maar voor haar rekening nemen.

Ze opent een lade, neemt er een gebakschep uit waarmee ze de gebakjes behoedzaam vanuit de doos op de schoteltjes manoeuvreert.

Ze draagt een bril van doorzichtig zachtrood plastic met grote gecoate glazen. Zo'n vleugelmontuur bezaaid met kleine nepdiamantjes zoals indertijd in Amerika mode was, past ook goed bij dit type. Het geblondeerde haar is getoupeerd, is ze speciaal voor mij naar de kapper geweest?

Ze zit goed in haar vlees, heeft een flink borstwerk. Ik schat haar op vijfenvijftig. Zo'n vrouw die, als ze zich uitkleedt, almaar groter wordt. Zou ze weleens vingeren? Het woord windt me op.

Naakt liggen we naast elkaar. Ze heeft het laken tot aan haar kin opgetrokken. Met de top van een wijsvinger streel ik een voor een haar tepels. Dan neem ik een duik en begin er voorzichtig aan te zuigen en te likken. Zij houdt mijn piemel vast, heel voorzichtig, zoiets is ze ontwend. ‘Even mijn bril afzetten,’ zegt ze zwaar en snel ademhalend.

Haar tepels, die een beetje zoutig smaken, worden nu hard. Dat maakt me niet heet. Wat wel enorm opgeilt is dat het daaronder nu in werking treedt; haar verkommerde pendant van de piemel dient wakker te worden gemaakt. Ineens zie ik de hoer voor me die vorige week in die steeg zat. Niet meer piepjong. Een door twee levens gepokte en gemazelde snuit, zelfverzekerd. Ze tilt - speciaal voor mij want er loopt verder niemand - een grote witte borst uit haar zwartkanten bustehouder en knikt me bemoedigend toe. Een moeder die haar baby melk aanbiedt. Obsceniteit op slag veranderd in een bijna gewijd tafereel.

De koffiedrinkende vrouw tegenover me is degelijk, zo een die weleens iets wil maar eerst rustig de kat uit de boom kijkt. Ik wil de kat niet langdurig uit het gebladerte kijken want elke dag is er één, bovendien staar ik altijd naar bomen waar geen kat in blijkt te zitten.

Ze heeft de enigszins bolle buik die ik zinnelijk vind. Ik vraag me af of corsetten nog en vogue zijn.

'De kinderen zijn gelukkig goed terechtgekomen,' merkt ze op hoewel ik daar niet naar heb geïnformeerd.

'Hoeveel heeft u er?'

'Twee, een zoon en een dochter.'

Weer valt er een drukkende stilte. Goed terechtgekomen, die term bezigde mijn moeder ook als na haar eerste controle van een Heemsteeds of Haarlems adres een jong katje daar gedijde.

Mijn gastvrouw staat op, opent een kast, haalt er een groot foto-album uit. De handeling bezorgt me - ook na veertig jaar - nog steeds een misselijk gevoel.

Ruim een maand na mijn verschijnen bij Adriaan van Dis ontvang ik haar brief. Er is een pasfoto bijgesloten. Haar taalfouten winden me op.

Vanaf het moment dat ze me zag moest ze, of ze wilde of niet, aan me denken. 'Ik stond ermee op en ging ermee naar bed bij spreekwijze,' schrijft ze. Die zin geeft de doorslag.

BOEKET MEENEMEN noteer ik met een rood viltstift op haar epistel.

Ze schuift haar stoel naast de mijne en opent het album.

'Mag ik Frans zeggen? Zeg jij dan maar Evelien.' Ze krijgt een hoogrode blos die haar niet misstaat. Even krijg ik het gevoel dat ik weer op de avondschool zit.

Hoe lang moet ik hier nog blijven. Ik ben zover dat alleen outcasts in diverse soorten mij nog prikkelen. Keurige weduwen in keurige kamers met keurige kinderen komen in mijn bestand niet voor.

Plotseling zie ik mijn droom van afgelopen nacht. Dat komt vast door de foto van een baby op een lamsvacht die ze aanwijst.

Nog ongeboren bevond ik me in een donkere vochtigwarme ruimte; het geluid van een steeds terugkerende golfslag vermengd met die van regelmatige zweepslagen. Steeds de angst te zullen verdrinken, steeds verdronk ik net niet.

Daarna bevond ik me in de Prosti-bar. Mijn moeder kwam binnen, blijkbaar door niemand behalve mij opgemerkt.

Driftig tuinde ze op me af.

‘Dat ik je in dit Sodom en Gomorra aantref! Ik trek voorgoed m'n handen van je af.’

Ik keek naar haar op; zo lang was ze nog nooit geweest.

‘U neemt toch weer een zoon om uw verstikkende zorgen op te kunnen botvieren.’

Ineens had ze een zwarte hoed in haar handen die ze me opzette.

‘Als je een jood een zwarte hoed opzet is hij meteen orthodox!’ riep een lachende man naast me.

De droom dient dadelijk te worden genoteerd zodat hij vanavond in mijn dagboek kan.

Mijn gastvrouw heeft al weer ettelijke bladzijden omgeslagen. Ze wijst op de foto van een lachende jongen van een jaar of vijftien die met zijn eveneens lachende moeder in een rondvaartboot stapt.

‘Toen was Ronald zestien.’ Haar stem klinkt vertederd.

Haar hoofd is dicht bij het mijne. Tersluiks kijk ik naar haar door de brilleglazen enigszins vergrote ogen. Haar linker is van een helder blauw, het kijkt levendig. Het rechteroog doet me schrikken; het is kleiner dan het andere, dof en levenloos.

Ze zet haar bril af. ‘Excuseer me even, ik moet mijn ogen indruppelen. Ik hem namelijk te weinig traanvocht, nu heb ik van de oogarts kunsttranen gekregen.’

Ik vertel dat een van mijn ex-zwerfkatten onlangs is geopereerd. ‘Als je een kat narcose toedient blijven de ogen openstaan. Daarom druppelt de dierenarts er regelmatig kunsttranen in, anders zou het hoornvlies uitdrogen.’ Toch iets aan de conversatie bijgedragen, denk ik opgelucht.

‘Ik was niet bij de dierenarts,’ zegt ze snibbig, staat op en bergt het album in de kast op.

Jammer van dat oog, maar als ze dadelijk eens zou terugkomen met alleen een bustehouder aan? Ik ben er enorm aan toe en zij straalt het uit. Het onderste uit de kan zal ik beslist niet eisen.

Ze komt binnen met de melitakan en schenkt weer koffie in.

‘Lijkt een vakantie in Israël je niet leuk?’ Ze wil natuurijk haar bitse woorden goedmaken.

Toestemmend knik ik. ‘Israël, het wonder in de chaos, de chaos in het wonder,’ zeg ik. Dat zinnetje heb ik gisteravond plompverloren in mijn dagboek gezet omdat over de snel verstreken dag niks te melden viel.

‘Maak je je woning zelf schoon?’ vraagt ze overdreven belangstellend. Ik vertel dat ik dat met mate doe.

‘Er zijn voor mij twee mogelijkheden, òf een vrouw òf zelf de dweil hanteren.’

‘Wie kookt er voor je?’ Het gesprek dreigt in hopeloze trivialiteiten te verzanden. Schielijk kijk ik op mijn horloge, is het onbeleefd nu al te vertrekken? Haar foto en brief hebben me meer voorgespiegeld.

‘Wat is eigenlijk het leuke van schrijven?’ Dit lijkt wel zo'n eindeloos radio-interview waarbij de verslaggever altijd wel weer een stompzinnige vraag in petto heeft.

‘Het feit dat zelfs je vijanden nog geld in het laatje brengen’.

Ik heb ook een brief van een man ontvangen.

Hij is dertig, heeft gemillimeterd haar, een brede neusrug als van een bokser. Zijn lippen zijn vol en zinnelijk. Met ondeugende vastberadenheid blikt hij naar de lens. Op het glanzende fotopapier staat hij bloot tot aan zijn navel. Niet tenger, niet dik. Een onbehaarde borst.

Intuïtief weet ik dat zijn huid zacht en gaaf als die van een baby is.

‘Het hoogtepunt is voor mij als ik ergens mag afwassen, natuurlijk bij iemand die ik aantrekkelijk vind. Ik draag dan slechts een schort waaronder ik spiernaakt ben.’

Ik ga pas afwassen als er werkelijk geen pan, bord, kopje, schoteltje, mes, vork of lepel meer schoon is. Dan sta ik voor het blok. Nu sta ik er ook voor.

De man die in Leeuwarden woont, heeft zijn telefoonnummer vermeld. Het geeft me een feestelijk gevoel dat hij me ongezien vertrouwt.

Hij kan komen.

Eenzaam kijken
Monika Sauwer

Restaurant Dorrius, Amsterdam, tien jaar geleden.

Er wordt ons, medewerkers van het satirisch tijdschrift, een lunch aangeboden door de hoofdredacteur, een voormalige reclamejongen die in geld uitgeven gelooft.

We zijn met vijfentwintig man, we doen tijdrovende bestellingen, sliptongetjes, garnalencocktails, aperitiefs en witte wijnen. En ondertussen moeten we ‘brainstormen’ over het dubbeldikke Kerstnummer.

Het is twee uur' s middags, gestaag daalt de regen neer uit een loden novemberhemel. Het is windstil buiten en nauwelijks koud. Binnen staat de verwarming roodgloeiend. De schaarse, sufgestookte lucht mengt zich met blauwe rook. Al gauw wordt duidelijk dat de tafel te lang is voor doelmatig vergaderen, maar wie maalt daar om? We drinken, roken, leuteren, nemen een muizehapje, een toastje ganzelever, een olijf.

Af en toe staat iemand half op uit zijn stoel om het woord te nemen, de lachers op zijn hand te krijgen.

De middag tikt weg, glipt tussen neus en lippen door. Buiten valt de schemering. Ik zit dicht bij het raam en zie dat de wolken okergeel zijn. Het asfalt onder de straatlantaarns blinkt als verse pek.

Dan kruist mijn blik die van S., aan het andere, verre uiteinde van de tafel, dicht bij de deur. S. is later binnengekomen. Eerst moest hij nog een echte vergadering uitzitten van het bedrijf waarvan hij mededirecteur is.

De blik van S.. Vermoeide, donkere ogen. Ontheemdheid, lees ik. ‘Wat doé ik hier, tussen die lolbroeken,’ laat ik de blik zeggen. ‘En jij, jij voelt je vast net zo opgelaten als ik.’

De blik kijkt alweer over me heen, naar een verte, een verschiet achter de muur van pukkeltjes-stuc.

Maar ik ben gegrepen, tot diep in mijn schoot. Ik zit op hete kolen, en wens iedereen om me heen dood, behalve S..

De bijeenkomst begint zachtjes aan uiteen te vallen. Er vormen zich kleine clusters. Daar of daar nog wat drinken? Een ondiep insteekje in de huizenrij aan de overkant heeft de voorkeur. Dat er alleen gestaan kan worden vindt men geen bezwaar.

Ik loer zo onopvallend mogelijk richting S.. Hij trekt nors een met teddybont gevoerd windjack aan.

Hij lijkt zich niet aan te sluiten bij het doorzakkersgroepje. Misschien wil hij meteen naar huis, naar zijn vrouw. Of toch niet? Ik zie dat hij zoekend om zich hen kijkt, en het valt me nu pas op dat hij sterk vermagerd is sinds de laatste keer dat ik hem zag, een paar maanden geleden.

Die magerte en het gele lamplicht in de vestiaire maken hem, een weinig opvallende kantoorman, tot een tragische schoonheid.

Het al jaren geleden onhandig of onverschillig uitgekozen wind-jack laat de tobberskop boven de capuchon ontroerend ouderwets uitkomen. Een vooroorlogs hoofd.

Ik verstijf van begeerte. Al kon ik maar een paar woorden met hem wisselen. Eén aanraking, per ongeluk tegen zijn mouw of ongemerkt in de rug. Beter iets dan niets. Maar hij groet alleen knikkend mijn kant op en elleboogt dan, plotseling gehaast, door de kluit drentelaars in het portaal heen naar buiten, waar hij wordt verzwolgen door de verregende stad, de koplampen, de veelkleurige lichten, de nukkige trams op de natte rails. Alle hoop is vervlogen.

Ik ga niet in op de uitnodiging voor de bar. Genoeg alcohol voor een week in het bloed. Dan maar meteen naar huis.

Het blijkt nog voor zessen te zijn. Op het Spui loop ik de boekhandel binnen omdat het nu echt begint te stortregenen.

Verblind door de fleurige pracht van duizenden gloednieuwe boeken blijf ik even staan, duizelend. Dan pak ik de eerste de beste pas verschenen titel en veins aandacht voor de dansende letters. Er is te veel van alles: te veel hapjes en drankjes, te veel boeken, te veel cafés, te veel lichten. Terwijl het maar om één ding gaat, om één man.

En daar staat hij zowaar, twee schappen verder. Een vleesgeworden denkwolk. Met een leesbril op zijn neus bladert hij in een gedichtenbundel van Sylvia Plath. Vreemd, voor zover ik S. ken lijkt hij me geen gedichtenman.

De Don Juan met de eenzame blik. Vrouwen moeten het werk doen. Bruusk been ik naar hem toe. Kom op, gewoon vragen of hij

nog even meegaat naar, ja, waar naartoe? Waar is hier in de buurt een rustig café? Nu of nooit. Ik kijk radeloos van spanning naar zijn lezend profiel.

Dan stopt hij de bril in zijn borstzak, legt het boekje weer terug op de stapel, ziet mij, en zegt zacht: 'Ik weet nooit wat ik hier moet kiezen. Meestal koop ik dus maar niks.' Hij wijst op Sylvia Plath. 'Dit schijnt heel mooi te zijn. Maar er is zo veel mooi, als je ze mag geloven.'

Zoveel woorden achter elkaar! Een bekentenis van vertrouwelijke aard! Ik ben te verward om de uitgestoken hand te grijpen. Ik weet niets te zeggen omdat ik zo gretig naar woorden zoek.

Dat wordt verkeerd begrepen. S. vat mijn aarzeling, gespannen als ook hij is, op als een falen van zijn kant.

'Ho, daar heb je mijn tram,' zegt hij vlug. 'Nou, tot ziens dan maar. Dag, dag.' Zijn laatste dag gonst als een cellotoon na in mijn oren.

Ik treuzel nog wat in de boekwinkel. Door de kronkelige regensporen op de etalageruit heen zie ik hem kwiek op de tram springen.

Nooit.

P.S. Misschien heb ik geen doorsnee voorkeur. Sinds mijn vroegste puberteit ben ik overgevoelig voor eenzaam kijken. De leraar Engels bijvoorbeeld, eerste klas Lyceum. Geen mooie man: een groot rond hoofd, grauw als griesmeelpudding. Maar als zijn oplichtende, water-blauwe ogen de mijne zochten en rechtstreeks mijn ziel binnenkeken, om al weer veel te snel beschaamd verder te dolen, was ik verloren. Ik werd week en willoos van lijf. Alles had hij op zo'n moment met me kunnen doen, al stelde ik me bij alles iets anders voor dan hij, mag ik aannemen.

Ik had hem willen redden, al wist ik niet waarvan.

Andere vrouwen voelen meer voor de tartende vertel-mij-wat blik, voor de trotse arendsblik, voor de uitkledende blik.

Een Don Juan moet hoe dan ook beschikken over een dwingende, eenduidige blik.

Dat de Eenzame Kijker vaak niet in het minst eenzaam is, zomin als de Brutale Kijker dapper, maakt het spel verwarrend en boeiend.

19 september 1992

Nederlandse poëzie

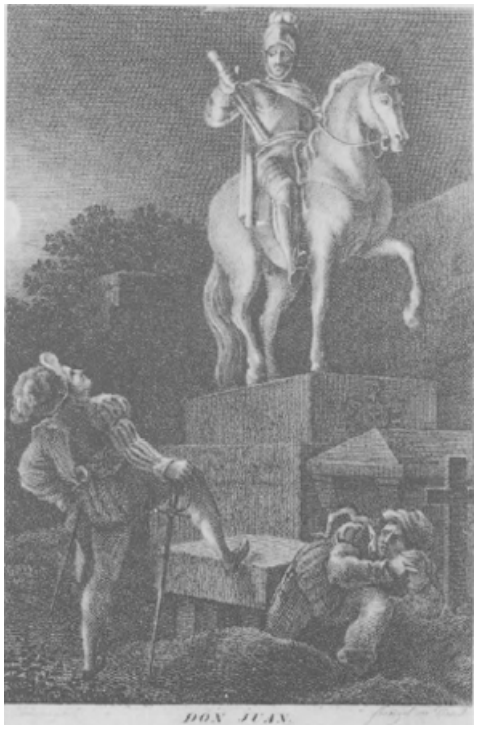

Tussenspel: rondom Giovanni*

Anna Enquist

Elvira wankelt

Als een tijger in het harnas van haar woede
springt zij hoog over het land. Of stort zij
zich van voet op voet? Zij spoedt zich;

als het donker zijn gezicht verscherpt en breek-
baar maakt verdampt haar gram, dan wordt
haar gang een val. Zo zwicht een vrouw

onder het onverbiddelijk gewicht van liefde.
Voor zij samen, in fataal herkennen, zullen
trekken uit dit straf bestaan - het uurwerk

op de grond vertrapt, de muren wijken - wendt
hij zich af en tovert grindpad, licht. Hij
huilt niet; hij heeft pijn in keel en kaken.

Het waait; Giovanni zwijgt; Elvira wankelt.

Leporello aan de muziekmeester

Onder de tafel ben ik vloeibaar van zijn angst.
Door de dichte ogen zie ik dat hij klaar is voor
de ondergang. Ik zwijg. Hier kan wie voeten
en een hals bezit geen vrijgeleide bieden, stokt
de zang en spannen pauk en koper voor zijn

afgejakkerd lijf een zeil van klank. Muziek-
meester, volg vlucht en moord en leugenpraat
van de bezeten man met een subliem accoord,
het keurmerk van de dood, vanaf het rusteloos
begin tot aan het nachtblauw eind: d-klein, D-groot.

Donna Anna

Al spreekt men er niet van, zij is de Moeder
die met veel misbaar de moord misbruikt.
De zoon die vlucht wekt met zijn stil gezicht
haar jachtlust op, zij gaat hem schreeuwend na,
sluit dan weer grillig een galant complot. Twee
drama's lopen door elkaar. Bij haar van binnen
is het een verhitte warboel: bloed, wraak, vuur.

Het maakt hem bang. Draak met twee koppen
heet zijn boos verlangen: elk register nummer
is een zoektocht naar haar schoot; wanhopig
en bevreesd is hij op weg naar de versteende
Vader, beidt het uur dat hem de lokroep
ronselt naar de koele tuinen van de dood.

Dalla sua pace

Ottavio is van gelei. Hij droogt de vaat,
meedogenloos verdronken in het lauwe sop;
hij volgt het tempo van de vrouw die naast
hem staat. Zij zien naar buiten, waar
Giovanni in de tuin regels met grof-
geschoeide voeten treedt, zijn motorolie-
handen aan de pasgewassen slopen veegt
en zonder omzien, met kanongedaver, gaat.

Hij voegt zijn hoge stem bij haar onechte
wraakgezang, brullend staan zij naast elkaar;
doch het ontgaat hem niet hoe desperaat zij
met haar felle blik de zwarte man naziet.
Zij kraakt het glas. Ottavio kijkt schuw
aan het tafreel voorbij; bloedslierten in
het water, dolkstoot van de afgunst zijn hem,
lauwe ridder, vreemd. Ottavio is van gelei.

Feest

Zerlina mist ten enenmale aanleg voor de wanhoop;
zij schat de schade aan haar huwelijk af, zwicht
voor zijn hoofse motoriek, niet voor de glimlach op
het strak, verwoest gezicht. Hoe zij Masetto's toorn
pareren moet, en wie de schragen ruimt, de schalen
wist: zo kleeft haar denken aan de dingen die men doet.

Intussen roffelt bij de dansvloer de tamboer als
een vermomd soldaat panisch en opgezweept de
maat. Men danst om niet te schoppen, haakt
de armen in elkaar om niet te slaan. Hier
wordt een ingeperkte oorlog uitgevoerd voor wie
het ritme van de laarzen, het gesmoord gekrijs verstaat.

Op de toppen van vervreemding beent Giovanni
door de hel en schenkt de glazen vol. Hij stookt
de vuren op alsof de hitte hem, verbeten
gastheer, redden kan. Zerlina's warme hand
bezegelt niet zijn overwinning maar voorspelt
de kille handdruk van een stenen man.

Eindnoten:

* *De cyclus 'Tussenspel: rondom Giovanni' maakt deel uit van Anna Enquists tweede bundel*, Jachtscènes, *die in november a.s. zal verschijnen bij Uitg. De Arbeiderspers*.

Dianus en Diana
Chris Honingh

Als ik dochters had liet ik hen dan
in mij lezen, zou ik in mijn naaktheid
nog begerenswaardig wezen? Kon mijn leven
zich voor hen openvouwen, zouden woorden
mijn gestalte bouwen als een huis, zonder dat de leegstand
te opvallend bleek? De middagzon schijnt
uitdagend op het stadsplein, door de luiken
is er koelte in alkoven, voor een paar uur
zal het licht de stad verdoven met het heilige narcoticum
dat onzichtbaar door de straten zweeft.

Zo ik dochters had, zouden ze met mij
een simpel maal gebruiken, wat kaviaar met toast
of vers van zee langouste? Zouden ze me wel vader noemen
of een naam die daar op lijkt? In de verte hoor ik
nog een claxon hoesten, na de echo is de stilte
snel teruggekeerd, zoals op het dijbeen van een vrouw.
Ik zie het voor me ingekaderd in het passepartout:
‘Diana jagende’ tussen moerbeibomen.
Vanachter houtskoolstrepen komt ze naar me toe,
alleen gekleed in lijnen, stippen, vlekken.

Als ik haar tot dochter had, dan was het nooit
zover gekomen. Nog nimmer heeft het nuttige
het aangename overtroffen in de kamers waar de schildersgeuren
heersen, de penetrante van de terpetijn
heeft het behang, de vloeren van azuur doortrokken.
Op een zee van ezels drijft een canapé,

zo geel als korenaren in het bovenlicht
gezeefd, in een uithoek ligt een afgenomen bos
van larikstakken uitgezakt, verlaten.
Ik sta afzijdig onder paarse druiveranken.

Toch is ze los van wat haar daar omringd
en ingekapseld heeft, zij laat zich neer, omzichtig
als een vallend blad en geeft een teken
om de kachels aan te zetten. Er zijn lampen
aangesleept, want zonlicht heeft zich achter wolken
teruggetrokken. Hoorbaar worden dingen weggestreept,
de krassen blijven even hangen in de atmosfeer
waarmee zij ons omgeeft. Geplas bij waterbakken,
verf biggelt over het papier, de ezels drinken
balkend van plezier, het vocht stroomt langs hun poten;

hier is de wereld geen woestijn, hier is de wereld
klein maar onbedorven. In elke kunstenaar
schemert toch een kind? Er is mededogen
in de houding die zij aangenomen heeft, de benen
licht gebogen, een arm die knieën samenbindt.
Zij verwijlt in zelfgekozen pose en zelfs
haar ademhaling wordt een lijn die af en toe beweegt,
versnelt en dan weer achterwege blijft.
Maar tenslotte zal het leven enigszins aan haar onttrokken
zijn, vervlakt en afgemeten, omdat pigment verblindt.

Op de houten vloer ligt een hond te grommen,
gras staat in zijn bek en uit zijn ogen straalt
een licht van duizend zonnen. Zijn neus
trilt als een espeblad, vochtig van de dauw.
Ik bescherm mijn ogen met mijn mouw
en tuur tussen de stenen stammen, die hun kroon
in kapitelen vinden. De zaal lijkt op te vlammen
in een wonderlijke brand, van de wanden strijkt
een bosrand neer met uitzicht op diepblauw
getinte bergen. Elk moment verwacht ik Amazonen

met hun weggesmolten borsten, de benen
om de brede paarderuggen. Dan raakt mijn hand
een stenen pijlenkoker die van een hoge stenen sokkel
dreigt te vallen. De punten zijn felrood gekleurd.
Ik denk: '*Daar is de berg Algidus bij Tusculum*,
het heiligdom van licht en donker, maar vooral de maan.
Misschien zal zij tot leven komen, voor me staan
in deze wouden, een schare nimfen aan haar zijde.'
De bomen waaien wat uiteen en in de verte
lijkt een trap ruw uit de rots gehouwen, dalend

tot een tegelvloer, een marmeren rivier.
Dan ontdek ik achter loof verscholen een fontein
waar in een uitgesleten bekken een vrouw
haar vocht op ingenieuze wijze plengt.
Stilstaand wenkt ze mij met beide armen,
alleen de ellebogen zijn een beetje aangetast.
Haar lichaam van albast ontwaakt,
de ogen schijnen van saffier, zodat ik niet beweren kan
dat haar blik me niet verrast. Het zonlicht
legt warm oker op de scène neer en min of meer

verwacht ik dat het beeld gaat spreken.
Aandachtig kijk ik naar de lippen, maar alleen
het water stroomt en op een uitspraak
kan ik haar nog niet betrappen.
Om haar uit te lokken roep ik zomaar in het rond:
'*Doe maar met me wat je met Kallisto deed*
en maak van mij de grote beer of een of andere
sterrenregen!' Haar stilte valt me tegen.
Desondanks wil ik haar bewegen, maar al wat trilt
zijn bladeren en takken op een handje wind.

Zou een hert zich in het schemerduister - ach nee,
het is een gobelin dat op de tocht beweegt,
de draden zijn versleten, goud en geel als
filigraan, een angstig rood in wat zonsondergang
moet heten en de domme opgestikte kop van het gewonde

dier dat wellicht door de honden opgevreten wordt.
Door de beschadigde fontein zie ik op een kale muur
en daardoorheen kan ik niet kijken, ik heb
mijn blik al afgewend en starend langs fazanten,
dodo's en een pauw die praalt met opgezette veren

ontdek ik naakte lijven, zwanehalzen, tepelhoven,
navelknopen. Het zachte vlees keert terug
in tere kleuren, de ellebogen steunen op een oud matras,
een lucht wordt op een doek versmeerd
totdat het lichaam zich naar alle kanten
heeft gekeerd alsof het zich geleidelijk
verplaatst van waar zij ligt naar waar
zij komen gaat, leger maar toch ook vollediger
omdat zij nu is afgenomen, voor altijd
stil blijft staan, weergegeven en geabsorbeerd.

Een Xoanon in Sevilla
Chris Honingh

‘De hel is een leeg terras’
Don Juan Tenorio

Van het handenschudden wordt de palm
niet nat, het komt van binnenuit de zachte
tinteling, het slapend vocht naar buiten.
De linnen vingers dragen nog geen sporen
van het rendez-vous, de rimpelloze toppen
sluiten nagelriemen in en zilverwitte manen.

De stemmen die ons met de gang verbinden
striemen op het marmer, een colonne hoofden
wiebelt op de wind, het grasperk is gevuld
met hyacinten. De Dunlopbanden zoemen af
en aan met paardekrachten ingetoomd, sterk
blinkend staat de grille in de zon, rillend

in de dag. Is deze hitte te verdragen als
het bos zijn takken vraagt om schaduwvlekken
en thee uit zwaarverchroomde potten stroomt?
We zitten in een kring van witgeverfde tafels.
Met servetten in de vorm van dronken duiven,
niemand plukt hun veren. De stad ligt helwit

aan mijn blote voeten, verre torens trillen
op een trommelvel, er zijn vlaggen en palmetten.
Ik heb de wereld uitvergroot en teruggebracht
tot dit plantsoen en deze laan waarlangs wat
linden staan en mensen paraderen. Een kleine
honderd meter aarde in het vierkant ongeveer,

bij benadering gezien. Aan het terras gezeten
wacht ik op wat komen gaat, tot nu toe heeft
nog niemand iets gegeten, er is geen kelner
aan de tafeltjes verschenen. Mijn fototoestel
heb ik naast mijn bord gelegd, je kunt nooit
weten. Vandaag ligt klaar om tot een souvenir

gestold te worden, want wat is zien nog anders
dan herinneren? Is een boom een boom voordat
ik hem bekeken heb? Verplaatst de beukehaag
zich als ik me heb omgedraaid of groeit hij pas
wanneer hij op mijn netvlies valt? De premisse
van het observeren ontsnapt niet aan de wetten

van de zichtbaarheid, hoewel een beeld zich
heel goed in gedachten voort kan zetten. Maar
omringen we ons niet liever met symboliek
van eigen makelij, zodat wij de werkelijkheid,
zeg rozen, enkel zien als specimen, als weer
een variant erbij? Ik voel me waargenomen

van een onverwachte zijde, met een lach die
in de wangen spaarzaam ruimte vraagt sta ik
oog in oog met een volmaakte zuiverheid,
een fenomeen uit perehout gesneden. Zacht
glooit de schouder naar de elleboog om dan,
beneden bij het dijbeen, terug te keren in

een onbeschenen streek. De zon is in haar
gekerfd en niet alleen de hals, ook de borst
blijkt glanzend rood geverfd. In haar nerven
schemert een inwendig licht, de handen met
de fijngesneden nagelranden liggen op benen
van hoge perfectie en als ik het niet beter

wist dan kon ik Pelléas zijn en zij Melisande.
Ik denk terug aan witte straten en schapen
met een blauwe rug die het dorp verlaten

op de slangehuid van boomomzoomde wegen.
Reeds is de herder een chauffeur geworden
met een witte pet, zijn plunje speelt livrei

voor alle munten die zijn handschoen vangt.
Het struikgewas begint te zingen en als ik
op mijn tenen nadersluip ontdek ik heupen
van mahonie en een boog van cederhout. Gras
veert om haar buik die gespannen op en neer
beweegt. Een hond slaat in de verte aan;

is dit een droom waarin ik mij moet laten
gaan? Ik probeer mijn schroom te overwinnen,
want als ik haar nog vast wil leggen moet
ik nu beginnen. De bomen branden achter
haar gestalte en in een vreemd groen vuur
begint de lucht te stromen en op een muur

zie ik dat in het oude thermometerglas
het kwik tot grote hoogte stijgt. Mercurius
drijft op de winden mee en op de plek
waar wij ons bevinden wakkert hitte gauw
tot bosbrandsterkte aan, zijn vleugeltippen
raken haast de takken van de hoge linden.

'Snel, snel!' Ik druk mijn ellebogen stevig
in mijn buik en zoek aan lenzen draaiend
naar de juiste hoek, de brandpuntsafstand
verkleinend. 'Tel, tel!' Bliksem in het rode
vlak markeert de felle schicht die het lijf
zal moeten splijten. En even lijkt het licht

haar op te wekken, over haar gezicht gaan
vederschimmen, de kringspier van de camera
trekt samen en ontspant, het nabeeld blijft
nog tijden in mijn ogen hangen. Ben ik hier
of heb ik mijn aards verlangen voortdurend
in bedwang gehouden, de vinger stijf gebogen?

Dit is geen terras, de stenen zijn geblakerd
en tussen rook en as vind ik slechts splinters
hout, walmend in de avondzon. Is dit wel
een zon en zijn dat wolken aan de hemel daar?
Het spectrum neigt naar roder rood, zodat
mijn linkeroog begint te tranen. Iemand stoot

me aan, het is een kelner met een bokkepoot,
hij houdt zijn staart plechtstatig in de hand
en duwt me naar de rand van het terras dat
geheel verlaten is. Daar is een leegte zonder
eind waarin ieder beeld verdwijnt. Ik roep
haar naam, wanneer zal ze antwoord geven?

Brieven aan Leporello
Ed Leeflang

1

Ik heb die op het land, haar bij de zee,
die in de stad en haar bij de rivier
nog niet geschreven of bezocht. Ik weet niet
wat ik van mijn oud gevoel moet maken,
omhelzingen, geïnteresseerde vragen, dank
in het algemeen. Breng ik opeens iets mee?
Wat zeg ik van ons ongeleefde leven?
Voor god studeer ik niet, maar ik verlang
zo goed ik kan. Te laat maken wij stilte
die wij nu kunnen gebruiken. Roest gaat
zijn gang in de seringen. Grint ligt erbij
als uit de hemel neergestort. Ik streel
de dorre goudenregentrossen. Geen kalmte
is meer over, geen serene tegenzin. De galg,
de worgpaal hebben ook gebloeid. Als ik,
als elk die kwelt of is gekweld. Te kort.

2

De sterren snurken niet, het maakt de straf
van slapeloosheid lichter. Dit voorjaar is
de zinnen veel te sterk. Het zijn de vlier
vannacht, zijn geur, de berk - of vele pennen
krassen op een zacht papier - die mij niet
laten denken. Kostbaar klinkt het huilen
uit een open raam. Bij kleine bakken dragon
en thijm verschijnt op duidelijk blote voeten
die vrouw op haar balkon. Zij ziet mij niet.
Genoeg geheim, genoeg verlangen, alleen niet
voldoende vloek en vrees om haar wáar ook

te gaan ontmoeten. Dat moet het einde zijn,
voorspel je. Maar de begeerte werd groter,
leven vrolijk, ik denk goed van mijn doden.
Rouw is geen onheil, eerder een gewoonte
van dagelijks schrijven, te dromen, te groeten.

3

Ik reis niet veel. Ik ga hier naar de markt.
Dat zijn de beste straten om verliefd te blijven:
de stank van vis, geur van meloenen. Stoeten
waden tegen elkaar in, niet driftig, ritmeloos,
moeilijk te stuiten, op bonte schoenen, van plezier
al passend bij hun pijpen en hun kuiten.
Bij alle wanhoop paprika's, nachtgoed, radijzen,
zo spotgoedkoop zijn de gedachten, schaamte
wekt het, lange mouwen bengelen in kramen, zie
de geraamten. Ik zal niet in het reine raken.
Betovering wordt niet gekozen, trouw laat zich
smeden als een hek. Zij woelen in de stoffen,
staan bij de gipsen herdersbeelden stil, tasten
in garnituren, mijn keurige momenten. Zo blijft het.
Oprecht was de natuur en verder niets, geweld
waarvoor elk nog zijn eigen reden moest bedenken.

De vrouwen van Don Juan
Georgine Sanders

Een mooi rijk meisje had geen waarde toen
dan als een schaakstuk in haar vaders hand.
Zij las en droomde, weerloos voor de man
die bloemen bracht, haar woorden en haar ogen prees,
die strelen kon, haar lichaam wekte en haar geest.

Het jonge sloofje dat de trappen boende
en, altijd moe, de mannen in het huis moest weren
die om haar bijslaap dwongen - de vreemdeling
die haar emmer greep, haar ruwe handen nam,
haar borsten zoende, volgde zij dankbaar in zonde.

Want Don Juan wist wat de vrouwen wilden
en dat geen zoeter is die zich willig geeft.
Maar met de jaren raakte hij verveeld:
was elke man dan stom, kon elke vrouw bespeeld?

Hij gaf de jacht niet op, hij was die nu gewend,
maar hij bleek doof en blind en heeft geen wraak herkend
en zag geen hinderlaag. Twee snelle diepe steken,
hij stikte in zijn bloed, verlost van het lege leven.

Maar elke vrouw die hij verraden had
voor het volgend avontuur
wist tot het laatste uur
dat zij verkozen was.

Brooklyn, 15 augustus 1992

Ik ruik Don Juan
Leo Vroman

Wij belden Holland.
Iemand vroeg of ik iets
over Don Juan wou schrijven.
Of tekenen. Nee, liever niet.

Later zei Tineke:
‘we hebben weinig geluncht,
zullen we die halve bagel’
Ja ik zal hem licht roosteren zei ik
en dacht intussen:
misschien toch wel grappig die Don Juan.

Ik zocht onder de D,
het lexikon beschreef wel wat,
het standbeeld van die doodgevochten vader
dat hem de dood in dreef,

maar hoeveel vaders voorheen en sindsdien
verstenen niet makkelijk bij het zien
van hun dochter met een schurk tussen haar benen?

En bijna ieder jongetje dan?
Dat wordt in zijn halfslaap een Don Juan,
de bleekneus worstelt met het laken
tot het hem kneust van hitte en geweld
en een oppermaagd moet willen maken
die zijn hulpeloos witte billen
onuitwikkelbaar omklemt,

en ginds liggen op hun buikjes in de tropen
bruine knapen met hun blote dijen open;
buiten schuren de zoogdieren van de nacht
langs dikke stengels met hun stoute vacht
doen met hun buiken als purperen kelken
van het oerverwelken ontluiken;
door de deuren en wijdopen ramen
golven de walmen van donkere godinnen
zo sterk alsof zij door hun eigen geuren
al talmend binnen kwamen,

overal ontluikt een eendere lust,
overal ruikt het naar een ander zweet,
binnen allen wordt het even heet
of de mond al kauwt of zuigt of kust
op het zachte of moet slaan
waar de daad wil deuken waar de
glans welt van het behaarde onbehaarde
geurt straks het gat waar het alweer om gaat
niet altijd van het zelfde zaad?

Ineens zegt Tineke: ‘Hij brandt aan!’
Wat brandt aan? Ik naar de keuken.
Het fornuis is koud en kalm.
Maar uit alle naden van het broodrooster
walgt een dikke ijzerblauwe kwalm

Brooklyn, 9 augustus 1992

De nadagen van Don Juan
Nico Weber

Het kon zijn vleiend woord zijn of een lach,
de liefde kwam hem altijd aangewaaid.
Hij heeft ontvangen en van dag tot dag
de onrust in zovelen uitgezaaid.

Hij telde de veroveringen niet,
na elke overwinning kwam de scheiding.
Nooit dacht hij aan hetgeen hij achterliet,
want voor hem lag de volgende verleiding.

Ooit speelden stormen door zijn wilde haren
en waren alle dagen even mooi,
nu waait de wind door de gebroken snaren.

Er liggen dorre blaren aan zijn voeten,
hij is gevangen in zijn eigen kooi,
geen mens die op hem wacht of hem zal groeten.

Essay

Don Juan und kein Ende
W. Hogendoorn

De klassieke Don Juan zou Don Juan niet zijn zonder zijn spectaculaire ondergang. De wraak des hemels dient nu eenmaal de moraal te bevestigen, ten einde de toeschouwers het goede pad te tonen. Ook in wereldser tijden blijft de behoefte aan straf bestaan: uit rechtsgevoel, maar minstens ook om Don Juan tot onze eigen maat terug te brengen en hem plaatsvervangend te doen lijden na al onze schik in sex, moord en godslastering.

De toneelschrijvers zitten er intussen mee opgescheept, met dat voorgeschreven einde. Gaandeweg wankelen de normen en neemt bovendien de behoefte aan originaliteit toe. Wat evenwel zo gezien een impasse lijkt, mondt gelukkig uit in een weelde aan diversiteit. Al bij de materialistische Molière (1665) is de knipoog ruim aanwezig; niet voor niets eindigt zijn stuk met de klacht van Sganarelle om zijn gederfde loon. José Zorrilla's *Don Juan Tenorio* (1844) - dat dezer dagen bij het RO Theater zijn Nederlandse première beleeft - varieert wel heel radicaal op Tirso de Molina, zij het nog sterker binnen de christelijke leer: vlak voor zijn dood bekeert Don Juan zich dank zij de liefde van Doña Inés, en samen met haar sterft hij, omstuwd door bloemenstrooiende engeltjes, waarna de hemelse zaligheid wacht. Deze moraal moet au sérieux genomen worden, maar overigens had Zorilla ook behoefte aan variatie, want hij laat in liefdeszaken zijn held concurreren met een tweede Don-Juanfiguur. Christian Dietrich Grabbe was wat dit laatste betreft in 1829 nog een stap verder gegaan door zijn Juan te doen opboksen tegen niemand minder dan Faust.

In de goddeloze twintigste eeuw is het hek van de dam. Elders in dit nummer vraagt J.J. Peereboom zich in het voetspoor van Shaw af welke gedaante een nieuwe Don Juan zou kunnen aannemen. ‘Van een veelheid aan sexuele contacten kijken wij niet meer op; rebellieën tegen God laten ons koud; progressieve intellectuelen zoals John Tanner hebben de laatste tijd weinig in te brengen.’ Zo is het.

Hoe potsierlijk klinkt het nu b.v., wanneer de regisseur Besson in een aantekening bij Bertolt Brecht's bewerking van Molière (1954) al zwaaiend met het schoolmeestersvingertje de auteur verwijt dat Don Juan's atheïsme niet ‘progressief’ is!

Peereboom's eigen voorstel voor Don Juan's einde is verrassend. De vraag rijst intussen wat de toneelschrijvers van de twintigste eeuw er nu eigenlijk van gemaakt hebben. Mijn nieuwsgierigheid is heel oppervlakkig en gaat voorbij aan alle diepere filosofie of interpretatie; zij betreft alleen een aantal oplossingen van de paradox dat de held ter wille van ons ongestoorde genoegen gestraft moet worden zonder dat de straffende instantie nog langer geacht wordt aanwezig te zijn. En natuurlijk beperkt het tableau zich al bloemlezend tot een zeer gering aantal moderne Don-Juanstukken; wie het wil uitbreiden heeft de keus uit tientallen andere. Ook sla ik Shaw over, die komt in dit nummer al voldoende aan bod.

In de jaren twintig, toen poppenkast en maskers herontdekt werden, schreef de fameuze Edmond Rostand *La Dernière nuit de Don Juan* (1922). Rostand geldt terecht als een al te handige versificateur, maar zijn oplossing voor Don Juan's einde is de origineelste van allemaal. Zijn Juan krijgt van het commandeursstandbeeld tien jaar uitstel van de ondergang om hem een nieuwe kans te geven. Na afloop van die periode heeft hij zijn leven uiteraard niet gebeterd. Een voorbijkomende poppenspeler, die zich ontpopt als de duivel, heeft dan een moderner (en wellicht gruwelijker) straf in petto: de verleider wordt niet langer ernstig genomen, maar belandt in een hel van fictionalisering, schaalverkleining en eindeloze herhaling: de poppenkast.

DE DUIVEL:
Bespeurt je brein
Welk vreemde helletje voortaan je deel zal zijn?

DON JUAN:
De hel van de gedrochten... Nero en gezellen?

DE DUIVEL:
Neen! 't helletje van doek, steeds elders op te stellen.

DON JUAN:
't Jan-Klaassenspul? 'k Wil een verdoemde zijn!

DE DUIVEL:
Je zult
Een pop zijn die aldoor die ene rol vervult:
Echtbreker, in een blauwig vierkant, nu... en later.

DON JUAN:
Genade! 't eeuwig vuur!

DE DUIVEL:
Neen! 't eeuwige theater!

Van kort daarna dateert Michel de Ghelderode's *Don Juan ou les amants chimériques* (1928), dat al evenzeer de geest van de poppenkast ademt, maar in een heel andere atmosfeer, die door het vaak gelegde verband met de schilderijen van James Ensor beknopt valt aan te duiden.

Het stuk speelt voor en in een bar met de emblematische naam ‘Babylon’. Het is carnaval. De boniseur van de bar leidt het spektakel in. De personages lijken groteske marionetten en zijn gemaskerd. Aan het eind, bij het démasqué, blijkt Don Juan's grote liefde Olympia uitgemergeld, skeletteus, en op sterven na dood. Dan ontmoet hij het Krasse Baasje. Diens gezicht is bedekt met een doek, op zijn bolhoed draagt hij een pauweveer. Hij is gewikkeld in een oud geruit tafellaken en zwaait een houten zwaard. Volgt een kort duel, waarna het Baasje zich met castratenstem bekend maakt als de vroegere Don Juan, een voorganger van de huidige.

DON JUAN

(geërgerd):

Wie bent u echt? Huurder? Klant?

HET KRASSE BAASJE:
Ik ben degene die ik graag wou zijn, om het maar op uw manier te zeggen; ik ben Don Juan!... En wat was ik mooi! Ik herkende mezelf zo goed in u!... Pas in dit soort nachten herkent men zichzelf eindelijk! U lijkt zelfs een broer van me. Ik wil u omhelzen!

(Hij stort zich op Don Juan, die hem afweert)

DON JUAN:
Donder op.
[...]

HET KRASSE BAASJE:
Onze ziekten, begrijpt u?

DON JUAN

(niet op zijn gemak):

Wat voor ziekten?

HET KRASSE BAASJE:
Die van haar... en die van mij... Kortom, de onze!

(Vertederd)

We hebben elkaar zo waanzinnig bemind!

DON JUAN:
Over welke ziekte hebt u het?

HET KRASSE BAASJE:

Natuurlijk over die van u! Ik zei toch dat we broers waren!

DON JUAN

(op zijn hoede):

Laat mij uw gezicht zien.

HET KRASSE BAASJE:
Morgen zult u op mij lijken.

(Hij rukt de zakdoek voor zijn gezicht weg: een grijs en sponzig oppervlak, met de ogen als gaten, zonder neus, de mond een bloedende wond. Don Juan slaakt een kreet van schrik)

DON JUAN:
Wat?... Is dat een masker?

HET KRASSE BAASJE:
Dat is mijn gezicht!

DON JUAN

(ontzet):

Maar... u hebt geen gezicht! Help!...

Buiten zinnen holt hij weg en gooit daarbij het Krasse Baasje om, dat schril krijst, als een woedende aap. Donderslag. Dan weer licht. We zijn weer op straat, zoals aan het begin, voor de ruit van de bar [...]. De boniseur is op zijn post. [...] Van rechts holt Don Juan op, met het krasse baasje als kwelgeest achter hem aan. Het monster klemt zich vast. Don Juan verdedigt zich, het wordt een vuistgevecht, ze schreeuwen oorverdovend. Boven het gordijn, in de okeren schemer, verschijnt als de Medusa het makabere hoofd van Olympia, die de strijd observeert. Zij schreeuwt ook, maar onhoorbaar. Don Juan heeft zich losgerukt en slaagt erin te vluchten, gebarend als een gek. Het Krasse Baasje zit hem op handen en voeten achterna. Olympia slaat met haar armen in de leegte, en valt dan als een marionet in een valluik, achter de ruit. De boniseur barst in lachen uit:

DE BONISEUR:
Don Juan? Waar ga je naar toe?...

(Hij kijkt in de verte)

Te laat!...

(Tot het publiek)

Einde van het carnaval!...

(En hij vertrekt, duidelijk glunderend. Doek)

Syfilis dus: als dreiging voor een later publiek verouderd, maar de aids laat zich moeiteloos substitueren. Dan nog lijkt een fatale ziekte voor een verleider met de status van Don Juan een nogal platvloerse ondergang, ondanks de mooie verbeelding van de geslachtsdrift als een griezelig carnaval.

Een dodelijke kwaal maakt eveneens een eind aan het charmeursbestaan van Ornifle in Jean Anouilh's *Ornifle ou le courant d'air* (1955). De

titelheld draagt hier niet de naam Don Juan, maar de verwijzingen naar Molière zijn talrijk en ook verder hoort het in de canon thuis. Wanneer wordt Anouilh weer eens gespeeld? Zodra de mode weer toelaat dat intelligente societystukken zonder al te veel regisseursingrepen worden opgevoerd.

De salondichter Ornifle heeft aan het slot van de vele verwikkelingen het plan opgevat met zijn pas ontdekte bastaardzoon en diens verloofde naar het buitenland te gaan, in naam om van een hartkwaal te herstellen, maar in werkelijkheid om de verloofde te verleiden. Maar voor het zover is, wipt hij nog even aan in het naburig scharrel-hotel, waar een vriendinnetje op hem wacht. Zijn hopeloos lelijke en huilerige secretaresse Mlle Supo, die al even hopeloos verliefd op hem is, blijft alleen achter.

Mlle Supo staat onbeweeglijk midden in het vertrek; ze is bijna niet meer te zien. Plotseling gaat de telefoon. Eerst beweegt ze niet. De telefoon blijft rinkelen. Ze gaat naar het toestel en neemt op. In de stilte horen we de stem uit de luidspreker klinken.

Mlle SUPO

(met haar secretaressestem):

Hallo?

DE STEM:
Is dit het huis van de heer Ornifle?

Mlle SUPO:
Ja.

DE STEM:
Met de directeur van Hotel Montesquieu. Met wie spreek ik?

Mlle SUPO:
Met de secretaresse van meneer Ornifle.

DE STEM:
Juffrouw, er is net iets afschuwelijks gebeurd. Meneer Ornifle was de lounge van het hotel nog niet binnen, of hij kreeg ergens last van en is ingestort. Ik heb hem meteen in mijn kantoor laten dragen. Toevallig was er een dokter aanwezig die hem eerste hulp kon geven, maar die kwam helaas te laat. Tot mijn verdriet moet ik u mededelen... Een plotselinge hartaanval... De dokter is nog bij hem, hij had het over de ziekte van Bishop... U was vast wel op de hoogte... Ik weet niet wat ik moet doen... Meneer Ornifle ligt nog in mijn kantoor, maar met het oog op de gasten moet ik snel beslissen. Ik zou graag zo gauw mogelijk instructies van de familie krijgen: òf we proberen het lichaam van meneer

Ornifle te vervoeren in een taxi, voordat de dood officieel
is vastgesteld... òf van onze kant geven we kennis
aan de politie en de huisarts, waarna...

Mlle Supo heeft de hoorn laten zakken. We horen de stem aan de andere kant doorknetteren, zonder de woorden te verstaan. Ze doet een stap, als een slaapwandelaar; plotseling grijpt ze een kussen, klemt het krampachtig tegen zich aan en valt kermend op het onopgemaakte bed.

Mlle SUPO:
Het lichaam van meneer Ornifle!

Het toneel lijkt leeg.
Buiten klaart het op; een zonnestraal verlicht het raam. We horen de schoolkinderen met hun schrille stemmen in de verte weer zingen:

Jezus, gij verbergt u,
Jezus, kom bij mij.
Enz...
(*Langzaam doek.*)

Ook hier dus een ziekte, maar het verschil met Ghelderode kon niet groter zijn. De desillusie over het menselijk gedrag en het besef van normloosheid zijn in dit overigens zeer komische stuk te groot om nog enig idealisme mogelijk te maken. Van straf kan dus geen sprake zijn en van misdaad evenmin, hoe karakterloos Ornifle zich ook gedraagt. Zijn einde spiegelt niet meer dan dat het leven (en het stuk) moet aflopen, en dat gebeurt met een zinloze parodie op het traditionele bodeverhaal, een parodie waarin ook de ‘toevallig’ aanwezige arts, de laatste zin van Mlle Supo en het religieuze versje, eerder door Ornifle zelf op bestelling vervaardigd, aandeel hebben.

Ödön von Horváth's *Don Juan kommt aus dem Krieg*, ontstaan in de jaren dertig en in 1952 voor het eerst opgevoerd, is een intrigerend stuk. De personages zijn Don Juan en 35 vrouwen. Dit mag een ruimere keus lijken uit de lijst van 1003 dan de meeste auteurs zich veroorloven, maar de situatie is anders. Er zijn vroegere geliefden bij en mogelijke nieuwe, maar het accent ligt op treurige omstandigheden in een na-oorlogse wereld waarin de meeste mannen

gesneuveld zijn. Don Juan zelf, evenzeer door de oorlog getekend, zit niet meer achter de vrouwen aan, maar is op zoek naar zijn onvindbare grote geliefde, een jong meisje met wie hij verloofd is geweest. Gaandeweg ontdekt hij dat zij gestorven is. Het intrigerende is dan gelegen in dit ongerepte romantische ideaal bij een overigens meer maatschappelijk getint stuk.

Op het kerkhof. Don Juan op met het dienstmeisje. Het wordt snel nacht.

DIENSTMEISJE:
Hier ligt de juffrouw.

DON JUAN

(loopt naar het graf en observeert het)

DIENSTMEISJE

(kijkt omhoog)

We krijgen nog sneeuw.

(Stilte)

DON JUAN

(onzeker):

Zegt u eens: heeft de juffrouw zichzelf iets aangedaan?

DIENSTMEISJE:
Hoe komt u erbij? Nee, die arme juffrouw is gans
allenig gestorven - ze had alleen maar een groot
verdriet en snikte dag en nacht, maar plotseling begon
ze te lachen, en toen lachte ze dag en nacht.
Vreselijk was het, ik hoor het nog vaak, hoe ze d'r
hebben afgevoerd -

DON JUAN:
Waarnaartoe?

DIENSTMEISJE:
Naar de goede herder.

DON JUAN:
Wat is dat?

DIENSTMEISJE:
Een gesloten inrichting.

(Het begint te sneeuwen, steeds harder)

Daar verderop ligt mijn zuster. Ik ga er even heen
om te bidden, ben zo weer terug. Af.

DON JUAN:

(Alleen; hij spreekt tot zijn dode bruid):

Heb je het koud als het sneeuwt? Moet ik bij je komen? - Ja,
ik zal je altijd zoeken, alsof je leefde. Nu
weet ik weer hoe je eruit ziet - tot ziens

(- Hij wil weg maar zijn jas blijft haken aan het grafhek).

Je
houdt me vast? Je hebt me nog iets te zeggen?

(Hij luistert en glimlacht traag)

Nee, ik zal je nooit meer
vergeten. - Waarom lach je?

(Ontsteld rukt hij zich los en grijpt naar zijn hart)

DIENSTMEISJE

(komt terug):

Wat wordt het donker, blijft u nog?

DON JUAN

(kijkt omhoog):

Het sneeuwt -

DIENSTMEISJE

(glimlacht):

U bent al echt een sneeuwpop -

DON JUAN

(kijkt verbaasd op en glimlacht traag):

Ja, het wordt steeds warmer -
Hij gaat op een zerk zitten.

DIENSTMEISJE

(bang):

Wat is er met u?

DON JUAN:
De sneeuwpop is moe.

(Stilte)

DIENSTMEISJE:
Op de kouwe steen, u haalt zich nog de dood op de hals. Kan ik nu gaan, ik heb nog maar de helft van de was -

DON JUAN

(toonloos):

Jawel - vanzelf.

DIENSTMEISJE:
Vindt u het wel alleen terug?

DON JUAN

(Kijkt weer om zich heen alsof hij achtervolgd werd):

Ik wacht nog op iemand.

DIENSTMEISJE:
Dan neem ik afscheid, meneer. Maar wacht u niet te lang!

(Af)

DON JUAN

(Alleen; hij spreekt weer tot zijn dode bruid):

Duurt het nog lang? - Lach maar, lach - Wat heeft de sneeuwpop je dan gedaan? Hij glimlacht traag. Sla maar toe, morgen is-ie al weer weg - het wordt steeds warmer. - Adieu, sneeuwpop -

En tot slot Max Frisch met het stuk dat mij van al deze het dierbaarst is, omdat het aan de lucide ironie en desillusie van Anouilh een neerslachtige variant toevoegt van de voltairiaanse wijsheid dat de cultivering van het tuintje maar door moet gaan. Het is: *Don Juan oder die Liebe zur Geometrie* (1953). Frisch heeft er een postscriptum bij geschreven dat hier helaas buiten beschouwing moet blijven, maar dat in zijn beknoptheid heel wat abstruse wijsgerigheden over Don Juan kan vervangen. Zijn stuk komt erop neer dat Don Juan, geschokt door de verwisselbaarheid van beminden, walgend van de blinde natuur en van

jongs af aan geboeid door de wiskundige abstractie (die drie komen op hetzelfde neer), zijn eigen traditionele ondergang ensceneert, compleet met acterend standbeeld, machinerieën, knallen en zwavel. De vele daarbij aanwezige dames worden door een van de bedrogen echtgenoten op deze zwendel attent gemaakt, maar zinken niettemin biddend op de knieën: Don Juan is '*ein Missverständnis seitens der Damen*' - een idee dat men in dezelfde tijd terugvindt in een van de schaarse Nederlandse Don-Juanstukken, de amusante eenacter *De brief van Don Juan* van Luisa Treves (1952). Maar het mooie van Frisch is dat hij het daar niet bij laat, er volgt een laatste bedrijf. Don Juan heeft zijn ideaal bereikt: in een stil bergdal beoefent hij de wiskunde. Maar zonder vrouw gaat het niet; de voormalige hoer Miranda, thans Hertogin van Ronda, die hem trouw is gebleven, deelt zijn leven. Het lijkt helaas wel een huwelijk, met alle treurige toekomstmogelijkheden van dien, zoals hij aan zijn oude kennis, de juist passerende bisschop meedeelt.

MIRANDA:
Stoor ik de heren?

BISSCHOP:
Absoluut niet, lieve Miranda. We babbelden net over
de hellevaart van Don Juan.

(Tot Don Juan:)

Hebt u het
spektakel in Sevilla gezien?

(Tot Miranda:)

Ze brengen
het nu als toneelstuk -

DON JUAN:
Ik ga nooit naar Sevilla.

MIRANDA:
Een spektakel, zei u?

BISSCHOP:
De Burlador van Sevilla heet het, of *De Stenen Gast*. Ik
heb het onlangs moeten zien, omdat ze zeggen dat
onze prior, Gabriel Tellez, het geschreven heeft.

MIRANDA:
Hoe is het?

BISSCHOP:
Wel geestig: Don Juan vaart inderdaad ter helle, en het
publiek jubelt van ontzetting. U moet het toch eens
gaan zien, Don Juan.

DON JUAN:
Hoe ik ter helle vaar?

BISSCHOP:
Wat staat het theater anders te doen? De waarheid kun je niet tonen, alleen maar verzinnen. Denken we maar eens aan een publiek dat de echte Don Juan zou kunnen zien: hier in de herfst, op deze loggia in Ronda! - de dames zouden een hoge borst opzetten en op de thuisweg zeggen: Zie je nou! En de echtgenoten zou-

den zich in de handen wrijven van leedvermaak: Don Juan onder de pantoffel! Het ongewone komt immers graag zover dat het verdraaid veel lijkt op het gewone. En wáár, zo zouden mijn secretarissen roepen, wáár blijft de straf? De misverstanden zouden niet te tellen zijn. En een jonge idioot die graag de pessimist uithangt, zou verklaren: het huwelijk, begrijp je, dat is de echte hel! en nog meer van dat soort platitudes... Nee, het zou afschuwelijk zijn, het publiek aan te horen dat enkel de werkelijkheid ziet.

(Hij reikt zijn hand)

Het ga
u goed, Hertogin van Ronda!

MIRANDA:
U gaat er echt vandoor?

BISSCHOP:
Ik moet, ik moet.

(Hij geeft Don Juan een hand)

Het ga u
goed, Burlador van Sevilla!

DON JUAN:
Wordt het gedrukt?

BISSCHOP:
Ik denk van wel. De mensen zijn er dol op om af en toe een man te zien die op het toneel doet wat zij zelf zouden willen, en die aan het slot voor hen moet boeten.

MIRANDA:
Maar ik, Diego, ik kom er niet in voor?

BISSCHOP:
Nee.

MIRANDA:
God zij dank.

BISSCHOP:
Ik ook niet, God zij dank - anders hadden we het moeten verbieden, en het theater heeft stukken nodig. Overigens betwijfel ik of het werkelijk van Tirso de Molina is; het is veel te vroom, lijkt me, en de taal staat niet op het niveau van zijn andere stukken. Maar hoe dan ook [...], God zegen uw maaltijd!

(De bisschop gaat, begeleid door Don Juan. Miranda is enkele ogenblikken alleen, een gebaar verraadt dat zij zich niet goed voelt. [...] Don Juan komt terug)

[...]

MIRANDA:
Ik moet echt even gaan liggen.

DON JUAN:
Wil je wijn?

MIRANDA:
Nee, dank.

DON JUAN:
Waarom niet?

MIRANDA:
Plotseling was ik weer zo duizelig, ik denk dat we een kind krijgen.

DON JUAN:
Een kind -

(De bediende komt op)

DON JUAN:
We zijn zover.

(De bediende gaat af)

MIRANDA:
Je moet nú niet beweren dat je er blij mee bent, Juan,
maar het zal me gelukkig maken als ik op zekere dag
zie dat je er echt blij mee bent.

(De bediende komt met het zilveren dienblad en dient op)

DON JUAN:
Eet smakelijk.

MIRANDA:
Eet smakelijk.

(Ze beginnen zwijgzaam te eten, langzaam valt het doek)

De straf die Frisch presenteert is het vaderschap, en dat houdt per definitie een continuering van de schepping in, en ook een aanvaarding ervan die onverenigbaar is met de juaneske rebellie. Don Juan is altijd een zoon, nooit een vader; wie weet zal hij zelfs moeten aanzien hoe dat kind later de nieuwe Don Juan wordt, in opstand tegen hèm. Anders dan bij de eerder genoemde auteurs is het eind van Don Juan hier impliciet gelijk aan de verschijning van een nieuwe: Don Juan und kein Ende

(*Vertaling dramateksten W. Hogendoorn*)

Uit: De drang tot afwisseling*
Søren Kierkegaard
(Vertaling Annelies van Hees)

Men late zich nooit met het huwelijk in. Gehuwden beloven elkaar eeuwige liefde. Dat is gemakkelijk genoeg, maar het heeft ook weinig te betekenen; want als je het een tijd kunt uitzingen, dan lukt een eeuwigheid ook wel. Als de betreffende persoon nu, in plaats van: voor eeuwig, zou zeggen: tot Pasen, of tot de eerste mei, dan hadden zijn woorden zin; want dat zou iets zeggen en ook nog iets dat hij misschien zou kunnen volhouden. Want hoe gaat het in een huwelijk? Na een poosje merkt eerst de een dat het mis is, dan klaagt de andere partij weer en roept luidkeels: ontrouw, ontrouw! Na een poos bereikt de andere partij hetzelfde punt en ontstaat er neutraliteit, doordat de wederzijdse ontrouw beide partijen kwijtschelding verleent, tot beider tevredenheid en genoegen. Maar dat gebeurt pas later, want een echtscheiding gaat met grote moeilijkheden gepaard.

Als het huwelijk zo in elkaar zit, mag het niet verbazen dat het op zoveel manieren morele steun nodig heeft. Als iemand van zijn vrouw wil scheiden, dan roepen de mensen: hij is een gemeen mens, een schurk enz. Wat dom en wat een indirecte aanval op het huwelijk. Of het huwelijk heeft realiteit in zichzelf en dan is hij al genoeg gestraft door die te moeten missen, of het heeft geen realiteit en dan is het onredelijk om hem uit te schelden, omdat hij verstandiger is dan anderen. Als iemand genoeg had van zijn geld en het uit het raam gooide, zou niemand zeggen dat hij een gemeen mens was; want of geld heeft realiteit en dan is hij al genoeg gestraft door zich ervan te beroven of het heeft geen realiteit en dan is hij wijs.

Je moet altijd oppassen om iets in het leven te beginnen waardoor je je uitbreidt. Daarom is vriendschap al gevaarlijk, maar het huwelijk

* *In zijn boek* Enten-Eller *(Nederlands: Of-Of) verdiept Kierkegaard zich in de weifelmoedigheid van de mens. In onderstaand, iets bekort hoofdstuk 'De drang tot afwisseling' analyseert hij de neiging tot donjuanisme bij de man. Dit essay gaat vooraf aan de ingebedde, al in het Nederlands vertaalde roman 'Het dagboek van een verleider', waarin Don Juan de hoofdrol speelt.*

nog meer. Men zegt weliswaar dat gehuwden een worden, maar dat is een bijzonder duistere en geheimzinnige uitspraak. Als je met meer bent, heb je je vrijheid verloren en kun je niet je koffer pakken als je daar zin in hebt en kun je niet rusteloos rondzwerven. Als je een vrouw hebt, is dat moeilijk, als je een vrouw hebt en misschien kinderen, is het lastig en als je een vrouw en kinderen hebt, is het onmogelijk. Er zijn weliswaar voorbeelden van, hoe een zigeunerin haar man op haar rug door het leven heeft gedragen, maar enerzijds is dat een zeldzaamheid, anderzijds is dat op den duur vermoeiend - voor de man. Door een huwelijk verval je bovendien in een hoogst fatale continuiteit van gebruiken en gewoontes, en gebruiken en gewoontes zijn net als weer en wind iets volstrekt onzekers. Zover ik weet is het in Japan de gewoonte dat ook de mannen in het kraambed gaan liggen. Waarom zou het niet nog eens kunnen gebeuren dat men in Europa de gebruiken van vreemde landen invoert?

Vriendschap is al gevaarlijk, het huwelijk nog veel meer, want de vrouw is en blijft de ondergang van de man, zodra hij een langdurige verhouding met haar aangaat. Neem een jonge man, zo vurig als een Arabische hengst en laat hem trouwen: hij is verloren. Eerst is de vrouw trots, dan is ze zwak, dan valt ze flauw, dan valt hij flauw, dan valt de hele familie flauw. De liefde van een vrouw is alleen maar aanstellerij en zwakte.

Ook al laat je je niet door het huwelijk strikken, dan hoeft je leven nog niet zonder erotiek te zijn. Het erotische moet ook oneindigheid bezitten, maar poëtische oneindigheid, die zich net zo goed tot een uur kan beperken als tot een maand. Als twee mensen verliefd op elkaar worden en vermoeden dat ze voor elkaar bestemd zijn, dan gaat het erom de moed te hebben om te breken; want door te blijven, kun je alleen maar alles verliezen en niets winnen. Dat lijkt paradoxaal en is dat ook voor het gevoel, maar niet voor het verstand. Op dit gebied gaat het er vooral om gebruik te maken van een stemming. Als je dat kunt, dan kun je een onuitputtelijke hoeveelheid combinaties teweegbrengen.

[...]

Net zoals men nu, wat sociaal als verstandig wordt beschouwd, een zekere afwisseling in de akkerbouw tot stand brengt - want als je alleen maar in relatie tot één mens zou willen leven, zou de drang tot afwisseling niet aan zijn trekken komen, net zomin als wanneer een boer

maar één lapje grond bezat met als gevolg dat hij nooit iets braak zou kunnen laten liggen, iets dat zo enorm belangrijk is - zo moet je ook voortdurend jezelf afwisselen, dat is het hele geheim. Tot dat doel moet je noodzakelijkerwijs je stemmingen meester zijn. Ze in die zin meester zijn dat je ze op zou kunnen roepen als je wilde, dat is een onmogelijkheid, maar je kunt wel zo verstandig zijn om te leren van het moment te profiteren. Zoals een ervaren zeeman altijd onderzoekend over het water uitkijkt en een rukwind lang van te voren ziet aankomen, zo moet je altijd een stemming zien aankomen. Je moet weten welk effect de stemming op jezelf en waarschijnlijk op anderen heeft, voordat je hem aantrekt. Eerst strijk je om zuivere tonen voort te brengen en om te zien wat er zich in een mens verbergt, en later volgen de tussentonen. Hoe meer ervaring je hebt, des te gemakkelijker zul je je ervan kunnen overtuigen, dat er vaak iets in een mens steekt waar je nooit aan denkt. Als gevoelige mensen die als zodanig uiterst vervelend zijn, boos worden, zijn ze vaak leuk. Plagerij is vaak een voortreffelijke manier om dat te ontdekken.

Het hele geheim zit hem in de wispelturigheid. Je denkt dat het geen kunst is om wispelturig te zijn, maar er is diepgaande studie voor nodig om zo wispelturig te zijn dat je er niet zelf in verdwaalt, dat je er zelf plezier van hebt. Je geniet niet spontaan, maar volgens iets heel anders, wat je er zelf inlegt. Je ziet het midden van een toneelstuk, je leest het derde deel van een boek. Dat levert een heel andere vorm van genot op dan de schrijver je in zijn goedgunstigheid heeft toegedacht. Je geniet van iets volkomen toevalligs, je beschouwt het hele bestaan vanuit dat standpunt en laat de realiteit van dat bestaan erop stranden. Ik zal een voorbeeld geven. Er was een mens wiens gebabbel ik door een bepaalde omstandigheid gedwongen was te beluisteren. Hij stond bij iedere gelegenheid klaar met een klein filosofisch vertoog, dat uiterst saai was. De vertwijfeling nabij ontdekte ik opeens dat hij ongewoon sterk zweette als hij sprak. Dat zweet trok nu mijn aandacht. Ik zag hoe de zweetdruppeltjes zich op zijn voorhoofd verzamelden, daarop in beekjes bijeenstroomden, langs zijn neus gleden en in een druppelvormig ding dat aan het uiterste puntje van de neus bleef hangen, eindigden. Sinds dat ogenblik was alles veranderd, ik had er zelfs wel eens plezier in hem aan te sporen zijn filosofische lessen te beginnen, alleen om het zweet op zijn voorhoofd en op zijn neus waar te kunnen nemen. Baggesen zegt ergens over een

man dat hij vast een heel redelijk mens is, maar dat hij een ding tegen hem in te brengen heeft en dat is dat zijn naam met niets rijmt. Het is uiterst weldadig om door zo'n toevallige interesse onverschillig te worden voor de realiteit van het leven. Je maakt iets toevalligs tot iets absoluuts en als zodanig tot het voorwerp van absolute bewondering. Dit werkt vooral uitstekend als de gemoederen in beweging zijn. In de verhouding met veel mensen is deze methode een uitstekend middel om te prikkelen. Je beschouwt alles in het leven als een weddenschap enz. Hoe consequenter je je willekeur weet vast te houden, des te leuker worden de combinaties. De mate van consequentie toont altijd of je kunstenaar of bedrieger bent; want tot op zekere hoogte doen alle mensen hetzelfde. Het oog waarmee je de werkelijkheid ziet, moet steeds veranderen. De Neoplatonisten namen aan dat de mensen die in de wereld minder volmaakt waren geweeest, na hun dood min of meer volmaakte dieren zouden worden, alles naar verdienste. Degenen die bij voorbeeld burgerlijke deugden als het streven naar kleinere afmetingen hadden betracht (de Detaillisten), werden burgerlijke dieren, bij voorbeeld bijen. Zo'n levensopvatting die alle mensen in de wereld in dieren of planten ziet veranderen (Plotinus dacht ook dat sommige mensen in planten veranderden) biedt een rijke veelvoud aan afwisseling. De schilder Tischbein heeft geprobeerd ieder mens zo te idealiseren dat hij een dier werd. Zijn methode heeft de fout dat ze te ernstig is en ernaar streeft een werkelijke gelijkenis te vinden.

De wispelturigheid in jezelf is in overeenstemming met het toeval buiten jezelf. Daarom moet je altijd een open oog voor het toevallige hebben, altijd expeditus zijn voor het geval zich iets voordoet. De zogenaamde sociale pleziertjes waar je je zeven of veertien dagen op voorbereidt, hebben niets te betekenen, terwijl daarentegen het onbeduidendste ding door een toeval veel aanleiding tot plezier kan geven. Het is ondoenlijk hier in details te treden, dat is voor geen theorie weggelegd. Zelfs de uitvoerigste theorie is echter armzalig in vergelijking met wat het genie in zijn ubiquiteit zo ontdekt.

Don Juan: van leeghoofd tot filosoof
(*Een overzicht*)
Helga Merits

Don Juan, de verleider en bedrieger, spreekt nu al meer dan drie eeuwen tot de verbeelding. En ook al zegt Shaw, begin deze eeuw, dat Don Juan door veranderde sociale omstandigheden ‘out of date’ is, nog steeds verschijnen er teksten over deze roekeloze hartenbreker.

Don Juan werd, naar algemeen wordt aangenomen, in 1630 gecreëerd door een Spaanse monnik, Gabriel Téllez ofwel Tirso de Molina, die zijn roeping liet doorklinken in de waarschuwing die van het stuk uitgaat: bekeer u voor het te laat is.

Maar niet zozeer deze boodschap zou aan de naam Don Juan verbonden blijven, en evenmin zijn betekenis voor de zich emanciperende burgerbevolking in de zeventiende eeuw, voor wie Don Juan de aristocraat was die naar de hel ging. Hij leefde voort als de man die durfde te rebelleren tegen kerk en staat.

Don Juan heeft lak aan de gevestigde orde, die hij misbruikt om zijn driften te kunnen uitleven. Met valse beloften of door zich voor te doen als een ander, haalt hij vrouwen over om zich aan hem te geven en zo bedriegt hij niet alleen de vrouwen, maar ook hun minnaars. De enige tegen wie hij niet opgewassen is, is het ‘stenen beeld’ dat hem de hel intrekt.

De interesse voor Don Juan bleef niet tot Spanje beperkt. Al in de zeventiende eeuw nam zijn populariteit ook in verscheidene andere landen toe. Hij kwam niet meer alleen in toneelstukken voor, maar weldra ook in andere kunstvormen als opera, literatuur en ballet. De belangstelling voor Don Juan komt niet alleen van artistieke zijde, hij was onder meer dankbaar materiaal voor psychologische analyse. Zijn gedrag bleek verklaarbaar: alle vrouwen representeerden zijn moeder naar wie hij op zoek was, alle tegenstanders waren eigenlijk zijn vader die hij wilde verslaan. Hij was misogyn, impotent en homoseksueel. Met het toenemende aantal karakteranalyses degradeerde de rebel tot een type en werd zijn naam verbonden met een wijze van

liefhebben, het donjuanisme. Na dit verval bleef hij niettemin een grote aantrekkingskracht uitoefenen.

Oorsprong

Over de herkomst van Don Juan zijn de meningen verdeeld. Kierkegaard meende dat hij een typisch middeleeuws figuur was. Volgens Marañon is de Don Juan-figuur te vinden in het oude Griekenland en het vóórchristelijke Rome (teksten van Ovidius zouden hiervoor een indicatie zijn), en werd hij herontdekt in de Renaissance. Rousset wijst op Europese volksverhalen en ziet daarin een lijn die kan worden doorgetrokken naar Don Juan. Er bestonden verhalen waarin het spotten met de dood, een element - en misschien het belangrijkste - dat in het verhaal van Don Juan naar voren komt, genadeloos wordt afgestraft.

De meeste commentatoren van Don Juan-stukken zijn meer geïnteresseerd in de vraag of er niet een bestaand personage was waarop Don Juan is gebaseerd. Hans Mayer kenmerkt het verhaal als 'literarische Rache'. Gabriel Téllez (Tirso de Molina) werd geboren als onwettig kind. Hij was vermoedelijk de natuurlijke zoon van Don Juan Téllez y Girón, hertog van Osuna en onderkoning van Napels. De voornaam is dezelfde en bovendien speelt de beginscène zich af aan het hof van Napels. In ieder geval was dit stuk, door het gebruik van de naam Don Juan Tenorio, een schande voor de familie Tenorio.

Christobal Tenorio leidde het leven van een Don Juan en wellicht heeft hij dan ook model gestaan, maar de meeste verhalen wijzen in de richting van graaf de Villamediana die zich ook Don Juan de Tassis, conde de Villamediana noemde, een roemruchte vrouwenverleider van wie het verhaal gaat dat hij de koningin of een van haar hofdames had verleid. Het is zelfs mogelijk dat het niet om een vrouw ging: er wordt beweerd dat hij aan het hoofd van een groep homoseksuelen zou hebben gestaan.

Zo pikant is het toneelstuk *El Burlador de Sevilla* van Tirso de Molina niet. In het kort komt het hierop neer:

Don Juan van Tirso de Molina en het spotten met de dood

Het paleis van de koning van Napels. Een man en een vrouw nemen met enkele zoete woorden afscheid van elkaar. Zij wil een licht aansteken om zijn gezicht te kunnen zien en merkt dan dat niet haar gelief-

de bij haar is, maar een onbekende. Ze is bedrogen. Op de vraag wie hij is, antwoordt hij: een man zonder naam.

Maar juist zijn naam, Don Juan Tenorio, en daarmee zijn afkomst, zal hem redden. Hij wordt in de kraag gegrepen door zijn oom, maar die laat hem ontsnappen. Om de eer van de vrouw te redden besluit de koning van Castilië dat Don Juan met haar moet trouwen. Zover zal het niet komen.

Don Juan komt, ziet, verovert en bedriegt. Drie vrouwen worden nog het slachtoffer. Twee eenvoudige meisjes doet hij een trouwbelofte. Tussen deze twee voorvallen in bedriegt hij Doña Anna door zich uit te geven voor haar minnaar. Zij komt achter zijn bedrog en schreeuwt om hulp. Haar vader komt hierop af, maar het tweegevecht met Don Juan moet hij met zijn leven bekopen.

Wanneer Don Juan later langs diens graf komt, dat is opgeluisterd met een standbeeld, en hij het opschrift leest dat de dode zich zal wreken, maakt hij er grapjes over. Hij nodigt het beeld uit om te komen souperen. Tot grote schrik en verbazing van zijn knecht gaat het standbeeld op de uitnodiging in en nodigt Don Juan op zijn beurt uit. Dit wordt hem noodlottig. Alle waarschuwingen over zijn verdoemenis had Don Juan afgewimpeld met de mededeling: ‘Ik heb nog alle tijd.’ ‘Te laat,’ antwoordt het standbeeld wanneer Don Juan zegt te willen biechten. Hij wordt door het standbeeld de hel ingetrokken.

Tirso schildert Don Juan af als de uitdager van God. De duivel komt er evenwel niet aan te pas. Don Juan sluit geen ‘duivelspakt’ en ook het standbeeld dat hem de hel intrekt is niet de duivel maar een afgezant van God. Dat God zich zal wreken wordt in het stuk duidelijk gemaakt door de herhaalde waarschuwingen, maar Don Juan slaat die in de wind en wijst op zijn jeugd. Later kan hij zich altijd nog bekeren, nu wil hij van het leven genieten. Tirso de Molina heeft van Don Juan dan ook een figuur gemaakt die zich niet laat storen door wat zijn plezier in de weg kan staan: het gezag, de kerk, de eer van de familie en de dood. Don Juan wil verleiden en bedriegen, dat is zijn hele leven, zegt hij tegen zijn knecht. Liefde komt er niet aan te pas en al zegt hij liefde te voelen voor een vrouw, na de verovering blijkt dat hij alleen geïnteresseerd was in het geslaagde spel en de goede grap.

Buiten het plezier om gelden de conventionele regels. Dan blijkt een gegeven woord aan een standbeeld ineens geen loze klank, maar een erewoord van een lid van de Tenorio-familie. En al spot hij met de doden, het geloof is hem niet onverschillig, want op het laatst wil hij nog biechten.

Don Juan rekent erop dat zijn vader, die in de gunst van de koning staat, eventuele problemen voor hem zal oplossen. Hij denkt niet na over de toekomst en met het verleden wil hij niets te maken hebben.

Daarmee is Don Juan geen rebel, eerder een leeghoofd die voor moeilijkheden een vader achter de hand hoopt te hebben. Hij wil enkel plezier hebben en verder nergens over nadenken.

De verleider als toneelfiguur was niet nieuw; het zeventiende-eeuwse Spaanse theater had er al kennis mee gemaakt. Een voorloper van Don Juan is onder meer de figuur Leonido in *La fianza satisfecha* van Lope de Vega. Het is dan ook waarschijnlijk dat Tirso de Molina geen bestaande persoon als model heeft genomen.

Leonido belandt niet in de hel. Don Juan komt er slechter van af omdat hij niet alleen weigert zich te bekeren, in tegenstelling tot Leonido, maar nog een ander en misschien wel ernstiger misdrijf begaat: hij spot met de doden.

De vergrijpen van Tirso's Don Juan met de vrouwen zijn ernstig, maar zijn oom schrijft die toe aan zijn jeugdige leeftijd: ‘Je jeugd bedriegt je.’ De vader onderhandelt met de koning over een oplossing voor de vergrijpen want hij vindt dat een bedrogen minnaar niet met zijn zoon mag duelleren; Don Juan heeft immers nobel bloed. Maar voor de vader valt er niets meer te onderhandelen als Don Juan een dode heeft uitgenodigd om te komen souperen.

Tirso lijkt twee volksverhalen te hebben gecombineerd: dat van de verleider, dat in de regel goed afloopt, en het verhaal waarin de dood als gast wordt uitgenodigd en het spotten met de doden in de regel wordt afgestraft. De dubbele titel maakt dit ook duidelijk: *El Burlador de Sevilla y Convidado de Piedra*. Het tweede gedeelte van de titel, ‘de stenen gast’, is de titel of vormt deels de titel van de meeste Don Juan-stukken tot halverwege de achttiende eeuw.

In de Franse versie van Dorimon (1659) wordt veel explicieter dan bij Tirso naar voren gebracht dat Don Juan respect moet hebben voor de doden. Het standbeeld probeert dit in een lange monoloog aan

Don Juan duidelijk te maken, het feit dat hij vele vrouwen heeft bedrogen wordt nauwelijks genoemd.

In deze versie van Dorimon, die gebaseerd is op Italiaanse versies van Giliberto en Cicognini, is Don Juan niet langer de leeghoofdige figuur van Tirso de Molina. Hij denkt na over zijn gedrag en krijgt zelfs een moment van inkeer. Hij wil zijn leven gaan beteren, maar zodra hij een vrouw ziet denkt hij daar niet meer aan. Ook met hem zal het dus slecht aflopen.

Dom Juan van Molière

Molière heeft in zijn *Dom Juan* enkele scènes overgenomen van Dorimon. Hij kende het stuk van Tirso de Molina niet, wel de Italiaanse versies en zeker de Franse bewerkingen daarvan.

Molière bracht een nieuw element in het verhaal. Don Juan wordt een type, de hypocriet. Nog voor hij iets heeft kunnen zeggen of doen, wordt hij door zijn knecht als een slecht mens geïntroduceerd. Hij blijkt een nieuwe liefde in gedachten te hebben, maar voor hij daar werk van kan maken wordt hij geconfronteerd met een vorige verovering. Elvira, een vrouw die hij uit het klooster had gehaald om met haar te trouwen, wil weten waarom hij zo plotseling weggegaan is. Door zijn verklaring weet ze dat zij bedrogen is. Don Juan, die na haar vertrek achter de volgende vrouw aan wil gaan, zal nog te maken krijgen met de consequenties van zijn bedrog. De broers van Elvira willen haar wreken.

Don Juan is in dit stuk onhandig en weinig succesvol. Hij zal trachten een boerenmeisje te verleiden, maar een ander meisje, dat hij ook net het hof gemaakt heeft, voegt zich bij hen en beiden willen weten waar ze aan toe zijn. Hij ontkomt omdat hij moet vluchten voor de broers van Elvira. Hij zal de broers tegenkomen, maar niet dan nadat hij een van hen ter zijde heeft gestaan tijdens een gevecht, waardoor hij uitstel van executie krijgt. Ook hij komt langs het standbeeld van een door hem vermoorde man, zal hem voor het souper uitnodigen en op zijn beurt uitgenodigd worden. Het standbeeld trekt hem de hel in omdat hij weigert berouw te tonen.

Deze Don Juan staat niet onverschillig tegenover de tijd die komen gaat. Hij wil zijn leven wel beteren, maar dan over twintig, dertig jaar. Toch beseft hij dat hij moet veranderen als zijn vader te kennen heeft gegeven dat hij zijn handen van hem aftrekt. Hij zoekt hem op

en zegt dat hij zijn fouten inziet en zijn leven zal beteren. Het blijkt echter om een strategische actie te gaan, voor het geval hij zijn vader nog eens nodig mocht hebben. En hij zal voortaan, zoals hij vele anderen heeft zien doen, op een minder risicovolle manier door het leven gaan: als hypocriet.

> *Il n'y a plus de honte maintenant à cela: l'hypocrisie est un vice à la mode, et tous les vices à la mode passent pour vertus. (...) l'hypocrisie est un vice privilégié, qui, de sa main, ferme la bouche à tout le monde, et jouit en repos d'une impunité souveraine.*

Maar de hypocrisie kan hem niet van zijn ondergang redden.

Enerzijds zijn de knechten in de Don Juan-stukken tegenhangers van de held. Zij waarschuwen hem dat het slecht met hem zal aflopen, hebben medelijden met de vrouwen en zijn meestal laf en bang op de momenten dat hun meester dat juist niet is. Anderzijds zijn ze ook een getrouwe afspiegeling van hun heer. Zo is de knecht Sganarelle in Molières *Dom Juan* even hypocriet als zijn meester. En al beklaagt hij zich over het feit dat hij dingen moet doen waar hij het in zijn hart niet mee eens is, als hij de kans krijgt gedraagt hij zich als Don Juan.

In een beroemde scène laat hij zijn ware aard zien. Don Juan en zijn knecht komen een bedelaar tegen die om een aalmoes vraagt. Deze man zit in het bos te bidden voor het welzijn van de mensen van wie hij iets gekregen heeft. Don Juan wil hem wel wat geven op voorwaarde dat hij vloekt. De arme man zegt liever te sterven van honger dan te vloeken. Ook Sganarelle doet zijn duit in het zakje: '*Va, va, jure un peu, il n'y a pas de mal*.' En wanneer Don Juan sterft volgen de slotwoorden van Sganarelle: '*(...) Tout le monde est content. Il n'y a moi seul de malheureux. Mes gages! mes gages! mes gages.*

Molière veroorzaakte met deze Don Juan een schandaal. Het stuk werd op advies van de Zonnekoning van de planken gehaald om Molière te beschermen tegen de Jezuïeten. Deze waren niet zozeer gekant tegen Don Juans atheïsme, maar veeleer tegen de wijze waarop de religie verdedigd werd.

Don Giovanni van Da Ponte

Dankzij Molière is Don Juan beroemd geworden, maar ruim een eeuw later zou Mozart hem in zijn opera *Don Giovanni* vereeuwigen. Het voorstel daarvoor was afkomstig van Da Ponte, die door Mozart

gevraagd was iets voor hem te schrijven: een ‘sujet qui lui (Mozart) plut infiniment’. *Don Giovanni* was een van de drie libretto's die Da Ponte binnen enkele maanden tijd moest afleveren.

Ook Don Giovanni geeft, net als de andere stukken over Don Juan, het laatste deel van het leven van Don Juan weer. Don Juan heeft al heel wat vrouwen veroverd, alleen al in Spanje 1003, zo komen we aan de hand van de beroemd geworden lijst van de knecht Leporello te weten. In de opera vallen Don Giovanni alleen mislukkingen ten deel.

Don Giovanni is de man van het ogenblik, iets verder gaat zijn gedachtengang niet. Hij is alleen maar bezig vrouwen te veroveren. Maar nu zal Donna Elvira, een door hem bedrogen vrouw die hij onverwachts tegenkomt, hem gaan tegenwerken. Donna Elvira staat voor het verleden en Don Giovanni weet dan ook niet goed raad met haar. Telkens als zij opduikt en de situatie voor hem dreigt te verpesten, weet hij niet wat te doen, behalve er snel vandoor gaan. Maar niet alleen Elvira zit achter hem aan. Ook Anna die hij trachtte te veroveren en wier vader hij heeft vermoord, wil zich samen met haar geliefde, Ottavio, wreken. En een boer die hij met een groot gezelschap heeft uitgenodigd om het feest van zijn huwelijk bij hen thuis voort te zetten, zodat hij ondertussen zijn vrouw kan verleiden, zit tenslotte met een hele groep achter hem aan. Don Giovanni moet zien dat hij wegkomt, maar vergeet snel dat hij zich in deze benarde situatie bevindt en is alweer bezig met de vrouwen die hij zou kunnen veroveren. Wanneer hij zijn knecht Leporello, die eveneens heeft moeten vluchten, aantreft op het kerkhof, vertelt hij lachend over zijn laatste hofmakerij. Het standbeeld van Anna's vader zegt dat het lachen hem vóór de dageraad vergaan zal zijn. Don Giovanni geeft zijn knecht opdracht hem uit te nodigen om te komen souperen. Hij krijgt nog een kans om berouw te tonen, weigert en verdwijnt in de hel.

Opmerkelijk in *Don Giovanni* is de rol van Elvira. Zij speelt een actievere rol dan de vrouwen in de voorafgaande stukken. Haar woede over zijn bedrog is groot en ze probeert andere veroveringen te verhinderen. Maar ook al weet ze van de talloze vrouwen die hij heeft gehad, zodra hij weer van haar lijkt te houden, valt ze opnieuw voor hem. En in het bijzijn van Anna en Ottavio, tegen wie ze Don Giovanni verdedigt, blijkt het dubbele bedrog: niet Don Giovanni is bij haar, maar zijn

knecht Leporello, terwijl Don Giovanni bij iemand anders zijn geluk zoekt.

De knecht weet zich dus op een geloofwaardige manier voor zijn meester uit te geven. Hij keurt, net als zijn voorafgaande lotgenoten, het gedrag van zijn meester af, maar als hij zelf 'gentilhomme' geweest was, zou hij net zo gehandeld hebben. Hij heeft Don Giovanni nodig in de hoop er zelf beter van te worden, maar ook Don Giovanni kan niet zonder zijn knecht.

Latere Don Juans

Don Juan komt in de loop der tijden steeds verder van zijn oorspronkelijke creatie af te staan, vooral in de Romantiek en daarna. Zo houdt bijvoorbeeld de Don Juan van Poesjkin (1830) niet meer van alle vrouwen, maar heeft een duidelijke voorkeur en treurt ook om het verlies van een vrouw die hij veroverd had. Zijn verleden is niet uitgewist in het ogenblik waarvan hij wil genieten. Opmerkelijk is een andere vrouw, Laura, die ten tonele wordt gevoerd. Zij is het evenbeeld van Don Juan. Aan haar wordt gevraagd wat ze zal doen als ze een oude vrouw is en mannen niet meer om haar heen zwermen. Ze wil er niet aan denken.

Bij Lenau (1844) neemt Don Juan het heft in eigen hand en pleegt zelfmoord. Hij gooit opzettelijk zijn eigen degen weg en laat zich doodsteken. Deze Don Juan, die naar zijn zeggen altijd de god van het plezier had gediend, is zijn lustgevoel kwijtgeraakt. De ideale vrouw heeft hij nooit gevonden en daarom wil hij niet verder leven.

Zorrilla (1844), die Don Juan in zijn versie een rivaal geeft, zodat niet de vrouweneer maar de manneneer op het spel staat, laat Don Juan wel de 'echte' liefde kennen. Een novice die hij heeft ontvoerd en vervolgens in de steek gelaten, is gestorven. Uit liefde wil ze haar ziel voor de zijne opofferen. God heeft medelijden gekregen en als Don Juan een moment van inkeer krijgt, mag ook hij, als hij sterft, naar de hemel. Dit gebeurt op het allerlaatste moment. Ze worden herenigd. Dit stuk wordt in bepaalde delen van Spanje nog ieder jaar met Allerzielen opgevoerd.

Tirso de Molina en Molière stonden negatief tegenover Don Juan. Mozart daarentegen hield van Don Giovanni en zou hem, volgens Hans Mayer, 'fast als Wunscherfüllung gestaltet haben'. Volgens Kier-

kegaard worden in de opera vooral de hartstocht, de verleiding en de erotiek benadrukt.

Het zijn deze elementen die het mogelijk maken Don Juan te vergelijken met Giacomo Casanova. Casanova en Don Juan zijn om hetzelfde bekend: het verleiden van vele vrouwen. Toch zijn er verschillen. Ten eerste het perspectief: een auteur die de activiteiten van een personage beschrijft of de auteur die zijn eigen activiteiten beschrijft. Een ander verschil is de mentaliteit van de twee mannen. Don Juan moet zijn bevestiging uit verleiden en bedriegen halen, al dan niet om eraan ten onder te gaan. Casanova was het te doen om de geneugten des levens. Hij was er niet op uit om de vrouwen die hij verleidde te bedriegen, de vrouw moest zelf aan het verleidingsspel willen deelnemen. Daartegenover staat echter dat Casanova bevriend was met Da Ponte, en er bestaat zelfs een mogelijkheid dat hij aan het libretto van *Don Giovanni* heeft meegewerkt.

Don Juan heeft geen bestaansgrond meer met de verdwijning van het strenge gezag van de kerk, het ontstaan van vrouwenrechten en de opkomst van vrijere opvattingen over seksualiteit. Daarom merkte Shaw in *Man and Superman* (1903) op dat Don Juan al een eeuw uit de tijd is. Hij schreef een eigentijdse Don Juan, geen Don Juan die vrouwen najoeg, maar een Don Juan als maatschappijcriticus en filosoof.

Don Juan functioneerde in het begin, bij Tirso de Molina en diens directe navolgers, voornamelijk als archetype, maar werd later door de verschillende auteurs psychologisch uitgediept. Byron probeert bijvoorbeeld het gedrag van Don Juan begrijpelijk te maken door hem vanaf zijn vroegste jeugd te beschrijven.

De beredeneerde Don Juans vormen een gewoner, alledaagser personage, waardoor de oorspronkelijke opzet langzaam maar zeker verwaterde. Don Juan begon als leeghoofd en werd bij Shaw verheven tot filosoof, de afstand had niet groter kunnen zijn.

Tekeningen

Anone

DANKZIJ AIDS
IS NEUKEN
EINDELIJK
'N HELDENDAAD

SINDS IK ME
VROUWVRIENDLIJK
OPSTEL
VEUK
IK
ALS 'N
DOLLE

HET VERSCHIL
TUSSEN
NAAIEN
EN
NEUKEN
IS ZO SUBTIEL
DAT 'T
AAN 'N
STELLETJE
BOEREN
ALS U
NIET VALT
UIT TE LEGGEN

JE KUNT NOG ZO HARD
WILLEN
'N STIJVE KRIJG JE PAS
ALS JE VERLANGT !

NIKS
NASPEL
LEKKER
WASSEN

ALS IK BEDENK
WAT 'T MAGISCHE WOORDJE KUT
VOOR ME BETEKENDE
VOOR IK M'N VROUW ZO GING
NOEMEN
KAN IK
WEL
JANKEN

Light Verse

Don Gorbanni
Karel van Eerd

Hij heeft ze alom allemaal bezeten:
de stalen dame van 10 Downing Street
en die in Oslo, hoe die ook weer heette;
ook Mamma Roma gaf hem graag de tiet,
met Naatje heeft hij op de Dam ontbeten,
in Brussel, nee, mannekens moest hij niet.
Druk doende zag Michail er toen geen been in
zichzelf te meten aan tovaritsj Lenin.

Marianne toont nog fier zijn liefdesbeten,
zij is door hem bevrijd maar technisch maagd;
zelfs de First Lady heeft, met medeweten,
het goedgevonden, zij het hoogst bedaagd;
die Filippijnse heeft hem wel gespeten,
doch dat was dialectisch overvraagd.
Hij voegde allengs minder vaak de peen in,
dat is ook safer, wist hij al van Lenin.

Hij heeft er veel bekend, hij bleef verbeten:
ms Liberty tot in haar hoge toorts,
de Lorelei - ook hij heeft niet geweten
wat zij beduiden zou, hij had al koorts -
Athene heeft hij nog zijn uil gesleten,
en die Weense, die Deense, enzovoorts.
Hij vond zijn hel. Daar viel men in 't gemeen in
bij tweestrijd met commendatore Lenin.

Vuige versjes
Nelis Klokkenist

Niente Commendatore!

Prijswipper Don Juan,
heel onheldhaftig, stierf
aan Spaanse Kraag of iets
aanverwant wreeds.

Hem zou ook thans wel geen
Commendatorehand
vellen, doch denkelijk
doodgewoon AIDS

Kassian (Proeve van vrouwvriendelijke geschiedschrijving)

‘Laat dat, mijnheer!’ sprak het
Oosterse dienstertje,
tegen haar zin
bemind door Tuan Jan.

Lidbreuk leed hij op haar
maagdenstandvastigheid.
Maar daar gewaagt
geen *Catalogo* van.

Rokokokomplott

Ob ihres Aufenthalts
unweit von Sutermeer
sprach Preussens Wilhelmin':
'Na, so etwas!

Statt Liebe bot mir Don
Juanverwellenschleuss
Patriotismus
und Adligenhass!'

Don Juan
Drs. P

School in Castilië:
Juan wou best leren, hoor
Maar het bleek steeds weer
Zo moeilijk te zijn...

'Nee Juan!' sprak zuchtend de
Geografiepater
'*Dat* is de Don Juan -
Dit hier is de *Rijn*'

*

Dat was me lachen zeg!
Dat bracht een bijnaam voort!
Onder die naam
Werd hij trouwens beroemd

Zij het op strikt... zeg maar
Onaardrijkskundige
Wijze
Détails blijven hier ongenoemd

Met name
Kees Stip

Jolanda, Wanda, Clara, Sara, Mea,
Cecilia, Melissa, Anja, Jo,
Debora, Nora, Cora, Dorothea,
Chantal, Gezina, Celia, Cato,

Agaath, Joconda, Grada, Geraldine,
Hendrikje, Hanna, Mabel, Maggie, Jet,
Livia, Lara, Laura, Betty, Ine,
Klazien, Ilona, Miep, Wiep, Fiep, Annet.

En 13 Doortjes, 7 Mina's, 18 Ansjes,
3 Truzen, 9 Suzen, 15 Jansjes,
4 Tillies, 14 Willies, 15 Liezen,
10 Ietjes, 20 Grietjes, 30 Miezen,
40 stuks Annie, 50 maal Marie,
maar bij elkaar nog lang geen 1003.

Don Juan gepakt
Paul Verlaine
(Vertaling W. Jonker)

1

Don Juan, een edelman in 't aards bestel,
is nu een arme drommel in de hel:
verluisd, de baard verwilderd, vieze haren...
En als zijn ogen niet zo helder waren,
en zijn gestalte niet zo slank, dan ging
hij voor een schooier door, een zwakkeling,
en niet voor die geweldenaar met vrouwen
of voor die held waar dichters zo van houen.
Aan hem wijd ik dit rijm, geëerd publiek!
De pure feiten! Alles authentiek!

Don Juan pipé
À François Coppée

Don Juan, qui fut grand Seigneur en ce monde,
Est aux enfers ainsi qu'un pauvre immonde,
Pauvre, sans la barbe faite, et pouilleux,
Et si n'étaient la lueur de ses yeux
Et la beauté de sa maigre figure,
En le voyant ainsi quiconque jure
Qu'il est un gueux et non ce héros fier,
Aux dames comme aux poètes si cher,
Et dont l'auteur de ces humbles chroniques
Vous va parler sur des faits authentiques.

2

Daar stapt hij nu, de handen in het haar,
en tobt aan iets geheims. Het valt hem zwaar,
hier in de sneeuw van de verdoemenis.
Maar 't is zijn straf, hier helpt geen zielemis,
Geen huis, geen warme jas, zelfs geen valies....
Geen sinaasappelgeur, geen zachte bries...
Geen vrouwtje, geen balkon, geen serenade....
En dat gestrompel door die witte wade...
Een doffe maan kijkt somber op hem neer.
Zo boet hij voor de zonnen van weleer.

[Frans]

Il a son front dans ses mains et parait
Penser beaucoup à quelque grand secret.
Il marche à pas douloureux sur la neige,
Car c'est son châtiment que rien n'allège
D'habiter seul et vetû de léger
Loin de tous lieux où fleurit l'oranger,
Et de mener ses tristes promenades
Sous un ciel veuf de toutes sérénades
Et qu'une lune morte éclaire assez
Pour expier tous ses soleils passés.*

* *Toen Verlaine in 1873 gevangen zat in Brussel, na de schietpartij waarbij hij Rimbaud verwondde, schreef hij niet alleen een aantal vrome gedichten, gebundeld in* 'Sagesse', *maar ook* Light Verse, *met name zijn 'diabolische gedichten', waar* 'Don Juan pipé' *er een van is*.

3

Hij denkt: ‘God gaat het winnen, want de Boze
heeft, lijkt het, de verkeerde baan gekozen
van folteraar en slecht betaald cipier.
Nu is hij moe, een oud gewoontedier,
allang niet meer in opstand tegen God,
maar stumperig en iedereen tot spot.
Het gaat bergaf, als water naar de zee.
Dat lijkt me voor de hel geen goed idee.
Wij zijn van ouds verbondenen, en hoe!
Mijn eer vereist dat ik hier iets aan doe.’

[Frans]

Il songe. Dieu peut gagner car, le Diable
S'est vu réduire à l'état pitoyable
De tourmenteur et de geôlier gagé
Pour être las trop tôt, et trop âgé.
Du Révolté de jadis il ne reste
Plus qu'un bourreau qu'on paie et qu'on moleste
Si bien qu'enfin la cause de l'Enfer
S'en va tombant, comme en fleuve à la mer,
Au sein de l'alliance primitive.
Il ne faut pas que cette honte arrive.

4

Don Juan, die zich nog steeds springlevend voelt
- zijn jeugdig vuur is lang nog niet bekoeld -,
komt op de wildste, hevigste gedachten
en koestert moederlijk hun reuzenkrachten.
Verdoemd? Dat wou hij zelf. Dat is in orde.
Hij had een prima Christen kunnen worden:
geloof, ambitie, hemeldorst, gedoopt,
naar lust gejaagd, gestreden en gehoopt...
Maar toen hij meende boven God te staan
wou hij God zelf zijn en geen onderdaan.

[Frans]

Mais lui, Don Juan, n'est pas mort, et se sent
Le coeur vif comme en coeur d'adolescent,
Et dans sa tête une jeune pensée
Couve et nourrit une force amassée;
S'il est damné, c'est qu'il le voulut bien,

Il avait tout pour être bon chrétien,
La foi, l'ardeur au ciel, et le baptême,
Et ce désir de volupté lui-même;
Mais, s'étant découvert meilleur que Dieu,
Il résolut de se mettre en son lieu.

5

Als assistenten koos hij mensenzielen.
Eerst vrouwen, die bij bosjes voor hem vielen.
Voor hem zetten zij Jezus aan de kant,
en hij, als fier en waakzaam commandant
vertrapte 't slagveld met zijn jaloezie.
Alleen de dood was nog zijn evenknie.
Ook die daagde hij uit; ook die droop af.
En toen naar God, die een audiëntie gaf.
Het werd een goed gesprek daar voor de troon:
geen aarzeling, maar lef en vlagvertoon.

[Frans]

À cet effet, pour asservir les âmes,
Il rendit siens d'abord les coeurs des femmes.
Toutes pour lui laissèrent là Jésus,
Et son orgueil jaloux monta dessus
Comme un vainqueur foule un champ de bataille.
Seule la mort pouvait être à sa taille.
Il l'insulta, la défit. C'est alors
Qu'il vint à Dieu, sans peur et sans remords.
Il vint à Dieu, lui parla face à face,
Sans qu'un instant hésitât son audace,

6

Is dát niet kras? God in zijn hemel tarten!
Wat een gevecht! Maar trots en kalm volhardde
hij cynisch in zijn drieste lasterpraat.
Zelfs Jezus' woorden stal hij, en kordaat
reisde de slechtaard over 't wereldrond,
prekend en zingend dat hij 't heil verstond.
Maar hij bracht slechts zijn eigen rare leer.
Al leek die ook een boodschap van de Heer,
't werd ruzie; het geloof werd grof en plat,
of hield zich schuil, of koos het hazepad.

[Frans]

Le défiant, Lui, son Fils et ses saints!
L'affreux combat! Très calme et les reins ceints
D'impiété cynique et de blasphème,
Ayant volé son verbe à Jésus même,
Il voyagea, funeste pélerin,
Prêchant en chaire et chantant au lutrin,
Et le torrent amer de sa doctrine,
Parallèle à la parole divine,
Troublait la paix des simples et noyait
Toute croyance, et, grossi, s'enfuyait.

7

Dit was zijn leer: ‘Rechtvaardigen! Uw tijd
is komende. Bouw op uw deugdzaamheid,
en waak, want zie! u wacht de zaligheid.
Gij vrouwen! Weest uw mannen toegewijd
in liefde, en de uwen naast uw heer,
maar wijdt u aan de anderen evenzeer.
Der liefde al-in-één en één-in-allen
is alles. Als de avond straks zal vallen,
bescherme dan de engel van de nacht
de zegenrijke liefde die ons wacht.’

[Frans]

Il enseignait: ‘Juste, prends patience.
Ton heure est proche. Et mets ta confiance
En ton bon coeur. Sois vigilant pourtant,
Et ton salut en sera sûr d'autant.
Femmes, aimez vos mans et les autres

Sans cependant abandonner les votres...
L'amour est un dans tous et tout dans un,
Afin qu'alors que tombe le soir brun
L'ange des nuits n'abrite sous son aile
Que coeurs mi-clos dans la paix fraternelle.’

8

Een bedelaar gaf hij alleen maar geld
als hij eerst vloekte. Dan werd hem verteld:
‘Gebruik in alle rust de naam des Heren!
Denk niet dat uw gevloek mij zal choqueren.
O nee, daar word ik juist gelukkig van.
Hier, drink op mijn gezondheid, beste man.
En nog iets: Weet ge wie hun plicht verzaken?
Zij die hun lichaam tot een lastdier maken.
Want heil en welzijn hebben het primaat,
en met servielheid zijn zij niet gebaat.’

[Frans]

Au mendiant errant dans la forêt
Il ne donnait un sol que s'il jurait.
Il ajoutait: ‘De ce que l'on invoque
Le nom de Dieu, celui-ci ne s'en choque,
Bien au contraire, et tous est pour le mieux.
Tiens, prends, et bois à ma santé, bon vieux.’
Puis il disait: ‘Celui-là prévarique
Qui de sa chair faisant une bourrique
La subordonne au soin de son salut
Et lui désigne un trop servile but.

9

‘Vereer het vlees, en zing zijn lof alom:
uw kind, uw dochter, moeder, heiligdom;
de bloem van onze tuin, haar vrucht en zaad.
Wie het veracht pleegt schandelijk verraad,
want niet alleen verloochent hij zijn wezen,
maar ook de Allerhoogste wordt misprezen.
Jezus is vlees dat sterft en weer verrijst.
Jezus is vlees dat liefde onderwijst,
dat de Samaritaanse liefde vraagt,
en Magdalena door de liefde schraagt.’

[Frans]

‘La chair est sainte! Il faut qu'on la vénère.
C'est notre fille, enfants, et notre mère,
et c'est la fleur du jardin d'ici-bas!
Malheur à ceux qui ne l'adorent pas!
Car, non contents de renier leur être.
Ils s'en vont reniant le divin maître,
Jésus fait chair qui mourut sur la croix,
Jésus fait chair qui de sa douce voix
Ouvrait le coeur de la Samaritaine,
Jésus fait chair qu'aima la Madeleine!’

10

Godslasterlijke taal! De zon wordt grauw,
en als een jutezak het hemelblauw.
Eiland ramt eiland; heel 't heelal staat paf.
Wie dood is steekt de handen uit het graf.
Krijsende spoken zwerven door de steden.
Niets dan ellende boven en beneden.
God, woedend, grijpt zijn beste bliksemschicht
om zich te wreken op dat hellewicht.
Don Juan komt waar hij hoort - God kent zijn stiel -,
maar 't is alleen zijn lijf en niet zijn ziel.

[Frans]

À ce blasphème effroyable, voilà
Que le ciel de ténèbres se voila,
Et que la mer entre-choqua lesîles.
On vit errer des formes dans les villes,
Les mains des morts sortirent des cercueils,

Ce ne fut plus que terreurs et que deuils,
Et Dieu, voulant venger l'injure affreuse,
Prit sa foudre en sa droite furieuse
Et, maudissant Don Juan, lui jeta bas
Son corps mortel, mais son âme, non pas!

11

Nee! Niet zijn ziel! Dat merken ze nog wel!
Met bliksemende blik, driest als de hel
- onder zijn lompen weet hij zich een vorst -,
kijkt hij in 't rond. Hij slaat zich op de borst
en roept: ‘Gevallenen! Ge kent mij wel.
Ik ben Don Juan, nu heers ìk in de hel.
Ik heb u grootgemaakt in 't jammerdal,
en was uw gids bij uw sublieme val.
Satan is dood, en God slaapt aanstonds in.
De tijd is daar! Te wapen! Overwin!’

[Frans]

Non pas son âme, on l'allait voir! Et pâle
De male joie et d'audace infernale,
Le grand damné, royal sous ses haillons,
Promène autour son oeil plein de rayons,
Et crie: ‘À moi l'Enfer! ô vous qui fûtes
Par moi guidés en vos sublimes chutes,
Disciples de Don Juan, reconnaissez
Ici la voix qui vous a redressés.
Satan est mort, Dieu mourra dans la fête!
Aux armes pour la suprême conquête!

12

‘Sta op, gij grijsaards en gij pasgeborenen!
Dit is de grote dag voor de verlorenen!’
Galmende echo's dragen het appèl
der hoogmoed tot de grenzen van de hel.
Don Juan verneemt rumoer van alle zijden.
Het lijkt hem duidelijk dat men wil strijden.
't Geroep wordt luider: ‘De victorie gloort!’
Men noemt zijn naam, en roemt zijn leerrijk woord.
‘Zo Godje!’, roept hij, stampend met zijn voet,
‘Nu wordt het jij of ik, onnozel bloed!’

[Frans]

Apprêtez-vous, vieillards et nouveau-nés,
C'est le grand jour pour le tour des damnés
Il dit. L'écho frémit et va répandre
L'appel altier, et Don Juan croit entendre
Un grand frémissement de tous côtés.
Ses ordres sont à coup sûr écoutés:
Le bruit s'accrît des clameurs de victoire,
Disant son nom et racontant sa gloire.
‘À nous deux, Dieu stupide, maintenant!’
Et Don Juan a foulé d'un pied tonnant

13

De bodem trilt van al die razernij,
en 's mans verhitheid maakt de sneeuw tot brij.
Maar wat is dat? Hijzelf is eensklaps ijs.
Zijn hart staat stil, zijn brein is van de wijs.
O gruwel! Nu is hij een ijzen standbeeld!
O wonder! Een blok ijs dat voor Don Juan speelt!
Nu is de Commandeur pas echt gewroken!
De hel, die al haar banden had verbroken,
is weer betoomd; tijdloze stilte heerst.
Elk zoekt zijn cel op, even koud als eerst.

[Frans]

Le sol qui tremble et la neige glacée
Qui semble fondre au feu de sa pensée...
Mais le voilà qui devient glace aussi,
Et dans son coeur horriblement transi
Le sang s'arrête, et son geste se fige.

Il est statue, il est glace. Ô prodige
Vengeur du Commandeur assassiné!
Tous bruit s'éteint et l'Enfer refréné
Rentre à jamais dans ses mornes cellules.
‘Ô les rodomontades ridicules’,

14

Buiten spot Iemand: ‘Dwaze snoeverij!
Voorspelbaar! Oud verhaal! Dat kennen wij!
Vuur uit Italië en trots uit Spanje...
Don Juan, dit was bepaald niet snugger van je.
Al zwetst de Duivel, je bent mooi betrapt.
Je hebt een aantal dingen nooit gesnapt:
“Breng niemand in verzoeking,” staat geschreven.
En ook: de hel zal zich nooit overgeven.
Maar bovenal, bevroren proseliet,
wie niet de Duivel is, die wordt het niet.’

[Frans]

Dit du dehors *Quelqu'un* qui ricanait,
‘Contes prévus! farces que l'on connait!
Morgue espagnole et fougue italienne!
Don Juan, faut-il, afin qu'il t'en souvienn
Que ce vieux Diable, encor que radoteur,
Ainsi te prenne en délit de candeur?
Il est écrit de ne tenter... personne.
L'Enfer ni ne se prend ni ne se donne.
Mais avant tout, ami, retiens ce point:
On est le Diable, on ne le devient point.’

Twee gedichten
Driek van Wissen

Don Juan de oudere

Mijn leeftijd is nu ruimschoots middelbaar
En met de jonge blom, door mij aanbeden,
Verschil ik toch al gauw zo'n vijftien jaar,
Maar op zichzelf is dat nog geen bezwaar,

Alleen de disco, steeds met zorg gemeden,
Moet ik opeens met haar alsnog betreden
En binnen, onbespreekbaar voor elkaar,
Moet ik wel dansen met mijn stramme leden

En thuis staat dan de space-cake alweer klaar,
Ik moet mijzelf in hippe pakken kleden,
Een oorring in en bloemen in het haar -
Er wordt kortom door mij wat afgeleden:

Hoe meer ze mij tot jonge knaap wil kneden,
Hoe sterker ik mijn ouderdom ervaar.

Don Juan bekent

O liefste, als ik aan uw voeten hurk
Om u tot zoete bijslaap te bekoren
En als mijn hand daartoe reeds plompverloren
Ontdekkingsreizen maakt onder uw jurk

Dan ben ik een gewetenloze schurk,
Want doelbewust verzwijg ik van tevoren
Dat ik des nachts tot aan het ochtendgloren
U uit de slaap zal houden, want ik snurk.

En ook al doet u watjes in uw oren
En in mijn beide neusgaten een kurk
En in mijn mond een knots van een augurk
Om het geluid nog enigszins te smoren,
Ik zal uw nachtrust sterker nog verstoren
Dan het complete mannenkoor van Urk.

Doña Anna's Lament
Klaas de Wit

Vader, ik schaam mij zo voor deze biecht:
zwakheid dat is mijn maximale zonde,
verlangen naar die schandelijke smiecht.

Mijn hart, mijn naam, mijn eer heeft hij geschonden
en toch, ik blijf maar dromen van die man,
voor altijd, lijkt het, heeft hij mij gebonden.

Geheel betoverd door zijn liefdesban
ben ik, de gloed van zijn barnstenen ogen,
zijn stem, zijn mond! Ik spreek u van Don Juan,

die meer dan duizend vrouwen heeft bedrogen
met zijn hartstochtelijk gezworen woord
van trouw - het was van A tot Z gelogen -,

die zelfs mijn goede vader heeft vermoord...
U zult, Eerwaarde, vast en zeker denken:
‘Zo'n rare biecht heb ik nog nooit gehoord!

het lijkt wel of ze naar hem zit te wenken,
slechts wachtend op een teken van zijn kant
om hem alsnog haar lijf en ziel te schenken.’

Eerwaarde, het is waar, ik sta in brand.
De hemel plus die... van een Octavio
voor slechts één enkele streling van zijn hand -

Oh God, peccavi, oh peccavi ohhhh....

Vertaald proza

Het levenselixer*
Honoré de Balzac

(Vertaling Sonja Brouwer)

Maar ik vertel deze legende niet om stof te leveren aan hen die een biografie van Don Juan willen schrijven; zij is bedoeld om de brave burgers te bewijzen dat Belvidero niet is gestorven in zijn duel met een steen, zoals sommige lithografen willen doen geloven. Toen Don Juan Belvidero de leeftijd van zestig jaar bereikte, vestigde hij zich in Spanje. Daar huwde hij op zijn oude dag een jonge, beeldschone Andalusische. Maar hij toonde zich doelbewust een goede vader noch een goede echtgenoot. Het was hem opgevallen dat wij altijd het tederst bemind worden door de vrouwen aan wie wij het minst denken. Doña Elvira, die godvruchtig was grootgebracht door een oude tante, in het hart van Andalusië, in een kasteel op enkele mijlen afstand van San-Lucar, was een toonbeeld van toewijding en bevalligheid. Don Juan vermoedde dat dit meisje een vrouw zou zijn die lang tegen een hartstocht zou vechten voor ze eraan zou toegeven, en hij hoopte dus dat hij haar onbedorven zou kunnen houden tot aan zijn dood. Het was een spel dat hij met grote ernst speelde, een partij schaak die hij tijdens zijn levensavond wilde spelen. Steunend op de ervaring van alle fouten die zijn vader Bartolomeo had gemaakt, besloot Don Juan zelfs het geringste dat hij op zijn oude dag deed, in dienst te stellen van het welslagen van het drama dat zich zou moeten voltrekken op zijn sterfbed. Zo bleef het grootste deel van zijn rijkdommen verborgen in de kelders van zijn paleis in Ferrara, waar hij maar zelden heenging. Het andere deel van zijn fortuin werd op lijfrente gezet, opdat het gedurende zijn leven en dat van zijn vrouw en kinderen interest zou opleveren, een truc die zijn vader eigenlijk had moeten gebruiken; maar die machiavellistische

* *Balzac schreef naast zijn romans ook fantastische verhalen. Bovenstaand verhaal is te lang voor integrale publicatie. In het voorafgaande is verteld hoe Don Juans vader het levenselixer in handen kreeg en zijn zoon op zijn sterfbed liet beloven hem er direct na zijn dood mee in te smeren. Don Juan breekt zijn belofte met het oog op de erfenis. Zijn vader sterft en de nu zeer vermogende Don Juan zet zijn goddeloze levenswandel voort.*

speculatie was voor Don Juan nauwelijks noodzakelijk. De jonge Felipe Belvidero, zijn zoon, werd een even overtuigd godvruchtig mens als zijn vader goddeloos was, misschien volgens de wet van het spreekwoord: hoe gieriger de vader, des te verkwistender de zoon. De abt van San-Lucar werd door Don Juan gekozen als geestelijk begeleider en biechtvader van de hertogin van Belvidero en van Felipe. Deze geestelijke was een vroom man met een mooi, harmonisch gevormd lichaam en mooie donkere ogen, een Tiberius-hoofd dat getekend was door de vermoeidheid van het vasten, en bleek zag van de zelfkastijding; hij was dagelijks ten prooi aan verlokkingen, zoals allen die in eenzaamheid leven. De oude edelman hoopte misschien nog één monnik naar de verdoemenis te kunnen helpen voordat zijn eerste levenstermijn ten einde liep. Maar of het nu kwam doordat de abt net zo sterk was als Don Juan zelf kon zijn, of doordat Doña Elvira meer voorzichtigheid of deugdzaamheid bezat dan in Spanje aan de vrouwen wordt toegedicht, Don Juan was gedwongen zijn levensavond door te brengen als een oude dorpspastoor, zonder ook maar het geringste schandaal. Soms kon hij tot zijn grote genoegen zijn zoon of zijn vrouw erop betrappen dat zij tekortschoten in hun godsdienstige plichten en stond hij erop dat zij alle verplichtingen nakwamen die door de Curie te Rome aan de gelovigen werden opgelegd. En hij was nooit gelukkiger dan als hij de hoffelijke abt van San-Lucar, Doña Elvira en Felipe hoorde spreken over een gewetenszaak. Maar hoewel Don Juan Belvidero zichzelf buitengewoon goed verzorgde, begon voor hem de tijd van aftakeling. Met die smartelijke leeftijd kwamen de kreten van onmacht, kreten die des te jammerlijker waren door de rijke herinneringen aan zijn onstuimige jeugd en de zinnelijkheid van zijn volwassen jaren. Die man, voor wie de allerhoogste vorm van spotternij was dat hij anderen aanzette te geloven in de wetten en beginselen die hij zelf verachtte, was 's avonds als hij in slaap viel ten prooi aan twijfel. Dit toonbeeld van verfijning, deze krachtige hertog die had meegedaan aan orgieën, zijns gelijke niet had gekend aan de hoven, galant was omgegaan met vrouwen, wier harten hij naar zijn hand had gezet zoals een mandenvlechter wilgetenen naar zijn hand zet, deze briljante persoonlijkheid gaf nu hardnekkig maagslijm op, werd geplaagd door ischias, en leed aan een agressieve vorm van jicht. Hij verloor zijn tanden, zoals aan het eind van een feestavond de witst gepoederde en mooist geklede dames een voor een vertrekken en de zaal leeg en kaal achterlaten. Uiteindelijk

gingen zijn handen beven en werden zijn slanke benen wankel, en op een avond greep de beroerte hem met ijskoude kromme vingers in de nek. Sinds die fatale dag werd hij zwaarmoedig en hardvochtig. Hij verweet zijn vrouw en zoon hun toewijding en beweerde soms dat zij hem slechts omringden met hun tedere, liefdevolle zorgen omdat hij zijn hele fortuin op lijfrente had gezet. Elvira en Felipe huilden dan bittere tranen en overstelpten de boosaardige oude man met nog meer liefkozingen. Dan klonk er in zijn gebroken stem weer genegenheid en zei hij tegen hen: ‘Lieve mensen, beminde vrouw, willen jullie het me vergeven? Ik maak jullie het leven zuur. Almachtige God! Waarom gebruikt gij mij om deze twee hemelse schepsels te beproeven? Ik, die voor hen een bron van vreugde zou moeten zijn, ben hen tot gesel.’ Zo ketende hij hen aan zijn ziekbed, maakte hij dat ze maanden van ongeduld en wreedheid vergaten door één uur waarin hij voor hen de steeds weer nieuwe schatten van vleierij en valse tederheid tentoonspreidde. Een methode waarmee hij bij zijn zoon oneindig veel meer succes had dan zijn vader destijds bij hem. Uiteindelijk werd hij zo ziek dat hem in bed leggen een even moeizame operatie was als met een feloek door een verraderlijke vaargeul laveren. Toen kwam de dag van zijn dood. Deze briljante scepticus, waarvan alleen het verstand de afschuwelijkste aller vernietigingen had overleefd, lag daar nu tussen een arts en een biechtvader, zijn twee antipathieën. Maar hij was allerhartelijkst en opgewekt tegen hen. Scheen er voor hem immers niet een schitterend licht achter de sluier van de toekomst? Op die sluier, van lood voor de anderen en doorzichtig voor hem, speelden de lichtvoetige, verrukkelijke geneugten van de jeugd een schimmenspel.

Het was een mooie zomeravond toen Don Juan de nadering van de dood gewaarwerd. De Spaanse hemel was wonderbaarlijk zuiver, oranjebloesems vulden de lucht met hun heerlijke geur, de sterren verspreidden felle, heldere lichtjes, de natuur leek een waarborg voor zijn opstanding te bevatten die geen ruimte liet voor twijfel; een vrome en gehoorzame zoon keek hem vol liefde en eerbied aan. Rond elf uur vroeg hij om alleen te worden gelaten met deze onschuldige jongeman.

‘Felipe,’ zei hij met zo'n tedere en liefdevolle stem dat de jongeman beefde en huilde van geluk. Nooit eerder had deze onbuigzame vader zijn naam zo uitgesproken! ‘Luister naar me, mijn zoon,’ vervolgde de stervende. Ik ben een groot zondaar. Daarom heb ik ook

mijn hele leven aan de dood gedacht. Lang geleden was ik de vriend van de grote paus Julius II. Deze illustere pontifex vreesde dat mijn buitensporige zinnelijkheid mij een doodzonde zou doen begaan tussen het moment van mijn sterven en dat waarop ik het laatste oliesel zou hebben ontvangen. Hij gaf mij een flesje cadeau met daarin het gewijde water dat destijds in de woestijn aan de rotsen is ontsprongen. Ik heb die verkwisting van de rijkdom der Kerk altijd geheimgehouden, maar ik ben gemachtigd dit mysterie te onthullen aan mijn zoon, *in articulo mortis*. Je vindt dat flesje in de la van die gotische tafel die altijd aan het voeteneinde van mijn bed heeft gestaan... Het kostbare kristal zul je nog kunnen gebruiken, geliefde Felipe. Zweer je mij, op je eeuwig zieleheil, dat je mijn orders nauwgezet zult opvolgen?'

Felipe keek zijn vader aan. Don Juan was zo'n groot kenner van de uitdrukking van de menselijke gevoelens dat hij in vrede kon sterven bij het zien van een dergelijke blik, zoals zijn vader bij het zien van zíjn blik in wanhoop was gestorven.

'Je had een andere vader verdiend,' sprak Don Juan. 'Ik durf je te bekennen, mijn kind, dat ik op het moment dat de eerbiedwaardige abt van San-Lucar mij de heilige teerspijze gaf, dacht aan de onverenigbaarheid van twee zo grote machten als die van de duivel en van God.'

'Vader!'

'En ik zei bij mijzelf dat Satan, als hij zich met de hemel verzoent, toch zeker vergiffenis voor zijn aanhangers zal moeten bedingen, anders zou hij een grote ellendeling zijn. Die gedachte laat mij niet los. Want ik zal naar de hel gaan, mijn zoon, als jij mijn laatste wilsbeschikking niet ten uitvoer brengt.'

'Zegt u mij toch meteen wat ik moet doen, vader.'

'Zodra ik de ogen heb gesloten,' sprak Don Juan, 'misschien al over enkele minuten, moet je mijn lichaam, als het nog warm is, op een tafel midden in deze kamer leggen. Dan moet je de lamp doven; het schijnsel van de sterren moet je genoeg zijn. Je moet me mijn kleren uitdoen, en onder het uitspreken van *Onze Vaders* en *Ave Maria's*, en terwijl je je ziel tot God verheft, moet je mij zorgvuldig bevochtigen met dat gewijde water, eerst mijn ogen, mijn lippen, mijn hele gezicht, en dan achtereenvolgens mijn ledematen en mijn lichaam. Maar denk eraan, mijn zoon, de macht van God is zo groot dat je je nergens over moet verbazen.'

Met een stem die door merg en been ging voegde Don Juan, die de dood voelde komen, er nog aan toe: ‘Houd het flesje goed vast.’ Daarna blies hij vredig de laatste adem uit in de armen van zijn zoon, wiens tranen overvloedig over zijn bleke gezicht stroomden.

Het was rond middernacht toen Don Felipe Belvidero het lijk van zijn vader op de tafel legde. Nadat hij het grimmige voorhoofd en de grijze haren had gekust, doofde hij de lamp. In het zachte schijnsel van de maan, waarvan de wonderlijke weerspiegeling de velden verlichtte, kon de vrome Felipe heel vaag het lichaam van zijn vader zien, als iets wits in de duisternis. De jongeman drenkte een doek in de vloeistof en bette daarmee, in gebed verzonken, nauwgezet dat gewijde hoofd; om hem heen heerste een diepe stilte. Hij hoorde wel een onbestemd geruis, maar dacht dat het een briesje was dat door de boomtoppen speelde. Toen hij de rechter- arm had bevochtigd, voelde hij hoe hij stevig bij de keel werd gegrepen door een krachtige, jonge arm, de arm van zijn vader! Hij slaakte een afgrijselijke kreet en liet het flesje los, dat op de grond kapot viel. De vloeistof vervloog. De mensen in het kasteel snelden toe, met fakkels in de hand. Ze waren geschrokken en verrast door die kreet, alsof het trompetgeschal van het laatste oordeel de wereld had opgeschrikt. In enkele ogenblikken was de kamer vol mensen. De sidderende menigte zag Don Felipe, die het bewustzijn had verloren, maar werd vastgehouden door de machtige arm van zijn vader, die hem vasthield bij zijn keel. En ze zagen een bovennatuurlijk verschijnsel: het gezicht van Don Juan dat zo jong en zo mooi was als dat van Antinoüs. Een hoofd met zwart haar, stralende ogen en een rode mond, en dat heftig heen en weer schudde zonder het karkas waar het toe behoorde, te kunnen bewegen. Een oude dienaar riep: ‘Een wonder!’ En alle Spanjaarden zeiden het hem na: ‘Een wonder!’ Doña Elvira, die te vroom was om in toverkunst te geloven, liet de abt van San-Lucar halen. Toen de prior het wonder aanschouwde, besloot hij hiervan te profiteren als een verstandig man en als een abt die heel goed wat extra inkomsten kon gebruiken. Hij verklaarde onmiddellijk dat Don Juan zeker heilig zou worden verklaard en dat de ceremonie van de heiligverklaring zou plaatsvinden in zijn klooster, dat, zo zei hij, voortaan *San-Juan-de-Lucar* zou heten. Bij die woorden vertrok het hoofd zich tot een nogal spottende grijns.

De voorliefde van Spanjaarden voor dit soort plechtigheden is algemeen bekend, en het kan dus niet moeilijk zijn te geloven in het re-

ligieuze spectakel waarmee de abt van San-Lucar de overbrenging van de *zalige Don Juan de Belvidero* naar zijn kerk omringde. Enkele dagen na de dood van deze illustere hertog had het nieuws over zijn onvolmaakte wederopstanding zich zo gestaag van dorp tot dorp verspreid, in een straal van meer dan 200 kilometer rond San-Lucar, dat de nieuwsgierigen op weg daar naar toe op zichzelf al een bezienswaardigheid vormden. Ze kwamen uit alle richtingen, aangelokt door een Te Deum dat werd gezongen bij het licht van fakkels. De oude moskee van het klooster van San-Lucar, een schitterend bouwwerk van de Moren waar nu al drie eeuwen lang niet de naam van Allah, maar die van Jezus Christus weergalmde in de gewelven, was te klein om de menigte te bevatten die was toegestroomd om de ceremonie te aanschouwen. Dicht opeengepakt stonden hidalgo's in fluwelen mantels, gewapend met hun mooiste zwaard rond de zuilen, en ze hadden geen ruimte om hun knieën te buigen, op de enige plaats waar zij ooit hun knieën bogen. Beeldschone boerinnetjes, met Baskische rokken waarin hun wulpse vormen zich aftekenden, liepen arm in arm met oude grijsaards. Jongeren met felle ogen stonden naast oude vrouwtjes die hun mooiste kleren hadden aangetrokken. Innig verliefde paartjes, nieuwsgierige verloofden die door hun geliefde waren meegenomen, paren die de dag tevoren waren getrouwd, kinderen die angstig elkaars hand vasthielden. Die kleurrijke menigte, vol schitterende contrasten, vol bloemen, feestelijk getooid, vulde de stilte van de nacht met een gedempt geroezemoes. De grote deuren van de kerk gingen open. Zij die te laat waren gekomen, bleven buiten en zagen van verre, door de drie open portalen, een schouwspel waar de uitbundige decoraties onzer hedendaagse opera's niet meer dan een zwakke afspiegeling van zouden kunnen geven. Vromen en zondaars, die zo snel mogelijk de gunst wilden winnen van een nieuwe heilige, staken ter ere van hem duizenden kaarsen aan in die immense kerk, baatzuchtige lichtjes die het monument een toverachtige aanblik gaven. De donkere arcaden, de zuilen met hun kapitelen, de diepe kapellen, schitterend van het goud en zilver, de galerijen, het Saraceense snijwerk, de fijnste details van het fijne beeldhouwwerk, alles kwam duidelijk uit in dat overvloedige licht, als grillige figuren die zich vormen in een rode vuurgloed. Het was een oceaan van licht, gedomineerd door het vergulde koor helemaal voor in de kerk, waar het hoofdaltaar verrees in een gloed die zou kunnen wed-

ijveren met die van de opgaande zon. Maar de pracht van de gouden lampen, de zilveren kandelaars, de vaandels, de sierkwasten, de heiligenbeelden en de *ex-voto's* verbleekte bij die van de schrijn waarin Don Juan lag. Het lichaam van de goddeloze was overladen met schitterende edelstenen, bloemen, kristallen, diamanten, goud en veren zo wit als de vleugels van een serafijn, en het verving op het altaar een schilderij van Christus. Rond hem schitterden talrijke kaarsen waarvan de vlammetjes zich als trillende fonkelingen omhoog verhieven. De goede abt van San-Lucar zat in pontificaal gewaad, met een mijter bezet met edelstenen, zijn rochet en zijn gouden staf, op een vorstelijke troon als de koning van het koor, omringd door al zijn geestelijken, onaandoenlijke oude mannen met zilveren haren, gekleed in witte koorhemden; zij hadden zich om hem heen geschaard als op schilderijen de vrome belijdende heiligen rond de Eeuwige. De koorleider en de dignitarissen van het kapittel, getooid met de fonkelende versierselen van kerkelijke praal liepen op en neer temidden van de wolken wierook, als sterren die zich aan het firmament bewegen. Toen het uur van triomf was aangebroken, wekten de kerkklokken de echo's van het platteland en de immense mensenmenigte zond de eerste lofkreet waarmee het *Te Deum* begint tot God. Een heerlijke lofkreet! Het waren zuivere en heldere stemmen, stemmen van vrouwen in extase, vermengd met de diepe, sterke stemmen van de mannen, duizenden stemmen die zo krachtig waren dat het orgel er niet bovenuit kon komen, ondanks het dreunende geluid van de orgel- pijpen. De schrille klank van de jonge stemmen van koorknapen en de diepe accenten van enkele basbaritons wekten gedachten aan de genade Gods, schilderden jeugd en kracht in dat wonderschone concert van menselijke stemmen die één werden in een gevoel van liefde. *'Te Deum laudamus!'*

Vanuit de kathedraal die zwart zag van de geknielde mannen en vrouwen verspreidde dat gezang zich als een licht dat plotseling fonkelt in de nacht, en de stilte werd verbroken als door een donderslag. Stemmen stegen omhoog met de wolken van wierook die doorzichtige, blauwachtige sluiers wierpen over de imposante wonderen van de architectuur. Het was een en al rijkdom, heerlijke geur, licht, melodie. Op het ogenblik dat die muziek vol liefde en dankbaarheid het altaar bereikte, antwoordde Don Juan, die te beleefd was om niet te bedanken en te gevat om een grap niet te waarderen, met een ver-

schrikkelijk gelach, en liet het hoofd ontspannen achterover rusten in zijn schrijn. Maar toen gaf de duivel hem de gedachte in dat hij kans liep te worden beschouwd als een gewoon mens, een heilige, een Bonifatius, een Pantaleon, en hij verstoorde daarop de liefdevolle melodie met een luid gekrijs waarbij zich de duizend stemmen uit de hel aansloten. De aarde zegende, de hemel vervloekte. De kerk schudde ervan op zijn oude grondvesten.

'Te Deum laudamus', zei de menigte.

'Loop toch allemaal naar de duivel, achterlijke stomkoppen dat jullie zijn. God, God! *Carajos demonios*, beesten, jullie zijn niet goed snik met jullie aftandse God!'

En een stortvloed van verwensingen stroomde uit zijn mond als gloeiende lava na een uitbarsting van de Vesuvius.

'Deus sabaoth! sabaoth!' schreeuwden de christenen.

'Jullie beledigen de majesteit van de hel,' antwoordde Don Juan knarsetandend.

En al snel slaagde zijn arm erin zich boven de schrijn te verheffen en hij dreigde de mensenmassa met gebaren vol wanhoop en spot.

'De heilige zegent ons,' zeiden de oude vrouwtjes, de kinderen en de verloofde stellen in hun goedgelovigheid.

Zo hebben wij ons vaak vergist in hen die wij aanbaden. Een hooghartig man veracht degenen die hem lof toezwaaien, en hij prijst soms de mensen die hij in het diepst van zijn wezen veracht.

Op het moment dat de abt, geknield voor het altaar, zong: *'Sancte Johannes, ora pro nobis!'* hoorde hij vrij duidelijk: *'O coglione'*.

'Wat gebeurt er daarboven?' riep de onderprior toen hij de schrijn zag bewegen.

'De heilige speelt voor duivel,' antwoordde de abt.

Op dat moment maakte het levende hoofd zich met een harde ruk los van het lichaam, dat niet meer leefde, en viel op de kale schedel van de abt.

'Denk aan doña Elvira,' schreeuwde het hoofd terwijl het dat van de abt begon te verslinden.

De abt slaakte een afschuwelijke kreet die de ceremonie verstoorde. Alle priesters snelden toe en schaarden zich om hun leider.

'Imbeciel, durf je nu nog te zeggen dat er een God is?' schreeuwde het hoofd op het moment dat de abt, die in zijn hersens was gebeten, de laatste adem uitblies.

(1830)

Don Giovanni op Sicilië
Vitaliano Brancati[*]
(Vertaling Ike Cialona)

Op de voorlaatste ochtend van maart, toen de balkondeuren wijdopen stonden, de tapijten over de balustrades hingen, de bloempotten in gelid op de galerijen opgesteld waren en er overal in huis witte, gele en hemelsblauwe zonnestralen dansten, toen er met het stof iets ouds naar buiten verdween en daarvoor in de plaats gemoedsrust, vrolijkheid, de klanken van een mondharp en de uitroepen 'vanavond!' en 'morgen!' van een paar voorbijgangers naar binnen kwamen, liet Barbara zich in een fauteuil zakken, zich in allerlei bochten wringend tussen haar zusters die haar polsen stevig vasthielden: 'Nee, ik heb niets gedaan om dit paradijs te verdienen!' Ook haar zusters huilden en daar ze hun handen niet vrij hadden, veegden ze hun ogen met hun schouder droog.

Tegen Giovanni werd hierover niets gezegd. Een groot deel van die gemoedsrust en dat paradijs was aan hem te danken, aan zijn werk, zijn goedheid en zijn geregelde leven. Maar op zijn voorhoofd concentreerden zich, telkens als hij zijn hoofd boog om naar zijn bord te kijken, de glanzende en vredige blikken van de drie vrouwen, plus de blik van het ene oog, niet minder liefdevol en erkentelijk, van de oude dienstbode.

De aprildagen waren mooi als maannachten in september. Als voorbijgangers in de Via Leonardi het hoofd ophieven in de richting van de triller van een zwaluw, zagen zij op een balkon een vrouw die wat voor zich uit mompelde en zo nu en dan haar haren naar achteren wierp. Dat was Barbara, die bijna onhoorbaar zei: 'Paradijs in de hemel, paradijs op aarde... Paradijs in de hemel, paradijs op aarde...'

* *Vitaliano Brancati is in 1907 in een dorpje bij Syracuse geboren en in 1954 in Rome gestorven. Met zijn in 1942 gepubliceerde roman* Don Giovanni in Sicilia *behaalde hij zijn eerste succes bij de kritiek en het publiek. Later schreef hij over het 'gallismo' ofwel 'hanigheid' van de Sidlianen de romans* Il bell'Antonio *en* Paolo il Caldo. *Van zijn vele romans en toneelstukken is alleen* Il bell'Antonio *in het Nederlands vertaald.*

De oude gewoonten waren niet veranderd: maar zoals een kar vanuit de engte tussen twee blinde muren in een ruimte met uitzicht op zee en verlichte tuinen komt, zo verliepen de dingen nu, met hetzelfde langzame tempo, in een betere lucht, onder een helderder licht.

Giovanni deed wat hij altijd had gedaan en de zusters deden ook niets anders, maar alles, ze wisten niet waarom, was beter dan daarvoor.

Maar op een dag, op de tweede zondag in april van het jaar negentienhonderdnegenendertig, op een dag... Op een dag gebeurde het volgende.

De brave Giovanni kwam zoals gewoonlijk om twee uur 's middags thuis. Maar in plaats van zich in zijn kamer terug te trekken met een schone borstrok onder zijn oksels, ging hij het toiletkamertje binnen en vroeg om warm water.

Onmiddellijk werd hem een kan vol gebracht. Maar Giovanni riep vanachter de deur met de geslepen ruitjes: ‘Hiermee kan ik niet eens mijn neus wassen!’

De drie zusters keken elkaar aan.

‘Wil je nog meer water?’ vroeg Barbara bedeesd.

Een kookgat dat nog nooit gebruikt was werd ontdaan van een berg boeken en kranten, er werd een grote pan vol water op gezet en eronder werd een stapel hout aangestoken.

‘Mijn God!’ zei Rosa, luisterend naar het gesis van de vlammen en het geborrel van de stoom. ‘Wat zou er aan de hand zijn?’

Vijf keer werd de kan vol warm water naar de deur van het toiletkamertje gebracht en vijf keer gaf de blote arm van Giovanni haar door een smalle kier leeg terug.

Een onbeschrijfelijk rumoer vulde de gang: een driftig gerammel met sloten, de kan die in de roodkoperen badkuip viel en daarna, buiten de badkuip, een geplas van hier tot ginder, gevloek: ‘Wel verduiveld! Die zeep is zo glad als een aal! Kom me helpen!’ De zeep had zich als een muis onder de deur verstopt en de dienstbode moest hem met een braadspit uit zijn schuilplaats verdrijven; ten slotte ontsprong er een beekje in het kamertje, kabbelde door de gang, stroomde de grote slaapkamer van de zusters in en bevochtigde een vloerkleedje.

‘Hier... en hier... en nog een beetje hier,’ zei Barbara met zachte en geagiteerde stem tegen de dienstbode, die haar volgde met een

mandje aan haar arm waaruit ze handenvol zaagsel nam om op de vloer te werpen.

Giovanni kwam verwilderd en roodgevlekt te voorschijn, met gespreide handen op zijn borst kloppend. ‘Ach lieve hemel! Zo voel je je een ander! Vanaf vandaag moeten jullie elke zondag een pan water voor me warmen!’

‘Elke zondag?’ uitte Rosa, terwijl ze Barbara in de ogen keek.

Barbara slikte en nadat ze op het volle bord gewezen had dat voor haar broer stond, zei ze: ‘Eet nu maar!’

‘Elke zondag en elke donderdag,’ voegde Giovanni toe, met zijn servet over zijn nog vochtige haar strijkend.

‘Twee keer... per week?’ verstoutte Lucia zich.

‘Twee keer per week! Sommige mensen baden elke dag; en misschien wel twee keer per dag!’

Lucia dacht aan een roman, *Blauw Bloed*, waarin ze iets van dien aard gelezen had; en ze hield haar mond.

Hoewel Giovanni de mening toegedaan was dat baden de eetlust aanwakkerde, raakte hij de spijzen nauwelijks aan; en de zusters wierpen lange blikken op de borden die hij vol van zich af schoof. Maar toen ze hem, als elke dag, zijn kamer zagen binnengaan en het gekraak van de oude, moeilijk dichtgaande jaloezieën en blinden hoorden, slaakten de drie vrouwen tegelijk een zucht van opluchting. De gril van het bad verloor zich in het serene kader van de oude gewoonten.

‘De stakker,’ zeiden ze glimlachend tegen elkaar. ‘Tja...’

Maar na nog geen uur kwam Giovanni alweer te voorschijn met een verhit gezicht, een kuchje in zijn keel en opnieuw zeep en kammen bij de hand.

‘Ik ga de straat op,’ zei hij. ‘Te veel slapen is niet goed voor me.’

En even later, toen hij gewassen en gekamd uit het toiletkamertje kwam, gaf hij Barbara een liefkozend kneepje in haar kin: ‘Wat drommel, al dat slapen verkort het leven!’

De volgende dag was gelukkig een heel gewone dag; maar de dag daarop bracht een nieuwigheid.

Om vijf uur 's middags, een tijdstip waarvan Giovanni de aanblik en het licht in geen seizoen en maand ooit gewaar was geworden, omdat hij het altijd verslapen had, kwam er uit zijn kamer een geluid dat eerst onduidelijk was, iets van ‘tara...la, tara...la, oehoe, nanana’ en dat gaandeweg duidelijker en ten slotte zelfs bijna welluidend werd.

De drie vrouwen liepen op hun tenen naar de kamer van hun broer; ook de dienstbode voegde zich bij hen met de bezem in haar hand. Ze luisterden aan de deur.

'Hij zingt!' zei Barbara, krampachtig gebarend met haar handen. 'Hij zingt!'

En meteen trokken ze zich geschrokken terug bij het horen van zijn naderende stap.

Giovanni liep door de gang, met gesloten lippen diep in zijn borst een melodietje murmelend dat zich bijna niet van een licht gekuch onderscheidde. Maar twee dagen later werd dat gezang onbeschaamd.

'Denkt hij er wel aan dat hij drie zussen in huis heeft?' zei Lucia. 'Denkt hij daar wel aan?'

Giovanni zong inderdaad luid en sprak duidelijk hoorbaar de tekst uit, die vaak zodanig was dat Barbara ervan tot aan haar haarwortels bloosde.

'Zend mij voor je gaat slapen,' zong Giovanni, 'een echte liefdeskus!' Of: 'Ik zou je in mijn armen willen sluiten, om je te zeggen wat je nog niet weet.' Of zelfs: 'Maar de benen, maar de benen, die bevallen mij het meest!'

Hij had iets gedrevens en zijn ogen schitterden, maar richtten zich nooit op 'huiselijke zaken', zoals Barbara zei; en zijn gang, die eerst sloffend was, liet nu een ferm hakgeklik horen.

Op een dag schoof hij aan tafel zijn bord van zich af. 'Dat staat me niet aan!' zei hij.

Er viel een stilte. Barbara slikte en vroeg met moeite: 'Waarom niet?'

'Niets hier in huis staat me aan. Niets! Het lijkt hier wel een negerhut. Ik schaam me dat ik hier woon.'

'God!' uitte Barbara met haar handen voor haar oren: 'God!'

'We hebben geen behoorlijke badkamer. We wassen ons één keer in de maand en we verspreiden allemaal een geitelucht.'

'Allemaal?' vroeg Rosa.

'Allemaal!'

'Maar waarom zeg je dat nu pas?'

'Ik zeg het wanneer het me zint. Ik maak zelf uit of ik iets zeg of niet. Ik maak zelf uit of ik dit glas bekijk of niet. En als ik het bekijk, mag ik ook opmerken dat glazen niet gewassen horen te worden met as waarin de kat gepist heeft.'

‘Maar as desinfecteert. De keukenmeiden van baron Cardaci doen het net zo.’

‘Baronnen? Havensjouwers! Basta, laten we er alsjeblieft over ophouden.’

En hij trok zich in zijn kamer terug.

De zusters zwegen, denkend dat de wereld zou vergaan. Maar een klein uur later stapte Giovanni weer kwiek als een jongen uit zijn bed; hij zong; hij kneep in Lucia's neus en kuste haar in de buurt van haar mond, hoewel hij daarna bij zichzelf mompelde: ‘God, wat een lucht van oude lappen.’

‘Tot ziens, moppies!’ riep hij vanuit het trappenhuis.

‘Moppies?’ uitte Barbara verbijsterd.

Uit vrees dat dat woord door het trappenhuis had gezweefd, werd de conciërge geroepen en uitvoerig ondervraagd. De oude vrouw had niets gehoord.

Toen Barbara zich die avond uitkleedde, terwijl Rosa al met wijd opengesperde ogen en het laken tot aan haar kin in bed lag, zei ze, half snibbig en half schertsend: ‘Sluit je ogen, moppie!’

‘Sluit je ogen, Mariù!’ echode Lucia en neuriede het liedje.

‘Nu zingt zij ook al,’ zei Rosa. ‘Het zit in de familie.’

Daarna barstten ze evenwel in tranen uit en toen het licht gedoofd was bleven ze schokkend snikken, zodat hun bedden piepten.

‘En toch,’ zei Barbara, zich als een spook oprichtend in het duister, ‘en toch wil ik weten wat er met hem is.’

De volgende ochtend greep ze Giovanni onhandig bij de kraag van zijn jasje en zei: ‘Wat heb je toch? Wat heb je?’

‘Niets,’ zei hij; en nadat hij de handen van zijn zus een voor een had losgemaakt, deed hij een stap achteruit. ‘Niets.’

‘Hoezo niets?’ drong Barbara met vochtige ogen aan.

‘Niets, zeg ik toch!’

‘Nee, broer, er is iets met je gebeurd.’

‘Jullie mogen denken wat jullie willen, maar er is niets met me gebeurd. Ik ga de deur uit. Dag!’

Er was echter zoiets uitzonderlijks met Giovanni gebeurd dat hij er, als hij het alleen maar gedroomd had, een maandlang ondersteboven van zou zijn geweest en elke avond met hartkloppingen in bed zou zijn gestapt in de vrees dat hij een tweede maal zo aangenaam en angstwekkend zou dromen.

Mejuffrouw Maria Antonietta, dochter van de markies en de markiezin Di Marconella, had naar hem gekeken.

Is dat alles? zullen onze lezers vragen.

Dat is alles! Maar het is niet weinig; dat zullen we u uitleggen. Om te beginnen moeten we u eerst vertellen dat de adellijke jongedame uit Toscane niet vluchtig naar Giovanni Percolla had gekeken, met zo'n blik die over ons gezicht glijdt als een glimp zonlicht, weerkaatst door een vensterruit die geopend of gesloten wordt: integendeel, ze had hem vol in het gezicht gekeken, boven zijn neus, misschien wel in zijn ogen maar niet exact in de pupillen, eerder ergens tussen wenkbrauwen en voorhoofd, wat het deel van zijn verschijning was waarvan Giovanni het liefst had dat ernaar gekeken werd, en dat hij in de studio van een fotograaf altijd meteen naar voren stak, hoewel de laatste hem dan welwillend toevoegde: 'Maar zo komt u eruit te zien als een os!' En ze had hem niet maar eventjes op die manier aangekeken, maar een hele minuut lang, en zo aandachtig en overtuigd dat ze bevallig gestruikeld was over een klein meisje dat voor haar liep.

Daaraan moeten we toevoegen dat het belangrijkste deel van de geschiedenis van Catania niet gevormd wordt door de zeden en gewoonten, de nijverheid, de gebouwen en de opstanden, maar door de blikken. Het leven in die stad is vol gebeurtenissen, vriendschappen, twisten, liefdes, beledigingen, maar alleen in de blikken die door mannen en vrouwen gewisseld worden; voor de rest is het saai en armzalig. Toen provinciesecretaris Alberto Nicosia op een zondagmiddag in zijn badkuip overleden was, herdacht mevrouw Perretta na vijf dagen van uitzinnige smart zijn hele leven en zijn betrekkingen met haar in deze eenvoudige uitspraak: 'Oh, zoals hij naar mij keek!'

De vrouwen ontvangen die blikken urenlang op hun neergeslagen oogleden, terwijl er heel langzaam een teer aureool om hun gelaat groeit, bestaand uit het licht van honderden vonkende ogen. Ze kijken zelden terug. Maar als ze hun hoofd uit zijn gebogen houding opheffen en hun ogen laten weerlichten, is de loop en de aard van het hele leven van de man veranderd. Als zij niet kijkt, gaat het leven door zoals het is, voor de jongeling of de wat oudere man: effen, middelmatig, kleurloos, triest: kortom, het gewone leven van de mens. Maar als zij kijkt, al is het maar met een half oog, oh, dan is het leven zo gek nog niet en dan is Leopardi een dichter die niets van deze wereld afweet!

'Talía?' vragen ze in Catania. 'Kijkt ze?'

'Wat doet ze, kijkt ze?' vraagt de schooljongen zachtjes aan zijn kornuit, in wiens gezelschap hij, met krampachtig gebogen hoofd, onder haar balkon langs loopt.

'Ik moet eigenlijk naar de krant,' zei op een avond in het theater een onbekende toeschouwer die naast ons zat, terwijl hij met de punt van zijn jasje zijn lorgnet schoonpoetste. 'Ik moet eigenlijk naar de redactie, want om middernacht komt het nieuws uit de provincie en dat moet ik verwerken. Maar ik moet hier blijven!'

Aangemoedigd door de gekwelde gelaatstrekken van onze buurman vroegen wij: 'Waarom?'

'Tja!' zuchtte hij en wees naar het podium, waarop het laatste meisje van een rij halfnaakte vrouwen verblind door het licht van de schijnwerpers haar benen ophief en lege, uitdrukkingsloze blikken de zaal in wierp. 'Dat meisje, het laatste van de rij, dat kijkt naar me.' 'Dat lijkt wel zo, ja!' zeiden wij.

Hij kreeg meteen een beetje sympathie voor ons en vertelde een lang verhaal over brieven en telefoontjes die in het verleden onbeantwoord waren gebleven, doch die avond eindelijk bekroond geraakt waren met de verliefde blik van de danseres. In werkelijkheid keek het meisje de zaal in als iemand die vanuit een verlichte kamer door een duister venster staart; maar elke keer dat haar verblinde ogen over onze linkerbuurman gleden, bewoog onze rechterbuurman zich onrustig in zijn stoel en zei vol angst en vreugde: 'Daar, ze kijkt, ze kijkt!'

Zijn dat nu, zult u zeggen, dezelfde inwoners van Catania die op zo'n weinig hoofse wijze over vrouwen praten? Jazeker wel, maar als ze verliefd zijn...

Giovanni Percolla nu was nog nooit verliefd geweest, hoewel hij zijn hele leven aan de vrouw gewijd had, aan gesprekken over haar, aan reizen voor haar; en hij toonde zelfs een zekere minachting voor zijn neef, die de hele dag in het donkerste kamertje van zijn huis doorbracht, terwijl hij als een kat de telefoonhoorn belikte met lieve woorden en achter een walm van sigarettenrook verdween. 'Wat een stomkop!' zei Giovanni, na een blik geworpen te hebben door de glazen deur waarachter vijf of zes uur lang het schemerige toneel te zien was van een man die op een kist lag met zijn benen in de lucht en de telefoonhoorn tussen zijn schouder en zijn oor.

Zo had hij ongemanierd gegaapt, elke keer dat zijn vrienden het

over Ninetta di Marconella hadden, die ze om haar in de nek opeengehoopte blonde haar ‘Die met de knot’ noemden; gegaapt om hun gekweld gekreund als een van hen 's avonds opmerkte: ‘Om deze tijd ligt ‘Die met de knot’ in bed. Zou ze een pyjama of een nachtpon aanhebben?’ wanneer ze elkaar rond het middaguur vroegen: ‘Is ze die kant uit gelopen?’ ‘Nee, ik geloof dat ze die kant uit ging.’ ‘Ik ben haar niet tegengekomen.’ ‘Misschien is ze daar... misschien is ze ginder.’; of wanneer ze 's zondags tot de zwartste somberheid verviellen als jonkheer Licalzi, die gewoonlijk goed op de hoogte was, persoonlijk of via de telefoon aankondigde: ‘Die met de knot is naar Taormina.’

‘Ik krijg een staart van die knot!’ had Giovanni schertsend gezegd. ‘Jullie hemelen die meisjes van het vasteland veel te veel op. In Florence vind je zulke meisjes op straat. Bij wijze van spreken. Zeker, ze is beeldschoon. Maar goeie hemel, de hele stad praat over haar! Dat lijkt me pure onzin. Geen wonder dat ze zo hooghartig doet.’

Maar op een ochtend had die hooghartige schone bij het hek van het park een minuut lang naar Giovanni Percolla gekeken.

De biecht van Don Juan

Karel Ĉapek[*]

(Vertaling Kees Mercks)

De dood van de ongelukkige Doña Elvira was gewroken; Don Juan Tenorio lag met doorboorde borstkas in de Posada de las Reinas en was kennelijk stervende. ‘Longemfyseem,’ bromde de plaatselijke dokter. ‘Iemand anders zou dat nog wel te boven komen, maar zo'n afgeleefde caballero als Don Juan... Dat wordt een moeilijke zaak, Leporello; om je de waarheid te zeggen, bevalt dat hart van hem me niet. Nu ja, dat spreekt vanzelf: na zoveel excessen in venere een uitgesproken geval van asthenie, heren. Leporello, ik zou er voor de zekerheid maar een pastoor bij halen; misschien komt Don Juan nog bij, alhoewel, volgens de huidige stand van de wetenschap... ik weet het niet. Ik heb de eer u te groeten, caballeros.’

Zo gebeurde het dat Padre Jacinto bij Don Juan aan het voeteneinde plaatsnam en wachtte totdat de patiënt tot bewustzijn kwam; intussen bad hij voor diens notoir zondige ziel. Als het mij toch eens zou lukken die aartszondaar te redden, dacht de brave pater bij zichzelf; die lijkt behoorlijk op zijn falie te hebben gekregen... misschien breekt het zijn verwaandheid en brengt het zijn geest in een toestand van berouwvolle inkeer. Dat overkomt niet iedereen dat hij zo'n beruchte en gewetenloze rokkenjager in handen krijgt; tsjonge, zo'n zeldzaam geval heeft misschien de bisschop van Burgos niet eens gehad. De mensen zullen nog fluisteren: Kijk, daar heb je Padre Jacinto, de man die de ziel van Don Juan heeft gered...

De Padre huiverde en bekruiste zich; enerzijds schrok hij van zijn eigen duivelse verzoeking van hoogmoed, anderzijds besefte hij dat hij strak werd aangekeken door de gloeiende en als het ware spottende ogen van de stervende Don Juan.

* *Karel Ĉapek (1890-1938), een van de belangrijkste Tsjechische schrijvers van het Interbellum, publiceerde in 1932* Het boek der Apocriefen, *waarin hij zijn visie gaf op een aantal beroemde legendes. ‘De biecht van Don Juan’ is naderhand geschreven en pas postuum in een naoorlogse herdruk opgenomen.*

‘Beste zoon,’ zei de eerwaarde Padre zo vriendelijk als hij maar kon, ‘u ligt op sterven; straks zult u, bezwaard door alle zonden die u in uw vunzige leven hebt begaan, voor Gods rechterstoel verschijnen. Ik smeek u in naam van de liefde des Heren, werp uw zonden van u af zolang het nog niet te laat is; het past niet getooid in het kleed van uw ondeugden en bezoedeld met de vuigheid van uw aardse daden heen te gaan.’

‘Ja,’ liet Don Juan van zich horen. ‘Nog één keer me omkleden. Padre, ik was er altijd al erg op gesteld me naar de omstandigheden te kleden.’

‘Ik vrees,’ sprak Padre Jacinto, ‘dat u me niet helemaal begrijpt. Ik vraag u uw ondeugden boetvaardig op te willen biechten.’

‘Biechten,’ herhaalde Don Juan zwakjes. ‘Jezelf flink zwart afschilderen. Ach, vader, u zult niet geloven wat voor effect dat op de vrouwtjes heeft.’

‘Juan,’ sprak de brave pater bars, ‘laat die wereldse zaken nu varen; bedenk dat u aanstonds met uw Schepper zult spreken.’

‘Dat weet ik,’ zei Don Juan hoffelijk. ‘En ik weet ook dat het fatsoenlijk is als een christen te sterven. Ik heb altijd gelet op wat fatsoenlijk was, voor zover dat ging, vader. Op mijn erewoord, ik zal u alles zonder omhaal zeggen; ten eerste omdat ik me voor lange gesprekken te slap voel en ten tweede omdat het altijd mijn principe is geweest recht en zonder omwegen op mijn doel af te gaan.’

‘Ik prijs uw toegewijdheid,’ sprak pater Jacinto. ‘Maar bereidt u zich dan nu grondig voor, beste zoon, vors uw geweten na en roep uzelf op tot deemoedig berouw voor het verkeerde dat u hebt gedaan. Ik wacht intussen.’

Daarop sloot Don Juan de ogen en vorste hij zijn geweten na, terwijl de Padre in stilte bad ten einde Gods hulp en een verlichte geest deelachtig te mogen worden.

‘Ik ben zo ver, vader,’ liet Don Juan even later weten en hij begon met zijn biecht. Padre Jacinto knikte voldaan; het leek een oprechte en volledige biecht; geen leugen of godslastering ontbrak en ook geen moord, meineed, hoogmoed, oplichterij of verraad... Don Juan was inderdaad een zware zondaar. En plotseling zweeg hij, alsof hij te moe was, en sloot de ogen.

‘Rust maar uit, beste zoon,’ spoorde de pastoor hem geduldig aan, ‘en ga daarna door.’

‘Ik ben klaar, eerwaarde vader,’ zei Don Juan. ‘Mocht ik iets vergeten zijn, dan zijn dat futiliteiten, die God graag door de vingers zal willen zien.’

‘Hoezo?’ riep pater Jacinto uit, ‘u noemt dat futiliteiten? En de ontucht dan waar u uw hele leven in hebt gezwolgen, en de vrouwen die u hebt verleid, en de onreine lusten die u ongebreideld hebt botgevierd? Beken maar mooi, manneke; voor God blijft geen van uw schaamteloze daden verborgen, schobbejak; toon liever berouw voor uw verdorvenheid en verlicht uw zondige ziel!’

Op het gelaat van Don Juan verscheen een uitdrukking van pijn en ongeduld. ‘Vader, ik heb u al gezegd,’ sprak hij vasthoudend, ‘dat ik aan het einde van mijn verhaal ben. Op mijn erewoord, ik heb u verder niets meer te vertellen.’

Op dat moment hoorde de kastelein van de Posada de las Reinas een daverend geschreeuw uit de kamer van de gewonde komen. ‘De Heer zij met ons,’ riep hij uit en sloeg een kruisje, ‘het lijkt wel of Padre Jacinto de duivel uitdrijft bij die stakker van een señor. God allemachtig, zulke dingen zie ik echt niet graag in mijn herberg.’

Het genoemde geschreeuw hield heel lang aan, net zolang als een kruik te water gaat; soms werd het gedempt tot een indringend toespreken, dan weer laaide het op tot een woest kabaal; plotseling stormde Padre Jacinto de kamer van de gewonde uit; rood als een kreeft en onder het aanroepen van de Heilige Maagd rende hij weg naar de kerk. Daarna was het weer stil in de herberg; alleen de verontruste Leporello sloop de kamer binnen van zijn heer, die daar met gesloten ogen lag te kreunen.

's Middags arriveerde op deze plek Padre Ildefonso van de Societas Jesu. Hij was op een muilezel op weg van Madrid naar Burgos, maar omdat het die dag veel te heet was, stapte hij af bij de pastorie en bracht een bezoek aan pater Jacinto. Deze priester zag er uitgemergeld uit, was zo uitgedroogd als een Hongaars worstje en had wenkbrauwen die borstelig waren als de oksels van een oude cavalerist.

Nadat ze samen een glas zure melk hadden gedronken, keek de jezuïet pater Jacinto strak in de ogen, want deze probeerde vergeefs te verbergen dat hij ergens mee in zijn maag zat. Het was zo stil dat het gezoem van de vliegen wel gedreun leek.

‘Tja, het zit namelijk zo,’ bracht de getergde Padre Jacinto ten slotte met moeite uit. ‘We hebben hier een zware zondaar die op sterven ligt. U moet weten, Don Ildefonso, het is die onzalige Don Juan Tenorio. Hij had hier een of andere affaire, een duel of zo... ik heb hem de biecht afgenomen. Eerst ging het van een leien dakje; keurig biechtte hij alles op, wat waar is, is waar; maar toen het zesde gebod aan de orde kwam... niets meer, geen woord kon ik uit hem krijgen. Hij zou me niets te zeggen hebben! Heilige Maagd Maria, wat een schurk! Wanneer ik bedenk dat hij de grootste rokkenjager is van beide Castiliës... hij heeft zijn gelijke niet in Valencia, noch in Cádiz, wordt beweerd. Ze zeggen dat hij de laatste jaren zeshonderdzevenennegentig meisjes heeft verleid; daarvan gingen er honderddertien het klooster in, zo'n vijftig werden er door vaders of echtgenoten in rechtvaardige razernij gedood en ongeveer hetzelfde aantal stierf van smart aan een gebroken hart. En stelt u zich nu eens voor, Don Ildefonso, dat die zwierbol op zijn doodssponde recht in mijn ogen durft te beweren dat hij me in puncto van ontucht niets op te biechten heeft! Wat zegt u dáárvan?’

‘Niets,’ sprak de pater jezuïet. ‘En hebt u hem toen absolutie van zijn zonden geweigerd?’

‘Vanzelf,’ antwoordde Padre Jacinto bedrukt. ‘Al mijn praten was vergeefs. Ik sprak hem zo ernstig toe dat ik zelfs een steen tot berouwvolle inkeer kon brengen, maar bij die aartsdeugniet hielp absoluut niets. Het kan zijn dat ik door mijn hoogmoed heb gezondigd, pater, zei hij tegen me, wellicht heb ik meineed gepleegd, ik geef alles toe wat u wilt; maar waar u steeds naar vraagt, daarover heb ik niets te zeggen. En weet u, Padre Ildefonso, waar dat door komt?’ bracht de Padre er opeens uit en sloeg haastig een kruis. Ik denk dat hij een pact met de duivel heeft. Daarom kan hij het niet opbiechten. Het waren onreine toverkunsten. Hij heeft zijn vrouwen met hulp van de hel verleid.’ Pater Jacinto huiverde en bekruiste zich. ‘U zou eens naar hem moeten gaan kijken, Domine. Ik zou zeggen dat het aan zijn ogen te zien is.’

Don Ildefonso S.J. overpeinsde het in stilzwijgen. ‘Als het u goeddunkt,’ zei hij ten slotte, ‘zal ik naar die man kijken.’

Don Juan sluimerde toen Don Ildefonso zachtjes de kamer binnenging en met een handbeweging Leporello wegzond; daarna ging hij

bij het hoofdeinde van het bed op een stoel zitten en bekeek de ingevallen wangen van de stervende.

Na geruime tijd kreunde de gewonde man even en opende zijn ogen.

'Don Juan,' zei de jezuïet mild, 'het lijkt of het spreken u zwaar valt.'

Don Juan knikte zwakjes.

'Dat geeft niet,' sprak de jezuïet. 'Maar uw biecht is op één punt vaag gebleven. Ik zal u geen vragen stellen, maar zou u dan kunnen laten blijken of u het eens bent of niet met wat ik u ga zeggen... over u?'

De ogen van de gewonde staarden haast angstig naar het onbewogen gelaat van de priester.

'Don Juan,' ving Don Ildefonso bijna luchthartig aan, 'al lang geleden heb ik van u gehoord; ik dacht steeds: waarom stort u zich eigenlijk zo van de ene vrouw op de andere, van de ene liefde in de andere; waarom kunt u niet in die toestand van voldaanheid en kalmte blijven die door ons stervelingen geluk genoemd wordt...?'

Don Juan liet in een pijnlijke grimas zijn tanden zien.

'Van de ene liefde in de andere,' hervatte Don Ildefonso kalm. 'Alsof u steeds iemand - en kennelijk uzelf- ervan wilt overtuigen dat *u, Don Juan, de liefde waard bent, dat u een man bent die door vrouwen wordt begeerd*..., arme stakker!'

De lippen van de gewonde murmelden wat; het was of hij de laatste woorden herhaalde.

'En intussen,' sprak de priester vriendschappelijk, 'bent u nooit echt een man geweest, Don Juan; alleen in uw geest was u een man en die geest schaamde zich, señor, en probeerde zich wanhopig te verbergen, omdat de natuur u niet datgene heeft geschonken waarmee elk levend wezen is begiftigd...'

Van het ledikant klonk een jongensachtig gejammer.

'Zodoende *hebt u, Don Juan, sinds uw jeugd alleen voor man gespeeld*; u deed zo waanzinnig flink, avontuurlijk, hoogmoedig en praalziek om dat vernederende gevoel in u te overwinnen dat anderen beter en mannelijker zijn dan u; maar dat was een leugen en daarom hebt u volstrekt onnodig het ene bewijs na het andere willen leveren; maar niet één kon bevredigend voor u zijn, want het was een geveinsd en mager bewijs... u hebt niet één vrouw verleid, Don Juan. U hebt de

liefde nooit gekend en u hebt alleen maar koortsachtig geprobeerd elke begeerlijke en hoogstaande vrouw die u ook maar tegenkwam, te betoveren met een geest, ridderlijkheid en hartstochtelijkheid die u uzelf hebt aangepraat; dat ging allemaal perfect, omdat *u dat speelde*. En wanneer het ogenblik kwam dat de knieën van een vrouw onder haar begonnen te knikken..., dan moet het voor u een bezoeking zijn geweest, Don Juan, want op dat moment voelde u die vervloekte hoogmoed van u en tegelijk uw ergste vernedering. U moest zich dan losrukken uit een omarming die u met gevaar voor eigen leven had afgedwongen, en u moest wegrennen, arme Don, wegrennen uit de armen van een net overmeesterde vrouw, en dat nog met een prachtige leugen op uw onweerstaanbare lippen. Dat moet een hel zijn geweest, meneer Juan.'

De gewonde draaide zijn hoofd naar de muur en weende.

Don Ildefonso stond op. 'Arme stakker,' zei hij, 'u hebt zich daarvoor zo geschaamd dat u dit ook niet aan de heilige biecht hebt kunnen toevertrouwen. Ziezo, nu is het afgehandeld, maar ik mag Padre Jacinto geen boeteling ontnemen.'

Hij liet de pastoor halen; en toen pater Jacinto kwam, sprak Don Ildefonso tot hem: 'Kijk eens, padre, hij heeft alles bekend en hij heeft geweend. Zijn berouw is boven elke twijfel deemoedig; wellicht kunnen we hem absolutie geven.'

Don Juan*
(Ongeloofwaardig voorval, een enthousiast man op reis overkomen)

E.T.A. Hoffmann
(Vertaling Klaus Siegel)

Doordringende gongslagen, schel geroep: ‘De voorstelling gaat beginnen!’ wekten me uit een zoete sluimer waarin ik was weggezonken. Bassen brommen door elkaar, een paukeslag ... trompetstoten ... een lang aangehouden heldere A op de hobo ... violen vallen in ... ik wrijf mijn ogen uit. Zou de eeuwig nijvere satan me soms in mijn roes ...? Nee, ik bevind me nog in de kamer van het hotel waarin ik gisteravond, half geradbraakt, mijn intrek nam. Precies boven mijn neus hangt de imposante kwast van het schelkoord. Ik geef er een krachtige ruk aan, de kelner verschijnt.

‘Wat, in 's hemelsnaam, heeft die warboel van klanken hiernaast te betekenen? Wordt er hier in huis soms een concert gegeven?’

‘Uwe excellentie - ik had 's middags champagne aan tafel gedronken -, uwe excellentie is er wellicht nog niet van op de hoogte dat dit hotel een verbinding heeft met de schouwburg. Deze in het behang verzonken en daardoor aan de directe blik onttrokken deur geeft toegang tot een gangetje, waardoor u rechtstreeks in nr. 23 binnenstapt, de gastenloge zogezegd.’[1]

‘Hè, wat? Schouwburg? Gastenloge?’

‘Inderdaad, de kleine gastenloge voor twee, hooguit drie personen, uitsluitend gereserveerd voor voorname heren, geheel met groene wandbekleding en met van jaloezieën voorziene ramen, vlak bij het toneel. Wanneer het uwe excellentie schikt... vandaag voeren we de *Don Juan* van de beroemde meneer Mozart uit Wenen op. De toegangsprijs, een Taler en acht Groschen, tellen we dan bij uw rekening op.’

Het laatste zei hij haastig de deur tot de loge ontsluitend, zo rap was ik bij de woorden *Don Juan* het gangetje ingesneld. Het theater was voor een middelgroot stadje royaal, smaakvol aangekleed en schit-

* *Voor noten zie pagina 139*

terend verlicht. Loges en parterre waren tot de laatste plaats bezet. De eerste akkoorden van de ouverture overtuigden me onmiddellijk dat dit uitmuntende orkest mij garandeerde dat de verrukkingen van het meesterwerk mij zelfs dan deelachtig zouden worden wanneer de zangers nauwelijks het aanhoren waard zouden blijken.

Tijdens het andante beving me een huivering voor de verschrikkingen van het onderaardse *regno all pianto*, een gruwelijk voorgevoel van een afgrijselijk gebeuren vervulde mijn ziel. De jubelende klaroenstoot in de zevende maat van het allegro klonk me als de triomfkreet na een euvele daad in de oren. Ik zag hoe uit de diepe duisternis van de nacht vurige demonen hun gloeiende klauwen uitstrekten naar het leven van blije mensen die op het flinterdunne vlies boven de afgrond vrolijk aan het dansen waren. De worsteling van de menselijke natuur met de onbekende, afschuwwekkende machten die de mens in hun greep houden, voortdurend er op uit zijn ondergang te bewerkstelligen, openbaarde zich helder aan mijn geestesoog. Eindelijk bedaart de storm; het doek gaat met een zwaai open. Rillend, gehuld in zijn mantel en vol wrevel schrijdt Leporello in de duistere nacht heen en weer voor het buiten [van Donna Anna]: '*notte e giorno faticar*...'[2] Italiaans dus? Hier op Duitse bodem Italiaans? *Ah che piacere!*[3] Ik zal alle recitatieven, alles zo horen als de grote meester het in zijn ontvankelijke gemoed ontving en uitwerkte. Daar komt Don Juan naar buiten stormen, met Donna Anna achter zich aan terwijl ze de boosdoener vasthoudt aan zijn mantel. Wat een tafereel! Ze zou wat langer, ranker gebouwd en majesteitelijker kunnen zijn; maar wat een hoofdje! Ogen waaruit liefde, boosheid, haat en wanhoop als vanuit één brandpunt een stralenpiramide van bliksemende vonken werpen die als een Grieks vuur[4] onuitwisbaar in mijn diepste wezen inbranden. De ontbonden vlechten van haar donkere haar golven krullend langs haar nek omlaag. Haar witte nachtgewaad onthult op verraderlijke wijze bekoorlijkheden die niemand ooit zonder gevaar bespiedde. Gegrepen in de klauwen van de afgrijselijke daad stuiptrekt het hart in heftige slagen. En nu, wat een stem! '*Non sperar se non m'uccidi*...'[5] Uit de storm van de instrumenten lichten als vurige bliksemschichten de uit etherisch metaal gegoten tonen op.

Tevergeefs poogt Don Juan zich los te rukken. Wil hij het werkelijk? Waarom stoot hij niet met krachtige vuist de vrouw van zich af en

vlucht hij niet? Maakt de euvele daad hem krachteloos, of is het de strijd tussen haat en liefde in zijn innerlijk die hem berooft van zijn krachten? Anna's oude vader heeft dwaasheid, in het donker een krachtige tegenstander aan te vallen, met de dood moeten bekopen: Don Juan en Leporello schrijden in hun recitando-dialoog verder naar voren het proscenium op. Don Juan bevrijdt zich met een zwaai van zijn mantel en is, al vertoont het scheuren, prachtig gekleed in een rood fluwelen kostuum met zilveren borduursel. Een krachtige wondermooie gestalte: zijn gezicht is mannelijk schoon, een voorname neus, doordringende ogen, zacht gevormde lippen; het wonderlijke spel van een gelaatsspiertje boven zijn wenkbrauwen brengt seconden achtereen iets mefistofelisch in zijn trekken, en zonder dat het zijn gelaat van zijn schoonheid berooft, doet het onwillekeurig huiveren. Hij wekt de indruk de magische kunst van de ratelslang te beheersen: vrouwen lijken hem, als hij ooit zijn blik op hen gericht heeft, niet meer los te kunnen laten, en ontkomen er niet aan, eenmaal in de ban van zijn magische krachten, zelf hun ondergang te voltooien.

Lang en spichtig, in een rood en wit gestreept vest, een witte baret met een rode veer op zijn hoofd, trippelt Leporello om hem heen. Zijn gelaatstrekken vertonen een vreemde mengeling, die tegelijkertijd goedhartigheid, guitigheid, wulpsheid en ironiserende brutaliteit uitdrukt. Zijn zwarte wenkbrauwen steken opvallend af bij zijn grijze hoofd- en baardhaar. Je begrijpt meteen dat deze oude rakker het aan zich zelf te wijten heeft dat hij Don Juan als factotum dient. Gelukkig hebben ze over de muur weten te ontkomen.

Fakkels, Donna Anna en Don Ottavio maken hun entree, de laatste een piekfijn verzorgd kereltje, elegant op het fatterige af, van hooguit eenentwintig jaar. Gezien het feit dat men hem zo vlug te hulp kon roepen, woonde hij in zijn kwaliteit van Anna's verloofde kennelijk bij haar in huis. Bij het eerste rumoer, dat hij beslist moet hebben gehoord, had hij toe kunnen snellen en zijn schoonvader kunnen redden. Maar ja, meneer moest eerst toilet maken en hield er trouwens helemaal niet van zich 's nachts buiten de deur te begeven.

‘*Ma qual mai s'offre, o dei, spettacolo funeste agli occhi miei!*’[6] Er klinkt meer dan wanhoop over de gruwelijke wandaad door in de ijzingwekkende, hartverscheurende tonen van dit recitatief en duet. Het is niet

louter Don Juans gewelddadige moordaanslag, die hooguit bijdroeg tot diens verdorvenheid, voor haar vader echter de dood bracht, die dit soort klanken aan haar benarde gemoed ontlokt: slechts een noodlottige, dodelijke strijd in haar binnenste is in staat zulke tonen voort te brengen.

Zoëven maakte de lange en knokige Donna Elvira, met nog zichtbare sporen van een grote schoonheid die nu echter verlept is, de verrader Don Juan uit voor: '*Tu nido d'inganni*'[7] en Leporello die medelijden heeft maakt de schrandere opmerking: '*Parla come un libro stampato*'[8]. Op hetzelfde moment krijg ik de indruk dat er zich iemand naast of achter me bevindt. Men zou gemakkelijk de deur van de loge achter me hebben kunnen openen en naar binnen glippen, de gedachte voer me als een dolkstoot door het hart. Ik was juist zo gelukkig dat ik me alleen in de loge bevond om volstrekt ongestoord dit zo volmaakt opgevoerde meesterwerk met alle vezels van mijn ontvankelijkheid als met de armen van een octopus te omknellen en in mijn innerlijk naar binnen te trekken! Een enkel woord, wie weet was het nog onbenullig ook, zou al voldoende zijn om me op pijnlijke wijze uit dit zalige moment van dichterlijk-muzikaal enthousiasme los te rukken. Ik besloot in het geheel geen nota van de onbekende in de loge te nemen, maar geheel en al in de voorstelling verdiept, ieder woord, iedere blik te vermijden. Mijn hoofd in mijn armen steunend en met mijn rug naar degene met wie ik de loge deelde, keek ik de zaal in. Het verdere verloop van de uitvoering stemde overeen met het voortreffelijke begin. De kleine, wulpse, verliefde Zerlina troostte met allerliefste klanken en maniertjes de goedhartige sukkel Masetto. In de wilde aria '*Fin ch'han dal vino calda la testa*'[9] spreidde Don Juan volstrekt onverholen zijn diepste, verscheurde wezen tentoon: zijn hoon ten aanzien van de mensjes om hem heen, slechts belust op zijn eigen plezier om op een verderfelijke manier in hun halfzachte doen en laten in te grijpen. Krachtiger dan tot dusver trilde daarbij het spiertje op zijn voorhoofd.

De gemaskerde Donna Anna, Donna Elvira en Don Ottavio verschijnen. Hun terzet is een gebed dat in helder flonkerende stralen ten hemel opstijgt. Nu vliegt het middendoek open. Het is een dolle boel daar op het toneel: bekers klinken en in een vrolijke drukte wervelen boeren en allerlei gemaskerde lieden rond die door het feest van Don Juan naderbij zijn gelokt.

Nu verschijnen de drie op wraak beluste samenzweerders op het toneel. Alles wordt plechtiger totdat de dans begint. Zerlina wordt gered en in de overweldigend donderende finale treedt Don Juan moedig met getrokken degen zijn vijanden tegemoet. Hij slaat de bruidegom diens stalen galanterie-degen[10] uit de hand en baant zich een weg naar de vrijheid, dwars door het laaghartige gespuis dat hij uiteenslaat, gelijk de dappere Roeland het leger van de tiran Cymork[11], waardoor de hele boel op een koddige manier over elkaar heen tuimelt.

Al herhaaldelijk dacht ik dat ik dicht achter me een delicate, warme geur had geroken en het knisperen van een zijden gewaad had gehoord. Dat deed me uiteraard de aanwezigheid van een vrouwspersoon vermoeden, maar volkomen verdiept als ik was in de dichterlijke wereld die de opera voor me ontsloot, had ik er niet echt aandacht aan geschonken. Maar nu, nadat het doek was gevallen, richtte ik mijn blikken op de vrouw schuin achter me.

Nee, met geen woorden valt mijn verbazing uit te drukken: daar stond Donna Anna, nog geheel gekleed in het kostuum waarin ik haar zoëven nog op het toneel had zien staan, achter mij en observeerde me doordringend met haar gevoelvolle ogen.

Niet in staat enig woord uit te brengen, staarde ik haar aan, haar mond vertrok (althans die indruk wekte het bij mij) tot een nauwelijks bespeurbaar, ironisch glimlachje, waarin ik een weerspiegeling zag van de onnozele figuur die ik sloeg. Ik voelde de noodzaak het woord tot haar te richten maar was desondanks van verbazing, of liever gezegd van de schrik, niet in staat mijn tong te roeren. Eindelijk, eindelijk ontsnapten bijna onwillekeurig de volgende woorden aan mijn lippen: ‘Hoe is het mogelijk dat ik u hier zie?’ Waarop ze terstond in haar zuiver Toscaanse tongval reageerde met te zeggen dat ik, indien ik het Italiaans niet machtig was, het genoegen van een gesprek met haar zou moeten ontberen, aangezien zij geen andere taal dan deze sprak.

Haar zoete woorden klonken als een lied in mijn oren. Onder het spreken won de uitdrukking van haar donkerblauwe ogen nog, en elke blik die er uit te voorschijn straalde, goot een gloeiende stroom in mijn innerlijk, waardoor mijn pols overal in mijn lichaam harder begon te kloppen en trillingen al mijn vezels doorvoeren.

Er was geen twijfel mogelijk. Dit was Donna Anna! Het kwam niet in

me op te overwegen of haar aanwezigheid én op de planken én in mijn loge wel aannemelijk was. Op de manier waarop in een gelukkige droom de uitzonderlijkste dingen met elkaar verbonden worden, waardoor een vrome overtuiging het bovennatuurlijke begrijpt en moeiteloos in harmonie weet te brengen met de zogenaamde natuurlijke verschijnselen van het leven, op die manier dus raakte ik in aanwezigheid van deze oogstrelende vrouw in een soort somnambulistische toestand, waarin ik de geheimzinnige relatie herkende die me op zulk een intieme manier met haar verbond, dat deze zelfs niet kon worden verbroken nadat ze opnieuw op het toneel was verschenen.

Hoe graag zou ik, mijn beste Theodor, ieder woord van het merkwaardige gesprek dat zich op dat moment tussen de signora en mij ontspon voor je op papier zetten; maar tja, als ik op het punt sta ons gesprek in het Duits op te schrijven, komt elk woord me ineens stijf en glansloos voor, iedere zin houterig, niet in staat weer te geven, wat haar in het Toscaans zo gemakkelijk en gracieus afging.

Terwijl ze het over *Don Juan*, over haar rol had, was het alsof zich voor het eerst de afgronden van het meesterwerk voor me ontsloten. Met heldere blik kon ik naar beneden kijken waar ik duidelijk een vreemde wereld van fantastische droomgezichten onderkende. Ze vertelde dat haar hele leven muziek was en vaak had ze de indruk dat vele mysterieuze, ontoegankelijke verschijnselen in haar binnenste, die niet in woorden vielen uit te drukken, onder het zingen begrijpelijk voor haar werden. ‘Ja, dan begrijp ik het wel, maar toch blijft het dood en kil om me heen,’ vervolgde ze met vurige blik en een hoger stemgeluid: ‘maar terwijl de mensen applaudisseren voor een moeilijke roulade[12], een geslaagde geste, klauwen ijskoude handen in mijn gloeiende hart...

Maar jij, jij begrijpt mij, want ik weet dat zich voor jou ook dit magische, romantische rijk geopenbaard heeft, waarin de hemelse betovering van de noten zijn woon heeft.’

‘Hoe is het bestaanbaar, onbeschrijflijk schone, wondermooie vrouw ... je ... je zegt me te kennen?’

‘Is die betoverende waanzin van een smachtende liefde zoals in de rol van *** uitje laatste opera[13] dan soms niet uitjouw wezen ontsproten? Ik heb jou begrepen, jouw ziel is terwijl ik zong voor mij opengegaan. Ja, (hier noemde ze me bij mijn voornaam), ik heb jou gezongen, zo waar als jouw melodieën en ik een zijn.’

De gong luidde; een plotseling opkomende bleekte deed alle kleur uit Donna Anna's ongeschminkte gezicht wegtrekken: haar hand bewoog naar haar hart alsof ze daar plotseling pijn voelde. En terwijl ze zachtjes zei: 'Ongelukkige Anna, nu breken voor jou weer die vreselijke ogenblikken aan,' was ze uit de loge verdwenen.

Het eerste bedrijf had me in verrukking gebracht, maar na de raadselachtige belevenis had de muziek een volstrekt andere, miraculeuze uitwerking op mij. Het kwam me voor alsof een lang geleden voorzegde vervulling van mijn mooiste wensdromen uit een andere wereld in dit ondermaanse tot werkelijkheid werd, alsof de meest geheime voorgevoelens van mijn verrukte ziel in klanken werden omgetoverd en alsof ze op magische wijze uitdrukking moesten vinden in een wonderbaarlijke kennis van het wezen der dingen.

In de scène van Donna Anna voelde ik hoe een zachte warme ademtocht die over me heen gleed me deed beven in een gevoel van extatisch welbehagen. Onwillekeurig sloten zich mijn ogen en het leek of er een gloeiende kus op mijn lippen brandde; maar die kus bestond uit een door eeuwig dorstende nostalgie lang aangehouden noot.

De finale was begonnen in een vrolijke stemming, op het misdadige af: '*Gia la mensa preparata!*'[14] Don Juan zat met twee meisjes te minnekozen en liet de ene kurk na de andere knallen om de zoëven nog hermetisch van de buitenwereld afgesloten bruisende geesten de vrije heerschappij over zichzelf te verlenen. Het vertrek was ondiep en had een groot Gotisch raam op de achtergrond waardoorheen je buiten de nacht zag. Reeds terwijl Elvira de trouweloze aan al zijn dure eden herinnerde, zag je het door het raam telkens bliksemen en hoorde je het doffe gerommel van een naderend onweer. Ten langen leste weerklinkt het vreeswekkende gebonk. Elvira en de meisjes nemen de vlucht en onder de angstaanjagende akkoorden van de onderaardse wereld der geesten treedt de geweldige marmeren kolos binnen, waartegen Don Juan als een lilliputter afsteekt. De bodem trilt onder de donderende voetstappen van de reus.

Don Juan roept dwars door de storm en de donder, door het gehuil der demonen, zijn ijzingwekkende 'no'. Het uur van zijn ondergang is aangebroken. Het standbeeld verdwijnt, het vertrek wordt met een dikke walm gevuld die vervormt tot gruwelijke gemaskerde gestalten. Don Juan kronkelt in helse kwellingen. Nu en dan ontdek je hem tus-

sen de demonen. Een explosie alsof duizend bliksems tegelijk inslaan ... Don Juan en de demonen zijn verdwenen, maar je hebt geen idee hoe! Leporello ligt bewusteloos in een hoek van het vertrek.

Hoe weldadig doet nu de opkomst aan van de overige personages, tevergeefs op zoek zijn naar Don Juan, die door onderaardse machten onttrokken is aan aardse wraak. Het is alsof de toeschouwers nu pas aan de vreselijke duivelskringen van de helse geesten zijn ontsnapt.

Donna Anna lijkt geheel veranderd: een dodelijke bleekheid in haar trekken, haar blik uitgeblust, haar stem trilt en is ongelijkmatig, en juist daardoor heeft het geluid ervan zulk een hartverscheurend effect in het kleine duet met de alleraardigste bruidegom die, nu de hemel hem gelukkig heeft ontslagen van zijn gevaarlijke opdracht als wreker, liefst meteen wil trouwen.

Het als fuga gecomponeerde ensemble had het werk op een heerlijke manier tot een geheel afgerond en ik snelde in geëxalteerder stemming dan ooit naar mijn kamer. De kelner kwam me roepen om in de gelagkamer aan tafel te gaan en ik volgde hem werktuiglijk. Het gezelschap was vanwege de jaarmarkt prachtig uitgedost en de Don Juan-voorstelling van vandaag vormde hét onderwerp van gesprek. Men prees de Italianen in het algemeen en de intensiteit van hun spel in het bijzonder. Toch verrieden onbeduidende opmerkingen die de gasten zich terloops - overigens met louter leutige bedoelingen - lieten ontvallen, dat niemand ook maar enig idee had van de diepere betekenis van deze opera aller opera's.

Don Ottavia was zeer in de smaak gevallen. Iemand vond Donna Anna te hartstochtelijk. Hij gaf als zijn mening te kennen dat men zich in het theater maar mooi moest matigen en al te schokkende effecten achterwege diende te laten. Haar relaas over de doodslag had hem danig ontsteld. Bij dit punt aangekomen nam hij een snuifje tabak en keek in een met geen pen te beschrijven mengeling van sluwheid en stommiteit in de richting van zijn buurman, die zojuist had beweerd dat die Italiaanse anders wel een verduveld mooie vrouw was, alleen een beetje nonchalant wat betreft haar kleding en opschik. Uitgerekend in dezelfde scène was er een lok van haar haar losgeraakt waardoor haar profiel half in de schaduw kwam te liggen. Nu begon er een ander heel zachtjes te zingen: '*Fin ch'han dal vino*', waarop een dame zich liet ontvallen dat ze nog het minst met Don

Juan tevreden was: de Italiaan was veel te somber voor haar, veel te ernstig en had trouwens over het algemeen Don Juans frivole, opgewekte karakter niet luchtig genoeg geïnterpreteerd. De explosie aan het einde werd zeer geprezen. Het geleuter beu haastte ik me naar mijn kamer.

Eindnoten:

1 *Hoffmann verweeft in dit verhaal werkelijkheid en verbeelding. Van 1808 tot 1815 verbleef hij in Bamberg, waar hij aanvankelijk directeur was van de schouwburg. Vanuit hotel* Zur Rose *was deze schouwburg inderdaad via een geheime gang bereikbaar*.
2 *'Dag en nacht afjakkeren...'*
3 *'Oh welk een vreugde'*.
4 *Explosief, fel brandend mengsel van salpeter, zwavel, koolstof, pek en hars, uitgevonden door Kallinikos van Heliopolis (688).*
5 *'Verwacht maar niet, tenzij je me vermoordt...'*
6 *'Maar welk heilloos tafereel, ach goden, ontvouwt zich voor mijn ogen!'*
7 *'Jij, addernest van bedrog'*.
8 *'Ze praat alsof het gedrukt staat'*
9 *'Zolang hun koppen nog verhit zijn van de wijn...'*
10 *Korte degen, de zogenaamde epée courte, die bij een feestelijke dracht, in dit geval het bruidegomskostuum, gedragen werd.*
11 *Cimosco, figuur uit Ariosto's* Orlando Furioso (IX, 67)
12 *Virtuoze passage in een aria, waarbij een hele serie parelende noten op een enkele lettergreep gezongen worden*
13 *De opera* Undine *die zeer enthousiast ontvangen werd, maar waarvan de partituur kort na de première door brand, op een paar fragmenten na, verloren is gegaan.*
14 *'Ziezo, de tafel staat gedekt.'*

Uit: De zielen in het vagevuur*
Prosper Mérimée
(Vertaling Rebecca de Rooy)

Tijdens zijn herstel amuseerde hij zich met het opstellen van een lijst van alle vrouwen die hij had verleid en alle echtgenoten die bedrogen waren. De lijst was systematisch ingedeeld in twee kolommen. In de ene stonden de namen van de vrouwen en een beknopte persoonsbeschrijving, daarnaast de namen van hun echtgenoten en hun beroep. Het kostte hem zeer veel moeite de namen van al die ongelukkige vrouwen in zijn geheugen terug te vinden, en het is aannemelijk dat deze inventarisatie verre van volledig was. Op een dag liet hij de lijst zien aan een van zijn vrienden die op bezoek was; en omdat hij in Italië de gunsten had genoten van een vrouw die zich erop beroemde de maitresse van een paus te zijn geweest, stond haar naam bovenaan, en die van de paus was op de lijst van echtgenoten vermeld. Vervolgens kwam een regerend vorst, daarna hertogen, markiezen, en tenslotte handwerkslieden.

‘Zie je wel, mijn beste,’ zei hij tegen zijn vriend, ‘zie je wel, niemand is aan mijn aandacht ontsnapt, van de paus tot aan de schoenlapper; er is geen klasse die me haar quotum niet geleverd heeft.’

Don Torribio - dat was de naam van deze vriend - bestudeerde de inventarisatie, en gaf deze terug terwijl hij triomfantelijk zei:

‘Ze is niet volledig!’

‘Wat zeg je! Niet volledig? Wie ontbreekt er dan aan mijn lijst van echtgenoten?’

‘GOD,’ antwoordde don Torribio.

* *Bovenstaande tekst is een deel van de lange novelle* Les âmes du purgatoire *uit 1834. In het voorafgaande wordt verteld hoe Don Juan de Maraña, een welopgevoede jonge edelman, uit het zestiende eeuwse Sevilla naar Salamanca vertrekt om er te gaan studeren. Daar ontmoet hij de duivelse Don Garcia, en deze brengt hem volledig op het slechte pad. Doña Teresa is de eerste vrouw die hij het hof maakt. Wanneer hij een poging doet haar zuster Fausta te verleiden, vermoordt Don Juan haar vader en wordt Doña Faustina gedood. Don Juan en Don Garcia leiden een liederlijk leven. Ze vluchtten tenslotte uit Spanje en voegen zich bij de Spaanse troepen in de Nederlanden tijdens de Tachtigjarige Oorlog. De dodelijk gewonde kapitein Gomare laat Don Juan beloven enkele missen te laten opdragen voor zijn zieleheil, maar deze komt zijn belofte niet na. Ook Don Garcia vindt de dood en Don Juan keert terug naar Spanje, waar hij herstelt van een ziekte.*

‘God? Dat klopt, er is geen enkele non bij. Verduiveld! Ik dank je dat je me hierop hebt gewezen. Welnu! Ik geef je mijn woord van edelman dat hij binnen een maand op mijn lijst zal staan, vóór monseigneur de paus, en dat ik je zal uitnodigen om hier te dineren met een non. In welk klooster van Sevilla zijn er lieftallige nonnetjes?’

Enkele dagen later ging Don Juan op onderzoek uit. Hij begon de kerken van de nonnenkloosters te frequenteren, en knielde vlak bij het hek dat de bruiden van de Heer scheidde van de rest van de gelovigen. Daar wierp hij deze beschroomde maagden schaamteloze blikken toe, zoals een wolf die een schaapskooi is binnengekomen het vetste lam uitzoekt om haar als eerste te verslinden. In de kerk van Onze Lieve Vrouwe van de Rozenkrans had hij spoedig een jonge non van een betoverende schoonheid opgemerkt, op wier gelaat een droefgeestige uitdrukking te zien was. Nooit sloeg ze de ogen op, nooit keek ze eens naar links of rechts; ze leek volledig op te gaan in het goddelijk mysterie dat voor haar ogen werd gecelebreerd. Haar lippen bewogen zachtjes, en het was duidelijk te zien dat ze met meer overgave en bezieling bad dan alle andere zusters. De aanblik van deze vrouw riep bij Don Juan oude herinneringen op. Het scheen hem toe dat hij haar elders had gezien, maar hij kon zich onmogelijk herinneren wanneer en waar. Er stonden zoveel beeltenissen in zijn geheugen gegrift, de een dieper dan de ander, dat hij ze onmogelijk uit elkaar kon houden. Twee achtereenvolgende dagen ging hij terug naar de kerk, en ging telkens vlak bij het hek staan, maar hij slaagde er niet in zuster Agata de ogen te doen opslaan. Hij had vernomen dat dat haar naam was.

De moeite die het kostte een vrouw te veroveren die zozeer werd beschermd door haar positie en haar zedigheid, prikkelde slechts de begeerte van Don Juan. Het belangrijkste punt, en ook het moeilijkste, was te worden opgemerkt. Zijn ijdelheid deed hem geloven dat de strijd al voor de helft gestreden was als hij alleen maar de aandacht van zuster Agata wist te trekken. Dit was de list die hij bedacht om deze mooie vrouw ertoe te brengen de ogen op te slaan. Hij ging zo dicht mogelijk bij haar staan, en, profiterend van het moment van de consecratie, als iedereen knielde, stak hij zijn hand tussen de spijlen van het hek door en goot vlak voor zuster Agata een flesje reukwater leeg dat hij had meegebracht. De doordringende geur die zich onmiddellijk verspreidde dwong de jonge non op te kijken, en omdat Don Juan precies tegenover haar stond, moest ze hem wel zien. Eerst tekende zich

hevige verbazing af op haar gelaat, daarna werd ze lijkbleek; ze slaakte een zachte kreet en viel in onmacht op de plavuizen. De zusters verdrongen zich om haar heen en brachten haar naar haar cel. Don Juan trok zich zich zeer tevreden over zichzelf terug en zei bij zichzelf:

'Deze non is waarachtig heel bekoorlijk, maar hoe meer ik haar zie, hoe meer het me lijkt dat ze al in mijn inventarisatie voorkomt.'

De volgende dag was hij precies op het uur van de mis bij het hek. Zuster Agata was echter niet op haar gewone plaats, op de eerste rij; ze ging daarentegen bijna verscholen achter haar zusters. Don Juan merkte evenwel dat ze vaak tersluiks naar hem keek. Hij zag dit als een gunstig voorteken voor zijn hartstocht. 'Dat gansje is bang voor me...' dacht hij, 'ze zal spoedig handelbaar worden.' Toen de mis ten einde was, zag hij dat ze een biechtstoel binnenging; op weg daarheen echter, liep ze vlak langs het hek en liet als bij vergissing haar rozenkrans vallen. Don Juan was te zeer ervaren om zich door deze geveinsde onoplettendheid om de tuin de laten leiden. Hij dacht terstond dat het belangrijk voor hem was die rozenkrans te hebben; hij bevond zich echter aan de andere kant van het hek, en hij besefte dat hij moest wachten tot iedereen de kerk had verlaten voordat hij hem kon oprapen. In afwachting van dit moment leunde hij tegen een pilaar en nam een nadenkende houding aan, één hand voor zijn ogen, maar de vingers enigszins gespreid, zodat hij zuster Agata niet uit het oog verloor. Een ieder die hem in deze pose zou hebben gezien, zou hem hebben gehouden voor een goed christen die volledig opging in vrome overpeinzing.

De non kwam uit de biechtstoel en deed enkele passen op weg terug naar het klooster, maar ze merkte weldra, of liever, ze deed alsof ze merkte, dat ze haar rozenkrans miste. Ze keek alle kanten uit, en zag dat hij vlak bij het hek lag. Ze kwam terug en bukte om hem op te pakken. Op hetzelfde moment zag Don Juan dat er iets wits onder het hek werd doorgeschoven. Het was een klein, in vieren gevouwen papiertje. Ogenblikkelijk daarna trok de non zich terug.

Het losbandig heerschap, verbaasd dat hij sneller succes had dan hij had verwacht, voelde zoiets als spijt dat er niet meer obstakels op zijn weg lagen, zoals een jager spijt voelt wanneer hij een hert achtervolgt en op een lange en zware tocht rekent: plotseling stort het dier neer, nog maar nauwelijks opgejaagd, en ontneemt de jager zo het plezier en de voldoening die hij zich in het vooruitzicht had gesteld.

Desalniettemin pakte hij snel het briefje op en liep de kerk uit om het in alle rust te kunnen lezen. Dit is wat er in stond:

> ‘Bent u het, Don Juan? Is het dus waar dat u mij geenszins bent vergeten? Ik was zeer ongelukkig, maar ik begon aan mijn lot te wennen. Ik zal nu duizend maal ongelukkiger worden. Ik zou u moeten haten...; u heeft het bloed van mijn vader vergoten...; maar haten kan ik u niet, en vergeten evenmin. Respecteert u mij. Komt u niet meer naar deze kerk; u doet me teveel pijn. Vaarwel, vaarwel, ik heb de wereld verzaakt.’
> ‘TERESA’

‘Oh! Het is Teresita!’ zei Don Juan bij zichzelf. ‘Ik wist wel dat ik haar ergens had gezien.’

Daarna las hij het briefje nog een keer. ‘Ik zou u moeten haten...’ Dat wil zeggen: ik aanbid u. ‘U heeft het bloed van mijn vader vergoten!...’ Chimène sprak dezelfde woorden tegen Rodrigo. ‘Komt u niet meer naar deze kerk.’ Dat wil zeggen: ik wacht morgen op u. Uitstekend! Ze is van mij.’

Daarop ging hij dineren.

De volgende dag was hij tijdig in de kerk met in zijn zak een brief paraat, maar tot zijn grote verbazing zag hij dat zuster Agata niet verscheen. Nog nooit had de mis zo lang geduurd. Hij was des duivels. Nadat hij Teresa's terughoudendheid duizend maal had verwenst, ging hij een wandeling maken langs de oevers van de Guadalquivir om een list te bedenken, en dit was wat hij besloot.

Het klooster van Onze Lieve Vrouwe van de Rozenkrans was in Sevilla befaamd om de overheerlijke gekonfijte vruchten die de zusters daar maakten. Hij begaf zich naar de ontvangkamer, en vroeg de portierster hem de lijst te geven van alle gekonfijte vruchten die ze te koop had.

‘Heeft u geen citroenen à la Maraña?’ vroeg hij alsof het de gewoonste zaak van de wereld was.

‘Citroenen à la Maraña, heer ridder? Dit is de eerste keer dat ik daarvan hoor.’

‘Toch is er niets wat meer gewild is, en het verbaast me dat er in een klooster als het uwe niet veel van gemaakt wordt.’

‘Citroenen à la Maraña?’

‘A la Maraña,’ herhaalde don Juan en sprak elke lettergreep met

nadruk uit. ‘Het kan toch niet bestaan dat geen van uw nonnen het recept weet. Vraagt u de dames alstublieft of ze deze gekonfijte vruchten niet kennen. Morgen kom ik terug.’

Enkele minuten later werd er in het hele klooster alleen nog maar gesproken over citroenen à la Maraña. De beste suikerwerksters hadden er nog nooit van gehoord. Alleen zuster Agata kende de bereidingswijze. Aan gewone citroenen moest rozenwater worden toegevoegd, viooltjes, enz., en dan... Zij nam alles op zich. Toen Don Juan terugkwam, trof hij een pot aan met citroenen à la Maraña; het was eerlijk gezegd een mengsel dat afschuwelijk smaakte, maar in het papier waarin de pot was gewikkeld, bevond zich een briefje van Teresa. Het waren nieuwe smeekbeden om haar op te geven en haar te vergeten. Het arme kind probeerde zichzelf voor de gek te houden. Het geloof, de nagedachtenis van haar vader en de liefde verscheurden het hart van deze ongelukkige vrouw; het was echter duidelijk te zien dat de liefde sterker was. De volgende dag stuurde Don Juan een van zijn dienaren naar het klooster met een kist citroenen die hij wilde laten konfijten, en die hij in het bijzonder aanbeval aan de non die de gekonfijte vruchten had bereid die hij de vorige dag had gekocht. Op de bodem van de kist was handig een antwoord op de brieven van Teresa verstopt. Hij schreef haar: ‘Het lot was mij ongunstig gezind en heeft mijn hand geleid. Sinds die rampzalige nacht heb ik voortdurend aan je gedacht. Ik durfde niet te hopen dat je me niet zou haten. Eindelijk heb ik je teruggevonden. Spreek niet langer over de geloften die je hebt afgelegd. Voordat je jezelf wegschonk aan de Bruidegom, was je de mijne. Nog steeds ben ik degene aan wie je je hart verloren hebt. Ik kom een bezit opeisen dat me meer waard is dan het leven zelf. Ik zal te gronde gaan wanneer ik je niet terugkrijg. Morgen zal ik in de ontvangkamer naar je vragen. Ik durfde mezelf daar niet aan te dienen voordat ik je had ingelicht. Ik vreesde dat je van streek zou raken en ons zou verraden. Wees moedig! Zeg me of de portierster kan worden omge kocht.’

Twee druppels water die handig op het papier waren gespat stelden tranen voor die onder het schrijven vergoten waren.

Enkele uren later bracht de tuinman van het klooster hem een antwoord en bood hem zijn diensten aan. De portierster was onomkoopbaar; zuster Agata stemde erin toe naar de ontvangkamer te komen, maar slechts op voorwaarde dat dit zou gebeuren om voor eeuwig afscheid van elkaar te nemen.

De ongelukkige Teresa verscheen meer dood dan levend in de ontvangkamer. Ze moest het hek met beide handen vasthouden om zich te ondersteunen. Don Juan, kalm en onbewogen, genoot er met volle teugen van dat ze door zijn toedoen zo van streek was. Eerst, om de portierster te misleiden, sprak hij luchtig over de vrienden die Teresa in Salamanca had achtergelaten, en die hem hadden opgedragen haar de groeten over te brengen. Vervolgens, profiterend van het moment waarop de portierster niet zo dicht in de buurt was, zei hij heel zachtjes en snel tegen Teresa:

'Ik ben vastbesloten alles te proberen om je hier vandaan te halen. Als ik het klooster in brand moet steken, dan zal ik het niet laten. Ik wil geen woord horen. Je hoort bij mij. Binnen enkele dagen zul je de mijne zijn, anders zal ik te gronde gaan, maar met mij nog vele anderen.'

De portierster kwam naderbij. Doña Teresa stikte en kon geen woord uitbrengen. Don Juan sprak echter nonchalant over gekonfijte vruchten, over het naaldwerk waarmee de nonnen zich bezig hielden, beloofde de portierster dat hij haar in Rome gewijde rozenkransen zou sturen, en dat hij het klooster een brocaten mantel zou schenken om de schutspatrones van het klooster op haar feestdag mee te kleden. Na een half uur op dergelijke wijze te hebben geconverseerd, groette hij Teresa eerbiedig en plechtig, en liet haar achter in een onbeschrijflijke staat van opwinding en wanhoop. Ze sloot zich haastig op in haar cel, en haar hand, die gehoorzamer was dan haar tong, schreef een lange brief vol verwijten, smeekbeden en jammerklachten. Ze kon echter niet nalaten haar liefde te bekennen, en ze verontschuldigde zichzelf voor deze zonde met de gedachte dat ze hiervoor boette door te weigeren op de smeekbeden van haar geliefde in te gaan. De tuinman, die de zorg voor deze criminele correspondentie op zich had genomen, bracht weldra een antwoord. Don Juan dreigde nog steeds tot het alleruiterste te zullen gaan. Hij had honderd dappere mannen in dienst. Heiligschennis schrikte hem niet af. Als hij zijn beminde nog eenmaal in zijn armen kon houden, zou hij gelukkig sterven. Wat kon zij doen, dit zwakke meisje, gewend als ze was te zwichten voor een man die ze aanbad? Ze bracht de nachten huilend door, en overdag was ze niet in staat te bidden, omdat het beeld van Don Juan haar overal achtervolgde; en zelfs wanneer ze haar zusters vergezelde in hun vaste gebeden, maakte haar lichaam werktuiglijk de gebaren van ie-

mand die bidt, maar haar hart was geheel vervuld van haar noodlottige hartstocht.

Na enkele dagen had ze niet langer de kracht zich te verzetten. Ze liet Don Juan weten dat ze tot alles in staat was. Ze meende dat ze hoe dan ook verloren was, en ze had tegen zichzelf gezegd dat het, als zij toch moest sterven, beter was tevoren nog een moment van geluk te hebben gekend. Don Juan trof volmaakt gelukkig alle voorbereidingen voor haar ontvoering. Hij koos een maanloze nacht. De tuinman bracht Teresa een touwladder waarmee ze over de muren van het klooster kon klimmen. Een pakje met stadskledij zou worden verborgen op een afgesproken plaats in de tuin, want ze moest niet denken dat ze zich in habijt op straat kon begeven. Don Juan zou bij de voet van de muur op haar wachten. Op enige afstand zou een palankijn gereed staan, bespannen met sterke muildieren, om haar snel naar een huis buiten de stad te vervoeren. Daar zou ze gevrijwaard zijn tegen alle achtervolgingen, ze zou daar kalm en gelukkig met haar geliefde leven. Dit was het plan dat Don Juan zelf had uitgedacht. Hij liet passende kledij maken, probeerde de touwladder uit, voegde er een aanwijzing bij over de manier waarop deze bevestigd moest worden; kortom, hij schonk aandacht aan alles wat het welslagen van zijn onderneming kon veiligstellen. De tuinman was te vertrouwen, en hij had er teveel baat bij om trouw te zijn; aan hem hoefden ze niet te twijfelen. Bovendien waren maatregelen getroffen om hem de nacht na de ontvoering te laten vermoorden. Kortom, het leek alsof het boze plan zo kunstig was gesmeed, dat niets het kon doen falen.

Om geen argwaan te wekken, vertrok Don Juan twee dagen voor de vastgestelde datum van de ontvoering naar kasteel de Maraña. Op dit kasteel had hij het grootste deel van zijn kindertijd doorgebracht, maar sinds zijn terugkeer naar Sevilla had hij het nog niet bezocht. Hij kwam aan bij het vallen van de avond, en zijn eerste zorg was een goed avondmaal. Vervolgens liet hij zich uitkleden en ging naar bed. Hij had in zijn kamer twee grote waskaarsen laten aansteken, en op tafel lag een boek met libertijnse vertellingen. Toen hij enige bladzijden gelezen had, voelde hij dat hij op het punt stond in slaap te vallen, sloeg het boek dicht en doofde een van de kaarsen. Voordat hij de tweede had gedoofd, blikte hij verstrooid de kamer rond, en plotseling ontwaarde hij in de alkoof het schilderij dat de kwellingen van het vagevuur voorstel-

de, het schilderij dat hij in zijn kindertijd zo vaak aandachtig had opgenomen. Onwillekeurig verschoof zijn blik naar de man wiens ingewanden door een slang werden verslonden, en, hoewel deze voorstelling hem nog meer angst inboezemde dan vroeger, kon hij zich er niet van losmaken. Op hetzelfde moment herinnerde hij zich het gezicht van kapitein Gomare en de afgrijselijke grimassen die de dood daarop had afgetekend. Deze gedachte deed hem huiveren, en hij voelde dat zijn haar recht overeind ging staan. Zijn moed bij elkaar schrapend doofde hij evenwel de laatste kaars, in de hoop dat de duisternis hem zou bevrijden van de afschuwelijke beelden die hem achtervolgden. De duisternis deed zijn angst nog groeien. Zijn ogen gingen telkens in de richting van het schilderij, dat hij niet kon zien, maar dat hem zo vertrouwd was, dat het zich in zijn verbeelding net zo duidelijk aftekende als op klaarlichte dag. Soms leek het hem zelfs alsof de gedaanten oplichtten in een gloed, alsof het vagevuur dat de kunstenaar geschilderd had, een echt vuur was. Uiteindelijk was zijn opwinding zo groot dat hij luidkeels de dienstknechten riep om het schilderij dat hem zoveel angst aanjoeg te laten weghalen. Toen ze zijn kamer eenmaal waren binnengekomen, schaamde hij zich voor zijn zwakheid. Hij dacht dat ze hem zouden bespotten als ze te weten kwamen dat hij bang was voor een schilderij. Hij volstond ermee te zeggen, zo natuurlijk mogelijk klinkend, dat ze de kaarsen weer moesten aansteken en hem met rust moesten laten. Daarna las hij verder, maar zijn ogen dwaalden slechts door het boek, zijn gedachten waren bij het schilderij. Ten prooi aan een onuitsprekelijke opwinding bracht hij een slapeloze nacht door.

Bij het krieken van de dag stond hij in allerijl op en verliet het kasteel om te gaan jagen. Door de lichaamsbeweging en de frisse ochtendlucht kwam hij langzaam maar zeker tot bedaren, en de beelden die de aanblik van het schilderij had opgeroepen waren verdwenen toen hij terugkeerde. Hij ging aan tafel en dronk veel. Toen hij naar bed ging, was hij enigszins beneveld. Op zijn bevel was een bed gereedgebracht in een andere kamer, en men kan zich indenken dat hij zich er wel voor hoedde het schilderij daarheen te laten brengen; maar de herinnering eraan was gebleven, en deze was zo sterk dat hij wederom een deel van de nacht wakker lag.

Overigens wekten deze angsten in hem geen enkel berouw over het leven dat hij had geleid. De ontvoering die hij had beraamd hield

hem nog steeds bezig; en nadat hij alle noodzakelijke orders had gegeven, vertrok hij alleen naar Sevilla op het heetst van de dag om daar niet voor donker aan te komen. Het was inderdaad aardedonker toen hij langs de toren del Lloro reed, waar een van zijn dienstmaagden op hem wachtte. Hij gaf zijn paard aan haar over, en informeerde of de palankijn en de muildieren gereedstonden. Zij zou op zijn bevel op hem wachten in een straat die nabij het klooster lag, zodat hij er snel met Teresa naartoe kon lopen, maar die niet zo nabij was dat de wacht argwaan zou krijgen wanneer deze hen zou tegenkomen. Alles was gereed, zijn aanwijzingen waren nauwkeurig opgevolgd. Hij zag dat er nog een uur te gaan was voordat hij Teresa het afgesproken teken kon geven. De dienstmaagd sloeg een grote bruine mantel om zijn schouders, en hij ging alleen Sevilla binnen door de poort van Triana. Hij hield zijn gezicht verborgen om niet te worden herkend. Door de hitte en zijn vermoeidheid moest hij gaan zitten op een bank in een verlaten straat. Aldaar begon hij de wijsjes te fluiten en te neuriën die hem te binnen schoten. Zo nu en dan raadpleegde hij zijn horloge en zag tot zijn ongenoegen dat de wijzer niet zo snel vooruitging als hij in zijn ongeduld wel wilde. Plotseling hoorde hij naargeestige en gedragen muziek. Hij herkende terstond de gezangen die de Kerk voor begrafenissen heeft bestemd. Kort daarna sloeg een processie de hoek om en kwam in zijn richting. Twee lange rijen boetelingen die brandende waskaarsen droegen, liepen voor een doodskist bedekt met zwart fluweel, die gedragen werd door gestalten in kledij van vroeger tijd, met grijze baarden en zwaarden op de heup. Achteraan de stoet gingen twee rijen boetelingen in rouwklederen, die net als de eersten waskaarsen droegen. De hele optocht kwam langzaam en plechtig naderbij. Men hoorde geen geluid van voetstappen op het plaveisel, en het leek of elk van de gestalten eerder zweefde dan liep. De lange en stijve plooien van de boetekleden en mantels schenen even onbeweeglijk als de marmeren gewaden van standbeelden.

Bij het zien van dit schouwspel voelde Don Juan terstond de walging opkomen die de gedachte aan de dood bij een levensgenieter oproept. Hij stond op en wilde weglopen, maar het grote aantal boetelingen en de pracht en praal van de optocht verbaasden hem en prikkelden zijn nieuwsgierigheid. Toen de processie zich naar een naburige kerk begaf, trok Don Juan een van de gestalten die waskaarsen droegen aan de mouw en vroeg beleefd wie degene was die men

ging begraven. De boeteling richtte zijn hoofd op: zijn gezicht was bleek en uitgemergeld zoals dat van een man die een lange en pijnlijke ziekte achter de rug heeft. Hij antwoordde met een grafstem:

‘Dat is graaf Don Juan de Maraña.’

Dit merkwaardige antwoord deed Don Juan de haren te berge rijzen, maar een seconde later hervond hij zijn zelfbeheersing en glimlachte.

‘Ik zal het wel verkeerd verstaan hebben,’ zei hij bij zichzelf, ‘en anders heeft die grijsaard zich vergist.’

Hij ging de kerk binnen op hetzelfde moment als de processie. De treurzangen begonnen opnieuw, begeleid door de dreunende klanken van het orgel, en priesters gekleed in zwarte kazuifels hieven het De profundis aan. Ondanks zijn inspanningen om kalm te lijken, voelde Don Juan zijn bloed stollen. Hij liep op een andere boeteling toe, en vroeg:

‘Wie is de dode die begraven wordt?’

‘Graaf Don Juan de Maraña,’ antwoordde de boeteling met een holle en angstaanjagende stem. Don Juan steunde tegen een pilaar om niet te vallen. Hij voelde zich onwel worden, en al zijn moed had hem verlaten. De dienst ging echter door, en de gewelven van de kerk deden het gedreun van het orgel en het gezang van het verschrikkelijke *Dies irae* nog aanzwellen. Het was hem alsof hij het koor der engelen bij het laatste oordeel hoorde. Uiteindelijk spande hij zich in en greep de hand van een priester die vlak langs hem liep. Die hand was koud als marmer.

‘In 's hemelsnaam, pater!’ riep hij uit, ‘voor wie bidt u hier, en wie bent u?’

‘Wij bidden voor graaf Don Juan de Maraña,’ antwoordde de priester en keek hem doordringend en smartelijk aan. ‘Wij bidden voor zijn ziel die in staat van doodzonde verkeert, en wij zijn de zielen die door de missen en gebeden van zijn moeder zijn verlost uit de vlammen van het vagevuur. Wij vergoeden de zoon wat wij de moeder schuldig zijn, maar deze mis is de laatste die wij aan de ziel van graaf Don Juan de Maraña mogen opdragen.’

Op dat moment luidde de kerkklok één keer: het was het afgesproken uur van Teresa's ontvoering.

‘De tijd is gekomen,’ galmde een stem vanuit een donkere hoek van de kerk, ‘de tijd is gekomen! Is hij voor ons?’

Don Juan draaide zijn hoofd om en zag een huiveringwekkende verschijning. Don Garcia, bleek en bebloed, kwam naar voren met kapitein Gomare, wiens gelaat nog steeds vertrokken was in huiveringwekkende grimassen. Zij liepen beiden naar de doodskist, en Don Garcia herhaalde, terwijl hij het deksel met geweld op de grond smeet: 'Is hij voor ons?' Op hetzelfde moment rees achter hem een reusachtige slang op, die een paar voet boven hem uittorende, en deze scheen op het punt zich in de doodskist te storten... Don Juan schreeuwde 'Christus!' en viel in onmacht op de stenen vloer.

Het was al laat in de avond toen de passerende wacht een man ontdekte die roerloos bij de deur van een kerk lag. De boogschutters kwamen naderbij en dachten dat dit het lijk was van iemand die was vermoord. Ze herkenden graaf de Maraña ogenblikkelijk, en ze probeerden hem bij te brengen door koud water in zijn gezicht te gooien, maar toen ze zagen dat hij niet bij kennis kwam, droegen ze hem naar huis. Sommigen zeiden dat hij dronken was, anderen dat hij een pak slaag van deze of gene jaloerse echtgenoot had gekregen. Er was niemand in Sevilla, of tenminste geen enkel rechtschapen man, die hem graag mocht, en ieder had er het zijne over te zeggen. De een zegende de knuppel waarmee hij zo goed was afgeranseld, de ander vroeg hoeveel flessen wijn er in dat roerloze lijf konden. De dienstknechten van Don Juan ontvingen hun meester uit de handen van de boogschutters en zochten in allerijl een chirurgijn. Hij kreeg een geduchte aderlating, en kwam alras bij zinnen. Eerst liet hij slechts onbegrijpelijk gestamel horen, onsamenhangend geschreeuw, gesnik en gekerm. Langzaam maar zeker leek hij alle voorwerpen om zich heen aandachtig op te nemen. Hij vroeg waar hij was, en daarna wat er was gebeurd met kapitein Gomare, Don Garcia en de processie. Zijn dienaren dachten dat hij waanzinnig was geworden. Toen hij evenwel een hartversterking had genomen, liet hij zich een crucifix brengen en kuste dit langdurig onder een stortvloed van tranen. Daarna gelastte hij dat er een biechtvader moest worden gehaald.

(Na deze episode komt Don Juan tot inkeer, treedt in het klooster en is zeer boetvaardig. Enkele jaren later verschijnt de broer van Doña Teresa, die zelf van verdriet gestorven is. Om de moord op zijn vader en de dood van zijn zuster te wreken, verleidt hij don Juan tot een duel, maar verliest. Don Juan legt zich hierna een nog strengere zelftucht op, en is de rest van zijn leven een voorbeeldig monnik.)

Uit de Memoires
Lorenzo Da Ponte[*]
(Vertaling Frans Denissen & Martine van Tomme)

Twee, drie dagen later zag ik de keizer. ‘Da Ponte,’ zei hij, ‘maak libretto's voor Mozart, voor Martini, voor Salieri, maar maak er nooit meer voor die Potacchi, Petecchie, Pitocchi, Peticchi ... hoe heet hij ook alweer? Casti[1] was slimmer dan u: die schreef uitsluitend tekstboekjes voor een Paisiello of een Salieri.’

Ook deze twee opera's werden dus, samen met *Il ricco di un giorno* en *Il finto cieco*, aan de vergetelheid prijsgegeven, en de *Figaro* en de *Cosa rara* werden weer uit de kast gehaald. Daarom bedacht ik dat het tijd werd om mijn dichtader, die helemaal opgedroogd leek toen ik voor Righini en Piticchi schreef, weer tot leven te wekken. De gelegenheid daartoe werd mij geboden toen de drie reeds eerder geprezen maëstro's Martini, Mozart en Salieri - mij alle drie tegelijkertijd een libretto kwamen vragen. Ik voelde voor alle drie genegenheid en achting en van alle drie hoopte ik dat ze mijn voorbije mislukkingen zouden goedmaken en mijn tanende roem als operalibrettist weer zouden doen toenemen. Ik vroeg mij af of het niet mogelijk zou zijn hen alle drie tevreden te stellen en drie opera's tegelijk te schrijven. Salieri vroeg me geen oorspronkelijk stuk. Hij had in Parijs de muziek geschreven voor de opera *Tarara*, wilde de woorden en de muziek Italiaans maken en vroeg me dus een vrije vertaling. Mozart en Martini lieten de keuze volledig aan mij over. Voor Mozart koos ik *Don Giovanni*, een onderwerp dat hij ontzettend leuk vond, en *L'arbore di Diana* voor Martini, aan wie ik een fijnzinnig onderwerp wilde geven dat past bij zijn allerzoetste melodieën, die je tot inje ziel voelt maar die weinigen kunnen navolgen. Zodra ik deze drie onderwerpen bedacht had, ging ik naar de keizer, zette hem mijn ideeën uiteen en lichtte hem in over mijn voornemen om deze drie opera's tegelijkertijd te schrijven.

* *Voor noten zie pagina 156*

‘Dat zal u niet lukken!’ antwoordde hij.

‘Misschien niet,’ repliceerde ik, ‘maar toch wil ik het proberen. 's Nachts zal ik voor Mozart schrijven en mij inbeelden dat ik Dante's *Hel* lees. 's Morgens zal ik voor Martini schrijven en doen alsof ik Petrarca bestudeer. 's Avonds zal ik voor Salieri schrijven en dat zal mijn Tasso zijn.’

Hij vond mijn vergelijking heel mooi. Nauwelijks was ik weer thuis of ik zette me aan het schrijven. Ik ging naar mijn werktafel en bleef er twaalf uur aan één stuk aan zitten. Een flesje tokayerwijn rechts van mij, de inktpot in het midden en een doos tabak uit Sevilla links van mij. In mijn huis verbleef een mooi jong meisje van zestien (van wie ik alleen had willen houden als van een dochter, maar ja ...) samen met haar moeder, die voor het huishouden zorgde. Ze kwam naar mijn kamer op het geluid van de bel, die ik, om eerlijk te zijn, heel vaak liet rinkelen, vooral wanneer ik de indruk kreeg dat mijn inspiratie begon te bekoelen. Nu eens bracht ze me een koekje, dan weer een kop koffie, of niets anders dan haar mooie gezichtje, altijd vrolijk, altijd lachend, als het ware gemaakt om de dichterlijke creativiteit en de ideeënvlucht te inspireren. Twee maanden lang werkte ik elke dag twaalf uur met korte pauzes en al die tijd bleef zij in de kamer ernaast, nu eens met een boek, dan weer met een naai- of borduurwerkje, klaar om bij het eerste gerinkel van de bel naar mij toe te snellen. Soms zat ze naast me zonder zich te bewegen, zonder haar mond open te doen of haar ogen neer te slaan, ze keek me strak aan, glimlachte heel vertederend, zuchtte en leek soms te willen huilen. Kortom, dit meisje was mijn Calliope voor die drie opera's en ze was het voor alle verzen die ik in de loop van de volgende zes jaar schreef. In het begin liet ik haar bezoekjes heel vaak toe, maar op den duur moest ik ze minder talrijk maken om niet al te veel tijd te verliezen met minnekozerijen, die ze perfect beheerste.

De eerste dag heb ik bij de tokayer, de Sevillaanse tabak, de koffie, de bel en mijn jonge muze de eerste twee scènes van de *Don Giovanni* geschreven, plus twee van de *Arbore di Diana* en meer dan de helft van het eerste bedrijf van de *Tarare*, waarvan ik de titel veranderde in *Assur*. 's Morgens bracht ik de scènes naar de drie componisten, die nauwelijks konden geloven wat ze met hun eigen ogen lazen. In drieënzestig dagen waren de eerste twee opera's helemaal klaar en de laatste voor bijna twee derde.

L'arbore di Diana was de eerste die werd opgevoerd. Hij oogstte grote bijval, minstens even groot als die voor *Cosa rara*. Ik wil over deze opera een paar dingen vertellen die mijn lezer misschien met enig plezier zal vernemen. Mijnheer Lerchenheim, die ik daarstraks genoemd heb, was een heel groot bewonderaar en vriend van Martini. Twee of drie dagen voor ik enig vers aan de maëstro gegeven had, kwam hij samen met hem naar mij toe en vroeg half schertsend, half verontwaardigd: 'Wanneer krijgt onze Martini nu eindelijk verzen?'

'Overmorgen,' antwoordde ik.

'Het onderwerp staat dus vast?'

'Zeker,' bevestigde ik.

'En wat wordt de titel?'

'De boom van Diana.'

'Is de synopsis klaar?' vroeg Martini.

'Wees maar gerust.'

Toevallig werd net het souper opgediend en ik verzocht de twee vrienden om te blijven eten, waarbij ik hun verzekerde dat ik hun na het souper de synopsis waar ze me om vroegen zou laten zien. Ze namen de uitnodiging aan. Niet alleen had ik geen enkele synopsis gemaakt, maar ik had ook gezegd dat de titel *De boom van Diana* was, zonder dat ik er ook maar het flauwste idee van had wat ik met die boom aan moest. Ik deed dus alsof ik iets nodig had in een andere kamer en vroeg dat iemand mij wat later zou roepen. Ik liet de twee vrienden achter bij mijn mooie muze en mijn broer die bij mij woonde, ging naar een aangrenzende werkkamer en in minder dan een half uur bedachten schreef ik de hele synopsis van de opera, die niet alleen nieuw was, maar ook perfect aansloot bij de gemoedsaard van mijn verheven beschermheer en vorst. In die tijd had deze met een heilig decreet in de erflanden de barbaarse instelling van de kloosters afgeschaft. Ik verzon dus dat Diana, de mythologische godin van de kuisheid, in haar tuin een boom heeft waarvan de takken buitengewoon grote appels voortbrengen. Als de nimfen van de godin onder die boom door lopen en als zij kuis zijn in daden en gedachten, worden die appels heel glanzend en komen er uit alle vruchten en takken geluiden en gezangen met een hemels lieflijke melodie. Als een van hen een misdrijf begaan heeft tegen die heilige deugd, wordt het fruit zwarter dan steenkool, valt op hun hoofd of hun rug en straft hen door hun gezicht te verminken of een van hun ledematen te kneuzen of te

breken, naar gelang van de ernst van hun misdrijf. Amor, die een voor zijn goddelijkheid zo beledigende wet niet kan verdragen, sluipt in vrouwenkleren de tuin van Diana binnen, verleidt de tuinman van de godin, leert hem hoe hij alle nimfen kan verleiden, en nog steeds niet tevreden, smokkelt hij de schone Endymion in de tuin binnen, op wie Diana ten slotte zelf verliefd wordt. De priester van Diana ontdekt bij de offerplechtigheden dat er in de maagdenkring misdrijven gebeuren en met het priestelijke gezag dat hem door de godin gegeven is, beveelt hij dat alle nimfen en ook Diana zelf aan de proef van de boom onderworpen worden. De godin beseft dat ze betrapt is en laat de boom omhakken, en Amor, die in een nimbus van licht verschijnt, beveelt dat de tuin van Diana moet veranderen in het rijk van de liefde.

Dit muziekdrama is naar mijn mening het beste van alle stukken die ik gemaakt heb, zowel qua verbeelding als qua poëzie: het is zinnenstrelend zonder wulps te zijn en het boeit van het begin tot het eind, wat blijkt uit de meer dan honderd opvoeringen die het gekend heeft. Graaf Rosenberg vroeg waar ik al dat moois gevonden had en ik antwoordde hem: ‘Op de rug van mijn vijanden.’

De keizer, die mijn toespeling begreep en er plezier in schepte, liet bij mij thuis honderd zecchino's bezorgen.

Het stuk was net in première gegaan toen ik genoodzaakt was naar Praag te vertrekken, waar Mozarts *Don Giovanni* voor het eerst zou worden opgevoerd ter gelegenheid van de aankomst van de prinses van Toscane in die stad. Ik bleef er acht dagen om de acteurs die het moesten opvoeren te regisseren. Maar voor het in première ging, moest ik terug naar Wenen vanwege een opgewonden brief die ik van Salieri kreeg. Daarin bracht hij mij er - al dan niet waarheidsgetrouw - van op de hoogte dat *Assur* onmiddellijk moest worden opgevoerd ter gelegenheid van het huwelijk van Frans[2] en dat de keizer hem opgedragen had mij terug te roepen. Ik keerde dus naar Wenen terug en reisde dag en nacht, maar halverwege voelde ik me moe en vroeg of ik een paar uur naar bed mocht. Ik ging liggen en toen de paarden klaar waren, kwam men mij roepen. Ik sprong half slapend uit mijn bed, ging naar beneden, stapte in het rijtuig en vertrok.

Na een tijdje kwamen we bij een tolboom, waar mij een kleine som gelds gevraagd werd om door te mogen. Ik stak mijn hand in mijn zak en groot was mijn verbijstering toen ik geen rode duit vond in het beursje waarin ik 's morgens de vijftig zecchino's had gestopt die de

Praagse impresario, Guardasoni, me voor mijn opera had betaald! Ik dacht dat ik ze kwijtgeraakt was in bed, waar ik met kleren en al was ingekropen. Ik keerde dadelijk naar de herberg terug, maar vond het geld niet. De herbergier en zijn vrouw, heel wellevende mensen, riepen alle bedienden op het matje, ondervroegen hen, fouilleerden hen, bedreigden hen, maar niemand bekende dat hij in mijn bed had gesnuffeld. Een klein meisje van hooguit vijf jaar had echter een van de meiden het bed zien opmaken voor een andere gast. 'Mama, mama,' riep ze, 'Caterina heeft het bed opgemaakt toen meneer vertrokken is!'

De herbergierster beval Caterina zich uit te kleden en vond op haar boezem de vijftig zecchino's. Door deze affaire had ik twee uur verloren, maar omdat ik blij was dat ik het geld had teruggevonden, verzocht ik de brave mensen hun meid te vergeven. Zonder nog halt te hebben gehouden, tenzij om de paarden te verversen, kwam ik de volgende dag in Wenen aan. Ik liet Salieri waarschuwen en zette me aan het werk. In twee dagen was de *Assur* klaar. Hij werd opgevoerd en kende zoveel succes dat het lange tijd de vraag was welke van de drie opera's - zowel qua muziek als qua woorden - de meest perfecte was.

Ik had de opvoering van *Don Giovanni* in Praag niet gezien, maar Mozart lichtte me dadelijk in over de wonderbaarlijke bijval ervoor en Guardasoni schreef me de volgende woorden: 'Leve Da Ponte, leve Mozart. Alle impresario's, alle virtuozen moeten u zegenen. Zolang u leeft, zal het theater geen misère meer kennen.'

De keizer liet mij ontbieden, overstelpte me met minzame lofbetuigingen, schonk me nog eens honderd zecchino's en zei me dat hij er hevig naar verlangde de *Don Giovanni* te zien. Mozart kwam terug en gaf de partituur onmiddellijk aan de kopiïst, die zich haastte om de partijen uit te schrijven omdat Jozef op reis moest. *Don Giovanni* werd opgevoerd en ... hoef ik het nog te zeggen? ... viel niet in de smaak! Iedereen, behalve Mozart, vond dat er iets aan ontbrak. Er werden dingen toegevoegd, er werden aria's veranderd, hij werd opnieuw opgevoerd, maar de *Don Giovanni* viel niet in de smaak.

En wat zei de keizer ervan?

'Het is een goddelijke opera, misschien nog mooier dan de *Figaro*, maar het is geen spekje voor het bekje van mijn Weners.'

Ik vertelde het aan Mozart, en die antwoordde doodkalm: 'Laten we ze de tijd geven om te kauwen.'

Hij vergiste zich niet. Op zijn advies zorgde ik ervoor dat de opera vaak herhaald werd. Bij elke opvoering nam het applaus toe en stilaan kregen ook de Weense heren met hun lange tanden de smaak te pakken, begrepen ze de schoonheid ervan en begonnen ze de *Don Giovanni* te beschouwen als een van de mooiste werken die ooit in een operagebouw werden opgevoerd.

Eindnoten:

1 *Giambattista Casti (1724-1803): Da Ponte's grote rivaal als Italiaans librettist in Wenen.*

2 *Frans (1768-1835), zoon van Leopold II, van* 1*792 tot 1806 Duits keizer als Frans II, daarna keizer van Oostenrijk als Frans I.*
Lorenzo Da Ponte wordt in 1749 in Ceneda (het huidige Vittorio Veneto) uit joodse ouders geboren als Emanuele Conegliano. In 1763 besluit zijn inmiddels weduwnaar geworden vader, om te kunnen hertrouwen, zichzelf en zijn hele gezin tot het katholicisme te bekeren, en bij die gelegenheid krijgt zijn oudste zoon, zoals toentertijd gebruikelijk, de naam van zijn doper, monseigneur Lorenzo Da Ponte mee. Hij wordt door deze prelaat samen met zijn broer in het seminarie ingeschreven en in 1773 tot priester gewijd. Hij wordt leraar in de schone letteren en de retorica in Venetië - waar hij vriendschap sluit met Giacomo Casanova, die hij in de loop van zijn leven op de meest uiteenlopende plaatsen opnieuw zal ontmoeten - maar wordt in 1779 wegens 'schaking van een eerbare vrouw, overspel en concubinaat' voor vijftien jaar uit de stad verbannen. Daarop begint een lange zwerftocht, die hem als broodschrijver via Gorizia en Dresden naar Wenen voert, waar hij op voordracht van de hofcomponist Antonio Salieri tot dichter van de keizerlijke theaters wordt benoemd. Hij schrijft er libretto's voor o.m. Salieri, Giuseppe Gazzaniga en de Spanjaard Vicente Martin y Soler (die zijn naam veritaliaanst heeft tot Vicenzo Martini). In 1786 begint zijn samenwerking met Mozart, voor wie hij Le mariage de Figaro *van Beaumarchais tot een operalibretto bewerkt en daarna nog* Il dissoluto punito ossia il Don Giovanni *(1787) en* Cosi fan tutte ossia La scuola degli amanti *(1790) schrijft. In dat laatste jaar beginnen in Wenen de moelijkheden: zijn beschermheer Jozef II overlijdt en diens opvolger Leopold II ontslaat Da Ponte wegens een geruchtmakende liefdesaffaire. Hij gaat naar Triëst, probeert een tijd lang vergeefs opnieuw in de gratie van Wenen te komen en besluit dan zijn geluk te proberen in Parijs. Op de reis daarheen maakt hij een omweg langs Dux in Bohemen, waar Casanova hem ervan overtuigt om liever naar Londen te gaan. Daar wordt hij in 1793 impresario bij het King's Theatre. In 1805 moet hij wegens schulden Londen ontvluchten en trekt met zijn gezellin Nancy Grahl naar New York, waar hij achtereenvolgens als drogist, leraar Italiaans en distillateur aan de kost komt*, The prophecy of Dante *van Byron in het Italiaans vertaalt, zonder succes een Italiaans operahuis probeert te stichten en tussen 1823 en 1827 zijn memoires publiceert. In 1833 kan hij zijn laatste droom dan toch realiseren: de bouw van een Italian Opera House in New York. Hij sterft op 17 augustus 1838, bijna negentig jaar oud. Mede door zijn lange en turbulente leven behoren Da Ponte's memoires tot de boeiendste van de duizenden gedenkschriften die in de periode 1750-1850 het licht hebben gezien. In de passage die aan het vertaalde fragment voorafgaat, heeft hij net beschreven hoe twee libretto's die hij tegen zijn zin heeft gemaakt voor de componisten Righini en Piticchi, van wie hij geen hoge dunk heeft, op de Bühne compleet zijn afgegaan. De gebruikte tekst is die van: Lorenzo Da Ponte*, Memorie / Libretti mozartiani, *Milaan: Garzanti, 1976*.

Een verhaal over Don Juan
V.S. Pritchett
(Vertaling René Kurpershoek)

Eén nacht in zijn leven heeft Don Juan alleen geslapen. Toen hij in de lente naar Sevilla terugkeerde, werd hij op enkele uren rijden van de stad opgehouden door de buiten zijn oevers getreden Guadalquivir, een rivier zo vuil als een oude leeuw na de regentijd, en hij zag zich gedwongen te blijven logeren op de finca van de familie Quintero. Bij zijn aankomst bleken deurlijst, muren en vensters behangen met de zwarte en violette draperieën van de rouw. Quintero's vrouw was dood. Dat was ze al een jaar. De jonge Quintero liet hem binnen en glimlachte zowaar toen hij Don Juan bemodderd en druipnat als een verregend haantje in de regen zag staan. Zijn glimlach had iets boosaardige: Quintero was gek van eenzaamheid en verdriet. De man die alle vrouwen bezeten en afgedankt had, was te gast bij een man die krankzinnig was doordat hij er slechts één verloren had.

‘Mijn huis is het uwe,’ zei Quintero, de gewone formule bezigend. Verbijstering stond in zijn blik te lezen; aan wie rouwt, komen de wereld en de mensen erin werkelijk noch geloofwaardig voor. De ironie buigt de stem van de rouwende, en ook Quintero's overige begroetingen hadden iets boosaardigs; hij kon Don Juan nu ontvangen zonder de vrees, de schrik die hij de echtgenoten van Sevilla aanjoeg. Het was zeer juist, dacht Quintero, dat Don Juan eenmaal in zijn leven in een leeg huis kwam.

Er was zelfs (daarvan vergewiste Don Juan zich terstond) geen meid, want Quintero liet zich nog slechts door een huisknecht bedienen, daar hij de aanblik van vrouwen niet langer velen kon. Deze huisknecht droogde de kleren van de gast en bracht na een uur of twee een slecht maal, dat in de maag op en neer stampte als mensen die in de kou op een koets wachten. Quintero folterde zijn lichaam zowel als zijn geest, en de vertrouwde pijnen die zich weldra aandienden, martelden hem en brachten hem aan de praat over zijn vrouw. Het verdriet had Quintero ook tot een toneelspeler gemaakt. Terwijl

hij sprak van zijn schone, lag in zijn ogen de holle, kaarsdoorspookte schemer van het theater. Hij verwijlde bij hun vrijage, bij kleinigheden van haar schoonheid en temperament, en beschreef hoe hij haar vanuit de kerk in allerijl naar het bruidsbed had gevoerd, als iemand die met een schaaltje diamanten de straten door snelt, de veiligheid van een bankkluis in. De aanwezigheid van Don Juan maakte elke man tot een kunstenaar in het vertellen van zijn eigen liefdesgeschiedenis - hij moest de grote verleider tandtergend prikkelen en overtreffen - en Quintero, die het hele verhaal afdraaide in grandioze stijl, kon de verleiding niet weerstaan te vertellen dat zijn bruid in haar bruidsnacht was gestorven.

'Man!' riep Don Juan uit. Dadelijk stak hij van wal met eigen verhalen. Maar Quintero luisterde amper; hij was teruggekeerd in de toestand van uitputting en leegte die eigen is aan de rouw. Terwijl Don Juan vertelde, volgde de krankzinnige zijn eigen gedachten als een acteur die zich mompelend op zijn volgende opkomst voorbereidt; en de gedachte die hem was ingevallen toen Don Juan voor zijn deur verscheen, keerde thans terug: een man die maakt dat een andere man zich triomfantelijk voelt omdat zijn vrouw dood is, moet wel een onmens zijn. Met een half oor luisterend, en geholpen door zijn indigestie, voelde Quintero van binnen de gezamenlijke haat van alle echtgenoten van Sevilla voor deze diabolische man. En terwijl Quintero hierover peinsde, bedacht hij dat hij waarschijnlijk niet toevallig over een middel tot wraak beschikte.

Het besluit werd genomen. Daar de wijn op was, riep Quintero zijn huisknecht en droeg hem op Don Juan een andere kamer te geven.

'Want,' zei Quintero droogweg, 'het bezoek van zijne excellentie is een eer, en ik kan iemand die in de fijnst geparfumeerde vertrekken van Spanje heeft geslapen niet toestaan te overnachten in een kamer die stinkt als een bokkestal.'

'De afgesloten kamer?' vroeg de huisknecht, hoogstverbaasd dat de kamer waar nog het grote, dynastieke echtelijke bed stond en waar zijn meester sinds de dood van mevrouw slechts een half dozijn nachten had geslapen, aan een vreemde werd gegeven.

Maar naar dat vertrek ging Quintero zijn gast voor, en hij wenste hem welterusten met een blik waarin kwade bedoelingen zo fel schitterden dat Don Juan, die gevoelig was voor dergelijke details, heel wel begreep dat de kat alleen in de kooi werd gelaten omdat de vogel al-

lang gevlogen was. De vernedering was onaangenaam. In de ogen van Don Juan strekte de nacht zich voor hem uit als een woestijn.

Wat een bed om in te liggen - zo breed, zo onzegbaar leeg, zo vilein misplaatst! Hij trok zijn kleren uit en snoot de lampepit. Hij ging liggen in het besef dat aan weerszijden van hem dorre vlakten beddelaken lagen, guur en onbewoond, behalve door luizen. Een woestijn. Hij hoefde maar een arm een duimbreed opzij te bewegen of een been uit te strekken, hoe behoedzaam ook, of hij verzonk in troosteloosheid. Mijlen rondom vonden de tastende voet, de verkennende vingers of knie slechts een liefdeloos Antarctica. Maar roerloos stilliggen was een voorproef van het graf. En ook dat was hem niet gegeven; want weliswaar deed de wijn hem gedurig geeuwen, maar het akelige maal vierde kermis in zijn maag en wekte hem telkens ruw zodra hij op de rand van de slaap was aangeland.

Alleen slapen in een tweepersoons bed is een kunst, maar een kunst die Don Juan niet meester was. Het probleem is eenvoudig op te lossen. Kan men aan de ene kant van het bed niet slapen, dan schuift men op en probeert de andere kant. Wel twee uur of meer waren voorbijgegaan eer dit tot hem doordrong. Zwaar van hoofd begaf hij zich de woestijn in en de kille nachtlucht tussen de lakens tochtte en deed hem huiveren. Hij strekte zijn arm uit en bewoog zich naar het kussen aan gene zijde. O, die koude, die meer dan maagdelijke frigiditeit van linnengoed! Hij legde zijn hoofd neer, trok zijn knieën op, en huiverde. Hij zou wel spoedig weer warm worden, dacht hij, maar intussen had hij het zo koud als het koudste ijs. Het was niet te geloven.

IJs was het woord voor dat kussen en die lakens. IJs. Was hij ziek? Had hij kou gevat in de regen dat zijn tanden zo klapperden en zijn benen zo rilden? In plaats van langzaam op te warmen kreeg hij het steeds kouder. Nu reikte de koude al tot zijn voorhoofd en zijn wangen, streek ze met armen van ijs langs zijn lichaam, als benen van ijs over zijn benen. Plotseling bijgelovig richtte hij zich op zijn handen op en tuurde in het donker naar het kussen; hij sloeg het beddegoed open en keek op het laken; zijn adem was heet, maar tegen zijn wang blies een adem killer dan het graf; zijn schouders en lichaam waren verhit, maar leden van sneeuw trokken hem omlaag. En hij zou zijn ijzende vermoedens hebben uitgeschreeuwd wanneer niet lippen als van nat ijs zich op de zijne hadden geopend, en

hij zonk neer in een kus, onmiskenbaar een kus, die hem bevroor als een winter.

Quintero, in zijn eigen vertrek, lag te luisteren. In zijn ogen stond de extase van de waanzin en zijn oren waren gespitst. Hij wachtte op de angstschreeuw. Hij kende de verschijning. Er zou een schreeuw klinken, dan gestommel, handen die worstelden naar het licht, vuisten die bonsden op de deur. En Quintero had de deur afgesloten. Maar toen de schreeuw uitbleef, begon Quintero in zichzelf te praten, herinneringen ophalend aan de nacht waarin de verschijning voor het eerst bij hem was gekomen en hem sprakeloos, happend naar adem en verstijfd had achtergelaten. Het zou nog beter zijn als er géén schreeuw kwam. Quintero lag de hele nacht wakker, bouwde luchtkasteel op luchtkasteel van triomfantelijke wraak, terwijl hij intussen de ovaties van de getrouwde mannen van Sevilla in ontvangst nam. ‘De hengst is gelubd!’ Vroeg in de morgen ontsloot Quintero de deur en ging beneden ongeduldig zitten wachten. Hij was na deze nacht geradbraakt.

Eindelijk kwam Don Juan beneden. Hij was (zag Quintero) bleek - of leek dat maar zo?

‘Hebt u goed geslapen?’ vroeg Quintero slinks.

‘Uitstekend,’ antwoordde Don Juan.

‘Zelf slaap ik nooit goed in een vreemd bed,’ insinueerde Quintero. Don Juan glimlachte en antwoordde dat hij meer gewend was aan vreemde bedden dan aan het zijne. Quintero's blik werd duister.

‘Ik moet mij verontschuldigen; het bed was zeer groot,’ zei hij.

Maar, zei Don Juan, grote bedden waren hem uit de aard der zaak even vertrouwd als vreemde. Quintero beet op zijn nagels. Er waren die nacht geluiden gehoord - iets als een gil, rumoer. De huisknecht had het ook gehoord. Don Juan antwoordde hem dat rumoer in de nacht hem in het begin van zijn carrière inderdaad had gestoord, maar nu deerde het hem niet meer. Quintero perste zijn nagels in zijn handpalmen. Hij speelde zijn troef uit.

‘Het was helaas,’ zei Quintero, ‘een koud bed. U moet het ijzig koud hebben gehad.’

‘Ik heb het nooit lang koud,’ zei Don Juan, en onbewust de stijl van een gedicht voorafschaduwend dat bijna twee eeuwen later te zijner nagedachtenis zou worden geschreven, declameerde hij: ‘Het bloed van Don Juan is heet, want de zon is het bloed van Don Juan.’ Quintero keek. Zijn ogen schoten als vliegen achter iedere beweging

van zijn gast aan. Hij keek hoe hij zijn koffie dronk. Hij keek hoe hij de stijgbeugels van zijn paard strakker stelde. Hij keek hoe Don Juan in het zadel wipte. Don Juan neuriede, en toen hij wegreed zong hij, met die hemeltergende tenor van hem, die was als hanegekraai in de olijfgaarden.

Quintero ging naar binnen en wreef over zijn ongeschoren kin. Toen liep hij de straatweg weer op, waar de figuur van Don Juan nog slechts een stofwolkje tussen de eucalyptusbomen was. Quintero ging naar het vertrek waar Don Juan had geslapen en staarde er rond, vol van verwijten en verdenkingen. Hij riep de huisknecht.

'Ik slaap vannacht hier,' zei Quintero.

De huisknecht antwoordde omzichtig. Quintero was weer krankzinnig en de maan was pas in haar eerste kwartier. Die dag zag de knecht zijn meester steeds in de richting van Sevilla kijken. Het was te warm na de vele regen, en het land stoomde als een wasserij.

En toen de avond viel, lachte Quintero om zijn donkere vermoedens. Hij ging naar het vertrek en terwijl hij zich uitkleedde dacht hij aan de geruststelling van die ijskoude lippen, die ijspegelvingers, die ijzige armen. Ze was de vorige nacht niet gekomen - wat een trouw! Te bedenken, zo zou hij berouwvol tegen het spook zeggen, hoezeer zijn boosaardigheid hem had verward, dat hij zo laaghartig en goedgelovig was geweest de doden te gebruiken voor een grap.

De tranen stonden hem in de ogen toen hij ging liggen, en een poos lang dorst hij niet op zijn zij te gaan liggen en zijn hand uit te strekken naar hetgeen hij in zijn verwarring bereid was geweest te verraden. Hij verachtte zijn inborst. Hij hunkerde - maar ach, hoe kon hij daar thans op hopen? - naar dat wonder van herkenning en vergiffenis. En die hunkering was het die hem ten slotte in beweging bracht. Zijn handen strekten zich uit, en vonden andere handen.

De handen, de armen, de lippen kwamen uit hun onzichtbaarheid en geruisloosheid naar hem toe. Ze raakten hem aan, ze omstrengelden hem, ze trokken hem omlaag, maar - wat was dat? Hij gaf een schreeuw, hij worstelde om los te komen, trapte en vloekte; en zo werd hij door de huisknecht gevonden, worstelend met het beddegoed, van zich af slaand met vuisten en knieën, brullend dat hij in de hel was. Die handen, die lippen, die benen, schreeuwde hij, *brandden* hem. Ze waren niet langer van ijs. Ze waren van vuur.

Don Giovanni verschaft opheldering*

George Bernard Shaw
(Vertaling Katie Lücker)

‘Ik zou graag willen weten,’ zei ik, ‘wie u bent: of liever gezegd, wie u was, en of het veel pijn doet om dood te gaan. Ik hoop dat het onderwerp u niet van streek maakt. Als dat zo is -’

Hij wachtte de rest van mijn belachelijke apologie niet af. ‘Mijn ervaring met de dood was zo eigenaardig,’ zei hij ‘dat ik werkelijk geen autoriteit ben op dat gebied. Ik was een Spaanse edelman, veel hoger ontwikkeld dan de meesten van mijn tijd, die wraakgierig, bijgelovig, woest, vraatzuchtig, vol vooroordelen als gevolg van de tradities van hun kaste, wreed en ongelooflijk dwaas als er liefde in het spel was, en in geestelijk opzicht laf en oneerlijk waren. Zij vonden mij excentriek, niet serieus genoeg, en geheel gespeend van moreel besef.’

Ik hapte naar lucht, overmand door zijn onverwachte woordenstroom.

‘Alhoewel ik de laatste telg was van het geslacht der Tenorio's, waarvan leden gedurende vele generaties officiële posten aan het hof hadden bekleed, weigerde ik mijn tijd te verdoen als lakei met een adellijke ti-

* *Een jonge vrouw - naar eigen zeggen een schoonheid uit de provincie, dol op flirten en nogal vaak verloofd geweest, gaat zonder begeleider per trein naar de stad, waar ze met vrienden de opera* Don Giovanni *bezoekt. De uitvoering is in haar ogen een voorstelling van de plaatselijke amateur-toneelvereniging met fanfarekorps en ze verlaat de zaal voortijdig. Op de terugweg reist ze alleen in een coupé die, zoals een eeuw geleden gebruikelijk was, door de conducteur afgesloten wordt.*
Plotseling is zij zich bewust van een andere aanwezigheid in de coupé, ‘een heer, gehuld in een cape van een buitengewoon fraaie stof in een “artistieke tint” van aarderood’ (...) ‘een voortreffelijk in de vorm van een wagenwiel gemodelleerde hoed van prachtig zwart vilt’ (...) ‘laarzen die tot aan zijn knieën reikten, van zacht geiteleer in de kleur van een rijpende bes’ (...) ‘en ter vervolmaking had hij een sabel met een beugel van puur goud’. Hij is op onverklaarbare wijze de coupé binnengekomen en ze vraagt zich af of hij van een gekostumeerd bal komt, maar ze raakt zo onder de indruk van zijn fiere uitstraling dat ze deze gedachte onmiddellijk weer verwerpt. Er ontstaat een gesprek waaruit blijkt dat hij een geest is, en nadat zij een paniekgevoel heeft overwonnen probeert de jonge vrouw hem over te halen tot ontboezemingen over zijn leven. Haar nieuwsgierigheid wint het van zijn hooghartige onverschilligheid als ze hem vraagt hoe het is om dood te gaan, steekt hij plotseling van wal.

tel, en aangezien mijn weigering naar de opvattingen van mijn tijd en klasse buitengewoon ongepast was, werd ik geacht mezelf te schande te hebben gemaakt. Dit stoorde me bijzonder weinig. Ik was vermogend, gezonden in elk opzicht mijn eigen meester. Lezen, reizen, en avonturen beleven waren mijn favoriete bezigheden. In mijn jeugd en jongelingsjaren hadden mijn onverschilligheid tegenover conventionele opvattingen, en een vleugje humoristisch cynisme in de conversatie, mij bij bedilzieke mensen de namen atheïst en libertijn bezorgd, maar ik was in feite niet erger dan een studieuze en nogal romantische vrijdenker. Heel af en toe was er een vrouw voor wie mijn jonge hart plotseling sneller begon te kloppen, en dan vereerde ik haar lange tijd op een afstand, zonder ooit te durven kennismaken. Als ik door een toeval in haar gezelschap was beland, was ik te beschroomd, te onnozel, te vol van ridderlijk respect, om te profiteren van wat omstanders duidelijk konden herkennen als de grootst mogelijke aanmoediging, en uiteindelijk sleepte een meer ervaren cavalier dan de prijs in de wacht, zonder één woord van protest van mij. Ten slotte werd een weduwe wier huis ik soms bezocht, en van wier gevoelens jegens mij ik niet het geringste vermoeden had, wanhopig over mijn domheid, wierp zich op een avond in mijn armen en bekende haar hartstochtelijke liefde voor mij. De verrassing, de streling van mijn ijdelheid, mijn onervarenheid en haar bevallige smart overweldigden me. Ik kon de wreedheid niet opbrengen om haar af te wijzen, en ik schepte zelfs bijna een maand lang zonder scrupules behagen in het genot dat ze mij schonk, en zocht haar gezelschap steeds wanneer ik niets beters te doen wist. Het was mijn eerste complete liefdesgeschiedenis, en alhoewel de dame in kwestie bijna twee jaar lang geen reden had om zich te beklagen over mijn trouw, vond ik de romantische kant van onze omgang, die haar nooit begon tegen te staan, eentonig, redeloos, en zelfs geforceerd en onoprecht, behalve op de zeldzame momenten dat de kracht van haar liefde haar mooi maakte, naar lichaam en ziel. Helaas had ik nog maar nauwelijks mijn illusies, mijn schroom en mijn jongensachtige nieuwsgierigheid omtrent vrouwen verloren, of ik begon ze onweerstaanbaar aan te trekken. Mijn plezier daarin veranderde al spoedig in ontsteltenis. Ik werd het voorwerp van hevige jaloezie: ondanks mijn uiterste tact had ik niet één gehuwde vriend met wie ik me niet vroeg of laat op de rand van een ongegrond duel bevond. Mijn bediende amuseerde zich door een lijst op te stellen

van deze veroveringen van mij, zonder dat het bij hem opkwam dat ik nooit van hen profiteerde, en al helemaal niet dat mijn voorkeur voor jonge en ongehuwde bewonderaarsters, waarmee hij mij plaagde zoveel hij durfde, toe te schrijven was aan het feit dat hun onschuld en verlegenheid mij beschermde tegen de avances die veel getrouwde dames uit mijn kennissenkring zonder de minste scrupules maakten, zodra zij ontdekten dat ze er van mij geen te verwachten hadden. Ik moest mezelf herhaaldelijk uit onaangename situaties redden door de streek te verlaten, een ontsnappingsmethode die vergemakkelijkt werd door mijn zwervend bestaan, maar die mij, naar ik vrees, ook de slechte naam van een vagebond bezorgde. Op den duur begon de dwaze mening van mijn bediende zich te verbreiden, en ten slotte begon ik door te gaan voor een onverbeterlijke losbol, in welke hoedanigheid ik alleen nog maar boeiender was voor het type vrouw dat ik het meeste vreesde. Zo een reputatie groeit, terwijl hij zich verspreidt, als een sneeuwbal. Absurde verhalen over mij gingen deel uitmaken van de kletspraat van de dag. Mijn familie verbrak alle banden met mij, en ik had nog voldoende Spaanse trots over om hooghartig van alle verzoeningspogingen af te zien. Kort daarna werd ik zowaar buiten bescherming van de wet gesteld. Een streng godvruchtige jongedame, dochter van de Commandeur te Sevilla, was verloofd met een vriend van mij. Vol van hetgeen zij ten nadele van mij had gehoord, koesterde ze een buitengewone afschuw voor mij, maar mijn vriend hield dit, in het verlangen mijn gevoelens te sparen, voor mij verborgen. Op een dag kwam ik helaas op het idee om met zijn aanstaande vrouw kennis te maken. Zo waagde ik het, vertrouwend op een bloedband tussen de familie van de Commandeur en die van mij, een bezoek af te leggen. Het was laat in de avond toen ik door haar ontvangen werd, en in de schemering zag ze mij bij vergissing voor mijn vriend aan en begroette mij met een omhelzing. Mijn protesten openden haar de ogen, maar in plaats van zich te verontschuldigen voor haar vergissing, die ik zelf naderhand pas begreep, sloeg zij alarm, en beschuldigde mij ervan, toen haar vader met getrokken sabel arriveerde, haar te hebben beledigd. De Commandeur deed, zonder op een verklaring te wachten, een resolute poging om mij te vermoorden, en zou daar stellig in geslaagd zijn als ik niet, uit zelfverdediging, zijn lichaam had doorboord. Hij heeft inmiddels erkend dat hij ongelijk had, en we zijn nu hele goede vrienden, vooral daar ik nooit op grond van ons treffen enige aanspraak op

superioriteit in het gevecht met de sabel heb gemaakt, maar openlijk heb toegegeven dat mijn uitval in het donker een pure gelukstreffer was geweest. Desondanks, om niet op mijn verhaal vooruit te lopen, stierf hij in minder dan vijf minuten nadat ik hem had getroffen, en mijn bediende en ik moesten snel onze hielen lichten om te voorkomen dat wij door zijn familie en bedienden werden omgebracht.

Nu was zijn dochter, spijtig genoeg voor mij, zelfs voor een Spaanse katholiek van het vrouwelijk geslacht, buitengewoon rechtschapen en wraakzuchtig. Toen de gemeenteraadsleden van Sevilla een fraai ruiterstandbeeld oprichtten ter nagedachtenis van haar vader, zorgde zij, door een paar geschenken op de juiste plaatsen, in de gemeenteraad voor een meerderheid ter ondersteuning van een motie dat een van de panelen van het voetstuk een inscriptie moest dragen met de strekking dat de Commandeur de Hemelse wraak op zijn moordenaar verbeidde. Zij maakte bovendien zoveel misbaar en joeg mij zo van de ene plaats naar de andere, dat de gerechtsdienaren mij herhaaldelijk smeekten om uit hun ambtsgebied te vluchten, opdat zij niet door haar inspanningen en door de publieke opinie genoodzaakt zouden worden hun plicht te doen en mij, ondanks mijn voorname stand, te arresteren. Ook weigerde zij met mijn vriend te trouwen totdat ik voor mijn misdaad had geboet, zoals zij het noemde. De arme Ottavio, die een zachtaardige en redelijke natuur had en die er in het geheel niet rouwig om was een opvliegende en tirannieke schoonvader kwijt te zijn, wist zo zeker als wat dat haar evenveel blaam trof als mij. Dus terwijl hij in haar aanwezigheid bij alle heiligen zwoer zijn sabel nooit in de schede te zullen steken voordat deze rood was van het bloed van mijn hart, hield hij mij in het geheim goed op de hoogte van haar gerechtelijke stappen en zorgde hij ervoor, hoewel hij als een hondje achter haar aan liep - want hij was hevig verliefd - dat onze wegen elkaar nooit kruisten.

Ten slotte werden mijn absurde reputatie, mijn bewonderaarsters en mijn Sevillaanse vervolgers zo vermoeiend dat ik besloot om ze allemaal in één klap af te schudden, door het leven van een respectabele echtgenoot te gaan leiden. In de hoop dat de vrouwen van Oud Castilië minder hinderlijk ontvlambaar zouden blijken dan die van Andalusië, ging ik naar Burgos en maakte daar kennis met een jongedame wier opvoeding werd voltooid in een klooster. Toen ik ervan overtuigd was dat het een wellevend meisje was zonder speciale

genegenheid voor mij of iemand anders, trouwde ik haar. Rust en gelegenheid tot studie, niet geluk, waren wat ik zocht. Maar zodra zij - instinctief denk ik - ontdekte dat ik haar niet uit liefde had getrouwd en dat ik geen erg hoge dunk van haar verstand had, werd ze waanzinnig jaloers. Alleen zij die door een jaloerse eega bespioneerd zijn, kunnen zich voorstellen hoe onverdraaglijk het is zo te worden bespied. Ik onderging het zonder één woord of gebaar, en zij ontdekte natuurlijk niets. Toen begon ze zichzelf te kwellen door inlichtingen in te winnen bij vrienden die relaties in Sevilla hadden, en hun berichten zweepten haar jaloezie op tot een punt waarop het mij duidelijk werd dat ik haar, zoals zij zei, kapot maakte. Op een dag doorbrak ze een zekere, haar door mijn aanwezigheid opgelegde terughoudendheid door mij te zeggen dat het haar dood zou zijn als ik haar niet mijn ontrouw bekende of bewees dat ik van haar hield. Nu had ik niets te bekennen, en wat mijn liefde voor haar betrof, had niets anders dan mijn buitengewone weerzin om iemand de dood in te jagen mij in staat kunnen stellen te verbergen hoezeer zij mij inmiddels verveelde. Er restte mij duidelijk niets anders dan mijn biezen te pakken. Ik had om haar een genoegen te doen mijn bediende enige tijd daarvoor al weggestuurd, omdat zij hem ervan verdacht boodschappen tussen mij en mijn denkbeeldige maîtresses over te brengen, maar hij was nog steeds bij mij in dienst, en zeer genegen om onze zwerftochten te hervatten, aangezien hij zelf door een dwaze geheime liefde op de rand van een huwelijk was gebracht. Meteen nadat hij een boodschap van mij had ontvangen, kwam hij naar ons huis en bevestigde het vermoeden van mijn vrouw dat ik die middag een rendez-vous in de kathedraal had, en, terwijl zij daar naar mij uitkeek, pakte hij mijn pistolen en wat schoon goed bijeen en ontmoette mij vóór zonsondergang op de weg naar Sevilla. Van Burgos naar Sevilla is het hemelsbreed honderd Spaanse mijl, en aangezien er in die tijd geen spoorwegen waren, geloofde ik niet dat mijn vrouw mij zo ver achterna zou gaan, zelfs als ze mijn bestemming vermoedde.

Toen ik het hoofd van mijn paard in zuidelijke richting wendde leek Burgos - en dat was het ook - een mistroostig, met ijzer vergrendeld hol van fanatici en Sevilla een sprookjesland. We kwamen veilig aan, maar ik merkte al vlug dat mijn geluk me in de steek had gelaten. Enige tijd na onze reis zag ik op straat een dame die klaarblijkelijk in moeilijkheden verkeerde. Haar te hulp komend, ontdekte ik dat het

mijn vrouw was. Toen zij een verklaring eiste voor mijn vlucht, was ik ten einde raad, want ik zag hoe hard en onbegrijpelijk de naakte waarheid voor haar moest zijn. In mijn vertwijfeling verwees ik haar naar mijn bediende en glipte weg zodra hij haar aandacht in beslag had genomen. Nu had ik mijn rug nog niet gekeerd of de schelm, die vreesde dat een verzoening tussen ons zou kunnen leiden tot zijn gedwongen terugkeer met mij naar Burgos, toonde haar zijn oude lijst van mijn veroveringen, die er wat betreft Spanje alleen al 1003 bevatte, en nog vele andere in landen welke ik nooit had bezocht. Elvira, die geen enkele ware bewering omtrent mij geloofde, aanvaardde de duidelijk onmogelijke duizend-en-drie veroveringen met een gretige lichtgelovigheid. De lijst bevatte de namen van zes vrouwen die ongetwijfeld hevig verliefd op mij waren geweest, en van een stuk of vijftien aan wie ik wel eens een complimentje had gemaakt. De rest berustte op verzinsels en veel namen uit de kasboeken van de vader van mijn bediende, een wijnhandelaar, waren daarvoor gekopieerd.

Toen Leporello zoveel mogelijk tweedracht tussen mij en mijn vrouw had gezaaid, schudde hij haar af door eenvoudig weg te rennen. Intussen had ik mij teruggetrokken in een van mijn huizen op het platteland, waar ik me probeerde te vermaken door mij onder het boerenvolk te begeven. Hun eenvoud boeide me eerst, maar stemde me al gauw somber. Mijn pech achtervolgde mij ook. Op een dag, toen ik over het dorpsplein liep, kwam ik de dochter van de Commandeur tegen, die nog steeds zwaar in de rouw was, wat haar erg slecht stond, met de arme Ottavio pal achter haar. Gelukkig herkende ze mij niet op klaarlichte dag, en misschien had ik met een paar beleefde opmerkingen en een heimelijke uitwisseling van signalen met Ottavio weg kunnen komen, als mijn vrouw niet was verschenen, uit de lucht was komen vallen, leek het wel - en me als een volslagen krankzinnige was gaan uitschelden. Als zij enige zelfbeheersing had opgebracht, had ze mij met één woord aan Ottavio's verloofde, Doña Aña, kunnen verraden. Maar ze was geheel buiten zinnen en dat zei ik ook, waarop ze tierend wegsnelde, met mij achter zich aan. Eenmaal uit de buurt van Aña en in de wetenschap dat ik Elvira geen goed kon doen, ging ik zo vlug ik kon naar huis. Ik had mijn kennissen van het platteland die avond uitgenodigd voor een dansfeest, ter gelegenheid van een bruiloft tussen een jonge boer en boerin die tot mijn pachters behoorden en die een vrolijke partij hielden ten koste van mijn tapijten, mijn

meubels en mijn wijnkelder. Ware dit niet het geval geweest, dan zou ik onmiddellijk weggegaan zijn. Nu het er zo voor stond, besloot ik de volgende ochtend vroeg te vertrekken. Intussen zat er niets anders op dan mij te verkleden en mijn gasten zo vriendelijk mogelijk te ontvangen. Toen de eerste onwennigheid eraf was, waren ze behoorlijk luidruchtig en onbehouwen, maar mijn aandacht werd al gauw afgeleid door de entree van drie gemaskerde vreemdelingen, in wie ik dadelijk mijn vrouw, Aña en Ottavio herkende. Ik heette hen natuurlijk welkom, terwijl ik veinsde hen niet te kennen, en hield het dansen gaande. Al gauw slaagde Ottavio er door middel van een briefje in mij te laten weten dat Aña zich plotseling mijn stem had herinnerd, Elvira had opgezocht en haar grieven met haar had doorgenomen. Ze waren al snel vriendinnen geworden en hadden met alle geweld gemaskerd op mijn feest willen verschijnen om mij voor het front van mijn gasten aan de kaak te stellen. Hij had hen niet van hun voornemen kunnen afbrengen, en het enige wat hij mij kon voorstellen was dat hij zich, als ik mijn kans schoon zag om ervandoor te gaan, zou opwerpen als mijn tegenstander en mij zovéél in de kaart zou spelen als hij durfde, met Aña's blik op hem gericht.

Ik was inmiddels aan het eind van mijn geduld. Ik gelastte Leporello mijn pistolen op te halen en ze in zijn zak te houden. Toen voegde ik mij bij de dansers en danste met de boerenbruid, die ik tot dan toe gemeden had, aangezien de bruidegom een neiging tot jaloezie vertoonde, en zij enige tekenen had gegeven te bezwijken voor de vervloekte aantrekkingskracht die ik, ondanks mijzelf, nog steeds uitoefende. Ik probeerde een menuet met haar te dansen, maar dat was een fiasco. Toen stapten we in een andere kring en probeerden te walsen. Dit ging haar boerse vaardigheid ook te boven, maar toen wij meededen aan een volksdans legde zij zich er zo energiek op toe dat ik al gauw een zitplaats voor haar moest zoeken in een van de kleinere kamers. Ik merkte dat mijn twee schone gemaskerden onze afzondering met grote opwinding gadesloegen. Daarop richtte ik mij tot het meisje en terwijl ik voor het eerst *en grand seigneur* tot haar sprak, gelastte ik haar onmiddellijk alles te doen wat haar gezegd werd. Toen ging ik naar de deur, sloot deze en wachtte. Al gauw kwam Leporello binnengesneld en smeekte mij in 's hemelsnaam voorzichtig te zijn met wat ik deed, aangezien er buiten commentaar op mijn doen en laten werd geleverd. Ik zei hem op strenge toon het meisje een geldstuk

te geven als beloning voor het gehoorzamen van mijn bevelen. Toen hij dat gedaan had, zei ik gebiedend tegen haar: ‘Gil nu, gil als de duvel.’ Ze aarzelde, maar Leporello, die zag dat er met mij niet te spotten viel, kneep in haar arm en ze gilde niet als één duvel maar als een duizendtal. Het volgende moment drongen de bruidegom en zijn vrienden de deur binnen en vochten wij ons allemaal met een groot kabaal naar buiten, de salon in. Als Ottavio er niet geweest was, die de leiding nam en met zijn sabel zwaaide en tegen mij zedepreekte, hadden ze misschien de moed bijeengeraapt om mij aan te vallen. Ik zei hem dat het Leporello's werk was als het meisje iets was overkomen. Hierop zwol het tumult van bedreigingen en beschuldigingen tot zo'n volume aan dat ik een ogenblik bijna de kluts kwijt raakte. Toen ik me had hersteld werd ik razend, haalde naar hen uit en zou zeker een ongeluk hebben begaan als Ottavio niet hardnekkig pal vóór mij was gebleven. Ten slotte haalde Leporello de pistolen te voorschijn en bereikten we de deur, waarop hij rende voor zijn leven. Na een korte afweging volgde ik zijn voorbeeld. We namen bij de dichtstbijzijnde postherberg allebei een paard en bereikten Sevilla in veiligheid.

Gedurende enige tijd daarna was mijn leven rustig. Op een avond ontwaarde mijn vrouw mij vanuit een raam, maar na een paar hoffelijke woorden raakte ik haar kwijt door mijn cape om Leporello heen te slaan en haar met hem af te schepen, alsof hij mij was. Aangezien zij, net als de meeste jaloerse vrouwen, een veel te hoge dunk van zichzelf had om te vermoeden dat ik haar alleen meed omdat ze onaangenaam was, verspreidde ze het gerucht dat ik haar met Leporello op pad had gestuurd om in haar afwezigheid haar dienstmeisje het hof te kunnen maken: een bewering zonder ook maar enige grond, die echter door iedereen voor waar werd aangenomen.

Ik kom nu bij het eigenaardige incident dat tot mijn dood leidde. Diezelfde avond, nadat hij mijn vrouw ontvlucht was, voegde Leporello zich weer bij me op het plein vlak bij het standbeeld van de Commandeur, waar ik over sprak in verband met de inscriptie en de gemeenteraad. In de loop van ons gesprek lachte ik toevallig. Onmiddellijk beklaagde tot mijn verbazing de Commandeur, of liever zijn standbeeld, zich dat ik een ongepast rumoer maakte. Leporello, die hem duidelijk hoorde, was zo onzegbaar bang, dat ik hem ten slotte, vol afkeer over zijn lafheid, dwong het standbeeld te naderen en de inscriptie te lezen, ongeveer zoals ik een schichtig paard vaak heb ge-

dwongen op het voorwerp van zijn vrees af te gaan. Maar de inscriptie stelde de arme kerel niet gerust en toen ik, om de zaak een bizar tintje te geven, deed alsof ik eiste dat hij het standbeeld zou uitnodigen bij ons thuis te komen souperen, probeerde hij mij ervan te overtuigen dat de stenen man werkelijk instemmend had geknikt. Mijn nieuwsgierigheid was nu in hoge mate gewekt. Ik hield het standbeeld zorgvuldig in de gaten en vroeg het welbewust of het kwam souperen. Het zei 'ja' met een vreemde stenen keelstem, maar bedankte mij niet, wat mij des te meer verbaasde omdat de Commandeur van de oude stempel was geweest, zeer precies in de etiquette. Ik raakte gealarmeerd over de toestand van mijn gezondheid, want ik had het idee dat ik gek aan het worden was, of anders, aangezien Leporello de stem ook had gehoord, wel moest dromen. Ik kon maar twee mogelijke verklaringen bedenken. Wij hadden allebei sinds het middaguur niet meer gegeten en waren misschien hongerig genoeg om waanvoorstellingen te hebben en elkaar daarmee aan te steken. Of iemand had ons wellicht een streek geleverd. Ik besloot mezelf op dit punt zekerheid te verschaffen door de volgende dag terug te komen en de plek grondig te onderzoeken. Ondertussen haastten we ons echter naar huis en vielen enthousiast op het souper aan. Weldra stormde, tot mijn grote ontsteltenis, mijn vrouw binnen en deed, in plaats van de gebruikelijke verwijten, een verward beroep op mij om mijn levenswijze te veranderen. Eerst sprak ik haar vriendelijk toe en vervolgens probeerde ik haar hysterische angst weg te lachen. Dit wekte alleen haar verontwaardiging, en ten slotte rende ze naar buiten, maar kwam meteen gillend terug en vluchtte in de richting van de keuken. Leporello, die was gaan kijken of haar buiten iets aan het schrikken had gemaakt, kwam in paniek terug. Hijgend bracht hij, voor zover ik hem begreep, iets uit over het standbeeld en probeerde de deur op slot te doen. Toen klonk er een luid, onaandoenlijk geklop. Ik dacht even dat het huis in brand stond en dat de nachtwaker alarm was komen slaan, want werkelijk niemand ter wereld had zo kunnen kloppen, behalve een nachtwaker. Ik deed de deur open en zag het standbeeld op de deurmat staan. Hierop begaven mijn zenuwen het: ik deinsde sprakeloos achteruit. Het beeld volgde mij een paar passen de kamer in. Het liep met lichtelijk kromme benen, doordat het zo lang te paard had gezeten, en het had een tred die het huis zo deed dreunen dat ik bij elke stap verwachtte dat de vloer zou bezwij-

ken, waardoor het in de kelder zou belanden - en ik zou er werkelijk niet rouwig om geweest zijn als het uit mijn ogen verdwenen was, zelfs als dat een hoge rekening voor de reparatie zou hebben betekend. Het was zinloos het te vragen te gaan zitten: niet één stoel had zijn gewicht kunnen dragen. Zonder tijd te verliezen begon het te spreken met een stem die tot in al mijn vezels doortrilde. Ik had het voor het souper uitgenodigd, zei het, en hier was het. Ik kon niets anders zeggen dan dat ik zeer verheugd was en dus droeg ik, mij verontschuldigend dat wij alvast begonnen waren, Leporello op de tafel voor de nieuwe gast te dekken, terwijl ik me afvroeg wat zo'n massief stenen ding zou kunnen eten. Toen zei het dat het ons geen last wilde bezorgen maar mij op een souper zou onthalen, als ik de moed had om mee te gaan. Als ik niet bang was geweest, had ik beleefd bedankt. Zoals de zaken stonden, verklaarde ik uitdagend dat ik bereid was alles te doen en overal heen te gaan. Leporello was verdwenen, maar ik kon zijn tanden onder tafel horen klapperen. Toen vroeg het ding mij een hand, die ik gaf, nog steeds in de rol van iemand die de held uithangt. Toen de stenen hand de mijne greep, werd ik overvallen door zware hoofdpijn, pijn in mijn rug, duizeligheid en buitengewone zwakte. Ik transpireerde hevig, en, daar ik het vermogen mijn bewegingen te coördineren verloor, zag ik dubbel en waggelde als iemand met ruggemergstering. Angstaanjagende beelden en geluiden drongen tot mij door. Het standbeeld leek op een absurde wijze ‘Aye, aye’ te schreeuwen en ik schreeuwde even absurd uit alle macht ‘No, no’, me uitzinnig voorstellend dat we ons in het Engelse Huis van Afgevaardigden bevonden, dat ik ooit op een van mijn reizen had bezocht. Plotseling stapte het standbeeld op een zwakke plank en begaf de vloer het eindelijk. Ik was ongeveer acht meter weggezakt toen mijn lichaam plotseling van mij af leek te duiken, het centrum van het heelal in. Toen het mij verliet, stokte de adem mij in de keel en daarna merkte ik dat ik dood was, en in de hel.’

Hier pauzeerde hij voor het eerst. Mijn haar had de laatste vijf minuten geprobeerd overeind te gaan staan. Ik had alles willen geven voor de moed om te gillen of mij uit de coupé te werpen. Maar ik bracht alleen stamelend de vraag uit hoe het in het door hem genoemde oord was.

‘Als ik het al een oord noem,’ antwoordde hij, ‘doe ik dat alleen

om mijn relaas begrijpelijk te maken, net zoals ik mij zintuiglijk waarneembaar aan u manifesteer als een heer met een hoed, cape en laarzen, alhoewel dergelijke zaken geen deel uitmaken van de soort waar ik toe behoor. Misschien volgt u mij niet?'

'O, uitstekend,' zei ik. 'Ik lees heel graag over metafysica.'

'Dan moet ik het aan u overlaten het antwoord op uw eigen vraag te vinden via een reeks abstracties, waarvan u de neerslag zult kunnen verifiëren aan de hand van uw ervaring. Het zij voldoende te vermelden dat ik merkte dat het gezelschap aldaar voornamelijk bestond uit vulgaire, hysterische, grove, zwakke, nergens voor deugende lieden, zij het allemaal bezield van de beste bedoelingen, die de reputatie van het oord hooghielden door zichzelf en elkaar zo ongelukkig te maken als ze maar konden zijn. Ze vermoeiden me en vervulden me met walging en ik bracht hen totaal van hun stuk. De Vorst der Duisternis is geen heer. Zijn kennis en inzicht zijn zeer opmerkelijk voor zover ze strekken, maar ze komen niet boven het niveau van zijn kornuiten uit. Hij hield een zekere schijn op dat hij mijn gezelschap en conversatie op prijs stelde en ik was beleefd tegen hem en deed wat ik kon om te voorkomen dat hij zijn minderwaardigheid voelde. Toch merkte ik dat de hartelijkheid van onze betrekkingen het uiterste van ons beiden vergde. Op een dag kwam een van zijn makkers naar mij toe en vertelde me, bewerend dat hij mij te zeer respecteerde om door de vingers te zien dat er achter mijn rug om kwaad over me werd gesproken, dat de Vorst in het openbaar had gezegd dat mijn komst naar dit oord een vergissing was, en dat hij wenste dat ik naar de hemel ging en zalig werd. Dit was zeer krasse taal en ik ging onmiddellijk naar de Vorst toe en vertelde hem wat ik had gehoord. Eerst zei hij, op een ruwe familiaire toon die mij altijd irriteerde, dat mijn informant een leugenaar was, maar toen ik deze uitleg weigerde te aanvaarden, verontschuldigde hij zich nukkig en verzekerde me eerst dat hij mij alleen naar de hemel had gewenst omdat hij werkelijk dacht - alhoewel hij toegaf mijn smaak niet te kunnen delen - dat ik daar meer op mijn gemak zou zijn, en vervolgens dat mijn toetreding tot zijn gezelschap echt een vergissing was aangezien de Commandeur, die hij omschreef als een seniele ouwe rakker van portlandsteen, hem had misleid omtrent mijn karakter, zodat ze mij aan de verkeerde kant hadden binnengelaten. Ik vroeg hem met welk recht hij mij dan vasthield. Hij antwoordde dat hij mij helemaal niet vasthield, en vroeg of iets of iemand mij ervan weerhield of

kon weerhouden om te gaan waarheen ik wilde. Ik was verbaasd en vroeg hem, als het in de hel dan toch een vrijgevochten bende was, waarom niet alle duivels naar de hemel gingen. Ik kan zijn antwoord alleen maar begrijpelijk voor u maken door te zeggen dat duivels daar om precies dezelfde reden niet heen gaan als uw Engelse beroepsgokkers de volksconcerten op maandag niet frequenteren, ook al staat het hun net zo vrij erheen te gaan als u. Maar de Duivel was zo vriendelijk om te zeggen dat de hemel mij misschien wel zou bevallen. Hij waarschuwde me dat de mensen in de hemel ongevoelig, uit de hoogte en erge Pietjes Precies waren, en verschrikkelijk saai in hun conversatie en vertier. Ik kon ze echter uitproberen en als ik ze niet mocht, kon ik terugkeren. Hij zou mij altijd graag zien komen, al was ik ook niet precies het type dat de Commandeur hem had voorgeschoteld. Hij voegde eraan toe dat hij vanaf het begin al tegen die toestand met het standbeeld was geweest, aangezien men dat soort grappenmakerij ontgroeid was, en je de hel gewoonweg belachelijk zou maken door daar in de wereld van vandaag nog mee aan te komen. Ik gaf hem gelijk en zei hem vaarwel. Hij was opgelucht bij het vooruitzicht dat ik zou vertrekken, maar hunkerde toch nog genoeg naar mijn gunstig oordeel om me te vragen niet al te hard over hen te zijn daarginds. Ze hadden hun fouten, zei hij, maar als ik uiteindelijk echt op zoek was naar hart en ziel en sentiment, eerlijke, gezonde, rondborstige humor en een onschuldige liefde voor Spielerei, dan moest ik daarvoor bij hen zijn. Ik zei hem eerlijk dat ik niet van plan was terug te komen en dat hij veel te slim was om niet te weten dat ik gelijk had. Hij leek gevleid en we gingen in goede verstandhouding uiteen. Zijn vulgariteit schokte iedere vezel in me, maar hij was er heel eerlijk in, en zijn populariteit was niet geheel onverdiend.

Sinds die tijd heb ik meer gereisd dan gebruikelijk is voor personen in mijn toestand. Bij ons is de verleiding om een rustig leven te gaan leiden als de kring van gelijkgestemden eenmaal gevonden is, bijna onweerstaanbaar. Enkelen blijven echter van mening dat de kring die hen precies past nog gevormd moet worden. Sommigen van hen - ikzelf bijvoorbeeld - houden voldoende belangstelling voor de aarde om er af en toe een bezoek te brengen. We worden om die reden als nogal excentriek beschouwd: in feite zijn geesten de krankzinnigen van wat u zojuist de andere wereld noemde. Bij mij is het puur een hobby en een waar ik mij niet vaak aan overgeef. Ik heb nu uw vraag naar

wie ik was en of mijn dood pijnlijk was beantwoord. Bent u tevreden?'

'Het is heel vriendelijk van u, werkelijk, om u zoveel moeite te geven,' zei ik in het plotselinge besef dat hij mij dit alles uit plichtsgevoel had verteld, omdat ik ernaar gevraagd had. 'Ik wil graag weten wat er van Doña Aña en de anderen geworden is.'

'Ze verpleegde Ottavio gedurende een lichte aandoening met een zo genadeloze ijver dat hij eraan stierf, een gebeurtenis die hij achteraf niet betreurde. Zij hernieuwde haar rouw en besteedde veel aandacht aan haar verliezen tot na haar veertigste, toen ze een Schotse presbyteriaan trouwde en Spanje verliet. Elvira, die na haar betrekkingen met mij geen toegang meer tot de hogere kringen kreeg, ging voor korte tijd terug naar haar klooster. Later deed ze haar best om opnieuw te trouwen, maar slaagde daar om de een of andere reden niet in: ik weet niet waarom, want ze was een aantrekkelijke vrouw. Op den duur moest zij in haar eigen onderhoud voorzien door zanglessen te geven. Het boerenmeisje, wier naam ik ben vergeten, werd in kleine kring vermaard om haar vakkundigheid als wasvrouw.'

'Haar naam was Zerlina, is het niet?'

'Dat zou heel goed kunnen, maar mag ik vragen hoe u dat weet?' 'Uit de overlevering. Don Giovanni di Tenorio leeft nog sterk in de herinnering. Er is een heel belangrijk toneelstuk en een heel belangrijke opera helemaal aan u gewijd.'

'U verrast mij. Ik zou graag een voorstelling van die werken bijwonen. Mag ik u vragen, geven ze een eerlijk beeld van mijn karakter?'

'Ze maken duidelijk dat vrouwen altijd verliefd op u werden.'

'Ongetwijfeld, maar brengen ze wel exact naar voren dat ik nooit verliefd op hen werd - dat ik ernstig getracht heb hen aan hun plichtsgevoel te herinneren, en hun avances hardnekkig heb weerstaan? Wordt dat geheel en al duidelijk gemaakt?'

'Nee mijnheer, ik ben bang van niet. Eerder het tegendeel, denk ik.'

'Vreemd, zoals laster aan iemands reputatie blijft hangen! En zo kent en verfoeit men uitgerekend mij als een libertijn.'

'O nee, u wordt niet verfoeid, dat verzeker ik u. U bent erg populair. De mensen zouden heel teleurgesteld zijn als ze de waarheid kenden.'

'Dat is best mogelijk. De vrouwen van mijn vrienden noemden mij een kouwe kikker en een vegeterende plant wanneer ik weigerde er met hen vandoor te gaan en zelfs dreigde hun echtgenoten op de hoogte te brengen als ze er niet mee ophielden mij voortdurend las-

tig te vallen. Misschien voelt u met ze mee?'

'Nee,' zei ik. Toen - ik weet niet wat me bezielde, maar het was met hem natuurlijk niet hetzelfde als met gewone mannen - stak ik mijn hand uit en zei: 'U had gelijk, dat waren geen echte vrouwen. Als ze hadden geweten wat ze aan zichzelf verplicht waren, dan hadden ze een man nooit avances gemaakt, maar ik - ik - ik - hou van -' Ik stopte, verlamd door het oplichten van zijn verbaasde ogen.

'Zelfs nu ik een geest ben!' riep hij uit. 'Weet u dan niet, señorita, dat jonge Engelse dames doorgaans niet geacht worden 's avonds in spoorrijtuigen ongevraagde verklaringen af te leggen tegenover vreemde heren?'

'Ik weet er alles van en het laat me koud. Natuurlijk zou ik het niet zeggen als u geen geest was. Ik kan er niets aan doen. Als u echt was zou ik dertig kilometer lopen om een glimp van u op te vangen, en ik zou *zorgen* dat u verliefd op mij werd, ondanks uw koelheid.'

'Precies wat zij altijd tegen me zeiden! Woord voor woord, behalve dat zij het in het Spaans zeiden! Wacht, straks legt u schuchter uw armen om mijn hals, vraagt u me of ik niet een heel klein beetje van u houd en huilt stilletjes tegen mijn borst. Het is zinloos: mijn hals en borst behoren tot het stof van Sevilla. Als u dit ooit bij een van uw tijdgenoten doet, onthoud dan dat uw volle gewicht aan de nek van een forsgebouwd man hem meer vermoeit dan hij zal toegeven.'

'Dank u, dat was ik niet van plan. Eén vraag nog voordat de trein stopt. Was u toen u nog leefde net zo overtuigd van uw aantrekkingskracht als nu?'

'Verwaand, noemden ze het. Oorspronkelijk niet: ik ben van nature een verlegen mens. Maar herhaalde verzekeringen sterkten mij in een gunstige mening over mijn charmes, die, als ik u eraan mag herinneren, mijn leven alleen maar vergald hebben'.

De trein stopte en hij stond op en liep door het hout en het glas van de deur heen. Ik moest op de conducteur wachten om deze te openen. Ik liet het raam zakken en deed een poging om een laatste woord en blik van hem op te vangen.

'Vaarwel, Don Giovanni,' zei ik.

'Levenslustige Engelse jongedame, vaarwel. Wij zullen elkaar weerzien, in de eeuwigheid.'

Ik vraag mij af of het ooit zal gebeuren. Ik hoop het.

(1887)

Vertaalde poëzie

Don Juan
Anonymus[*]
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

Een heerschap ging eens voor de mis
al naar de kerk op weg.
Niet om de mis, om acht te slaan
op wat er werd gezegd,
maar om de dametjes te zien
met jeugdig-schoon gelaat,
tot halverwege plotsklaps een
geraamte voor hem staat.
Hij neemt het op van top tot teen
en het skelet begroet
het heerschap knarsetandend, net
alsof het lachen moet.
- Geraamte, woon vanavond toch
een feestje van me bij.
Ik meen dit aanbod serieus,
drijf niet de spot met mij.
Daarop keerde het heerschap weer
naar huis, geheel van slag,
en liep terneergeslagen rond
tot 't einde van de dag.
De avond viel en hij beval
dat men met eten kwam,
maar daar werd aan de deur geklopt
nog eer hij één hap nam.
Een dienaar moest naar buiten gaan
en zien wie of daar wachtte.

[Spaans]

Pa misa diba un galán
caminito de la iglesia,
no diba por oir misa
ni pa estar atento a ella,
que diba por ver las damas
las que ven guapas y frescas.
En medio del camino
encontró una calavera,
mirárala muy mirada
y un gran puntapié le diera;
arregañaba los dientes
como si ella se riera.
- Calavera, yo te brindo
esta noche a la mi fiesta.
- No hagas burla el caballero;
mi palabra doy por prenda -.

* *Over Don Juan is ook anonieme volkspoëzie geschreven. Bovenstaand voorbeeld uit Léon dateert vermoedelijk van de 19e eeuw.*

El galán todo aturdido
para casa se volviera.
Todo el día anduvo triste
hasta que la noche llega;
de que la noche llegó
mandó disponer la cena.
Aún no comiera un bocado
cuando pican a la puerta.
Manda un paje de los suyos
que saliese a ver quién era.

[Nederlands]

- Vraag of je heer intussen is
veranderd van gedachten.
- Welnee, laat dat geraamte dus
maar rustig verder komen.
Een gouden zetel klaargezet,
daar heeft het plaatsgenomen.
Dan dient hij vele spijzen op,
daar wil het niet van weten:
- Ik kom hier niet om u te zien,
noch om met u te eten,
maar om met u om twaalf uur 's nachts
weer bij de kerk te staan.
En in het niddernacht'lijk uur
zijn zij op weg gegaan.
Zij treffen midden in de kerk
een graf nog open aan.
- Treed binnen heer, treed binnen heer,
wil toch uw schroom vergeten;
hier slapen wij straks samen en
van mijn dis zul je eten.
- Ik zal hier niet naar binnen gaan,
God staat mij dat niet toe.
- Ware het niet dat God bestaat
en jij zijn Naam aanroept
en daarenboven op je borst
een kruistekentje draagt,
jij ging hier levend binnen en
aan jou werd niets gevraagd.
Ga nu maar vlug naar huis terug
jij smerig stuk verdriet
en groet beleefd wanneer je ooit
weer een geraamte ziet,
bid er een Paternoster voor
en gooi het in een graf;
als men jou straks die eer bewijst
dan ben je beter af.

[Spaans]

- Dile, criado, a tu amo,
que si del dicho se acuerda.
- Dile que sí, mi criado,
que entre pa cá norabuena
-. Pusiérale silla de oro,
su cuerpo sentara en ella;
pone de muchas comidas
y de ninguna comiera.
- No vengo por verte a ti,
ni por comer de tu cena;
vengo a que vayas conmigo

a medianoche a la iglesia -.
A las doce de la noche
cantan los gallos afuera,
a las doce de la noche
van camino de la iglesia.
En la iglesia hay en el medio
una sepultura abierta.
- Entra, entra, caballero,
entra, sin recelo n'ella;
dormirás aquí conmigo,
comerás de la mi cena.
- Yo aquí no me meteré,
na me ha dado Dios licencia.
- Si no fuera porque hay Dios
y al nombre de Dios apelas,
y por ese relicario
que sobre lu pecho cuelga,
aquí habías de entrar vivo
quisieras o no quisieras.
Vuélvete para tu casa,
villano y de mala tierra,
y otra vez que encuentres otra
hácele la reverencia,
y rézale un *pater noster*,
y échala por la huesera;
asi querrás que a ti t' hagan
cuando vayas desta tierra.

Don Juans hellevaart*
Charles Baudelaire
(Vertaling Peter Verstegen)

Don Juan voer naar de hel, een onderaardse vloed,
En toen hij Charon zijn obool had afgestaan,
Greep een nors bedelaar, in 't oog de trotse gloed
Van een Antisthenes, met kracht de riemen aan.

Achter hem wrongen zich onder het duister zwerk
Vrouwen met los gewaad, hangende borsten bloot,
En uit hun kelen klonk een luid gehuil, zo sterk
Als van een kudde vee, kort voor de offerdood.

Don Juan aux enfers

Quand Don Juan descendit vers l'onde souterraine
Et lorsqu'il eut donné son obole à Charon,
Un sombre mendiant, l'oeil fier comme Antisthène,
D'un bras vengeur et fors saisit chaque aviron.

Montrant leurs seins pendants et leurs robes ouvertes,
Des femmes se tordaient sous le noir firmament,
Et, comme un grand troupeau de victimes offertes,
Derrière lui traînaient un long mugissement.

* *Baudelaires Don Juan is geënt op die van Molière. De bedelaar is degeen die van Don Juan alleen een aalmoes krijgt als hij God lastert, Sganarelle is de Leporellofiguur die nooit zijn loon krijgt, Don Luis is Don Juans vader, Elvire zijn vrouw. Anthisthenes geldt als de oprichter van de filosofische sekte der cynici in Athene.*

[Nederlands]

Lachend vroeg Sganarelle nog altijd om zijn loon,
Maar Don Luis wees met een sidderende hand
De doden, dolend langs de oever, op de zoon
Die hem, om zijn grijs haar, met hoon had overmand.

Elvire, mager, kuis, huiverend in haar rouw,
Leek haar geliefde man, hoezeer ook trouweloos,
Te smeken of hij niet nog één maal lachen wou,
Zo teder als toen hij haar tot zijn vrouw verkoos.

Stram in het harnas stond een grote man van steen
Aan 't roer waarmee het schip door 't zwarte water schoot,
Maar op zijn zwaard geleund, staarde de held sereen
Naar 't kielzog; voor de rest was zijn dédain te groot.

[Frans]

Sganarelle en riant lui réclamait ses gages,
Tandis que Don Luis avec un doigt tremblant
Montrait à tous les morts errant sur les rivages
Le fils audacieux qui railla son front blanc.

Frissonnant sous son deuil, la chaste et maigre Elvire,
Prés de l'époux perfide et qui fut son amant,
Semblait lui réclamer un suprême sourire
Où brillât la douceur de son premier serment.

Tout droit dans son armure, un grand homme de pierre
Se tenait à la barre et coupait le flot noir;
Mais le calme héros, courbé sur sa rapière,
Regardait le sillage et ne daignait rien voir.

De voetstappen van de commandeur
Aleksandr Blok
(Vertaling Werkgroep Slavistiek)[*]

Aan V.A. Zorgenfrej

Zware, ondoordringbare gordijnen,
Nachtelijke ramen, mist.
Zal, Don Juan, uw overmoed verdwijnen?
Hebt gij u dan toch vergist?

Koud en leeg de weelderige sponde,
Het dienstvolk slaapt, er is geen maan.
Zegenend, ver in het ronde
Klinkt het kraaien van de haan.

De verrader wen telt zich in schande
En zijn dagen zijn geteld.
Donna Anna, met devoot gekruiste handen,
Slaapt, door bange droom gekweld...

Wiens gelaat, wiens wrede trekken komen
Tot verstarring in het spiegelglas?
Anna, is het zoet in 't graf te dromen
Van wat nooit van deze wereld was?

Шаги командора
В.А. Зоргенфрею

Тяжкий, плотный занавес у входа,
За ночным окном - туман.
Что теперь твоя постылая свобода,
Страх познавший Дон-Жуан?

Холодно и пусто в пышной спальне,
Слуги спят, и ночь глуха.
Из страны блаженной, незнакомой, дальней
Слышно пенье петуха.

Что изменнику блаженства звуки?
Миги жизни сочтены.
Донна Анна спит, скрестив на сердце руки,
Донна Анна видит сны...

Чьи черты жестокие застыли,
В зеркалах отражены?
Анна, Анна, сладко ль спать в могиле?
Сладко ль видеть неземные сны?

* *De Werkgroep Slavistiek Leiden bestaat uit: Margriet Berg Yolanda Bloemen, Wanda Bruining, Sjifra Herschberg, Nettie Janssen, José van Leeuwen, Theo Maarten van Lint, Anne Pries, Karel van het Reve en Marja Wiebes.*

[Nederlands]

Bodemloos en zinloos is het leven!
Noodlot, trek ten strijde en sta pal!
Triomfantelijk, verliefd klinkt even
In de sneeuwnacht hoorngeschal...

Sproeiend in het duister met zijn lampen
Glijdt een auto langs, er slaat een deur,
En daarna het doffe, zware stampen
Van de stenen commandeur...

Binnen stroomt een ijselijke koude.
Als een hese klokslag in de nacht
Klinkt het: ‘Ik heb woord gehouden,
En hier ben ik. Hebt ge mij verwacht?.’

Maar een antwoord wordt er niet gegeven,
Niemand antwoordt, geen geluid.
Angstaanjagend komt de dag tot leven,
Het dienstvolk slaapt, de nacht dooft uit.

Kou en huiver in het ochtendgloren,
De ochtend gloort, de nacht is uit.
Anna, bruid des lichts, kunt gij mij horen?
Anna! Anna! Geen geluid.

In het nevelige ochtendgrijzen
Slaat de klok een laatste keer:
In uw stervensuur zal zij herrijzen,
In uw stervensuur keert Anna weer.

September 1910-16 februari 1912

[Russisch]

Жизнь пуста, безумна и бездонна!
   Выходи на битву, старый рок!
И в ответ - победно и влюбленно -
   В снежной мгле поет рожок...

Пролетает, брызнув в ночь огнями,
   Черный, тихий, как сова, мотор,
Тихими, тяжелыми шагами
   В дом вступает Командор...

Настежь дверь. Из непомерной стужи,
   Словно хриплый бой ночных часов -
Бой часов: ‘Ты звал меня на ужин.
   Я пришел. А ты готов?..’

На вопрос жестокий нет ответа,

Нет ответа - тишина.
В пышной спальне страшно в час рассвета,
Слуги спят, и ночь бледна.

В час рассвета холодно и странно,
В час рассвета - ночь мутна.
Дева Света! Где ты, донна Анна?
Анна! Анна! - Тишина.

Только в грозном утреннем тумане
Бьют часы в последний раз:
Донна Анна в смертный час твой встанет.
Анна встанет в смертный час.

Сентябрь 1910 □ 16 февраля 1912

Don Juan
Lord Byron[*]
(Vertaling Ike Cialona)

Uit: Canto 1

122 Laat ons nu zwijgen en een wijle rusten.
't Is heerlijk om te horen hoe het lied
Der gondeliers, dat reeds de afstand suste,
Daar tussen maan en water nadervliedt.
't Is heerlijk als aan nevelige kusten
De regenboog zijn schone kleuren biedt;
Heerlijk de avondsterre te zien gloren,
De nachtwind in de bladeren te horen.

[Engels]

We'll talk of that anon. 'Tis sweet to hear
At midnight on the blue and moonlit deep
The song and oar of Adria's gondolier,
By distance mellowed, o'er the waters sweep.
'Tis sweet to see the evening star appear;
'Tis sweet to listen as the nightwinds creep
From leaf to leaf. 'Tis sweet to view on high
The rainbow, based on ocean, span the sky.

* *Byrons Don Juan-figuur is niet de klassieke godloochenaar en vrouwenverleider van rond 1600, maar een jonge, tamelijk argeloze levensgenieter in de tweede helft van de achttiende eeuw. Als jongen van zestien wordt hij op heterdaad betrapt met Julia, een getrouwde vrouw. (I, 122-127 is een beschouwende uitweiding na de ontdekking van deze affaire; 215-218 vormt een ironisch zelfvermaan.) Don Juan (Juan telt twee lettergrepen bij Byron) wordt op reis gestuurd. In Canto II lijdt hij schipbreuk en wordt liefderijk opgenomen door Haidée, de dochter van een vermist piraat met een eigen eilandstaat. Samen herscheppen zij het eiland tot een lusthof (III, 1-12 is een terzijde tot de lezer.* 'De eilanden van Griekenland' *vormt een lyrisch intermezzo in een prosodisch afwijkende vorm), maar haar vader keert onverhoopt terug en Juan wordt door hem verkocht als slaaf. Hij belandt in het paleis van de sultan te Istanboel, waar de jongste sultana hem begeert, maar Juan wijst haar af en weet bijtijds te ontsnappen. In Canto VI en VII vecht Juan in het Russische leger tegen de Turk en maakt vele gruwelen mee (Byron toont zich hier een fervent antimilitarist). In Canto IX wordt Juan de favoriet van de bejaarde keizerin Katharina de Grote (IX, 64-77 beschrijft het begin van deze liaison). Uiteindelijk belandt hij in Engeland. Byrons Don Juan is een burlesk epos van zestien canto 's (ca. 16000 verzen) en was onvoltooid toen Byron in 1824 stierf.*

[Nederlands]

123 't Is heerlijk om, vermoeid bij huis gekomen,
De hond te horen blaffen, immer weer;
't Is heerlijk om te worden waargenomen
Door blijde ogen bij die wederkeer.
't Is heerlijk om tevreden weg te dromen
Bij ruisend water; door gekwinkeleer
Gewekt te worden; heerlijk zijn de wijsjes
Van eerste kinderpraat, gelach van meisjes.

124 Ook heerlijk is de oogst, als purp'ren druiven
Bacchantisch overvloedig zijn geplet;
En heerlijk is de vlucht van stadse fuiven
Naar onbedorven landelijke pret.
De vrek zit heerlijk bij zijn goud te gnuiven,
De jonge vader bij het kinderbed.
Iets heerlijks is ook wraak, vooral voor vrouwen,
Prijsgeld voor zeelui, oproer voor rabauwen.

125 't Is heerlijk ook te erven, overheerlijk
Te horen van de dood van een verwant
Van hoge leeftijd, die ons al te deerlijk
Heeft laten wachten op zijn geld, contant,
Of op zijn landgoed, evenzeer begeerlijk;
Wij waren tegen ongeduld bestand,
Dus woekeraars staan nu in lange rissen
Te zwaaien met de schuldbekentenissen.

[Engels]

'Tis sweet to hear the watchdog's honest bark
Bay deep-mouthed welcome as we draw near home;
'Tis sweet to know there is an eye will mark
Our coming and look brighter when we come.
'Tis sweet to be awakened by the lark
Or lulled by falling waters; sweet the hum
Of bees, the voice of girls, the song of birds,
The lisp of children and their earliest words.

Sweet is the vintage, when the showering grapes
In bacchanal profusion reel to earth,
Purple and gushing. Sweet are our escapes
From civic revelry to rural mirth.
Sweet to the miser are his glittering heaps.
Sweet to the father is his first-bom's birth.
Sweet is revenge, especially to women,
Pillage to soldiers, prize money to seamen.

Sweet is a legacy, and passing sweet
The unexpected death of some old lady
Or gentleman of seventy years complete,

Who've made ‘us youth’ wait too, too long already
For an estate or cash or country-seat,
Still breaking, but with stamina so steady
That all the Israelites are fit to mob its
Next owner for their double-damned post-obits.

[Nederlands]

't Is heerlijk, hoe dan ook, een krans te winnen
Met bloed of inkt; en heerlijk lange strijd
Uiteindelijk te schikken in der minne;
En soms is 't heerlijk om een flauwiteit
Een hooglopende ruzie te beginnen;
Heerlijk te zwelgen in liefdadigheid;
Een plek uit een persoonlijke legende
Terug te zien, schoon men ons niet meer kende.

Doch heerlijker dan al wat ik verkondde
Is eerste liefde, heftig en vol vuur.
De boom der kennis wordt erdoor geschonden,
De sterveling kent daarna rust noch duur.
Niets schoner dan die ambrozijnen zonde
Wordt ons geschonken tot ons laatste uur,
Een zonde als het vuur dat onverholen
Prometheus uit de hemel heeft gestolen.

[Engels]

But sweeter than all this, than these, than all
Is first and passionate love. It stands alone,
Like Adam's recollection of his fall.
The tree of knowledge has been plucked; all's known,
And life yields nothing further to recall
Worthy of this ambrosial sin, so shown
No doubt in fable as the unforgiven
Fire which Prometheus filched for us from heaven.

'Tis sweet to win, no matter how, one's laurels
By blood or ink. 'Tis sweet to put an end
To strife; 'tis sometimes sweet to have our quarrels,
Particularly with a tiresome friend.
Sweet is old wine in bottles, ale in barrels.
Dear is the helpless creature we defend
Against the world; and dear the schoolboy spot
We ne'er forget, though there we are forgot.

[Nederlands]

215 Niet meer, niet meer, mijn hart, ach nimmer meer
Kunt gij mijn wereld zijn of mijn heelal!
Eertijds mijn middelpunt, nu perifeer
Maakt gij de aard niet meer tot tranendal
Of paradijs: het droombeeld keert niet weer
En gij bent hard en kil als bergkristal.
Gezond verstand heeft uw plaats ingenomen;
De hemel weet hoe dat zo is gekomen.

216 Geen liefde meer voor mij, ik zweer u: geen
Betovering van meisje, echtvriendin
Ofweeuw zal mij nog knechten als voorheen.
Kortom, 't is tijd dat ik opnieuw begin;
Mijn wereld van verwachting viel uiteen,
't Gebruik van te veel wijn is evenmin
Gezond; als ondeugd van bejaarde heren
Zal ik de hebzucht moeten praktizeren.

217 Eerzucht was mijn idool, door mij verzaakt
Toen ik alleen Genot en Smart aanbad;
Hun beider invloed heeft mij diep geraakt
Bij alles wat sindsdien heeft plaatsgehad.
Met Broeder Bacon thans de zucht geslaakt
‘Tijd is, Tijd was, Tijd is geweest’: een schat
Is 't goud der jeugd, die ik eertijds beleefde
Toen 't hart naar minnen, 't hoofd naar dichten streefde.

[Engels]

No more - no more - Oh! never more, my heart,
Canst thou be my sole world, my universe!
Once all in all, but now a thing apart,
Thou canst not be my blessing or my curse:
The illusion's gone for ever, and thou art
Insensible, I trust, but none the worse,
And in thy stead I've got a deal of judgement,
Though heaven knows how it ever found a lodgment.

My days of love are over; me no more
The charms of maid, wife, and still less of widow
Can make me fool of which they made before,
In short, I must not lead the life I did do;
The credulous hope of mutual minds is o'er,
The copious use of claret is forbid too,
So for a good old-gentlemanly vice,
I think I must take up with avarice

Ambition was my idol, which was broken
Before the shrines of Sorrow and of Pleasure;
And the two last have left me many a token

O'er which reflection may be made at leisure;
Now, like Friar Bacon's brazen head, I've spoken,
‘Time is, Time was, Time's past’: a chymic treasure
Is glittering youth, which I have spent betimes-
My heart in passion and my head on rhymes.

[Nederlands]

218 Waartoe dient roem? Wat is het dat ons drijft
Papier te vullen met ons zacht geweld?
Een berg beklimmen die verborgen blijft,
Dat is het, met zijn top in 't wolkenveld.
Want daarvoor spreekt en preekt de mens, en schrijft
En waakt de dichter 's nachts, en doodt de held:
Om, als zij zelf tot stof al zijn vergaan
In standbeeld of portret nog te bestaan.

[Engels]

What is the end of fame? 'tis but to fill
A certain portion of uncertain paper:
Some liken it to climbing up a hill,
Whose summit, like all hills, is lost in vapour,
For this men write, speak, preach, and heroes kill,
And bards burn what they call their ‘midnight taper’,
To have, when the original is dust,
A name, a wretched picture and worse bust.

Uit: Canto 3

(Vertaling Peter Verstegen)

1 De Muze heil! *etcetera*. - Don Juan
Lag dus op een verliefde borst te rusten;
Zijn levenslustig liefje zag haar man
Vol liefde aan, terwijl haar onbewuste
Het gif opzoog van deze vijand van
Haar rust: een eerste liefde (met haar lusten):
Gestremd de stroom van zondeloze jaren,
Haar puurste hartebloed zou tranen baren!

2 O Liefde, waarom moeten wij berouwen
Dat je ons steeds fataal bent? Waarom staan
Je lustpriëlen vol cypressenrouw en
Waarom word je in zuchten 't best verstaan?
Al kan men bloemengeur uit bloemen brouwen,
een bloem aan 't hart geprangd doet haar vergaan.
Ons broze lief ligt bij ons als een bloem, maar
In onze boezem is zij als verdoemd daar.

3 Haar eerste hartstocht vindt de vrouw bij één,
Wat zij nadien verlangt kan ieder man doen;
't Wordt een gewoonte waar ze niet omheen
Kan, maar die los is als een ruime handschoen.
Zoek zelf, uitzonderingen zijn er geen:
Eens was aan één man lijf en ziel verpand, toen
Verkoos ze 't mannelijk geslacht in veelvoud,
Want meer dan één, dacht zij, is niet zo heel fout.

[Engels]

Hail, Muse! *etcaetera*. We left Juan sleeping,
Pillow'd upon a fair and happy breast,
And watch'd by eyes that never yet knew weeping,
And loved by a young heart, too deeply blessed
To feel the poison through her spirit creeping,
Or know who rested there, a foe to rest,
Had soil'd the current of her sinless years,
And turn'd her pure heart's purest blood to tears!

Oh Love! what is it in this world of ours
Which makes it fatal to be loved? Ah why
With cypress branches hast thou wreathed thy bowers,
And made thy best interpreter a sigh?
those who dote on odours pluck the flowers,
and place them on their breast - but place to die -
Thus the frail beings we would fondly cherish
Are laid within our bosoms but to perish.

In her first passion woman loves her lover,

In all the others all she loves is love,
Which grows a habit she ne'er get over,
And fits her loosely like an easy glove,
As you may find, whene'er you like to prove her:
One man alone at first het heart can move:
She then prefers him in the plural number,
Not finding that the additions much encumber.

[Nederlands]

4 Of men nu hem of haar de schuld wil geven,
Eén ding staat vast: ieder jong meisje haakt
(Wanneer ze niet in 't klooster wordt gedreven)
Naar een galant bij wie ze liefde smaakt.
Het is de eerste liefde in haar leven
Die haar gevoelig hart het diepste raakt.
Men zegt dat er ook zijn die het met geen doen,
Maar geen die 't heeft gedaan blijft het met één doen.

5 Het moet een triest en tragisch teken zijn
Van wat ons zwak gemoed aan kwaad kan baren
Dat huwelijk en liefde, zij 't in schijn
Zo één, zich toch maar zelden laten paren.
't Huwelijk uit liefde, als azijn uit wijn,
Is maar een zure drank die met de jaren
De smaak verloor die alles overstijgt,
En een goedkoop keukenaroma krijgt.

6 Er is in liefde iets dat zoekt te scheiden,
Alsof haar nú haar eigen toekomst haat;
Men kan zich met gevlei een tijd misleiden,
Totdat de harde waarheid daagt, te laat.
De wanhoop is niet langer te vermijden
Wanneer men 't zelfde anders noemen gaat.
Zo heeft een vrouw haar minnaars hartstocht lief,
Maar haar mans passie noemt zij possessief.

[Engels]

I know not if the fault be men's or theirs;
But one thing 's pretty sure; a woman planted
(Unless at once she plunge for lifw in prayers)
After a decent time must be gallanted;
Although, no doubt, her first of love affairs
Is that to which her heart is wholly granted;
Yet there are some, they say, who have had *none*,
But those who have ne'er end with only *one*.

'T is melancholy, and a fearfull sign
Of human frailty, folly, also crime
That love and marriage rarely can combine,
Although they both are bom in the same clime;
Marriage from love, like vinigar from wine -
A sad, sour, sober beverage - by time
Is sharpen'd from its high celestial flavour,
Down to a very homely household savour.

There's something of antipathy, as 't were,
Between their present and their future state;
A kind of flattery that's hardly fair

Is used until the truth arrives too late
Yet what can people do, except despair?
The same things change their names at such a rate;
For instance, passion in a lover 's glorious,
But in a husband is pronounced uxorious.

[Nederlands]

7 Een man denkt soms dat hartstocht hem verzwakt.
Teveel aan liefde lijkt hem te generen
(Heel zelden maar); dan toont hij zich geknakt:
't Valt hard steeds weer hetzelfde te begeren.
En toch, 't staat zwart op wit in het contract:
Elk bindt zich tot de ander zal kreperen.
Hoe droef! De partner sterft waaraan je hart
Verpand was en je personeel draagt zwart.

8 De haardgod is 't door wie elk huis bewaakt wordt,
Toch gaat de ware hartstocht eraan stuk;
Romans verhalen graag hoe 't hof gemaakt wordt,
Maar zijn terughoudend over 't huwelijk.
Elk kirrend echtpaar weet dat het gelaakt wordt;
Schroom past de kus van 't echtelijk geluk.
Ging Laura als Petrarca's vrouw door 't leven,
Dan had hij die sonnetten nooit geschreven.

9 Elke tragedie eindigt met geweld,
Elk blijspel met dat zij elkander krijgen;
Hoe 't verder gaat wordt liever niet verteld,
Daarover, weet de schrijver, moet hij zwijgen.
Want anders wordt de held tot antiheld,
Waarna 't publiek tot boegeroep zou neigen.
Hij zwicht graag voor de priester en zijn amen,
En zegt geen woord meer over Dood of Dame.

[Engels]

Men grow ashamed of being so very fond;
They sometimes also get a little tired
(But that, of course, is rare), and dien despond:
The same things cannot always be admired,
Yet 't is ‘so nominated in the bond,’
That both are tied till one shall have expired.
Sad thought! to lose the spouse that was adorning
Our days, and put one's servants into mourning.

There's doubdess something in domestic doings
Which forms, in fact, true love's antithesis;
Romances paint at full length people's wooings,
But only give a bust of marriages;
For no one cares for matrimonial cooings,
There's nothing wrong in a connubial kiss:
Think you, if Laura had been Petrarch's wife,
He would have written sonnets all his life?

All tragedies are finished by a death,
All comedies are ended by a marriage;
The future states of both ate left to faith,

For authors fear description might disparage
The worlds to come of both, or fall beneath,
And then both worlds would punish their miscarriage;
So leaving each their priest and prayer-book ready,
They say no more of Death or of the Lady.

[Nederlands]

10 Er zijn slechts, bij mijn weten, twee poëten
Van hemel, hel en huwelijk; het zijn
Dante en Milton: als die twee zich kweten
Van huwelijksplichten gaf het enkel pijn;
Hun teeltkeus heeft hen levenslang gespeten
(Van grote onmin is 't begin soms klein);
Maar Miltons vrouw stond niet model voor Eva,
Noch schetste Dante Beatrijs naar 't leven.

11 Men zegt dat Beatrijs bij Dante voor
Geen vrouw stond, maar voer was voor theologen;
Al past mij hier geen oordeel, ik behoor
Tot hen die zeggen: uit de duim gezogen.
Behalve als zo'n commentator door
Betoogtrant overtuigt, wordt men belogen.
Ik denk dat Dantes duistere zang veeleer de
Hogere rekenkunst personifieerde.

12 Haidée en Juan waren bepaald geen echtpaar;
Dat lag aan hen, mijn kuise lezer: dáár
Past geen verwijt aan mij: u vindt het slecht, maar
Als 't u bezwaarlijk lijkt, is 't úw bezwaar.
Dus wenst u ze getrouwd, dan sluit u, echt waar,
Liever dit boek over mijn zondig paar,
Of u wordt door de afloop zwaar ontregeld;
Lees nooit van liefde door geen wet bezegeld.

[Engels]

The only two that in my recollection
Have sung of heaven and hell, or marriage, are
Dante and Milton, and of both the affection
Was hapless in their nuptials, for some bar
Of fault or temper ruin'd the connexion
(Such things, in fact, it don't ask much to mar);
But Dante's Beatrice and Milton's Eve
Were not drawn from their spouses, you conceive.

Some persons say that Dante meant theology
By Beatrice, and not a mistress. I
Although my opinion may require apology,
Deem this a commentator's phantasy,
Unless indeed it was from his own knowledge he
Decided thus, and show'd good reason why:
I think that Dante's more abstruse ecstatics
Meant to personify the mathemetics.

Haidée and Juan were not married, but
The fault was theirs, not mine: it is not fair,
Chaste reader, then, in any way to put

The blame on me, unless you wish they were;
Then if you 'd have them wedded, please to shut
The book which treats of this erroneous pair,
Before the consequences grow too awful;
'T is dangerous to read of loves un lawful.

De eilanden van Griekenland

(Vertaling Jan Kal)

1 De eilanden van Griekenland!
Waar 't vuur van Sappho's liefde klonk,
Waar krijgskunst opschoot met verstand,
En Delos rees dat Phoebus schonk.
Eeuwige zomer kleurt ze steeds,
Maar op de zon na zijn ze sleets.

2 Scio's en Teos' dichttalent
Op heldenharp en minnaarsfluit
Zijn wijd beroemd, door u miskend.
Doof is hun stamplaats voor 't geluid
Met verder westelijk bereik
Dan ooit het ‘Zalig Eilandrijk’.

[Engels]

The Isles of Greece, the isles of Greece!
Where burning Sappho loved and sung,
Where grew the arts of war and peace,
Where Delos rose, and Phoebus sprung!
Eternal summer gilds them yet,
But all, except their sun, is set.

The Scian and Teian muse,
The hero's harp, the lover's lute,
Have found the fame your shores refuse:
Their place of birth alone is mute
To sounds which echo further wesr

Than your sires' ‘Islands of the Blest.’

[Nederlands]

3 De bergen zien op Marathon,
En Marathon ziet uit op zee.
Dat Griekenland weer vrij zijn kon,
Zo nam een uur mijn droom mij mee.
Want staande op het Perzengraf,
Stond slaaf-zijn verre van mij af.

4 Een koning op een hoge rots
Keek neer op 't eiland Salamis.
Duizenden schepen, dacht hij trots,
Vol krijgsvolk dat het mijne is!
Hij telde ze bij dageraad,
Maar waar waren ze 's avonds laat?

Waar zijn ze toch? En waar bent u,
Mijn land? Op uw stemloze kust
Zijn heldenzangen toonloos nu,
En heldenborsten uitgeblust!
En klinkt uw lier, ooit goddelijk,
In míjn hand niet bespottelijk?

't Zegt íets dat, bij gebrek aan faam,
Gehecht aan dit gekluisterd volk,
Ik mij zo patriottisch schaam,
Zelfs als ik zing, dat ik bewolk.
Wat moet een dichter hiermee aan?
Voor 't volk een blos, voor 't land een traan.

7 Maar moet die grootse tijd betreurd,
Schaamrood om 't bloed der vaderen?
Doe, aarde, uit uw borst gescheurd,
Een paar Spartanen naderen!
Met drie van die driehonderd mee
Komt er een nieuw Thermopylae!

[Engels]

The mountains look on Marathon
And Marathon looks on the sea;
And musing there an hour alone,
I dream'd that Greece might still be free;
For standing on the Persian's grave,
I could not deem myself a slave.

A king sate on the rocky brow
Which looks o'er sea-born Salamis;
And ships, by thousands, lay below,
And men in nations - all were his!
He counted them at break of day,
And when the sun set where were they!

And were are they; and where art thou,
My country; On thy voiceless shore
The heroic lay is tuneless now,
The heroic bosom beats no more!
And must thy lyre, so long divine,
Degenerate into hands like mine?

'T is something, in the dearth of fame,
Though link'd among a fetter'd race,
To feel at least a patriot's shame,
Even as I sing, suffuse my face;
For what is left the poet here;
For Greeks a blush, for Greece a tear.

Must *we* but weep o'er days more blest?
Must *we* but blush? Our fathers bled
Earth! render back from out thy breast
A remnant of our Spartan dead!
Of the three hundred grant but three,
To make a new Thermopylae!

[Nederlands]

8 Wat, nòg steeds stil? Niks niemendal?
Maar nee! Gemurmel uit de dood
Ruist als een verre waterval
En antwoordt: ‘Laat één tijdgenoot,
Opstaan, slechts één - wij zijn weerom!’
Maar al wie leeft, die houdt zich stom.

9 Vergeefs - speel maar een ander lied
Bij bekers Samos-wijn. Ontkurk!
Zorg dat u Scio's bloed vergiet,
en laat de strijd maar aan de Turk!
Hoor, zulk verachtelijk bravoer
Beantwoordt elke drinkebroer.

10 De Pyrrhus-dans is niet passé;
Waar is de Pyrrhus-falanx dan?
Waarom vergeet u van die twee
De meest gepaste voor een man?
U kreeg van Cadmus 't alfabet;
Heeft hij dat slaven voorgezet?

11 Zorg dat u Samos-wijn vergiet!
Het voorgaande was geen succes.
Anacreon zong zó zijn lied.
Wel diende hij Polycrates,
Maar toen was iedere despoot
Tenminste onze landgenoot.

12 De Chersonesische tiran
Was vrijheids meest geduchte vriend.
Miltiades was deze man.
O dat het heden ons toch dient
Met nog een dergelijke despoot,
Die ons zo stevig samensloot!

[Engels]

What, silent still? and silent all?
Ah! no; the voices of the dead
Sound like a distant torrent's fall,
And answer, ‘Let one living head,
But one arise, we come, we come!’
'T is but the living who are dumb.

In vain - in vain: strike other chords;
Fill high the cup with Samian wine!
Leave battles to the Turkish hordes,
And shed the blood of Scio's vine!
Hark! rising to the ignoble call
How answers each bold Bacchanal!

You have the Pyrrhic dance as yet;
Where is the Pyrrhic phalanx gone?
Of two such lessons, why forget
The nobler and the manlier one?
You have the leners Cadmus gave
Think ye he meant them for a slave?

Fill high the bowl with Samian wine!
We will not think of themes like these!
It made Anacreon's song divine:
He served but served Polycrates,
A tyrant; but our masters then
Were still, at least, our countrymen.

The tyrant of the Chersonese
Was freedom's best and bravest friend;
That tyrant was Miltiades!
Oh! that the present hour would lend
Another despot of die kind!
Such chains as his were sure to bind.

[Nederlands]

13 Schenk vol de kelk met Samos-wijn!
Op Parga's kust en Suli's rots
Bestaat de nazaat van de lijn
Van Dorische oermoedertrots.
Misschien dat daar wordt uitgebroed
Wat zaad met Heracleïsch bloed.

14 Geef vrijheid niet de Frank in pacht;
Hun koning is een sjacheraar.
In eigen zwaard en troepenmacht
Schuilt hoop op moed, uitsluitend daar.
Maar Turks geweld, Latijns bedrog
Doorbreekt uw schild, hoe breed ook, tòch.

Schenk vol de kelk met Samos-wijn!
De meisjes dansen rond de boom.
Ik zie hun zwarte ogenschijn,
Maar houd mijn tranen niet in toom,
Want elke maagd, zo mooi van borst,
Lest later van een slaafde dorst.

16 Zet op Kaap Sounion mij neer,
Dat slechts de zee en ik verstaan
Ons wederzijds gemurmureer.
Daar sterf ik zingend als een zwaan.
Nooit wordt een land van slaven mijn -
Gooi stuk die beker Samos-wijn

[Engels]

Fill high the bowl with Samian wine!
On Suli's rock, and Parga's shore,
Exists the remnant of a line
Such as the Doric mothers bore;
And there, perhaps, some seed is sown,
The Heracleidan blood might own.

Trust not for freedom to the Franks -
They have a king who buys and sells;
In native swords, and native ranks,
The only hope of courage dwells:
But Turkish force, and Latin fraud,
Would break your shield, however broad.

Fill high the bowl with Samian wine!
Our virgins dance beneath the shade
I see their glorious black eyes shine;
But gazing on each glowing maid,
My own the burning tear-drop laves,
To think such breasts must suckle slaves.

Place me on Sunium's marble steep,
Where nothing, save the waves and I,
May hear our mutual murmurs sweep;
There, swan-like, let me sing and die:
A land of slaves shall ne'er be mine -
Dash down yon cup of Samian wine!

Uit: Canto 9
(*Vertaling Anne Stoffel)*

64 Hoe vreemd is toch de Man! en hoeveel vreemder
De Vrouw! Wat een gedwarrel in haar hoofd,
En wat een draaikolk van gevaar ontneemt er
Je elk houvast! Of zij getrouwd, verloofd,
Of maagd of moeder is, het mooi systeem der
Voorspelbaarheid is zoek; wat ze belooft
Is meestal niet dat waar ze zich aan houdt:
Altijd iets nieuws, al is 't verschijnsel oud.

67 Zij keek, de Keizerin, en hij keek terug.
Zo raakten zij verliefd; zij op zijn gratie,
Zijn blik, zijn God weet wat: want uiterst vlug
Bedwelmt de drank van Cupido - 'n sensatie
Als van laudanumdruppels zo geducht.
Geen wijn behoeft men hier ter inspiratie:
't Verliefde oog kan zich aan alle gaven
Des Levens (tranen uitgezonderd) laven.

68 En hèm greep niet zozeer de liefde aan
Als wel de eigenliefde, die ons krachtig
Beroeren kan wanneer een hoger staand
Persoon - een dame die bijvoorbeeld prachtig
Kan zingen, dansen, heersen - zich spontaan
‘Verwaardigt te verlangen’ (Pope indachtig)
Naar een van ons, waardoor wij, eens zo klein,
Gaan denken dat wij heel geweldig zijn.

[Engels]

What a strange thing is man! and what a stranger
Is woman! What a whirlwind is her head,
And what a whirlpool full of depth and danger
Is all the rest about her! Whether wed,
Or widow, maid, or mother, she can change her
Mind like the wind: whatever she has said
Or done, is light to what she 'll say or do;
The oldest thing on record, and yet new!

Her majesty look'd down, the youth look'd up
And so they fell in love; she with his face,
His grace, his God-knows-what: for Cupid's cup
With the first draught intoxicates apace,
A quintessential laudanum or ‘black drop,’
Which makes one drunk at once, without the base
Expedient of full bumpers; for the eye
In love drinks all life's fountains (save tears) dry.

He, on the other hand, if not in love,
Fell into that no less imperious passion,

Self-love which, when some sort of thing above
Ourselves, a singer, dancer, much in fashion,
Or duchess, princess, empress, ‘deigns to prove’
('T is Pope's phrase) a great longing, though a rash one,
For one especial person out of many,
Makes us believe ourselves as good as any.

[Nederlands]

74 Naast vele soorten liefde - de platonische,
Die van de sentimenten, die van God,
En die van echtparen (hier rijmt ‘ironische’;
De oude sleepboot rijm trekt verzen vlot
Tegen de rede in, want het eufonische
Wordt door de rede telkens weer beknot) -
Naast al wat zich als liefde wil verbloemen
Is er 't verschijnsel dat wij zinnen noemen -

75 Beroering en ontroering binnenin
Ons lichaam, dat dan uit zijn kooi wil treden
En zich vermengen wil met een godin -
Want dat is elke vrouw, door ons aanbeden.
Wat is het mooi, dat allereerst begin,
Die koorts die aan het naderhand geleden
Verlies voorafgaat - vreemde toverij!
Merkwaardig toch, zo'n ziel bekleed met klei!

77 Maar kom, geen analyse. Aan het hof
Ging het als volgt: de Keizerin bekoord,
Juan vereerd dat zij hem liefhad, of
Begeerde. Wat is hier het juiste woord?
De twee zijn zo vermengd met 's mensens stof
Dat aan het ene denkt wie 't andere hoort.
In dezen was de Heerseres der Russen
Niet beter dan haar ordinairste zussen.

[Engels]

Besides Platonic love, besides the love
Of God, the love of sentiment, the loving
Of faithfull pairs (I needs must rhyme with dove,
That good old steam-boat, which keeps verses moving
'Gainst reason - Reason ne'er was hand-and-glove
With rhyme, but always leant less to improving
The sound than sense) besides all these pretences
To love, there are those things which words name senses;

Those movements, those improvements in our bodies
Which make all bodies anxious to get out
Of their own sand-pits, to mix with a goddess,
For such all women are at first no doubt.
How beautiful that moment! and how odd is
That fever which precedes the languid rout
Of our sensations! What a curious way
The whole thing is of clothing souls in clay!

Well, we won't analyse - our story must
Tell for itself: The sovereign was smitten,
Juan much flatter'd by her love or lust;

I cannot stop to alter words once written,
And the two are so mix'd with human dust,
That he who *names one*, both perchance may hit on:
But in such matters Russia's mighty empress
Behaved no better than a common sempstress.

Don Juan
Uit: De vrouwen in de hemel
Ramón de Campoamor[*]
(Vertaling Catharina Blaauwendraad)

2 En het grote vertrouwen
in zijn arme geliefden, reeds verscheiden,
kan ik wel onderbouwen:
Wie dacht dat dit vijftal vrouwen,
wier vroomheid telkenmale had te lijden
en door Don Juan doeltreffend werd
bestreden,
de Hemel heeft gebeden
zijn ziel te redden uit des duivels klauwen?
God stond voor één keer toe dat zij dit deden,
zo kon, dank zij de hulp van zijn getrouwen,
Don Juan verlost het hemelrijk betrden.
O gij wezens wonderlijk,
de mensenziel is als een gapend gat,
wanneer een man zichzelf al slecht bevat,
zijn vrouwen voor hem ondoorgrondelijk.
Zo nam ik, bij mijn studie van het lot
en zieleleven van de mensen, waar:
Het hart is menselijk in mannen, maar
in vrouwen klopt het hart als dat van God!
Hierdoor, door hen verrukt,
heb ik hartstocht beleden
en wereldwijd de bloemen platgetreden
en sterren van het firmament geplukt.
Maar wat mijn arme ziel ook maar verzon
opdat ik elke deugd beschrijven kon
van vrouwen; steeds ben ik tekort geschoten.
Het is een onuitputtelijke bron
die in 't oneindige wordt uitgegoten!

[Spaans]

Y la fe que tenía
en sus pobres amantes, ya gloriosas,
era justa, a fe mía,
porque, ¿quién lo creería?
aquellas cinco víctimas piadosas
que don Juan tantas veces ha vendido,
al Cielo le han pedido
que salven del bribón el alma impía,
y Dios, por excepción ha permitido
que don Juan pueda ser en aquel día
por los méritos de ellas redimido.
¡Oh encantadores seres,

* *Campoamor (1817-1901) schreef behalve een epos over Columbus (Colón 1853), een Poética (1883), en veel lichtvoetige poëzie, een lang gedicht over Don Juan in twee zangen ('De vrouwen op aarde', 'De vrouwen in de hemel'). Bovenstaand fragment is strofe 2 van de tweede zang.*

del alma humana incomprensible abismo!
¡Si el hombre sabe poco de sí mismo,
sabe menos, quizá, de las mujeres!
¡Oh encantadores seres,
del alma humana incomprensible abismo!
¡Si el hombre sabe poco de si mismo,
sabe menos, quizá, de las mujeres!
¡Por eso yo, que indago su destino,
y el alma humana en estudiar me afano,
veo en el hombre el corazón humano,
y en la mujer el corazón divino!
¡Y por eso, por ellas,
en mis locos amores,
del mundo entero devasté las flores
y descolgué del cielo las estrellas;
y por eso jamás el alma mía,
pintándolas un día y otro día,
pudo agotar sus gracias por escrito,
porque pintar una mujer sería
verter lo inagotable en lo infinito!

Don Juan
Nikolaj Goemiljov
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)[*]

Mijn droom is trots en simpel tegelijk:
Het dralen van de tijd te overwinnen,
Op reis gaan, vele schoonheden beminnen,
Tot ik een hoge ouderdom bereik.

Dan wijd ik me aan Christus' koninkrijk,
Met as bestrooid treed ik het klooster binnen,
Waar ik me op het leven ga bezinnen
En afstand doe van alle aardse slijk!

Maar op het hoogtepunt van het festijn
Ontwaak ik uit de wirwar van mijn wegen.
Ik zie opeens hoe ijdel dromen zijn:

Dat ik tot nutteloosheid ben gedoemd,
En bij geen vrouw ooit kindren heb gekregen,
Noch ooit een man mijn broeder heb genoemd.

ДОН-ЖУАН

А в старости принять завет Христа,
Потупить взор, посыпать пеплом темя
И взять на грудь спасающее бремя
Тяжелого железного креста!

И лишь когда средь оргии победной
Я вдруг опомнюсь, как лунатик бледный,
Испуганный в тищи своих путей,

Моя мечта надменна и проста:
Схватить весло, поставить ногу в стремя
И обмануть медлительное время,
Всегда лобзая новые уста.

Я вспоминаю, что, ненужный атом,
Я не имел от женщины детей
И никогда не звал мужчину братом.

* *De Werkgroep Slavistiek Laiden bestaat uit: Margriet Berg, Yolanda Bloemen, Wanda Bruining, Sjifra Herschberg, Nettie Janssen, José van Leeuwen, Theo Maarten van Lint, Anne Pries, Karel van het Reve en Marja Wiebes.*

Don Juan als kind
Rainer Maria Rilke
(Vertaling Peter Verstegen)

Je zag in zijn slank lijf al zeer aanwezig
de strakke boog die aan geen vrouw vergaat;
en soms was aan zijn voorhoofd af te lezen
wat voor een neiging er uit zijn gelaat

sprak tot een vrouw die hij voorbij zag gaan en
die een vreemd beeld van vroeger voor hem sloot:
hij glimlachte. Hij was geen kind van tranen
meer dat in duisternis zichzelf vergoot.

Terwijl een onbekend nieuw zelfvertrouwen
hem troostte en zijn trekken overtoog,
verdroeg hij ferm de oogopslag van vrouwen,
waarin bewondering die hem diep bewoog.

Don Juans Kindheit

In seiner Schlankheit war, schon fast entscheidend,
der Bogen, der an Frauen nicht zerbricht;
und manchmal, seine Stirne nicht mehr meidend,
ging eine Neigung durch sein Angesicht

zu einer die vorüberkam, zu einer
die ihm ein fremdes altes Bild verschloß:
er lächelte. Er war nicht mehr der Weiner,
der sich ins Dunkel trug und sich vergoß.

Und während ein ganz neues Selbstvertrauen
ihn öfter tröstete und fast verzog,
ertrug er ernst den ganzen Blick der Frauen,
der ihn bewunderte und ihn bewog.

Uit de cyclus ‘Don Juan’
Marina Tsvetajeva
(Vertaling Anne Stoffel)

1

Ga bij vorst en schemer
Langs het oude kerkpad,
Tel de zesde berk af,
Don Juan, en wacht.

Maar bij mijn verloofde,
Bij mijn leven zweer ik:
Kussen is er hier in 't
Vaderland niet bij!

Hier zijn geen fonteinen,
Alles is bevroren,
Zelfs Maria's ogen
Staan verkild en streng.

En om niet te horen
Wat een minnaar fluistert
Hebben wij dat luide,
Felle klokgelui.

Als ik zo moest leven,
Zou ik spoedig oud zijn,
En ook jij bent veel te
Mooi voor zulk een land.

Ach, in pelsjas ben je
Haast niet te herkennen
Afgezien dan van je
Lippen, Don Juan!

ИЗ ЦИКЛА ‘ДОН-ЖУАН’

На заре морозной
Под шестой березой
За углом у церкви
Ждите, Дон-Жуан!

Но, увы, клянусь вам
Женихом и жизнью,
Что в моей отчизне
Негде целовать!

Нет у нас фонтанов,
И замерз колодец,
А у богородиц -
Строгие глаза.

И чтобы не слышать
Пустяков - красоткам,
Есть у нас презвонкий
Колокольный звон.

Так вот и жила бы,
Да боюсь - состарюсь,
Да и вам, красавец,
Край мой не к лицу.

Ах, в дохе медвежьей
И узнать вас трудно,
Если бы не губы
Ваши, Дон-Жуан!

2

In de nevelige schemer
Heeft een storm gewoed.
Don Juan is in een sneeuwen
Bed gelegd, voorgoed.

Nee, geen gloeiend stergeflonker,
Geen fonteingeruis.
Op zijn borst ligt stil en donker
't Orthodoxe kruis.

't Was om licht te geven aan je
Eeuwiglange nacht
Dat ik je een Sevilliaanse
Zwarte waaier bracht.

En opdat je oog der vrouwen
Schoonheid niet verwart
Met het duister, blijf ik trouw en
Breng vannacht mijn hart.

Maar ga slapen eerst. Je reisde
Van je verre land
Hiernaartoe, naar mij. Je lijst is
Vol, o Don Juan!

[Russich]

Долго на заре туманной
Плакала метель.
Уложили Дон-Жуана
В снежную постель

Ни гремучего фонтана,
Ни горячих звезд...
На груди у Дон-Жуана
Православный крест.

Чтобы ночь тебе светлее
Вечная-была,
Я тебе севильский веер,
Черный, принесла.

Чтобы видел ты воочью
Женскую красу,
Я тебе сегодня ночью
Сердце принесу.

А пока - спокойно спите!..
Из далеких стран
Вы пришли ко мне. Ваш список -

Полон, Дон-Жуан!

3

Al die rozen, steden en feestbanketten...
Wil je mij daarnaast
Nog beminnen? Jij, die bijna skelet bent,
Mij, een schaduw haast?

Waarom zeg je mij, dat je soms in treurnis
Tot de hemel schreit?
Waarom zegje mij, dat mijn haar de geuren
Van de Nijl verspreidt?

[Russich]

После стольких роз, городов и тостов -
Ах, ужель не лень
Вам любить меня? Вы - почти что остов,
Я - почти что тень

И зачем мне знать, что к небесным силам
Вам взвывать пришлось?
И зачем мне знать, что пахнуло - Нилом
Отмоих волос?

[Nederlands]

Dan heb *ik* een beter verhaal verzonnen:
Het was wintertij.
Iemand wierp een roos. Een gemaskerd monnik
Droeg een lamp voorbij.

En een dronken stem vroeg boos om erbarmen
Bij de kloostermuur.
Don Juan van Castilje omtmoette Carmen
Op datzelfde uur.

[Russisch]

Нет, уж лучше я расскажу Вам сказку:
Был тогда - январь.
Кто-то бросил розу. Монах под маской
Проносил фонарь.

Чей-то пьяный голос молил и злился
У соборных стен.
В этот самый час Дон-Жуан Кастильский
Повстречал - Кармен.

4

Middernacht.
De maan een havik.
‘Zeg, wat kijk je?’
‘Niks, gewoon.’

‘Mag je me?’ ‘Nee.’
‘Herken je me?’ ‘Mogelijk.’
‘Don Juan ben ik.’
‘Carmen. Dag.’

[Russisch]

Ровно - полночь.
Луна - как ястреб.
- Что - глядишь?
- Так-гляжу!

- Нравлюсь? - Нет.
- Узнаёшь? - Быть может.
- Дон-Жуан я.

- А я - Кармен.

5

Als de slang in de Edense lusthof
Glijdt de zijden ceintuur voor hem neer...
Men zegt dat ik ooit wel tot rust kom,
Later, als ik tot stof wederkeer.

[Russisch]

И падает шелковый пояс
К ногам его - райской змеей...
А мне говорят - успокоюсь
Когда-нибудь, там, под землей.

[Nederlands]

Ik zie mijn hautaine, bejaarde
Profiel op het witte brokaat.
Er zijn ook gitano's, gitaren,
En jongens in zwart gewaad.

Van achter een masker klinkt kwijnend:
‘Herken me dan toch!’ Op de grond
Valt de zijden ceintuur. Het plein is
Als de lusthof van Eden zo rond.

[Russisch]

Я вижу надменный и старый
Свой профиль на белой парче.
А где-то - гитаны - гитары -
И юноши в черном плаще.

И кто-то, под маскою кроясь:
- Узнайте! - Не знаю - Узнай! -
И падает шелковый пояс
На площади - круглой, как рай.

6

Je zaait bij allen die blikken wagen
Ontucht en smart.
Zo loop je de stad door, hemels mager,
En dierlijk zwart.

Je ogen zijn door een brandend smachten
Wazig verlicht.
Een roos in je knoopsgat, in elke zak een
Minnegedicht.

Ja, ja. Terwijl de violen spelen,
Glimlach ik lief:
Ik hoor je stem door het hele café heen,
Jij opperdief!

En dan herken ik, mijn vleugels spreidend,
Dezelfde blik
Waarmee wij elkaar in Castilje verleidden -
Je broer en ik.

[Russisch]

И разжигая во встречном взоре
Печаль и блуд,
Проходишь городом- зверски-черен,
Небесно - худ.

Томленьем застланы, как туманом,
Глаза твои.
В петлице - роза, по всем карманам -
Слова любви!

Да, да. Под вой ресторанной скрипки
Твой слышу зов.
Я посылаю тебе улыбку,
Король воров!

И узнаю, раскрывая крылья -
Тот самый взгляд,
Каким глядел на меня в Кастилье -
Твой старший брат.

De gedichten 1 en 2 zijn gedateerd 19 februari 1917, de gedichten 3 en 4 22 februari 1917, het gedicht 5 14 mei 1917 en gedicht 6 8 juni 1917

[De Tweede Ronde 1992/93, nummer 4]

Voorwoord

Dit op Finland georiënteerde Winternummer is het vijftigste van de Tweede Ronde: een jubileum dat op gelukkige wijze samenvalt met het vijfenzeventigjarig jubileum van de Finse republiek (eind 1917 uitgeroepen, begin 1918 internationaal erkend). In dit extradikke nummer biedt *Nederlands proza* vijf bijdragen (Eringa, Janssens, Lewin, Lewin en Wiener), waarbij vermelding verdient dat de eerste Lewin, die hierbij debuteert, de vader is van de tweede. In *Nederlandse poëzie*, als steeds, een zeer groot aanbod: werk van negentien dichters, onder wie wij Juliën Holtrigter, Jan Lemmens, Yke Schotanus en Co Woudsma begroeten als nieuwelingen in ons blad. In *Light Verse* op veler verzoek een voortzetting van het badinerende epos *Kapelaan Frustratus*, naast werk van veel vaste medewerkers en één beginner, A.C. van Riet. Het verheugt ons van wijlen H.L. Prenen nog ongepubliceerd werk te kunnen presenteren.

De Finse literatuur is internationaal zeer veronachtzaamd en met dit nummer hopen wij daar, althans wat Nederland betreft, een begin van verandering in te brengen. Adriaan van der Hoeven heeft als gastredacteur voor het Finse gedeelte, behalve een eigen bijdrage in *Essay*, alle vertalingen geleverd: werk van elf dichters in *Vertaalde poëzie* en van vijf prozaïsten in *Vertaald proza*. Vooral het uitgekozen proza smaakt naar meer; het gaat om twee sterke verhalen van Pentti Haanpää en Daniel Katz, waarin de Tweede Wereldoorlog een prominente rol vervult, en in totaal elf schetsen of ultrakorte verhalen, een genre dat in Finland tot bijzondere bloei gekomen is: van Leena Krohn, Rosa Liksom (die met haar bizarre fantasieën, waar de lezer eigen bijschriften bij kan verzinnen, ook figureert in *Tekeningen*) en Esa Sariola.

Tegelijk met dit vijftigste nummer brengt Uitgeverij Bert Bakker een bloemlezing uit van het beste light verse dat De *Tweede Ronde* in de loop der jaren gepubliceerd heeft, onder de titel *O Reisgenoten op dit narrenschip*.

Redactie

Nederlands proza

Het bombardement*
Dieuwke Eringa

Heel vroeg worden we die vrijdagmorgen voor Pinksteren wakker door het geronk van de vliegtuigen. Aan de overkant van de haven, langs de wallekant, liggen Nederlandse militairen achter beschermende planken. Zo te zien wordt er gevochten om de twee dichtstbijzijnde bruggen. We durven niet bij het raam te blijven staan, er zit al een kogelgat in de ruit. We moeten binnen blijven, zegt de radio. Per slot zitten we vlak bij de Marinierskazerne, en dicht bij het Beursstation, op een van de gevaarlijkste punten van de stad. Wat doen we die hele dag? Eigenlijk niets. Een vluchtkoffertje in orde maken, verduisteren. We overleggen met onze buren. Er valt niet veel te overleggen. We merken dat er mensen weggaan, ondanks het radio-advies aan de bewoners van deze buurt. Een portier wordt dichtgeslagen, een auto scheurt weg. Die nacht blijven we nog. Op het zinken plat aan de achterkant van ons huis ratelen de kogels. ‘Wij moeten hier ook vandaan,’ zegt onze buurman de volgende ochtend. ‘Het wordt te gevaarlijk.’

Het gevecht is opgeschoven. We kunnen de voordeur niet uit, onze buurman heeft een ladder neergezet aan de achterkant. We klauteren naar beneden. Via een binnenplaats en een achterhuis komen we bij de Nieuwe Haven. Onze fietsen hebben we moeten laten staan. We sluipen vlak langs de huizen. Uit een raam steekt een hand met een pistool. ‘NSB'ers,’ zegt de buurman, ‘doorlopen.’ Op de Goudsesingel is het doodstil, maar op de Goudseweg lopen de mensen gewoon op straat. Een andere wereld. Bij mijn ouders kunnen we niet komen, ze wonen te dicht bij de spoorlijn. We blijven de twee Pinksterdagen bij vrienden in Blijdorp. We liggen, met nog een paar anderen, op matrassen, op een overloop. In de nacht van maandag op dinsdag scheren er vliegtuigen laag over ons heen. Nu ga ik dood, denk ik. Het is een raar gevoel, eigenlijk is het helemaal geen gevoel. Ik lig daar maar. Het gebeurt niet.

* *Fragment uit de herinneringen van Dieuwke Eringa die voorjaar 1993 bij Uitgeverij Bert Bakker zulten verschijnen onder de titel* Ik ben van Elf.

Dinsdagochtend willen we proberen de stad in te komen. Bastiaan zou, als alles normaal was, op de rechtbank moeten zijn. Daar is natuurlijk niets te beleven. We willen proberen zo ver mogelijk de stad in te komen, misschien kunnen we het kantoor in de Wijnstraat bereiken. Daar is geen sprake van. Verder dan het begin van de Blaak komen we niet. Er wordt gevochten, we moeten terug. In de drukke winkelstraten staat iedereen buiten. Telkens gaat het luchtalarm. Niemand kan schuilen, de mensen staan opeengepakt in portieken van winkels, opgepropt tussen etalageruiten.

We komen bij mijn schoonouders. Ze zitten bij kennissen op de Walenburgerweg. Zij moesten hun huis uit omdat ze te dicht bij het station wonen. Weer gaat het luchtalarm. Dat betekent snel naar beneden, naar de tuinkamer.

Dit is de grote aanval. Het huis golft heen en weer, maar wordt niet geraakt. Ik zie bommen vallen in de tuin, een klein eindje verderop. Het buurhuis krijgt een voltreffer. Dan, ineens, is het stil. De sirene loeit, we mogen op straat. We gaan terug naar het huis in Blijdorp. Er loopt nog bijna niemand buiten.

Wanneer we weer bij onze vrienden zijn zie ik aan de achterkant van de huizen, op veranda's, Duitse koppen verschijnen. In een flits gaat door me heen wat ze vroeger gedaan hebben, in Dinant, in Namen. Nu begint het moorden. Nee, toch niet. Het gaat om een veiligheidsmaatregel, controle, voorzorg. Vlakbij wordt vergaderd door de Duitsers en de commandant van de stad.

We zitten hoog en we kijken naar de brandende stad, naar de verschrikkelijke vuurzee, waarin toren na toren verzinkt. 's Avonds laat horen we buiten in de straat het stampen van Duitse laarzen.

Woensdag. De grote uittocht is begonnen. Wat de mensen op hun bakfietsen en hun karretjes al niet meenemen, vogelkooien, lampekappen. Iedereen praat met iedereen, iedereen omhelst iedereen. Het centrum is afgezet, wij kruipen door de afzetting heen. Het is doodstil in de stad en het is gevaarlijk daar te lopen, er kunnen brokken steen op je vallen. Het is een dodenstad, waar huizen stonden zijn nu enkel nog ruïnes. Erasmus staat nog op zijn plaats. In een lantarenpaal zit een ongeschonden gloeilamp. Op straat ligt een lege uniformjas. Een paar Duitsers sluipen langs ons heen. We lopen verder, tot we voor het Havenziekenhuis staan. Aan de andere kant van de haven is ons huis. Terwijl we staan te kijken bereikt de brand ons huis. Wat we later nog terugvinden - de vuilnisemmer, die buiten

stond, de verwrongen poot van een schemerlamp, de klankbodem van de vleugel, het karkas van een speeldoos, en ons naambordje.

De merkwaardige sfeer van de volgende dagen laat zich moeilijk beschrijven. Ik had enerzijds een verheven gevoel. Alsof ik een Apocalyps gezien had. Die had ik ook gezien. Bovendien weet je dat je aan de dood ontsnapt bent. Die vreemde stad, die dode staketsels, die afschuwelijke lucht, die je niet herkent omdat je nog nooit de lucht van lijken hebt geroken, vermengd met de lucht van brand. Je weet nu al dat je dat nooit meer zult vergeten.

Uit een schuilkelder op de Goudse singel komen mensen te voorschijn, uitgeput en met grauwe gezichten. Drie dagen hebben ze daar doorgebracht, het bombardement is over ze heen gegaan. Nog steeds zitten er mensen versuft op stoepranden, nog steeds vallen mensen elkaar in de armen. ‘Ik heb je zo gezocht.’ Het blijkt dat onze achterburen een voltreffer hebben gehad. Vader, moeder, drie kinderen dood. Ze gingen ervan uit dat God ze zou beschermen en wilden daarom hun huis niet verlaten. Een nichtje van me vertelt hoe het toeging in het Coolsingelziekenhuis, ze heeft daar gewerkt bij de gewonden.

Er komen sterke verhalen los. Een man werkt aan zijn bureau, het volgende moment zit hij in de open lucht, de voorgevel van zijn huis is weggeslagen. Een meisje wordt door de luchtdruk van een derde verdieping in een plantsoen geslingerd en overleeft het. Vrouwen lagen te bevallen in het gras bij de Oostzeedijk. De directeur van de KLM zou doodgeschoten zijn. De dieren uit de Diergaarde lopen rond in de stad. Vreemdelingen, die uit voorzichtigheid in de Doelenzaal bijeengebracht waren, zijn nu weer vrij, want de Doelen heeft een voltreffer gehad. Velen van hen rennen meteen naar de winkels aan de overkant, om naar sigaretten te graaien. Dakgoten liggen vol gestolen radio's. Een jongen is, doodmoe, gaan slapen onder een brug, tegen een stapel zakken aan. Als het licht wordt ziet hij dat het lijken zijn. Koffievoorraden, de kolen op het Maasstation, zullen nog maandenlang smeulen.

Van mijn familie is niemand omgekomen. Van Bastiaans familie evenmin. Ik ben van ons vroegere gezin de enige wier huis verbrand is. Zodra het kon zijn we naar mijn ouders gegaan. Er zitten daar een stuk of tien mensen die in de loop van de week naar andere adressen zullen vertrekken. Niemand heeft tijd zich in het gebeurde te verdie-

pen, dat komt allemaal later. De Rotterdammers gaan onmiddellijk aan de slag. Het bepleisterde hoofd van een muziekhandelaar zie ik in een modezaak. De etalageruimte die er nog is wordt gedeeld. Piano's bij japonnen. Je moet wel praktisch zijn, als ik een knoop aan Bastiaans jasje wil naaien moet ik hem eerst kopen. We krijgen veel, kleren vooral. Het zijn wel afleggertjes, het lijkt soms of we ons bezit verzopen hebben. Ik loop met kleren van acht verschillende mensen aan mijn lijf. Niets staat me en niets past.

Bastiaan rijdt met de puinruimers mee om gevelstenen te redden en ze naar het museum Boymans te brengen. Ik zit op de zolderverdieping van mijn moeders huis - mijn ouders zijn een jaar of wat geleden verhuisd - overdag met een schrijfmachine voor me. Ik wil zo snel mogelijk leren typen, zodat ik Bastiaans correspondentie kan tikken. Daar kan ik mijn gedachten vrij laten gaan. Ik denk aan al die straten waar ik gelopen heb, aan de glas-in-loodramen van de Glashavenkerk van Marius Richters, aan het Leeskabinet, waar ik uren en uren heb doorgebracht. Het trotse gevoel op de Maasbrug tussen de fietsers te rijden. De ruimte, het wijde uitzicht op de Waalhaven.

Na een paar weken begint ons gymnasium weer. De vrienden die een half jaar geleden nog in Ouderkerk aan de IJssel woonden zijn naar Apeldoorn verhuisd. Ze komen ons ophalen. We zijn een paar dagen buiten. Het is eigenaardig om te zien dat buiten Rotterdam alles nog bestaat. Er zijn weilanden, wegen, bossen. Onbegrijpelijk.

De waterput*

André Janssens

Nergens heb ik liever gewoond dan tussen het boerenvolk. Dat moet te maken hebben met mijn afkomst. Nog voor we trouwden huurde ik voor zeshonderd frank per maand tegen mijn lief haar zin een lelijk bakstenen huis dat uitkeek op een schuin lopende dreef naar het bos. We hadden geen verwarming, behalve een slecht brandende kachel, en er was geen stromend water, uitgezonderd wat van de wakke muren afliep. Tussen dat huis en die dreef lag de meest oneffen kasseiweg van het Vlaamse land. Daar is mijn vrouw op een kille ochtend in een bocht op weg naar de kraamkliniek van onze zoon bevallen. Rondom ons huis lagen de hoerenhoven, soms keek een koe die onze voordeur voorbijging mij in de regen even aan. Aan onze voordeur regende het altijd.

Het moet die koe geweest zijn die me van melk voorzag, dat weet ik nu wel zeker. Ze had haar stal niet ver van ons, ik ging haar met mijn melkkan vaak bezoeken. Bij het schurend openen van de klemmende staldeur, die ik op de onderkant eerst een flinke schop moest geven, draaide ze steeds van tussen de andere koeien haar geketende kop naar me toe, die ik met troostende woorden om haar beestenleven streelde. Vervolgens praatte ik in de aanpalende keuken met de jonge boerin Jozefa nog wat na, maar van wat er gezegd werd kan ik me geen woord herinneren. Alleen wat er later gebeurde, daar weet ik nog alles van.

Ik had er meer dan eens staan kijken, in die waterput achter de koestal. Eerlijker dan welke spiegel ook, weerkaatste het gladde oppervlak mijn roerloze aangezicht. Wanneer ik echter het water met een stokje beroerde, zag ik hoe mijn hoofd in bruusk opspringende golfjes tegen de betonnen rand van de put uiteenspatte, om even later zacht deinend tot zijn oorspronkelijke vorm weer te keren. Ik was niets veranderd.

* *Uit de verhalenbundel* Misverstanden, *die voorjaar 1993 zal verschijnen bij Uitgeverij Houtekiet.*

De zon was al voor de helft achter het rode pannendak van het oude hoerenhof weggezakt, toen ik - zoals om de andere dag - die avond met mijn melkkan het aarden weggetje opliep naar Jozefa toe. Naarmate ik naderde, meende ik een stilte waar te nemen die me anders leek dan anders, dreigend bijna, alsof er wat te gebeuren stond dat de orde aanzienlijk zou verstoren. Dat gevoel had me vaker overvallen, maar er was nooit wat van uitgekomen. Maar nu scheen het me toe dat ik mezelf voor een keer niet bedrogen had.

In de deuropening stond Jozefa, de handen voor de ogen, onmiskenbaar in een staat van diepe verslagenheid. Misschien had ze me van tussen haar vingers al een poosje zien aankomen, want ze keek onmiddellijk op toen ik dichterbij kwam. Of wellicht had ze gewoon het ijle gerinkel van mijn ouderwetse melkkan met slecht passend deksel gehoord, dat me steeds opnieuw herinnerde aan die mistige ochtend waarop ik de pastoor met de laatste sacramenten over dezelfde veldweg naar Jozefa's vader had zien gaan, een akelig bellende misdienaar achterna. Niet lang nadien woonde ik met mijn vrouw Jozefa's trouwpartij bij. Ik had me nog nooit zo goed geamuseerd als op dat boerenfeest.

Haar tranen leken oprecht. Met een vage armbeweging wees ze naar iets wat ik op dat moment nog niet kon zien. Ze bracht me van de keuken naar de stal, van de stal weer naar buiten. Opnieuw wees ze naar iets, dit keer in neerwaartse richting. We gingen nog enkele meters verder en hielden stil aan de waterput. De zolen van een paar grote zwarte schoenen sloegen me als een godslastering in het gezicht. Onverwijld begon ik aan de voeten te trekken, niet beseffend dat ik Jozefa's man aan het opvissen was. ‘Help mee,’ hijgde ik na een paar vruchteloze pogingen waarbij het zware gewicht na een winst van enkele centimeters weer naar beneden zakte. ‘Help godverdomme toch mee!’

Met een griezelig slurpend geluid sleurden we het lichaam eruit. Nog nooit had ik een dode gezien die zich aan een emmer water vastklampte. We legden hem neer in het frisgroene gras, het zwaar verzopen gezicht naar de laatste zon toe gekeerd. ‘Baziel!’ riep ik een paar keer alsof er nog één kans op een miljoen bestond dat hij het zou horen, ‘Baziel!’ Enkele flinke meppen hadden evenmin resultaat, ik sloeg alleen maar zijn mond wat wijder open. ‘Heeft hij daar lang in vertoefd?’ vroeg ik aan Jozefa, met een losse hand wijzend naar de waterput. ‘Ik weet het niet,’ antwoordde ze, ‘ik had hem gevraagd wat regenwater te halen voor mijn was, en toen ik hem na een half uur nog

niet terugzag, ging ik zelf met een emmer naar de waterput, en zag zijn schoenen boven het water uitsteken. Ik hoorde je melkkan rinkelen en ging je aan de deur staan opwachten.' Ja, knikte ik, even in het rond speurend.

Op de grond gehurkt naast de dode met de nu leeggelopen emmer nog in de hand, staarden we elkaar vragend aan. Nadenken over pas gebeurde dingen verloopt bij mij altijd erg langzaam. Ik moet mijn tijd hebben. Jong als ik was had ik die nog genoeg. Maar dit keer was mij direct iets opgevallen: de afwezigheid van Jozefa's eigen emmer in de nabijheid van de waterput. Waar had ze hem gelaten? Ze was er vast niet mee naar de voordeur gelopen, waar ze met de handen voor de ogen had gestaan. Ergens in paniek laten vallen? Op mijn weg naar de waterput had ik nergens een emmer gezien. 'Wat nu?', vroeg ze, me nog steeds aankijkend. 'We moeten er de dokter bijhalen,' opperde ik, met een blik naar Baziel die er nog doder uitzag dan even tevoren. En de politie. 'De politie?' vroeg ze verwonderd. 'Ja,' antwoordde ik welingelicht, bij een dergelijk accidenteel overlijden hoort de politie. 'Kom, we gaan naar binnen; ik fiets wel even naar de telefooncel aan de brug.' 'Je komt toch terug?' vroeg ze ongerust.

We lieten Baziel met zijn lege emmer in het gras liggen en gingen langs de koestal weer naar de keuken. Jozefa's emmer was nog steeds niet te bespeuren. 'Staat hier ergens een fiets?' vroeg ik. 'Neem die van Baziel maar, in de schuur,' wees Jozefa.

Langs het nu wat meer vertrouwde beeld naar de schuur wandelend keek ik nog even in de put. Het water stond vrij hoog en een ruwe schatting wees uit dat men zonder gevaar voor verdrinking gemakkelijk een emmer vol zou kunnen putten. Piekerend sprong ik op Baziels fiets, schroomvol ook, alsof ik de dode ontriefde van iets wat hem nog toebehoorde, want ik had hem met die fiets vaak zijn koeien zien van de wei zien halen. Hoe kon hij zo onvoorzichtig geweest zijn? Had hij zich in een vlaag van nieuwsgierigheid te diep gebukt om zijn spiegelbeeld beter te bekijken? Eén gek idee kon fataal zijn en niemand weet wat er in het hoofd van een ander omgaat.

'Baziel Andermans is verdronken in de waterput,' zei ik in mijn gewone, directe stijl tegen de dokter door de telefoon. 'Als u even komt kijken, zou dat zeer op prijs worden gesteld, maar dringend is het niet, want hij is al bijna een uur dood.' 'Ik kom onmiddelijk,' antwoordde hij na een voor mij onbegrijpelijke stilte.

Zo snel mogelijk fietste ik naar Jozefa terug om nog vóór de dokter bij haar terug te zijn. 'Denk er aan,' hijgde ik bij het binnenlopen,

‘dat je niets over *jouw* emmer zegt.’ ‘Welke emmer?’ vroeg ze verwonderd. ‘Die emmer waar *jij* mee naar de waterput ging toen Baziel niet kwam opdagen,’ antwoordde ik, ‘hij is nergens meer te bekennen’. Van tussen de roodgebloemde katoenen gordijntjes keek Jozefa naar buiten. ‘Daar komt hij aan,’ merkte ze op.

‘Er is niets meer aan te doen,’ zei de dokter na een vluchtig onderzoek met zijn stethoscoop. ‘Hoe is dat gekomen?’ vroeg hij, van de dode met zijn lege emmer naar mij kijkend. ‘Hoe dat gekomen is?’ echode ik, met een verlegen blik naar Jozefa.

Dat was gauw verteld want er was weinig geweten. Of het een wanhoopsdaad kon zijn? Niets wees erop, meende Jozefa, Baziel had even tevoren nog een deuntje gefloten; en dan: we waren nog maar een half jaar getrouwd. ‘Mijn innige deelneming,’ besloot de dokter na enig gepeins. ‘Ik zal echter de politie moeten verwittigen want het is geen natuurlijke dood. De wetsdokter zal wel voor de nodige papieren zorgen.’

‘Je blijft toch nog even?’ vroeg Jozefa ongerust toen de dokter in zijn zwarte auto was gestapt.

‘Kan hij er vanzelf ingesprongen zijn?’ vroeg twintig minuten later een kleine dikke man op zijn beurt, terwijl van Baziel méér foto's genomen werden dan in zijn hele voorbije leven samen, die op zijn trouwdag inbegrepen. Jozefa schudde het hoofd en sprak weer over het deuntje dat Baziel nog vlak voor zijn dood gefloten had. ‘Welk deuntje was dat?’ vroeg de man schijnbaar onverschillig. ‘'k Zie zo geerne m'n duivekot,’ antwoordde Jozefa prompt. Ook ik moest mijn verhaal doen. Hoe ontredderd Jozefa aan haar voordeur had gestaan en hoe we met vereende krachten Baziel uit zijn benarde situatie hadden gehaald. En hoe dood hij er wel uitzag. ‘Zeker het evenwicht verloren bij het bukken met die emmer in de waterput’, voegde ik er ongevraagd aan toe. ‘Zoiets moet het geweest zijn’, beaamde de man al rondkijkend. ‘Kom even mee voor het ondertekenen van de papieren,’ vervolgde hij tegen Jozefa, terwijl Baziel voor een vermoedelijke autopsie in een dievenwagen geschoven werd. We brengen u straks wel terug thuis.

‘Waar heb je je melkkan gelaten?’ vroeg mijn vrouw zonder te informeren waar ik zelf zolang gebleven was. Dat vroeg ze overigens nooit, ons huwelijk was op wederzijds vertrouwen gebaseerd. Ik zette me neer en deed haar het verhaal. ‘Als dát geen toeval is,’ reageerde ze, ‘vorige week nog las ik in de krant over het wedervaren van een lastige belastingambtenaar die in Bordeaux bij een wijnboer het alco-

holgehalte van de wijn wou meten en die zich te diep in een van de tonnen had gebogen. Pogingen om hem tijdig op het droge te krijgen waren volgens de wijnboer deerlijk mislukt. Wijn is wel te verkiezen boven putwater', besloot mijn vrouw, 'maar zoujozefa dat bericht in de krant ook gelezen hebben?'

De volgende nacht had ik een droom. Machteloos zag ik toe hoe Jozefa aan de waterput Baziel schaterlachend beentje lichtte. De gloed van de ondergaande zon achter het pannendak kleurde het krachtig opspringende water rood als bloed. Stokstijf bleef ik staan, het schouwspel was te mooi om er wat aan te doen. Het water bleef maar spuiten, alsof Baziel het van de bodem van de put onophoudelijk naar boven spuwde om zo aan de verdrinkingsdood te ontkomen. Maar aan het vrolijke gelaat van Jozefa was te merken hoe goed ze wist dat zijn pogingen vergeefs waren. Schalks keek ze me aan, ze had haar man de poets van zijn leven gebakken. Ik wilde haar iets vragen maar ik kreeg het niet geformuleerd, mijn woorden bleven al even hopeloos steken als Baziel in de put. Er overviel mij een gevoel van medeplichtigheid, waarvan ik wist dat ik het tot het einde van mijn dagen met me zou moeten meedragen. Ineens schudde Jozefa ernstig het hoofd en zei: 'Hij had het leven niet lief.' Ik werd met een schreeuw wakker en ging aan het raam van de achterkamer staan. In Jozefa's hoeve brandde een stil licht.

Ze kon me zonder het gerinkel van mijn melkkan niet horen aankomen, de volgende zomeravond, toen ik dezelfde veldweg opging naar haar boerderij. Ik had gewacht met naar haar toe te gaan tot het heen en weer gerij van karren en fietsen voorbij leek. De zon was nu nergens te bespeuren, de regen lag er in stille plasjes bij. Aan de lage keukentafel zat Jozefa in de geur van versgedrukte rouwkaarten te schrijven. De opsteller van de tekst had het voorval een smartelijk verscheiden genoemd. Ze zei geen woord van wat de rechercheurs haar in de voorbije nacht hadden gevraagd, misschien had haar handtekening volstaan, ging het opbergen van een proces-verbaal gewoon samen met het stoppen van Baziel in een kist. 'Je bent gisterenavond je melkkan vergeten,' zei ze zonder opkijken.

'Is Jozefa van Baziels dood dan toch een beetje rijker geworden?' vroeg mijn vrouw onbeschaamd toen we Baziels kist naar het kerkhof volgden. Ik deed alsof ik haar niet verstaan had, al twijfelde ik er niet aan dat dit soort gedachten en gefluister al van in de kerk tussen de heiligenbeelden en de gezangen begonnen rond te zweven. Aandachtig sloeg ik Jozefa gade. Ze veinsde geen enkele emotie en deed

gewoon wat haar door de omstandigheden werd opgelegd. Ook aan de koffietafel bij haar thuis, op tien stappen van de waterput, sprak ze af en toe, beaamde nu en dan iets vanzelfsprekends, maar het scheen allemaal langs haar heen te gaan. Ze moet zich gauw een andere boer aanschaffen, opperde mijn vrouw op de terugweg naar huis.

Er werd weldra een knecht gehuurd die het werk deed op het veld en 's avonds de koeien molk. Na afloop reed hij op Baziels piepende fiets langs onze achtertuin naar huis. Dan zag ik aan de andere zijde het licht doven in de stal en dat van de keuken aangaan, en wist ik dat Jozefa mij verwachtte. Met mijn rinkelende kan en een vijffrankstuk voor een liter melk. We praatten dan altijd wat, over onbelangrijke dingen, zoals mensen dat een leven lang kunnen volhouden. Maar in elk woord zat iets van het drama verborgen, drukkend en onheilspellend, alsof het gevaar bestond dat Baziel daar met zijn verzopen kleren plots in de keuken zou staan. Dat hij Jozefa de hel in zou vloeken terwijl het putwater hem nog uit de pet liep. Dat hij mij van samenzwering zou betichten, want dat ik maar al te goed wist dat hij vermoord was. Dat ik dat voor de politie verzwegen had omdat ik hoopte bij Jozefa in bed te ploffen. Maar dat ik kon verwachten dat ze mij als lastige getuige op mijn beurt uit de weg zou ruimen, bijvoorbeeld door gif in mijn melk te doen.

Zo is het niet gegaan. Voor zover ik mij kan herinneren, is Baziel nimmer in mijn dromen verschenen. Zijn weduwe was er wel regelmatig in present en op een intiem moment heb ik mijn echtgenote eens Jozefa genoemd. De hemel weze geprezen dat ik getrouwd ben met een vrouw die zich aan dat soort bedenkelijke vergissingen in het geheel niet stoort. Want zin had ik wel om met Jozefa naar bed te gaan. Haar vormen waren vol en rond en ik zou beslist niet te klagen hebben gehad. Maar ik vreesde dat ze mij tussen het wit van de lakens zou opbiechten dat ze haar man voor enkele landerijen en een aantal koeien en stieren van kant had gemaakt. Dat ze me zou doen zweren dat ik er met geen hond over zou praten. Het is niet dat ik dat ooit zou doen. Iedereen begaat wel eens een misstap, waarom zou het Jozefa niet overkomen. Ik was ook niet bang voor de waarheid. Alleen, ik verkies de twijfel altijd boven de zekerheid.

Dat is nu meer dan dertig jaar geleden en ik verneem uit goede bron dat het gerecht door de verjaring nu het nakijken heeft. Ook wanneer zou blijken dat Baziel noch per ongeluk, noch uit eigen wil in de waterput terecht was gekomen. Zelfs dan is het niet bewezen dat Jozefa het noodlot een handje zou hebben toegstoken. Het kan net

zo goed iemand gedaan hebben die zich in de stal tussen de koeien verstopt had en die weerwraak wilde nemen voor een oude cafévete. Of dat Baziel in een plotse opwelling genoeg had van het leven, iets wat mij ook al zo vaak is overkomen. Feit is dat Jozefa niet zo lang na het haast schielijke verscheiden van Baziel in alle stilte hertrouwd is met een welstellende boer die Isidoor heette. Hij keek een beetje scheel en het was niet altijd even duidelijk tot wie hij het woord richtte, maar hij was een vriendelijke kerel die steeds zijn hand omhoogstak en *hoi!* riep wanneer ik hem op zijn kar tegenkwam. Oude dorpsklappeien beweren dat hij erg gierig was en veel te oud voor de nog zo fleurig uitziende Jozefa. Dat hij zelfs niet bij machte was om zijn echtelijke plichten naar behoren te vervullen. Maar wie is er zonder gebreken en is vriendschap niet het voornaamste in het leven?

Frühlings Erwachen
K. Lewin

Aan twee auteurs besteedde ik op mijn twaalfde veel aandacht: Arthur Schnitzler en Frank Wedekind. Het *Stadttheater* bracht toen drama's van deze schrijvers ten tonele. Mijn ouders hadden die gezien en wat zij daar aan tafel over zeiden wekte mijn nieuwsgierigheid op. In vaders boekenkast vond ik hun werken. Van Schnitzler las ik in nachtelijke uren, met rode oortjes en niet zonder onrust beneden de gordel, *Liebelei* en *Der Reigen* en van Wedekind *Frühlings Erwachen*, een puberdrama dat ik meende te begrijpen, waarin ik mij vaag herkende en dat mij diep bewoog.

Niet lang daarna deed ik mijn eigen eerste ervaringen op het gebied van de liefde op. Dat gebeurde tijdens de zomervakantie, die ik met neef Günter zou mogen doorbrengen.

Op een avond reed de chauffeur, Herr Bösch, ons naar het *Hauptbahnhof* in Danzig, waar onze bagage onder het wakend oog van een bediende van de zaak al op het perron klaar stond. Volgens een stempel in vaders paspoort gebeurde dat op 6 juli 1923. In de nachttrein naar Berlijn installeerden wij ons in twee slaap-compartimenten, Mutti, Rolf en zijn juffrouw - die ging mee - in één, Vati en ik in de ander. Wij kleedden ons niet helemaal uit, want mogelijk moesten wij al na een paar uur naar buiten voor de controle bij de Poolse grens en in elk geval zouden wij heel vroeg in de ochtend overstappen in een andere trein. Toen wij voor de eerste keer stopten werd er in het Pools en in het Duits omgeroepen dat alle passagiers met hun koffers naar de douaneloods moesten komen. Vati gebood ons even te wachten en ging alleen naar buiten. Hij kwam terug samen met een Poolse douaneman die onze paspoorten bekeek, een vluchtige blik op onze koffers wierp en ons vervolgens *dobra noc* wenste.

In Stettin stapten wij uit. Daar stond een D-trein gereed, met voorop een machtige locomotief, glimmend in het licht van de booglampen. Stoom siste tussen de hoge wielen en hun olie-glanzende drijfstangen, vuurgloed verlichtte de machinist en de stoker op hun hoge plaats. Er was voor ons een compartiment gereserveerd dat het be-

zwaar had dat het rode pluche van de banken hinderlijk in mijn blote knieholten kriebelde. De middagmaaltijd gebruikten we in de restauratiewagen en spoedig daarna kwamen we in Hamburg aan.

Op het perron stond een man in een grijze livrei op ons te wachten, die zich voorstelde als de chauffeur van de familie. Hij nam onze koffers onder zijn hoede en zorgde er voor dat die in een taxi werden geladen. Rolfs juffrouw ging daar ook in zitten en zou achter ons aan rijden. De auto die voor ons klaarstond was heel anders dan onze Benz. Het was een ruime helemaal gesloten wagen, donkerblauw gelakt. De plaats van de chauffeur was door een geslepen ruit afgeschermd van de passagiersruimte; van daaruit kon men via een flexibele buis met hem praten. Het meest opvallende van deze auto was dat hij voorop geen radiateur had; de motorkap daalde in een vloeiend gebogen lijn naar voren af en eindigde tussen de koplampen. Dat was het kenmerk van Renault, zei de chauffeur trots.

Hij reed snel en minderde pas vaart in het zicht van een vrijstaande witte villa bekroond door een kleine toren. Hij passeerde een openstaand ijzeren tuinhek, reed rond een bloemperk en stopte voor de ingang van het huis. Daar stond Tante Martha met haar vier kinderen ons op te wachten. Neef Günter kwam meteen naar mij toe en sloeg zijn arm om mij heen. In zijn kamer, waar een logeerbed voor mij klaar stond, gingen wij in de houding staan en zongen plechtig:

> *Kwasie monie tini koever natsji / Kwing kwang kwa - kwing kwang kwa / Tjing tjang tjoude witsa - tjoude witsa / Kil wau wauka. Kil wau wauka / WAU!*

Die compositie hadden wij enige jaren geleden samen gemaakt; wij noemden die het Chinese volkslied. Er was veel bij te praten en het was laat voordat wij gingen slapen. De vakantie had niet beter kunnen beginnen.

Mijn neef had overigens nog geen vakantie en moest vroeg op, maar ik mocht luieren en dan in bad in een ruimte zoals ik nog nooit had gezien. In plaats van een badkuip, zoals bij ons thuis, was er aan één kant een verdieping in de grond, in de vorm van een halve cirkel, zeker driemaal zo groot als een gewone kuip. Een wc was er ook. Een hautain dienstmeisje liet de bad-kuil vol lekker warm water lopen en na haar vertrek daalde ik daarin af. Langs drie marmeren treden. De hele zaak was trouwens van grijs-blauw geaderd marmer. Grandioos vond ik het, net iets voor Onkel Max en Tante Martha.

Die avond ontvingen mijn oom en tante gasten. Zij en ook mijn ouders droegen avondkleding, ik had een wit matrozenpak aan, voor het eerst met een lange broek. Toen ik zag dat mijn neef zich ging kleden in een keurig passend colbert-kostuum en een vlinderdasje strikte drong het ineens tot mij door dat hij geen jongen meer was zoals ik en zoals wij al die jaren samen waren geweest.

Spoedig waren de hal achter de voordeur en de kamers op de begane grond gevuld met geanimeerd pratende mensen waarvan ik niemand kende. Mijn oom bracht verschillende gasten in kennis met mijn ouders en Günter wees mij een aantal mensen aan die hij kende, sommige waren beroemd, zei hij. Een opvallend lange jonge man met prachtig golvend blond haar en stralende blauwe ogen noemde hij een *coming man*, een acteur; zijn naam was Hans Albers. Een andere prominente gast heette Epstein, een beeldhouwer. Hij bracht zijn vijftienjarige dochter Erika mee en toen hij de gastheer en -vrouw begroette werden Günter en ik er meteen bij geroepen, want het meisje zou de komende dagen blijven logeren en met ons naar het gemeenschappelijke vakantieadres reizen.

Mijn neef en zij raakten al gauw in een vlot gesprek. Wat was dàt meisje mooi! Ze had kastanjebruin glanzend haar dat in twee stevige vlechten over haar schouders viel; af en toe wierp ze met een bevallig gebaar één daarvan terug. Haar amandelvormige ogen glansden in het licht van lampen en kaarsen donkergroen en lichtten op wanneer zij een geamuseerd lachje liet horen. Ze had een klein mooi gevormd neusje en een mond, ja, een mond om te zoenen. Zag ik. Voelde ik. Ik kreeg het er benauwd van. Nooit eerder meegemaakt. Ze was even groot als ik en haar borstjes tekenden zich duidelijk af onder haar zijden dansles-jurkje. Wat wás dat meisje mooi. Intelligent ook; wat wist ze veel en wat kon ze interessant vertellen. En gevat antwoorden; ik wist helemaal niet dat meisjes zo knap konden zijn. Af en toe werd ik in het gesprek betrokken. Dan bloosde ik en kon geen zinnig woord uitbrengen.

Toen ik later op de avond met Günter alleen was en het gesprek voorzichtig op Erika bracht merkte ik tot mijn verbazing dat hij niet erg onder de indruk was. Hij vond haar wel aardig. Ik zou wel meer met haar te doen krijgen, zei hij, want hij moest die week immers nog naar school en iemand zou haar dan toch bezig moeten houden. Daar had ik nog niet aan gedacht. Wat heerlijk! Wat vreselijk!

‘Wat zou ik dan met haar moeten doen?’ vroeg ik.

Dat vond Günter geen slimme vraag. Spelletjes doen, stelde hij voor. Ja, maar ik kende geen spelletjes. Nou, croquet zou ik gauw kunnen leren en we zouden kunnen gaan wandelen of roeien op de Alster. Toen bekende ik met een verlegen lachje dat ik haar zo graag zou willen zoenen. Daar keek hij even van op en zei achteloos dat ik dat dan maar moest doen. Waarom ook niet? Daar keek ik weer van op. Zou dat zo maar kunnen? Hij zag daar geen groot probleem in. Als ze niet wou zou ik het wel merken. De twijfel of ze zou willen en nog veel meer: of ik het wel zou durven vragen hield mij lange tijd wakker.

De volgende ochtend bij het ontbijt vroeg Erika uit zichzelf of ik zin had in een spelletje croquet. Onder haar leiding hielp ik de baan met ijzeren boogjes uitzetten en ze leerde mij hoe je de kleine bal met een kolf er doorheen moest slaan. Daarbij kon ik haar voortdurend bewonderen en veel praten hoefde niet. De ochtend ging er vlug mee heen en 's middags deden we het spelletje met z'n drieën. Ik voelde een brandende liefde in mijn borsten dacht voortdurend aan zoenen en hoe ik dat moest aanleggen. In de tuin waar iedereen kon kijken ging het natuurlijk helemaal niet. Ineens - ik was net aan de beurt om het balletje te slaan - keek ik haar in een aanval van moed aan en vroeg of ze morgen mee ging roeien. Dat was goed, zei ze.

Günter had mij uitgelegd hoe je vanaf hun huis in de Rothenbaumchaussee in een kwartier lopen de oever van de Alster - een flink binnenmeer - kon bereiken.

‘Zullen we dan maar?’ vroeg ik na een laat en uitvoerig ontbijt.

Erika pakte haar tasje en we wandelden samen door een parkachtige omgeving naar de plaats waar ik een bootje kon huren. Zelf had ik nooit geroeid, maar dat zei ik niet, want ik had het anderen zien doen en dacht dat ik dat heus ook wel kon. Helaas viel ik meteen door de mand. Nadat ik haar had laten instappen balanceerde ik op de wankele bodem naar mijn plaats en pakte resoluut een roeispaan op een manier die de verhuurder deed uitroepen

‘Dat moet je zo niet doen, hé, dan verlies je 'm meteen!’

Hij wees mij hoe ik eerst die dingen in de van scharnieren voorziene dollen moest hangen en gaf het plompe bootje een duw zodat we vrij van de wal kwamen. Erika zou sturen. Het roeien viel me niet mee; die verdraaide riemen met hun veel te dikke uiteinden hadden steeds de neiging om ofwel vlak naast de boot diep in het water te steken of met een punt er net overheen te ritsen zodat het water opspatte.

Daarbij kon ik niet zien waar we heen voeren, maar had wel het volle gezicht op mijn aanbeden metgezellin, die het lachen niet helemaal kon verbergen. Ze was wel zo lief om te zeggen dat ik het maar kalm aan moest doen, 't zou best gaan. Gelukkig was het een mooie zomerdag, geen golfje te bekennen en alleen in de verte een paar andere scheepjes. Ik deed het kalm aan en na een poosje begon het redelijk te lukken, maar hoe het op die manier tot een zoenpartijtje zou kunnen komen zag ik niet in het verschiet. Daarvoor zou ik in elk geval naast haar moeten zien te komen en ik wist niet hoe het dan met de riemen moest en wat die boot zou doen. Te riskant.

Inmiddels dobberden wij vrij ver van de aanlegplaats zowat in het midden van het Alstermeer. Veel conversatie was er niet; had ik maar geweten hoe ik die op gang kon brengen; ik had één poging gedaan door haar te vragen naar haar school. Ze antwoordde dat ze op een kostschool in Engeland zat omdat haar vader ook meestal in dat land was, dat ze daar een uniform moest dragen, dat het er nogal vervelend was. Verder was er maar één onderwerp waarover ik wel had wíllen praten, maar niet kon. Nee, ging niet. De zon begon behoorlijk te branden en het zwijgen werd langzamerhand pijnlijk. Erika verbrak de stilte. Ze keek op haar polshorloge en zei:

‘Zeg Kurt, we moeten omkeren, anders komen we te laat aan tafel. 't Is al de hoogste tijd.’

Mooie stem had ze, dat wel. We brachten de boot op koers en met pijn in het hart besefte ik dat mijn kansen verkeken waren. Dat werd er niet beter op want in mijn ijver om wat sneller te roeien doopte ik een riem met veel kracht, maar net niet diep genoeg in het water, met het gevolg dat een flinke scheut omhoog spatte, recht in het gezicht van Erika. Ook een deel van haar jurkje werd nat zodat één van haar borstjes zich duidelijk begon af te tekenen. Het water was niet koud, maar toch gaf ze een korte schreeuw van schrik en haar verwijtende blik trof mij in de ziel. We kwamen net op tijd aan tafel en ze was zo aardig om te vertellen dat het wel leuk was geweest.

Dat was Günters laatste schooldag; in de namiddag nam hij mij mee naar het sportterrein dat aan de overkant van de Rothenbaumchaussee lag en dat toebehoorde aan zijn club, HSV, de Hamburger Sportverein. Daar waren mannen aan het voetballen. Ze waren aan het trainen en ze waren, zo vertelde hij vol trots, van het elftal dat zojuist het kampioenschap van Duitsland had gewonnen, voor het eerst in de geschiedenis van de club. Hij zong luid *‘HA-ES-VAU das ist der Deutsche Meister, Juchee!’*

Een paar van de mannen keken om en wuifden naar ons. Hij straalde van geluk en ik bewonderde hem als lid van zo'n voorname club en wegens zijn moed om de aandacht te trekken van kampioen-mannen.

De volgende ochtend in de vroegte vertrokken wij per trein naar het waddeneiland Sylt. In groot gezelschap: wij uit Danzig met ons vijven, de familie Max Lewin met óók een kinderjuffrouw, zeven, én Erika, natuurlijk. Ze papte gelijk weer aan met mijn neef - ik kan het niet anders zeggen - en ik hing er een beetje bij. Ik vond het maar een vervelende reis. Sylt was door een spoorlijn over de zojuist geopende Hindenburgdamm, vlak bij de Deense grens, verbonden met het vaste land en dus helemaal geen eiland.

We stapten uit in Westerland, een aanzienlijk grotere en ook luxueuzere badplaats dan Zoppot. We namen onze intrek in een groot hotel. Günter en ik kregen een mooie kamer op de begane grond, vanwaar we via een klein parkje meteen naar het strand konden lopen. Niets op aan te merken en lekker eten kregen we ook.

In de ochtend al speelde de *Kurkapelle* in het paviljoen vrolijke wijsjes. De ouverture *Orpheus in der Unterwelt*, wist Günter en hij neuriede opgewekt mee. Erika viel meteen in; zij kende het stuk ook - ik niet. Het klikte goed tussen die twee. Duidelijk. Ik stond er buiten en mocht mij daarover ook niet beklagen, want ik had mijn neef misleid. Uit schaamte of uit branie. Toen hij mij de avond tevoren vroeg of ik inmiddels mijn voornemen om Erika te versieren had uitgevoerd, zei ik onverschillig nee en dat ik er ook geen zin meer in had.

Nu liet ik die twee wat vooruit lopen, mompelde iets onbepaalds en liep alleen naar een stil stukje strand waar ik, vervuld van zelf-medelijden, naar de in de zon glinsterende Noordzee ging zitten kijken. Mijn verdriet was diep en ik kan dat nog steeds navoelen. Kalverliefde, zeker, maar niet iets om over te lachen.

Die avond lag ik al in bed toen Günter opgewekt onze kamer binnenkwam. Mijn vragende blik beantwoordde hij met een grijns en de opmerking dat een potje knuffelen op zo'n zomeravond toch wel leuk was.

‘Gefeliciteerd,’ zei ik en dat meende ik oprecht.

Een groot meisje als Erika kon mij toch niet anders zien dan als een veel te jong vriendje om zelfs maar aan zoenen te denken. Het was net als bij voetbal, waar ik sinds kort aan deed: ik hoorde thuis in het jeugdelftal en Günter en zij waren junioren. Jammer, maar ik zou

me niet laten kennen en dat zou ik bewijzen ook; ik had al een ander plan opgevat.

In het hotel hadden wij kennis gemaakt met mevrouw Solms en haar dochter Annemarie, die in Stettin woonden. Toen de volgende ochtend de Kurkapelle het gebruikelijke promenade-concert gaf, zaten die twee op een bankje en ik kwam daar kwasi toevallig langs slenteren. Ik groette beleefd en in plaats van door te lopen hield ik de pas in en vroeg, net alsof ik zojuist op het idee was gekomen, of Annemarie zin had in een ijsje en of mevrouw Solms dat goed zou vinden. Ja, dat mocht best. Ze had tot nu toe steeds bij haar moeder rondgehangen en die was kennelijk blij dat ik haar dochter gezelschap wilde houden.

Was Erika te oud voor mij, Annemarie, nog geen twaalf, was te jong om interessant te zijn en, eerlijk gezegd, vond ik er ook niet veel aan. Maar een andere mogelijkheid op het gebied van meisjes had ik in de omgeving niet kunnen ontdekken. Dit was een tamelijk stil kind met een ovaal gezichtje met dunne lippen, dunne meisjesbenen en zo te zien nog geen spoor van zwellende borstjes. Ze had zwart haar in wat toen een *Bubikopf* werd genoemd en ze had werkelijk heel mooie grote ogen, bijna zwart. Ik wilde, nu Günter en Erika steeds samen waren, niet blijven klitten en in optrekken met de moeders, kinderjuffrouwen en al het kleine grut had ik ook geen zin. Bovendien had ik mij voorgenomen vóór het einde van de vakantie een meisje gezoend hebben. Dus nodigde ik de kleine Annemarie uit voor een ijsje.

Dat kon ik doen want ik was een paar uur tevoren miljonair geworden. Letterlijk. Ik had namelijk mijn wekelijkse zakgeld ten bedrage van één Amerikaanse dollar ontvangen en die was op die dag precies één miljoen mark waard. Wanneer je niet te lang wachtte kon je daarmee tamelijk veel ijsjes kopen, maar de volgende dag al minder en op het einde van de week misschien geen een meer.

Na enige dagen hielden onze vaders het voor gezien; we zouden verder alleen vakantie houden. Ik kreeg de indruk dat de verhouding tussen oom Max en mijn vader niet meer zo hartelijk was als vroeger en het viel mij op dat zij ook niet meer met elkaar spraken over hun werk in het warenhuisbedrijf. Terwijl wij ons aan het strand vermaakten reisde Vati naar Berlijn en vervolgens naar Denemarken en Zweden, zo blijkt uit gegevens in zijn paspoort. Dat document staat zo vol stempels van in- en uitreis, grensovergangen en visa dat het een wonder lijkt dat wij hem ook nog wel eens thuis zagen.

Voorzover ik mij herinner gebeurde tijdens die vakantie niet veel bijzonders. Althans tot de avond voordat mevrouw Solms met haar dochter vertrok omdat die weer naar school moest. Ik ging met Annemarie nog een keertje wandelen in het nu stille Kurpark. We hadden voor die tijd nooit over iets anders gepraat dan over de meest oppervlakkige dingen, maar voor mij was het nu of nooit. Op een goed ogenblik hield ik haar staande, draaide haar naar mij toe en zei, zonder enige inleiding:

'Ich liebe Dich!'

Dat was wel niet zo, maar het leek mij passend dat in elk geval mee te delen alvorens tot daden over te gaan. Vervolgens pakte ik haar bij haar schouders, trok haar naar mij toe en probeerde haar op haar mond te kussen. Het kind schrok zich te pletter en draaide me abrupt haar wang toe, zodat mijn lippen in de buurt van haar neus terechtkwamen en ze probeerde zich aan mijn losse omarming te ontworstelen. Ik liet haar meteen los en vroeg smekend maar zonder veel hoop:

'Annemarie, zou je mij niet één zoen willen geven?'

Ze aarzelde een ogenblik en toen sloeg ze plotseling, tot mijn vreugdevolle verrassing, een dunne arm om mijn hals, kuste mij met gesloten smalle lippen op mijn mond, draaide zich om en rende zo snel zij kon met opwaaiend rokje naar het hotel.

'Enthoitein exelaunei stathmoes treis,' dreunde de klas. Ik pakte mijn pen en schreef, achter de rug van de jongen die voor mij zat:

'*Geliefde Annemarie, meisje van mijn dromen! Het is al weer zó lang geleden dat ik je in mijn armen mocht sluiten en je zoete lippen kussen!'*

Ik voelde een harde greep op mijn schouder en onze hooggeleerde leermeester pakte mijn briefje voordat ik het weg kon moffelen. Zijn satanisch gemekker, gevolgd door de wilde vreugde van de klas nadat hij mijn proza had voorgedragen, klinkt nog in mijn oor. Het papier werd in beslag genomen.

Dit pijnlijke voorval weerhield mij er niet van een liefdesbrief te schrijven aan *Fräulein Annemarie Solms* PERSÖHNLICH. Dat hoorde zo. Vond ik.

Een dag of drie of vier later zei Vati dat hij post had ontvangen van ene hem onbekende heer Solms uit Stettin. Met een bijlage. Hij zette zijn nieuwe half-brilletje op en begon: '*Geliefde Annemarie*...' enzovoort. Niet helemaal, maar voldoende. Mutti's ogen werden groot, de kinderdame keek verlegen en Rolf lachte dom. Ik was verpletterd. Woedend ook. Hoe dorst die ellendeling van een Solms háár brief te

lezen en, alsof er geen postgeheim bestond, ook nog aan mijn vader te sturen!

Herr Solms had laten weten dat hij zijn dochter nog te jong vond voor dat soort correspondentie. Vati keek mij over de tafel aan en er begon een glimlach om zijn lippen spelen. Had ik nog huiswerk? Daarna schreef ik nog één brief. Aan Günter. Hoe fijn ik deze vakantie had gevonden en dat ik mij nu al verheugde op de volgende. Ik wist niet dat het jaren zou duren voordat wij elkaar terug zouden zien. Dat was in 1938, in Den Haag. Daarna zag ik hem nooit weer.

Den Haag, 3 november 1992

Mijn kersentuin
Voor Bas Roodnat
Lisette Lewin

> *...het wordt stil, alleen uit de verte is te horen, hoe in de kersentuin de bijl slaat in de bomen*. A. Tsjechov. *De kersentuin*, laatste regels.

De auto slaat de zandweg in, hobbelt over boomwortels en draait het parkeerplaatsje op. Tussen de boomkruinen blikkert het rode pannendak van ‘De Kruymel’ in de felle zon. Andere auto's rijden achter ons aan en parkeren ook. We stappen snel uit en lopen het erf op, waar koelte is.

Hier woonde ik als klein kind. Bij opa, oma en tante Pop. Opa stierf herfst 1945, kort na mijn vertrek. Oma een paar jaar later. Nu is het 1991. We komen van de crematie van tante Pop.

Mijn kamer, later de logeerkamer, ligt in de schaduw. De boogramen zijn met matglas versierd en hebben blauwe kozijnen. Door de openslaande deuren van de woonkamer liepen mijn vader en ik, in de late zomer van 1945, naar buiten, de wereld in. Plechtig sprak oma de verzekering, die tante Pop later, alleen overgebleven, zo vaak herhaalde dat het een onwankelbare waarheid werd:

‘Dit blijft altijd jouw huis.’

De vijver is een stenen kuil met dorre bladeren. Er dreven waterlelies in. Kikkers woonden er. De pomp ernaast is door en door verroest. Er hing een emaillen lepel aan. Met mijn volle kindergewicht ging ik aan de zwengel hangen; de pomp balkte als een ezel en spuwde helder water in de soeplepel.

Een half vergaan vogelhuis hangt aan de stam van een van de dennebomen, waaraan de hangmat was bevestigd, waarin ik op een warme middag als deze te slapen werd gelegd.

Knarsend over het grind loop ik even om naar de achterkant van het huis, waar de keukendeur is. Daar is nog de afgrenzing van de moestuin, maar ik zie alleen groene kool. Geen kruisbessen meer.

Eens groef ik een aardbei op, stak hem in de mond en stelde walgend vast dat het een slak betrof. De waslijn is er nog, waaraan eens, in het laatste oorlogsjaar denk ik, twee konijnen hingen, aan de achterpoten, oren omlaag. Eén zomer, die van 1944, heb ik niet in de tuin gespeeld, omdat het te gevaarlijk was, maar de hele zomer van 1945 was ik er nog en later kwam ik in de zomervakanties.

Rechts, aan de voorkant, bij het zandpad, groeiden de meeste paddestoelen. Na een vlammend protest van de bewoners van een rode mierenhoop, waarop ik bij het cantharellen zoeken eens per abuis uitrustte, strooide oma over mijn achterwerkje talkpoeder van het merk Maja. Het had een bedwelmend parfum. De hele linnenkast rook er naar. Op de bus prijkte een Spaanse schone, die tevens verschijnt op de zeepwikkel, het doosje van het eau-de-cologne-flesje en het etiket van het flesje zelf. Maja was geen gewoon burgermanstoiletartikel. Mensen die Maja gebruikten waren van stand en hadden een rijke smaak. Van tante Pop was het ook het lievelingsmerk.

'Tante Pop houdt van Maja,' zei ze, met een koket lachje. Steevast bracht ik in latere jaren een doosje met drie stukken Maja-zeep voor haar mee, als afkoopsom van mijn schuld, dat ik weer zo lang was weggebleven. Was er voor zelfverwijt geen reden, dan was één groot stuk Maja-zeep genoeg. In geval van zwaar berouw bracht ik een grotere doos mee waarin zeep, talkpoeder en eau-de-cologne als in een etalagetje waren uitgestald. Nadat ik een keer bij tante Pop in de slaapkamerkast zag dat mijn meegebrachte voorraad Maja zich had opgestapeld, zag ik om naar een ander cadeau. Zo kocht ik eens, voor tante Pops verjaardag, bij de Bijenkorf een handdoek, die in herfstige kleuren was bedrukt met Art Nouveau-achtige, langgerekte, sierlijke motieven. Hij kostte vijftig gulden, een heel bedrag voor iemand met een paar honderd gulden salaris. Onderweg maakte ik me enigszins bezorgd of tante Pop aan mijn cadeau de hoge prijs zou herkennen. Ik had beter een weelderige roze handdoek kunnen kopen, waaraan je de luxe kon afzien. Die vrees bleek ongegrond. Zodra tante Pop het cadeau had uitgepakt, stond ze op, liep naar de eettafel, haalde het verschoten kleed dat er overheen lag er af en drapeerde er de handdoek overheen.

'Precies de juiste maat,' stelde ze vast.

Voortaan lag die handdoek op tafel, tenzij eraan gegeten werd.

Zo lang ik haar kende had tante Pop een slechte gezondheid. In de oorlog, in de huiskamer, begon ze soms ineens te hijgen. Ze liep de

trap op en ging op bed liggen, met de deur open. Beneden hoorden we haar steunen. In de crapauds zaten opa en oma, met bezorgde gezichten.

‘Tante Pop heeft erge astma.’

Altijd als ik tante Pop sprak, na de dood van opa en oma, had ze een opzienbarende ziekte. Ademnood. Vreselijke pijn.

Ik was vijftien en logeerde in de vakantie bij tante Pop. Ik kwam thuis bij mijn Amsterdamse tante, bij wie ik woonde, zette mijn koffer neer, ging in een stoel zitten en begon te huilen: ‘Tante Pop gaat dood.’

‘Welnee,’ troostte mijn tante. ‘Nog lang niet.’

‘Lisetteke,’ stond op mijn antwoordapparaat, als ik thuis kwam van de krant, op de zangerige, langgerekte toon van iemand die in Indië is opgegroeid. ‘Met tante Pop... Niet schrikken hoor kindje, maar tante Pop heeft een vré-selijk hartinfarct gehad. Ze is bijna dood geweest. Bel je me even, kindje?’

En dan viel het nogal mee.

Een enkele keer kwam er een alarmerend bericht. Tante Pop lag in het ziekenhuis. Ze was geopereerd. Zodra ik bij haar zat begon ze, hard fluisterend, af te geven op haar zaalgenoten, die ‘van een ander soort’ waren dan zij. De chirurg die haar opensneed was zich ‘kapot geschrokken’ van het gezwel dat hij aantrof. Zwakjes hield tante Pop de handen vaneen, als een vermoeide maar snoeverige sportvisser die de maat aangeeft van een gevangen snoek. Aangezien het geen kanker was, moet ik aannemen dat ze van een vleesboom was verlost.

Ze belde op mijn verjaardag, 's avonds, als ik met vrienden aan tafel zat en lacherig aangeschoten opnam.

‘Lisetteke, met tante Pop, hartelijk gefeliciteerd, kindje, met tante Pop gaat het niet goed, o, ik heb zo'n pijn, zo'n vreselijke pijn...’

Je belde de volgende dag en ging achterover zitten om alle details te horen. Na een poosje viel ik haar in de rede met een grapje, bijvoorbeeld over de poes, een onderwerp dat haar bijzonder interesseerde. Dan lachte ze toch en een poosje kletsten we gezellig. ‘Het beste, tante Pop, tot gauw, en hou je maar goed! Ik kom gauw, echt waar. Dat beloof ik!’

Bas was begin jaren zeventig mijn chef op de krant. Hij moest eens in Apeldoorn zijn. Ik vroeg of ik zover mocht meerijden. Dan zou ik vandaar de bus nemen naar tante Pop. Of misschien was hij wel zo vriendelijk om me even te brengen.

Dat was hij. Hij wilde wel even binnenkomen.

‘Wat een mooi huis!’ vond hij. Hij liep naar de huiskamer.

‘Wat is het hier prachtig!’

Door alle ramen in de kamer zie je bomen, vooral dennen. Bas speurde naar vogels. Hij beweerde dat hij een specht zag. Een eekhoorntje rende over de stam omhoog.

‘Dat is Wipper, het vrouwtje,’ wees tante Pop. ‘Het mannetje heet Jan.’

Mijn chef wilde wel een stuk taart. In twee happen had hij het op. ‘Geef nog maar zo'n stuk,’ gebood hij.

‘Word jij niet te dik, jongen?’ kirde tante Pop verrukt. Ze was al met de taartschep in de weer.

Mijn chef zat in mijn kleutertijd. Wat een onwezenlijke situatie!

Bas werd overgeplaatst naar de kunstredactie. Ik werkte allang niet meer bij hem op de krant. Als hij in de buurt een tentoonstelling moest zien, bracht hij me met de auto naar tante Pop, en kwam me later weer ophalen. Hij bracht me ook wel eens als hij niet in de buurt moest zijn.

‘Dat mens heeft jou het leven gered, daar moet je heen!’, vond hij. Hij belde op.

‘We moeten naar tante Pop. Ze is binnenkort jarig. Ik kom je 's ochtends om tien uur halen.’

‘Dag jongen!’ riep tante Pop op de drempel, op haar zangerige, langgerekte toon. Ze rekte zich uit, strekte haar handen ver omhoog, pakte zijn hoofd en gaf hem twee klapzoenen. Dan pas pakte ze mijn hoofd en trok dat omlaag tegen haar boezem: ‘Dag Lisetteke. Dag kindje! Hou je nog van tante Pop?!’

Ze werd ongezond dik; een smal gebleven, geknepen gezichtje, op een kort, vierkant lijf met topzware boezem, die op haar buik rustte, en een ontzagwekkend achterste. Dit konden haar kleine voeten niet meer aan, die haar trots waren (‘Tante Pop heeft maatje zesendertig-hálf!’) en waarmee ze ooit op officiersbals in Indië ‘de schoentjes stuk’ danste. Met moeite stond ze op, zichtbaar met veel pijn, met een vertrokken gezicht. Langdurig stond ze te kreunen, zodat je haar begon te verdenken van aanstellerij en lichtelijk geïrriteerd wachtte tot ze weer ging zitten.

‘Ik heb zo'n hoofdpijn!’ klaagde ik, in de auto, op de terugweg. ‘Ze praat nooit meer over iets anders dan die kwalen van haar.’

Ze vertelde niet meer over oma's bijzondere gaven of over de gewapende engelen die in de oorlog het huis bewaakten, zodat de Moffen die ons wilden aanvallen, zich ‘als ledepoppen’ omdraaiden en wegliepen. Ze foeterde niet meer op de Ambonezen of de negers, die even lui en onbetrouwbaar waren als de Inlanders die Indië van haar hebben afgepakt. Ze vroeg niet meer hoe het met mij ging, wat ik deed, hoe ik leefde. Ze maakte zich niet meer over me bezorgd, zoals vroeger, over wat ik allemaal uitspookte met mannen.

‘Wat mankeert ze toch? Heeft ze nou werkelijk zo'n pijn? Of overdrijft ze een beetje om aandacht te trekken?’ vroeg ik me hardop af.

‘Die overleeft jou en mij!’ voorspelde Bas.

De laatste jaren, als we kwamen, was er een jonge vrouw, Astrid. Ze was aardig en zag er leuk uit, met blonde krullen. Tante Pop had haar via een bejaardeninstantie. Astrid schonk koffie-Hag, met zoetjes en klop-klop, surrogaat-slagroom, aangemaakt met zoetstof, met een scherpe, bittere bijsmaak. Een traktatie van louter Ersatz, of het nog oorlog was. Astrid bracht de koffieboel naar de keuken en ging naar huis.

Tante Pop lag weer in het ziekenhuis, in Zwolle. Het was niet ver van het station. Zodra ze me zag begon ze te huilen, met een uit alle macht verkrampt gezicht. Ze trok me tegen zich aan en huilde maar. De voorkant van mijn blouse werd nat.

Ik had een boek voor haar meegebracht. Ik had het zelf geschreven. Een roman, gebaseerd op ware feiten. Tante Pop, die anders heet, noem ik ook daarin ‘tante Pop’.

Ik wees op mijn foto op de achterkant van het boek en op de opdracht die ik erin had geschreven. ‘Voor mijn lieve tante Pop, aan wie ik heb te danken dat ik nog leef.’ Ik legde het op haar bed. Een verpleegster kwam binnen. Tante Pop hield op met huilen. Haar betraande gezicht straalde.

‘Zuster, dat is mijn dochter!’ riep ze. Ze hield het boek omhoog. ‘Dit heb ik van mijn dochter gekregen!’

‘Ik heb het zelf geschreven,’ voegde ik er aan toe.

Ik wees nog eens op de foto, een erbarmelijk portret, waar ik nauwelijks op lijk. Ik had het moeten afkeuren maar ik dacht: ‘laat maar’ ... De zuster sloeg van verbazing de handen ineen.

‘Waar is mijn boek?’ vroeg ik bij mijn volgende bezoek, zodra tante Pop even ophield met huilen. Ze keek hulpeloos.

‘Boek?’

Ik liep de gang op maar de verbaasde verpleegster vond ik niet. Die er nu rondliep, wist van geen boek.

Het leek erop dat Bas gelijk kreeg, dat tante Pop in elk geval hèm zou overleven. Hij kwam in het ziekenhuis terecht met een hartinfarct. Een paar dagen was hij er slecht aan toe. Hij herstelde, maar moest voorlopig rust houden. Hij kon me niet naar de Veluwe rijden.

Tante Pop zat in een verpleeghuis. Voor ‘revalidatie’. Op het tuinpad was ze gevallen en ze had een heup gebroken. Telkens nam ik me voor haar te gaan opzoeken. Binnenkort zou ik gaan.

In een huisje in de duinen, waar ik drie maanden zonder telefoon aan een boek werkte, bracht de post een aandoenlijke brief van Astrid. Ze was bij haar man weg, stond er, in onbeholpen hanepoten, met zoveel spelfouten dat ik sommige woorden met moeite begreep. Hij had ‘de ene vriendin na de andere.’ Tot ze een ander huis had, woonde ze zolang in ‘De Kruymel’.

Terug in Amsterdam belde ik haar op. Gaf advies. Groot gelijk! Ze moest zich vooral niet door die man laten kisten! O nee, dat wist Astrid heel goed. Haar man had haar vreselijk mishandeld. Ze liep nu bij een psychiater. Het was wel een homo, maar een hele steun. Ze ging met vakantie met hem en zijn vriend. Verder had ze niemand op de wereld, behalve tante Pop. Haar eigen moeder was een harteloos kreng. Daar had ze nooit liefde van gehad. Tante Pop was een moeder voor haar. Astrid deed haar uiterste best om tante Pop weer thuis te krijgen, maar de molens maalden langzaam. Er moest hulp komen, want alleen kon ze niet voor iemand zorgen die zo zwaar invalide was.

Ik was blij te horen dat Astrid zoveel om tante Pop gaf. Het stelde me gerust en suste mijn geweten.

Ik kwam op een idee. Mocht ik, zolang zij met haar vriendenpaar op vakantie was, niet een paar weken in het huis logeren? Dan zou ik elke dag naar tante Pop fietsen. Het verpleeghuis was vlakbij. Astrid vond het goed. Het vooruitzicht luchtte me geweldig op. Binnenkort zou ik het goedmaken. Ik begon me er zowaar op te verheugen.

‘Help de boze wolf komt er aan!’ riep de man in het sprookje. De mensen schoten te hulp en merkten dat hij hen alweer voor de gek had gehouden. Op een dag viel de boze wolf de grapjas werkelijk aan. Hij riep

om hulp maar de mensen geloofden hem niet meer en de man werd verslonden.

Zolang ik tante Pop kende riep ze: ‘Help, de dood komt er aan!’ Ik geloofde het niet meer.

‘Met Cisca,’ sprak mijn antwoordapparaat, met een licht Veluws accent. Het was avond. Ik kwam laat thuis, in een vrolijke stemming, want ik had met iemand in een restaurant gegeten en er aardig wat bij gedronken.

‘Tante Pop heeft een hersenbloeding gehad,’ vervolgde het apparaat. ‘Het heeft geen zin dat je komt. Ze ligt in coma.’ In de zomer van 1945, toen ik voor het eerst weer buiten mocht, lag Cisca, het buurkind, in de wieg, maar in latere zomers, toen ik kwam logeren, kroop ze door de omheining tussen hun erf en dat van ons.

Ik bladerde in een adresboekje. Ik wist de naam niet van Cisca's man en ik had haar telefoonnummer niet. Trouwens, wat kon Cisca voor me doen? Troosten kon ze me niet. Ik moest er heen. Op de trein springen, dan op de bus, dan hollen. Maar hoe deze nacht door te komen? Ik sprong overeind. Geagiteerd liep ik door de kamer. Ik zag een kleine, zieke vrouw voor me, die zich afvroeg waarom ik niet kwam. Tante Pop, die ik in mijn bewuste leven langer kende dan wie dan ook, langer dan mijn vader. Ik zag haar grijsblonde hoofd. Dat hoofd had gebloed.

‘Lisetteke, met tante Pop... Niet schrikken hoor kindje...’

Ik stapte in bed, maar kon niet slapen. Ik zou de ochtend afwachten en erheen gaan.

Om zeven uur ging de telefoon. Tante Pop was niet meer bijgekomen. Gelukkig maar, vond Cisca. Als tante Pop verder had moeten leven, was ze niets meer waard geweest. Ik hoefde geen wroeging te hebben. Tante Pop zei altijd: ‘Lisette heeft het druk in Amsterdam, met haar werk.’ Dat begreep tante Pop heel goed.

Ik schreef een toespraakje en oefende in het uitspreken ervan, maar het lukte me niet één keer.

Wist tante Pop dat ik zoveel van haar hield? Ik had het zelf niet geweten. Tante Pop hoorde bij mijn leven. Ze moest er zijn. Ze was er altijd geweest. Met tante Pop verloor ik een deel van mezelf, mijn jeugd.

Bas mocht weer autorijden. Hij kwam helemaal van de Betuwe, waar hij woont, naar Amsterdam om me op te halen en naar Zwolle te brengen voor de crematie. Een ontroerend blijk van vriendschap. Bij Zwolle, onder een eeuwenoude boom, zoals je in Amsterdam niet vindt, dronken we koffie. Het leek een feestelijk uitstapje, omdat het te warm was om in de stad te blijven.

'Ik zie er ontzettend tegenop,' zei ik.

Dat begreep hij wel.

Ik hield mijn toespraakje. Ik zei dat ik blij was dat we voor tante Pop, en postuum voor haar ouders, de Israëlische onderscheiding van Yad Vashem hadden geregeld, voor mensen die joodse onderduikers hadden geholpen. Dat tante Pop daar zo verguld mee was.

Inderdaad dank ik de hemel dat we dat hebben gedaan.

Mijn vader belde er telkens over op, tot mijn ergernis: 'Heb je die papieren nu ingevuld?!'

De uitreiking was in de grote gehoorzaal van het Tropeninstituut. De zaal was stampvol. Er werden tientallen onderscheidingen uitgereikt, al dan niet postuum aan de nabestaanden. Er waren toespraken. Op verzoek van de Israëlische ambassade hield ik er ook een, namens de ondergedoken kinderen. Na afloop liep ik de zaal in, naar tante Pop. Haar gezicht was helemaal nat.

'Ik was zo trots op je,' huilde ze.

Mijn vader en stiefmoeder waren er, mijn zusje en Bas. Na afloop aten we bij een Chinees. Tante Pop zag er gelukkig uit. Voor ons allemaal had ze een cadeautje bij zich, netjes ingepakt. Dat voor Bas, die niet mee ging eten, moest hij maar komen halen. Dat deden we later. Het was een sleutelhanger.

Voor mijn verjaardagen kreeg ik van tante Pop vreemdsoortige cadeautjes. Een rond pottebaksel met holten bleek een gecompliceerde drijfschaal te zijn om bloemetjes in te zetten. Ik probeerde het, maar het lukte niet om ze overeind te laten staan. Het ding staat op de richel bij het keukenraam. Er liggen spijkers in, punaises en op reis overgehouden munten in vreemde valuta. Een keer bracht de post een pakje met twee breisels. Ik belde op om te bedanken en vroeg voorzichtig wat het was.

'Bedsokken,' expliceerde tante Pop kribbig. 'Misschien zijn ze niet helemaal de goede maat! Je weet toch dat ik slechte ogen heb?'

Ze was het type van de provinciale oude vrijster, die hard moest werken om voor zichzelf de kost te verdienen. In de oorlog en de jaren daarna had ze haar bloeitijd. Ze werkte als assistente bij de dorpsarts, dokter Kist, en in de apotheek.

‘Tante Pop is medisch assistente, géén doktersassistente, maar medisch assistente!’

Ze kende de patiënten, was op de hoogte van alle gezinsproblemen en liefdesperikelen. Iedereen kende ‘tante Pop’. Dokter Kist kwam in de oorlog bij ons, toen ik kokend water over me heen had gekregen. Via hem, denk ik, kwam tante Pop in de ondergrondse, zodat ik indirect ook aan hem mijn leven te danken heb.

Dokter Kist ging met pensioen, de apotheek werd verkocht en tante Pop moest omzien naar ander werk. Ze vond het op een medische administratie in de stad.

Eens logeerde ik bij haar een paar dagen na de Kerst. Het vroor hard. In alle vroegte, in het pikdonker, haalde ze haar fiets uit het schuurtje, en trapte naar het dorp, naar de bushalte. Toen ik opstond was ze al uren weg. Op tafel stonden een lege theekop en de beschuitbus. Tegen achten 's avonds hoorde ik het tuinhekje. Ze zette de fiets in het schuurtje, kwam binnen en begon ogenblikkelijk te redderen. Er moest opgeruimd worden. Gestofzuigd. Stof afgenomen, tot en met alle richels in de gang. Het eten dat ik had gekookt, kon ze van vermoeidheid niet naar binnen krijgen.

Jarenlang ging het gesprek erover dat ze het niet meer aankon maar dat men haar maar niet wilde ‘afkeuren’. Ze haatte de collega met wie ze op één kamer werkte. Dat was erger dan alle kwalen. Uren kon ze erover ratelen. Ze sliep er niet van. Het moest een verschrikkelijke intrigante zijn, een afschuwelijk wijf, een katijf, een kwelling, dag in dag uit.

In een Amsterdams café raakte ik eens in gesprek met een jonge man, die uit dat dorp kwam.

‘Daar woont mijn tante Pop,’ vertelde ik hem.

‘Tante Pop?!’ riep hij. ‘Daar zit mijn moeder de hele dag mee op een kamer, op haar werk, in Apeldoorn! Ze wordt gek van dat mens! Een hysterica is het!’

Eindelijk werd tante Pop ‘afgekeurd’ en kon ze uitrusten.

Mijn toespraakje, op de crematie, heb ik goed verstaanbaar kunnen uitspreken, behalve de laatste zin. Daarin bedankte ik tante Pop voor alles, terwijl ik opzij keek, naar haar strenge gezicht, in de kist. Huilend liep ik naar mijn plaats naast oom Boet, tante Pops oudere broer, een oud-zeeman. Hij is 87. Hij stond op en liep naar het katheder.

‘Pop hield van reizen,’ zei hij met bevende stem. ‘Nu is ze scheep gegaan. Het schip is vlot en weldra op volle zee. Door wolken en blauwe luchten zal het varen en niemand weet wanneer het zal belanden in behouden ree.’

Astrid is met Bas en mij meegereden. Alle auto's zijn er nu. Door de tuindeuren komen de mensen de kamer binnen. Cisca heeft broodjes gesmeerd en serveert koffie, samen met haar man. Astrid zit er stilletjes bij. Het valt me op dat zij en Cisca elkaar negeren. In mijn toespraakje heb ik hen allebei bedankt, dat ze zo goed voor tante Pop hebben gezorgd.

Ik excuseer me, ga naar de wc, waar nog altijd een bordje hangt met tekening van een plassend jongetje en de tekst: ‘heren houdt de bril omhoog; de dames zitten ook graag droog!’, loop even naar de logeerkamer, die ooit ‘Lisetjes kamer’ was. Om te gaan slapen haalde je de smetteloos witte, in vogelmotieven gehaakte sprei van het smalle bed met spijlen, vouwde die netjes in vieren en hing hem over de stoel. Op het kastje met marmeren blad stond een lampetkan in een kom. Twee handdoeken en twee washandjes lagen klaar, ‘één voor boven en één voor beneden.’ Later, wanneer weet ik niet precies, kwam er een wastafel, bij het raam, met gerei, ook met twee handdoeken en washandjes. Alles was van een gastvrije zindelijkheid.

Op het marmeren blad van het kastje en op het bed liggen rommelige stapels kleren en handdoeken. De sprei is smoezelig. Mijn eigen huis is allerminst brandschoon. Hier krenkt me dit teken van verval.

Ik steek de gang over, naar de slaapkamer. Tante Pops bed is opgemaakt of het in gebruik is. De bruinhouten kaptafel met drie spiegels had tante Pop voor mij bestemd. Als ik wil mag ik hem hebben, maar waar moet ik hem zetten?

Door de gang loop ik naar de trap en ga met gebogen hoofd, vanwege de lage balken, drie maal rechtsom, naar boven. Ik ga de kamer binnen die van tante Pop was, toen haar ouders nog leefden. In mijn herinnering was het een ruim, zonnig vertrek, maar het is een klein zolderkamertje, met lage muren, die schuin oplopen langs de zolder-balken. Hoe is het godsmogelijk dat we hier, de laatste oorlogswinter, vanwege de kou met zijn vieren hebben gewoond, met een grote herdershond, terwijl er ook nog werd gekookt?

Ik kijk rond. In een muurkastje, op planken langs de vensterbank en op de ombouw van het opklapbed staan boeken. Luisterrijk geïllustreerde sprookjesboeken, Veluwse sagen, een paar clandestiene oor-

logsuitgaven en wat eerste drukken uit de jaren dertig, Indische romans en streekromans van dames die met de naam van haar man en meisjesnaam staan vermeld. Ik herken kleine siervoorwerpen die deel uitmaakten van mijn jeugd, zoals drie ivoren aapjes. De een houdt de handen voor de oren, de tweede voor de ogen en de derde voor de mond. Horen, zien, zwijgen.

Bas komt me van beneden achterna en maakt foto's.

Achter het opklapbed is de deur van het verborgen kamertje, een kleine opslagruimte, onder het schuine dak. Meermalen hebben Duitsers, bij een huiszoeking, in tante Pops kamer gestaan, terwijl ik in die grote muurkast in bed lag.

Ik doe een poging de andere vlieringkamertjes te betreden en me een weg te banen tussen de bijkans geheel tot stof vergane koffers, plunjezakken, kisten en bergen gescheurde en doorgesleten kledingstukken. Bijna alles is tot stof weergekeerd, behalve het hout van de balken en de zoldering. Dat is onverwoestbaar.

Na zijn pensionering als commodore van de KPM in Indië, kocht opa een stuk bosgrond in het Gooi en liet daarop een villa bouwen. Een kapitein van een schip kreeg een percentage van de waarde van de lading. Was de lading honderdduizend gulden waard, dan kreeg de kapitein duizend gulden. Zo spaarde opa een aardig kapitaal bij elkaar. Zonder zijn vrouw te raadplegen belegde hij alles in ‘Bethlehem Steel’. Dat bleek een verkeerde beslissing. In één klap was de familie alles kwijt. Er zat niets anders op dan de villa te verkopen, met de grond. In die periode nam de man van zijn jongste dochter Luus in Indië het besluit om in Nederland een huis te laten bouwen, als belegging en als onderdak als hij met verlof was. Zijn broer was architect. Hij bouwde vooral suikerloodsen. Een woonhuis had hij nog nooit ontworpen, maar waarom zou hij dat niet kunnen? Hij ontwierp een eenvoudig, gerieflijk, vierkant huis, met een puntdak. Een stuk bosgrond op de Veluwe werd gekocht en het huis daarop gebouwd.

De man van Luus vond het goed dat haar ouders met hun ongetrouwde dochter zijn huis huurden. In de zomer van 1946, toen ik er logeerde, was tante Luus er, met haar man en drie kinderen. De jongste, een meisje, was te klein om mee te spelen. Ik speelde met de jongetjes en met nog twee jongens die aan de overkant van de zandweg woonden. Ze deden wie met een boog het verste kon plassen en ik keek toe, vol wrok.

Tante Luus en haar kinderen kwamen uit het Jappenkamp. Ik herinner me een schokkend woord: ‘afgeranseld’. Dat hadden de Jappen gedaan met de kleine blonde tante Luus, die anders dan haar zuster Pop mooi was en elegant. Ze was in het kamp betrapt op het lesgeven aan kinderen, wat streng verboden was. Erger dan de honger waren de smerigheid en het gebrek aan water. Een bevrijdingsfeest was in de Jappenkampen niet gevierd. Nadat de oorlog was afgelopen begon de ‘bersiap’-tijd, wat letterlijk betekent ‘Geeft acht!’ of ‘Opgepast!’ De Nederlandse gevangenen bleven in de kampen, om zich te verschuilen voor de ‘Inlanders’ die kwamen ‘rampokken’.

Ook de oudste zoon, oom Boet, kwam terug uit de Jappenkampen, met zijn vrouw Joop, die pianolerares was. Ze bleven een jaar op ‘De Kruymel’ wonen. In de warme, prachtige zomer van 1947, toen ik weer kwam logeren, waren ze er. Ze sliepen in de grote slaapkamer, die van opa en oma was geweest. Oma sliep in de logeerkamer, tante Pop boven en ik had mijn onderduikkamertje terug. In de oorlog, toen het onzeker was of ik nog familie had, bedacht oma dat oom Boet en tante Joop, die tot hun verdriet geen kinderen hadden, mij maar moesten adopteren en meenemen als ze teruggingen naar Indië. Dan bleef ik tenminste in de familie.

Begin jaren vijftig kwam tante Luus andermaal terug uit Indië, met drie kinderen, maar zonder haar man, de eigenaar van ‘De Kruymel’. Hij had een andere vrouw en wilde scheiden. Als alimentatie moest tante Luus haar ouderlijk huis maar nemen. Maar daarin woonde tante Pop. En die dácht er eenvoudig niet aan om te verhuizen. Tante Luus moest met haar kinderen onder dak zien te komen. Ze besloot ‘De Kruymel’ van de hand te doen. Ze bood tante Pop een bedrag om elders een flatje te kopen, maar die ging er niet op in. Zo verkocht tante Luus het huis met tante Pop erin, voor een veel te lage prijs.

Als ik op bezoek kwam, wilde ik foto's zien uit Indië, uit de tijd dat tante Pop en tante Luus asblonde prinsesjes waren. Op de vage kiekjes was tante Luus sierlijk en etherisch. Tante Pop was een dikkerdje, met al jong een zware boezem. Haat en jaloezie, die tante Pop blijkbaar sinds haar jeugd had opgekropt, kwamen boven. Als meisje, scheen het, was tante Luus, de jongste van het gezin, door en door verwend en dacht ze alleen aan zichzelf. Een keer, toen ze in Indië naar een bal ging, leende ze van tante Pop zijden kousen. De volgende dag gaf ze die terug, vol gaten. Tante Pops gezicht vertrok van drift, als ze dat voorval uit een ver verleden vertelde.

De makelaar verkocht het huis aan een collega. Dat herinner ik me nog heel goed. Andermaal probeerde hij tante Pop uit te kopen. Die raakte totaal overstuur. Ze hoorde bij het huis, bij de bosgrond, bij het bos erachter. Ze was lid van de Natuurwacht. Ze kende elke boom. Een achterbuurman, die op de Hertenweg woonde, was advocaat en die had gezegd: ‘Pop, geen mens kan je hier uit krijgen.’

Tante Pops haat tegen tante Luus laaide weer op. Die was er de schuld van dat ze nu zo over haar toeren was.

De makelaar verkocht het huis, met tante Pop en al, aan een belegger, die maar moest hopen dat tante Pop geen honderd zou worden. Ik weet de prijs nog: vijfenzestigduizend gulden. Het was toevallig ook 1965.

Voor het eerst van mijn leven kom ik hier binnen zonder dat tante Pop me verwelkomt. Ik zit naast tante Luus, die heel vriendelijk tegen me is. Oom Boet vertelt dat de belegger het huis te koop aanbiedt. En wat denk je, voor hoeveel? Drieneenhalve ton! Het is niet dit uitgewoonde huis, dat zoveel waard is, maar de grond, de bosrijke omgeving. Cisca's man denkt dat de nieuwe koper het huis zal laten afbreken. Het is ouderwets. In de omgeving, vroeger zo afgelegen, staan doorzonvilla's. Het is een woonoord geworden van de zeer welvarenden, mensen met minstens twee auto's.

Ik kijk naar tante Luus. Het is tragisch, deze verwijdering tussen twee zusjes. Hoewel tante Pop faliekant ongelijk had, voel ik de neiging het voor haar op te nemen, een weemoedige solidariteit. Tante Luus is allang weer hertrouwd en heeft ook van haar tweede man kinderen. Arme tante Pop, zo alleen, na de dood van haar ouders, zonder liefde, verschanst in haar huis, het enige dat ze nog had en dat men haar wilde afnemen.

Tante Nina komt naast me zitten. Ze vertelt me iets, dat ik niet versta, doordat ze zo'n zwaar accent heeft en ook nog zo moet huilen. Ze is de gewezen vrouw van tante Pops broer Cor, de tweede stuurman. Hij ontmoette haar voor de oorlog in een dancing in Sjanghai, toen zijn schip daar lag. Tante Nina werkte daar. Je kon een ticket kopen voor een dans met een van de meisjes. Nina had een vracht van ravezwart haar en grote, ronde bruine ogen. Je kunt nog steeds aan haar zien dat ze mooi was.

Ze is geboren in Irkoetsk. Haar vader was machinist op de Transsiberische spoorlijn. Als er pogroms waren verborg hij joden in de trein

en smokkelde hen over de grens met China. Na de revolutie, in de burgeroorlog, koos hij de kant van de Witten. Toen zijn trein in Irkoetsk stilhield, zette hij zijn vrouw met hun vijf kinderen in een goederenwagon, om ze weg te brengen naar de Chinese stad Charbin. Het was een langdurige reis met veel oponthoud. In de stampvolle trein vol vluchtelingen werd honger en dorst geleden. Er brak tyfus uit. Bij aankomst in China had hij nog twee dochtertjes. Zijn vrouw was dood en drie van zijn kinderen. Nina was acht, haar zusje zes. In een land waar kinderarbeid gewoon was, moesten ze werken voor de kost. Later kwamen Nina en haar zusje in die dancing terecht.

Oom Cor kocht tickets om de hele avond met Nina te dansen. Hij werd smoorverliefd en liet haar overkomen naar Indië. Ze sprak een beetje Engels en wat Chinees. Eigenlijk sprak ze geen enkele taal; ook het Russisch was ze half vergeten.

Het was 1938. Ze kregen twee kinderen. In de Japanse bezetting ontkwam Cor met zijn schip naar Australië. Nina en haar kinderen werden naar een concentratiekamp gebracht. Jarenlang vroeg Nina zich af waar haar man was en of hij nog leefde. Na de oorlog kwam ze te weten dat hij in Australië was. Ze maakte de overtocht en ontdekte dat hij bij een andere vrouw woonde. Ze leende geld van de ambassade om naar Nederland te komen.

Oom Cor verliet ook zijn Australische en trouwde opnieuw. Deze vrouw vroeg echtscheiding aan, toen ze besefte dat haar man een zeeman was van het type ‘in ieder stadje een ander schatje’. Ik zag hem op de crematie. Een man met een onzichtbare, ingevallen mond, een familietrek op oudere leeftijd. Hij woont samen met een caissière van Albert Heijn, een jong ding, op wier naam hij zijn geld heeft overgeschreven, zodat zijn kinderen niet op een erfenis hoeven te rekenen.

Een ander om van te houden kwam Nina nooit meer tegen. Ze leefde voor haar kinderen. Haar grootste verdriet is dat ze niet weet wat er van haar zusje is geworden. Ze vertelde haar verhaal eens in een radioprogramma waarin men om inlichtingen vraagt over verloren familieleden, maar er kwam geen reactie, behalve van iemand die met haar in het Jappenkamp had gezeten. Maar die wist ook niets van haar zuster.

Grote tranen lopen uit tante Nina's ogen. ‘Voetjes,’ versta ik. ‘Wat zegt u, tante Nina?’

‘In Australië kreeg ik een brief van oma. ‘Vandaag is de vader van Lisette geweest en hij heeft haar meegenomen. Nog steeds hoor ik die kindervoetjes. Ik kan er nog niet aan wennen dat ze weg is. ‘Altijd

als ik daaraan denk moet ik huilen,' snikt tante Nina.

Van de weeromstuit begin ik ook weer.

'Zullen we gaan?' vraagt Bas.

We nemen afscheid. Astrid vraagt of ze met ons mag meerijden naar het dorp. Ik heb medelijden met haar. Ook zij is in de rouw om tante Pop en niemand van de familie die aardig voor haar was. Cisca deed zelfs uitgesproken vijandig.

We lopen over het erf naar het parkeerplaatsje. Waar de zandweg ophoudt, begint het bos. Linksaf, aan het eind van de bosweg, sta je op een heuvel en dan heb je een weids uitzicht op de hei. Ik kijk om, naar de bomen rond het huis.

'Een droom van de tuin waarin je als kind speelde en waarin het altijd mooi weer was,' denk ik.

In het dorp wijst Astrid een rijtjeshuis aan, waar ze wil uitstappen.

'Is dat jouw huis?' vraag ik. 'Woon je daar?'

Ze ontkent heftig. Ze geeft me een zoen, vol op de mond. Ik deins terug.

'Ze zoende me op de mond,' zegt Bas.

'O jou ook?' zeg ik. 'Gelukkig! Ik was bang dat ze lesbisch was geworden.'

We rijden door de Betuwe, naar het huis waar Bas met zijn vriendin woont. Aldoor vloeien tranen over mijn gezicht.

Ik hoor een heidens kabaal. Mannenstemmen schreeuwen en er klinkt een ratelend geluid.

Bas parkeert de auto en zegt dat we even uitstappen. Twee mannen rennen heen en weer met ratels. Ze schreeuwen om de vogels te verjagen.

Een kersenboomgaard.

Nog nooit heb ik zoiets gezien. Lage bomen met overhangende takken, donkergroene bladeren, een weelde van donkerrode kersen. Op een lange houten tafel staan bakken met kersen. Er staan stoelen bij. Bas koopt twee kilo, voor een belachelijk lage prijs. We gaan even zitten om een pondje op te eten, in de schaduw, onder een bladerdak met kersen.

'De kersentuin!' zeg ik. 'Mijn kleutertijd wordt verkocht. Het huis afgebroken. De grond is drieëneenhalve ton waard. Doorzonvilla's zijn in de mode.'

Bas spuugt een pit uit en staat op.

'Zo,' zegt hij. 'Nu gaan we het op een zuipen zetten!'

‘Zullen we even spijkers met koppen slaan?’ vroeg tante Luus, zodra we de deur uit waren.

Ze stond op, haalde porseleinen Chinese borden van de muur en stopte ze in haar tas. Oom Boet dacht aan tante Pops wens op haar sterfbed: ‘Luus krijgt niets.’

‘Nou spuugt Pop over haar graf naar me,’ sprak hij.

Cisca belt me op, of ik nog iets uit het huis wil hebben. Dan moet ik vrijdag meekomen met oom Boet. Het kristal op haar toilettafel heeft tante Pop voor mij bestemd. De schilderijen boven de schoorsteenmantel ook. Het ene stelt een jonge vrouw voor, netjes aangekleed. Een vriendin van tante Pop, uit haar meisjestijd. Het andere is een reproduktie, een ingelijste, op papier gedrukte prent, die in kleiner formaat geschikt zou zijn om een bonbondoos te sieren. Mogelijk was het ooit een reclame-affiche. Zes mensen, mooi aangekleed in een mode van weleer, zitten naast en achter elkaar. Ze zijn duidelijk in vervoering. Het zijn mensen die naar een concert luisteren, zei tante Pop. Zo lang ik me kan heugen, ken ik die afbeelding en ik vind hem prachtig.

‘Astrid heeft de televisie meegenomen,’ vertelt Cisca.

‘Goed zo!’ roep ik geestdriftig. ‘Astrid heeft zo lief voor tante Pop gezorgd, jarenlang. Daar mag ze best iets voor hebben. Tante Pop was als een moeder voor haar,’ voeg ik er aan toe.

‘Voor zichzelf zorgde Astrid ook heel goed,’ zegt Cisca droogjes.

De laatste jaren had Astrid een machtiging om voor tante Pop geld van de spaarbank te halen. Regelmatig haalde ze bedragen van de rekening voor zichzelf. Dat is nu gebleken. Bij de juwelier van het dorp kocht ze van tante Pops geld een gouden ring. Elders een beddesprei voor tweehonderd gulden. Een dag voor tante Pops dood, toen tante Pop al in coma lag, heeft ze nog achthonderd gulden van de rekening gehaald. Als het nog een poosje zo was doorgegaan, had tante Pop het nog moeten meemaken dat ze schulden had.

‘Merkte tante Pop daar niets van?’ vroeg ik.

Nee, gelukkig niet. Maar ze vertrouwde Astrid niet meer. ‘Laat Henk alles regelen als ik dood ben,’ zei ze tegen Cisca. ‘Niet Astrid.’

Henk is Cisca's man.

‘In dat huis gebeurden vreemde dingen,’ zegt Cisca. ‘Astrid woonde daar met een vriend. Haar man probeerde haar terug te krijgen, maar ze liet hem niet binnen.’

‘Haar man heeft haar vreselijk mishandeld,’ zeg ik.

‘Hij?!’ roept Cisca. ‘Daar geloof ik niks van! Dat is het makste schaap van het dorp!’

De laatste tijd woonde Astrid niet meer in het huis. Ze was er met haar vriend vandoor. Het huis had ze verhuurd, aan een mannelijke kennis. Ze streek zelf de huur op.

‘Ze zei dat ze haar best deed om hulp te krijgen voor tante Pop,’ zeg ik. ‘Om haar weer thuis te krijgen.’

‘Dan had tante Pop met een man moeten samenwonen,’ zegt Cisca.

Ik vertel Cisca dat ik van plan was die zomer drie weken in het huis te logeren en dagelijks naar tante Pop te fietsen.

‘Je had er niet in gekund,’ zegt Cisca. ‘Ze heeft ook jou bedrogen.’

Voor het eerst ben ik weer in mijn onderduikkamertje, met oom Boet. Tot de enkels staan we in de half weggevreten papieren, busjes, potjes, koffers, hoededozen en half vergane jurken. Dozen met bolletjes wol en borduurzijde. Tientallen paren schoenen. Een hutkoffer vol jurken, rokken en bloesjes. Oom Boet staat er in als iemand die zich in de branding heeft gewaagd om te pootjebaden, maar het eigenlijk te koud vindt; zijn buik ver vooruit, evenals zijn onderkaak. Hij heft een voet en woelt ermee in een koffer.

‘Dat zijn jurken van Joop, uit Indië.’

‘Tante Pop heeft nooit iets weggegooid,’ zegt Cisca.

‘Er moet hier nog een plunjekist van me staan,’ zegt oom Boet. ‘En mijn breeuwmes moet hier ook zijn.’

Op een stapel truitjes met motgaten ligt mijn pop. In de oorlog fietste tante Pop naar Zwolle en kwam terug met schoentjes voor mij en die pop. ‘Op de kop getikt.’ Een slaappop met een gat in de rug. Jarenlang sleepte ik haar dag in dag uit door het huis. 's Nachts lag ze naast me; de slaapogen dicht. Ander speelgoed had ik niet. Ik was er heel tevreden mee.

Ik raap de pop op en stof haar af.

‘Jij hebt je pop weer terug!’ stelt oom Boet vast.

Hij tilt een doos op met oude foto's en papieren en sjouwt die naar de kamer met het opklapbed. De buurman draagt hem behulpzaam naar de auto. Ik pak een paar boeken in. Cisca vraagt of ze de sprookjesboeken mag hebben. De ivoren aapjes stop ik in mijn zak; horen, zien, zwijgen. Af en toe grijp ik ze even met mijn hand. Het voelt koel en solide.

Cisca wijst op het kastje bij het raam.

‘De laden waren volgepakt met pakken bloem en koffie Hag. Toen

Henk ze opentrok kwamen er legers muizen uit. Ze leken wel tam! Overal in de zolderkamertjes zaten muizen, in alle koffers en dozen.'

Goed dat tante Pop, voor het geval het weer oorlog zou worden, Ersatz-koffie had ingeslagen. Als het echte koffie was geweest, dan waren die muizen knettergek geworden.

In de huiskamer, op de onverslijtbare, maar wel erg verschoten handdoek over de eettafel, helpen Cisca en Henk met het inpakken van de kristallen flesje en bakjes van de toilet-tafel en wat er nog over is van tante Pops Japanse porseleinen thee-servies. Ik krijg de suikerpot en een theepot, met een afbeelding van flamingo's in een lieflijk landschap. Die prijken ook op de kopjes maar daarvan is er niet één meer heel.

We gaan rond de kleine ronde koffietafel zitten met het bewerkte Indische koperen blad, voordat het de auto in gaat. In de oorlog was dat blad verstopt, want de moffen eisten al het koper op voor de oorlogsindustrie. We zitten in onpersoonlijke, hedendaagse stoelen. De prachtige crapauds met fluwelen zittingen en leuningen van mahonie heeft tante Pop weggedaan, evenals de ouderwetse hangklok die elk half uur het halve, en elk heel uur het hele wijsje speelde van de Londense 'Big Ben'. Daarvoor in de plaats kocht ze van haar spaarcentjes een quasi antieke hangklok met veel klatergoud en zware koperen gewichten. Voor die crapauds en de oude klok had ik een lief ding over gehad, al dreef de 'Big Ben' je wel eens tot wanhoop, als je 's nachts wakker lag.

Cisca schenkt koffie en deelt broodjes rond.

'Tante Pop had het vaak over haar testament,' zeg ik. 'Hebben jullie dat nog gevonden?'

'Er was geen testament,' zegt Cisca.

Cisca schudt voor oom Boet een zakje uit met sieraden. Een armzalig hoopje kermisspul. Oom Boets onderkaak, in zijn mistroostige, rubberen gezicht, zakt weer omlaag.

'Waar is vaders zilveren horloge?' vraagt hij.

'Er was veel meer,' zegt Cisca. 'Dat weet ik heel zeker. Gouden oorknopjes. Een paarlen kettinkje.'

Astrid?

Cisca haalt de schouders op.

Het wordt tijd om op te stappen.

Met dozen lopen we over het erf naar de auto. De buurman torst

de nieuwe hangklok en het koperen tafelblad. Henk wijst om zich heen.

‘Al deze bomen worden gekapt,’ zegt hij. ‘Dat weet ik zeker. Ze doen het overal. De dennebomen nemen te veel zon weg.’

Hij houdt voor oom Boet het voorportier open. Ik stap achterin.

We nemen afscheid en rijden weg. Nog één keer kijk ik om. Cisca en Henk staan ons na te kijken, in de tovertuin van mijn kindertijd.

Aan het hek hangt een opvallend, vierkant bord met daarop in grote letters: TE KOOP.

Brief onder nummer (II)
L.H. Wiener

> *Per ongeluk raakte ik ooit geëmancipeerd, welke lieve man helpt me weer normaal te worden? Een echte carrière en een mooi huis heb ik al. Dus zoek ik (vrouw, 42 jaar, Randstad) een gewone aardige man met gevoel voor humor. Br. o. nr. 017394289 bur. v.d. bl.*

Je had mensen in soorten, dus had je ook vrouwen in soorten. Sommigen vochten hun hele leven voor wat genoemd werd: gelijkstelling aan de man, of wat in een andere terminologie heette: de emancipatie van de vrouw, anderen bereikten die zo begeerde status ‘per ongeluk’ en wilden weer ‘normaal’ worden. Als het tenminste waar was wat ze zeiden.

De emancipatie kon sommige vrouwen dus kennelijk zomaar overkomen, per ongeluk, als een onverwachte ontwikkeling, een onmerkbaar proces en vooral: als iets onaangenaams, iets waarvoor men eigenlijk beter op zijn hoede had moeten zijn, iets dat men als het ware opgelopen heeft en waarvan men weer moet zien af te komen. Met behulp, godbetert, van een man.

Als ik mensenkennis had zou ik zeggen dat het toch niet geheel onmogelijk was dat achter deze advertentie een interessant medemens school. Een vrouw dus, waarom niet, met het vermogen om naast haar zelfstandigheid tevens een gezonde dosis relativeringsvermogen gaande te houden. Die had je niet veel. De meeste vrouwen waren of verzuurd, of verbitterd, of verongelijkt, maar in ieder geval structureel ontevreden, en waarschijnlijk hadden ze daarin nog gelijk ook, al maakte dat hun positie er alleen maar uitzichtlozer op. Ik schreef dus:

> *Geachte mevrouw,*
> *Laat ik maar meteen met de deur in huis vallen: uw advertentie in de afdeling wurgproza van de NRC trof mij als relativerend en amusant. Daarom ook antwoord ik, al kan het tussen ons toch nooit iets worden, want a) ik ben niet normaal - een bewijsstuk overhandig ik hierbij -*

en b) ik ben niet aardig. Ooit wel geweest maar dat gaat later over.
Ik ben een misantroop van het zuiverste water, mevrouw, een solitair levende, achterdochtige zeikerd die zó vaak zegt dat hij 'de mensen doorheeft etc.' dat hij het op het laatst nog is gaan geloven ook, terwijl het in feite helemaal niet zo is. Ik kan namelijk aan mensen geen touw vastknopen en als ik het wel zou kunnen dan zou ik het om hun strot knopen, als u begrijpt wat ik bedoel.
Goed, ter zake, ik sluit een van de beste boeken uit de Nederlandse literatuur in, zodat u eventueel later niet kunt volhouden dat ik u niet heb gewaarschuwd. Dat het boek zo goed is weet ik zeker, want ik heb het zelf geschreven.
Laten we dit afspreken: mocht u inmiddels via uw advertentie de man van uw liefste dromen gevonden hebben, dan wens ik u alle geluk toe dat u samen kunt genereren, maar mochten het allemaal bavianen zijn, laat dan nog eens iets van u horen. Ik ben niet gevaarlijk en kan heel goed soep maken. En wie weet gaan we dan nog eens een weekendje zeilen met mijn boot, de Archimedes, *een stalen jacht van 8 meter dat ik met vier touwen moet vastleggen, anders zeilt-ie er meteen vandoor; meestal richting Wadden.*
Vriendelijke groet,
O ja, P.S.
Ik ben zwaar alcoholist
45 jaar (maar zie er veel ouder uit)
Leraar Engels aan het Stedelijk Gymnasium te Haarlem.

Dit was pas mijn tweede brief en nu al openbaarden zich bepaalde constanten: andere mannen waren apen, inzonderheid bavianen, mijn stalen sarcofaag, de *Archimedes*, gebruikte ik als lokkertje, zoals bavianen hun lease-auto, terugschrijven hoefde eigenlijk niet en ik verzond boeken van eigen fabrikaat, bij voorkeur met toepasselijke titels als: *Misantropie voor gevorderden* en *Naamloze meisjes*. Van dit laatste boek, door de uitgever inmiddels verramsjt, bezat ik nog 18 exemplaren en van de eerste titel, door de uitgever eveneens geruimd, nog 12. Ik kon dus voorlopig voort.

Maar misschien hoefde ik niet voort, misschien was ik er al, want precies na een week ontving ik een brief terug die met een beetje goede wil en vertrouwen een toekomst deed gloren waarin ik mij geheel zou kunnen ontplooien.

Tweederde van mijn leven was voorbij, zoals gold voor iedereen die daar goed over nadacht, mijn dromen waren nachtmerries geworden en wat ik tot stand had willen brengen ofwel daadwerkelijk tot stand had gebracht, was in de kiem gesmoord, respectievelijk leugenachtig en infaam bejegend. Destructie en verraad waren aan de orde van de dag geweest en als je niet beter wist zou je haast denken dat het zo hoorde.

En nu ontving ik zomaar, op de keper beschouwd ongevraagd, een montere brief uit Den Haag, geschreven niet door een vrouw, maar door een Mevrouw die beschikte over een vulpen met rode inkt, geschept briefpapier en een *fax*. Ze wilde me weliswaar niet ontmoeten, maar daar had ik het zelf naar gemaakt.

Een *fax* bleek een fotokopieerapparaat te zijn dat op een telefoonlijn kon worden aangesloten en waardoor men in staat werd gesteld een bericht over te zenden. Communicatiemiddelen te over! Bovendien deed deze Mevrouw me ook min of meer een suggestie in die richting. Haar brief luidde:

> *Mon chèr,*
> *Misantroop én alcoholist lijkt mij een wel zeer geslaagde combinatie: gefeliciteerd dus. Want uw wel zeer prachtige brief, mijn waarde, was anders aanleiding geweest spoorslags contact met u op te nemen en de wens te uiten u in levenden lijve te ontmoeten. En dat ligt, zo begrijp ik uit het bestuderen van de definitie van 'misantroop' in mijn oude Winkler Prins van 1916, niet in uw bedoeling.*
> *Maar een mooie penne-vriendschap, zou dat des misantroops kunnen zijn?*
>
> *Dank, dank voor uw boek. Ik heb het gelezen en er voorlopig alleen nog verwarde gevoelens over. Maar toch: bedankt.*
> *Veel groeten. Marie-Louise Courbois.*

Marie-Louise, ma chère.

Als ik ertoe bij machte was, zou ik haar wel onmiddellijk willen faxen. Maar schrijven kon ook.

Dat deed ik, want ik was langzaamaan wel toe aan wat minder 'menselijkheid'.

Geachte Mevrouw,
U heeft mijn nieuwsgierigheid opgewekt; raar maar waar.
Daarom zou ik een ontmoeting willen voorstellen, bij voorkeur op een zaterdag- of zondagavond, omdat ik dan het best in vorm ben, geloof ik. (Geen school aan mijn hoofd e.d.).
U mag het zeggen.
Mijn telefoonnummer is: 023-xxxxxx (maar u kunt ook contact opnemen met de politie in uw woon- of verblijfplaats).
Het heeft niet zoveel met ons te maken, ik weet het, maar ik zit nu al zo'n tien minuten te kijken naar drie lieveheersbeestjes die gedurig op patrouille zijn langs de stengels van een rozestruik. Net drie miniatuurtankjes, op jacht naar de vijand: de luis. Ik vind het mooie diertjes: prachtig van uiterlijk en nog nuttig ook. Eindelijk klopt er eens iets. Het probleem is echter dat er op een belendende struik geen lieveheersbeestjes zitten, en wel luizen. Ik ga dus nu, om 14.28 u., een daad verrichten die in de historie niet genoemd zal worden en die alleen u weet. Ik ga één lieveheersbeestje via mijn vulpotlood overbrengen naar de naburige vijand. Riskant, want ik mag het diertje niet beschadigen. Ben zo terug.
Gelukt! (14.30 u.)
Alleen niet via mijn vulpotlood, daar wou-ie niet opstappen (en toch heeft het f 150, - gekost), maar via mijn duim (die ik gratis heb gekregen).
Wat een weertje hè?
Hartelijke groet,

Lieveheersbeestjes heten in het Engels *Lady-birds*, een haast nog grappiger benaming dan de Nederlandse, maar even zot; alsof men in beide talen niet zo goed raad wist met deze koddige diertjes, alsof men het verzinnen van een toepasselijke naam in beide landen aan kinderen heeft overgelaten.

Enkele dagen nadien werd ik opgebeld door een Mevrouw die per ongeluk ooit geëmancipeerd was geraakt en die dat als abnormaal zei te ervaren. Wij spraken af elkaar te ontmoeten in een sjieke straat te Den Haag, waar zij een mooi huis bezat. Een nauwgezette routebeschrijving die mij langs de Pateynlaan, het Vredespaleis en het Catshuis zou voeren, begeleidde haar uitnodiging. Zondagmiddag, om

plusminus vijf uur. Onderste bel. Het betrof namelijk, zoals ik wel zou zien, een kolossaal pand, een ambassade waardig, waarvan zij de parterre, als afgesplitste ‘unit’, bewoonde.

Twee mensen, in dit geval een man en een vrouw, organiseren op geforceerde wijze een ontmoeting. Dat ze dat beter niet kunnen ondernemen is een gemakkelijk gelijk, waar beiden ook weinig aan hebben. Sterker nog, beiden zijn ze aanvankelijk van goede wil en verschillen daarin van de meeste mensen. Bloemen kopen voor iemand die je niet kent heeft bovendien iets uitzonderlijk romantisch. En de romantiek is in deze tijd van pixels en megabytes en faxen toch al zo ver te zoeken.

Ik berekende de kans dat zij psychisch gestoord was en dergelijke opvallende advertenties uitsluitend plaatste om mannen tot reageren te verleiden die mogelijk een vijand van de beweging waren, hellebrokken die met hun brieven hoopten een vruchtbaar contact te leggen, maar in feite hun eigen liquidatie bewerkstelligden. Hoe groot was de kans dat ik middels een exclusieve, zachte wijn vergiftigd zou worden door een extract van dolle kervel, een oplossing van arsenicum of een theelepeltje strychnine. Eén op twee? Wel of niet?

Onze afspraak voorzag in mijn komst per auto, via de A4 en de weg door Wassenaar, maar voorzag niet in de omstandigheid dat ik geheel tegen mijn verwachting in dreigde door te dringen tot de tennisfinale van een club-toernooi, hetgeen mijn reisschema aanmerkelijk verstoorde.

Dienaangaande belde ik haar op.

‘Zo zo,’ zei ze.

Ze geloofde me niet.

We moesten elkaar nog leren kennen en de kiem van het wantrouwen had al wortel geschoten. Ik stelde me haar voor in een grote, koele salon te 's-Gravenhage, in een beige zijden blouse met roesjes en parelknoopjes, reeds geheel gekleed op mijn verschijnen, op onze ontmoeting, zittend in een zwartlederen fauteuil, een erfstuk, en bedachtzaam rokend door een sigarettenpijpje. Waarom niet. Daar ging de telefoon. Het toestel stond binnen handbereik op een wortelnoten tafeltje, maar ze liet het apparaat eerst drie keer rinkelen alvorens te antwoorden. Toen noemde ze op zachte, gereserveerde toon haar achternaam.

Ik meldde mijn eigen identiteit correct en vertelde haar onder begeleiding van verontschuldigingen de reden van mijn vertraging. De gemiddelde man zou wel meestal liegen, afgaande tenminste op de houding die ze vervolgens aannam:

‘Zo zo... wist u dan niet van te voren dat u dat toernooi had...’

‘Ja, meestal weet men dat van te voren... daar heeft u gelijk in. Dat is ook het beste...’

‘Dat lijkt mij ook...’

‘Tennist u zelf ook?’

‘Niet vandaag...’

Ze liet nu een meerlagige zucht horen.

‘Als u onze afspraak liever verzet, vind ik het best hoor...’

Van zulk soort zinnen krijg ik wroeging, ook al heb ik niets misdaan. Daar zat ze, in die schaarsverlichte ruimte, met dat rijkgestucte plafond en die marmeren schouw, die zwaar geplooide gordijnen van het allerbeste damast, met in de frigidaire een ovalen zilveren schaal van een der gerenommeerdste traiteurs van heel Den Haag, royaal opgemaakt met rolletjes tong, eendenmousse en tot fuutpoot versneden augurken en daar was ik, een onbekende druiloor die nog te laf was om te zeggen dat hij niet durfde komen, die dan nog wel het fatsoen kon opbrengen om op te bellen, maar net als al die andere smiechten met een mond vol bedrog.

‘De hoofdprijs is een voetbal...’

‘Pardon?’

Ik had het gevoel dat wat ik ook zou zeggen als arglist zou worden uitgelegd. Daarom zei ik maar wat.

‘De hoofdprijs is een voetbal.’

‘Een voetbal... op een tennistoernooi?’

‘Ja een leren vijfje, zwart-wit geblokt...’

Ik raakte steeds verder van huis en ik moest nog vertrekken. Dat ik niet voorzien had dat mijn tegenstanders nog slechter zouden tennissen dan ik, was inderdaad een taxatiefout, maar dat moest toch op te lossen zijn. Overigens, de hoofdprijs wás een voetbal.

En waarachtig, uiteindelijk bleek haar nieuwsgierigheid het toch te winnen van haar argwaan en maakten wij een nieuwe afspraak, die was aangepast aan zowel de tijd als het transportmiddel.

De trein was mijn idee, want ik raakte zo gauw de weg kwijt.

Me afhalen van het station Hollands Spoor het hare.

Vijf uur werd zeven uur.

Zo stond ik op die bewuste zondagavond om zeven uur te wachten op de stoep voor het station Hollands Spoor te Den Haag. Het was een oud station, uit 1888, blijkens een in de muur van de oude restauratie gemetselde plaquette, maar het gebouw was grondig gerestaureerd en opgeschilderd en de gouden letters op de gevel: HOLLANDSCHE IJZEREN SPOORWEG MAATSCHAPPIJ waren vanwege het adjectief dat aangaf waaruit het materiaal van de spoorweg bestond alleen al een bezoek waard. Ter rechterzijde van het gebouw echter lag een straat morsdood. Dichtgetimmerde huizen, vervallen loodsen, sloopgaten en gestenigde ruiten. In de verte recht vooruit leek de stad wel weer op te krabbelen, zich zelfs te verheffen, maar hier op deze plaats was Den Haag nog ernstig ziek.

Bij de ingang van het station hingen, zoals gebruikelijk, enige gekleurde medemensen rond met handel voor de liefhebbers, maar mij ging het slechts om een blauwe Alfa Romeo, die om enige minuten over zeven inderdaad arriveerde.

De chauffeuse wist wat zij wou en de wagen stopte waar ik stond. Ze leunde schuin over de zitbank en ontgrendelde de auto aan mijn kant. Ik opende het portier en keek naar binnen.

‘Mevrouw Courbois?’

Het eerste dat me aan haar opviel was dat ze aan alle kanten fonkelde. Zou ze wel van chrysanten houden? Ze maakte op geen enkele wijze de indruk van Franse oorsprong te zijn, al leek ze me wel klein van stuk en had ze donker haar.

‘Stapt u maar in...’

Ik nam naast haar plaats, zag dat ze dikke kuiten had en overhandigde haar de bloemen.

‘Wat aardig van u, dank u wel...’

Ze legde de bloemen op de achterbank en keek me daarna glimlachend aan.

‘En, heeft u gewonnen?’

‘Bijna, nou en of!’

Ik knikte een paar maal en een onbeschrijfelijk gevoel van medelijden krampte door mijn karkas. Er scheen onder mensen zoiets te bestaan als ‘liefde op het eerste gezicht’, waarmee dan gezegd wilde zijn dat de desbetreffende personen in een onderhavig geval bij een eerste aanblik reeds doorstroomd raken van een besef dat zij ‘voor elkaar bestemd zijn’. Het omgekeerde mechanisme had bij mijn weten nog geen naam, maar het voelde aan als een stomp op de adamsappel, waardoor men dreigde te stikken.

Juwelen, een zwaar parfum, dure kleding, een herenhorloge, een snelle auto, een Franse naam, mon chèr, een managersfunctie, een mooi huis, de emancipatie voorbij, mijn waarde, te korte vingers, te dikke kuiten, zo eenzaam, verwarde gevoelens, maar toch bedankt.

En in een flits zag ik de rest van mijn leven ondergedompeld in een machteloos ongeluk, want ik kwelde mijzelf met de gedachte dat ik haar steun en toeverlaat wilde zijn en niet meer kon ontsnappen, nadat ik mij door notariële akten, onbesuisde handtekeningen, onherroepelijke toezeggingen en gerechtelijke bekrachtigingen aan deze vrouw had gebonden, tot de dood erop volgde. In een stille straat te 's-Gravenhage.

Ze startte de motor.

‘Houdt u van de Italiaanse keuken? Ik weet een aardig restaurant...’

‘Ik ben gek op chianti...’

Ze keek enige tijd in haar zijspiegel, trok toen krachtig op en voegde vervolgens geroutineerd in tussen het overige verkeer,

‘Gek op chianti...,’ herhaalde ze toen, alsof door de verkeershandeling mijn woorden haar vertraagd hadden bereikt.

Ze lachte.

‘De alcoholist aan het woord?’

Ik haalde mijn schouders op en dacht: Zet u me hier maar af, mevrouw, dat kleine stukje terug, dat loop ik wel...

‘Ik kan de ossobuco aanbevelen. Je kunt daar echt een uitstekende ossobuco krijgen. En ik heb zo langzamerhand wel trek.’

‘Dat kan ik me voorstellen. Mag ik u dan vanavond eens op ossobuco trakteren?’

‘Ik heet Marie-Louise,’ zei ze toen en keek vriendelijk in mijn richting.

‘Je hebt er toch wel zin in hè?’ vroeg ze even later.

Ik verzekerde haar dat ook ik uitgehongerd was, wat niet helemaal als antwoord op haar vraag mocht gelden. Nu moest ik op mijn tellen passen, ging het door me heen, want ze was niet dom en het laatste wat ik wilde, was ontmaskerd te worden in het spel dat ik gedoemd was de rest van de avond te spelen.

‘Peace with honour,’ besloot ik. Het credo van de verslagene die niet wil toegeven dat hij verloren heeft. En verloren had ik. Al was het alleen maar omdat ik niet gewonnen had.

‘Wat is ossobuco eigenlijk?’ loog ik.

Deze vraag had een tweeledig doel. In de eerste plaats verschafte hij haar een positie van superioriteit en ik had nog nooit een vrouw meegemaakt die daar niet op inging en in de tweede plaats hoopte ik zo een ongedwongener gesprek te openen waarin geen al te slimme vragen pasten.

‘Oh, het is heel lekker als het goed wordt klaargemaakt. Het is kalfsschenkel in tomatensaus. Een moot kalfspoot. Gebruik jij vast weleens voor je soep.

Ik krabde aan mijn wang.

Bedacht een nieuwe zin om te zeggen.

‘Kijk, daar is het al,’ zei Marie-Louise echter en we reden een straat in waar meer restaurants gevestigd waren. MARCO POLO stond er op de ruit met twee afbeeldingen van de grote ontdekkingsreiziger. Ze was hier heel goed bekend, want ze reed resoluut naar een achteraf gelegen parkeerplaatsje dat men anders alleen bij toeval zou kunnen vinden.

Het was een zachte lente-avond.

Marie-Louise liep om de auto heen en controleerde alle portieren. We betraden het restaurant onder het begeleidend gezang van een door God gezonden Haagse merel. Ze koos een tafeltje achterin, vlak bij de grote pizza-oven, waar de warmte vanaf sloeg.

We namen plaats.

Ze glimlachte naar me, maar haar blik stond star.

‘Gezellig...’ zei ik maar gauw.

‘Ach, het is nog niet zo druk...’

Ze keek op haar horloge. Een king-size polsuurwerk. Precies verkeerd. Ze begon te rommelen in haar tasje en haalde een pakje sigaretten te voorschijn. Op zoek naar een pijpje of een aansteker verstarde plotseling haar hand.

‘Ach jee... mijn autopapieren... die liggen nog in het vakje... rijbewijs... alles...’

‘Zal ik even...’ bood ik aan.

‘Nee, nee, dank je. Ben zo terug. Bestel maar vast een fles chianti. Of barolo, die is ook heel goed hier.’

En met snelle passen verliet ze het etablissement.

Marie-Louise Courbois.

Nom de Dieu.

Ik keek om, op zoek naar een ober.

Er hingen aardewerken lampen met gaatjes voor de sfeer. Langs namaakbalken hingen aan haakjes honderden wijnkaraffen in de vorm van hanekoppen. Een grote opening in de kam voor het vullen, een kleine opening door de snavel voor het inschenken.

Ik bestelde een fles wijn.

Goede.

Voor de mazzel.

Een haan spoog bloed in mijn glas.

De muren waren vanzelfsprekend met ruw gips besmeerd. Als garnering tegeltjes met wapens van Italiaanse steden.

Vijf minuten verstreken.

En na mijn tweede glas wist ik dat ze niet meer terug zou komen.

De ossobuco was overigens inderdaad de moeite waard.

Nederlandse poëzie

Drie gedichten
Wim Brands

Recept

Voor geluk is nodig: een ochtend
in oktober met de geur van zomer
en de dreiging van regen,

tien bepluimde paarden, eentje
mank, een harmonie-orkest van
maar veertien man

dat vrolijk vals musiceert in
ritme wind tegen, twintig
paar gevouwen handen -

als in gebed - uit
ongeschilderde ramen en
een dikke mongool

die ons
jullie
met een stok van eigen makelij

naar een vervallen loods
dirigeert.

Zijn laatste kamer

Er was een kantoor aan de overkant
dat 's avonds rood neon
naar binnen wierp.

Dat was zijn licht.
Er was een bed dat 's winters
klappertandde en moest opgeklapt.

Dat was zijn plicht.
Er kwam een gangbewoonster die hem
een paar schoenen aanbood.

Hij hield zich doof.
Er was een soort Siberië aan
een rivier vol vastgevroren vissen.

Dat was zijn geloof.
Er was een kamer met
aan de muur

een foto van hem
in die kamer.
Dat was zijn uitzicht.

Het eerste gedicht

Goud geeft het terug aan de grond.
Een munt van vijf cent, meer
waard dan een dubbeltje.

Met een ernst die het kind niet
kent en eigenlijk niet wil.

En zo zet onder een stoeptegel
de tijd het kind stil.

Drie gedichten
Job Degenaar

Over de Vecht

Roeien in het lome
van een achtermiddag

voorbij de landerijen

onder de bogen van
vermoeide bruggen door

langs dun geworden
herinneringen,

windstille emoties

Voor we aankomen
in vandaag,

in wat ons verdeelt,
schouders ophaalt

En het water zich
afwendt of het ons

nooit heeft vervoerd

De winterschilder

Als een gekooide kanarie
begint hij te fluiten zodra
de radio zijn morgen aanvuurt

altijd te laat en op verkeerde
toon valt hij de klanken bij
van zijn vroeg bedwongen jeugd

Terwijl de kozijnen hem toeglimmen,
zijn zachte borstel over muren snort,
schemert door de opgedroogde lagen

soms een oude rebellie,
die hij 't liefste maar direct
met zijn wereldorde toedekt

Als meeuwen

De zon richt haar vizier
door de ochtendnevels heen:

spervuur van goud en golven -

Op vleugels zich bijna verliezen
in tijdloze vergezichten

en in de late middag keren
rusteloos duikend naar prooi

En eindelijk zich schikken
bij de gebogen silhouetten

van zijn gelijken

Drie gedichten
Juliën Holtrigter

Bramen

Wij hebben gezocht naar het buiten,
overwoekerd door bramen, naar het huis
met de luiken, verscholen achter
verwilderde linden, verwaarloosd, verlaten.
We hebben niets terug kunnen vinden.

Ik ruik weer de stallen, de tuinen,
de roestrode rozen, de vijver, de vochtige muren,
de oude weg naar de dorpskroeg en terug
in het donket door het deinend heelal,
onder duizenden smeulende vuren.

Ik zie grootvader weer, het kruis van
verdienste, hij voerde de apen en oorlog, hij bad
in het zweet van zijn aanschijn en baadde
des nachts temidden van walmende lampen.
Hij stierf kort na de dood van de paarden.

De oude vrouw in het koetshuis, haar ogen
zijn bromvliegenblauw, staart naar buiten,
naar het huis met de luiken,
gevangen in stilte van ijzer en aarde.

Zij heeft ons niet meer gezien.

Dicht

Hotel, een kamer met een bed, een tafel
en een stoel, behang, de nacht in het raam,
gegiechel op de gang, muziek van meisjes.

Ik rook en drink, probeer een woord, een zin,
een mechaniek.
Een man. Hij schrijft: Ga open.

Star wendend als een zwaargewicht ga ik
naar het bed. Ik zie het net niet meer,
het eerste licht in het raam.

En dan komt het, als een lied op de wind,
het komt mij aangewaaid. Te laat. Ik slaap
terwijl de woorden komen. Ik kan het dromen.

Hotel, een kamer met een bed, een tafel
en een stoel, behang, de nacht in het raam.

De poel

In zijn spiegel wiegen de struiken,
bij de bocht schittert de beek,
de dove jongen gaat duiken.

Hij stalt zijn fiets, kleedt zich uit
en waadt door het heldere water.
Met koele kussen bedekt het zijn huid.

Dit gebaar drijft hem voort.
Hij zwemt naar de plaats waar hij duikt,
waar, in de diepte, hij hoort.

De blauwdruk
Chris Honingh

1

Het zolderhout beweegt. Tussen de kieren
valt het zaad van vloer op vloer, maar er is
geen sprake van ontluiken. Mijn vader staat

met één voet buiten erwten, postelein en biet;
hij houdt zich steeds afzijdig. De tamme linde
op de binnenplaats reikt bijna tot het rieten
afdak van het voorhuis, een liefdevol gebaar.

Op de vliering zie ik door een beslagen ruit
hoe diep mijn vader zich moet bukken, maar
de aarde duwt hem terug als hij uit alle macht
het groen eruit wil rukken. Misschien heeft

hij de weg ontdekt waarlangs de bonen groeien
naar de wolken: nu ik het helder voor mij zie
verliest het beeld direct aan overtuigingskracht.

2

Hij slaat het blauwe stempel op de halve rug
die met stoppels is bezaaid. Kraakbeen knort
onder de messen. De haken aan de ronde balk
verhangen de restanten vlees, een hompenrij.

Mijn vader zingt erbij. Ook zijn wangen trillen
als hij houwt en af en toe veegt hij zijn vingers
aan zijn mouwen af. Hij heeft een licht tegen
de muur geflanst, waardoor ik merk dat kille

damp zich op de binnenwand afzet. Geruisloos
komt de aanval van de koningstijger, de prooi
verstijft tenslotte aan de punten van het scherpe
staal. Hij legt iets uit. Al dit dode vlees is kort

van draad, dus in die richting moet je snijden.
Dit is zijn wet. Dus is het waar. Dan heeft híj
de wanden van het slachthok rood geschilderd.

3

In de mand lagen indianenkleren en een ruin
sloeg in de wei op hol; ik droeg het spel naar
buiten. Kartonnen bovenlijven met getallen
op de lipjes om te buigen, van elk exemplaar

was de huid allang verschoten. Ik keek je aan
maar jij was blind voor deze ruwe stamgenoten,
die zich op de bodem van de doos bevonden,
uit angst wie weet. Maar je pulkte aan de haan

van het pistool tot in een wolkje kruit ontplofte.
Het opperhoofd, in cellofaan verpakt, zakte weg
in de vergetelheid en het begon mij op te vallen
dat je niets meer zei (ik schreeuwde: ‘Tot de heg

is alles lekker toch van mij!’). Terwijl de afstand
tussen ons steeds groter werd, gaf een cowboy
paarsblauw af aan de binnenzijde van mijn hand.

4

Het biggehoofd, vergeven van de maden, hangt
bijna in het water, een touw sluit om de kaken,
de lippen spijtig blauw. Je staat erbij te lachen.

Een stok port in de kassen (‘Hij is nu dood, dat
zie je toch’) terwijl een zwarte golf over de gele
tanden slaat. Hij is weer boven. Uit het halsgat
glijdt een roze vloed (‘Hou je mond, we spelen

dat-ie koppie onder gaat’) over het ontbrekende
gedeelte dat rimpelt in de leegte. Gestold bloed
breekt af bij bek en nek en zweeft verblekend
op de stroom. Het blijft niet drijven (‘Je doet

het niet, verrader!’) zonder houvast. De draden
hangen los en als een paard en wagen langs
het dijkpad gaan heeft het ons voorgoed verlaten.

5

Rustig ademhalen. Door mijn neus naar binnen
gaan en rustig weer naar buiten, met een hand
houdt zij de tochtdeur open. Zij ondersteunt me

voor de dag begint. Haar lokken vallen tot haar
ellebogen en haar lach verwaait als zachte regen.
Een vogel wil mijn maag uit, slokdarm, luchtpijp,
keel. Veren aan mijn tanden. Mijn tong is tegen

mijn gehemelte geplakt als ik de stallen nader.
Tussen schonkige contouren hurkt mijn vader
om de spenen af te vegen. Rafelige staarten zijn
aan een hoge balk gebonden, ik maak me klein.

Ze doen niks. Ja, dat weet ik. Kijk, als ik knijp
dan komt er melk. De emmer wordt met linnen
afgedekt, want schuim staat bijna aan de rand.

6

Het komt uit niets en moet meteen verdwijnen
want weinig blijft als het niet is vastgelegd. Een
speelgoedwagen weigert dienst als de wieltjes

zijn versleten en het metaal de grond aanraakt.
Een leunstoel wankelt niet wanneer er niemand
in heeft plaatsgenomen en lucht beweegt zich
zelden als de ramen zijn gesloten. 'n Onbewaakt

moment vervliegt zonder een woord van spijt.
Mijn vader duwt het sprokkelhout luidruchtig
in de oven, grijpt een krant om er een fakkel
van te draaien. De vlammen likken aan zijn

oren. Ik zit over mijn kleurboek heengebogen.
En mijn moeder bakt een brood in deze brand
die alle adem uit mijn longen heeft gezogen.

7

Midden in de huiver houd ik het vel tussen
twee vingers zodat het beetje vocht dat langs
mijn pols wil kruipen grillig kleeft. Donshaar
komt ineens tot leven op een zachte koude,

in de beker zweeft een volgend vlies (‘Gezond,
m'n jongen, 't is gezond’). De nasmaak krult
mijn tong naar binnen als ik deze bitterlauwe
drank op heb. Ik houd mezelf net in bedwang.

Mijn zuster kijkt mij aan met ternauwernood
verholen spot en slaat haar rok terug wanneer
ze op wil staan, er zijn kruimels in d'r schoot

gevallen. De ruis, die aanhoudt in mijn oren,
overstemt haar woorden. Mijn enige verweer
is totaal negeren. Ik wíl het ook niet horen.

8

Aan de bermstruik hingen rode besjes buiten
mijn bereik en onze ruggen lagen op de dijk.
De vergeten tak leek naderbij te komen alsof

de wind hem had bewogen uit ruimhartigheid.
We sprongen op de benen, maar in ons vuur
was deze twijg allang verdwenen. Grasgroene
handen, rode knieën en de vervoering kwijt

gespeeld in klaverbos en bilzekruid. Ver weg
hoorden wij de sirene van de eerste maandag
loeien; dit was het langgerektste middaguur.
Dit was het uur waarop de bomen groeiden,

nadromend in hun oude basten vol gebarsten
naden. Toch, zij konden niets vergeten omdat
hun lange takken tekens in de hemel krasten.

9

Het kwam tevoorschijn. Zacht vlees, helemaal
bedekt met fijne haartjes in de lies, wat stugger
weer daar boven. Papier hing voor de ramen
van het kale slaapvertrek. Het was er ideaal

ontwaken. Behangpatronen leken uitgelicht
te stralen, er lagen sinaasappelschillen op grof
beschilderd keramiek. Je had je winterharen
al verloren, maar zoals niet eerder overtrof

je lichaamsbouw mijn stoutste dromen. Slaap
overviel je ongedwongen, je rekte je slechts
uit. Ik zag je terug na lange nachten buiten
met in je oogopslag een glans van onvervalst

verlangen. Ik haalde je voorzichtig aan, maar
je ontweek mijn strelingen geschrokken. Hoe
lang was 't geleden dat we hier samen waren?

10

Ik heb mij in mijn minste dromen opgesloten
zonder voorbedachten rade. Mijn moeder staat
onzichtbaar naast het bed, toch weet ik haar

te vinden en als ik haar dan halverwege tegen
kom trekt ze het laken strakker om mijn huid.
Het licht slaat op haar haren alsof het leeft uit
eigen beweging. Ze heeft haar neus gesnoten,

zo vlug en droog, ze lacht verlegen als ik naar
haar zomersproeten grijp. De witte blouse valt
open, ik zie de allerzachtste volheid tweespalt
zaaien. Natuurlijk heb ik daar te lang gelegen.

Twee gedichten
Jan Kostwinder

Schuilplaats

Steeds vaker vind je jezelf tussen aankomst
en vertrek, en je kunt zo fijn belangrijk zijn
- maar in je knoopsgat schuilt nog
een sproetig jongetje dat van lezen hield
al schuimt je mond aan een uitgelezen buffet.
Soms betreur je slechts gebrek aan jongedames
in vergaderzalen; soms ook zit je op het grasveld
met het meisje dat je zoenen mocht toen je zeven werd.
Je lijkt wel van de geheime dienst in je zwarte pak
en witte overhemd, maar je geheim is dat je niet bent
wat je lijkt. Kijk maar in je knoopsgat, je bent het
nog steeds, al raak je jezelf steeds vaker
kwijt.

Kynologisch

Met zijn halsband nog om
draaft hij de marktpleinen
af, verkondigt er zijn zeden,
draagt een baard van dagen
en een stok om daar de meester
mee te slaan. Hij en de zijnen,
ze wonen in een hol, een ton,
spreken de taal van de achterklap,
gasvormig, zouden mensenvlees eten,
de doctoranda uit willen kleden.
Ze draven, deze gebenedijden.

Zilveren vis
Johanna Kruit

1

Op de rug van de zee. We hoorden haar stem:
pas op, niet te ver, stroom trekt je mee.
We kenden bezorgdheid uit ons hoofd.
Wind sloeg water om ons heen.

Ze ving ons in haar blik, waste leugens
schoon. Haar rokken klapten in de wind
als zeilen van een boot. Zij zong
verlangen groot.

Wij zwommen om haar heen: zilveren school
die niemand vangen kon, en hoorden de echo:
pas op, niet te ver. Maar het water ging open
stroom trok ons mee.

2

Soms werd ze silhouet, stond uitgeknipt te
roepen op het duin. Haar mond gaf geen geluid
maar schreeuwde honderduit: pas op
kom terug, ik plant een tovertuin.

Wij buitelden door golven, zwaaiden luid
en lachten om haar beeld. Soms zwegen we
van schrik wanneer de schaamte ons
naar onder dreef.

Muziek van wind wees ons de weg: er was
geen terug. We reden op de rug van water
en wisten verder dan we zagen dat zij zou
blijven staan omdat ze daarvoor was.

3

Zo maakten we herinnering opdat zij bleef,
herhaalden letters van haar lach, dreven
naar zee. Zij had een toekomst achter zich
die niemand heeft gemist.

Onze stem zat vol woorden. Verblind door verte
was er de einder. We zongen stilte los
en raakten op drift. O Albatros, vleugels
gespreid boven water en land...

De maan als een lamp met overal licht.
Wie langzaam zwemt vangt echo's van
wat is. Kom nacht, bescherm haar
wanneer het moeilijk is.

4

Gehecht aan grijs en wit werd zij
voortdurend uitgewist en loste op als zout.
Gehaast zwommen we terug en schreeuwden
honderduit, kregen het koud.

We haalden haar in met haar stem: pas op
niet te ver, sleurden haar terug naar betekenis.
We ruisten als wind bij de plaats waar ze
stond, werden verrassend klein.

Zilveren vis verdween, buitelde weg, lachte
om ons in het water. We zwommen als gekken
naar waar ze verscheen: echo van jaren
op de rug van de zee.

Twee gedichten
Frans Kuipers

[Stilte]

STILTE. Winterlicht
over de wateren.
Opnieuw: konijneneiland,
misthoorns, meeuwengekrijs.

Grauwe, deinende wijdte
waarboven de zon een wolk slacht.

Sneeuwstrand.
IJsschotswallen langs de waterrand. -
Waar geen mens is, daar is het mooi.

Opnieuw: stuifduinen,
horsmeren, rietplassen en ruis.
Kostbaar goed voor een dwaalgast
in de dweilpauze van zijn leven.

[Sommigen ontvangen zakken belipstickte fanmail]

SOMMIGEN ONTVANGEN zakken belipstickte fanmail
iedere dag,
anderen preken voor krekels en benen
in de woestijn.

Velen hadden visioenen,
ervaringen, bijzondere gaven,
een duurzame droom.

En wat kan ik, reiziger in oudraadsels,
van wilde vermoedens de hoeder etc.,
halen uit mijn wijdwereldse koffer
dat uitstijgt boven de klok en het stof?

Van over de grazige weiden,
van over de zonbeschenen rivier,
wonderlijk, lichtend en stil,
mij, heilige Franciscus van de boterbloemen,
zijn de wolken verschenen.

Twee gedichten
Jan Lemmens

Het hek

het draait op de wind
zeult zijn staketsel
heen en terug en valt
nooit in het sluitpunt

tussen twee lege weien
weer loop ik er door
het is verroest
een graffito door de

naam van het gehucht
de kleur van het gras
en de lucht als altijd
in september, dan

bewegen wilgen langs
een sloot, de trein wint
nooit verloren tijd, het
hek licht traag de hand

Naar Marsman

‘herinnering aan Holland’

rechte groene stroken
waartussen rijen
populieren zolang
het duurt en de trein
een industrieterrein
of een kluitje huizen
passeert, dan zijn er
akkers tuinderijen
en zwarte hopen
autobanden en in een
kalend bos blijkt
een witte caravan
verborgen, gesneden
riet langs leeggedregde
sloten en een subkamp
met autowrakken en
dan toch een echte
plaats met torens en
huizen aan een kade
de zon gaat onder
en belicht met een
spot van weet ik hoeveel
kilowatt meedogenloos
de Hollandse namiddag

Twee gedichten
Willem M. Roggeman

Geografisch bepaald

Het straatbeeld is gevuld met reklame en
auto's rijden dwars door het lawaai heen,
de afwezigheid van een tram of bus valt op,
voetgangers zijn er echter bij de vleet.

In het blauw van de slaapkamer droomt hij
iets over de stilte van een landweg, hoe
een rivier slaapt in de holte van haar arm.
Zij bijt in het water, hapt naar de wolken,
naar lucht, kortademig, als na teveel liefde.

Zij houdt van hem om vele dingen, bv.
omdat zij veilig in hem kan overwinteren,
omdat hij waakt over haar slaap en alles
weet over tuinieren en automechaniek.

In haar slaap praat zij oud Grieks,
een orakel dat alles oprakelt wat er
in boeken en tijdschriften te lezen staat.

Hij kent haar als het land van het vergeten,
maar wanneer hij haar grenzen wil vastleggen
raakt hij weer helemaal van de kaart.

Gedaantewisseling

Zo lang reeds heeft de goede oude aarde
de zachte smaak van aarde kunnen bewaren
en al die tijd is de hemel zo doorzichtig
als was hij helemaal van glas gemaakt dat
licht gekleurd werd met wat etherisch blauw.

De tijd kent de grootspraak van eeuwen
maar ook het kortademig hijgen van seconden.
Het nu glipt hem als kwik tussen de vingers
alsof het zo snel mogelijk bij het verleden
wil horen, as van vandaag, verteerde toekomst.

Haar lichaam is alles van haar
wat hij ooit te weten is gekomen.
Met fond de teint, eyeliner en lippenstift
heeft zij zich vermomd tot wat zij werd:
een verzamelnaam voor vele lieve woordjes.

Twee gedichten
Yke Schotanus

Werthers echte

Om te huilen dit vers
Duits-zwarte bomen hangen scheef uit de rotsen
schaduwen over het pad
Stormwolken, boomkruinen, vleermuizen, uilen
en soms op zijn handen een lijkbleke maan
Verdwaald, hij weet de weg niet meer
Hij kent het bos, hij kent het pad
Hij weet ook waar het heen gaat
maar weet niet waartoe dat leidt
hij is zijn meisje kwijt
zijn blinde geleide, ze brandt in zijn ogen
zijn zoete schat, stort hij zich uit op de rotsen
in tranen, boterzacht, bitterzoet.

Harnas

Maar hier in dit harnas
van de zoetste woorden
hier kan niemand je raken
Je kunt veilig jezelf zijn
Een warme, onkwetsbare,
tere plek, een stem
die zich sterk maakt
in stilte
Wie zich thuisvoelt mag binnen
maar na de punt sta je buiten.

Drie gedichten
Wim Stam

Geboortehuis

Waar Lek en IJssel samenkomen
lag het tegen de buitenkant
van de dijk, als een ark gestrand,
een onderkomen voor de vromen.

Bij vloed kon water binnenstromen
in het onderhuis, tot de rand
van de verhoging. De proviand
stond daar; jou mocht het niet bekomen.

Wat weg is, dat is waar? De dijk
werd opgehoogd, het huis gesloopt
een asfaltlaag verhardt het heden.

Blijf lachen eerste broer, en kijk:
jij bent toch niet voor niets gedoopt
jouw leed was voor je het wist geleden.

Stadsgezicht

1

Een kleine stad, een stompe toren
het grote marktplein door een koord
van linden ingesnoerd tot kort
verdriet van kranten en van blaren.

Van achter beschermd stadsgezicht
staren aangepaste mensen naar
de zerken van de anderen en traag
veranderen wij mee.

2

Een blauwe stad, hemelhoog
haar daken maar groen en geel
binnen de perken: er zijn
geen zuilen meer, geen zerken.

Kinderen, uitgelaten
zij spatten uit in bont
kabaal en nat-in-nat
verspringen de contouren

en achter wat voor ogen stond
staan wij, de anderen
bijkans opgezogen in het vel
van de aquarel.

Twee gedichten
Jaap Tempelman

een jongen

vanmorgen draagt de dood zijn laatste creatie,
beeldschoon, een droom zo barstend van het leven
dat het een wonder is, een geboorte, een gedaante
overal geliefd, aanbiddelijk, het is een jongen,
zegt zijn moeder dodelijk vermoeid op het einde,
alles staat voor hem klaar, alleen maar het goede,
de ruimte, een lange rij vrienden kan hij krijgen,
hij mag zelf zien wat hij worden wil later,
bleek, met een glimlach, bloem, vlam, voorjaar.

goede hoop

ben je door de jaren iedere dag mooi uit
met zo'n gezicht, de zomerdijken verdwijnen
en heel het landschap drinkt het grijze
weer met zachte slokken, water en wolken
die schoorvoetend zoekend maar doelgericht
het laagland binnendringen, een ware wijsheid
schemert in je haar, een open oog van begrip
is je maan, de gestalte van een leeftijd -
varen schepen van rijstpapier verrimpeld
over de vlakte weg en worden kleiner en

Midwinterstilte
Willem M. Visser

de tuin bestaat
uit kale takken
tegen een oestergrijs decor

mijn ademen
verstoort de atmosfeer

ik keer naar binnen

weerszijden van de ruit
glijden de tuin en ik
elkander in en uit

*

de parelmoervrouw gaat
de tuin door langs de perken
op zoek naar late winterwoorden
(ik laat niets merken)

*

wegkruipen wil ik
in de najaarshuid
en even schuilgaan in de
stilte

*

het licht heeft zich in mij
vergist
het klopte aan
en wilde binnen
door wat ik als beschuttend
om mij wist
als water om een vis

mens van de schemering
zocht ik geborgenheid
in onderhuidse rimpeling

beloften zijn zo zwaar dooraderd
in het licht

*

met concentrische cirkels
trekt de wereld
dicht

Twee gedichten
Lou Vleugelhof

Gestichtelijk

Er lopen mannen langs mijn raam,
lieve halve zachte, ze boeren
hun gedachten op zonder ze aan te roeren,
ze komen van het mannetje van de maan.

De broeder leidt hen door het lommer
naar het paradijs achter de horizon,
daar zitten ze tot aan de avondzon
weg te zinken in hun pretparkschommel.

Totdat een fluitsignaal hen samenblaast,
als lege pluimen warrelen ze bijeen,
het gaat zwaarmoedig, ze zijn uitgedaasd,
het avondlicht stremt om hun lijven heen.
Even zweven ze nog voordat ze stomverbaasd
op aarde vallen in hun oud voorheen.

Bij de tandarts

Tegen het zachte drammen van de boormachine
helpt geen moedertjelief,
door het klokhuis van mijn hoofd
vreet zich rups na rups
en door mijn mond wringt zich
naar binnen dief na dief,
er puilt taal uit mijn ogen
die hij niet hoort, hij boort
en boort en boort door ieder
woord zijn oneindige monologen.

Twee gedichten
Leo Vroman

Maar alles golft immers

1

Vrijdag avond,
we gaan het bed opmaken.
We golven het onderlaken
een sneeuwveld vol bloeiende planten
open en het zijgt kalm neer.
We moeten de kanthoeken om de matras.
Ik kan niet laten die links onder aan te raken
want dan zegt ze altijd:
‘Eerst maar die bovenaan
want die is het moeilijkste’
(dat moet namelijk met gedraaide voeten
tussen de boeken op de grond),
dan kan ik haar mond
wel helemaal zoenen

maar dan doen we de kussens.

2

Maandag ochtend.
Ik heb havermout gekookt
in de stalen pan en
met rozijnen och ze zwellen
en hun weke velletje
staat helemaal gespannen
van het herinnerd sap.
Ik breng Tineke haar pap

maar als een verpakte verrassing
heeft ze zich slapend omgekeerd
en ligt door het strak passend
laken geboetseerd.

3

Ze gaat eerder dan ik
naar het werk.

Ver buiten het venster
of daarbinnen
huivert een streepje zonlicht
weerkaatst in onzichtbaar spinrag.

Daarachter, beneden,
zie ik haar al weglopen.
Ik wuif en zij wuift terug
maar nee
het spinrag zwenkt niet mee.

4

Ik denk dat ik veel anderen vaak
met onze liefde zeeziek maak.

Brooklyn, 30 juni 1992

Alweer geen gedicht

Als ik een echte dichter was
dan was mijn vrouw een slavin.
Zij droeg mijn kalfsleren verzentas,
mijn hoed met veer en een kamerjas,
daar zat mijn orgelpijp in.

Als ik een echte dichter was
dat moest zij mijn potloden slijpen,
dan vrat ik dodo met pekelgras,
dronk zweetsel uit een onmogelijk glas,
en niemand mocht mij begrijpen.

Elke Zondag om half acht,
en door de week om tien uur
wanneer zij mij mijn beddespons bracht
had ik alweer een regel bedacht
en keerde mij naakt naar de muur.

Men sloop op kussentjes langs ons pand
om de Meester niet te storen.
Vaak stond er een opschrift in een krant
zoals ‘Vroman schrijft ik met linkerhand;
hier ziet men hem van voren.’
Verslaggevers drukten tegen de wand
vaak een muggemicrofoontje want
het publiek wou mijn potlood horen.
Soms liep ik langs een verlaten strand.
Dan waren mijn ogen rood omrand
van lijden, lust en luilekkerland,
en mijn kaken ongeschoren.

Mijn verzen bestonden uit wit papier
met, iets boven het midden, zes lijntjes
en mijn boeken, een pagina of vier,
mochten alleen maar op een kier
en achter tule gordijntjes,

want werd mijn gedrukte grootheid ontbloot
dan begonnen de vrouwen te gillen,
dan moesten de kindertjes gauw op schoot,
dan schrokken alle heren zich dood
en begonnen met iets te trillen.

Maar zelf was ik door geen mens te zien:
mijn deuren bleven gesloten.
Ik at uit een zilveren soepterrien
met een kaarsje eronder en misschien
een op zeven zilveren poten.

Geloof mij dat ik geen Dichter ben:
ik wil mij niet prachtig uiten,
ik schrijf maar wat met een balpuntpen,
en als ik mijn Innerlijk ooit herken
dan doen anderen dat ook en dan wuift men
want het zit op een bankje buiten.
Er kraakt geen scharnierwerk aan mijn deur:
hij is gemaakt van dennegeur,
en die laat zich moeilijk sluiten.

Brooklyn, 22 juli 1992

Vier gedichten
Nico Weber

Herhaling

Je opvolgers staan stralend in de rij.
De tijd bracht hen voorgoed in mij te zamen.
Een groep van androgyne makelij.
De schoonheid draagt gewone jongensnamen.

Van al het fraais sta jij dichtste bij.
Hoewel ik me aan jou het meest bezeerde,
sta je model voor iedere partij
die ik op afstand liefhad en begeerde.

Soms kom je in mijn dromen tussenbeide
en lukt het ons de schare te ontwijken.
Na elke vlucht doe je me uitgeleide

en is het afscheid schrijnender dan toen.
Dan sta je me laatdunkend na te kijken
als ik mijn leven weer ga overdoen.

Nacht

Op dit uur zou ik liever liggen slapen.
De mist dempt de geluiden van een auto.
Mijn grootvader kijkt helder van zijn foto.
Ik loop door huis om moed bijeen te rapen.

De ramen zijn van matglas. Rechts in 't grijs
moet Zuilen liggen waar ik ben geboren
en links de oude stad met de Domtoren,
mijn flat is een betonnen plaatsbewijs.

Het huisraad biedt geen houvast. Deze uren
hebben zich aan mijn voortbestaan onttrokken.
De boekenkasten vullen blinde muren,

de zolderingen kijken op me neer.
En later als de mist is opgetrokken,
keert even uitzichtloos de morgen weer.

An Silvia

(Reiz labt wie milde Kindheit)

Je stond te wachten bij een zwart klavier.
An Silvia, van Schubert, zou je zingen.
Je was zo jong, je was nog een scholier,
een knaap waar mannen aan te gronde gingen.

Ik was pianist, je begeleider.
Je stem droeg zuiver boven de accoorden.
Alleen waarneembaar voor de ingewijden
klonk jouw bekoorlijkheid uit Shakespeares woorden.

Toen jij je voor 't concert stond te verkleden,
leek je zo'n bleke vrouw (door Waterhouse
geschilderd) met de dood onder de leden.

Toch was het alledaagser, want je droeg
een witte broek bedrukt met Mickey Mouse,
dat was voor mij al romantiek genoeg.

Vertrek

De stoel waarin je zat,
het liedje dat je floot.
Een leeggelopen bad,
gordijnen die ik sloot.

Naast het verlaten bed
het shirt dat je vergat.
Een filtersigaret,
alles heeft plaatsgehad.

Nu blijven dode dingen
niet langer inactief.
Het zijn herinneringen

aan een voorbij moment.
Het meest heb ik je lief
als je afwezig bent.

Twee gedichten
Rina van der Wel

Uitkijktoren

Een doelloze dag op de heuvel
de plompe uitkijktoren beklommen
door mannen-zonder-twijfel verzonnen
daad tegen de leegte. hun namen
nog in het grijs beton waarlangs je

opklimt tot het stoffig plateau. hier is het.
wind blaast door de uitkijkgaten. daar beneden
golft het land onder de middag -
strakke hemel waarin wolken op weg zijn gegaan
en stilgezet

steden genoemd op borden rondom ze moeten
achter de horizon echt bestaan. waar je ooit
was, ooit heen zou kunnen gaan. hun namen
vlakbij je hand met afstand en richting erbij
zeggen dat je daar niet bent
maar hier. bitterzoet als onder sterren: vele
en ver

ik kijk opzij en zie je
groot en aanwezig.

Gedicht op Ootmarsum

(Jacob van Ruysdael, 1628/29 - 1682)

Voorbijganger ben je als
driehonderd jaar geleden. je staat
voor een zee van land gekomen
tot ver buiten de lijst, kijkt op

wat huizen met elkaar
tussen wollig geboomte
tegen de kerk gekropen
die zonder omhaal naar boven wijst

vogels, kantelende stippen in zoveel
roerloze middagvrede de enigen
die echt bewegen

weg van daken rood opgloeiend - even
voor de wolk daarboven
dat weer geluidloos terug zal nemen

mensen weinig en klein
achter hun bezigheden: herders
met schapen, vrouwen
bij een bleek

luister:
de torenklok dekt
na de laatste slag
het dorp weer met stilte toe.

Twee gedichten
Fred Wittenberg

Oude vrouw

In haar hoofd is het bestand geschonden.
De plaatsen waar zij vrede vond
zijn in vergeten weggestopt.

Voorbij ook is de oorlog van de liefde
nu de rozen niet meer ritselen en haar
strelen enkel nog het stof van foto's wist.

Herinnering ligt als een slap elastiek
in een hoekje van de kamer.
Daar zit zij de kleuren uit:

een kameleon verdwaald in schemering,
totdat zij langzaam oplost in
het kruiswoordraadsel op haar schoot.

Tongzoen

Haar tong valt binnen in zuur nachtlicht.
Een geur van knoflook verspreidt zich
in de asbak van zijn mond.
Hun lippen kleven dicht opeen.

In nicotine gladheid glanst een gouden tand.
Hun tongen spartelen als maden in een blik
en kreunend zingt haar stemband een wulps lied.

Dit is de tongzoen van hun leven.
In de hemel staat een vuile maan
of is het nu een rotte kies?
Het is hier om het even.
De vuilnisbakken klappen met hun deksels bis!

Drie gedichten
Co Woudsma

Kleine wereld

Alleen maar hier. Hoogspanningslijnen zijn
haast uitgegumd. De vogels zijn vervlogen.
De roodoranje zon hangt laag te drogen.
Gemengd met mist doen dingen minder pijn.

Bij elke stap ontstaat een stukje sloot.
De koude doet de wateren kalmeren
en Marokkaanse meisjes bestuderen
het verse ijs. De vissen willen brood.

De wereld volgt de wandelaar en rust
als hij verdwaald raakt in de witte nacht
en in de stilte niet meer weet welk land

hem nu omgeeft en welke vreemde kust
daar kraakt. Maar achter zwevend schijnsel wacht
de poort van het Chinese restaurant.

Geheel verzorgd

De tiende dag, langs flats, voorbij
de laatste HEMA, ziet u eerst
een viaduct, daaronderdoor
een houten dorpje zonder kerk,
daarna loopt u de polder in.
Blijf op de weg, die links en rechts
door groene bomen wordt begrensd.

Aan 't eind een klein en dicht café
waarlangs een olietanker vaart.
U draait zich om en wordt in 't dorp
gestoken door een wesp, u plukt
een willekeurig blaadje, wrijft
vergeefs, en dronken van geluk
en pijn keert u naar huis terug.

Subjectief

Ik keek zolang naar jou
totdat je mooi was, in de tram.
Je onverwisselbaar gezicht,
versierd met puistjes, roserood,
beschouwde ik als iets vertrouwds.

Hoe kan het dan, dat jij niet weet
van dit galant gedicht en dat
je daar niet aan voldoet
omdat je iets te lelijk bent
en ik door fantasie verwend?

Een lege, lege fantasie
rijdt almaar verder in lijn 3.

Essay

Ontvolkte bossen
Een kijk op de Finse letterkunde
Adriaan van der Hoeven

Toen Saïdjah naar Batavia vertrok vroeg hij Adinda om op hem te wachten bij het djati-bos onder de ketapan. Toen ze hem vroeg wanneer ze daar moest zijn, antwoordde hij: 'Tel de manen. Ik zal uitblijven driemaal twaalf manen... deze maan rekent niet mee.' Als hij haar weerziet, is ze dood, 'naakt, afschuwelijk mishandeld...' Dan is ook zijn levenswil uitgeblust.

In de roman *De zeven broers* van Aleksis Kivi (1834-1872) vertelt Aapo, een van de zeven, een sage over twee geliefden. De jonge man moet vertrekken en zegt tegen het meisje: 'Nu ga ik heen, maar na honderd zonsopgangen zal ik je weerzien.' Ook zij ontmoeten elkaar pas weer in de dood, al is die mooier dan die van Saïdjah en Adinda: 'Omhuld door een zilver glanzende wolk stegen de maagd en de jongeling op naar de hemelen, zij rustend op de knie van haar geliefde, gelukkig glimlachend. Zo snelden zij door de ruimten; en bossen, bergen en dalen met hun ravijnen, spelonken en zijdalen verzonken beneden hen in de diepte, en alles verdween ten slotte als een blauwige rook voor hun ogen.'

Natuurlijk hebben de fragmenten niets met elkaar te maken, net zomin als de Nederlandse literatuur veel met de Finse heeft uit te staan. En toch zijn er tussen beide romans zoveel overeenkomsten aan te wijzen, dat toeval een zwakke verklaring wordt.

Zowel de *Max Havelaar* (1860) als *De zeven broers* (1870) zijn hoofdwerken uit de literatuur waartoe ze behoren en wonderen van originaliteit. Dat maakte ze omstreden. Over Kivi gaat het verhaal dat de rel die de roman veroorzaakte de aanleiding vormde tot zijn dood, of die in ieder geval aanzienlijk versneld heeft. De critici voelden zich geschoffeerd en beschouwden het boek als een belediging van het Finse volk. De hoofdpersonen zijn onontwikkelde boerenzoons die de burgermaatschappij de rug toekeren. Dat ze er uiteindelijk toch weer - wijzer en beschaafder - in terugkeren, kon de indruk bij de leidende critici van toen niet wegnemen dat de Finnen belachelijk werden gemaakt, aangeklaagd. En Finnen, dat waren zijzelf. Ontwikkelde Fin-

nen bovendien, die hun leven lang gestreden hadden tegen het domme-boerenvolk-syndroom. Hun angsten waren magistraal verwoord door Kivi. Dat verklaart de heftigheid van hun reacties. De aanklacht van Douwes Dekker ('En dat daarginds uw meer dan dertig miljoen onderdanen worden MISHANDELD EN UITGEZOGEN IN UW NAAM?') ligt er duimendik bovenop en was als zodanig bedoeld. Was de tragiek van Dekker dat zijn beschuldiging ontkracht werd door de pracht van zijn proza, bij Kivi was het juist het literaire gehalte van zijn roman dat leidde tot de beschuldigingen. Kivi maakt de Fin niet belachelijk, integendeel, hij heeft een monument voor hem opgericht. Wat hij doet is menselijke zwakheid aan de kaak stellen en daarin is hij gelijk aan Douwes Dekker en alle grote schrijvers. Humor is daarbij een belangrijk wapen en inderdaad kenmerkend voor beide romans, die ook in andere opzichten veel van elkaar weg hebben. De gedichten, de verhalen in de verhalen, de parabelen, kortom de bonte structuur waardoor de lezer telkens weer verrast wordt, het is kenmerkend voor de *Max Havelaar* en voor *De zeven broers*. Natuurlijk zijn de verschillen tegelijkertijd enorm, maar dan zijn er soms opeens weer de details die het onderscheid even doen vergeten. Met de parabel van de steenhouwer zegt Dekker bijvoorbeeld precies hetzelfde als Kivi in het verhaal van het varken dat hij Aapo laat vertellen: wees jezelf, wees tevreden met je lot, afgunst vergiftigt.

Het heeft weinig zin verder in te gaan op de overeenkomsten en verschillen, het belangrijkste is waarschijnlijk dat beide romans nog gelezen worden. Dat ze beide niet lang geleden ook verfilmd zijn, bevestigt hun actualiteit.

De hele vergelijking lijkt onzinnig. Kivi heeft de Max Havelaar niet gelezen en niets wijst erop dat hij ooit van Eduard Douwes Dekker gehoord heeft. En toch zijn er een aantal treffende overeenkomsten. De enig mogelijke verklaring is dat de voedingsbodem voor beide romans in zekere mate gelijk moet zijn geweest. Een groot schrijver in Finland (de grondlegger van de moderne Finse literatuur) en een groot schrijver in Nederland ('De Max Havelaar is de beste roman uit de Nederlandse literatuur') hebben zich aan dezelfde bronnen gelaafd. Dat is het mooie en wellicht verrassende, dat twee literaturen die zo ver uit elkaar lijken te liggen tegelijk zo dichtbij elkaar staan. Literatuur verenigt, bindt samen, en leidt niet tot eenvormigheid.

Bij Kivi begint dus de moderne Finstalige Finse literatuur. Hij is eenzaam, arm en halfgek gestorven. En zo hoort het ook, daar kan mythevorming beginnen. Daarbij past de vraag of hij al dan niet een

liefdesrelatie had met de oudere Charlotte Lönqvist, die hem in zijn laatste levensjaren onder haar hoede had genomen. Daarbij past het verhaal dat hij zich een stuk in zijn kraag had gedronken en niet binnengelaten werd in het theater waar zijn eigen toneelstuk zijn première beleefde. Daarbij passen de geruchten dat hij eigenlijk een bastaard van een naburige landheer was en dus helemaal niet van eenvoudige afkomst. Het doet er niet toe, hij was een groot schrijver bij wie enkele elementen zijn aan te treffen, die als kenmerkend voor veel Finse literaire werken gelden: realisme, humor en lyrisch romantische fantasie. Maar ook de thema's waarover hij schrijft, vrijheidsverlangen, de tegenstelling tussen natuur en cultuur, het gevecht van de enkeling tegen de gevestigde machten van kerk en staat klinken door in de literatuur na hem. En ook deze thema's klinken ons absoluut niet vreemd in de oren. Het zijn problemen waar ieder mens voor gesteld kan worden, zoals bijvoorbeeld Eduard Douwes Dekker.

Kivi's broers proberen het keurslijf van kerk en staat te ontvluchten door de bossen in te trekken en daar een volkomen onafhankelijk bestaan op te bouwen. Maar dat is niet mogelijk. Hoe spaarzaam ook, contacten met de buitenwereld zijn nodig, en bovendien moeten ze onderling afspraken maken. Daar beginnen de vrijheidsbeperkingen, niet in contracten op papier vastgelegd, maar toch als regels, ongeschreven wetten. De zwakkere moet soms in bescherming genomen worden tegen de sterkere, de een kan niet luieren als de anderen zich in het zweet werken. Tot dat inzicht komen de broers uiteindelijk ook en dan komen ze tevoorschijn uit de bossen. Halve wilden die hun plaats in de samenleving vinden. Daarom wordt dit boek als een metafoor voor het hele Finse volk gezien: een volk dat uit de bossen tevoorschijn kwam en zijn plaats moest vinden in de wereld. Maar ook heel letterlijk, de Finnen *zijn* uit de bossen naar de steden getrokken om er werk en geluk te zoeken en om er hun oude zekerheden kwijt te raken. Dat is de prijs van beschaving en voer voor schrijvers.

In een wat minder bekend verhaal van Juhani Aho (1861-1921) komt de tegenstelling tussen de oude en de nieuwe wereld, of misschien algemener geformuleerd tussen cultuur en natuur, dramatisch naar voren. De hoofdpersoon is de wat simpele boerenknecht Junnu met een goed hart die de werkelijkheid tracht te ontvluchten door net als de zeven broers de wildernis in te trekken en daar een eenzaam maar onafhankelijk leven te leiden. Natuurlijk lukt dat niet, literatuur is er niet om probleemloze levens af te schilderen; Junnu's krampachtige idylle wordt verstoord door de komst van de spoorweg.

Arrogante mannen komen hem vertellen dat hij zijn hut uit moet. Een dramatisch hoogtepunt bereikt het verhaal als zijn enige koe, zijn middel van bestaan, door de trein overreden wordt. Junnu probeert de koe nog van de rails te trekken: 'hij grijpt de koe bij de hoorns, hij trekt, maar de koe trekt terug, en de koe duwt als Junnu duwt... hij heeft hem half van de rails gesleurd als de locomotief waarop de machinist met gebalde vuisten staat te vloeken met piepende remmen de koe voor zijn ogen in tweeën snijdt en het ene deel van het lichaam nog meesleept, terwijl Junnu het andere deel vanaf de voorpoten bij de hoorns in zijn handen houdt.' Het was een krantebericht dat Aho tot deze scène inspireerde. Junnu is hierna zichzelf niet meer en probeert in een laatste wanhoopspoging de trein tegen te houden door een enorme kei op het spoor te tillen. Met rotsblok en al wordt hij meegesleurd. Niet voor niets heeft het verhaal de titel *Door het leven mishandeld*. Aho heeft in een veel bekender roman, *De spoorweg* (1884), of volgens de Nederlandse vertaling uit 1924 *Met stoom vooruit*, dezelfde botsing tussen de nieuwe en de oude tijd uitgebeeld. Het verhaal is veel milder en humoristischer en is meer een karakterschets van de eenvoudige plattelandsbewoner dan een drama, niet toevallig ook veroorzaakt door de trein. De plot van deze roman is domweg dat een boerenechtpaar dat nieuwe fenomeen trein gaat bekijken. Ze kunnen zich er absoluut geen voorstelling van maken. De spoorweg, of, zoals men in het Fins zegt, de ijzeren weg *is* voor hen een weg van ijzer. Wat daarover gaat, is iets onbeschrijfelijks. Het enige waaraan ze kunnen denken is een stoomschip 'dat op land wordt getrokken en waar ze dan wielen onder zetten, en dat rijdt door vuurkracht en trekt wagens achter zich aan... zo groot als deze kamer en nog groter...' Maar nogmaals, het gaat minder om de plot dan om de psychologie.

Finland is tweetalig en van oudsher was het Zweeds de taal van de heersende klasse en de culturele elite. Het Fins werd gesproken door de boerenbevolking die met haar belastingen de oorlogen van de Zweedse koningen mocht meefinancieren. Goede soldaten leverde ze ook. Het waren, met andere woorden, eenvoudige en tamelijk ongeletterde mensen die uit de Finse bossen tevoorschijn kwamen, wat niet wil zeggen dat ze geen cultuur bezaten, want die hadden ze wel. De grootste verzameling orale poëzie ter wereld ligt waarschijnlijk in de archieven van het Genootschap voor Finse literatuur in Helsinki. Maar waar het nu om gaat, is dat het gewone mannen en vrouwen waren die naar de steden trokken en een eigen literatuur gingen cre-

eren. Dat zijn ook juist de mensen voor wie de schrijvers partij trekken, aan wier kant de schrijvers staan. Kivi en Aho waren zelf van dat soort mensen en dat geldt in even sterke mate voor de hoofdpersonen die zij schiepen. En zij waren niet uitzonderlijk hierin, integendeel, de Finse literatuur is doordrenkt van de gewone man en vrouw. En gewoon wil zeggen, van gewone afkomst, niet oninteressant.

Alsof hij dit laatste wil benadrukken, kiest F.E. Sillanpää (1888-1964), Nobelprijswinnaar in 1939, in een van zijn hoofdwerken, *Vrome ellende* (1919, de Nederlandse titel uit 1939 is *Het zachtmoedig erfdeel*) een allergewoonste hoofdpersoon met de allergewoonste naam Jussi (Jan). Het is ‘een oude scharrelaar met een onaangenaam uiterlijk’. Hij is kaal, lijkt ietwat op een mopshond en heeft ogen waar ‘geen fatsoenlijk mens behoefte voelt in te kijken’. Met andere woorden, hij is eigenlijk minder dan gewoon, hij wordt bijna onsympathiek. Hij is zo beschreven, dat geen enkele lezer zich met hem zal willen identificeren. Een antiheld. Hij raakt, bijna zonder dat hij er zelf erg in heeft, betrokken bij de burgeroorlog. Hij loopt mee, voert soms orders uit, maar is te simpel om slecht te zijn. Hij heeft het ongeluk om aan de kant van de verliezers te staan en dat betekent zijn dood. Maar zelfs zijn dood wekt geen meegevoel. Het was een gebeurtenis ‘die bijna tot lachen dwong’, want ‘de opstandelingen werden gefusilleerd op de bodem van een greppel die op het kerkhof gegraven was en het kwam zo uit dat Jussi de laatste was. Maar hij bleef niet rechtop staan, hij ging op de hoop uitgestrekte lichamen liggen - om zijn plaats reeds bij voorbaat in te nemen. Dat was echt Jussi. In die houding executeerde men hem niet, hij moest gaan staan.’ Eigenlijk is een van de raadsels van het boek waarom Sillanpää zo'n niemand als hoofdpersoon koos. Hij is niet bijzonder in het goede, noch in het slechte. Misschien wilde de schrijver juist door zo'n *Mann ohne Eigenschaften* te tekenen aangeven, dat de houding tegenover de mens nooit bepaald mag worden door diens karakter of positie. Elk mens heeft recht op een zekere mate van respect. Gaat de een de ander beoordelen vanuit een superioriteitsgevoel, dan gebeuren er ongelukken. De Finnen, die zolang in de geschiedenis de rol hebben moeten spelen van de mindere, zijn hier misschien gevoeliger voor dan gemiddeld.

Een andere manier om een antiheld in de literatuur te gebruiken, is om via hem misstanden aan de kaak te stellen en om ballonnen van zelfinbeelding door te prikken. Als een breekijzer van humor. Het Svejk-procédé. De Finse Svejk is neergezet door, alweer, Kivi. Hij is Esko uit *De schoenmakers op de heide* (1864), een van de meest gespeelde

Finse toneelstukken. Esko is goedgelovig, eerlijk, dom en trouwlustig, noodzakelijke ingrediënten om in allerlei dwaze situaties terecht te komen en de schijn der dingen te kunnen onthullen. Als iemand niet dom is en toch de rol van waarheidsprekende nar moet kunnen spelen, kan de schrijver, net als Hasek, zijn persoon in een situatie manoeuvreren waarin die rol zijn enige middel is om zich staande te houden. Het leger, met name in oorlogstijd, is zo'n omgeving. Daar is de persoonlijke vrijheid zeer beknot en bestaat een hiërarchie op grond van positie, niet van waarde.

Het bekendste voorbeeld uit de Finse literatuur is in dit verband *De onbekende soldaat* (1954, in 1955 in het Nederlands vertaald) van Väinö Linna (1920-1992). Het heeft iets weg van *De zeven broers*, in zoverre het bij verschijnen zeer omstreden was (het bevatte - telde men toen - maar liefst 224 vloekwoorden), meerdere hoofdpersonen kent en een karakterisering van de Fin biedt. Het onderwerp is de strijd van Finland tegen de Sovjetunie tijdens de Tweede Wereldoorlog, gezien vanuit het perspectief van een kleine gevechtseenheid. Na alle naoorlogse retoriek was het beeld van de werkelijkheid dat Linna gaf zo schokkend, dat het aanvankelijk haast blasfemie leek. Achteraf veranderde het oordeel, niet in het minst door het enorme succes dat de roman had bij de mannen die zelf in de frontlinie hadden gevochten, en vatte men het op als een hommage aan de Finse soldaten, dus eigenlijk aan het Finse karakter. Eenvoudige, eerlijke jongens waren het, die dicht bij de natuur stonden en met hun directe gevoel voor humor overeind bleven - als ze niet in de strijd gevallen waren. Dit sluit naadloos aan bij het zelfbeeld dat door Kivi zo duidelijk onder woorden was gebracht en dat in de Finse literatuur telkens weer opduikt. Als de eenheid na een onmogelijk gevecht geprezen wordt, begrijpen de soldaten deze lof niet, ‘maar op gezag van hun hoogste superieuren namen ze dan maar aan, dat ze inderdaad wel behoorlijk moesten hebben gevochten’, waarna Linna meteen diezelfde superieuren onder vuur neemt: ‘Men had toch immers ook, om hun strijdvaardigheid te stimuleren, in het naburige dorp twee Finse soldaten tegen de wand van een sauna gesteld en ze vervolgens gefusilleerd. Zou zo'n daad dan geen gevolgen hebben?’ Deze bijna nonchalante toon klinkt ook door in het gedicht van Kari Aronpuro (1940), *Acht zinnen* (‘We kregen een pakje: een borstel, een horloge, een potje schoensmeer, de brieven van mijn moeder, een bebloede lap stof.’ - zin zeven), dat over dezelfde oorlog gaat. Pentti Haanpää (1905-1955) is een andere auteur die heel sterk in deze traditie staat.

Ook bij hem eenvoudige mensen, antihelden, humor en een grote vrijheidsdrang. Ook hij kwam in aanvaring met de maatschappij, hij werd in de jaren dertig zelfs getroffen door een uitgeversboycot, uiteindelijk omdat hij zich met een ijzeren consequentie achter de gewone man, de onderdrukte, stelt. In het verhaal *Bij zijn eigen graf* is de hoofdpersoon een deserteur, dus een lafaard die naar officiële maatstaven de kogel had verdiend. Maar Haanpää laat zien dat hij helemaal geen lafaard is, maar gewoon een mens, het doden moe.

Het Svejk-procédé is erop gericht om de waarheid aan het licht te brengen, maar kan - ver doorgevoerd - de wereld zo op zijn kop zetten, dat het begrip waarheid zelf ondermijnd wordt. Men kan dat vervreemding noemen, of absurdisme. Het is een typerend verschijnsel in de Finse literatuur en het hangt nauw samen met het optreden van de antiheld, dat - op zijn beurt - te maken heeft met de achtergrond van de Finnen. Want toen ze de bossen verruilden voor de steden, moesten ze tegelijk hun hele levenspatroon veranderen. En dat was niet eenvoudig, het ging ook snel. Het was de vervreemding in praktijk gebracht. In de zomers proberen de Finnen deze breuk te herstellen door zich in de bossen terug te trekken en zich voor hun sauna te verbeelden dat er uiteindelijk weinig is veranderd. Het is in wezen dezelfde vlucht als die van de zeven broers en die van de arme Junnu, alleen comfortabeler en ontspannener. In de literatuur leidt het, net als in het dagelijkse leven, soms tot tragedies, zoals beschreven in het gedicht van Matti Rossi: gebroken gezinnen (‘kreeg er genoeg van, kneep ertussenuit’), alcoholisme (‘bouwde een sauna, stak er met een dronken kop de fik in en stierf’), gekte (‘had Jezus op de aardappelkuil gezien’). Allemaal op weg naar Hotel Vergetelheid van Jarkko Laine.

Absurdisme lijkt dus in Finland een gevolg van de vervreemding en ontheemding, die de nieuwe levensomstandigheden met zich mee brachten. De schrijvers brengen onder woorden hoe de mens zijn greep op het leven kan verliezen en geen onderscheid meer maakt tussen waar en onwaar, werkelijkheid en fantasie. De grenzen worden overschreden en maakt het ‘leven een schijnbeweging’. Maar in de Finse literatuur hebben grensoverschrijdingen een veel langere geschiedenis. Als Manner dicht: ‘Op een dag maakte ik me los van mijn lichaam en ging in een andere kamer op de klok kijken’, sluit dat direct aan bij de eeuwenlang voorgedragen liederen over sjamanen die hun lichaam verlaten om op zoek naar de waarheid in contact te treden met de geesten, die hen overal omringen en hun leven

beïnvloeden. In dit opzicht is het absurdisme, of misschien wordt het al surrealisme, verankerd in het diepste wezen van de Finnen en veel meer dan een modern verschijnsel. Wat niet wil zeggen dat het om twee heel verschillende fenomenen gaat. Integendeel, zowel de mens van toen als die van nu begrijpt niet goed wat er om hem heen gebeurt, waar hij zich bevindt. Hij is zijn kompas kwijt. ‘Hoorde ik maar uit de mist de hoorn van een schip, dan zou ik weer weten waarheen’, zegt Simonsuuri en het mooie is dat ook iemand die de weg kwijt is in Nederland haar dat na kan zeggen: ‘Lege spiegels in de lege ruimte waarin de sneeuw de sneeuw verduistert.’ Lucebert.

De geschiedenis van Finland in veertien alinea's

Matti Klinge
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Eén van de gevolgen van de politieke veranderingen tijdens het Napoleontische tijdperk was dat Finland zich in 1809 losmaakte van het koninkrijk Zweden - waarvan het vanaf het begin van zijn geschiedenis deel had uitgemaakt - en een autonome staat werd onder Russische heerschappij.

Er werden staatsorganen en centrale instituties voor het groothertogdom ontwikkeld. Helsinki werd een indrukwekkende hoofdstad; de overheidsinstellingen waren er gevestigd en de universiteit van het land verhuisde er ook heen.

De culturele identiteit van Finland begon vorm te krijgen in de jaren 1830, toen het Finse Genootschap voor Literatuur en het Finse Genootschap voor Kunst en Wetenschap opgericht werden in Helsinki. Het nationalisme van de jaren 1830 was tamelijk conservatief van aard. De belangrijkste literaire successen waren *Elgskyttarne* (‘De elandjagers’), een lang gedicht geschreven door J.L. Runeberg waarin hij het Finse boerenleven verheerlijkte, en het epos de *Kalevala* van Elias Lönnrot, dat geïnspireerd is op dezelfde bewondering voor oude Finse poëzie.

Eerst werd de instituties inhoud gegeven; de linguïstische, historische, archeologische en folkloristische disciplines werden ontwikkeld. Later ontstond er een nationalistische kijk op de geschiedenis, waarin het belang van de Finse staat en natie werd benadrukt. Gedurende de jaren 1840 werd het nationalistische ideaal beïnvloed door sociaal-radicale ideeën uit Europa, in het bijzonder door toedoen van de filosoof en staatsman J.V. Snellman. Hierna volgde een periode waarin de nadruk enerzijds lag op de uit de Zweedse tijd stammende institutionele structuren en op een op het Westen gerichte nationale identiteit; en anderzijds op een conceptie van nationale identiteit die zijn wortels had in het platteland, de Finse taal en de Finse geschiedenis. Dit laatste was in hoofdzaak een puur Finse aangelegenheid,

maar werd ook enigszins ondersteund door het bestaan van andere volken en etnische groepen in het Russische rijk die een aantoonbare structurele linguïstische band met het Fins hadden.

Tijdens de regeringsperiode van Alexander II (1855-1881) werd Finland als staat versterkt door de vorming van een eigen parlement en het invoeren van een eigen munt. Het parlement stimuleerde de ontwikkeling van de pers en de eigen munteenheid stimuleerde het economische leven van het land. De plattelandsbevolking gedijde door de verkoop van timmerhout en als gevolg hiervan ontstond er een grotere vraag naar en dus een groter aanbod van kranten. Tevens ontstond er meer behoefte aan onderwijs in de Finse taal.

Tijdens het bewind van Alexander III (1881-1894) werd er hard aan de infrastructuur gewerkt, in het bijzonder aan het ontwikkelen van de spoorwegen. Er was een evenredige groei van nationale organisaties, evenals van banken en assurantiebedrijven, factoren die van groot belang waren voor de interne en externe ontwikkeling van het land.

Zowel de economie als het culturele leven van het land bleven zich sterk ontwikkelen tijdens het bewind van Nicolaas II (1894-1917). De periode werd gekarakteriseerd door politieke discussies en politieke beroering, waarin de plaatselijke sociale problemen en de kwestie van de status van Finland in het Russische rijk met elkaar vervlochten raakten. De golf van stakingen en politieke onrust veroorzaakt door de Japanse oorlog (1904-1905) verspreidde zich naar Finland en de tsaar gaf onder druk toe en voerde een nieuw algemeen parlementair kiesstelsel in. Hierdoor steeg het aantal stemgerechtigden met een factor tien (inclusief vrouwen). Het vergrootte de macht van het parlement echter niet.

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 leidde meteen tot de speculatie dat Finland de gelegenheid zou aangrijpen om zich los te maken van Rusland en bescherming zou zoeken bij Duitsland of Zweden. Dit idee kreeg pas de steun van de meerderheid na de Oktober-revolutie van 1917, toen de Russische situatie chaotisch was geworden. In november 1917 scheidde Finland zich de facto af van Rusland; het verklaarde zich onafhankelijk in december 1917 en ontving de jure erkenning van Rusland en andere belangrijke landen in januari 1918. De uitwijzing van Russische strijdkrachten, de burgeroorlog tussen regeringstroepen en socialisten die een revolutie probeerden te ontketenen in Finland, en het sterke verbond van Finland met Duitsland gaven vorm aan de onafhankelijkheid. Toen Duitsland ineenstortte,

wendde Finland zich, onder het leiderschap van generaal C.G. Mannerheim, tot de westerse machten. In juli 1919 ondertekende Mannerheim het document waarin de staatsvorm van Finland werd vastgelegd, een compromis tussen de aspiraties van de republikeinen en de monarchisten dat tot op heden van kracht is.

Tussen de wereldoorlogen gedijde Finland in economisch opzicht en werd het land politiek meer stabiel; tussen 1929 en 1933 was er echter sprake van een economische en politieke crisis. Het Scandinavische politieke systeem stond onder druk, maar overleefde. Van groot belang voor de ontwikkeling van Finland waren de constitutionele regering en de economische en culturele structuren, die stamden uit de tijd dat Finland een groothertogdom was. Het grote verschil met toen was, dat Finland bijna alle betrekkingen met Rusland verbrak.

Tegen het eind van de jaren 1930, toen de Sovjet-Unie zich herstelde van de revolutie, de burgeroorlog en interne crises, en Duitsland van de verliezen tijdens de Eerste Wereldoorlog, groeide de militaire dreiging in het Baltische gebied. In een verdrag van 1939 tussen de Sovjet-Unie en Duitsland, waarin de invloedssferen werden vastgelegd, vielen Finland en de Baltische staten onder de Sovjet-Unie. In november 1939, na de weigering van Finland om gebied uit te wisselen en de vestiging van een militaire basis toe te staan, viel de Sovjet Unie Finland aan. Het Finse leger was echter in staat om de opmars van de Sovjet-strijdkrachten gedurende 100 dagen tegen te houden, alvorens het Rode Leger de overwinning behaalde. Bij de Vrede van Moskou kreeg de Sovjet-Unie het gebied (Karelië, inclusief de stad Viipuri) en de basis (het schiereiland Hanko) waar het om gevraagd had.

Toen Duitsland de Sovjet-Unie aanviel in 1941, sloot Finland zich daarbij aan, gedreven door een combinatie van politieke onzekerheid en het verlangen het kort tevoren aan de Sovjet-Unie afgestane gebied terug te winnen. In 1944 slaagde het Finse leger er opnieuw in om de opmars van het Rode Leger tegen te houden. Zonder dat Finland bezet werd, kon een eervolle wapenstilstand worden gesloten. Een definitief vredesverdrag, dat de grenzen respecteerde zoals vastgelegd in de Vrede van Moskou, werd in 1947 ondertekend.

Na de Tweede Wereldoorlog was Finland om interne en externe redenen genoodzaakt een vergaande sociale herstructurering door te voeren. De hervestiging van een tiende deel van de bevolking uit het afgestane gebied (Karelië), en van de gedemobiliseerde soldaten, was een extreme inspanning voor het land na de oorlog, met name

omdat er hoge herstelbetalingen aan de geallieerden (de Sovjet-Unie) betaald moesten worden. In een periode van twee decennia veranderde het land van een agrarische in een geïndustrialiseerde, verstedelijkte samenleving. Finland versterkte zijn onafhankelijkheid tijdens de 'koude oorlog' tussen de grootmachten. De voorheen hoofdzakelijk militaire en politieke band van Finland met de Sovjet-unie kreeg een ontspannener economisch karakter. De culturele en politieke verschillen bleven bestaan, ondanks het feit dat de communistische partij af en toe opmerkelijke steun van de Finse bevolking kreeg en deelnam aan enkele regeringscoalities in de jaren 1940, 1960 en 1970. De militaire band van Finland met de Sovjet-Unie was vastgelegd in het verdrag van 1948. Hierin worden onderhandelingen geëist over wederzijdse hulp wanneer Finland niet in staat zou blijken zichzelf te verdedigen tegen een aanval op de Sovjet-Unie, uitgevoerd via Finland. Het verdrag werd herroepen in 1991-1992 zonder dat dergelijke onderhandelingen ooit plaats hadden gevonden.

De industrialisatie en verstedelijking van Finland werden gevolgd door een belangrijke verandering op het gebied van onderwijs en kunst. Voorheen lag hierin de nadruk op de tradities en belangen van de achtergestelde demografische groepen, maar krachten die de continuïteit van de culturele traditie benadrukten - de academische wereld en de bourgeoisie - waren ook invloedrijk. De jaren vijftig werden sterk door Europa beïnvloed, de jaren zestig door Amerika en de jaren zeventig waren gericht op politiek links. In de jaren tachtig maakte het culturele leven, evenals de economie en de buitenlandse politiek, een verschuiving van aandacht door naar internationale betrekkingen en onafhankelijkheid, waarbij het provincialisme voortkomend uit de grootte en interesses van Finland werd afgewezen.

In het midden van de jaren vijftig werd Finland lid van de Noordse Raad en de Verenigde Naties en aan het einde van dat decennium van de EVA en werd het land door buitenlandse mogendheden erkend als neutrale staat. Vanaf de jaren vijftig tot heden ging 80 % van de export van Finland naar het Westen en 20 % naar het Oosten; de handel met het Oosten verminderde snel gedurende de tweede helft van de jaren tachtig. In 1973 ondertekende Finland een samenwerkingsovereenkomst met de Europese Gemeenschap en in 1992 besloot Finland het lidmaatschap van de EG aan te vragen.

Tekeningen

Rosa Liksom

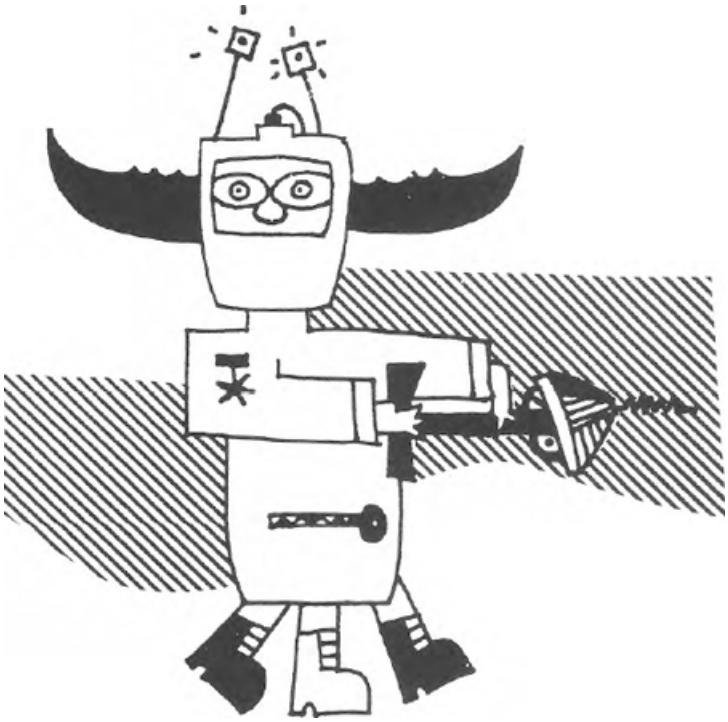

8
1
2
5

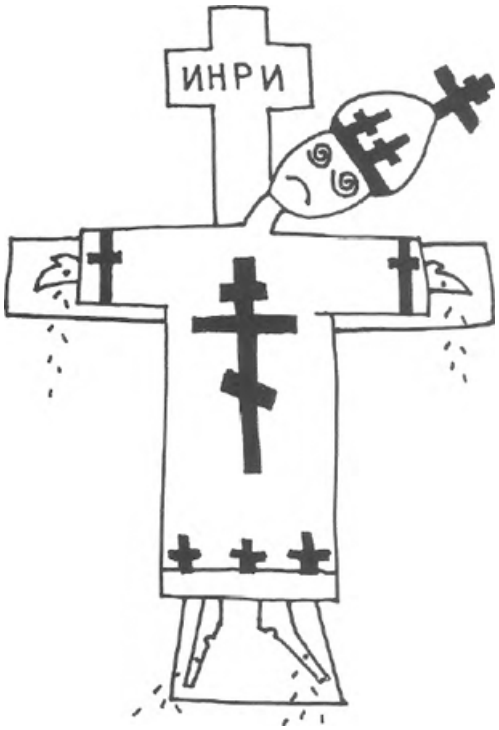
ИНРИ

Light Verse

Twee gedichten
Frits Criens

Spotje gezond

Hij is van onze buis niet weg te branden
De Dokter Faustus met zijn Groot Gelijk
Die u voor raad uw ziel wil doen verpanden

Hij houdt met opzet openbaar praktijk
Om u wat schuldcomplexen aan te praten
Zet u met uw gezond figuur te kijk

Want hoor wat u moet doen, vooral moet laten
Geen smaak- geen kleurstof, geen cholesterol
Geen zout, geen zoet, geen zuur, geen koolhydraten

Geen vet, geen nicotine, alcohol
Maar halva, arm en vrij en light en zonder
Want puur natuur zit met teveel te vol

Dat u, in weerwil van die hypochonder
Nog leeft, is haast het achtste wereldwonder

Medicijn

Wat schenkt de diepste zin aan dit bestaan
Bezielt de lier van zangers en scribenten
En geeft teleurgestelden nieuwe hoop!

Wat is onschuldiger dan pils of dope
De pep voor querulanten en agenten
En laat de wereldorde onverlet!

Wat activeert het luie lid in bed
De hersens van studenten en docenten
En brengt zo menig sportman plakken goud!

En maakt de Andesboeren toch zo oud
Bemoedigt terminale patiënten
Wat schenkt de diepste zin aan dit bestaan!

De vrucht van de beruchtste plant op één na
De Vitis vinifera apyrena

Fins
Karel van Eerd

Wij smachten in dit land van kleine tuinen,
waar ieder park die umlaut mist van perk,
na kale liedjes in een vale kerk
naar zondagmiddag in onreine duinen.

Dan ruiselen de witsatijnen kruinen
van gindse populier en Finse berk.
Sibelius! Diens machtig laatste werk,
de heldenzwanenzang van Vainemoinen!

Vijf uur, weer thuis. Geen sauna maar de douche.
Een aquaviet, wij wachten voor de buis:
vanavond cultureel, een Eurogala.

Het nieuws: Europa mist nog steeds die push.
Verdraaid, ik heb die oude plaat in huis:
Finlandia, plus iets van Kalevala.

Solliciteren
Ingmar Heytze

Nog nooit zo tergend opgegeten
als tijdens dit gesprek door een
driedelig gedaste bidsprinkhaan.

Woorden vallen op tafel, knikkers vallen
op een glasplaat. Hij neemt slokken
van mijn levensloop en boert onaangedaan.

Hij rolt mij in. Hij steekt mij aan
en rookt mij op. Dan mag ik gaan.

Later belt men mijn stoffelijk overschot.
Ik heb de baan

Kapelaan Frustratus (deel IV)
Nelis Klokkenist

Vitellius, om voort te gaan,
had graag voor mij een moord begaan
(bij wijs van spreken dan, want moord,
voor hem, was nog niet eens een woord),
maar sprak van dulden en van lijden
en leed en duldde zelf ook blijde,
al had hij nu een luizebaan.
Maar toch, waar kwam zijn kracht vandaan,
was een der vragen die mij kwelden,
totdat hij het me zelf vertelde.

Ik kend' hem toen al drie jaar lang.
Hij was, hoe moedig ook, toch bang.
Niet, zoals later nog zou blijken,
bang om zichzelf, maar zijns gelijken.
De kracht die hem zijn levenslot
deed dragen was de Ene God.
Hij had dus, daar kwam het op neer,
naast mij ook nog een andere heer.

Vitellius, wat wij niet wisten,
was in het diepst geheim een christen,
maar niet van 't lijfvijandig type
dat alle lust pleegt te vergriepen
totdat er niets meer rest dan kilte.
Zijn god aanbad hij, maar in stilte,
of met de enkele getrouwen
- wat mannen, kinderen en vrouwen -
die hij soms in een achterhof
voor een gebedsdienst samen trof.*

* *Korte inhoud van het voorafgaande: De Brabantse Kapelaan Frustratus heeft zich onder invloed van de geest des tijds ontwikkeld tot een lederdragende knapenschender met marxistische inslag. Om hem althans van het marxisme te genezen stuurt de hemel hem een beeldschone Sint Sebastiaan op zijn dak. In deel III (zomer 1992) verhaalde Sebastiaan aan Frustratus zijn levensloop in het oude Rome, tot kort voordat hij zich door zijn manke slaaf en minnaar, Vitellius, liet bekeren tot het Christendom. Deel IV vervolgt zijn lijdensweg.*

Wat zal ik je nog meer verhalen,
Frustrates? Man, ik hóór je balen!
Natuurlijk, dit is ouwe kost.
Jíj werd al door de doop verlost
vlak na je moeders barensweeën.
Maar meer dan twintig jaar vergleeën,
eer ik, door vuil en leed gepijnigd,
door 't heilig doopsel werd gereinigd.
Zo iemand laat zich heus niet kisten
door jouw soort, de gewoonte-christen.

Als niet Vitellius mijn pad
gekruisd had, God mag weten wat
van mij geworden was. Wellicht
des keizers mooiste supernicht,
of 't wisselende ruiterzadel
van Rome's nieuwe duitenadel,
om daarna als verlepte mie
te eindigen, een parodie
van wat je was, in een vuil krot.
Was er een beter ruil dan God?
Hoe gingen mij de ogen open!
Al na een maand liet ik mij dopen,
al zou 'k het met de dood bekopen.

Zo ging ik tot de christenen over,
al leek mij het geloof wat pover.
Vitellius was het, niet de leer
die mij deed kiezen voor de Heer.
Want ik was niet voor God te strikken
door 't barre zootje botterikken
waarover hij als herder waakte
en dat mij eer afkerig maakte:
het boonstaakschrale groen teboertje
(gemaal van een voormalig hoertje);
de jonge bakkersknecht die scheel zag
en over wie steeds een laag meel lag
van 't werk dat hij de hele week deed.
God, wat een meelwurm was die bleekscheet!

De wasvrouw die, voor nop haast, waste,
dus nooit zichzelf op sop vergastte,
noch ooit haar dreutel van een kind ook,
zodat het uren in de wind rook...
Nee, 't was geen lustpriëel der zinnen
dat ik geacht werd te beminnen:
het beeld is representatief.
Dus laat je dopen en heb lief!
Hoe kon de schoonste aller schonen
die ík was zich aan dít volk tonen
dat beulen moest voor hongerlonen,
terwijl ík mij in weelde baadde?
Kwam ik daar om ze te verraden?
Nee, dat vroeg enkel ík mij af...
Zij voedden mij hun karig draf,
en sloten, als hun zielehoeder
mij in hun hart en ziel als broeder.

Ik heb van deze schare vromen
voor 't eerst van martelaars vernomen.
Je weet wat mij zou overkomen...
Of ik het nu zou overdoen?
Ach, nu is nu, en toen was toen.
Nú is er nog maar één God, Eén.
Hoe anders lag de zaak voorheen!
Je had toen allerhande goden
waartegen diende opgeboden.
God had er toen nog geen tabak van.
Nu wel. Hij neemt er zijn gemak van
en laat de mannelijke kunne
van 't Vaticaan de zaken runnen,
en 't Vaticaan is niet gebrand
op een *nieuw* martelaarsbestand.
Die Pool die nu de zaken runt,
heeft zelfs het *oude* uitgedund...

Tóen was er eer aan te behalen
voor wie zich braden liet, vermalen,
of op liet stoken als een toorts,

voor leeuwen werpen enzovoorts.
Dat was bepaald geen holle frase
of machinale kamikaze
voor wie ten dode was gewijd:
het heilige was in die tijd
heel erg in trek, en het bestaat,
zoals zijn tegendeel - het kwaad.
De christen had als hoogst gebod
de eredienst aan maar één God.
Hij was een winkel met één klant.
Wel, Rome was heel tolerant -
ook daar was ruimte voor in Rome.
Maar sinds de keizer opgenomen
- bij leven! - werd in 't pantheon
was dat voorbij. De christen kón
geen goddelijke eer bewijzen
aan het rapalje ten paleize,
die usurpators van de staat
en incarnaties van het kwaad.
Moet ik die woorden voor je spellen,
Frustratus, of maar doorvertellen?
Je kijkt zo zielig en gelaten...
Tja, man ik ben géén boek met platen!
Maargoed...
    Dat eerste garnituur
van christenen bleek op den duur
toch niet mijn ware kerk te zijn
of 't ideale werkterrein
voor mijn ontwakende bekeerdrift.
Wie kandidaten voor de Heer schift
krijgt vroeg of laat een keer te maken
met zoiets als verschil in smaken.
Ik was die mensen goed gezind,
maar toch, die wasvrouw met dat kind...
ik kon mij andere geuren denken
om mij van 't heilige te doordrenken.
Vitellius heeft mij aangepord te
zoeken onder mijn cohorte
die door mijn heer in tussentijd
tot honderd man was uitgebreid.

't Werd tijd - de bleekscheet, vlak voordien,
had mij zijn meelwurm laten zien,
verwachtend dat ik toe zou happen
uit broedermin - om op te stappen.
Kijk, martelaarschap dat duurt maar even,
maar broederliefde heel je leven
en er zijn grenzen aan 't verdragen
van liefde, zelfs voor sterke magen.

Ook voor mijn heer voelde ik walging.
Maar 't was routine. Al met al ging
dat werk toch van een leien dakje.
Eens in de week deed hij zijn kwakje
in os, maar meestal toch ernaast:
hij kwam (en ging) in grote haast,
want, losse scharrels uitgezonderd,
had hij ook nog die andere honderd.
In hun kazerne kwam ik zelden.
Wel op de exercitievelden
om met de rest van de cohorte
contact te houden en te sporten.
Zo was mijn band met hen niet hecht,
laat staan dus innig, maar niet slecht.
Mijn rang, pro forma, van kaptein
beschouwden zij en ik als gein.
't Ontbrak mij dan ook aan kapsones,
en wie de erogene zones
bespelen kon als ik werd niet
als doetje afgedaan, of miet.
Wie nú met mannenlijven flirt
wordt hier als S5 afgekeurd.
Maar wie bij ons zijn kont onttrok
aan 't spel werd prompt de zondebok
en pispaal van de hele hap.
Wat ik je nu zeg is geen grap:
ik maakte daar niet één bekeerling
met wie 'k niet eerst in bed te keer ging.
Voor 't waar geloof je laten pijpen
en in je ballen laten knijpen?
Een jezuiet zal het begrijpen.

Zó heb ik 't zootje opgepept.
Je roeit met riemen die je hebt
en blijf dán maar eens ongerept.

Sint Augustinus sprak voorheen:
‘Heer maak mij goed, maar niet meteen!’
en leefde lekker voort in zonde,
al had hij dan de Heer gevonden.
Maar toen de zak was uitgeblust
ontried hij anderen alle lust,
die boekenwurm en pennelikker.
Ik heb de heer gediend als flikker,
zoals Hij mij geschapen had,
mijn paal een knaap in 't knapengat
en in mijn gat een knapenpaal
en spaar me al die papentaal
avant la lettre, Augustinus!

Ik ving als eerste vis Justinus
die, als een blonde boom zo fors
een blanke pit borg in zijn schors.
De bast was ruig en ruig de man,
waarvan mijn bast getuigen kan.
Hij wreef mijn huid als schuurpapier.
Maar welk een vuur op zijn rapier,
en, wat mij op den duur opviel,
welk vuur ook in zijn pure ziel!
De boodschap, in het spel der minne,
ging mét mijn klootsap grif naar binnen.
Het nieuw genootschap kon beginnen!
De werving onder de soldaten
- maak lidmaten uit ledematen -
kon ik nu deels hém overlaten.
Rechtschapen, streng, maar met gezag,
was hij zo'n knaap die ieder mag
en wie hij meekreeg in zijn bed
verwierf een ziel en was gered.

Vitellius, die er voor waakte,
dat wij geen overuren maakten,

beval ons, bij een groep van tien,
van verder heilswerk af te zien.

Wij zaten toen al in de val...
Tien is het kritische getal
als je op honderd soortgenoten
en de kazernepoort gesloten
maar steeds moet doen alsof je neus bloedt.
Eens komt de dag dat hij het heus doet
en ga je met de billen bloot.
Dat nu was wat Gods wil besloot...
Ik leefde niet met onze kern
in de kazerne, maar extern,
zodat het aan mijn blik ontging
dat onze groep een klontering
en staatje in de staat ging worden.
De meerderheid zag 't wel en morde
dat ‘zij’ hun bed niet langer deelden
en steeds ‘elkaar’ de bal toespeelden.
Waarvoor Vitellius zo bang was
bleek, toen 't proces eenmaal op gang was,
niet meer te stoppen en te stuiten.
En ik, als blind, ik stond erbuiten...
De katastrofe kwam een keer
toen een der onzen onze heer
zijn kont ontzegde met de woorden
dat die alleen hemzelf behoorde
en aan de uitgelezen kring
van enkele vrinden onderling.

Dat was natuurlijk ferm gezegd.
Maar bij zijn broodheer viel het slecht.

Een duimschroef is gauw aangelegd...
En weer bleek dat er niets probaters
bestaat bij toch al grage praters,
waarna de ‘uitgelezen kring
van vrinden’ het cachot in ging.
Ook ik werd nog diezelfde nacht
van bed gelicht, op niets verdacht,

maar wel ván iets, en opgebracht.
Wie had mijn naam er uitgeflapt?

Vitellius werd met mij betrapt
bij wat hij maar ‘een zeer geroemde
dorsale bilmassage’ noemde
en ‘wondermiddel bij migraine,
dat zeer in zwang is aan de Seine’,
en zag toen kans snel weg te sluipen.
't Idee dat ik in bed zou kruipen
met die Vulcanus voor iets meer
dan een massage moet mijn heer
te monsterlijk zijn voorgekomen
dan dat hij er maar van zou dromen.
Maar toen het later tot hem doordrong...

Vitellius had nu een voorsprong.
En zo, ontsprongen aan de dans,
zag deze brave man nog kans
zijn kleine kudde in te lichten
voor het geval dat ik zou zwichten
voor de tortuur van geselriemen,
al kende ik slechts hun pseudoniemen...
De kleine kudde werd gered.

Hoe anders is 't gelopen met
de tien en ook met mij, de elfde.
Mijn noodlot kent men, maar dezelfde
verschrikking ook hén aangedaan,
kwam in geen enkel boek te staan.
Er waren kinderen noch vrouwen,
noch vrienden om ze na te rouwen,
nadat, geschonden en verkracht,
de lijfwacht ze had omgebracht
met pijl en boog. Ik kan getuigen
dat geen van hen de nek wou buigen
toen men ze paaide met genade,
als zij de Heer maar wilden smaden,
en ook de knaap wiens tong het bloedig

gericht veroorzaakt had stierf moedig.
Was ik er toen ook aangegaan -
'k Was nu niet *Sint* Sebastiaan...
'k Zou zonder één spoor na te laten
verdwenen zijn, net als mijn maten.
Maar God had anders met mij voor en
míjn sporen gingen níet verloren.

Wat anders voor had ook mijn heer
met mij in zijn gekwetste eer.
Hij had mij immers veel te lief
om mij als deel van 't collectief
te laten slachten. 't Beste was
niet goed genoeg, nee eerste klas,
beloofde hij me, werd mijn uitvaart:
ik was hem best een ferme duit waard...
Tenzij, natuurlijk, ik genade
zou vragen en mijn Heer verraden,
zoals ik hém verraden had.
Maar als hij me gebraden had
of op het rad geladen had -
zijn streven was vergeefs gebleven:
ik gaf al niets meer om het leven
toen ik mijn makkers had zien sneven.

Ook die ik 't diepste heb bemind,
Vitellius die nooit een Sint
zou worden, maar het meer verdiende
dan ik, net als mijn andere vrienden,
zou mij nog voorgaan in de dood,
als gierenvoer of hondebrood.
Hij kwam de kamer binnen stormen
en wierp zich nederig als de wormen
mijn heer te voet, hem zwerend dat
niet ik maar hij de hand gehad
had in de christianisering
van de cohorte. Ik, zijn heer, ging
dus vrijuit... en meer dan dat.
Maar dat had op mijn heer geen vat.
Hij was een aartsfielt, maar niet dom.

Vitellius werd met stille trom
- ‘En hak voor hij het dodenrijk
betreedt, zijn poten eerst gelijk’ -
verwijderd door een slagersknecht.
Zo ging mijn diepgeliefde krates
mij ook nog voor en ad penates.
Mij hield mijn heer ‘als nagerecht
na 't christelijk pièce de résistance:
een goed dessert behoeft geen kransen...’
Wie 't zwaard opneemt vergaat door 't zwaard
zo luidt het woord, maar wat het waard
is kan men zien aan mij, die nooit
zich met het zwaard maar had getooid,
en zelfs niet eens met pijl en boog.

De lijfwacht greep mij beet en spoog
zich in de handen voor 't karwei,
waarvoor verhoging van soldij
beloofd was. Maar tot mijn geluk
was hen ontzegd ‘het lekker stuk’
eerst te misbruiken. Enkele vonden
het van ‘dat mooi kapteintje’ zonde
toen zij mij aan de schiepaal bonden
en hielden zich wat achteraf
bij het voltrekken van de straf.
Maar 't merendeel was in zijn schik
nu 't eind nabijkwam, net als ik...
Men vond mij, hoewel geil, te steil
met al mijn vrooms. Toen pijl na pijl
mijn zondig-mooie lijf doorschoot
was ik nóg vroom, zij 't bijna dood.
O God, dat waren gouden tijden
toen je als christen nog mocht lijden!
Toen 't heidenvolk je zieleheil
door pijlen bracht op hoger peil!

Denk jij soms, zielepoot Frustratus,
te raken tot zo'n hoge status
door wat te knippen, plakken, verven?
Het graan, eer 't vrucht draagt, moet eerst sterven.

En kapelaans in een soutane
behoren niet tot dat soort granen,
terwijl jij nog eens dubbel fout zit
in je stupide leather outfit.
De kerk wil jullie zaad onvruchtbaar.
En kiemt het toch, en het wordt ruchtbaar,
dan wordt een kapelaan in haast
naar 't verste diocees verplaatst.
Heus, voor jouw zielige gemorrel
neemt jou geen heiden op de korrel,
tenzij de vuige pamflettist
en smuigerd Nelis Klokkenist.
Maar ik dwaal af.
    Na al die pijlen
hield men mij voor goed dood en wijlen.
Een beerput wierp men mij, geen kist, in,
waaruit ik door een vrome christin
werd opgevist. Als eerste dank
oogstte zij gruwelijke stank.
Heur eigen geur van heiligheid
verdreef die stank. Van wijd en zijd
kwamen de vromen op haar deur af,
zo heilig gaf zij een odeur af.
Door haar bezwachteld en geheeld
genas ik. 't Had een haar gescheeld...
Geen letselmerk verraadde ooit
wat ik doorstaan had. Nog vermooid
en nog verlokkender voor zonde
verrees ik van de ziekensponde.
En 't duurde nog maar even of
mijn faam drong door tot Caesars hof.
De keizer Diocletianus
dong, ziek van wellust, naar mijn anus.
Maar 'k speurde hoger honingraat
dan keizersvocht en koningszaad,
en bleef weerspannig. Gunst nog dreigen
konden mij door de knieën krijgen.
Een hoger macht stond aan mijn zijde.
Zou ik, na 't al doorstane, mij de
kroon van de martlaar door een heiden

laten ontgaan? Wie maalt om leven
als hij een Caesar kan weerstreven?
Een kapitein die 't Capitool
trotseert - zo'n man maakt school.
Dat Caesar mij niet aanstonds vilde
was enkel omdat hij wat wilde.
Ik trachtte hem nog te bekeren,
waartoe ik - quid pro quo - mijn kleren
wel wilde uitdoen, maar de vorst
had enkel naar mijn lichaam dorst,
niet naar de Geest. Want ‘Geest, mijn kleine,
hè 'k zelf,’ sprak hij, als later Heine,
en toonde mij iets dat zo schraal
als een garnaal was naast míjn paal.
Vaak blijkt de humor van Caesaren
geen muis, laat staan een berg te baren...
Die douwwurm tussen mijn paar billen?
Hij kon 't niet eens, al zou hij willen.
Dan liever maar meteen dat villen!

Ik zat in 't nauw. Mijn hele roem
was schoonheid en die was mijn doem.
De ene keus die mij dit bood
was deugd te maken van mijn nood.
Dit wetend vreesde ik 't ouder worden.
Wat als mijn fraaie lijf verdorde?
Wie geeft wat om mijn geestesgaven?
Aan mijn mooi lijf wil men zich laven.
Wil 't met het hele lijf niet lukken,
dan laaft men zich wel aan de stukken.
Zo is de wet. Die is van ijzer
en geldt voor christen, slaaf en keizer.
Ik weet het, zelf een schoonheid zijnde:
wat mooi is komt slecht aan z'n einde.

wordt vervolgd

Diverse verzen
Drs. P

Nieuwe lyriek

Ollekebolleke:
Eén zes-syllabenwoord -
Waar, is bekend
En u weet hoe het werkt

Toch hoeft de toestand van
Ononderbrokenheid
Niet tot die regel
Te worden beperkt

*

Opera? Strandvermaak?
Lezen? Cafébezoek?
Nimmer heb ik
Daar de tijd voor gehad

Dagelijks ben ik als
Notemuskaatolie-
Flessenverzamelaar
Steeds maar op pad

*

Mensje, hoe oud zijt ge?
Zeventien jaren pas?
Zeg me - wat maakt u zo grijs
En doorgroefd?

‘Kaliumpermanga-
naatoxydatiepro-
duktenvergiftiging’
Klonk het bedroefd

Lusteloos? Malende?
Kan ik van meepraten...
Maar ik ben nu weer
Tot alles in staat

Met mijn vernuftige
Gouvernementspakhuis-
Luchtverkeersveiligheids-
Scheerapparaat!

*

Zwarte-magieavond
Krachtige toverspreuk
(Rijk gegarneerd met
Symbolen en rook):

‘Abracadabraca-
Dabracadabraca-
Dabracada...’
Ja, zo kan ik het ook

*

't Is weer zover, jongens!
Allemaal komen hoor!
Hier is de poster
(Met tijd en adres)

VLEESKEURINGSDIENSTMOTOR-
RIJWIELFABRIEKSPERSO-
NEELSTIJDSCHRIFTILLUSTRA-
TORENCONGRES

Jaartal

De cijfers 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en o laten zich geloofwaardig weergeven door de letters A, B, C, D, E, F, G, H, I en O.

Jaartallen, ruim voorradig in de geschiedenis, kunnen aldus optreden in acrostichons. De tekst dient toepasselijk te zijn, en meer informatief naarmate het jaartal minder bekend is. In sommige gevallen daarentegen kan men volstaan met aanduiding. Het eerste voorbeeld is dan ook onnodig expliciet.

Ach, wat op school zo braaf werd aangehoord
Finaal ging al die kennis overboord
Op één ding na: het jaartal 1600
Ook *Slag bij Nieuwpoort* is een sleutelwoord

Onze jaartallenkennis omvat, uitzonderingen daargelaten, hoogstens de laatste vijf eeuwen. Zeker, we hebben weet van Ramses, Hammoerabi, Pericles, Floris... maar het zijn begrippen als de Ontdekking van Amerika, de Franse Revolutie en de Tachtigjarige Oorlog waarvan we het jaartal niet hoeven op te zoeken.*

Zodat we voor onze versvorm gewoonlijk zijn aangewezen op het kwatrijn, dat dan steevast begint met de letter A. Gelukkig is deze tamelijk inzetbaar.

Al woon ik prettig in Fontainebleau
Het officieel gedoe verveelt me zo...
Als ik het wel heb, ligt er in het Noorden
Een heerlijk rustig plaatsje: Waterloo

Armada? Wel, dat was een oorlogsvloot
En onverslaanbaar, want bijzonder groot
Helaas, het liep in 1588
Heel anders af, wat Spanje zeer verdroot

467 De laatste Imperator afgegaan
Fini, het Rijk dat eeuwen had bestaan

Geschiedenis... ach, wie ontkomt eraan?
Alweer een jaar, wat heet, een tijdsgewricht
Is nu voorbij. Wat werd er veel verricht!
Ik denk aan allerlei roemruchte namen
Bijvoorbeeld Serajevo en Maastricht

Afschuwelijk idee, die mystery tour!
Dan toch maar liever timmerman of boer...
Ik heb een goede raad voor alle schippers:
Begin vooral niet aan zo'n rotparcours

Het zal op den duur ook mogelijk blijken, een jaartal te openen met de letter B. Trouwens, wie belet u om alvast iets te bedenken over de verre toekomst? Neem het jaar 704598 bijvoorbeeld.

Geen bloem, geen boom, geen heester is gebleven
Ook zeer veel dieren hebben het gehad
De kakkerlakken zijn nog steeds op pad
En verder valt er weinig te beleven
In oude boeken echter staat geschreven:
Hier lag eertijds Parijs (dat was een stad)

Drie gedichten
H.L. Prenen[*]

Erfgenaam

Zo ver herinnering maar gaat
was ik - in huis, op school, op straat,

zijn speelgenoot, en sinds die tijd
raakten wij nooit de draad meer kwijt.

Weer thuis in onze vaderstad,
zaten wij saam en rookten wat

en dronken nog een druppel wijn.
Zo was het goed, zo moest het zijn.

Totdat hij heenging, eeuwen ver;
nu woont hij ergens op een ster.

Als erfgenaam van zoveel jaren
rook ik de rest van zijn sigaren.

* *20 oktober 1992 overleed onze gewaardeerde medewerker Harry Prenen, 77 jaar oud. Hij was als leraar geschiedenis werkzaam in Haarlem. Na 1945 trad hij toe tot de kunstredactie van* de Volkskrant. *Hij was ook een begaafd tekenaar, zoals blijkt uit zijn illustraties bij Godfried Bomans'* Sprookjes. *Naast light verse en poëzievertalingen publiceerden wij van hem het prachtige gedicht* Het laatste landschap van Wu Tao-Tsu, *dat wij tweemaal in lustrumbundels van De Tweede Ronde herdrukten. Zie voor een derde maal pagina 224. (Red.)*

Een van twee

De censor vroeg voor de zoveelste keer
met het oog op m'n baan: ‘Hoe stemt meneer,
  Links of Rechts?’
  Rechts! (figuurlijk).

De kleermaker vroeg (daar heb je het weer)
voor de maat van m'n broek: ‘Hoe draagt meneer,
  rechts of links?’
  Links natuurlijk!

Alleen de schoenmaker liet mij vrij,
vroeg niets en maakte ze allebei:
  links èn rechts.
Die had nog de beste kijk op mij:
Twee linker zijn wel progressiever
maar 't gulden midden is me toch liever.

Zomeravond

De maan komt op en 't eerste stergeflonker.
Ons achtertuintje wordt van zwart fluweel,
er ruist nog steeds een sproeier in het donker,
wij zitten bij een windlicht in 't priëel.
Het is nog warm ('t was bloedheet zomerweer).
Het meisje in een spinragdunne jurk
om door verrukkelijke hiaten
mijn steelse blik vrij spel te laten,
heeft nog wat wijn onder de kurk,
en nog iets meer...
(maar dát is voor een andere keer).
Zo zitten wij en drinken wat en praten,
de Grote Beer houdt ons wel in de gaten.

Zeven haiku
A.C. van Riet

Er zat een vlinder
op mijn hoofd, vol trots dat hij
me had gevangen

Ik had een waakhond
tegen de dieven, maar hij
is me ontstolen

De Fuji is net
een ochtenderectie, met
daarop een laken

De wc's ruiken
naar bloemen, en de bloemen
ruiken naar drijfmest

Een beleefde hond
likt eerst je neus, en daarna
pas zijn achterste

Na de aardbeving
zaten alle vullingen
los in mijn kiezen

De haan deed alsof
zij lucht was; toen schonk de hen
hem windeieren

Santenkraam
Kees Stip

Proloog in de hemel bij de vis Ichthus

Doe als op aarde, beste brave luidjes,
en haal mij afgehapt niet door de uitjes.

Het hemelse leven

Geheugen

Petrus trok een half haantje uit de muur,
goudbruin gegrilld en geurig van frituur.
Maar dat het van herkenning is gaan kraaien
maakte het smullen toch een beetje zuur.

De offeraar

Het slachten van mijn eigen vlees en bloed,
daartoe had ik mij niet in staat vermoed.
Wat mooi dat ik een beest de moord mocht steken.
O God, wat ben je godverdomde goed!

Vakmanschap is meesterschap

Sint Jozef was een kribje aan het maken.
Maria zou weer zwanger kunnen raken
als zij die duif eens extra ging bedanken.
Een kruisje hield hij over aan twee planken.

Pausoleum

Tremens

Paus Tremens redt het wel,
die trillerig van vuisten
de top van zijn kapel
van kinderporno kuiste.

Potens

Paus Potens, en zijn naam was een terechte,
maakte zijn troonopvolging tot een hechte
doordat hij in een onbewaakt moment
twaalf voorverwekte kinderen liet echten.

Johannes Paulus II

Hoe bitter is de pil
die ongeboren zielen
het lot onthouden wil
van tien miljard schlemielen!

Pius XII

Het feit waarover ik me niet meer pijnig:
ik maakte Hitler liever niet sjagrijnig.
Onzalig zij de man die van mij zei:
‘In Neurenberg stond nog een galg te weinig.’

Bram I

Een joodse paus is er godbetert ook.
Je kunt niet erger schrikken van een spook.
Habemus papam, Abram Askenazem!
Van zes miljoen kreeg hij de witste rook.

Duabolisch

De hel wordt voor de protestanten
gestookt met christelijke kranten,
maar voor de roomsen warmt toch wel
olie uit het H. Oliestel
goedkoper dan plutomium
het tofelodemonium.

Hartig woordje

God kent mijn slechte daden en mijn fouten.
Wij hebben samen heel wat af te kouten.
Geen schijn van kans dat ons gesprek verflauwt.
Wat ik van hem weet heb ik opgezouten.

Chorus Mysticus

Louter vergeestelijkt
valt niet te leven.
Wat bij geen beesten lukt
lukt ons maar even.
Jeuk onbeschrijfelijk
vreet aan ons vel.
Liefde is lijfelijk
hemel en hel.

Vertaald proza

Bij zijn eigen graf
Pentti Haanpää[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Een tamelijk kleine man van middelbare leeftijd, in een net, maar nogal slechtzittend pak, stapte bij een kruispunt met een kleine zijweg uit de bus. Het voertuig zette zijn reis grommend en rammelend voort; het had het zo te zien zwaar te verduren gehad tijdens de lange oorlogsjaren. Achterop zat als een zwarte trol de generator. Een grijze stofwolk woei van de droge weg de milde nazomerlucht in, bleef een ogenblik dwarrelen om vervolgens in het niets op te lossen.

De man bleef nog even op het kruispunt staan en zag het voertuig achter een bocht verdwijnen en de stofsluier oplossen. Zijn gezicht ging schuil achter een tamelijk donkere, dichte, beetje krullerige baard, waarin je van dichtbij grijze haren als zilveren draadjes kon zien zitten. Het baardoppervlak van de man was werkelijk zeldzaam groot. Het liep bijna door tot de ogen, bruine ogen die vermoeid en onverschillig de omgeving bekeken.

Langzaam, zonder de geringste haast, liep hij de zijweg in. Een klein koffertje van karton bungelde aan zijn hand. Hij wierp een blik op het herfstige, stoppelige landschap, waarin hier en daar korenschoven stonden. Het waren net grijze kabouters. Landbouw leek in dit landschap niet iets waar men zich al lang mee had beziggehouden - verre van dat: de donkere, groenige bosrand was nergens ver weg. Ergens kringelde van een dorsschuur grijze rook omhoog en de wandelaar snoof de geur op van drogend graan.

De smalle weg was bijna verlaten. Iets verderop schommelde een grote, stekelige last koren een stukje over de weg. Hij kwam een paar kleine kinderen tegen, bruinverbrand door de zomerzon en zwart van het stof. De man met de baard keek ze aan met een eigenaardig onderzoekende blik.

* *Pentti Haanpää (1905-1955), geboren in Noord-Finland en daar eigenlijk ook altijd gebleven. Autodidact met het aureool van ruwe bolster, blanke pit. Meester van het korte verhaal. Vaak omstreden om zijn onomwonden kritiek op kerk en staat. Zijn eigen ervaringen, o.a. in het leger en tijdens de oorlog heeft hij met bijtend sarcasme in zijn verhalen onder woorden gebracht. Verdronk op vijftigjarige leeftijd.*

Als de geest van deze eenzame wandelaar even open zou zijn geweest als dit landschap waarin de akkers met de onbebouwde velden overhoop lagen, dan had men kunnen zien dat deze streek voor hem geen dode omgeving was, waarvan het diepste wezen voor hem verborgen bleef. Dit landschap was de man volkomen vertrouwd. Ergens in deze streek had hij ook als zo'n ondeugende smeerpoets rondgerend. Het landschap was sindsdien weliswaar veranderd, er was meer groenig glad gewas, er waren nieuwe woningen verrezen en andere hadden een vrolijk rode kleur gekregen. Er kwamen vele onbeduidende herinneringen bij hem boven terwijl hij voortliep. Als jongeman had hij hier vaak gefietst op weg naar het volksdansen, een karig, maar toen zo toereikend genoegen. Dáár had hij gewerkt of was hij op weg geweest naar zijn werk. Dáár had hij met een klein groepje mannen voor het eerst heldere sterke drank uit een blauwe fles gedronken, terwijl muggen de muziek verzorgden...

In het verleden, dat zo ver weg en tegelijkertijd zo binnen handbereik lag, leek zich een teer geluk en tegelijk een bittere teleurstelling schuil te houden. Want in ditzelfde landschap was hij langzaamaan ouder geworden, en had hij zich vertwijfeld afgevraagd of het leven van de mens zo weinig om het lijf had! Je zou het niet geloven, als je jong was zou je het niet geloven...

Daarna was er iets anders op gevolgd. Een storm had hem voorgoed uit dit landschap weggerukt en maakte deze wandeling van hem hier tot een spooktocht...

De man met de baard bleef wat langer staan op een plaats, waar het al verbleekte rood van een klein huisje zichtbaar moest zijn. Zijn eerste eigen huis, of van de man die hij was geweest, aanvankelijk geliefd en hoopgevend, langzamerhand onaangenaam en beklemmend als een gevangenis. Zijn vrouw, Anna-Mari, had zich al bijna vanaf het eerste begin ontpopt als een niet al te propere en zeer simpele ziel. Het leven had voor hem zijn smaak verloren, en ook het vaderschap had er niet veel interessants aan toegevoegd. Ja, hier ergens moest ook zijn zoon rondlopen, nu ongetwijfeld al een heel kereltje, de zoon van wijlen een held...

De man met de baard verliet de weg en begon langzaam, schoorvoetend bijna, in de richting van dat rode huisje te lopen. Hij stelde zich voor dat de geest van een dode weleens hetzelfde zou kunnen voelen bij het lopen over de aarde. Een terugkeer van gene zijde kan *voor* de nabestaanden niets anders dan ontsteltenis en ellende met zich meebrengen...

Toch bekeek de man deze bekende velden met nieuwsgierige ogen. Nee, het was nog niet gebeurd met dit rode huisje! Wel had de tand des tijds zijn werk gedaan en waren er tekenen van verval zichtbaar, maar hier en daar was er ook iets gerepareerd en opgeknapt. Het glimmende dak van het schuurtje was spiksplinternieuw en het hek, waarachter de koe zachtloeiend stond te wachten op melkenstijd, was eveneens nieuw. Er stond een schaap aan een touw op het erf met zijn staart te zwaaien en er scharrelden een paar kippen rond die met hun poten het stof deden opwaaien. Alles gaf er blijk van dat het leven doorging.

Er was geen mens te zien en de man met de baard vatte moed en stapte naar de deur. De deurknop voelde overbekend aan in zijn hand, en een ogenblik was hij geneigd te geloven dat alles wat er intussen was gebeurd, een droom was geweest. Een man keert na een bezoekje aan het dorp terug naar de veilige, maar onverdraaglijk geworden eigen haard. Daarbinnen is Anna-Mari onophoudelijk aan het redderen zonder veel voor elkaar te krijgen, en ook niet zo prijzenswaardig netjes, altijd over hetzelfde aan het mopperen als een slechte zangvogel...

Maar de vrouw die in de kamer achter de naaimachine zat, was niet Anna-Mari, maar een volledig onbekende vrouw. Dat was hem in een oogopslag duidelijk.

‘Goedendag, boerin!’ groette hij.

De vrouw bood de gast een stoel aan en legde meteen uit dat zij niet de boerin was. Zij was ook maar op bezoek, aan het oppassen.

De man met de baard zei dat hij van elders kwam en rondkeek naar een geschikte plaats om zich te vestigen. Hij vroeg om een scheutje melk voor bij het stuk brood dat hij uit zijn tas opdiepte.

De vrouw wist niet of ze melk mocht geven, maar zette toch een volle mok op tafel. Vervolgens bewoog de man met de baard zijn kaken om te eten en te praten, en de tamelijk jonge vrouw liet de naaimachine snorren en terwijl ze ondertussen de kledingstukken omdraaide liet ze zich kennen als een uitstekende gesprekspartner.

De gast kwam te weten dat dit huis van een oorlogsweduwe was, die nu naar het dorp was, naar het gemeentehuis en wat al niet meer. Tegenwoordig heb je immers voor alles en nog wat papieren nodig. Eén kind had ze, een jongen van bijna tien, die ook ergens rondhing. Ja, die weduwe ploeterde hier wat af in dit huisje en op haar lapje grond en verdiende daar een boterham mee. En haar pensioen kreeg ze van de staat voor die overleden man van haar...

‘Een mooie plaats voor een vrijgezel,’ schertste de man met de baard. ‘Hoe groot is het landoppervlak eigenlijk?’

‘Groot, wat heet groot, al is er voor een man genoeg werk te doen.’ Maar hoe kon het ook anders? Ze had trouwens de indruk, dat dit huidige leven haar meer beviel dan het vorige. Met wijlen haar man was het leven niet altijd even gemakkelijk geweest, dat wil zeggen toen hij nog leefde natuurlijk, kletste de vrouw.

De man met de baard had zijn eenvoudige maaltijd beëindigd. Hij leek minder spraakzaam te worden.

‘En die Anna-Mari heeft waarschijnlijk ook weer een man aan de haak geslagen, al is hun aantal dan wat achteruit gegaan. Af en toe logeert hier een bepaald manspersoon die de weduwe met wat hand- en spandiensten in en om het huis helpt. Ze zeggen dat ze wel zouden willen trouwen, maar bang zijn dan het oorlogsweduwepensioen kwijt te raken...’

Misschien dat de man met de baard om een of andere duistere reden bitterheid gevoelde toen hij hoorde dat het volk zijn doden niet erger mist. Hij zweeg somber.

Toen werd de deur open gegooid en stormde een vuile en lawaaierige jongen binnen die vroeg waar zijn moeder was.

‘Ik heb haar nog niet gezien, hoewel ze er naar mijn gevoel al wel had kunnen zijn,’ zei de vrouw.

‘Ze zal wel een lekke band hebben, ze waren zo slecht,’ zei de jongen druk pratend en zocht wat te eten. Met gretige happen schrokte hij het op en wierp zo nu en dan een blik op de man met de baard die op de bank zat en de jongen betoverd aanstaarde zonder een woord te zeggen.

Uit het struikgewas van zijn baard klonk een kleine zucht. Hij dacht dat die jongen misschien reden zou hebben om anders te kijken, en niet zo langs hem heen, als hij zijn mond zou opendoen en bepaalde dingen zou vertellen. Hoe zou dat uitwerken op dat beginnende mannenleven? Het kind was vier jaar toen hij bij zijn vertrekkende vader op de armen zat, zijn vader, die niet meer was teruggekomen. En nu vermoedt hij niet dat die bekende armen dichtbij zijn... Zo'n schok zou wel eens niet gezond kunnen zijn. Het is veel beter dat hij zijn fantasie over zijn vader die de heldendood stierf kan behouden. Hij was hier immers alleen maar gekomen om te kijken. Zo'n diepe wens kan op een herfstige maannacht opkomen bij een overledene die in zijn graf ligt. Maar zo overdag... Het is een waar woord: het is lelijk als de doden komen gluren...

De man met de baard betaalde voor zijn kom melk, wierp nog één laatste lange blik op de jongen, stond op, nam afscheid en vertrok.

Hij liep nu haastig. Hij had het gevoel dat twee paar ogen hem volgden. Het was net of hij ook het gesprek kon horen. De kinderstem van de jongen zei: Die meneer met die baard keek me toch aan... De volle stem van de naaister schalde: En of ie keek! Net of hij je kende...

Ja, het was gevaarlijk om hier rond te hangen. Vier jaar was niet zo'n erg lange tijd en hij kon zich ongeveer net zo goed verschuilen achter zijn baard als een haas in een boom...

De man met de baard liep stevig door. Het was al laat, de avondschemering hing in de lucht. Hij zag dat een vrouw hem tegemoet kwam met een fiets aan de hand, en hij voelde al van verre dat het Anna-Mari was. Nu ja, het was leuk haar nog eens van dichtbij te zien. De fiets leek zwaar te duwen en de vrouw leek ouder geworden en lelijker en haar kleren leken niet erg te passen, zoals ook vroeger het geval was geweest. Zij leek geen aandacht te schenken aan de man die haar tegemoet kwam, die eveneens van plan leek door te lopen en beleefd zijn grijze vilten hoed afnam.

En toen merkte de man met de baard opeens, dat de vrouw hem met grote ogen aanstaarde en bleef staan. Hij wist, dat Anna-Mari hem had herkend. De vrouw leek al haar krachten te verliezen, ze liet haar roestige rijwiel, waarvan om de lege, zwabberende banden papiertouw was gebonden, op de weg vallen, deed een paar onzekere stappen achteruit en zeeg neer aan de rand van de greppel.

‘Matti!’ zei ze met hese, ontstelde stem. ‘Je bent teruggekomen!’

De man met de baard ging naast haar zitten en zei zacht:

‘Rustig! Ik ben niet gekomen om er te zijn, en ik ben die Matti niet. Ik ben een geest...’

‘Ik wist dat je een keer zou terugkomen,’ fluisterde de vrouw. ‘Ik was erbij toen de kist werd opengemaakt, en ik wist, dat het absoluut jouw lichaam niet was, ook al was alles verrot en zwart...’

‘Geloof nu maar, dat ook ik helemaal verrot en zwart ben...’

‘Och Matti, wat doen we nu?’

De vrouw leek helemaal in de war en buitengewoon angstig.

‘Niets,’ zei de man met de baard. ‘Ik ga zoals ik ben gekomen. Ik voelde het alleen maar als mijn plicht om te komen kijken, of het je goed ging. Ik kreeg de indruk van wel...’

‘Het ging ook goed. Ik was er al aan gewend dat je er niet meer was...’

‘En ik ben er ook niet. Mijn terugkeer zou alleen maar herrie,

schande en problemen veroorzaken. Ik ga. Ik heb het beter daar - in de andere wereld...'

De vrouw zat daar zwijgend, zonder een woord te zeggen.

'Denk maar dat je een spook hebt gezien,' zei de man. 'Goedenacht!'

Hij stond op en liep zonder om te kijken weg, met zijn koffertje van karton bungelend in zijn hand. Bij een bocht in de weg bleef hij staan en zag de vrouw nog op dezelfde plaats zitten en vervolgens vermoeid, met slappe bewegingen opstaan. Ze keek achterom, maar de man met de baard was niet meer te zien, en toen begon ze met inspanning de fiets met lekke banden waarop een paar bundels lagen, voort te duwen naar het huisje, waarvan de rode kleur al was verbleekt.

De man met de baard liep de hele zoele, bewolkte nazomernacht over de landweg, en ging af en toe aan de kant van de weg zitten om een sigaret op te steken. Toen de zon opkwam en het licht werd, was hij al in het kerkdorp en liep hij langzaam het kerkhof op. Hij wandelde tussen de witte kruisen door en bleef bij één ervan staan.

Matti Leväinen geb. 1898, gesneuveld in Archangelsk 1941.

Ernaast was het graf van een zekere Antti Leväinen, eveneens gesneuveld in Archangelsk. De man met de baard keek naar de rijen lage kruisen en naar de kerk en het hoge silhouet van de klokketoren op de achtergrond. Hadden zij gelijk? Gaat een mens nooit echt dood, maar blijft hij kwijnen?

Zo'n lot leek de man met de baard buitengewoon beangstigend. Hij had een keer alles en iedereen in de steek gelaten en een heldendood vermeden. En hij had er geen spijt van. Hij wilde beslist niet onder dat kruis wegrotten. Maar als het ogenblik kwam, dan zou hij echt dood willen gaan, er zeker van zijn dat hij niet eeuwig bleef dolen en niet meer bij zijn eigen graf kon staan...

Nu stond hij er. En het kwam hem voor, of Matti Leväinen werkelijk zo dood en begraven was als maar zijn kon...

Matti Leväinen was het volgende overkomen in de wildernis van Archangelsk, toen het jaar negentienhonderdeenenveertig ten einde liep.

De Finnen vielen aan en aan en rukten op en wonnen. En Matti Leväinen was erbij, al was het met angst in zijn hart. Want deze storm-

loop deed naar zijn gevoel op een of andere manier onwerkelijk aan en hij voelde geen enkele wrok tegen de Russen. Volgens hem was hier niets te winnen, hooguit een grafkruis. En dat lokte niet aan...

Hij bleef zich erover verbazen, dat juist de oorlog het leven kleur had gegeven, ook zo'n leven als het zijne, dat eigenlijk zeer weerzinwekkend was geweest. Nu was het goed genoeg geweest...

Een bepaalde aanval liep ten einde en Matti Leväinen merkte tot zijn verbazing dat hij nog in leven was en lichamelijk gezond, alleen dodelijk vermoeid en ontzet door de gruwelen van de oorlog. De lucht was bijna verzadigd geweest van ijzer en de Man met de Zeis was aan het maaien geweest of had de soldaten kreupel geslagen. Gelukkig kon de eenheid nu gaan rusten. Het was ook onvermijdelijk, met zo weinigen als ze over waren, bijna weggevaagd.

Hier, aan de rand van het stil geworden slagveld waar nu lichamen gezocht en begraven werden, ontmoette Matti Leväinen zijn broer, die deel uitmaakte van de mannen van Kekki, als chauffeur. En tegen zijn broer klaagde Matti, dat de oorlog niet zijn pakkie an was. Die was voor mensen die de dood zochten, niet voor hen, omdat je hier mocht doden zoals het uitkwam, volslagen onbegrijpelijk...

De vrede, een moeizaam, lastig leven vol tegenslagen, waarin ieder zijn eigen boontjes moest doppen, was nu als een luchtspiegeling van een groot en onbegrijpelijk geluk. Kon hij maar naar Finland, naar huis, vreedzaam aan het werk, waar de oorlog niet te horen was...

Ze liepen aan de rand van het slagveld en ze hadden daar het eenzame lichaam van een vijandelijke soldaat gezien.

Zijn broer was altijd een vrolijke Frans, die de gekste dingen verzon.

‘Dus je hebt geen plezier aan de oorlog! Wat zou dat, knijp er tussenuit!’

‘Is dat een grap?’ vroeg Matti Leväinen terwijl hij bijna in woede ontstak. ‘Je hebt mooi praten, zover achter het front...’

‘Absoluut niet! Je ziet toch, dat je hier weg kunt...’

Zijn broer glimlachte zijn starre glimlach. Ze hadden juist het lichaam van die vijandelijke soldaat gevonden.

‘Die jongen ziet er toch wel zo flexibel uit, dat je die voor jezelf zou kunnen laten doorgaan...’

Matti Leväinen begon een vaag vermoeden te krijgen.

‘En waar moet ikzelf dan heen?’

‘Ik zou je naar Finland kunnen brengen, waar de spoorweg begint. Daar moeten we binnenkort naartoe...’

Zijn broer was er helemaal voor in. Hij was zo iemand, voor wie het

de hoofdzaak is, dat er iets gebeurt, iets opwindends, avontuurlijks. Hij zei dat hij zijn broer de papieren van een gesneuvelde arbeidsplichtige kon toespelen, die hij gepikt had. Bovendien kon hij hem een goede verblijfplaats ergens in het zuiden aanraden, waar hij chauffeur was geweest.

'Daar zit een heerlijke weduwe, op wie je bijvoorbeeld verliefd kan worden. Het is daar goed toeven en niemand zal in zo'n rustige, oude man als jij, die op het land werkt, een al eens gestorven held vermoeden...'

En Matti Leväinen hapte toe als een vis die gevoerd wordt. Dit was als een mooie droom. Hij was zeer vermoeid, zeer onder de indruk van de gruwelen van de oorlog. Kon hij hier maar weg, al was het maar voor even. Het burgerleven zweefde hem voor ogen als het verloren paradijs. Ze gingen onmiddellijk en zonder dralen aan de slag. Zijn broer ging wat kleren en iets te eten halen, want Matti Leväinen mocht niet meer gezien worden. Zelf begon hij die gesneuvelde vijand die ze toevallig in het struikgewas hadden gevonden van zijn kleren te ontdoen. Het was een eigenaardige en buitengewoon weerzinwekkende bezigheid, want het lijk was al in behoorlijke staat van ontbinding. De hele wereld was eigenaardig en als een boze droom, vol van de rook van oorlog en bosbranden, waar de zon als een kleine rode schijf doorheen schemerde.

Toen zijn broer terugkwam met zijn bundeltjes, was het lichaam al ontkleed. En nu kleedde Matti Leväinen zichzelf uiten trok de krappe kledingstukken aan die zijn broer had meegebracht. Zijn eigen uitrusting tot en met zijn identificatieplaatje trok hij met de hulp van zijn broer dat in staat van ontbinding verkerende, al wat stinkende lijk aan. Het nam nogal wat tijd in beslagen kostte moeite.

'Gelukkig was hij nog kleiner dan jij bent,' zei zijn broer. 'Maar in deze hitte zal hij gauw opzwellen en er uitzien als wie dan ook...'

Ze brachten hun verkleedpartij tot een gelukkig einde en zijn broer zei bewonderend:

'Daar lig je nu en mag je liggen, totdat ze je vinden. Als ze je niet vinden, regel ik het zo, dat ze je vinden, maar pas dan, als er geen enkele kans meer is op een mogelijke identificatie op basis van het uiterlijk...'

Matti Leväinen wierp een laatste blik op de gestalte, die als zijn plaatsvervanger in een oorlogsgraf zou komen te liggen. Alles was als in een droom. Zeer erbarmelijk schemerde de grote zon door de rook van de oorlog.

Ze zochten de uitrusting van de gevallene bijeen en begroeven die

een eindje verderop zorgvuldig. Daarna haalde zijn broer het persoonsbewijs tevoorschijn waarover hij het al eerder had gehad. Matti Leväinen merkte dat hij nu Matti Nieminen was, een paar jaar ouder dan vroeger. De foto, zoals het hele papier trouwens, was gekreukeld en vuil. Het was goed te gebruiken. Ze spraken een plaats af, waar deze nieuwe mens, die uit zijn graf was opgestaan, zou gaan wachten op het vervoer. Zijn broer was van plan meteen via de veldpost te schrijven aan die weduwe, die een klein stukje grond bezat, dat er een kennis van hem aankwam, een echte landarbeider. Arbeidskracht is moeilijk te krijgen en welkom. Dat en veel meer regelde de broer met de starre glimlach. Daarna gingen ze uiteen.

Een paar etmalen zat de nieuwe Matti Nieminen te wachten. Zomerse hitte, rook, kanonschoten aan het front. Hoe gelukkig was hij dat hij er onderuit was, al had hij het 's nachts knap koud in zijn gebrekkige kledij en had hij nauwelijks te eten. En toen zag hij de wagen van zijn broer, die hij herkende aan het afgesproken merkteken, een tak die uit het raam van de cabine stak. Hij reed als laatste wagen aan de staart van een colonne en stopte bij een bocht in de weg, waar de andere wagens direct uit het zicht verdwenen. Matti Nieminen kwam tevoorschijn en klauterde snel op de laadbak tussen de lege vaten, onder de beschutting van een dekzeil. Tegelijk kreeg hij stukken brood en een conservenblikje in de handen geduwd.

En zo begon de reis naar een nieuw leven in een kille, mistige en rokerige zomernacht. Matti Nieminen peuzelde van het brood en het conservenvlees en sukkelde in slaap en werd wakker temidden van rammelende benzinevaten en van het schudden van de auto op de hobbelige weg. De motoren van de wagens deden brullend en steunend hun werk op de zware hellingen en Matti Nieminen zat daar maar in zijn schuilplaats te rillen van de kou en de zenuwen.

Was het de mens toegestaan komend kwaad uit de weg te gaan? De echte Matti Nieminen lag ergens naast een militaire weg onder een berkenkruis en de plaatsvervanger van Matti Leväinen, een man uit een ander land, in een bos op de grond, naast een omgewaaide boom... Zouden ze voor hem het leven van een man, dagen van vrede inlossen?

Een keer hield de colonne stil. Ongetwijfeld de controleplaats waarover zijn broer had gerept. Matti Nieminen verroerde geen vin. Hij hoorde geroep, gepraat, het gestamp van zware laarzen op de kiezelstenen van de weg. Hij vermoedde meer dan dat hij zag, dat een onbekende een blik over de rand van de wagen wierp, slaperig zijn

plicht vervullend. Hij verstijfde, maar het was de man niet gegeven te zien dat er zich tussen de lege vaten iets verborgen hield voor de oorlog en de heldendood.

Matti Nieminen zag daarna zijn broer op een wiel staan en met iets bezig zijn, onderscheidde diens starre glimlach in de schemer van de nacht. Hij hoorde fluisteren:

'Waren me die verduiveld precies! Inspectie! Maar nu is het voorbij. Alles goed daar?'

De lifter antwoordde niet.

'Het zal daar wel niet erg plezierig zijn. Maar je moet maar denken, dat de anderen daar niet anders vandaan komen dan met gestrekte benen, niet in staat iets te voelen...'

Daarna liet hij zich waarachtig weer zakken met zijn starre glimlach en zijn nodeloze, bangmakende gefluister. Nog enkele lange ogenblikken en eindelijk ging de colonne weer op weg. Lang, lang duurde de kou en had hij last van stotende vaten. Maar tenslotte stopte de auto en keek zijn broer over de rand en spoorde de reiziger aan om op te staan.

De wagen stond alleen op de weg. Zijn broer ried de deserteur nu aan het bos in te gaan en zich daar schuil te houden, tot hij hem daar wat burgerkleding zou komen brengen. Daarna zou Matti Nieminen de mensen weer onder ogen kunnen komen, een kaartje kunnen kopen en met de trein naar zijn eigen beloofde land rijden, naar de weduwe, waar geen oorlog was en geen herrie. Behalve goede raad en zijn starre glimlach had hij ook wat te eten voor zijn lifter, die door zijn onaangename positie zo stijf was geworden dat hij zich bijna niet meer kon bewegen.

Matti Nieminen liep dus met stijve benen naar het bos en begon weer te wachten. Hij was in de wildernis van Archangelsk erg smerig geworden en had een vreselijke baard gekregen en hij gebruikte de gelegenheid nu om zich wat op te frissen. In de buurt vond hij een geschikt beekje en hij had een stuk zeep mee kunnen nemen en een scheermes. Het begin van een snor liet hij onder zijn neus zitten om zijn gezicht mogelijk een andere trek te geven. Het zou vanuit dit gezichtspunt nog beter zijn om zijn hele baard te laten staan, maar hij stelde zich voor dat dat verdacht zou zijn. Daarna nam hij een hap van zijn proviand, strekte zich uit, rustte wat en dacht na over die Matti Leväinen, die in de wildernis van Archangelsk was achtergebleven en die door de warmte van de zomer van minuut tot minuut steeds beter op zijn taak berekend was...

De avond viel en in de loop van de avond kwam zijn broer zoals beloofd met passende burgerkleren van de een of ander in zijn rugtas. Hij zei dat er nu haast geboden was. Het kwam toevallig zo uit, dat hij een chauffeur had ontmoet die hij kende, die op het punt stond te vertrekken. Hij had een rijorder een heel eind Finland in. Matti Nieminen zou met die lift een mooi stuk op weg komen en uit het gebied van de oorlogshandelingen geraken. Daar is het misschien geschikter om op de trein te stappen om allerlei gevraag te ontlopen.

De voortvluchtige kleedde zich dus in alle haast aan en daarna staken hij en zijn broer rechtstreeks door naar de andere landweg, waar ze inderdaad de desbetreffende auto troffen. Er was geen tijd voor lange gesprekken.

'Blijf gezond!' zei zijn broer en wuifde met zijn hand toen de gestopte vrachtwagen weer op weg ging. Matti Nieminen herinnerde zich nog duidelijk zijn gestalte in de schemer van de zomernacht, zijn speciale glimlach. Het was de laatste keer dat de broers elkaar zagen. Toen die zomer tegen de herfst liep, doodde een kogel van een patrouille de ander achter het stuur van zijn wagen, zoals Matti Nieminen veel later te weten kwam. Hij lag nu in het oorlogsgraf in zijn kerspel naast zijn broer, die hij eens een Finse wapenuitrusting had aangetrokken in de wildernis van Archangelsk...

Maar de oorlogsvluchteling zelf zat het mee tijdens zijn reis. Hij kreeg een lift tot de dichtstbijzijnde stad, vanwaar hij zijn reis te voet voortzette, want de trein met zijn politie beangstigde hem. Maar toen begon de lange en verlaten landweg hem nog meer angst in te boezemen. Hij had het idee dat hij op het grijsbruine lint van de weg erg in de gaten liep, een zeer publiek persoon was. Wie dan ook zou hem kunnen komen vragen: jij bent toch niet die figuur, die uit de wildernis van Archangelsk weggevlucht is...?

Tussen de mensenmenigte zou hij veel beter beschermd zijn tegen vragende blikken. Dus op een zeker station kocht hij moedig een kaartje en stapte op de trein. Alles verliep zeer voorspoedig. Gedurende de hele lange reis vroeg men hem niet eenmaal naar zijn persoonsbewijs. Nadat hij was uitgestapt zette hij zijn reis voort volgens de aanwijzingen van zijn broer, te voet. Het kon niet ver meer zijn.

Toen hij keek naar het oude akkerland dat al wat naar de herfst neigde, maar nog vol was van zomerse weelderigheid, het wiegen van het rijpe koren op de akkers en de vrolijke tuinen, die als een glimlach of een lach waren, toen hij de goedgebouwde huizen uit het vruchtbare land zag oprijzen, begreep Matti Nieminen voor de eerste

keer volledig wat voor een lange tocht hij had gemaakt, wat voor groot geluk hem ten deel was gevallen.

Daar had je slechts de wildernis en een slechte weg, die de oorlog de woestenij in had getrokken, en onweersachtige oorlogsgeluiden, afgrijzen en dood en verminking, eigenaardig opgezwollen lichamen en rook, zodat ook de zon een apocalypsachtig hemellichaam werd. Hier het zomerse landschap, een heldere, klare hemel en een diepe rust. Het was hier moeilijk te geloven, dat er zoiets verschrikkelijks als de wildernis van Archangelsk bestond...

Matti Nieminen genoot met volle teugen. Hij voelde dat hij iets gekregen had. Ook al zou dit kort duren, hij had iets gekregen wat men hem niet zou kunnen afnemen, wat de moeite waard was: een dag rust.

Hij lag de godganse dag aan de rand van een bosje en genoot van zijn bestaan. Geen oorlogslucht, geen vermoeiende, kwade stemmen. Daarna trok hij het goud van de zomeravond in. Het was net of hij de plaats kende van het beeld dat zijn broer geschetst had en hij vroeg een tegemoetkomende vrouw naar de weg. Ja, dat witte huis was Vahvaselkä. Matti Nieminen stapte naar het rustige huis toe en trof bij het erf een tamelijk gezet vrouwspersoon, met een gezonde kleur en een rustige glimlach, ongetwijfeld de boerin, de weduwe over wie zijn broer het had gehad.

De wandelaar vertelde dat hij een rustige arbeidsplaats op het land zocht. In feite was hem geadviseerd juist naar deze boerderij te gaan. Een kennis van hem had er ook over zullen schrijven...

Nee, er was geen brief gekomen, maar een arbeider konden ze wel gebruiken op de boerderij. De oogst zat er aan te komen. En daarna ook zeker nog, de hele tijd, als ze goed met elkaar overweg zouden kunnen.

De wedxuwe van Vahvaselkä was spraakzaam, van het soort waarmee Matti Nieminen wist dat hij goed kon opschieten. Hij bleef op de boerderij, en na enige dagen was het duidelijk, dat de boerin hem niet graag zou zien vertrekken. Want Matti Nieminen had zich ontpopt als een uitstekende landarbeider, die zijn beroep volledig beheerste. Zo iemand was in die tijden voor een boerderij onvervangbaar.

Na verscheidene dagen kwam ook de brief van zijn broer aan, waarin de mogelijke komst naar de boerderij van deze begaafde man werd genoemd. Het gezicht van de weduwe van Vahvaselkä klaarde op bij de herinnering aan Antti Leväinen, een vrolijke jongen, die

kon genieten van deze wereld. Nu was ook die stakker meegesleurd in de oorlog. Ze moesten een pakketje naar hem sturen. Later kwam een tweede brief, waarin Antti vertelde dat zijn broer gesneuveld was. Zijn lichaam was in flinke staat van ontbinding aangetroffen en verscheidene mannen van zijn eenheid hadden zich erover verbaasd, omdat ze zich herinnerden Matti Leväinen ook na de strijd die had plaatsgevonden nog op die plaats gezien te hebben. Zijn broer krijgt nu verlof en misschien verschijnt hij ook daar op Vahvaselkä...

Maar hij kwam nooit, en er kwam ook nooit meer een brief.

Matti Nieminen werkte. De voortdurend knagende onrust en angst maakten van hem een echte werkmaniak. Want speciaal in de begintijd had hij het gevoel dat wie dan ook zou kunnen zien, dat hij uit de wildernis van Archangelsk was gekomen, dat hij eigenlijk dood in een oorlogsgraf lag... Hij liet zijn gezicht netjes verdwijnen achter de baard die hij liet staan en begon tot rust te komen. De oorlog duurde voort. Daar in het granaatvuur kropen mannen rond bij wie het niet in hun hoofd was opgekomen om iemand anders in hun plaats de heldendood in te sturen... En men zou Matti Nieminen geen compliment maken, als men wist dat hij het vaderland nog bleef bewerken...

Maar het ene na het andere lange oorlogsjaar verliep en er gebeurde niets. De bebaarde arbeider van Vahvaselkä zag er absoluut niet uit of hij nog piepjong was. Het was in niemands hoofd opgekomen zich af te vragen, waarom hij de wapenrok niet droeg. Bovendien was de boerin van Vahvaselkä zo goed van de tongriem gesneden, dat ze ook het kleinste spoortje van twijfel zou hebben weggenomen. Het kon zijn dat zij haar vaste arbeidskracht in het bevolkingsregister had laten opnemen, zoals men in het algemeen iemand opnam. Matti Nieminen informeerde er nooit naar. Hij was zeer bescheiden en rustig en beschouwde, naast al het andere goede, loon niet als iets wat speciaal de aandacht verdiende.

Het leven op de boerderij Vahvaselkä beviel Matti Nieminen buitengewoon goed. Alleen de rondspokende geesten van het verleden vielen hem lastig. Maar die woonden misschien alleen in hemzelf. Zijn broer was immers al daar, waar uit de mond geen woorden meer komen...

Alleen de weduwe van Vahvaselkä kon met haar instinct iets vermoeden van de boeien van Matti Nieminens verleden. Soms was ze er volgens de man met de baard angstaanjagend zeker van. Maar ook zij wist het niet op de manier waarop de dingen op deze wereld geweten worden...

Tenslotte kwam de tijd, waarop er weer vrede in de wereld heerste. Men keek anders tegen de dingen aan. Het in leven blijven van een zekere Matti Leväinen was misschien ook niet meer zo'n grote misdaad. De achtergebleven familie van deze overledene begon Matti Nieminen bezig te houden. Hoe zouden ze daar wel niet leven en rondkomen?

Het kwam hem voor, dat Matti Nieminen de niet te ontlopen plicht had poolshoogte te nemen. Derhalve had hij de boerin om een kleine vakantie gevraagd en die gekregen, nadat hij heilig beloofd had beslist terug te komen.

Op deze reis had hij voor het eerst het oude persoonsbewijs van Matti Nieminen laten zien. De politieman bekeek het onverschillig en zei, dat hij het wel eens zou mogen vernieuwen. Hoe had hij kunnen weten dat de oorspronkelijke houder van dat papier zijn diepe heldenslaap sliep en dat hij een geestesverschijning voor zich had...

En nu had Matti Nieminen het gezin van een zekere oorlogsweduwe gezien, gezien dat men absoluut niet uitkeek naar de opstanding van een zekere Matti Leväinen.

De hanen van het dorp kraaiden en de rustige wolken van de nacht verdampten aan de hemel. De zon kwam plotseling tevoorschijn en de kerk en de klokketoren wierpen hun lange schaduwen op het bedauwde kerkhof en ver op het dorp, waar iemand die graag vroeg uit de veren was een raam opengooide.

Matti Nieminen keek nog een keer naar de witte kruisen op het graf van de broers Leväinen. Hij nam zijn hoed af, zodat zijn grijzende haren zichtbaar werden, en overdacht rustig bij zichzelf: rusten jullie in vrede, aan wie de rust is gegeven. Jullie twee hebben een man een stuk leven gegeven, dat hem al met al, ondanks al het ongemak, goed smaakt...

De man met de baard stapte met zijn hoed in de hand de begraafplaats af en de landweg op die de levenden toebehoort.

Een huis in Silezië

Daniel Katz[*]

(Vertaling Adraan van der Hoeven)

Begin september ging ik met mijn zwager op reis. Het toeristenseizoen was al voorbij; op de veerboot naar Gdansk was meer dan genoeg plaats voor mijn zwagers Volvo en ons tweeën. We waren van het huis van mijn zwager aan de oever van het Mälarmeer tot de veerhaven van Nynäshamn gereden, we hadden in een vrolijk vastberaden stemming gereden, hard maar zeker. De vastberadenheid kwam voort uit het feit dat mijn zwager had besloten om na veertig jaar het huis te gaan bekijken waar hij als kind gewoond had. Als het nog overeind stond, of wat er nog van overeind stond.

'Dat huis staat er zeker nog, zei mijn zwager, - zo'n soort kriebel heb ik in mijn kont,' zei hij. Het was een directe vertaling uit het Duits en het was Duitse humor, het soort humor dat om het achterwerk draait.

Mijn zwager heette Erwin, dat is een oude Germaanse naam die 'Hij-die-de-overwinning-eert' betekent, of iets anders even bombastisch. Erwin was zo Duits als iemand maar zijn kan, zijn lichtblauwe ogen stonden ver uit elkaar, hij had een lange schedel, een slank figuur, zijn achterwerk was plat, geëigend voor een korte broek, zijn haar was op zijn zestigste nog weerbarstig dik en asblond, hij had hoge jukbeenderen zoals de oude Adenauer (ook al is dat volgens sommige antropologen een typisch Oostpruisische trek, de kanselier was echter afkomstig uit de Rijnstreek). Erwin had zich als vijftienjarige dan ook als een vis in het water gevoeld bij de Hitlerjugend, totdat iemand erachter was gekomen dat hij eigenlijk joods was en hij uit de organisatie werd gegooid.

* *Daniel Katz (1938), humoristisch, satirisch schrijver, neigend tot het absurde en groteske. Verwerkt vaak zijn Russisch-joodse achtergrond (hij is de eerste Finstalige joodse auteur) in zijn werk.*

Deze verwijdering vond Erwin zo pijnlijk en onrechtvaardig, dat hij ze dat nooit had kunnen vergeven. Er waren ook veel andere zaken die een Duitse jood de Führer en de Gauleiters en de nazipartij en het grootste deel van de bevolking moeilijk kon vergeven, maar voor Erwin was deze eerste slag zo moeilijk te verkroppen, omdat het de eerste was en hij zo bij verrassing kwam. Toch had hij het hoogstwaarschijnlijk juist aan deze maatregel te danken dat hij nog in leven was. Erwin was bitter en richtte deze verbittering ook op zijn ouders. Naar zijn gevoel waren ook zij er op de een of andere manier schuldig aan dat hij uit die leuke jeugdorganisatie was gegooid, bijvoorbeeld omdat ze hem op de wereld hadden gezet, ook al waren ze van het verkeerde ras, gezien vanuit de desbetreffende organisatie. Zijn ouders konden het niet begrijpen, ze waren ontsteld: Duitsere Duitse burgers dan zij waren er nauwelijks op aarde, waarschijnlijk ook niet eens eronder. Het feit dat ze bovendien joden waren, maakte hen in eigen ogen nog Duitser, volgens een of ander wonderlijk schema, dat je niet onder woorden kon brengen en waarvoor nog geen filosofische grootheden waren bedacht en ook geen symbolen. Je wist het als het ware gewoon. Ze waren daar vast van overtuigd. Was het mogelijk dat Hitler er anders over dacht? Ze waren er zeer over verbaasd.

‘Ik heb er genoeg van,’ zei Erwin, die ik van nu af aan zwager noem. Mijn zwager gebruikte zelf namelijk evenmin de naam Erwin, hij noemde zichzelf ‘Gucke’ en ook de anderen zeiden Gucke tegen hem. Gucke! We zaten in de bar van de Poolse veerboot en proefden van de vingac. Zo smaakte het ook.

‘Als vijftienjarige ging ik er voor het eerst vandoor. Ik werd gevonden in Berlijn en snel thuis gebracht. Ik ging er weer vandoor. Ik werd thuis gebracht. Iedere keer was het moeilijker om daar te leven. Mijn ouders waren te oud. Mijn broer was de brave jongen en ik was de slechte jongen. Ik leef nu nog en hij is dood. Het is niet altijd verstandig je ouders te gehoorzamen. Altijd? Nooit? Ik weet het niet. Maar in zesendertig werd naar school gaan voor een joods kind in Duitsland trouwens toch een onregelmatig, zo niet een onbezonnen riskant tijdverdrijf. De tocht van en naar school zat vol heel nieuwe gevaren, sommigen kwamen niet levend van school thuis en dat kwam niet doordat ze onder een auto waren gekomen...’

Ik had het gehoord. Ik vroeg niet hoe het bepaalde kinderen op weg naar school was vergaan.

‘Maar in zesendertig werden de Olympische Spelen toevallig in Berlijn gehouden, en ik wilde die natuurlijk zien. Zodat ik er weer vandoor

ging en op de bonnefooi naar de hoofdstad reisde. Daar precies voor de hoofdingang werd ik toen in de kraag gegrepen, zonder toegangskaartje, en in de bak van het stadion gegooid. Toen werd ik werkelijk bang. Ik doorzag ineens de hele situatie. Ik bedoel niet mijn eigen, maar die van heel Duitsland, van heel Europa, nou ja, misschien is dat wat overdreven, maar iets zag ik zo helder in dat ik besloot: als ik hier gemakkelijk uitkom, dan verdwijn ik uit dit land. Ik had het een en ander gehoord. Ik verstopte mijn persoonsbewijs in mijn schoen en beweerde tegen de portier dat ik het kwijt was geraakt in het gedrang. Ik zal ook wel wat gejankt hebben, eerlijk waar. Nou die portier liet me gaan voordat de politie kwam aangesneld. Ik ging deze keer uit mezelf naar huis terug en ik was wat blij toen ik heelhuids aankwam. Thuis was men er niet meer verbaasd over dat de verloren zoon thuis gekomen was, laat hem maar, dachten mijn ouders, die komt nu wel tot rust en tot het besef dat dit nationaal-socialistische onweer zal overdrijven, en aan ons zal voorbijgaan, omdat wij zo Duits zijn. Als het anderen in het verderf zal storten, dan is dat vervelend, maar hoe dan ook, het is van voorbijgaande aard. Maar ik had al meer gezien dan zij en ik geloofde ze niet, temeer daar ze het nog nooit eerder bij het rechte eind hadden gehad. Het jaar daarop vervalste ik de naam van mijn vader bij het aanvragen van een pas en stal ik geld bij elkaar en haalde ik die pas en reisde ik naar de grens met Tsjechoslowakije. Toen was ik dus zeventien. Er ging juist een troep jonge musici de grens over, een jeugdorkest uit Dresden, geloof ik, nu zijn ze waarschijnlijk allemaal dood, de mannen in de oorlog en de vrouwen bij de bombardementen en daar ben ik absoluut niet blij om. Ik sloot me bij hen aan en kwam zo makkelijk de grens over, ook al had ik geen eigen instrument, maar ik hielp een meisje een cello dragen. Het is het meest directe contact met levende muziek, of eigenlijk moet ik zeggen in leven houdende muziek, dat ik ooit gehad heb' zei mijn zwager, die er prat op ging te behoren tot de twee procent van de mensen die totaal geen gevoel heeft voor muziek.

'Daarna heb ik ze niet meer gezien, mijn ouwelui. En mijn broer evenmin. Noch mijn familie, ik heb nog een paar neven ergens. In achtendertig schreef ik aan mijn vader en moeder, dat ze daar snel weg moesten, maar ze geloofden niet in het ergste en ze wilden hun huis niet overhaast en tegen een spotprijs verkopen. Ze bleven daar. En het huis bleef daar. En ik heb het sindsdien niet meer gezien.'

'Straks zul je het zien,' zei ik.

'Ach ja,' zei mijn zwager, overvallen door een plotseling pessimisme. De vingac deed hem geen goed. 'Silezië heeft altijd in het hart

van Europa gelegen. Het is een stuk van het duisterste Europa,' zei mijn zwager. 'Dat is het altijd geweest. Toen hoorde het bij Duitsland, nu bij Polen, maar een duistere streek is het altijd geweest. Mijn huis is in Silezië gebleven.'

De lichten van de Volvo schenen over het laaggelegen Poolse landschap waar we door reden. We overnachtten in een stad waarvan de naam onmogelijk is uit te spreken en moeilijk te schrijven. 's Ochtends reisden we verder, mijn zwager achter het stuur, aan de rand van Poznan hield de politie ons aan en vroeg waarom we in een Volvo overdag met dimlicht reden. Voordat mijn zwager over duisternis zou gaan praten, antwoordde ik dat dat bij ons in Scandinavië de gewoonte was. De agenten beschouwden dat als een zinloze verspilling van energie. Mijn zwager vroeg of het niet zo was dat er in Polen ook midden op de dag duisternis heerste, maar de agenten begrepen zijn Skåne-Duits niet en wensten hem goede reis.

We kwamen aan in de geboortestad van mijn zwager, die ik vanaf nu uit het oogpunt van eenvoud en tact de Stad zal noemen, want de stad heeft (had) zowel een Duitse als een Poolse naam, en beide partijen zouden zich gekwetst kunnen voelen. Mijn zwager was dan wel geboren in een stad die met de letter B begon, maar nu, terwijl we onderweg naar dezelfde stad waren, begon die naam met de letter W. Zo'n ontwikkeling noemt men fonetisch-historisch. We gingen een van de vele bruggen in de stad over de Oder over, namelijk die waar aan de overkant de oude universiteit staat.

'Die ken ik, daar zwaaiden de jezuïeten de scepter, vroeger,' zei mijn zwager. 'Hoe zou het nu eigenlijk zijn? Dit is immers toch het meest katholieke van de katholieke landen.'

We reden over een weg langs de zuidelijke oever van de rivier. Mijn zwager draaide het zijraampje van de auto open om beter de straatnamen te kunnen zien.

'Grodzka,' las hij. 'Wat is Grodzka in vredesnaam? Merkwaardig.'

We kwamen bij een geweldig middeleeuws stadhuis, dat volgens mijn zwager in puin moest liggen. We reden om dit gothische monument heen en bekeken het van alle kanten en hij krabde zich achter het oor.

'Verrek, dat hebben ze in oude staat hersteld,' zei hij bewonderend. 'Ik moet zeggen... Daar was een middeleeuwse bierkelder, daar ben ik ook een keer uitgegooid.'

'Door de nazi's?' vroeg ik.

'Nee, door de portiers. Ik was te jong.'

We reden naar het zuiden, in de richting van het station. Mijn zwager keek zijn ogen uit.

‘Als je bedenkt dat zeventig procent in puin lag,’ verbaasde hij zich. ‘Na Warschau de zwaarst beschadigde stad. Petje af. Er is veel gebouwd. Ik zal dat huis toch wel vinden? Als er nog iets van over is. Ik ken deze buurten niet meer. En de straatnamen zijn in het Pools.’

We kwamen bij het Kos'ciuszko-plein. Mijn zwager schudde zijn hoofd:

‘Dat was een Poolse vrijheidsstrijder, nietwaar. En vóór hem had dit plein de naam van een of andere Duitse grootheid. Ik ben vergeten van wie. En voor hém? En morgen? De plaatsen blijven hetzelfde. Alleen de namen veranderen. Soms gaat het natuurlijk precies andersom. Maar wat bewijst dat? Overal ter wereld, in alle tijden, gaat het op precies dezelfde manier. En hoevelen hebben daarvoor hun leven gegeven?’

Mijn zwager vroeg aan een oude bloemenkoopman, wat de naam van het plein vroeger was. De oude man verstond Duits en zei dat het, voorzover hij zich kon herinneren, altijd zo had geheten.

‘Dus niet iets als het Stalinplein?’

‘Als het al zo was, dan ben ik het gelukkig vergeten,’ zei de oude man.’

‘En voor de oorlog? Herinnert u zich wat het toen was?’

‘Ik had niet de eer hier voor de oorlog te wonen. Ik ben hier na de oorlog heen gekomen uit het oosten, uit Lwow.’

‘Interessant,’ zei mijn zwager. ‘Ik ben hier juist geboren, maar ik heb niet meer de eer hier te wonen.’

Ze maakten een buiging naar elkaar, de bloemenkoopman overhandigde mijn zwager een chrysant.

‘Welkom terug,’ wenste hij hem toe. ‘Blijft u lang?’

‘Ik geloof het niet. Ik weet het niet. Ik zoek mijn huis. Het is daar een beetje ten zuiden van de spoorbaan. Als het er is. Het hoofdkwartier van het leger was in dezelfde straat. Van het Duitse leger bedoel ik. En het joodse ziekenhuis. Wat een toeval!’

Hij noemde de Duitse naam van de straat. De bloemenkoopman schudde zijn hoofd:

‘Ook nooit van gehoord. Maar zoek, zoek. Zoekt en gij zult vinden.’

We vonden het huis. Nadat we door een tunnel onder de spoorweg door waren gereden, gingen we de derde weg rechtsaf. Langs de weg stonden woonhuizen van twee en drie verdiepingen netjes in het ge-

lid, bakstenen huizen uit de jaren vijftig. Daartussen stond een ouder huis van twee verdiepingen dat bedekt was met klimop en waarvan de bepleistering was gebarsten. We reden het voorbij, mijn zwager bekeek het ongelovig, daarna riep hij: ‘Dat is het! Dat is het.’

Ik reed achteruit tot voor het huis. Mijn zwager keek er lang naar en zijn adamsappel bewoog heftig op en neer. Ik vroeg me af wat hij wel niet zou voelen en denken.

‘Op dat erf speelde ik met mijn neefje. Maar dat was niet altijd leuk. We mochten onze kleren niet vuil maken. Denk je dat ik ze vuil maakte? Denk je dat ik op mijn donder kreeg? Ze waren vreselijk burgerlijk en gedreven opvoeders, moge hun ziel rusten in vrede.’

We stapten uit de auto, openden het hek en liepen het erf op. Mijn zwager keek om zich heen. Hij was zichtbaar ontroerd, want hij leunde op mij alsof zijn benen hem bij dit weerzien niet konden dragen. Achter op het erf stond een hok van planken, van waaruit een bezorgd vragend gekakel van kippen opklonk.

‘Waar dat kippenhok nu is, hadden mijn broer en ik een speelhut. Het was wit met een rood dak. Er zaten echte ramen in. Maar ik vond het er niet leuk, omdat we ook dat schoon moesten houden en na het spelen moesten schoonmaken. Toen ik een beetje ouder was, trok ik me daar soms terug, als ik alleen wilde zijn. In feite vond ik het niet leuk om alleen te zijn. Ik nam er een paar vriendjes mee naartoe en we dronken er bier en Kornbrand. Op een keer nam ik er een meisje mee naar toe, een schoolvriendin. We speelden vadertje en moedertje, stel je voor, we waren zestien jaar, ik probeerde haar uit te kleden, maar zij trok haar kleren steeds weer aan, ieder kledingstuk waar ik haar van ontdeed trok zij weer aan. Tenslotte was ik zo bezweet, dat ik mijn kleren uit moest trekken en toen rende ze naar haarvader om te gaan klagen. Haar vader was verwarmingsmonteur in het ziekenhuis. Mijn vader was arts in hetzelfde ziekenhuis. Denk je dat ik op mijn donder kreeg? Nee. Ik was te groot. Maar mijn zakgeld werd ingehouden. Of iets anders doms. Toen begon ik er tussenuit te knijpen. En hier zijn we nu.’

We liepen een paar treden op naar de voordeur. Mijn zwager las de naam op de deur en schudde zijn hoofd. ‘Te moeilijk om uit te spreken. Net als die andere naam. Mensen van de bovenverdieping waarschijnlijk. Wij hadden toen het hele huis.’

Mijn zwager was al tot zichzelf gekomen. Een mijnbouwkundig ingenieur past het niet over zijn toeren te zijn, in ieder geval niet het te tonen. Zijn blik was gericht op een scheur die op de hoek tussen de

beide verdiepingen begon en doorliep totaan de kelder.

‘Jaja, de oorlog heeft zo te zien ook dit huis niet helemaal gespaard,’ zei hij. ‘Hier is één muur duidelijk verzakt. De bombardementen hebben het fundament daar doen verzakken.

‘Of de vorst in de grond?’ suggereerde ik.

‘Hier wordt het niet zo koud,’ merkte mijn zwager op. Hij belde aan. Na een poosje deed een vrouw op middelbare leeftijd open. In haar geblondeerde haar zaten krulspelden, die bedekt waren met een plastic douchemuts.

‘Spreekt u Duits?’ vroeg mijn zwager aan de vrouw en reikte haar de chrysant aan. De vrouw keek naar ons en toen naar de Volvo aan de kant van de weg, zei iets en sloot de deur. We bleven wachten. Even later werd de deur weer geopend en gaapte een ongeveer vijftigjarige man ons aan. Mijn zwager vroeg of hij Duits verstond. De man knikte. Mijn zwager vertelde dat hij in zijn jeugd in dat huis had gewoond. De man keek alleen maar. Mijn zwager vertelde dat hij zich herinnerde dat er op de benedenverdieping vijf kamers waren, een keuken en een ‘Mädchenzimmer’ oftewel een dienstbodenkamer. Boven daarentegen...

‘Nou en? Wat wilt u?’

‘Niets speciaals, ik kwam alleen maar het huis bekijken, uit belangstelling, begrijpt u wel, ik ben met pensioen, heb de tijd... Zou ik binnen even mogen rondkijken, wanneer het u uitkomt...’

‘Het komt niet goed uit,’ zei de man kortaf. ‘U hebt uw huis verloren net zoals u uw oorlog hebt verloren, en dat is uw verdiende loon. Ik ben de Duitsers niets verschuldigd. Eerder het tegendeel.’

Mijn zwager zette het misverstand recht: de Duitsers hadden juist het huis van hen afgenomen, van hem, en daarna de voormalige bewoners om zeep geholpen. Hij was de enige overlevende van de familie. De Pool keek hem achterdochtig aan, daarna vroeg hij of er iemand anders was die kon getuigen dat hij juist in dit huis had gewoond. Iedereen zou wel kunnen komen vertellen dat hij veertig, vijftig jaar geleden nou net in hun huis had gewoond.

‘Waarom zou ik liegen?’ vroeg mijn zwager verbaasd en liet foto's van zijn familie zien en van zichzelf voor het huis en in het huis. De man erkende dat het om hetzelfde huis ging en vroeg toen of iemand anders zou kunnen bewijzen dat het huis in het bezit van de familie was geweest. Mijn zwager zei dat dat moeilijk zou zijn omdat de kans klein was dat de papieren ergens in een archief bewaard zouden zijn gebleven. Bovendien zou dat niet nodig zijn.

‘Niet nodig?’ Iedereen zou wel kunnen komen beweren dat hij een huis bezit, als er geen papieren waren. De vrouw met de douchemuts stond naast haar man en fluisterde iets in zijn oor.

‘Het spijt ons dat het gelopen is zoals het gelopen is,’ zei de man, ‘maar wij hebben het huis van de gemeente gekocht, toen de Duitsers vertrokken waren. U kunt het niet terugkrijgen.’

‘Ik wil het niet terug,’ zei mijn zwager.

De man keerde zich naar zijn vrouw, ze spraken even op gedempte toon.

‘U wilt het niet?’ Wilt u er geld voor? We betalen niets. Hoe weten we dat uw vader het niet aan de Duitsers heeft verkocht?’

‘Dat heeft hij niet. Hij heeft zijn huis verloren. En zijn leven. Maar ik wil geen geld. Niet van u in ieder geval.’

‘Wat wilt u dan?’ De man wist niet hoe hij het had. Zijn vrouw staarde ons vijandig aan.

‘Zoals ik zei, ik zou een beetje willen rondkijken... plekken willen zien.’

De man sprak weer op gedempte toon met zijn vrouw en zei toen: ‘Komt u om negen uur vanavond.’

Hij sloot de deur.

Op de afgesproken tijd reden we naar het huis. Het huis was donker. We belden aan. Er kwam niemand. We drukten ook op de bel van de bovenverdieping, maar niemand deed open. Verbaasd stonden we op het erf. Er gebeurde niets. Toen meende ik te merken dat aan de andere kant van de straat, achter het raam van een huis schuin tegenover een gordijn bewoog. Ik vertelde mijn zwager wat ik opgemerkt had. Ik zag dat dat zijn gezicht donker kleurde van woede. Hij dacht lang na, haalde toen een krachtige zaklantaarn uit de auto en begon de fundamenten van het huis te beschijnen, speciaal de omgeving van de fundering rechtsvoor.

‘Wat doe je?’ vroeg ik verbaasd.

‘Herinneringen,’ zei hij en onderzocht gaten in het beton en betastte de onderkant van het huis, klopte en peuterde.

‘Waarom zoek je daar herinneringen?’

‘Ik zoek geen herinneringen, ik laat herinneringen aan mijzelf achter,’ zei mijn zwager en genoot zichtbaar van zijn raadselachtigheid. Ik vroeg niet verder. Daarop reden we naar hotel Europeiskaja, waar mijn zwager een kamer had gereserveerd. In het restaurant van het hotel aten we soep en bigos, we dronken slecht bier. Wodka. Mijn zwager maakte een rustige en zelfs een beetje geamuseerde indruk.

‘Wat denk je nu van dit alles,’ vroeg ik.

Het orkest speelde dansmuziek, een enkel paar draaide over de vloer.

‘Wat zal ik zeggen? ‘Ik heb dus gezien dat het huis overeind staat. Het is dus in leven, net als ik. Nog maar net. Het is een oud lelijk huis. Ik merkte dat ik daar zelden of nooit gelukkig ben geweest. Ik kreeg daar heimwee naar mijn broer. Hij was klein en tenger, hij had zijn haar als een page en droeg een matrozenpakje. Hij was bleek en had grote ogen, een beetje ziekelijk. Ik mocht hem graag, zeker, maar ik ben niet aardig voor hem geweest. Maar daar is niets meer aan te doen.’

Mijn zwager hief zijn glas en keek naar de dansende paren.

‘Maar het is nog steeds mijn huis,’ zei hij met met strakke stem. ‘Het hoort mij toe. Uit principe. Ik heb er nooit afstand van gedaan. Die man heeft me niet in mijn eigen huis gelaten.’

‘Het is toch niet de moeite waard om je tot de overheid te wenden?’ meende ik.

Mijn zwager snoof. Het orkest pauzeerde. De pianist speelde afwezig een nocturne van Chopin, een sigaret bungelde in zijn mondhoek, hij knipperde met zijn ogen tegen de rook.

‘Ik heb de Polen nooit begrepen,’ zei mijn zwager. ‘Die beroemde Poolse geest, ziel, of hoe het ook heet, Zal?

Ik dacht dat het misschien kwam doordat hij zo onmuzikaal was. Maar dat zei ik niet.

Een jonge, heel jonge vrouw, een meisje met een paardestaart en rouge op de wangen kwam rozen verkopen.

‘Voor wie zou ik rozen kopen?’ vroeg mijn zwager verbaasd. ‘Voor hem hier?’ Hij wees op mij. ‘Of voor de pianist?’

Het meisje bleef glimlachend wachten. Mijn zwager gaf haar een tamelijk groot biljet.

‘Ga voor jezelf een rood kapje kopen.’

Het meisje begreep het niet. Ze keek niet begrijpend naar het biljet en onder haar rouge kreeg ze een kleur. Mijn zwager maakte een gebaar met zijn hand. Hij verlangde geen tegenprestatie. Het meisje stopte het geld weg, maakte een kniebuiging en liep stijfjes weg.

‘Ach, wat moet ik immers met zoiets...’ betreurde mijn zwager. ‘Ik begin oud en moe te worden.’

We gingen slapen. Mijn zwager lag in zijn bed te woelen en mompelde ontevreden in zichzelf. Ik was slaperig zoals altijd als ik op reis ben. Voordat ik in slaap viel, kleedde mijn zwager zich aan en zei half tot zichzelf:

‘Ik kan niet slapen... Ik ga wat rondkijken...’

Ik vroeg me af of hij toch wat van dat meisje wilde, maar ik schaamde me voor mijn gedachten en viel in slaap.

Heel vroeg in de ochtend werd ik wakker van mijn zwager die de kamer instommelde. Hij wankelde naar mijn bed toe, ging zitten en duwde me een breedbuikige fles onder mijn neus.

‘Probeer dit eens, zwager, het is zelfgestookt, goed spul. Achter het kippenhok gevonden.’

Ik schoot ontsteld overeind. ‘Ben je daar geweest?’

‘Ja. De kippen maakten een boel lawaai, maar ik kreeg ze stil.’

Ik zag voor me hoe hij ze systematisch allemaal de nek omdraaide.

‘Ik heb ze een spreuk uit de Talmud voorgelezen, een heel effectief rijmpje:

Kippeziel, kippegeest
hoor wie de spreuk leest:
kakelt niet meer
verzet u niet zozeer.

Anders breekt het beest in mij los
verander ik in Reintje Vde os
en draai uw witte nekjes rond
om het gekakel zo terstond
tot stilte te tamen,
amen, amen.’

‘Wat is tamen?’ vroeg ik.

‘Tamen, tamen? Dat is... Latijn. ‘Neque tarnen semper liber erat populus germanorum’? ‘Desondanks is het volk der Germanen niet altijd vrij geweest.’ Herinner je dat niet van school?’

‘Maar in de Talmud?’

‘Dat maakt niet uit. Kippen begrijpen niets van godsdienst, die merken geen enkel verschil... Op de kippen werkte het. Ze werden stil. Maar de Pool werd wakker, van mijn spreuk. Hij bedreigde mij met de kolenschop. Zijn vrouw raasde en tierde, een zeldzaam lelijk mens. Ze dreigden de militie erbij te halen. Ik deed net of ik bang werd, ik fluisterde hem toe, dat ik dat niet zou doen als ik hem was, want dat ik een geheimpje had dat ik liever met hem dan met de militie zou delen. Toen raakte hij reuze geïnteresseerd, zei zijn vrouw op te krassen, haalde deze zelfgestookte sterke drank vanonder het kip-

penhok tevoorschijn en was gereed om te praten. En we praatten. Ik vertelde hem van de geheime bergplaats.'

'Van welke geheime bergplaats?'

'Van de geheime bergplaats waar de sieraden en het zilver van onze familie, van de familie Staufler ligt. Zo en zoveel ons goud, zoveel ons zilver, of bijna kilo's, die en die edelstenen in de sieraden, en natuurlijk een grote som gelds, die vanzelfsprekend geen enkele waarde meer heeft.

'Dat wist ik niet,' mompelde ik.

'Ik wilde het niet vertellen,' zei mijn zwager. 'Nou ja, ik vertelde het hem, en hij begon me daar echt te gloeien van geestdrift. Ik vind het leuk als mensen van hun enthousiasme blijk geven, volwassen mensen, die in het algemeen voor niets meer warm lopen, niet lichamelijk en niet geestelijk.'

'Waar is die bergplaats?' vroeg ik, nog steeds wantrouwig.

'Jaaa, waar of die is? Dat vroeg hij ook. Ik vertelde hem de hele geschiedenis, maar hij bleef maar aandringen: waar is het. Ik zat hem lang lekker te maken. Ik vertelde dat we in achtendertig, na de kristalnacht, hadden besloten de kostbaarheden van de familie te verbergen. Toen hadden we nog de hoop dat de slechte tijden voorbij zouden gaan en dat we ze op een dag weer tevoorschijn zouden kunnen halen uit de bergplaats. 'Waar, waar?' vraagt hij. 'Delen we de pot?' vroeg ik. Hij kijkt me met gemene ogen aan, stemt dan toe. 'Kom kijken,' zei ik. We gingen naar een hoek. 'Zoals u ziet, meneer Obchoz... of wat voor zinsky het ook was,' zei ik, 'zoals uziet is rond de oorspronkelijke fundering beton gestort!' Hij keek, maar zag het niet. 'Ja, ja,' verzekerde ik, ik heb zelf meegeholpen, we waren toch met een verbouwing bezig, mijn oom is, was opzichter in de bouw, we verstopten de kostbaarheden tussen de fundering en het beton! 'Hier?' vraagt hij me hebberig. 'Dat weet ik niet,' zei ik. 'Dat is me niet verteld. Ik was te jong. Ze konden niet weten dat ik de enige van de familie zou zijn die in leven zou blijven.'

'Waarom is er in al de vier hoeken beton gestort,' vroeg hij wantrouwig, dacht dat hij slim was.

'Wat voor indruk zou het maken als er maar in één hoek een brok beton zou liggen, opeens, onaangekondigd?' merkte ik op. 'In alle hoeken werd gestort. Die sieraden kunnen in elke fundering liggen,' zei ik. 'Maar ik wed hier in deze hoek rechts voor.'

Er flitste iets in de ogen van mijn gastheer, hij had dus gezien hoe ik dit punt eerder op de avond had onderzocht. Hij nodigde me bin-

nen in zijn huis. Ik zei nee bedankt, laten we op de trap gaan zitten. Daar gingen we zitten en we dronken van deze sterke drank, hij ontpopte zich als een heel aardige kerel. Het bleek dat hij joden erg graag mocht, al waren ze toch... ik herinner me niet wat we volgens hem ook weer waren. Het bleek dat hij eigenlijk meer Duitser dan Pool was, hij was ook op een Duitse school geweest. Hij had in feite ook zijn naam veranderd, verpoolst. Ik had me ook al afgevraagd hoe het kwam dat hij zo goed Duits sprak, in feite beter en beter naarmate we meer dronken. Hij herinnerde zich vele liedjes en rijmpjes en wijsjes van school, en we zongen samen, zijn vrouw kwam tieren, maar we lieten haar opsodemieteren. Dit lied kende hij ook, ik dacht dat ik de enige ter wereld was die het nog kende.'

Zwager Erwin zong, op zijn eigen manier, zonder eigenlijke wijs, met intervallen in het wilde weg, maar met een vast ritme:

Een jonge, wilde loot,
van geen vrouw d'echtgenoot,
was moeders enig kind,
het nieuwe welgezind.

Een telefoniste bracht hem 't hoofd op hol,
maakte zijn hart en roede hoorndol.
Daarom deed hij dit:
stak in de hoorn zijn lid.

Hoe edel d'intentie ook mocht zijn,
er kwam toen iemand aan de lijn
en zette zo zijn pijp in brand.
Dat was de prijs van liefde op afstand!

Nadat mijn zwager dit gezongen had viel hij languit op mijn bed in slaap. Ik had er een hele klus aan hem in de lengterichting op het bed te draaien, daarop kroop ik in zijn onaangeroerde bed en viel opnieuw in slaap.

's Morgens maakte een bleke zwager mij wakker. Hij rook aan wat er in de fles was achtergebleven, trok een vies gezicht en slikte.

'Kun je rijden?' vroeg hij.

'Ja. Waarheen?'

'Naar Gdansk. En snel.'

‘En de kostbaarheden van de familie?’

‘Die zijn er niet. Nooit geweest ook.’

Nog in de bar van de Poolse veerboot trilden mijn zwagers handen als hij de bierpul naar zijn lippen bracht. Hij keek uit het raam naar de zich verwijderende stad, het Westerplatte-monument, de toren van de domkerk, de hijskranen in de haven en overpeinsde:

‘Ze zullen het hele huis afbreken, hoek voor hoek. En het is al van vroeger beschadigd... Als ze ons binnen hadden genodigd, zoals beschaafde mensen beschaafde mensen... dan had ik mijn huis aan hen afgestaan... ik zou zo'n moralistisch document hebben geschreven waarin ik er afstand van deed. Eerlijk waar.’

Uit: *Umbra*
Leena Krohn[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Een vreemde weg

Er was een nieuwe bedlegerige patiënte op de afdeling gebracht, niet, zoals gewoonlijk, op een brancard, maar gedragen door twee mannen. Het was onmogelijk de patiënte op een brancard te leggen, omdat ze met haar lichaam de vorm van een wiel had aangenomen. Ze had haar ogen dicht geknepen. Haar mond was vertrokken in een grimas. Haar spieren waren strak gespannen als snoeren.

De patiënte werd naar kamer 104 gebracht. Er moesten meteen hoge hekken om het bed geplaatst worden, opdat het wiel niet op de vloer zou rollen en bij hen weg zou ijlen langs de rijksweg die voorbij het ziekenhuis liep en naar het verre noorden voerde.

Daar balanceerde ze nu met haar tenen tegen haar hoofd; haar hoofd zat tussen haar hielen geklemd.

Hoewel het wiel nu weliswaar niet ronddraaide, trilde het van een onuitputtelijke innerlijke energie. Het wiel stond nu in de vrijloop. Maar zo'n intense kracht kon het op elk moment over de hoge hekken van het bed heen doen stuiteren.

'Grand mouvement,' zei iemand op gedempte toon. 'Arc-en-circle.'

Wat moest dat zogenaamd betekenen?

Umbra was er ook. Hij stond somber naast het bed. Umbra was zeer verbaasd. Iets dergelijks had hij nog nooit gezien.

Eerst keek hij naar de grote lus die de vrouw had gevormd, daarna keek hij door de lus naar de wit geverfde lege wand van het ziekenhuis. Die leegte, als een medaillon door het menselijk lichaam omlijst, bracht zijn gedachten op orde.

Maar hij kwam niet verder dan de vraag: 'Waarom juist een O?'

Hij zei het hardop, en voegde er nog aan toe: 'Waarom probeert u niet eens een andere letter?'

* *Leena Krohn (1947), aanvankelijk vooral bekend als kinderboekenschrijfster. Haar verhalen en romans vallen op doordat ze de werkelijkheid ontstijgen en soms iets sprookjesachtigs of mythisch krijgen. Ze wijkt af van de sterke realistische verteltraditie in de Finse literatuur. Bovenstaande teksten zijn korte, op zichzelf staande hoofdstukken uit Krohns recente roman* Umbra

De patiënt leek Umbra niet te horen, en dat had hij ook niet verwacht. Hij moest denken aan een draak die zich in zijn staart beet. De vraag kwam in hem op, of de tanden zichzelf zouden kunnen opeten en of de maag de maag kan verteren.

Het leek niet mogelijk.

Daar was een wiel, een ringweg, die geen begin en geen einde had, een vreemde weg. Sukkel maar door. Ga ver genoeg door, dan kom je wel weer terug.

Een weg? In die vorm deed het lichaam van de vrouw, in zijn verstarde beweging, eerder denken aan een gesloten stroomcircuit.

Wie ben je? Naam. Beroep. Burgerlijke stand. Geboorteplaats en-datum. Hij las de gegevens op de kaart zonder nog maar iets van de vrouw te weten. Umbra onderzocht de patiënt, voor zover dat ging, en schreef een sterk kalmerend middel voor. Toen hij verder ging met zijn ronde, nog steeds perplex, hield de echtgenoot van de patiënte hem staande.

‘Dokter? Wat is het?’

‘Ze gaat er niet aan dood,’ zei Umbra. ‘Het zal een paar uur of misschien een etmaal duren.’

Toen Umbra de volgende dag terugkeerde, was er in het bed geen letter O meer, maar het getal acht. Misschien had de vrouw zijn vraag toch gehoord en besloten iets nieuws te proberen. Nu had ze een dubbele pirouette voor elkaar gekregen. Niemand van hen begreep hoe de spieren, de botten, de pezen en het kraakbeen zich zo konden buigen en rekken als rubber, maar ze begrepen nog minder waarom het zo was gegaan. Wat was die onzichtbare noodzaak, die het menselijk lichaam met zo'n meedogenloze kracht vorm gaf?

Het was te vrezen, dat deze nieuwe doldrieste prestatie de ruggegraat van de vrouw zou breken. De acrobate gaf geen antwoord als ze werd aangesproken, maar wanneer men haar probeerde om te draaien, keerde ze ogenblikkelijk terug tot haar beangstigende choreografie. Omdat de patiënt in horizontale houding lag, al was het ook moeilijk om van een liggende houding te spreken, dacht Umbra dat er misschien geen sprake was van een acht, maar van het teken van oneindigheid. Op het ziekbed in het hospitaal lag een levend *apeiron*.

Zo begreep Umbra het geval, maar het begrijpen was niet van belang met het oog op de diagnose, de prognose en de behandeling. Alleen voor Umbra zelf leek het een betekenisvolle waarneming.

Daarom zei Umbra tegen zichzelf: ‘Alweer?’

En die vraag betekende dat Umbra in deze specifieke patiënt, in

dit stomme wiel van vlees, een voor hem persoonlijk bedoelde boodschap zag.

Wat een ongepaste gedachte! Niet alleen egocentrisch, gaf Umbra toe, maar op een onaangename manier duister. Het was een gedachte die het daglicht niet kon verdragen en waarvan Umbra nauwelijks zichzelf het bestaan durfde te erkennen. Hij kon toch niet geloven, dat de ongelukken van de mensen dergelijke doelen zouden dienen. Maar zo was het, dat het lot - als men dat woord wilde gebruiken, en Umbra wilde het - zich in een knoop wikkelde die nog ingewikkelder was dan het *apeiron* dat de vrouw had gevormd.

En desondanks wilde het mensenwiel iets van hem. Open mij. Toon me waar mijn begin is en waar mijn einde.

Gefluister - gebod

In verband met een seminarium over geneeskunde en recht bezocht Umbra voor het eerst sinds vele jaren zijn vroegere woonplaats. Het was een andere stad dan die waarin hij was opgegroeid: rijker, levendiger, lelijker. Hij dacht aan zijn vader en zijn moeder, die beiden al waren overleden, en aan zijn schoolkameraden en zijn jeugd, alsof het dingen waren die een vreemde had verteld. Het verleden en de toekomst waren twee verschillende werelden, en de mens maakte van geen van beide deel uit.

Umbra was van plan geweest zijn avond door te brengen op zijn hotelkamer om de laatste hand te leggen aan zijn Archief van Paradoxen, maar op het terras van het café waar hij even langs was gegaan, stond een man die aan het belendende tafeltje zat op en kwam naar hem toe.

‘Je bent het toch,’ zei de man. ‘Ik had je eerst niet herkend. Het is ook al zolang geleden dat we bij elkaar in de klas zaten.’

De man schudde hem ferm de hand. Een onbekende man, Umbra wist nog niet wie hij was. Hij durfde hem niet meteen naar zijn naam te vragen, later kwam het hem onmogelijk voor. Daarom bracht hij de hele avond door in het gezelschap van een naamloze man.

‘Kom mee naar de schouwburg,’ zei de schoolkameraad. ‘Het begint over twintig minuten. Kom mee! Ik heb twee kaartjes, mijn vrouw wilde liever video's kijken.’

‘Wat spelen ze?’ vroeg Umbra, die haast nooit naar de schouwburg ging, omdat hij elke avond met het Archief van Paradoxen bezig was, en bovendien was theater volgens hem ofwel vervelend of onnozel.

‘Dat zul je wel zien. Het theater hier bij ons is helemaal vernieuwd, zei zijn klasgenoot. ‘Ook het toneelstuk is helemaal nieuw. Je zult verbaasd staan.’

De schouwburgzaal was als vroeger, Umbra herinnerde het zich goed, al van de tijd dat hij scholierenvoorstellingen moest bijwonen. De stoelen waren net als vroeger met rood fluweel bekleed en aan het koepelvormige plafond hingen kristallen kroonluchters. De zaal was tot de laatste plaats bezet, maar al voor de pauze verveelde Umbra zich en verlangde hij naar zijn Archief van Paradoxen. Al was het stuk nieuw, het gemekker had hij eerder gehoord.

‘Sukkel niet in slaap,’ zei de schoolkameraad en stootte hem met zijn elleboog gemeen tussen de ribben.

‘Moet je dit zien.’

De schoolkameraad overhandigde hem een prachtige toneelkijker van doublé. Umbra hield hem voor zijn ogen. Alles gebeurde opeens met heel scherpe contouren en vlak voor zijn ogen. Op het toneel werd een verkrachting uitgebeeld. Het meisje jammerde en had zich goed in haar rol ingeleefd. Zelfs het bloed dat op het toneel druppelde, leek - ook in de ogen van zo'n deskundige als Umbra - verbazingwekkend echt.

Ze hebben vast varkensbloed bij een slachterij gehaald, dacht Umbra.

'Ze is goed, nietwaar?' zei Umbra's schoolkameraad tevreden en opgewonden. 'En ze is echt maagd. Ze krijgt die rol niet voor een tweede keer.'

'Waar heb je het over?' vroeg Umbra en schrok. 'Je bedoelt toch zeker niet...?'

'En of ik dat bedoel,' zei de schoolkameraad en stopte de kijker in zijn borstzak. 'Laten we naar de foyer gaan.'

Het doek viel en het publiek applaudisseerde behoorlijk welwillend.

'Kijk, daar rechts in de loge, de tweede van links, zie je? Die mevrouw met dat lederen jack? Zij is de moeder van het meisje.'

In de foyer stond Umbra ziedend van woede te trillen op zijn benen terwijl ondertussen zijn schoolkameraad in de rij stond om wat te drinken te halen.

Op de bank achter hem zat de lederen vrouw met betraande ogen een mokkagebakje te eten.

Een oudere heer schoof aan Umbra voorbij, ging naar de vrouw toe en zei: 'Uw dochter was buitengewoon als Annette. Buitengewoon!'

'Het was schokkend,' zei een in zijn kielzog volgende vrouw.

'Ze heeft talent,' fluisterde de vrouw wat opgemonterd. 'Dat zei mijn man ook altijd. Had hij dit maar kunnen zien.'

Toen de schoolkameraad Umbra een glas sherry aanreikte, vroeg Umbra hem: 'Hier kan ik met mijn verstand niet bij. Wil je echt beweren dat...?'

'Dat zei ik toch! Je geloofde niet dat dit zo rauw zou worden, zei de schoolkameraad. 'Zo ben je altijd geweest: je gelooft niet wat men tegen je zegt. In onze stad en haar culturele leven gebeurt nu iets echt nieuws. Ook in de regering waait een nieuwe wind. Op het Ministerie van Onderwijs zitten vooruitstrevende figuren. Ook daar begint al door te dringen wat de kunstenaar en de kunstinstellingen aan het publiek verplicht zijn.'

‘Wat dan?’ vroeg Umbra, die nog steeds van zijn stuk was, en bracht het glas sherry naar zijn lippen.

‘Oprechtheid. Vóór alles een grote, genadeloze oprechtheid. Men mag het publiek niet meer bedriegen. Als een koopman dat niet mag, waarom zou een kunstenaar dat dan wel mogen? Dat het publiek dat zolang heeft geslikt, eeuwen! Duizenden jaren! Overal in onze maatschappij moeten we af van list en bedrog. Dat mag men ons zelfs niet meer onder het mom van kunst verkopen. Dit is een tijd van grote zuivering, ook in ons kunstleven. Waarom zou men zich ermee tevreden stellen dingen uit te beelden, als men ze ook in het echt kan uitvoeren? Kunst voedt niet langer illusies en fantasieën. Ze is gerijpt; het gaat niet meer om luchtkastelen en kinderspelletjes, maar om werkelijkheid. Hier krijgen we eindelijk levend, tot het einde toe waarheidsgetrouw theater te zien. Ze komen hierheen op studiebezoek, tot uit het buitenland toe!’

‘En ik,’ zei Umbra, ‘heb altijd nog wel gehouden van de plafondschildering van de Sint-Ignatiuskerk.’

‘Pardon?’ zei zijn schoolkameraad.

‘Als je daar naar kijkt,’ legde Umbra uit, ‘lijkt het net of de hemel zich opent. Maar hij opent zich niet echt.’

Toen klonk de bel en het publiek begon terug naar zijn plaats te stromen.

‘Ik kom niet,’ zei Umbra.

‘En of je komt,’ zei de schoolkameraad, en om een of andere reden liet Umbra zich terug naar de zaal voeren.

Op het toneel was dezelfde jonge man die in de vorige akte het meisje had verkracht, gymnastiekoefeningen aan het doen. Hij was juist bezig aan de rekstok, toen de broer van het meisje het toneel op kwam met een wapen in zijn hand.

‘En dan te bedenken,’ fluisterde de schoolkameraad, ‘dat hij werkelijk de broer van het meisje is.’

De verkrachter begon te stamelen, toen hij de loop van het pistool zag. Hij had ontegenzeggelijk talent. Het leek net of hij echt in elkaar zakte, toen hij voor de broer van zijn slachtoffer op het toneel neerzonk.

‘Is hier sprake van bloedwraak?’ dacht Umbra. Hij was al lang voordien de draad van het verhaal kwijtgeraakt.

‘Niet verder,’ schreeuwde de verkrachter. ‘Houd ermee op. Hé Jake, ik wil niet meer. Nee...’

Het was duidelijk te horen toen zijn voorhoofd tegen de vloer

stootte. De broer leek in verwarring te zijn. Hij liet zijn hand zakken en keek radeloos achterom, naar de coulissen, waarvan de schaduwen opeens verschoven.

Toen kwam het Umbra voor dat de man omhoog naar de loge had gekeken waar zijn moeder zat, en zelfs alsof de vrouw had geknikt. Maar dat kon hij toch echt niet zien, zo duister als het in de zaal was. De gebeurtenissen in het spotlight leken op hun plaats te wankelen.

Uit het publiek klonken een paar lage fluittonen, enkele mensen gingen staan. Een gevoel van misselijkheid en van dreigende onwerkelijkheid overweldigde Umbra; ook hij stond op en probeerde naar de gang te komen, maar men gaf hem geen ruimte. Umbra's schoolkameraad greep hem bij de mouw en zonder zijn blik af te wenden van wat op het toneel gebeurde, snauwde hij: ‘Waar wil je heen, Vänttinen. Ga zitten, idioot!’

‘Vänttinen!’ Voordat Umbra bij had kunnen komen van het feit dat de man met wie hij de avond had doorgebracht, echt een volslagen vreemde voor hem was en dat dat niet alleen maar zo had geleken, begon van verschillende kanten uit de zaal ritmisch op te klinken: ‘Door-gaan! Door-gaan! Door-gaan!’

Umbra wierp ontsteld een blik opzij; ook de man die niet zijn schoolkameraad was geweest, opende regelmatig zijn mond en stampte wild met zijn voeten op de vloer.

Uit het hokje van de souffleur was het gebod meer dan gefluister. De verkrachter had een schoen van de broer vast. Hij lag op zijn buik en schopte vreemd met zijn ene been. Nog een keer gefluister, en voor een derde keer - pas toen bukte de broer opeens en vuurde.

Het applaus suisde als het slaan van duizenden vleugels naar het oude koepelvormige plafond van de schouwburg en deed de kristallen luchters rinkelen.

Het Archief der Paradoxen

Umbra was een man van orde en regelmaat. Dat was hij alleen al vanwege zijn beroep, want ziekte was wanorde en de dood chaos.

Maar het leven vereist wanorde, want het vereist energie, warmte, en dat betekent wanorde. Met enorme inspanning was er misschien wat meer orde in een klein en nauwkeurig afgebakend gebied aan te brengen, maar het kostte aanzienlijke hoeveelheden energie en het verhoogde uiteindelijk alleen maar de wanorde van de omgeving.

Umbra zag dat achter die zogenaamde orde chaos en verval schuil ging, maar ook wist hij dat schijnbare chaos zijn eigen orde had.

Het leven was oneindig, net als de knoop van Salomon. De minotaurus die in het hart van het labyrint woonde, was een paradox, een onoplosbare tegenstelling. En nadat hij dat ingezien had, was Umbra begonnen zijn Archief der Paradoxen aan te leggen, een groot verzamelwerk. Het was Umbra's bedoeling om verschillende soorten paradoxen tot één geheel te vormen: logische, wiskundige, filosofische, visuele, auditieve, natuurkundige, geografische, kosmologische... Als ondertitel had hij bedacht: Antinomieën vandaag en gisteren. Hun ethiek, metafysica en morfologie.

De uitgebreide bijlage met illustraties vereiste ook veel werk. De bloemlezing was bij lange na nog niet klaar. Umbra was al zo'n twintig jaar met zijn boek bezig, hij had veel materiaal, het archief dijde maar uit, maar hij kon er niet toe komen een punt te zetten achter zijn verzamelwerk.

Bijna al zijn vrije tijd ging in het Archief der Paradoxen zitten. Kennissen die van zijn liefhebberij afwisten, bezorgden hem nieuwe paradoxen. Daar lag een prentbriefkaart met een gebogen hamer die een spijker in zijn eigen steel sloeg. Daar een kaartje met de tekst: Please ignore this notice.

Als Umbra in het buitenland was, bracht hij uren door in kunstmusea, niet voor zijn plezier, maar louter en alleen met het oog op zijn Archief der Paradoxen.

Umbra wist uit eigen ervaring dat de mens bekropen wordt door een onaangenaam gevoel als hij op een paradox stuit en er een natuurlijke afkeer van heeft. Maar desondanks wordt hij er door aangetrokken. Hij kan zijn blik er moeilijk van losmaken. Hij wil hem van alle kanten bekijken. Hij wordt erdoor aangetrokken als een vlieg door de stroop. Als een mot om een lamp blijft hij eromheen draaien.

Umbra wist dat de mens de natuurlijke neiging heeft om een paradox weg te redeneren. De pijlparadox van Zeno. De paradox van de leugenaar. Het theorema van Gödel over de onvolledigheid. De ongelijkheid van Bell. De paradox van de kat van Schrödinger. De antinomie van Burali-Fort.

En dat wegredeneren was mogelijk bij vele paradoxen. Gemakkelijke noten om te kraken: als beloning mocht je ze opeten, als je maar eerst wist hoe ze ontstaan waren. Maar ook al waren sommige paradoxen en antinomieën oplosbaar, dat gold niet voor alle. Het leek onmogelijk om je ervan los te maken. Je kon niet aantonen dat ze onzinnig waren, want hun tegenstrijdigheid berustte niet op de taal of de logica, maar hun wortels gingen nog dieper. Deze laatste soort noemde Umbra de echte paradoxen. Een zo'n echte paradox was voldoende om het volmaaktste en fraaiste wereldbeeld volledig te ondermijnen.

Als Umbra het allerkleinste onder de loep nam, zag hij de abstracte paradoxale poëzie van de deeltjes, minuscule deeltjes die golven waren die licht waren. Het was allemaal tegelijkertijd zowel exact als vaag. Als Umbra de verten voorbij de melkweg in ogenschouw nam, de nevelspiralen, de zwarte gaten, dan wachtte hem daar dezelfde kwelling. Als Umbra zich probeerde te verdiepen in wat soms ziel was genoemd en nu geest of bewustzijn of zelfs programma, dan was het of eenzelfde vaagheid zich als een nevelwolk uit die vreemde architectuur verspreidde waardoor de contouren van daden en bedoelingen pijnlijk onscherp werden.

Wat een kwelling! Alsof er voortdurend een rookgordijn hing tussen hem en dat wat men werkelijkheid noemde en waarvan hij zo heel graag had geloofd dat die objectief bestond.

Maar op welke schaal Umbra de werkelijkheid van de paradoxen of de paradox van de werkelijkheid ook probeerde te begrijpen, het begon hem altijd op dezelfde manier te duizelen; het was de kennis van de oneindigheid.

Absolute oneindigheid ging het verstand te boven. Niemand had haar ervaren. En er was ook niets irrationelers dan het oneindige. Precies om die reden moest een rationeel denkend mens eigenlijk weigeren te geloven in het bestaan ervan.

Umbra beschouwde zichzelf als een rationeel wezen. Maar juist als een rationeel wezen was het hem onmogelijk het bestaan van oneindigheid te ontkennen. Want al kon je het oneindige niet direct zien, je zag het indirect. Oneindigheid was logisch noodzakelijk. Umbra voelde zich hulpeloos en gewoonweg wanhopig als hij over het onein-

dige nadacht. Maar hij dacht er onophoudelijk over na. Want het bestond, omdat het moest bestaan.

Umbra bestudeerde of beter gezegd liefhebberde wat met de verschillende vormen, cycli, metamorfoses en continuïteiten van de oneindigheid. Er was zoiets als de oneindigheid van de gedachten en de zinnen, het bewustzijn was oneindig. Er was de oneindig deelbare tijd, de oneindig deelbare materie, de oneindige doorgaande tijd-ruimte, het behoud van de energie, de wiskundige oneindigheid van de natuurlijke getallen.

Als jongen had Umbra twee spiegels tegenover elkaar geplaatst. Hij hield zijn hand ertussen en zag twee in het oneindige verdwijnende rijen handen. De rijen op zichzelf waren niet meer dan weerspiegelingen, fictie. Maar wat hij dacht dat hij zag was precies wat hij zag.

Ook als de oneindigheid zich alleen maar voordeed als inbeelding, had ze alle eigenschappen van een werkelijke ervaring. Als de absolute oneindigheid alleen maar in de menselijke geest bestond, waar kon die geest van de mens dan anders zijn dan waar ook al het andere was? Namelijk in wat de werkelijkheid heette en wat oneindig was...

De mensheid was één enkel wezen, meende Umbra. Ook door anderen naar hun mening te vragen zou hij er nooit achter kunnen komen, wat de werkelijkheid eigenlijk was, en of die zelfs wel bestond. Daarom kon hij evengoed afgaan op zijn eigen ervaring.

Maar Umbra had geen directe ervaring met oneindigheid. Umbra kon er zich geen voorstelling van maken. Hij zag de oneindigheid niet, maar hij *wist* dat die bestond. De eindigheid die hij zag vertelde van het bestaan van de oneindigheid, net zoals hij in de Drostemeisjes in een flits het oneindige doorgaan van ze had ‘gezien’.

Het eindige bestond uit een reeks oneindigheden, het begrensde leven van de mens uit flitsen waaruit de oneindige continuïteiten voortkwamen. Het oneindige daarentegen bestond uit eindige wezens en een onophoudelijke reeks ogenblikken. Het oneindige was er niet voor de mens, maar drong desondanks in al het menselijke door. Het bestaan ervan was voor Umbra het bewijs van de zinloosheid van al het streven, van de onvolkomenheid, het op niets uitlopen van alles.

En ook als hij een blik bier uit de koelkast pakte, als hij het programma van zijn wasmachine instelde, als hij de krant las, als hij naar de klachten van zijn patiënten luisterde, bleef Umbra maar steeds denken aan het perspectief waartegen hij met al zijn daden niets vermocht.

Hoe kwam het dat ze toch bestonden? Ze *waren* er, daarvan was Umbra overtuigd. Kwam het niet hierdoor dat ook de gevolgen van de daden zich uitstrekten tot in het oneindige en dat aldus zelfs het kortste mensenleven niet zonder betekenis bleef, gezien tegen de achtergrond van het gehele universum?

Hadden de menselijke daden niet, voor zover Umbra ze kon overzien, een oneindig spoor van hallicunaties achtergelaten: verdoemenis, paradijs en vagevuur. Zaten ze behalve in de daden ook niet in het bewustzijn zelf, in de angst, het verdriet en - de liefde?

Wie was Umbra? Niet meer dan een amateurtje op de drempel van de oneindigheid, een kinderlijke man zonder grondige natuurwetenschappelijke scholing, zonder wiskundige aanleg, zonder de intuïtie van de kunstenaar en de visie van de mysticus. Zijn enige drijfveren bij het samenstellen van het Archief der Paradoxen waren verwondering, wil en koppig geduld.

Maar af en toe herinnerde Umbra zich dat aan gene zijde van het oneindige en eindige zich iets nog veel wonderbaarlijkers bevond, iets dat noch eindig, noch oneindig was...

Drie schetsen

Rosa Liksom[*]

(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Begin november werd het echt koud. Een maand vroeger dan gewoonlijk. Er lag vrijwel geen sneeuw, maar de grond was keihard bevroren.

De van honger mak geworden rendieren trokken samen langs de wegen en bij de dorpen. Vele maakten een einde aan hun ellende door zich in de middagschemering voor een vrachtwagen te werpen. De benige en bloederige kadavers lagen schots en scheef in de sloten langs de weg en de velden.

Toen ging het sneeuwen. Het sneeuwde bijna twee weken onafgebroken. Soms was het hele landschap niet meer dan een witte streep. De sneeuwduinen hoopten zich op rondom de huizen en voor de sneeuwhekken. De kadavers van de rendieren bleven onder de hoge sneeuwwallen wachten op de volgende lente.

Begin januari daalde de temperatuur tot veertig graden onder nul. De dorpelingen haalden herinneringen op aan de oorlogstijd. Een hond jankte op een erf, zijn vacht en snuit onder de rijp.

Op negen januari startte Matti de tractor op het erf, het duurde een uur voor de motor warm was. Elli stuurde hem naar de winkel om havermeel voor de koeien en macaroni voor de mensen te halen.

Matti zei geen woord. Pakte zijn wanten en muts van de oven en ging naar buiten. Hij had meer dan twee weken niets gezegd. Gegeten, dat wel, en koffie gedronken.

Bij de winkel zette hij de zakken in de tractor, de macaroni, het meel. Zijn dunne baardje zat onder de rijp. Hij keek de winkelier ernstig diep in de ogen en knikte niet toen de winkelier aan het kletsen was.

* *Rosa Liksom (1958), zet met haar korte proza de critici vaak op het verkeerde been, maar wordt erkend als een van de meest vooraanstaande jonge auteurs. Haar naam is een Zweeds pseudoniem en betekent 'zoals'. Zij is tevens beeldend kunstenaar (zie ook de rubriek 'Tekeningen').*

Hij is altijd even keurig, die oudste jongen van Elli,' zei de winkelier toen Matti de motor startte en de weg opreed.

Matti's oren vroren bijna van zijn hoofd. Vijftien kilometer en één persoon tegengekomen, een oud vrouwtje met een slee. Het was midden op de dag, het landschap net een begrafenisstoet.

Hij draaide de weg naar huis op. Drie kilometer ongerept bos en kleine stukken open veld. De in de vroege ochtend gevallen sneeuw lag zacht op de smalle en hobbelige weg. Matti gaf meer gas, zijn gezicht verried geen spoor van emotie. Een van de voorwielen liep vast in een sneeuwbank. Hij vloekte zo dat het speeksel hem uit de mond vloog, probeerde vooruit en achteruit te rijden tot het donker werd. De wielen zakten dieper weg in de zachte sneeuw. Hij zette de motor af en liet de zweetdruppels bevriezen op zijn wangen: 21 jaar voor niets.

Matti liep doelbewust het erf op. In de woonkamer brandde licht, de stal was donker. Het was dus nog geen zes uur. Hij liep over de sporen die de tractor gemaakt had naar de stal, pakte een sleeptouw van de wand en liep met besneeuwde schoenen door het donkere portaal van de koestal naar de schuur, gooide zijn wanten op de grond en klom op de hoogste hooischelf, bond het eind van het touw aan de hoogste dwarsbalk en maakte een strop. Hij controleerde drie keer of de strop hield, smeet zijn muts kwaad op de grond, legde de lus om zijn nek, nam een aanloopje en sprong.

Hij was meteen dood. Het lichaam was al bevroren toen Elli het na het journaal vond.

*

Liefde is zogenaamd niet te koop. Moet je horen, ik zal jullie eens wat vertellen. Ik was vijfentwintig en ik werkte die zomer in het park in het centrum. Ik was al drie weken een sloot aan het graven in het geweldige park van het instituut toen het volgende gebeurde. Een forse, beschaafd uitziende vrouw kwam uit de kantine van het instituut op me af en vroeg me op de thee. Ik erheen, met alle mogelijke genoegen natuurlijk. De dagen van een slootgraver waren nou niet bepaald afwisselend. En de vrouw zag er oprecht en vriendelijk uit. We gingen meteen, en de kamer was gezellig. Een hoog plafond en grote ramen. We dronken thee en de vrouw glimlachte. Toen kleedde ze me uit en

fluisterde mooie woorden in mijn oor. Wat zeg je daarvan, zoiets overkomt een vrijgezel niet al te vaak. Ik strekte me uit op het hoge bed en bewonderde de zachte vormen van de vrouw. Daarna kleedde ik me aan en de vrouw liet een briefje van vijfentwintig roebel in mijn jaszak glijden. Ik was verbaasd, nog geld op de koop toe. Wat zeg je daarvan, want van dat bankbiljet kun je goed eten en drinken in hotel Metropool. Ik bedankte haar en kuste de andere sekse de hand. Ze was duidelijk verheugd, en je moet toch toegeven, dat hier sprake was van liefde.

*

Een jaar in het leger is een korte tijd. Gelukkig heb ik er nog twee voor de boeg. Mijn verloofde is in de kolchoze gebleven, maar wat geeft dat. Heeft niet eens geschreven, laat staan haar foto gestuurd. Laat maar zitten, ze was ook te onervaren in mijn handen. Ik heb er zoveel gezien, uit Odessa en de Oekraïne, en ik heb mijn kaarten uitgespeeld met een Chinese. Ze was trouwens toch een te onbeduidende vrouw. Nam van alles met het minste genoegen. Ik heb nooit enkel met het bestaan genoegen genomen. Ik stel me verhevener doelen in het leven. Ik gebruik mijn hoofd, daarin verschil ik van mijn verloofde.

Toen de eerste zeven maanden in dienst er op zaten, kwamen we met de jongens in het zuiden bij de grens. Daar lag vlak aan de grens een klein dorp en in dat dorp waren alleen maar oude wijven. Een van die wijven had spleetogen, was van Mongoolse afkomst, en laat die mij en de jongens nou op de thee vragen. Het was een smerige woning, maar de thee was goed. We waren met zijn vijven, allemaal onder de twintig. We dronken dat onze keel ervan brandde. Toen zei dat wijf, ga eens om de tafel staan met je lid op tafel. We haalden allemaal enthousiast onze lul tevoorschijn op de tafelrand en het wijf liep langs en nam zo op het oog de maat.

‘De duivel hale jullie, er deugt er geeneen. De broek omhoog en ingerukt,’ zei het wijf.

We knoopten onze broek direct dicht en lachten. Het wijf nog het meest. We bleven nog lang aan tafel zitten kletsen, koekjes eten en theedrinken.

Vier korte verhalen
Esa Sariola[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Misverstand

'Ik geloof in bovenzinnelijk weten,' zei het meisje. 'Twee mensen ontmoeten elkaar en voelen aan dat ze bij elkaar passen. Het was geen toeval dat we elkaar hebben ontmoet. Ik wist meteen wat voor iemand je was. We begonnen te glimlachen. Ik zag je al bij de kassa. Je ging mijn tafelje bijna voorbij, maar je draaide je om en kwam toch hierheen. Jij voelde het ook aan.

'Je viel me meteen op,' zei de jongen.

Het bevroren grind kraakte onder hun schoenen. Ze liepen door een buurt met vrijstaande woningen. Het waren huizen met grote en goed onderhouden tuinen met bessenstruiken en appelbomen die hun bladeren al hadden laten vallen en die met knokige vingers naar de heldere maan en de naakte, zwarte hemel wezen.

Het meisje woonde op de bovenverdieping van een vrijstaand huis. Ze gingen door de voordeur naar binnen en slopen voorzichtig de smalle trap op naar de bovenverdieping, waar het meisje een kleine kamer had die op oosterse wijze was ingericht. Aan het plafond hing een lampekap van papier en aan de lange wand was een breed Indiaas kleed opgehangen. Aan de achterwand hing een affiche met tegen de ondergaande zon de silhouetten van twee hand in hand staande jonge mensen. Het bed was een dik matras met een dikke fluwelen sprei en veel kussens. Het meisje stak wierook aan. De jongen volgde het voorbeeld van het meisje, deed zijn winterschoenen uit en zijn jas en hing die aan een haak aan de deurpost.

* *Esa Sariola (1951), geschoold als psycholoog. Hij werd ervan beschuldigd geen stelling te nemen tegen het kwaad dat hij in zijn boeken beschrijft, dus immoreel te zijn. Hij zegt niet meer te doen dan de technocratische, onderdrukkingsmechanismen in de moderne wereld te registreren. Niets meer en niets minder.*

Het meisje zette thee. Ze praatten over films. De jongen had een Franse film gezien, die zo onverbloemd was dat hij zijn eenzaamheid als iets slechts was gaan zien en het meisje had aangesprokendat tegenover hem in het café zat. Na de film was hij een café binnengegaan om de kou te ontvluchten en om de terugkeer naar zijn woning uit te stellen, waar hij de jongste was en een vreemde eend in de bijt tussen de andere mannen met hun verhalen over drank en vrouwen.

'Eki en Lissu liggen altijd met elkaar overhoop als ze drinken. - Hij is jaloers als hij dronken is. Lissu heeft een blauw oog. Hij denkt dat ik het ook met haar heb gedaan.' Het meisje verstijfde en keek hem lang en ernstig aan.

'Ga hier weg,' zei het meisje.

'Ik ben niet met haar naar bed geweest.'

'Mijn huisbaas loopt zich op te winden.'

'Ik ga al. Ik ben niet zoals Eki, dat er meteen bloed vloeit als hij zijn zin niet krijgt. In het leven krijg je altijd iets, als het het ene niet is, dan het andere. Ik ga al. Bedankt voor de thee.'

De jongen knoopte zijn veters dicht en trok zijn jas aan. Vanuit de deuropening keek hij naar het meisje. Ze schikte de kussens.

'Zien we elkaar morgen? We zouden naar de film kunnen gaan of ergens anders heen.'

Het meisje antwoordde niet.

'Heb je iets met hem?'

'Met wie?'

'Je huisbaas.'

'Hoe kom je erbij! Schiet toch op.'

De jongen sloop de trap af en liep snel de tuin door. Op de weg keek hij om. Het raam van het meisje was donker, maar hij dacht dat hij haar gestalte in het donker zag. Het meisje keek naar hem.

De maan was naar een andere plaats geschoven. Hij moest een heel eind lopen. In een huis brandde nog licht. De jongen liep de tuin in en belde aan. Het duurde een hele tijd voor een vrouw kwam opendoen.

'Neem me niet kwalijk dat ik u zo laat stoor,' zei de jongen. 'Daar op de weg ligt een gewonde man. Hij is niet dronken. Misschien is hij in elkaar geslagen. Mag ik bellen?'

Vanuit de kamer kon je de keuken zien. De jongen liep erheen en pakte een broodmes van het aanrecht.

'Je geld of je leven,' zei hij tegen de vrouw.

Er waren geen anderen te zien. De vrouw nam geld uit haar handtas en gaf het aan hem. De jongen rende weg. Op de trap voor de

voordeur gleed hij uit en viel in het mes, maar hij stond op en liep de straat op terwijl hij zijn handen tegen z'n zij drukte.

Toen de politie eraan kwam, was hij nauwelijks een paar honderd meter van de plaats van het misdrijf af. Hij zat bleek weggetrokken tegen een lantaarnpaal en zei tegen de agenten die hem arresteerden:

'Jullie hebben het niet goed begrepen. Zien jullie niet dat ik in elkaar geslagen ben?'

Licht van mijn leven, mijn enige, mijn geliefde

Toen we gegeten en gedronken hadden, smaakte de wijn niet meer goed. Hij smaakte zurig en in het licht leek het of er olie op dreef. Hij smaakte Tarja niet meer. De anderen dronken gulzig. De ramen waren dichtgemetseld door de zwarte nacht.

Na het eten draaiden ze platen met dansmuziek. De mannen rookten sigaren en gingen op sterkere drank over. Het was even goed als altijd. Iedereen liep wat door de kamers heen en maakte een praatje, of stond op de veranda in de maannacht naar het meer te kijken.

Lauri begon, zoals altijd als hij aangeschoten was, de spot te drijven met Tarja. Tarja had geen zin om te drinken. De anderen begonnen te dansen. Ze bleven met z'n tweeën achter.

'Je bent altijd zo. Je kunt met jou nooit eens ergens leuk heen,' zei Lauri.

Tarja werd zo boos dat ze Lauri zijn hersens had kunnen inslaan met een fles wijn, een bijl, een heel huis, de nacht en de maneschijn.

De rook dreef zwaar om de lampen. Lauri werd hoe langer hoe meer dronken. Iemand vroeg Tarja ten dans, maar Lauri werd jaloers. Hij zat te mokken en begon na een tijdje te knikkebollen. De sigaret bleef tussen zijn vingers branden. Tarja moest hem in bed helpen.

In de slaapkamer op de bovenverdieping kleedden ze zich helemaal uit en gingen onder de deken liggen. Lauri streelde haar en ging bovenop haar liggen, maar Tarja werd niet vochtig. Het werd niks.

'Verrekte onderwijzeres,' zei Lauri.

Hij draaide zijn rug naar haar toe en viel in slaap.

De maan scheen op de wand van de kamer en in het licht ervan wiegden de blaadjes van een hoge berketak. Ze tikten zachtjes tegen het raam toen er een windvlaag over het meer ging. Tarja stond op en keek naar buiten. Er was niemand op het erf te zien. Lauri lag op zijn buik met gekreukelde wang en ademde zwaar.

'Zwijn,' zei Tarja hardop.

Lauri werd niet wakker.

Tarja sloeg de sprei om de schouders en ging voorzichtig de trap af. Er was niemand in de grote woonkamer. Het was stil in het hele huis. Ze zat alleen in het donker en dronk wijn.

'Goed op temperatuur,' zei ze tot zichzelf.

Op een klein tafeltje lagen dikke sigaren. Tarja beet van een de punt af en stak hem aan. Ze kreeg tabakskruimels in haar mond. Ze spuugde ze uit op het kleed.

Op de vloer bij de muur kwam iemand overeind. Tarja zag dat er een matras en ook lakens lagen. Het dunne licht van de maan glinsterde een beetje op de bultige rug van de jongen. De jongen keek haar aan. Tarja stond op en liep met het glas in haar hand naar hem toe. Ze bleef voor hem staan terwijl de sprei om haar schouders van voren wat openviel, zodat haar blote buik bijna het gezicht van de jongen raakte.

‘Heb ik je wakker gemaakt?’

‘Geeft niet.’

Tarja ging naast de jongen zitten. Ze dronk haar rode wijn op en zette het glas op de grond.

‘Kun je iets moois zeggen?’

‘Je bent het licht van mijn leven, zei de jongen. ‘Je bent mijn enige, mijn geliefde. Blijf bij me.’

De jongen glimlachte, maar zijn stem was hees en trilde een beetje.

‘Wil je dat ik blijf?’

‘Ja.’

Tarja liet de sprei op de grond vallen en kroop bij de jongen op schoot.

‘Mijn lief, mijn lief,’ fluisterde hij.

Toen ze 's morgens terugkwam werd Lauri wakker. De zon stond al boven de horizon, het was vroeg en rustig.

‘Waar ben je geweest?’

‘Achter op het erf.’

‘Op die manier, zonder kleren.’

‘Nee, ik had deze sprei. Er was daar niemand.’

Tarja ging naast hem liggen.

‘Je zou zo af en toe wel eens om mij mogen denken,’ zei Lauri.

‘Je bent het licht van mijn leven,’ antwoordde Tarja dromerig. ‘Je bent mijn enige, mijn geliefde.’

‘Je hebt geen enkele reden om de draak met mij te steken,’ zei Lauri. Hij klonk echt beledigd.

Een gelukkig man

‘Ik ben alleen van jou.’

Het meisje zei het op heftige toon. Ze drukte zich tegen de borst van de man aan.

‘Ik zou je ook niet hebben willen delen,’ zei hij.

De voorbijgangers keken naar hen. De man glimlachte en streelde de nek van het meisje.

Ze stonden in een portiek. Er joeg een gure wind door de straat, die fijne sneeuw deed opstuiven. De wind wentelde om de dakkapellen en trok door de binnenplaatsen. Hij trof hen toen hij door het ijzeren hek blies. De wind blies de man de haren in het gezicht. Hij had geen handschoenen aan en zijn handen waren rood.

‘Liefste,’ zei het meisje. ‘Met jou schaam ik me nergens voor. Je mag doen wat je wilt.’

‘Laten we naar binnen gaan,’ zei de man.

Ze gingen de trap af naar de kelder en zochten in het donker tastend hun weg naar het eind van de gang. Daar was een deur die op slot zat. Daarnaast was een andere deur, waardoor ze naar binnen konden. In de kelderruimte stonden fietsen en ski's. De man schoof in het duister zijn hand onder de rok van het meisje en trok haar slipje van haar benen. Hij zette het meisje tegen de muur en duwde zich bij haar naar binnen.

‘Je hebt koude handen,’ zei het meisje.

De man haalde zijn handen onder haar rok vandaan en hield haar billen door de stof heen vast terwijl hij met haar bezig was.

‘Liefste, mijn eigenste, als ik een eigen woning heb hoeven we niet meer in het trapportaal te vrijen,’ zei het meisje onregelmatig hijgend.

Toen ze naar buiten kwamen, was de wind gaan liggen en de temperatuur tot het nulpunt gedaald. Er vielen langzaam grote sneeuwvlokken. De natte sneeuw bedekte de daken, de hekken, de boomtakken. Op de grotere straten werd ze tot smurrie die wegspatte onder de auto's, maar boven op de heuvel waar zij wandelden, bleef de sneeuw ook op de voetpaden liggen. Het wit maakte de duisternis lichter en liet de grote zwarte huizen met het asfalt eromheen duidelijker uitkomen. Achter de daken kleurde de natte nachtelijke hemel oranje door de lichten van de stad. Het was stil.

‘Ik bel je,’ zei de man bij de tramhalte.

‘Je kunt me niet bellen. Ik bel jou.’

Het meisje zag er heel jong uit toen ze hem door het raam van de tram aankeek. De man glimlachte naar haar. De tram zette zich ratelend en schuddend in beweging. Van veraf was het net een een helder verlichte warme kamer die door de natte nacht reisde in een door verse sneeuw gewitte stad. De man voelde hoe de vochtigheid door hem heen trok.

Hij liep de heuvel op en ging terug naar hetzelfde huis waar hij met het meisje was geweest. Hij ging met de lift naar de vierde verdieping en opende de deur met zijn eigen sleutel. Vanuit de woonkamer klonk het geluid van de televisie.

'We hadden zoveel bestellingen, daarom is het laat geworden,' legde hij uit aan zijn vrouw. 'Er was een nieuw meisje op proef. Een ongelukkig geval, komt van het platteland, ze is heel jong en maakt een wat simpele indruk. Als deze drukte voorbij is stuur ik haar waarschijnlijk de laan uit.'

'Heb je geen medelijden met dat arme kind?' vroeg de vrouw. 'Jij mag je toch zo graag ontfermen over de zwakken.'

'Je weet dat ik, als het om zaken gaat, niet zo kan denken. Ik kan toch niet iedere boerentrien gaan omhelzen die van het platteland naar de stad komt en niks kan? Met jou en dit huis is mijn gevoelsleven vol genoeg. Hier voel ik me ontspannen en kan ik mezelf zijn. Je weet niet hoe gelukkig ik ben dat als ik thuiskom hier de lampen branden en jij thuis bent. Het ergste wat ik mij kan voorstellen, is echtscheiding. Ik wil je nooit kwijt. Met jou ben ik een gelukkig man.'

Nadat hij dit gezegd had ging de man naar de keuken. Toen hij de deur uit was, glipte de vrouw de slaapkamer in om nog een keer de sprei op het bed glad te strijken.

De ontmoeting

Op een station in een voorstad stond Lahtinen te wachten op de laatste trein. Het geflikker van een kapotte neonlamp drong door de wanden van plexiglas. Het was zulk zacht winterweer, dat hij buiten op het perron stond en de kant uitkeek waar hij dacht dat de trein vandaan zou komen. Hij zag slechts duisternis en ergens in het donker een heldere lichtbron, die leek te bewegen als hij er lang naar tuurde.

Lahtinen stapte in en was de enige in de coupé. Hij leunde met zijn hoofd tegen de wand en viel zonder dat hij het merkte in slaap. Toen iemand zijn knie aanraakte, was hij meteen wakker en keek ernstig in het gezicht van een man die naar hem glimlachte.

‘Heb je wat poen voor me?’ zei de man.

‘O, ben jij het,’ antwoordde Lahtinen.

Ze hadden op school in dezelfde klas gezeten. De man was sindsdien dikker geworden, dat was te zien aan zijn ronde onderkin. De brede mond en de scherpe neus waren nog als vroeger, maar het vettige piekhaar op zijn hoofd en de smoezelige kleren waren onverzorgder dan voorheen. Lahtinen herinnerde zich de naam van de man niet.

‘Ach je herkent me,’ zei hij. ‘Geef me een joet.’

‘Ik geef geen geld, dat is een principe van me,’ zei Lahtinen.

‘Doe niet zo serieus, ik maakte maar een geintje,’ beweerde de man.

Lahtinen glimlachte zwakjes. Hij was zo slaperig, dat hij niks wist te zeggen. Hij had een nieuwe vriendin bij wie hij in de loop van de avond bijna een fles cognac had leeggedronken.

‘Dat is tien jaar geleden,’ zei de man. ‘Ben je al afgestudeerd?’

‘Al tijden geleden gelukkig,’ zei Lahtinen.

‘Ben je chef of zo?’

‘Nee, geen chef, maar ik heb een heel behoorlijke baan.’

‘Kun je mij niet eens advies geven over hoe je succes hebt?’ vroeg de man.

‘Ben je gestopt met de studie?’

‘Ja.’

‘Je moet je studie afmaken,’ adviseerde Lahtinen.

De natte rails van het rangeerterrein bij Pasila glommen in de matte lichtkegels van de schijnwerpers terwijl ze langzaam voorbijreden.

‘Heb je nog steeds diezelfde vrouw met wie je ging toen we nog op school zaten?’ vroeg de man.

‘Ja.’

‘Wil het nog wat met de sex?’

‘Hahaha,’ lachte Lahtinen.

‘Doe haar de groeten.’

‘Kende je haar?’

‘Alle jongens hebben haar immers genaaid,’ zei de man.

Er liep een passagier door de coupé die zo mager was dat je zijn tanden door zijn wangen heen had kunnen tellen. De trein ging langzamer rijden en stopte met een schok bij het station. Lahtinen stond op en liep door het gangpad. De man kwam hem achterna.

‘Je was nooit erg begaafd,’ zei hij tegen Lahtinen. ‘Lamaarlullen Lahtinen, zoals we toen zeiden.’

Lahtinen stapte snel het trapje af en vluchtte weg over het perron.

In de taxi naar huis beefden zijn handen. Hij balde ze tot vuisten, opende ze weer en moest in zichzelf lachen. Hij had nog helemaal niet bedacht wat hij tegen zijn vrouw zou zeggen.

Vertaalde poëzie

Zweminstructies
Risto Ahti[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Zie deze zwemmer vreest de zee, de open zee!
Stapt blootsvoets over de vloedlijn, zwemt even droog,
raakt in vergetelheid.

En deze jager? Geen prooi gevangen,
alleen een jagershoedje en een roestend geweer.
Toch draagt hij een naam als een man en gromt
als een roofdier.

En moeder, moeder in haar wieg wiegt slechts
haar dromen, en zichzelf in een diepe slaap.

Ah! De zee is weids en diep. Verdrinken is goed;
niet te weinig, maar ook niet te veel.
Alleen een gek verdrinkt geheel.

Ohjeita uimarille

Katso tätä uimamiestä, merta pelkää, merenselkää!
Paljain jaloin rantaviivaa astuu, ilmaa hetken ui,
siiahen unohtuu.

Entä tämä metsästäjä? Saalista ci saatu ole.
metsästäjän sulkahattu vain ja ase ruostumassa.
Silti kantaa nimeä kuin mies ja niin kuin
peto murahtaa.

Ja äiti, äiti kehdossaan vain uniansa tuudittaa,
ja itseänsä syvään uneen.

Ah! Meri laaja on ja syvä. Hukkua on hyvä;
ei liian vähän eikä liikaakaan.
Vain hullu hukkuu kokonaan.

* *Risto Ahti (1943), debuteerde als dichter in de jaren zestig. Zijn poëzie neigt soms naar het mystieke. Een belangrijk thema van hem: de vrouw.*

Vier gedichten
Helena Anhava[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Ze was als jong meisje net voor de revolutie uit
Petersburg gekomen, had een baantje aan de
kassa van de naaimachinefabriek gekregen. Haar
ouders waren verdwenen, haar vader was
schoenmaker geweest, meer zei ze niet van hen.
Ze leefde lang, eenzaam en zuinig, krap,
knarsetandend, wantrouwig. Ze spaarde en
spaarde en na lang gespaard te hebben kon ze
een reisje maken, maar naar Leningrad zou ze
nooit gaan. Ze had een karaktertrek die ze bijna
als een sport bedreef: al verlangde ze duidelijk
naar gezelschap, ze hield het tegelijk af, ze stelde
het met haar scherpe tong op de proef en als de
ander zich terugtrok, constateerde ze haast
tevreden: natuurlijk werd het niets. Tijdens haar
laatste levensdagen, bijna tachtig was ze, zei ze
het, liet het zich haast verwonderd ontglippen,
alsof ze uiteindelijk iets weg gaf, waar ze op had
moeten passen; en als een kind dat iets gevonden
heeft in de tuin of waarvan een leraar heeft
gezegd dat het lelijk is en ze kan er nog niet over
spreken, maar het is haar aan te zien, zoals een
kind en terwijl ze degene die naast haar zat stijf
bij de hand hield, zei ze het en uit die zin kwam
heel die elementaire teleurstelling naar voren,
heel dat aan alle kanten vrekkige, angstige,
achterdochtige leven: ‘Ze schoten hem neer
tegen de muur van de kerk, hem, een
schoenmaker, die altijd zo goed voor de armen
was geweest.’

[Fins]

Oli tullut nuorena tyttönä
Pietarista juuri ennen kumousta,
saanut paikan
ompelukoneliikkeen kassasta.
Vanhemmat hävisivät, isä oli
ollut suutari, juuri muuta heistä
ei puhuttu. Eli pitkän yksinäisen
säästeliään elämän, niukasti,
kitkuttaen, epäluuloisena. Säästi
ja säästi ja pitkään säästettyään
saattoi tehdä jokusen matkan,
vain Leningradiin hän ei ikinä

* *Helena Anhava (1925), begon als novelliste, maar schrijft vooral poëzie, waarbij ze vaak uitgaat van een alledaags detail om over het leven en zichzelf te kunnen filosoferen. Ze verzette zich sterk tegen het dogmatisme van de linksradicalen in de jaren zeventig. Ze heeft veel vertaald.*

menisi. Oli omaisuus, miltei
urheilulajiksi kehitetty: vaikka
selvästi kaipasi ihmisiä, hän
samalla hylki, testasi terävällä
kielellään ja jos toinen vetäyti,
melkein tyytyväisenä totesi:
tietenkin petti. Viimeisinä
elinpäivinään, liki
kahdeksankymmenen hän sen
sanoi, pudotti suustaan kuin
kummastellen, kuin olisi lopulta
luovuttanut pois jotain mitä oli
pantu vartioimaan; ja niinkuin
lapsi jota on pihalla lyöty tai
jonka ulkonäköä opettaja on
solvannut eikä se vielä voi kertoa
siitä mutta sen näkee päältä,
niinkuin lapsi ja pidellen kovin
sormin sen kädestä joka istui
vieressä hän sen sanoi ja siitä
lauseesta selittyi koko
peruspettymys, koko kaikkiin
suuntiin kitsas, pelokas,
epäluuloinen elämä: ‘He
ampuivat hänet kirkon seinää
vasten, hänet, suutarin, joka aina
oli ollut niin hyvä köyhille.’

[Augustus 1970]

Augustus 1970. Ik ben op bezoek in een verwant land. Het is niet alleen door de taal dat we verwant zijn, maar ook door de geschiedenis: volgens het geheime bijgevoegde protocol raakten we, toen de wereld voor het laatst verdeeld werd, beide in dezelfde invloedssfeer.
N. laat me het paleis van de voormalige president zien, werpt een blik achterom, fluistert: 'Hiervandaan werd hij naar Siberië gedeporteerd.' Waarom fluistert hij? Omdat we in de meest bewuste van alle mogelijke werelden zijn. Achter ons staat een groep toeristen, onder hen kunnen er verklikkers zitten. Zelfs in de meest bewuste van alle werelden past het niet de waarheid hardop te zeggen.
In het park vertelt hij op zachte toon hoe hij zijn ouders had verborgen, die men naar Siberië had willen deporteren, toen bijna het hele dorp werd leeggekamd. Iemand was ze van tevoren komen waarschuwen. 'Je zult wel niet weten dat hier de groepsdeportaties met veewagens werden uitgevoerd.' 'Waarom zouden ze gedeporteerd worden?' vraag ik. 'Omdat ze land bezaten. Allebei mijn broers zijn in Siberië gestorven.' Waarom fluistert hij in het park? Omdat de bomen en struiken oren hebben, in dit land.
'Hoe kunnen jullie zo leven, hoe komt het dat jullie niet ziek worden?' vraag ik.
'Jij weet niet waaraan een mens noodgedwongen kan wennen... Je spreekt toch niet over deze dingen in het hotel, je spreekt er toch niet over op de boot, daar zit afluisterapparatuur.'
'Jij moet ook niet met de verkeerde mensen praten. Mijn reisgenoten zijn allemaal utopisten. Ze willen geloven dat bij jullie de zaken goed gaan.'
Ik maak kennis met een nieuwe familie, nooit heb ik zo snel iemand leren kennen. Ze

[Fins]

Elokuu 1970. Olen käymässä sukulaismaassa. Sukulaisiksi meidät tekee paitsi yhteinen kieliperhe, myös historia: salaisen lisäpöytäkirjan mukaan olimme joutuneet samaan etupiiriin, kun maailmaa viimeksi jaettiin.
N. näyttää entisen presidentin palatsia, vilkaisee taakseen,

kuiskaa: ‘Täältä hänet vietiin Siperiaan.’ Miksi hän kuiskaa? Koska me olemme tietoisimmassa kaikista mahdollisista maailmoista. Takanamme seisoo turistiryhmä, heissä voi olla ilmiantajia. Tietoisimmassa kaikista mahdollisista maailmoista ei totuutta sovi sanoa ääneen.
Puistossa hän kertoo hiljaisella äänellä miten oli piilotellut vanhempiaan, jotka oli ollut määrä viedä Siperiaan, kun melkein koko kylä tyhjennettiin. Joku oli käynyt ennalta varoittamassa. ‘Sinä et taida tietää että täällä joukkokuljetukset suoritettiin härkävaunuilla.’
‘Miksi heidät sitten olisi viety?’, kysyn. ‘Koska he omistivat maata. Molemmat veljeni kuolivat Siperiassa.’
Miksi hän puistossakin kuiskaa? Koska puilla ja pensailla on korvat, tässä maassa.
‘Miten te voitte elää näin, kuinka te ette sairastu?’ kysyn.
‘Sinä et tiedä mihin ihmisen voi olla pakko tottua... Ethän puhu näistä hotellissa, ethän puhu laivalla, siellä on kuuntelulaitteet.’
‘Älä sinäkään puhu väärille ihmisille. Minun matkaseuralaiseni ovat kaikki utopisteja. He tahtovat uskoa että teillä asiat ovat hyvin.’

[Nederlands]

vertrouwen me. De woorden rollen als
vloedgolven uit de vrouw. ‘Praat niet zoveel,’
zegt de man. Dan barst hij zelf los:
‘En jullie jeugd jaagt de revolutie na. Een
systeem als dit willen ze, een systeem als dit, de
idioten! Kunnen jullie niets tegen ze beginnen,
jullie die het doorzien?’
‘Wij? De reactionairen! Een utopist gelooft wat
hij wil geloven.’
‘Idioten zijn het. Ze moesten hier maar eens
voor een maand komen, voor een jaar...’
Als we uiteengaan zegt de man: ‘Je zegt hier
toch niets over in het hotel, je zegt hier toch
niets over op de boot, daar bij jullie thuis noem
je toch geen namen.’
Ik praat er niet over, ik noem geen namen.
Thuis praat ik er alleen over met mensen die ik
vertrouw, in het vijandelijke land.
Ik slaap niet meer goed. Ik draag de last van
hun beklemming mee. De winter en het
voorjaar lang kan ik me niet losmaken van hun
bedreigde bestaan. In het land dat tegen zo'n
afschuwelijke prijs zijn vrijheid heeft gekocht,
in het land waar men zo'n leuk spel speelt:
revolutie.

[Fins]

Tutustun uuteen perheeseen,
koskaan en ole keneenkään
tutustunut näin nopeasti. He
luottavat minuun. Vaimolta tulee
puhetta nopeina syöksyinä. ‘Älä
puhu niin paljon’, sanoo mies.
Sitten hän itse puuskahtaa:
‘Ja teidän nuorisonne ajaa
vallankumousta. Tällaiseen
systeemiinkö he tahtovat, tähänkö
he tahtovat, hullut! Ettekö te mahda
heille mitään, te jotka näette?’
‘Mekö? Taantumukselliset! Utopisti
uskoo minkä tahtoo uskoa. ‘Hulluja
he ovat. Tulisivat tänne
kuukaudeksi, vuodeksi...
Erottaessa mies sanoo: ‘Ethän puhu
hotellissa, ethän puhu laivalla,
ethän sano nimiä kotona.’
En puhu, en sano nimiä. Kotona
puhun vain luotetuille,
vihollismaassa.

Menetän yöuneni. Olen heidän
ahdistuksellaan lastattu. Pitkin
talvea ja kevättä mieli on heidän
uhanalaisen clämänsä luona.
Hirveällä hinnalla vapaaksi
ostetussa maassa, jossa on niin
mukava leikkiä: vallankumousta.

[Als de muren oren hebben]

Als de muren oren hebben, moet je een schaduwtaal ontwikkelen. Dat leer je niet op school, niet op de hogeschool, de onderzoekende journalistiek kent die taal niet. Ze gebruiken hun schaduwtaal knap: ‘De kinderboekenschrijvers hebben het hier heel behoorlijk, omdat Gorki vond dat kinderen belangrijk zijn. Het is toch maar goed dat we die Gorki hadden.’
Tijdens een rondrit met de bus vraagt iemand wat voor salarissen hier betaald worden. ‘Een schoonmaakster verdient evenveel als een dokter, dat komt omdat de dokters zo vreselijk stom zijn, ze hebben er op zijn minst zes zeven jaar over gedaan om dokter te worden.’
Naast mij hebben twee Finse kinderen met sterretjesogen juist verteld, dat ze bij de jonge pioniers zijn. Ik werp een blik op hun moeder. Ze ziet eruit alsof ze persoonlijk beledigd is.

[Fins]

Kun puhetta valvotaan, on kehitettävä varjokieli. Sitä ei opeteta koulussa, ei korkeakoulussa, ei sitä osaa tutkiva journalismi.
He käyttelevät varjokieltänsä taitavasti: ‘Lastenkirjailijoilla on täällä aika hyvin, koska Gorki oli sitä mieltä että lapset ovat tärkeitä. On se sentään hyvä että meillä oli tämä Gorki.’
Kiertoajelulla linja-autossa joku kysyy millaisia palkkoja täällä maksetaan. ‘Siivojalla ja lääkärillä on sama palkka, se johtuu siitä kun lääkärit ovat niin kauhean tyhmiä, heiltä on mennyt ainakin kuusi seitsemän vuotta ennen kuin ovat oppineet lääkäreiksi.’
Vieressäni on kaksi suomalaista tähtisilmää juuri kertonut kuuluvansa pikku pioneereihin. Vilkaisen heidän äitiään. Hänellä on ilme kuin häntä henkilökohtaisesti olisi loukattu.

[Als dat wat je leven gaf]

Als dat wat je leven gaf
in pijn is vertrokken,
is het alsof er een schommel stilhoudt,
de wereld buiten gehoorsafstand suist.
Je ziet het stille huis in het landschap,
de kinderen op hooihoogte ervoor,
iemand opent het zolderraam,
de lijsterbes vormt bessen.
Je komt langzaam naderbij
vanaf het meer
en ieder geritsel,
geruis, iedere geur
trekt de wegen open
naar alle zomers van de jeugd.

[Fins]

Kun se jolta sait elämän
on kivulla lähtenyt,
on kuin keinu pysähtyisi,
maailma humahtaisi
kuulumattomiin.
Näet hiljaisen talon maisemassa,
lapset heinänkorkuisina sen edessä,
joku avaa vintin ikkunan,
pihlaja tekee marjaa.
Lähestyt sitä hitaasti
järveltä päin
ja jokainen kahadus,
tuoksu, suhina
repäisee väylät auki
lapsuuden kaikkiin kesiin.

Acht zinnen
Kari Aronpuro[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Mijn vader was reserve-officier bij de
pantserafweer.
Die zomer toen de oorlog uitbrak leerde ik
lopen.

Toen hij zijn rugzak inpakte vergat vader de
borstel voor zijn laarzen
en het potje schoensmeer niet: ‘Die zal ik nodig
hebben als we in Viborg zijn.’

Toen hij weg was, kwamen er treinen langs ons
zomerhuisje
waarin de mannen van Karina zongen.

Vader schreef ons: ‘Zorg goed voor de wortels,
pas op voor de bombardementen... het gaat
goed... in de herfst is alles voorbij.’

Hij sneuvelde een dag voor Viborg.

We kregen een pakje: een borstel, een horloge,
een potje schoensmeer, de brieven van mijn
moeder, een bebloede lap stof.

In de winter aten we wortels, zaten we in de schuilkelder en leerde ik praten.

Kahdeksan lausetta

Isäni oli reservin
panssaritorjuntaupseeri.
Sinä kesänä jona sota syttyi minä
opin kävelemään.

Pakatessaan reppuaan isä muisti
myös saapasharjan
ja lankkipurkin: ‘Näitä tarvitaan
kun ollaan Viipurissa.’

Kun hän oli lähtenyt,
kesämökkimme ohi meni junia,
joissa michet lauloivat Kaarinaa.

Isä kirjoitti meille: ‘Hoitakaa
juurikasveja, varokaa
pommituksia... hyvin menee...
syksyllä on kaikki ohi.’

* *Kari Aronpuro (1940), werkt in een bibliotheek. Hij heeft veel geëxperimenteerd, schreef een collage-roman, maar is vooral dichter met een veelvormige produktie. In zijn laatste bundels verwerkt hij denkbeelden van bijvoorbeeld Derrida.*

Hän kaatui päivää ennen Viipuria.

Me saimme paketin: saapasharjan,
taskukellon,
lankkipurkin, äitini kirjeet, palan
veristä selstoffia.

Talvella me söimme juurikasveja,
istuimme pommisuojassa ja minä
opettelin puhumaan.

Vijftien aforismen
Paavo Haavikko[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

1

Twee, drie keer kan het noodlot toeslaan.
Dan treft de gevoelloze de ongevoelige.

2

Kop op, Ovidius. Geen enkele straf
duurt langer dan levenslang.

3

Kijk, het leven zit zo in elkaar
dat je niet nog eens naar de wereld zult verlangen.

4

Hades is nog een slechtere plaats.
Daar zijn geen eens vrouwen.

5

Glimlach niet. Anders word je nog een Boeddha die met zijn
onderkin glimlacht.
Lach niet, anders geven ze je voortdurend reden om te lachen.

1

Kahdesti, kolmesti voi kohtalo lyödä.
sitten lyö tunnoton tunnotonta.

* *Paavo Haavikko (1931), de koning van de Finse vijftigers, een van de leidende modernistische dichters in de jaren vijftig en nog steeds vooraanstaand schrijver, tegenwoordig ook eigenaar van een uitgeverij (Art House) en zakenman. Heeft veel aforismen geschreven, maar ook essays over de Finse geschiedenis, die hem de naam hebben bezorgd nogal eigenzinnig en tegendraads te zijn.*

2

Rohkeutta sydämeen, Ovidius. Ei mikään tuomio
ole elinkautista pitempi.

3

Katso, elämä on niin sitä varten rakennettu
ettei sinulle toista kertaa tulisi ikävä maailmaan.

4

Hades on vielä pahempi paikka.
Siellä ei edes ole naisia.

5

Älä hymyile. Ettei sinusta tule alaleualla hymyilevä Buddha.
Älä naura ettei sinulle koko ajan näytetä
siihen syytä.

6

Als je naar de tiran gaat. Houd je hoofd op een schotel.
Draag die schotel op je kromme elleboog.
Zo zal de scherpe rand je niet bezeren.

7

Voordat je genoegdoening vraagt. Vergewis je ervan
dat die je niet nog gegeven wordt ook.

8

De tiran inspireerde tot kleine gedichten.
Hij begrijpt niet wat er zo bijzonder aan hem is.

9

Plant bomen. Uitgerekend aan deze boom
kan het fascisme definitief z'n kop stoten.

10

Net zoals je je kleingeld over je twee broekzakken verdeelt
giet de tiran je loon als gesmolten goud in je oren.

11

Als de tiran jong is. Iedereen zit er op te wachten
dat hij verstandig wordt.
Oud. Dat hij sterft.

6

Kun menet tyrannin luokse. Pidä päätäsi vadilla.
Kanna sitä vatia koukistetulla kyynärtaipeella.

Ei siihen terävä reuna koske.

7

Ennen kuin pyydät oikeutta. Varmistu,
ettei sitä vahingossa tule.

8

Pieniä runoja inspiroi tyranni.
Hän ei ymmärrä mikä hänessä on niin merkillistä.

9

Istuta puita. Juuri tähän puuhun
voi fascismi ratkaisevasti lyödä päänsä.

10

Niin kuin sinä jaat pienet rahasi kahteen taskuun
niin kaataa tyranni palkkasi sulana kultana
korviisi.

11

Kun tyranni on nuori. Kaikki odottavat
että se tulisi järkiinsä.
Vanha. Että se kuolisi.

12

Er lag een voorstel de sterren uit het zicht te verwijderen.
Er is niet op gereageerd. Het was al goedgekeurd.

13

Ik buig altijd diep voor een kleine boom en een grote tiran.
Groot besef is groter dan klein besef.
Besef dat.

14

Hoe korte momenten van helder inzicht
dragelijk worden door een goede, geloofwaardige ideologie.

15

Zeg dit niet tegen een oud afgodsbeeld zonder neus.
Het haat alles wat bestaat.

12

On ehdotettu että tähdet olisi poistettava näkyvistä.
Sitä ei ole vastustettu. Se on jo hyväksytty.

13

Syvään kumarran aina pientä puuta ja suurta tyrannia.
Suuri tiedostaminen on pientä suurempi.
Tiedosta.

14

Miten ratkaisevasti lyhyitä selvänäköisyyden hetkiä
lieventää hyvä, uskottava ideologia.

15

Älä sano tätä vanhalle nenättömälle jumalankuvalle.
Se vihaa kaikkea mitä on olemassa.

Zo is het
Viljo Kajava[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Tijden geleden is bij hem
de vaart eruit geraakt in deze straten,
er gaat niets meer van hem uit
dan zijn baard, ziektegeschiedenissen,
aanvraagformulieren, bezwaarschriften.

Gebouwd heeft hij hier,
nu breken ze die gebrekkige gebouwen af
en de straat trilt
van explosies in de riolering
met doffe lampen in hun gruizig stof.

Eens snoof hij gretig tuinlucht op
van struiken en van bomen,
nu laten wolken vol van lood
van onder motorkappen
de astmaticus naar adem happen,
hoest schudt zijn broze botten.

Het spel is uit voor hem,
hij zit in de openbare sauna
en baadt zijn bultige benen,
wrijft zijn knoestige armen,

verwondert zich op zachte toon
hoe de een heeft wat de ander mist,
hoe het altijd de anderen zijn
zoals socialistische ministers zelfs
die zoveel voordeel hebben.

Tällaista se on

Hän on aikoja sitten
kadottanut vauhtinsa näille kaduille,
hän ei kasva enää
muuta kuin partaa,
sairaskertomuksia,
anomuslomakkeita, vastalauseita.

Hän on rakentanut täällä,
nyt puretaan raihnaiset rakennukset
ja katu tärähtelee
räjäytyspanoksista viemäritunneleissa
joiden kivipölyssä himmeät lamput.

* *Viljo Kajava (1909), een van de belangrijkste dichters van de linksradicale Kiila (de Wig)-groep uit de jaren dertig. Later, na een tijd in Zweden te hebben gewoond (hij publiceerde daar ook gedichten in het Zweeds), sloot hij zich aan bij de modernisten en werd zijn poëzie minder politiek.*

Hän on ahnaasti hengittänyt kerran
pensaitten ja puitten pihailmaa,
nyt lyijyiset pilvet
konepeltien alta astmaatikon niellä,
yskä tärisyttää hauraita luita.

Hän on poissa pelistä,
istuu yleisen saunan lauteilla
kylvettää kuhmuisia sääriä
hieroo käsivarsien pahkoja

ihmettelee hiljaisella äänellä
kuinka toisilla on kun ei toisilla,
kuinka aina vain toisilla
kuten sosialistisilla ministereilläkin
on etua niin monenlaista.

Drie gedichten
Jarkko Laine[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Hotel Vergetelheid

De wolken omhelzen de uitlaat, als
de vrouwen in hun Buick naar de stad rijden.
Aan Homerus vragen ze, is dit de weg
naar de Wereldtentoonstelling?
Nee ladies, antwoordt hij,
aan deze weg ligt Hotel Vergetelheid.

Bij de bushalte in een rieten stoel zit
Billy the Kid pijlen af te schieten op de zon.
De vrouwen stappen uit de auto,
rijden we nog goed?
Nee, antwoordt hij,
en spuugt zijn kauwgom uit,
aan de overkant ligt Hotel Vergetelheid.

Hotelli Unohdus

Pilvet syleilevät pakoputkea, kun
naiset ajavat kaupunkiin Buickillaan.
Homerokselta he kysyvät, tätäkö tietä
pääsemme Maailmannäyttelyyn?
Ette, hän vastaa, leidit,
tämän kadun varrella on Hotelli Unohdus.

Pysäköintipaikalla istuu korituolissa
Billy the Kid ja ampuu jousella aurinkoa.
Naiset nousevat autosta,
vieläkö olemme oikealla tiellä?
Ette, hän vastaa
ja sylkee purukummin suustaan,
kadun toisella puolella on Hotelli Unohdus.

* *Jarkko Laine (1947). Eindredacteur van het leidende literaire tijdschrift Parnasso. Begon als Fins Underground-schrijver (hij stelde een bloemlezing met Underground-teksten samen) en sprak zich uit voor o.a. anarchisme en vrije liefde.*

[Nederlands]

In de foyer draaien de karossen door de arena
en van de startbaan stijgt een vergulde Boeing op.
Ben Hur zit met een koptelefoon in de tobbe,
op de radio zingen Bill Haley en het Operakoor.
Het orakel van Delfi is aan de telefoon
en fluistert in de hoorn:
Hallo! Inderdaad, dit is Hotel Vergetelheid.

Nietzsche is gekleed als piccolo,
hij verstopt zich achter de ficus,
want alle hovelingen komen het terras op.
Sneeuwwitje laat haar Bonnie Parker-masker vallen
en roept naar de soldaten:
'Achter die ficus!'
En een salvo schoten galmt door Hotel Vergetelheid.

Catharina de Grote en Rudolf Valentino
vragen het orkest om een Argentijnse tango.
De vrouwen lopen over de met gras bedekte trap,
de deur van de lift staat open en Nietzsche huilt zacht.
In de kroonluchters branden de kaarsen
en Marilyn Monroe glimlacht op het witte doek:
'Ja, een kamer is er voor U altijd, kom naar Hotel Vergetelheid.'

[Fins]

Katariina Suuri ja Rudolf Valentino
pyytävät orkesterilta argentiinalaisen tangon.
Naiset kulkevat ruohon peittämiä portaita,
hissin ovi on jäänyt auki ja Nietzsche itkee hiljaa.
Kattokruunuissa palavat kynttilät
ja valkokankaalla hymyilee Marilyn Monroe:
'Kyllä, voit aina saada huoneen, tule Hotelli Unohdukseen.'

Hotellin aulassa kiertävät valjakot areenaa
ja kiitoradalta nousee kullattu boeing.
Ben Hur istuu ammeessa kuulokkeet korvillaan,
radiossa laulavat Bill Haley & Oopperan kuoro.
Delfoin oraakkeli on puhelinkeskuksessa,
hän kuiskaa luuriin:
Halojaa! Kyllä, tämä on Hotelli Unohdus.

Nietzsche on pukenut ylleen hissipojan puvun,
hän juoksee piiloon fiikuksen taa,
sillä terassille saapuu koko hoviväki.
Prinsessa Ruusunen poistaa bonnie parker-naamion
ja sotilaille huutaa:
'Tuon fiikuksen takana!'
Ja kiväärien yhteislaukaus kiirii Hotelli Unohduksessa.

[Nederlands]

De vrouwen openen de deur van de kamer,
op de rand van het bed zit Attila
hardop regels uit ‘Paradise Lost’ te lezen.
De vrouwen trekken zich terug
en dan merkt Attila hen op:
Let er maar niet op, zegt hij,
alle kamers zijn verkeerd in Hotel Vergetelheid.

Het circus heeft zijn tenten opgeslagen
in de hal op de vijfde verdieping.
Cyrano de Bergerac klimt in een ladder
en nodigt de vrouwen uit voor de voorstelling.
De trapezes zwaaien niet meer heen en weer,
en zo dadelijk begint het vuurwerk in Hotel Vergetelheid.

Het is de ochtend na de Miss-verkiezingen
en de koningin is alleen achtergebleven met haar mantel.
In de foyer gooien politiemannen een graf dicht
en de jukebox spuwt munten uit.
Valentino is in de orkestbak in slaap gevallen
en de televisies hebben hun ogen gesloten.
Op straat ligt de Buick op zijn kop
en de wind duwt de vlammengloed naar Hotel Vergetelheid.

[Fins]

Naiset avaavat huoneen oven,
vuoteen reunalla istuu Attila
ja lukee ääneen Kadotetun Paratiisin säkeitä.
Naiset vetäytyvät pois
ja silloin Attila huomaa heidät:
Älkää suotta, hän sanoo,
kaikki huoneet ovat vääriä Hotelli Unohduksessa.

Sirkus on pystyttänyt telttansa
kuudennen kerroksen halliin.
Cyrano de Bergerac nousee tikkaita
ja kutsuu naiset näytäntöön.
Trapetsit ovat lakanneet keinumasta,
ja kohta alkaa ilotulitus Hotelli Unohduksessa.

On kauneuskilpailujen jälkeinen aamu
ja kuningatar jäänyt yksin viittansa kanssa.
Aulassa täyttävät poliisit hautaa
ja levyautomaatti sylkee kolikot takaisin.
Valentino on nukahtanut orkesterikorokkeelle
ja televisiot sulkeneet silmänsä.
Kadulla on Buick kaadettu kumoon
ja tuuli painaa liekkien kajon päin Hotelli Unohdusta.

O heer Q, Dood met duizend gezichten!

Doe je masker af
en de zon zal als ijs
onze stad verbranden.

We zijn allemaal engelen,
we zijn blind en zien
de Geboorte.

De varkens zijn aan de macht gekomen
en wij zijn de kinderen van de zwarte sneeuw.

De varkens zijn aan de macht gekomen
en wij zijn de woestijn en het gedrang.

Flakkerend ABC!
Midden op straat rijst een café op
en in een hoek ervan kreunt
een uit vlees gesneden flipperkast.
Hoe dansen de vingers!
Hoe fonkelen de oogappels!
De jukebox schreeuwt het uit als een lied
en de vloer is de herfst, een donkere wolk.

De varkens zijn aan de macht gekomen
En wij zijn een deur zonder hengsels.

De varkens zijn aan de macht gekomen
En wij zijn de bloemenpracht van het
ziekenhuis.

Wij zijn een kloof boven een kloof,
toenemende snelheid tot op de grond,
gebrul.

Oi hra Q, tuhatkasvo Kuolema!

Riisu naamiosi
ja aurinko kuin jää
polttaa kaupunkimme.

Me olemme enkeleitä kaikki,
me olemme sokeita ja näemme
Syntymän.

Siat ovat nousseet valtaan
ja me olemme mustan lumen lapset.

Siat ovat nousseet valtaan
ja me olemme autiomaa ja tungos.

Roihuavat Aakkoset!
Keskelle katua nousee kahvila
jonka nurkassa voihkii lihasta
veistetty flipperi.
Miten sormet tanssivat!
Miten iskevät valoa silmämunat!
Levyautomaatti parahtaa kuin
laulun
ja lattia on syksy, tumma pilvi.

Siat ovat nousseet valtaan
ja me olemme ovi vailla saranoita.

Siat ovat nousseet valtaan
ja me olemme sairaalan
kukkapaljous.

Me olemme kuilu kuilun yllä,
pohjaan saakka kiihtyvä vauhti,
karjaisu.

[Nederlands]

Het leven, als je ervan proeft,
is prachtig en noodlottig,
een lange donkere zigeuner die aan een tafeltje in de hoek
nipt aan zijn whisky, een vrouw wie weet
op haar paasbest gesluierd, de tepels als levend ijs.

Het leven, alleen het woord is al romantisch,
als je ervan proeft, Robin Hood, eik,
duister ongeketend als een grote rivier,
glazen vlammen voor de dood.

Het leven, witter dan linnen. Maar ook donker, gevaarlijk.
Als je ervan proeft.
Een brok geaderd graniet,
zwart vlees en kruiden.
Het leven, als je leeft. Voorzichtig balancerend.
Als je ervan proeft. Het is overvol water.

[Fins]

Elämä, kun sitä maistelee,
se on komea ja kohtalokas,
pitkä tumma muukalainen joka nurkkapöydässä
särpii viskiään, nainen kukaties
harsohepenissään, nännit kuin elävä jää.

Elämä, jo sanana romanttinen,
kun sitä maistelee, Robin Hood, tammipuu,
synkkä kahleeton kuin iso joki,
lasilickit ennen kuolema.

Elämä, valkoisempi palttinaa. Mutta myös tumma, vaarallinen.
Kun sitä maistelee.
Graniitinkappale jossa on kuin verisuonia,
musta liha ja yrtit.
Elämä, kun elät. Varovasti ja tasaten.
Kun sitä maistelee. Se on kukkurapäinen vesi.

Prentbriefkaart

Titiaan schilderde de vrouw
die op een divan ligt en met haar hand
haar schaamte bedekt. Die hand is blauwachtig
alsof de vrouw het koud heeft,
en dat schilderij is een prentbriefkaart.
Iedere herfst herinner me ik die vrouw
als de wind de bladeren door de straat jaagt,
de bomen uitgekleed, de bladpalmen
vergaan. Die vrouw, ongetwijfeld al
eeuwen vergaan, er groeien al bomen,
of als ze slagveld is geworden,
zag de stervende mensheid, kunst-
minnaars, kunstenaars elkaar
aan het spit rijgen. Als varkensvlees
op een feestdag at moeder aarde haar kinderen.
En die vrouw stond model. En de aarde. Dubbel
stil, en koud. De regen viel op de grond
zoals het ook vandaag nog regent.

Kuvakortti

Tizian se maalasi naisen
joka, divaanilla makaa ja kädellä
häpyään suojelee. Se käsi on sinervä
kuin vilu olisi naisella,
ja se kuva on postikortti.
Minä muistan syksyisin sitä naista
kun tuuli laahaa lehtiä kadulla,
puut riisutut, lehtien kämmenet
multaa kohta. Se nainen multaa
vuosisatoja varmaan, puita jo kasvaa
tai sotakedoksi jos joutui
näki martaan ihmissuvun, taiteen
lempijät, taiteilijat toinen toistaan
varrastamassa. Kuin sikaa ilojuhlassa
söi maaemä lapsiaan. Ja se nainen
oli malli. Ja multaa. Kaksinverroin
vaiti, ja viluissaan. Sade lankesi
maahan niin kuin tänäänkin sataa.

[Nederlands]

En van regen weet je niet of hij troost
of wegwist. Of is dat allebei
een en hetzelfde. Vergetelheid.

Ik ken de geur van koude stenen,
de aarde is bevroren, de zon is bleek.

De hele reis ben ik niemand tegengekomen,
de droge bladeren knisperen onder mijn voeten,
dat is het enige geluid, een onophoudelijk geritsel.
Op zo'n moment zou niemand moeten sterven,
de zinloosheid van alles is zo duidelijk,
niets om voor te leven,
niets anders dan het zijn.

De donkere glans van het water, het vensterglas
waarop even een nachtvlinder neerstrijkt,

verlangen is in het bloed geslopen,
wil maar niet verdwijnen,
zelfs de kamer is het waken moe.

[Fins]

Eikä sateesta tiedä, lohduttaako se
vai pyyhkiikö pois. Vai onko kumpikin
yksi ja sama. Unohdus.

Tunnen kylmien kivien tuoksun,
multa on jäässä, aurinko väritön.

Koko matkalla en ole tavannut ketään,
kuivuneet lehdet rapisevat jaloissa,
se on ainoa ääni, lakkaamaton kahina.
Tällaisena hetkenä ei kukaan saisi kuolla,
kaiken tarkoituksettomuus on niin selvä,
ei mitään minkä varassa elää,
ei muuta kuin olemassaolo.

Veden tumma kiilto, ikkunalasi
jolla yöperhonen viivähtää,

ikävä on mennyt veriin, ei katoa,
itse huonekin on valvomisesta väsynyt.

Zeven gedichten
Eeva-Liisa Manner[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Verhaal

Kindertijd, een snel stromend beekje.
Vaak keek ik naar de voorbijdrijvende boomstammen.
De rivier vervlocht ze tot een eeuwig vloeiend tapijt.

Altijd wilde ik naar de andere kant van dat tapijt.
Nu weet ik, dat er geen recht en averecht is.

Vergeten rivieren ontspringen, vluchten
van gang naar cel, openen en sluiten het hart.

Een boom onder water buigt voorover,
onbetreden paden voeren naar de verten.

De kalmte van de dood: het leven een schijnbeweging.
De betovering van de dood: de weefstoel van de leegte.

Wevers weven wind, liederen gaan over het water,
het verhaal van het spitse nest van de wevervogel.

Lege voertuigen rijden zonder bestuurder voorbij,
buiten dienst. Wie weet waar naar toe,
op strooien schoenen is hij het voorjaar gaan zoeken.

Tarina

Lapsuus, villipuro. Usein katselin virtaavia puita.
Joki punoi niitä alati juoksevaksi kankaaksi.

Tahdoin aina mennä kankaan toiselle puolen.
Nyt tiedän, ettei oikeaa ja nureaa todella ole.

Unohdetut joet puhkeavat, pakenevat
eteisestä kammioon, avaten ja sulkien sydämen.

Ylitse kumartuu vedenalainen puu,
koskemattomat polut vievät etäisyyksiin.

Kuoleman tyyneys: elämä on hämäystä.
Kuoleman lumous: tyhjän kangaspuut.

Kutojat kutovat tuulta, laulut kulkevat veden yli,
tarina riisilinnun suiposta pesästä.

* *Eeva-Liisa Manner (1921). Debuteerde tijdens de oorlog, maar brak door als vertegenwoordigster van het modernisme in de jaren vijftig. Ze wordt beschouwd als een van de belangrijkste hedendaagse Finse dichters. Haar poëzie wordt gekenmerkt door een gevoel van verlies en vereenzaming, wat ze tot uitdrukking brengt in concrete beelden, vaak ontleend aan de natuur waarmee ze zich sterk verbonden voelt.*

Tyhjät ajopelit ajavat ohi jouten, ajuritta.
Minne lie mennyt mies, olkikengissä etsimään kevättä.

[Lange tijd heb ik in de tuin gezeten]

Lange tijd heb ik in de tuin gezeten,
die nu pas bloeit.
Als ik drink, zitten er bloesems in mijn kopje.
Met mijn handen voel ik het licht van de herfst.

En opeens is het avond, het donker trekt samen,
zet uit. De Wagenmenner rijdt over zijn weg van licht,
de sterren stralen en verbleken,
of is dat alles het zuchten van de aarde,

dat de astronomen
te laat, zoals altijd,
op de hemel hebben geschilderd.

[Fins]

Kauan olen istunut puutarhassa,
nyt vasta se kukkii.
Kun juon, on terälehtiä kupissa.
Tunnen käsilläni syksyn valon.

Ja samassa on ilta, näen pimeän sykähtävän,
laajenevan. Auriga ajaa valaistua tietä,
tähdet loistavat ja himmenevät,
vai olivatko ne maan huokauksia kaikki,

joita tähtientutkijat maalasivat taivaalle
liian myöhään, niin kuin aina. Eeva-Liisa Manner

[De wegen zijn lang en heet]

De wegen zijn lang en heet.
De hemel is wit. De kraaien vliegen
scheldend op, een hese krijsende wolk.
De ramen zijn ogen. Mijn schaduw een kruis.

Waarheen moet ik gaan, mijn hut
zit vol vreemde verhalen, zinnen als vallen,
zware woorden die branden als tin
en voorspellen, schaduwen op de wanden werpen.

Ik ben zwaar, uit mijn wond groeit een boom
met mottige bladeren.
Daar tussendoor zie ik de witgloeiende hemel,
mijn begrip reikt niet zover.

[Fins]

Tiet ovat pitkät ja kuumat.
Taivas on valkea. Varikset lentävät
ja herjaavat, käheä kirkuva pilvi.
Ikkunat ovat silmiä. Varjoni on risti.

Minne menisin, majani
on täynnä outoja tarinoita, lauseita kuin ansoja,
raskaita sanoja, jotka polttavat kuin tina
ja ennustavat, heittävät varjoja seinille.

Olen raskas, haavastani kasvaa puu
koinsyömin lehdin.
Lävitse näkyy valkohehkuinen taivas,
ymmärrykseni ei sinne ulotu.

Maar

Maar de ochtend gewekt door de wind en de witte kerseboom,
die mei zijn zoete last geeft?
- Ook dat waren valkuilen, als de valstrikken van de poëzie;
of de briefwisseling van bloemen, dat stof in de wind;
of de lichte webben, de muzikale weefsels,
de mooie wiskundige trappen, die broos glinsteren
in de ruimte van de spin.
Wat een schitterende systemen, geniale wachters van hun geslacht,
wat een zoete valstrikken, langzaam gespannen door myriaden
wevers:
het lijden, een geschenk van het toeval aan de verblinden.

Mutta

Mutta tuuleen heräävä aamu ja valkea kirsikkapuu,
jolle toukokuu antaa taakkansa suloisen?
Nekin olivat pyydyyksiä, kuten ansat runouden;
tai kukkien kirjeenvaihto, tuo pöly tuulinen;
tai kevyet seitit, musikaaliset kudelmat,
matemaattiset kauniit portaat, jotka hauraina kimaltavat
lukin avaruudessa.
Mitkä loistavat järjestelmät, suvun nerokkaat vaalijat,
mitkä makeat ansat, myriaadien kutojain vitkaan laatimat:
kärsimys, sattuman lahja häikäistyille.

[Op een dag maakte ik me los van mijn lichaam]

Op een dag maakte ik me los van mijn lichaam
en ging in een andere kamer op de klok kijken.
Hij liep als een mechanisch hart.
In de ene kamer ademde mijn lichaam nog steeds
en sloeg mijn hart nog steeds
als een klok die voor een bepaalde tijd is opgewonden.

Ik ging terug naar mijn lichaam en overdacht deze ervaring.
Ook dit hart wordt moe, alle klokken worden moe,
nu tikt hij nog in mijn borst,
klopt op mijn botten, op de bootvormige kist.

Ik wil weg, een andere reis maken, in andere boten
waarvan ik de romp niet zelf heb gevormd
in de bloedige kelk van het leven.

[Fins]

Eräänä päivänä erkanin ruumistani
ja menin toiseen huoneeseen katsomaan kelloa.
Se kävi kuin mekaaninen sydän.
Toisessa hengitti yhä ruumiini ja sydän sykki yhä
kuin määräajaksi vedetty kello.

Palasin ruumiiseeni ja mietin kokemusta.
Tämäkin sydän väsyy, kaikki kellot väsyvät,
nyt se tykkii vielä ranteessaani,
koputtaa kylkiluita, veneen muotoista arkkua.

Tahdon pois, toiselle matkalle, toisiin veneisiin
joiden kaariluita en ole itse veistänyt
elämän verisessä maljassa.

Een kopje thee

Er ging een schaduw over. Een vogel of een wolk,
of het beeld van mijn schemerige wil?
Of iets anders... ongevormd, vol inhoud,
dat wat niet anders wordt, wat geen verdragen sluit,
dat waarmee ik wankel en waartegen mijn wil
slechts verlangen is, zwak als een wondkorst,
breekbaar, licht als een theezeef, het gewicht van bladeren in de
wind.
Mijn wil, de wil. Een kopje thee
in de lege avond op de veranda.
Ik steek de lamp aan. Het hart heeft gebrand.
Ik leun, ik denk in de diepte van het bos,
mij mat af de avondlijke
beweging.

In de veenplas roept een vogel, ank-ank.

Kupillinen teetä

Varjo meni ylitse. Lintu vai pilvi,
vai minun hämärän tahtoni kuva?
Vai jokin toinen... muodoton, täynnä sisällystä,
se jota ei muuteta, joka ei tee sopimuksia,
se jonka mukaan huojun ja jota vastaan tahtoni
on vain kaipaus, heikko kuin haavan kuori,
hauras, kevyt kuin teeseula, lehtien paino tuulessa.

Tahtoni, tahto. Kupillinen teetä
tyhjässä illassa kuistilla.
Sytytän lamppua. Sydän on palanut.
Nojaan, mietin metsän syvennyksessä,
minut uuvuttaa illan
liikahdus.

Lammella huutaa lintu, ang-ank.

[Nederlands]

Het verdriet sluit de openingen van het hart.
De liefde,
als een immer in het riet verscholen vogel,
water-menger,
klaagt, overijld.
In het water vaart een wolk, de rivier stroomt, bloeit,
de warmte en koude wisselen immer,
de openingen van het hart sluit het verdriet.

[Fins]

Suru sulkee sydämen aukot.
Rakkaus,
kuin alati kaisloihin kätkeytyvä lintu,
veden-sekoittaja,
valittaa, hätäinen.
Vedessä kulkee pilvi, joki virtaa, kukkii,
lämpö ja kylmyys alati vaihtelevat,
aukot sydämen sulkee suru.

In de mist

In de mist het scherpe lied van zware vogels
(aan het geluid hoor ik het gewicht van de onzichtbare vogels),
beneden een vochtig bos

en op het meer wordt iets uit het water geboren, spits
het komt de kiel van het lied tegemoet
en krijgt langzaam de vorm van een boot.

Sumussa

Sumussa raskaiden lintujen kitkuva laulu
(äänestä kuulen näkymättömien lintujen painon),
alhaalla kostea netsä

ja järvellä jokin vedestä syntyvä, suippo
joka liikkuu laulun kiilaa vastaan
ja saa hitaasti veneen muodon.

Gedicht
Maila Pylkkönen[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

We sloten vriendschap
voordat hij leerde praten,
toen hij vinkentaal babbelde.
Pas toen werd mijn wereld echt.
De mens heeft een gelijke nodig
om te kunnen leven,
maar vriendschap is meer dan gelijkheid,
we lachen samen,
ik hoor zijn stem in mijn woorden,
ik hoor mijn woorden in zijn stem;
het leven is pas vol als alle generaties
aanwezig zijn.
Deze fakkeltaal vergeet je niet,
vriendschap verandert als een kind,
ik weet niet waarin.
Zijn gedachten waren zo groot als de wereld
tot zijn zevende.

[Fins]

Ystävyytemme vahvistettiin
ennen kuin hän oppi puhumaan,
silloin kun hän jutteli peipposen kieltä.
Vasta silloin maailmani tuli todeksi.
Ihminen tarvitsee kaltaisen, että jaksaisi elää,
mutta ystävyys on muutakin kuin kaltaisuutta,
nauramme yhteen,
kuulen hänen äänensä sanoissani,
kuulen sanani hänen äänellään;
elämä on täyttä vain silloin kun kaikki sukupolvet
ovat läsnä.
Tämä tuohusten kieli ei unohda,
ystävyys muuttuu niinkuin lapsikin,
en tiedä millaiseksi.
Hänen ajatuksensa olivat maailman kokoisia
seitsemän vanhaksi asti.

* *Maila Pylkkönen (1931-1986), schreef natuurlyriek en maakte veel gebruik van monologen in haar poëzie, die vaak gekleurd wordt door humor en ironie.*

Een Finse tragedie

*Matti Rossi**

(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Kreeg er genoeg van, kneep ertussenuit,
met zijn zonden, met zijn deugden, zijn hond
huilde lang op zijn graf, stierf toen,
zoals honden sterven, van de honger.

Het huis bleef leeg, zijn vrouw
was er lang geleden vandoor gegaan
met Fredriksson, de kinderen
waren het huis uit, eentje tot in Amerika toe.

In de familie kwam vaak longontsteking voor
en neiging tot krankzinnigheid, een tante
had Jezus op de aardappelkuil gezien,
en sinds die tijd op de komst van haar bruidegom gewacht.

Een oom was losarbeider in Kazakstan,
een oude communist,
vluchtte voor de witten in 18, nam
een Duits wijf, bouwde een sauna, stak er
met een dronken kop de fik in en stierf.

De jongens gingen naar zee, de ene
stak een machinist in Stockholm dood
en zit nog steeds, de ander
raakte in de war op de Azoren, ging naar Finland zwemmen,
nooit aangekomen.

* *Matti Rossi (1934). Debuteerde in de jaren zestig met politiek geëngageerde gedichten, waarin naast De Gaulle King Lear kon figureren. Ook later bleef hij zijn politieke opvattingen zichtbaar maken. Hij is, net als Saaritsa, vooral betrokken bij en een kenner van Latijns Amerika.*

De dochter is het laatst in de achterbuurten van Fitchburg gezien
met haar zeven kinderen; haar man
Jagende Wolf, had zijn strijdbijl opgegraven
een whiskytrein beroofd en is nu
bij Manitou.

De lijsterbessen hebben gebloeid. Veel bessen,
er komt een strenge winter.
De wilde rozen wiegen heen en weer
tegen de wand van het huis. De deur is open. De wulpen roepen
in het moeras.

Suomalainen tragedia

Sai tarpeekseen, lähti,
synteineen, hyveineen, koira
ulvoi haudalla kauan, kuoli sitten,
niinkuin koirat kuolevat, nälkään.

Talo jäi tyhjilleen, muija
oli karannut aikoja
Fredrikssonin kanssa, lapset
olivat maailmalla, yksi Amerikassa asti.

Suku oli rintatautista ja hulluuteen
taipuvaa, täti oli nähnyt
Jeesuksen perunakuopan katolla,
odottanut siitä lähtien sulhasen tuloa.

Setä oli rivityömichenä Kasakstanissa,
vanha kommunisti,
lähti valkoisia pakoon vuonna 18, otti
saksalaisen akan, rakensi saunan, poltti
sen humalapäissään ja kuoli.

Pojat lähtivät merille, toinen
puukotti konemestarin Tukholmassa
ja istuu vielä, toinen
sekosi Azoreilla, lähti uimalla Suomeen,
ei ole saapunut perille.

Tytär nähtiin viimeksi Fitchburgin haalilla
seitsemän lapsensa kanssa; mies
Metsästävä Susi, oli kaivanut sotakirveen
maasta, ryöstänyt viskijunan ja on nyt
Manitoun luona.

Pihlajat ovat kukkineet. Paljon marjoja,
tulee ankara talvi.
Villiruusut huojuvat ympyränkaarta
talon seinään. Ovi on auki. Kuovit huutavat
suolla.

Conceptio artis
Pentti Saaritsa[*]
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Iets wat me niet helemaal duidelijk wordt,
een grotschildering, inscripties op een oude muur,
de trillers van een pentatonische fluit, micro-intervallen,
tekens op de huid van een ongeboren lam,
in een vreemde taal maar met vaste hand geschreven, altijd
een bedoeling, een vraag of een antwoord
dat je krijgt of raadt, iets
wat je meteen begrijpt, maar niet
verklaren kunt,
niet dan na verloop van jaren
als je de deur hebt geopend en de weg hebt afgelegd
en lang, lang al hebt vertrouwd op
wat je nog niet hoort, niet ziet,
op je eigen voorgevoel, en je tot je afgrijzen bemerkt
dat er reden was voor al je angst,
dat alles waar is
wat je kunt en doet.

Conceptio artis

Jotakin mistä et aivan saa selvää,
luolakuva, raaputus vanhassa muurissa,
pentatonisen huilun luritus, mikrointervallit,
syntymättömän karitsan vuotaan piirretyt merkit,
oudolla kielellä mutta vakaalla kädellä, aina
jokin tarkoitus, jokin kysymys tai vastaus
jonka opit tai aavistat, jotain
minkä heti ymmärrät, mutta selittää
et osaa,
et ennen kuin vuosien kuluttua
kun olet avannut oven ja kulkenut tien
ja kauan, kauan jo luottanut siihen
mitä et vielä kuule, et näe,
omaan aavistukseesi, ja kauhuksesi huomaat
että kaikkeen pelkoosi
oli aihetta, kaikki on totta
minkä osaat ja teet.

* *Pentti Saaritsa (1941), net als Rossi linksradicaal en kenner van Latijns Amerika, waarover hij ook doceerde. Hij schreef enigszins surrealistische, maatschappijkritische en tegenwoordig metafysisch gekleurde poëzie. Vertaalde o.a. Neruda, Márquez en Lorca.*

[Nederlands]

Een wond kan bijna fictief zijn.
En vers bloed is altijd mooi.
Maar de pijn opent haar kroonbladen, afgrijzen
steekt de kop op en volgt ons als een hond.
Zij is ouder dan wij
en lijkt ons te kennen.
Het genot en de dood gooien het op een akkoordje
achter onze rug; in hun gesprek
valt soms je eigen naam.
En tenslotte gebeurt het altijd, er weerklinkt
wellicht de weerzinwekkende klap van een ongeluk,
ergens slaat een deur, ergens klinkt een kreet
of is het stil.
De zon komt niet op. Jij was het.

[Fins]

Haava voi olla melkein olematon.
Ja veri tuoreeltaan on aina kaunista.
Mutta kipu aukaisee terälehtensä, kauhu syntyy
ja seuraa meitä kuin koira.
Se on meitä vanhempi
ja näyttää tuntevan meidät.
Nautinto ja kuolema tekevät hämäriä kauppojaan
selkämme takana; niiden keskustelusta
erottaa toisinaan oman nimensä.
Ja lopulta aina tapahtuu, kuuluu kenties
onnettomuuden tympeä jysähdys,
jossain käy ovi, jossain huuto
tai hiljaisuus.
Aurinko ei nouse. Sinä se olit.

Twee gedichten
*Kirsti Simonsuuri**
(Vertaling Adriaan van der Hoeven)

Reis naar arctische gebieden

Mist verdiept deze leegte slechts.
Ik zie alleen het raam, mijn eigen gezicht,
ik zie de kou die mijn ogen vastvriest.
Ik herinner me hoe ik als kind geloofde
dat de wereld ophield bij Hammerfest,
dat de wereld eindigde in een ravijn,
met daarachter niets dan mist, dat geloofde ik.
Ik ben naar het noorden gekomen, omdat er iets
in mij is opgehouden, ik ben dodelijk vermoeid
ben mijn kompas kwijt, de naald stond nooit
stil, ik ben het kwijtgeraakt in de sneeuw.
Hoorde ik maar uit de mist
de hoorn van een schip
dan zou ik weer weten waarheen.

[Fins]

Matka arktisille seuduille
Sumu vain syventää tätä autiutta.
En näe kuin ikkunaruudun, oman kuvan
näen kylmän joka jäätää silmäni umpeen.
Muistan kun lapsena uskoin maailman
loppuvan Hammerfestiin, maan päättyvän rotkoon
jonka takana on vain sumu, näin uskoin.
Olen tullut pohjoiseen koska jokin
on minussa loppu, olen kuolemanväsynyt
kadottanut kompassini, sen neula ei koskaan
pysynyt hiljaa, se on hukkunut hankeen.
Jos kuulisin sumun keskeltä
laivan huudon, löytäisin taas suunnan.

* *Kirsti Simonsuuri (1945). Schrijfster en filosoof. Bij uitstek internationaal georiënteerd. Ze woonde en werkte veel in het buitenland. In haar poëzie klinkt sterk de klassiek Europese literaire traditie door. Uit het plan een biografie van Simone Weil te schrijven ontstond de novelle De duivelsjongen.*

Voordat

De bladeren worden goud en het wordt kouder
in de herfst blijven de gedachten achter in de plooien van de zomer
ik ben de vier jaargetijden lange schoot van de nacht
ik betast, omhels, nestel me
als de zon ons samensmelt
zoals het brons en de edelstenen ogen
een vuurtoren voor onbekende schepen
een reddingsboei voor kinderen
voor de in havens verwekten.

Zo schuimt de zee en na de zomer
is de naar zee smakende ketting van zomers
uit winter en ijs gedreven.
Je kunt al door de bladeren heen zien
de ochtend wordt langzaam wit van mist
ik zit in het hart van de wereld
ik ken geen verlangen, maar gemis
maakt me tot een herfstblad
en ik schitter, het is goed
om je onder de mensen te begeven,
ze in je nabijheid toe te laten
het Europa der vreemden is bijna klaar
voor een blijvende vriendschap.

Ennen kuin

Lehdet muuttuvat kullaksi ja viilence
syksyllä ajatukset jäävät kesän helmoihin
olen neljän vuodenajan pituinen yön syli
kosketan, syleilen, kietoudun
kun aurinko sulattaa meitä yhteen
niin kuin pronssin ja jalokivisilmät
majakka tuntemattomille laivoille
pelastusrengas lapsille
satamissa siitetyille.
Näin meri huuhtoo ja kesän jälkeen
on kesien merenmakuinen ketju
talvesta ja jäästä pakotettu.
Lehtien läpi voi jo nähdä
aamu valkenee hiljaa sumusta
olen maailman sydämessä
en tunne ikävää, mutta kaipuu
tekee minut syyslehdeksi
ja hohdan läpi, ihmisten luokse
on hyvä mennä, antaa heidän lähestyä
vieraitten Eurooppa on kohta valmis
kestiystävyyteen.

Het laatste landschap van Wu Tsao-tsu

H.L. Prenen†

De schilder, op de rand van 't Niet gekomen,
heeft voor het laatst penseel en inkt genomen

en schilderde, uit water, roet en licht,
de waaier van een eindeloos vergezicht:

twee vogels die de lege ruimte vangen
boven de bergtop waar de wolken hangen,

het oeverriet, gebogen in de wind
over het water waar de dag begint,

daartussen, aan de regen volgedronken,
het hoogland in zijn spiegelbeeld verzonken, -

en toen, over de wijde voorgrond heen,
liep hij zijn landschap binnen, en verdween.

† *Wu Tao-tsu (700-766) is de grootste Chinese landschapsschilder uit de Tang-tijd. De overlevering wil dat hij zijn laatste schilderij binnenstapte, achter een kromming van de weg verdween en niet meer terugkeerde.*